مناسبت سیمینار سه صدمین سال وفات هجری
۱۱۰۶ - ۱۴۰۶ ه.ق.

حالنامهٔ بایزید روښان

تألیف

علی محمد مخلص

بکوشش

نورالله اولسپال

۱۳۶۴ ش.

به مناسبت سیصدمین سال وفات اشرف خان هجری

۱۱۰۶ — ۱۴۰۶ هـ ق

حالنامهٔ بایزید روشان

تألیف

علی محمد مخلص

نقل از

سرمحقق دوست شینواری و معاون سرمحقق نورالله اولسپال

پاکنویس از

محقق عبدالمتین ، نورالله اولسپال ، شاه ولی خیرات ، شریفه شریف

مقابله دوباره با نسخهٔ علیگره

توسط : نورالله اولسپال

خوانش پروف و تایپ : از نورالله اولسپال

نشر کرده :
اکادیمی علوم افغانستان
مرکز زبانها و ادبیات
پښتو ټولنه
۱۳۶۴ هـ ش

سریزه

د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ژبو او ادبیاتو مرکز د پښتو ټولنې د ادبیاتو ډیپارټمنټ د خپلو نورو اساسي کارونو په لړ کې د پښتو ادب د زړو متونو نشر ته هم زیاته توجه لري او د پښتو ټولنې د تاسیس له ورځې نه تر دې دمه یې ډیر مهم کلاسیک پښتو متون چاپ کړي او خپلو خلکو ته یې وړاندې کړي دي . چې دغه دې شانګې د دغه ډول کارونه یې له شکه د پښتنو فرهنګ په غني کولو او محققینو ته د اصلي ماخذونو د وړاندې کولو په لیاره کښې ارزښتمن کارونه دي .

د متونو د نشر په لړ کې د اعلمي ژوند ډیپارټمنټ د یو پارسي متن نشر ته هم لاس اوږد کړی دی . دا متن د بایزید روښان حالنامه ده چې د ده د کورنۍ یو مرید علي محمد بن ابابکر کاسي شینواري د وهم محلي ولیکله او تالیف کړې او ډیر زیاتونې یې پرې کړي دي .

که څه هم دغه متن په پارسي ژبه دی خو اې زموږ د ادب او فرهنګ له تاریخ او د روښانیانو له نهضت سره نیغه او مستقیمه اړیکه لري . نو ځکه یې چاپ او نشر موږ ته تر بل هر اثره مرجح دی . او دا ځکه چې د روښانیانو نهضت زموږ د ملي او سیاسي تاریخ یو عمده باب دی . او هم د پښتو ادب تاریخ د روښان له ستر نامه او د ده د کورنۍ او مرید و شاعرانو او ادیبانو له نامه سره نه شلیدونکی رابطه لري .

حالنامه د روښاني نهضت په باب ډیر نوي او د لومړي لاس مواد وړاندې کوي . او ډیرې داسې خبرې لري چې په نورو منابعو کې نه دي راغلي او که احیانا راغلي هم وي نو محرفې دي .

هماغه و چې د ۱۳۵۸ ه ش کال په اواسطو کې له اصلي نسخې سره د استخراج شوې متن د مقابلې په منظور نورالله اولسپال هندوستان ته ولاړ او دغه متن یې له اصلي نسخې سره وکوت ترکومره چې ممکنه وه د استخراج شوې متن نواقص د اصلي نسخې له مخې رفع شول •

اما د لته باید د اخبره هیره نه شي چې په اصلي نسخه کې هم ځینې کمبوتې شته د زړښت او بیا د مرمت کولو له امله یې ځینې برخې نه شي لوستل کید اي او ځینې سپین ځایونه هم پکې شته •

مونږ له خپلې وسې سره سم زیار ایستلی چې د غه متن اصل ته په یره نږدې بڼه وړاندې شي خو بیا هم کید ای شي نیمګړتیاوې او سهوې پکې وي • ځکه د یوې واحدې نسخې له مخې چې کمبوتې هم ولري د یوه بشپړ او په تمامه معنی سم متن د برابرولو احتمالات لږ دي •

په وروستیو کلونو کې مود د غه متن د چاپ ته برابرولو لاری چارې وسنجولې بالاخره مشوره د اسې شوه چې د غه متن د ی سطلاسي د ګستتنر له لیارې چاپ او تکثیر شي • د پوهانو لاسو ته دې ورسیږي • نو موږ هم د همدې مشوره له مخې د دغه متن ګستتنرولو ته مخه وکړه • متن د ستنسل پرمخ ترتایپ وروستیو ځلې بیا ماله اصل سره وکوت که بیاهم اشتباهي ځایونه پکې موجود وو • همغه مې خپله او یاد اکاډ یمي د نورو پوهانو په مرسته سم کړل چې د ادې او س یې چاپي بڼه ستاسو لاسونو ته رسیږي •

د دغه متن له چاپ سره سم موږ ټولو پوهانو ته خواست کوو چې د غه متن په غور سره ولولي که څوک پرې د د ړباره کار کو لو او په انتقادي ډول چاپ ته چمتو کولو • پر متن د حاشیواو تعلیقاتو د کښلو او ورسره د یوې باارزښته علمي مقدمې د اضافه کولو خیال لري نود مهربانۍ له مخې دې د ادبیاتو د یپارتمنټ ته خبر ورکړي چې د د غه متن د حروفي چاپ لپاره امادګي و نیسي

او په خپلو پلانونو کې ورته ځای ورکړي، که د اکاډیمۍ محترم پوهان د پروژې په چوکاټ کې پرې کار وکړي نو ډېره به ښه شي او که د پروژې په چوکاټ کې پرې کار نه کوي . بلکه په فارغ وخت کې پرې له پروژې سربېره د کارکوونکو لوخیال لوي . نود اکاډیمۍ له مقرراتو سره سم به یې د حق الزحمې لپاره هم د ژبو او ادبیاتو مرکز په خپلو اینده پلانونو کې پیشبین وي .

د پښتو ادبیاتو د ډیپارتمنټ لپاره د ډېرې خوښۍ ځای دی چې د خالقداد متن او س د پښتو د نومیالي او باتور شاعر اشرف خان هجري د درېیم تلین د سیمینار په ویاړ له چاپ په راوځي او په دې توګه د روښانی او ښکلی نښتونو ترون سره کېږي .

په درناوی

نورالله اولسپال ـــ د ادبیاتو لوی مدیر

96

فهـــــــرســــــت

٩٧

بسم الله الرحمن الرحیم

(۱) الحمد لله حمدا کثیرا بعدد اکثر لا یعلم احد (من) حساب اکثره الاالله الاکبر والصلوة علی خاتم الانبیاء والمرسلین وعلی اله و اصحابه اجمعین بعد این فقیر حقیر علی محمد ابن ابابکر قندهاری، مرید وخادم خاندان بایزید انصاری قدس سره العزیز میگوید که بعضی از محبان و مخلصان که رعایت ومراعات خاطر ماطر ایشان از جمله لوازمات و واجبات دانسته چون ازین فقیر التماس داشتند که حالنامه پیر دستگیرکه از تدابیر دوران و تسامح ناسخان تغیر و تبدیل بعباراتش راه یافته و صحتش به سقامت بدل گشته و نیز سوانح وحقایق (۲)

فرزندان واحوال نبیره گان پیر دستگیر قدس سره و دیگر از احوالات که در منصه ظهور رجلوه گر امده چنانچه شمشیر گرفتن و رفتن ایشان بجانب بیستو و تیراه و کابل وغیره از سوانحات که در انضباط نیامده ازین نسخه شریفه زائل گشته واز طبع ذکی شما کی مفتح ابواب معانی مغلقه و کاشف سرائر دفاتر مسدود است بعید نیست که به تحقیق عمیق و تاء نق دقیق تطبیق داده تصحیح نمایند و ارادت وتقاضای ایشان به سمع قبول (و) اصغا نموده به موقف اجابت مقرون گشت به امید توفیق حق و ما توفیق الا باالله العلی العظیم و هو حسبی و نعم الوکیل ·

و انچه از کتاب ناقلان معتبر استماع گشته بسط تحریر و در نظم تقریر اورده شد معراء از سمت سخن پیرائی و مبراء از تکلیف کلام ارایی در حیز ارقام مرتسم گشت تا بفهم مبتدیان و در ذهن متعلمان صورت معانی روشن و مبرهن نماید و به ثواب ان این ناقل بهرمند گردد ·

ثوابا من عند الله و الله عنده حسن الثواب و اسلام علی من اتبع الهدی ابیات(۳)

بود از نزد حق احسن توابی که از عرفان کشاید بر تو بابی ·

بذات خودترا عارف کند زود ز هجرت خود ترا واقف کند زود
• وصال خود (دهد) او بی مثالی رهانندت ز خود انسب و بالی
اگر بخشد ترا حق علم توحید سلامت گردت ایمان ز تهدید

بیان اصل و نسب بایزید قدس سره العزیز :

بدانید که اصل ونسب ایشان انصاریست و درصفت آن سرور کائنات و خلاصه موجودات (ص) فرموده اند که الانصار شعر صدري والسایرالخلق ردایی یعنی انصاري موي سینه من اند • و دیگر تمام خلایق چادر من •
ونام ایشان شیخ بایزید ابن عبدالله قاضی ابن شیخ محمد ابن شیخ بایزید هرنده وگفته اند که شیخ بایزید اکثر نماز جمعه را درحرم کعبه شریفه کذاردي • ازان سبب لقبش شیخ بایزید هرنده شد • (شیخ بایزید هرنده) ابن شیخ محمد ابن سراج الدین ابن سراج الدین قدس الله سره العزیز ابن شیخ مولانا ابراهیم که نام و لقبش دانشمند بوده است ابن شیخ زاده حمزه ابن خواجه محمود (٤)
ابن شیخ شمس الدین ابن شیخ خلیل ابن شیخ لقمان ابن شیخ خداداد ابن شیخ منصور ابن شیخ محمد ابن خواجه زید احمد انصاري رحمت الله علیه ابن شیخ منصور محمد ابن شیخ احمد ابن شیخ زاده ابن خواجه (ابو) ایوب انصاري رحمت الله علیه که صاحب الرحل صدر بدر کاینات خلاصه موجودات سپهر لولاك — ماروي واضحی ما زاغ البصر و ماطغی حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم تسلیما کثیرا کثیرا بود ودر تفسیر و تواریخ اورده است :

که چون حضرت رسالت پناه از مکه معظمه هجرت نموده بسوي یثرب امد چون اهل مدینه (یثرب) شنیدند که حضرت رسالت پناه تشریف بجانب یثرب می ارند اکثر بزرگان یثرب به استقبال حضرت رفتند • چون رسالت پناه در شهر درامد بزرگان هر محله عرض نمودند

که از قدوم مبارك خود خانهٔ مامور گردان و هریك به مهار شتر چسپیدند ۰ حضرت رسالت پناه فرمود که شما هریك دست از مهار شتر بکشید واشتر من مامور است (٥)

درخانه هرکه رود ونشیند کسی را مضایقه نباشد ۰ چون مهار شتر گذاشتند شتر بفرمان حق تعالی درخانه خواجه (ابو) ایوب انصاري رفت ونشست ۰ حضرت رسالت پناه از شتر فرود امد فرمود : هذا بیتی وهذا قبري خواجه (ابو) ایوب رفته خانه پائین خالی کرده خود (در) بالا خانه جاي گرفت چند روز درانجا بماند بعده درخاطرش امد ۰ خوب نیست که بالاي خانه ما باشیم وحضرت رسالت پناه زیر خانه باشد ۰ پیش حضرت امده عرض نمود که بر بالاي خانه چون ما میباشیم حضرت پائین تشریف دارد ۰ دل ما نیپسندد ۰ اگر رضا حضرت باشد خود تشریف بالا برند تاما درپائین خانه خوش گذرانیم حضرت فرمودند همچو باشد بعد ازان حضرت بر بالاي خانه تشریف برد وخواجه (ابو) ایوب درپائین خانه امد تا حضرت در دهلیز خانه که شتر نشسته بود براي خود خانه ساخته وبدولتانجا تشریف برد ۰

پسر نور و پدر نور است اظهار　　ببین گر ۰ ۰ ۰ ۰ (٦) هست ابصار

زخور روشن نمیبینیم چیزي　　ولیکن کور ۰ کی دارد تمیزي

بیان تولد بایزید قدس سره العزیز :

بدانکه اسم پدر ایشان عبد الله واسم مادر ایشان بی بی ایمنه (امنه) بود جد عبد الله وجد بی بی ایمنه (امنه) برادر حقیقی بودند ۰ واسم پدر بی بی ایمنه حاجی ابابکر بود ۰ وگفته اند که هفتبار حج گذارده وطواف حرمین شریفین بجا اورده و مرد منعم وصاحب دولت بوده ووطن مالوفش در شهر جلندر واقع شده واز منکوحه یك دختر از کنیزك دو پسر ویك دختر داشت وپدر عبد الله

نیـز غنـی و مالدار بود و تجارت میکـرد و نام وي شیخ محمـد بود و خانه د رکوهستان د ر شهر کانیگرام داشت • یك مـرتبه بجهـت تجارت بسوي هندوستان رفتـه بـــود چون به شهر جلندر رسید • د رخانهٔ حاجی ابابکر فرو امد و چند روز د ر انجا اقامـت نمود • چون طبیعت وزاد و بود اهل خانه ایشان مشاهده نمود خوش اش امــــد و شیخ محمد را دوازده پسر بود خواست که دختر حاجی ابا بکر براي (۷) پسر خـود بخواهد • اول چند کس از کـد خدایان شهر پیش ایشان فرستاد • ایشان فـرمـود که از نکوجه یك دختر دارم بسوي کوهستان نمی فرستم که انجـا غریب خواهـد شـد میخواهم که د رین ولایت به کسـی بدهـم تا غریب نشـود •

چون شیخ محمـد دانست که به خواستگاري کسان نمی د هـد اخر خود ش رفـــت د رخانه • ایشان نشست گـفت تشنه ام • خادم خانه اب پیش اورد اب را نچشیـــد باز گـفت تشنه ام شکر د ر اب انداخته بخدمت برد میـل نکرد • باز گـفت مشتاقـــم • خادم شربت نبات ساخته پیش اورد • باز فرمود تشنه ام • خادم گـفت اب نمی چشـی و شربت شکر و نبات نمی نوشی باز میگویی تشـنـه ام •

جواب فـرمود که تشنه اب و شربت نیستم تشنه ومشتاق نسبت هستم • چون دانستـند که ارزو و اشتیاق نسبت دارد • جواب داد که اگر پسر خود این جا طلب نمایی پیش من باشد • این نسبت خواهم نمود و اگرنه د رغـربت (۸) دختر نفرستم • این شـرط را شیخ محمـد قبـول کـرد • بعده مبارکی و شادي کـردند • د یگر انچه دستور داد و ستد بود بعضیها را به جا اوردند • باز شیخ محمـد سرانجام سوداگري نموده بسـوي کوهستان روان شد • چون به خانه رسید فرمود که من دختر حاجی ابابکر را براي پسـر خود خواستگاري نمودم • د رخانه نیز مبارکی و شادي کرد ند و بعضی رسم و ائین شـادي بجا اوردنـد •

بعده شیخ محمد پسر را به سوي هندوستان فرستاد • و چون د رشهر جلند ر رسید د ر خانه حاجی ابابکر فرود امد • بعد چند روز کـد خدا شد • مدت چند سال د ر انجا بماند

و از منکوحه او دو دختر تولد شد • بعده از دارالفنا بدارالبقاء رحلت نمود این خبر در کوهستان به شیخ محمد رسید که پسرت وفات یافت •

اهل خانه و دو دخترش بماند •

زنان شیخ محمد سه بود ند نام یکی خدیجه ودوم را عایشه و سوم راخنجا بود •

اسحاق و خواجه از شکم خدیجه بودند •

عبد الله وعبد الرحمن وخداداد و محمد (از شکم) ••••(بعد) از چند مدت — عبد الرحمن نیز نقل کرد • متروکه مرد و را (٩) عبد اللهو خداداد باهم قسمت کردند منکوحه و مال محمد بحصه عبد الله رسید وزن ومال عبد الرحمن بقسمت خداداد رسید •

عبد الله از کوهستان بسوي هندوستان رفت چون به جلندر رسید از چندگاه دختر حاجی ابابکر درنکاح اورد • بعد از چند مدت حق سبحانه وتعالی بایزید قدس سره را در وجود اورد • و هم دران روزها شخصی بخواب دید که درخانه عبد الله چراغ منور ظاهر میشود پس دانستند که درخانه عبد الله به کرم حق تعالی فرزند صالح صاحب هدایت تولد خواهد شد •

باز کسی در واقعه دید که درخانه عبد الله پسر تولد خواهد شد نامش سراج الدین نهند که اوچراغ دین خواهد شد • چون بایزید قدس سره تولد شد • کسیکه واقعه دیده بود عبد الله راگفت نامش سراج الدین نهید • عبد الله گفت اگر نامش سراج الدین نهم این قوم از پشت سراج الدین است • شاید که ازین نام غیرت برند وخدا (١٠) — داند که به مرتبه سراج الدین برسد یانه رسد ؟ پس بهتر انست که نام جد من بایزید بود نام این پسرنیز بایزید نهم • بعد ان نامش شیخ بایزید کردند و هنوز بایزید قدس سره چهل روز نشده بود که عبد الله سرانجام نمود عزم رفتن کوهستان کرد اهل خانهٔ خود راگفت اگر رضاي شما باشد همراه به کوهستان بیایید اهل خانه اش گفت که رضاي من بسوي کوهستان نمیشود زیرا که راه و رسم هندوستان اموخته ام پدر و مادرم

نیز اینجا اند ورسم وائین مردم کوهستان نمی دانم • بهترانست که نفقه داده مرا اینجا بگذارید • عبد الله همچنین کرد اهل خانه خود را گذاشته • خود بسوی کوهستان رفت وعبد الله در کوهستان نیز منکوحه داشت از ان یك پسر و سه دختر بودند •

چون عبد الله بخانه رفت • از انجاخبرنفقه وکسوت مادر • سه دختر و بایزید قدس سره میگرفت • بعد از چند سال لشکر مغل بسوی هندوستان امد شهر پهره را تاخت نمود (۱۱) وخانه خدا داد نیز درپهره بود • مالش به تاراج رفت وشیخ خدا داد با اهل خانه خود به شهرجلندر رفت ودرخانه ما دربایزید قدس سره فرود امد و بی بی ایفه رحمت الله علیها رخت پوشاك هرچه که داشت به حساب ادمی بهاهل خانه خدا داد بخش کرد وشیخ خدا داد سه دختر داشت یك دختر را به بایزید قدس الله سره نامزد کرد • بعد ازیك سال کم و بیش مغلان هندوستان را از افغانان گرفتند و افغانان بجانب ولایت بهارپتنه پناه بردند دران وقت بایزید قدس سره پنج ساله بود وخرج مادر بایزید به اتمام رسیده وزیوررا فروخته خرج مینمود •

چون از احوال ایشان خداداد واقف شد • خانبرادرخود را طلبید وگفت به هرحال اوقات یکجا بگذارانیم • پس مادربایزید قدس سره رفت وبه خانه خداداد یکجا شدند شیخ خداداد گفت درانزمان که خانه ما به تاراج رفته بود به ما نیکویی نموده بودید • الحال وقت نیکویی ما است که گفته اند •

هل جزاء الاحسان الا الاحسان • اکنون ما و شما یکجا بگذارانیم که رزق دهنده • کریم است (۱۲) •

بعد چند روز عبد الله محمود را بسوی هندوستان فرستادند که خانه من وخانه شیخ خداداد به کوهستان بیاورد وخرج راه از برای فرزند ان نیز داده بود وگفته که اگر خدا داد با اهل خانه بیاید فبها و اگر نه پسر خود فرستد که دختر خود به نکاح او درآورده کدخدا کنیم •

چون محمود درانجا برسید واین حقیقت به خداداد اطلاع نمود شیخ خداداد گفت که ملك هندوستان تصرف مغلان شده است جابجا چوکی شان نشسته رفتن مایان بسوی کوهستان مشکل است ۰ اگر کاروان مردم دیگر بان طرف روان شود همراه ایشان بسلامت توان رفت ۰

درین فکر بودند که ناگاه خبر رسید که لشکر مغل امد ۰ بر مردم افغانان چنان هیبت افتاد که بعضی زن و فرزند را گذاشته میگریختند و بعضی دانستند که عیال و اطفال مابه بند خواهد افتاد ۰ بقتل رسانیدند وحق تعالی از ان گرفت بایزید تد سره را و خانه شیخ خداداد را درپناه خود نگاه داشت وبسیار (۱۳) مردم از تشنگی و گرسنگی هلاك شدند و باقی مانده در ولایت ترهت درامدند و برسرزمینی رفتند که اب و تاب هوای ان سرزمین ناموافق بود ۰ بعضی مردم بیمار شدند و بعضی بمردند ۰ بعده تمام افغانان اتفاق کردند که چون از علت اب هلاك میشویم بهتر انست که یك مرتبه به تمام جهد در جنگ مغل درایم ودرمیدان کشته شویم بعده چهارده هزار مرد افغانان جنگی دلاور زیاد و یاکم جمع شدند و هژده هزار زیاده و کم لشکر مغل بود افغانان لشکر خود را دوجا کردند برفتند از ان راه جمع نموده ۰ درجای نشیب و کمین گاه نشاندند تیراندازان وشمشیرزنان درمقابل فوج مغل ایستاده شدند چون جنگ باهم درپیوست فوج مغل خیز کرده برسرافغانان تاختند و لشکر افغان اهسته اهسته پسپای شده تیزاندازی می نمود ۰که تالشکرمغلان برقابوی برفتند ازان سو ایشان بیك مرتبه تفنگها را (۱۴) فیتله دادند چند سوار مغل یك بارگی افتادند بعد ان لشکر افغان برگشتند و بر فوج مغل ریختند ۰ فوج مغل شکست اورد ۰ شش هزار کس زاکم و زیاده بقتل رسانیدند و بعضی در اب غرق شدند ــ بعد ازان ولایت افغانسان بهار بود ۰

باز بدست ایشان افتاد ۰ هریك بوطن خود رفتند از انجا برای شیخ خداداد نذر فرستادند و دانستند که این فتح مابرمغل از توجه و دعای ایشان

میسر شد • باز چندگاه از طرف خرچ فراغت داشتند • ناگاه باز لشکر مغل برسر ولایت افغانان امده وولایت از افغانان گرفت • افغانان گریخته متفرق شدند • باز بخانه شیخ خدا داد کم خرجی روی نمود • درین اثنا کاروان بسیار بجانب ولایت روانه میشد شیخ خداداد وخانه عبدالله نیز سامان راه نمود • همرای کاروان بسوی وطن خود روانه شدند • چون کاروان به شهر قنوج رسید دران نواحی داماد بابرشاه امده بود چون مردم لشکر کاروان (١٥) را دیدند داماد بابر پادشاه را واقف گردانید که این کاروان مردم افغان است فرمود : مردم افغان را بقتل برسانید و مالش تاراج نمائید • مردم لشکر افغان راکه می یافتند بقتل میرساندند و درخانهٔ ایشان در می امدند ودختران ایشان را بزور وظلم کشیده می بردند • تابه خانه شیخ خدا داد رسیدند • شیخ گفت که من انصاری‌ام از قوم افغانان نیستم و شجرهٔ ابا و اجداد نمود واز سبب شیخ خداداد باقی ماند افغانان خلاص شدند • بعدان مردم مغل گفتند که مصلحت شما ان میبینم که کاروان بزرگ است سرداران کاروان را باید که عرض داشت به بابر پادشاه بنویسند تاهرچه فرمان شود بران عمل نموده اید • چون کاروان عظیم بود هفت لك تنگه پیشکشی جمع کرده به پادشاه امعرض‌داشت نوشته معروض داشتند که هرچه درباب این بنده ها فرمان صادر شود بران عمل نموده شود • چون عرض‌داشت کاروانیان به پادشاه رسید فرمان صادر شود که هرکه (١٦) این کاروان را ازار رساند او را زنده نخواهم گذاشت چون فرمان پادشاه رسید مردم مغل دست از کاروان باز داشتند وکاروان کوچ نموده هرگروه بسوی مقصد خود رفتند • شیخ خداداد و مادر بایزید قدس سره به کوهستان رسیدند ودر شهر کانی گرام داخل شدند وعزیزان و اقربای ایشان شادی نمودند و شکرالحق تعالی را بجا اوردند که از حوادث ثات وافات نجات داده بولایت خویش رسانید و دیدار دوستان روزی گردانید • چون شیخ خدا داد کم خرج بود عبدالله از مال خود چیزی داد ودختر خود به پسر خداداد نیز کدخدا نمود و شیخ خداداد با مادر پیر دستگیر قدس سره

نیکویی بسیار کردي و لیکن ان زن که عبد الله د رکوهستان داشت ستیزه خوي وحاسد بود با مادر پیر د ستگیرقدس سره حسدي ببرد ند وعبد الله نیز با مادر پیر د ستگیر قدس سره از ته دل مهربانی نداشت و روزگارش را (۱۷) بازن دیگر موافق و برابر نمی کرد • پس عزیزان عبد الله گفتند که روزگارش با دیگران برابرکن والا بگذار • عبد الله سخن عزیزان را قبول نمی کرد عزیزان گفتند اگر او را ازاد نمی کنی تراخواهیم کشت •ناچار شده ما د رپیر د ستگیر قدس سره را ازاد کرد و به طرف خانه پدرخود رفت و د ران وقت پیرد ستگیر هفت ساله بود • چون د رهند و ستان اقامت د اشته گویا بی پدرو یتیم بود •زیراکه پدرش د رکوهستان تمکن و اقامت د اشت •

چون به کوهستان امد • د رمعنی بی ماد ر هم شدکه ماد رش از وي جدا و د رحالت کودکی بد ست ماد ر بیگانه افتاد و ازماد ر جدا شد • حیران و پریشان بماند و شیخ خدا د اد قصد کرد که دیگر روي عبد الله نه بینم • که ماد ر و فرزند را از هم جدا ساختند از کانی گرم بسوي بیستور رفت و گفت چون خانه خود سوي بیستور بطلبم بایزید را نیز همراه اهل خانه خود طلب نمایم •

هرچه حال فرزند ان من باشد حال ایشان نباشد (۱۸) د رخانه عبد الله بد ست ماینــد ر نگذارم پیرد ستگیر قدس سره میدانست که شیخ خداداد عمو وخسرمن است چون باوي باشم با عزت و حرمت نگاه دارد و ازخوراك و پوشاك خبرد ارخواهد بود • چون شیخ خداداد به بیتور رسید د رخانه یك افغان فرود امد وافغان با افغان دیگرعداوت داشت وان افغان به شب امد • شیخ خدا داد راخوابیده دید و د انست که صاحب خانه است به کارد زد • شیخ جان بحق تسلیم کرد • چون خبر وفات شیخ به مردم کانی گرام رسید پیرد ستگیر قدس سره بسیارغمگین و اندوهناك شده امید رفتن که د اشت بریده گشت • گریه و زاري بسیار میکرد و میگفت الهی چون د رهندوستان بودم از پدرد ور مانده مثل یتیم حالت د اشتم و د رین کوهستان بی ماد ر افتادم •

نمی دانم خدا یا که چه گناه کرده ام که باین نامرادی و بیکسی گرفتارم کردی • وبعضی زنان که پیرد ستگیرقدس سره رامی دیدند ازمهربانی درکنار میکشیدند و میگفتند الهی فرزندان ما از ما جدا نگردانی و بدست ظالمان گرفتار نکنی مثل بایزید (۱۹) وچون یکروز پیرد ستگیرقدس سره به صحرا رفته بازی میکرد درعقبش عبد الله رفته درکنار گرفت گفت ای فرزند من ترا نصیحت کنم اگرنصیحت من بشنوی • منفعت بسیار یابی • چنانچه حق تعالی مرپیغمبرخود را فرموده است :

یا احمد حبیبك من نصحك و عدوك من مدحك فقد ذبحك بلاسكین •

ای فرزند ! نصیحت من انست که تاتوانی بخدمت فاطمه ودختران و پسران و دامادان او تقصیر نکنی تامهرایشان بەتو پیدا شود تابەنظرهریکی شیرین گردی •

معلم با دکه من درکتاب دیده ام : هرکه خدمت براستی اختیار کند به نظرخلق و خالق قبول گردد و نیز اعلام میکنم که من بحضور فاطمه برتو مهربانی نخواهم کرد زیراکه فاطمه غیور است مباداکه از غیرت چیزی بشما بدهدکه از ان افتی بەتو برسد یا بمیری اکنون از مادرجدا شده برادر وخواهر نداری که در حق تو شفقت کند و نیکو دارد و به غیرازین نصیحت منفعت تو در چیز دیگر نمی بینم •

پس پیرد ستگیرقدس سره العزیز سخن عبد الله (۲۰) پذیرفتو خدمت ایندر را اختیار نمود •

هرگاه که فاطمه از کنیزك اب یاقدح یا ابتا به یاچیزی دیگرخواستی • پیرد ستگیرپیش دستی نموده خود می اورد و بدست فاطمه میداد و برین وجه درهرکار وخدمت ایستادگی و پیشدستی می نمود •

چون پیرد ستگیر قدس سره چنین خدمت اختیارکرد • فاطمه ومتعلقان او را بر پیرد ستگیر قدس سره مهر و شفقت پیدا شد • بعد ازان از طرف خوردن و پوشیدن ازرده نمی کردند ودیگرپسر عبد اللهکه از رحم فاطمه داشت نامش یعقوب بود قران خوانده • کتاب میخواند

وعبد الله خواست که پیرد ستگیر قد س سره نیز بخواند پیش ملا پاینده که شاگرد عبد الله بود فرستادند • چون د ران مکتب نشست دید که بعضی قران و بعضی کتاب میخوانند • پیرد ستگیرقد س سره را رغبت و شوق خواندن بیشترشد ود ران مجلس گاه گاهی حکایت عذاب و ثواب مذکور میشد واز شنیدن این چنین سخنها پیرد ستگیر قد س سره (۲۱) متاثرمیگردید واز شنیدن سخن عذاب • خوف د ر د ل می افتاد و هرگاه که حکایت راحت شنیدی اشتیاق طاعت وعبادت و معرفت حق تعالی د ر د لش بیشتر و قران وکتاب ها و امورنهی که د ر ایشان میشنید حق میدانست شك و شبهه راحق تعالی از د ل ایشان محو کرد •

بعد از چند مدت پیرد ستگیرقد س سره قران راختم کرد و روش قبیله ایشان ان بود کسی که قران راختم کردی هدیه ومهمانی اقرباوغیره میکردند وبه (استاد) خلعت واسپ یاگاو و یا هر چه میسر د اشتی پیش استاد می اوردند •

هرگاه که پیرد ستگیر قد س سره قران ختم کرد • عبد الله هدیه و مهمانی و رسم د یگر را بجا نیاورد • و هر وقت که پیر د ستگیرقد س سره به مکتب می رفت • شاگرد ان طعنه میزدند که فلان بن فلان هدیه و مهمانی نمی کند که شاگرد ان چیزی بخورد و سه مرتبه پیرد ستگیر قد س سره به عبد الله التماس کرد که من از مادرجدا افتاده ام شاگرد ان واستاد بماطعنه میزنند (نه) به شاگرد ان مهمانی د ادید و نه به استادخلعت بخشیدید امید ازکرم شما ان است که (۲۲) این رسم و ائین بجا ارید که مرد مان مراشرمنده نکنند • چون عبد الله از فاطمه ملاحظه د اشت از بهران مهمانی نمی کرد • گفت ملا پاینده هم شاگرد من است پیش من میخواند چیزی از وي نگرفتم و نه چیزي براي خواندن تو بوي بدهم وخواندن تو وخواندن وي برابر باشد •

بایزید رحمت الله علیه باز التماس نمود اگر باستاد چیزي نمی د هید به شاگرد ان مهمانی بدهید عبد الله قبول نکرد • بایزید قد س سره رفتن مکتب ترك د اد • عبد اللهمیخواست که چیزي بخواند

و فاطمه میخواستکه کار دنیابکند تابی علم بماند ۰

دران عمر پیرد ستگیرقد س سره چند ان شعور ند اشت که بدانستی که درخواندن مرا نفع دارین است ۰ بگفتن فاطمه عبد الله ایشانرا به کار دنیا مشغول گرد انید و لیکن عبد الله گفت به هرکاری که روی قران را همراه ببري و از خود جدا نکنی و چون از کار فرصت یابی به مطالعه ان مشغول شوي ۰ پیرد ستگیرقد س سره پند پدر را قبول گرد انید ۰ هرگاه که به کارو بار دنیا میرفت قران راباخود همراه میبرد ۰ چون فرصت می یافت مطالعه میکرد ۰

بیان طبیعت و خصلت چهار سالگی و پنج سالگی بایزید قد س الله سره

بد انیدکه پیرد ستگیر (۲۳) قد س الله سره العزیز د ر سن خوردگی همواره فکر حق تعالی د اشت و د ر وقت چهار سالگی اندیشه میکرد که این عالم مشاهده می افتد هریکی را مقداری و اسمی هست چنانچه زمین و اسمان و شب و روز و کوه و د رختان و ادمیان و چهارپایان و پرندگان و میوه و گاه و غله و اب و اتش و ابر و باران و این همه را مخلوقات میگویند ولیکن انرا که خد اي میخوانند چه چیز است ؟ و کیست و کجا می باشد ؟ دیگریك روز د ر دبستان شیخ خد اداد را گفت که یاعموجیو مردم خدا میگویند ان خداکیست ؟ وکجااست ؟ شیخ خد اداد تبسم کرد و گفت اي نوردیده ! حق تعالی قادر و رازق وکریم و رحیم و مالك بی مثل و بحر عظیم است به هرچیز و به هرجا محیط است و یکجا معین نیست که به تو بنمایم که فلان جاست و فلان جانیست بلکه د ر هرجا حاضر و ناظر است ۰

باز گفت یاعموجیو چون کسی مرا از خد اي تعالی بپرسد وي راچه جواب گویم ؟ گفت : اي فرزند ! پرسنده رابگو که حق تعالی موجود است حاظر و ناظر است ۰ دیگر خصلتش ان بود که د ر حالت کودکی پرسنده (۲٤) و جوینده سخن دین بود و هرکس که از قران یاکتاب یا از حدیث قد سی یا از حدیث نبوي سخن عقوبت یااز راحت بیان کردي یقین و باورکردي و د ر هرکار و سخن که معصیت مید انست ازان انکار و پرهیز میکرد ۰

و خصلت دیگر داشت که درحالت کودکی ترسنده بود • چون از کسی بیان عقوبت حق تعالی می شنید • ترس در دل وی در می امد واز سبب ترس و خوف از حرام خوردن و حرام پوشیدن دروغ گفتن واز افعال زشت پرهیزگار بود و از فرمان برداری استاد خود در نمی گذشت وخدمت و حرمت استاد بسیار میکرد ودلجویی مردم دیگر و اقرباء نیز بسیاری نمود وخصلت دیگران داشت کخدمت علماء و خادمی فقراء بسیار کردی و حرمت مهمانان بقدر خود بجا اوردي و خدمت پدر بواجبی نمودي چون هنگام خواب امدي پاي پدر بمالیدي تا درخواب رود وگاه گاه براي منفعت دین چون پدرش درخواب بودي •قدم بوسی پدر کردي وچون پدرش بیدار بودي در پایش بوسفند ادي تاعمل اخلاص من به ریا باطل نشود و دیگر خصلتش ان بود (۲۵) چون از کسی شنیدي که درخواندن فلان دعا واستغفار و صلوات و فاتحه و سوره در شب بیداري کردن و به زیارت ها رفتن بسیار ثواب است و این عمل هارانیز به مقدار طاقت خود بجا اوردي وتقصیر نکردي • دیگر دعا و زاري و تضرع بسیار کردي و پرسش از عالم و ازد رویشان از ثواب و عذاب نمودي و سخن که شنیدي به تحقیق رسانیدي و بسوي سخاوت دلش مایل بود ولیکن دست رس نداشت دیگر تواضع و حلم اختیار کرده بود اگر کودکان باوي جنگ کردي او برد باري نموده دلجویی ایشان کردي و هرنوع طعام و پوشاك که یافتی خوردي و پوشیدي وشکرحق تعالی بجا اوردي •دیگرنشست و برخاست با ازاد و بنده کردي و باازاد و بنده طعام خوردي وطعامیکه از مهمانان باز ماندي انرا باخدمتگاران بتمام اشتیاق خوردي و باهیچ کسر تکبروحسد نکردي وچون جامه وکفش پاره شدي بدست خود دوختي وکفش دیگران نیز دوختي براي ثواب و شرم وعار نکردي • دیگرچون چهارپایان (۲٦) خانه چرانیدي • بهایم دیگران را نیز چرانیدي و چون نگهبانی زراعت خود میکردي زراعتیکه به نزدیك زراعت ایشان میبود انرانیز محافظت می نمودي وهمواره شادان •خندان و تازه روي بودي • دیگرچون به مراهقی رسید بنماز استادمشد بااعتقاد درست نمازمیگذارد و بدرستی قرائت وقیام باطمینان رکوع و سجود و قومه و جلسه وقعده وانچه درنماز فریضه وواجب و سنت بود به تمامی

بجا می اورد • تن وجامه را از نجاست وحرام نگاه مید اشت و هرگاه از وجود ش گناه صادر شدی در خواب می ترسیدی توبه واستغفار میکردی •

ودیگرخاصیتش ان بود که بگناه خود اقرار کردی وخود را از همه گناهکارتر مید انست ولیکن برحمت ومغفرت امید وار بود • و قران را (د رساه) بار دیگر تکرار نکرده و نصاب صبیان وکتاب مسایل میخوانـد •

فرض وواجب و سنت که د ر استنجا ووضو • و غسل و تیمم و نماز بود بیاموخت وخصلت دیگرش ان بود که د رجوانی راست گفتار ود رست کرد ار ومتقی و پرهیزگار بود • روزی خواجه اسمعیل پیرود ستگیر قد س (۲۷) سره را پرسید که راست بگو که اکثر محبت تو به دین یا به د نیا است ؟ جواب د اد اگر راست می پرسی محبت د نیا د رد ل من بیشتر است از محبت د یـن زیرا که کارد نیا پیشتر و بیشتر میکنم از کار دین •

قطعـــــه :

گـر بیفتد وقت کار ایـن و ان (چون) کـرد او هریکـی را پیشـــتر

پس بنزد عارفان معلـوم شـد هست اند ر د ل حب ان بیشــتر

اگر محبت من تمام بود ین بودی • هرگـز به د نـیا التجـا • نمی اورد م •

قطعـــــه :

هــرکه او د یـد ه عـروس د یـن بخواب کی شـود مایل به د نیا • داده دین ؟

انکه او نورمحمـــد دیـد ه است کی شود عاشق به بوجهـل لعـین ؟

باز پرسید که فرزند ان مولانا ابراهیم را شیخ میخوانند ترانیز شیخ میخوانند • تو د ر خود هیچ صفت شیخی می بینی یا نـه ؟

د رجواب فرمود که من د رخود هیچ صفت شیخی نمی بینم • از انکه از ترس و شرم خالق اند امخو د

را از شبهات و حرام گردانیده نمی توانم ۰ واز شرم وترس خلق اندام را بازمیگردانم ـ هیهات هیهات ۰ بردهان که دست نهم ؟ که مرا شیخ مخوان !

چون چنین جواب از پیرد ستگیرشنید خواجه اسمعیل (۲۸) پیرد ستگیررادرکنارگرفت وگفت :

صد هزاران افرین بتو بادکه نیت دل برزبان اشکارا داري و شرط مسلمانی و درویشی همین است که دل بازبانش یکی باشد ۰ وهرکه در دل دیگر و برزبان دیگر(باشد) بی شك او صفت منافقی دارد ۰)

مثنویات

مومنان باشد یك دل یك زبان　　　از خدا ترسند پیدا ونهان

ظاهر و باطن مبرا از نفاق　　　راست بازان زیر چرخ نه رواق

دیگر پیرد ستگیرقد س سره را حق تعالی محبت و شوق خود داده بود ۰ چون جوانان گاهی سرود وجد نواختند و رقص میکردند در شادي ۰ پیرد ستگیررا بهشنیدن سرود وجد حاصل میشد وگاه گاهی همراه جوانان درتواجد می امدند و رقص میکردند ۰

روزي در کدخدایی محمد پسرخداداد برادرزاده عبد الله مجلس نشسته بودودران عبد الله وخواجه اسمعیل نیزنشسته بودند و جوانان بوجد امده سرود می نواختند و بازي میکردند ۰ پیرد ستگیردران مجلس حاضر بود شوق و محبتش سوي رقص پیدا شد خواست (۲۹) که همراه جوانان در رقص درایند ۰ بازدردل اندیشید اگرمن در بازي درایم خلق خواهند گفت که ببینید شیخ زاده استحجاب برداشته باجوانان باسرود بازي می کند بازدردل گفت این محبت و شوق در دل من حق تعالی القاء کرده بهترانست که محبت حق را اشکارا سازم ۰ ننگ وناموس دنیا را درتهپا ام ۰ ظاهر و باطن یکسان باشم ۰ اخر پیش خواجه اسمعیل رفت گفت : در دل من شوق و محبت پیدا شده است میخواهم همراه جوانان در رقص درایم اما از عبد الله میترسم ۰ مبادا بدبرد و در مجلس برخاسته مرا بزنند شمارخصت ما بگیرید تادر وقت رقص در رقص نشوند ۰ خواجه اسمعیل از حال پیرد ستگیر واقف بود عبد الله

را گفت • عبد الله درغصه شد • گفت در قبیله ماکسی بازي نکرده است اگر بازي کند ناموس مارا برباد خواهد داد •

واخر پیرد ستگیر در پاي پدر افتاد • گفت دلم صبر نمی کند •

عبد الله گفت اگر در بازي درآیی من ترا به عصا خواهم زد •

پیرد ستگیر (رح) فرمود : شوق برمن غالب امده استضبط آن کردن نمی توانم سرخود را در پاي پدر نهاد • پدر سرش برداشت • پیرد ستگیر برخاست شمشیر گرفت همراه جوانان در رقص در امد •

عبد الله غضب الوده عصا گرفت خواست که پیرد ستگیررا بزند خواجه اسمعیل گفت •

یا عبد الله ! هیچ مگو که در جوانی سزاوار است ود رخانه یك دیوانه هم خوب است •

بعده عبد الله خندید و عصا از دست نهاد چند ساعت همراه جوانان خوب بازي کرد و خود رابه خلق دیوانه وش نمود تا هیچ کسی درنیابد که در وي دینداري و بزرگی هست تا ایمان وي کمال پذیرد • چنانچه پیغمبر علیه السلام حدیث فرموده است :

لا یکمل ایمان احد حتی یظن الناس انه مجنون •

یعنی کامل نمی شود ایمان یکی تا انکه گمان نبرند ادمیان که این دیوانه است •

مثنویات

بیازي درامد شه بایزید | که ایمانش گردد برایمان مزید
به دیوانگی طرز خود رانمود | که پنهان کند عقل و دین از شهود
بیازي درامد زخود بی خبر | نه اگه زپا و ز دستار و سر
(رح) چومجنون وشان دست و پا میزدند | که برمن ظن بی شعوري برند
که کامل شود دین و ایمان من | شود از ریا پاك این جان من

و دیگر خصلت پیرد ستگیر قدس سره ان بود که درشب چون مردم خانه و محلت بخسپیدي

بعد ازان پیرد ستگیرا ستراحت کردی وی فرمود تا مردم درکارو بار دنیا به شب بیدار ومشغول باشد باید که من ویاران من نیز به کار دین و به ذکر حق تعالی درشب بیدا رومشغول باشیم • شبی در همسایگی پیرد ستگیرقد س سره اهنگری بود درشب به کار اهنگری مشغول شد چون شب بسیار گذشت مردم خانه وهمسایه بخواب رفتند و اواز تپك اهنگر گاه گاهی میشنید • کس فرستاد که خبران اهنگر بگیرید که از کار خود فارغ شده خفته است یانه ؟ چون کس پیرد ستگیررفته دید او به کار خود مشغول بود ان کس امده پیردستگیر را گفت که اهنگربه کارخود مشغول است • پیرد ستگیر گفت اگر او به کارخود مشغول است ما نیز به کار خود مشغول باشیم • باز به شغل (۳۲) خود شاغل شد • بعد از دیر باز کس را براي خبرگرفتن فرستاد باز خبر اورد که او در کار دنیاوي خود درکار است •

پیرد ستگیر فرمود : که مطلوب و محبوب او سهل و اندك است چنانچه حق تعالی میفرماید • قل متاع الدنیا قلیل مطلب و مقصود من عالی و باقی است (چنانچه حق تعالی فرموده) والاخرت خیر وابقی • باید که ما از وي بیش تر مشغول باشیم به کار خویش •

بیت

رنج راحت شد چو مطلب شد بزرگ گرد رمه توتیاي چشم گرگ

بعده پیرد ستگیر به ذکر ومشاهده حق مشغول شد •چون اندك از شب ماند • باز خبراهنگرگرفت • خبر اورد ند که دکان را کردکرده بخواب شده است بعد ازان پیرد ستگیر فرمود که خوابگاه ما بسازید تاحواس را استراحت دهم •

مثنویات

غیرت مردان حق درکار دین این چنین بوده است • بشنو این چنین

هرکه راغیرت نباشد مرد نیست هست دیوث انکه او را درد نیست

غیرت و (۳۳) جد دي بیاید مرد را تاشود واصل خداي فرد را

و نیز میدانست که حج گذاردن فرض است • انرا نیز اختیار کرده بود و بصورت پنهان از

اقربا به نیت خواندن علم و حج گذاردن بسوی کعبه روان شد • پس از چهار روز عبد الله و پسرش یعقوب ایشان رفتند برای بازگرد انیدن • چون به بایزید قدس سره رسیدند بگریستند ایشان نیز بگریستند •

بعد عبد الله گفت : سوی خانه باز گرد • که بی اجازت من واقربا دیگر بسوی کعبه روان شدی !

گفت • من د رکتاب (نوشته) دیده ام که هرکه بی اجازت پدر ومادر بسوی کعبه رود حج وی قبول نشود وهرکه بسوی کعبه هفت قدم باخلاص بنهد اگر کسی وی راباز گرداند حج وی قبول گردد • بایزید قدس سره (گفت) که اکثرنیت من به خواندن علم است تا علم بیاموزم • عبد الله گفت که علم از من بیاموزکه مردم دیگرنیز بسوی من می ایند واز من علم می اموزند • پیردستگیرقدس سره (۳٤) گفت : که در خانه خود دلم بسوی علم خواندن فارغ نمیشود و شغل من گاه به کار دنیا یا به بازی یا به شکار یا به کار دیگر پیدا میشود وتحصیل علم درخانه بسیار نمی شود در ولایت دیگر اگر دلم غریب شود از کار دنیا و بازی و از هوای دیگرفارغ گردد، وتحصیل علم اکثرشود • عبد الله جواب داد گفت : که من در کتاب دیدم که از کسی که پدر و مادر خوشنود بردند • خدای تعالی از او خوشنود بود • وجای وی بهشت است • و از کسی که پدر ومادر ناخشنود بوند خدای تعالی نیز ناخشنود بود واز کسی که خدای تعالی ناخشنود بود • جای او دوزخ است و گفت اگر سوی خانه باز نگردی من از تو ناخشنود باشم و دیگر اقربا تو نیز از تو ناخوشنود باشند واگرباز گردی من از تو خوشنود باشم ودیگر اقربا نیز از تو خوشنود باشند وخدای تعالی هم از تو خوشنود باشد گفت هرکه یک دل خراب کند (۳۵) بد تراست ازانکه هفتاد بار خانه کعبه راخراب کرده باشد وهرکه یک دل را بجوید بهتراست از انکه هفتاد بار خانه کعبه را بنا کرده باشد •

چون ازوی چنین شنید بعده به خانه باز گشت و گردن خود رابه اختیار خود بساقط گرد انید این قدر کوششی بحالت مراهقی میکرد از ترس دین واز ارزوی بهشت و برای دیدار خدای تعالی • تاوی رابامؤمنان در بهشت ببیند • بعده پند اشت که دین خود تمام کردم

از انکه قران خواندم وفرض واجب • سنت که د رپنج بناء اسلام است د انستم وخدای تعالی را باصفات وی شناختم بعده عبد الله سوی تجارت روان شد • پیرد ستگیر قد س سره را همراه خود برد • تا تجارت بیاموزد تاد رکار د نیا استوار شود • بعده چند بار بایزید قد س سره به تجارت رفت ود ر سفر چند بار بیمار شد حق تعالی صحت بخشید •

بیان بد زدی نسبت کرد ن پیرد ستگیرقد س سره فاطمه زن عبد لله
و سوگند گرفتن از ایشان

(٣٦) دیگر انکه مال و ملك بایزید قد س سره شریك عبد الله بود وباهم قسمت نکرده • یکشب جز وی نقد و جزوی از جنس پیرایه ازخانه عبد الله بد زدی رفت و زن عبد الله گمان بر پیر د ستگیر قد س سره کرد که این متاع من بایزید برد اشته است • اکنون کلان شده است که کینه مادر خود از من بگیرد ولیکن بحضور پیرد ستگیرقد س سره نمیتوانست گفت • باری یك روز عبد الله بحضور پیرد ستگیرقد س سره اظهار نمود که این متاع اگر برد اشته ای پنهان مکن بهتراست که اظهار نمایی تا فاطمه و فرزند انش باتو حسد نبرند •

پیرد ستگیرقد س سره جواب د اد و گفت که خد ای تعالی د انا است که د زدی من نکرده ام فاطمه وفرزند انش اعتبار نمیکرد ندی و میگفتند اگر ایشان نه برد اشته اند سوگند خورند پیرد ستگیرقد س سره جواب د اد که این متاع شرکت است مردم تمام خانه قسم بخورند من نیز بخورم • چون فاطمه این جواب از پیرد ستگیرقد س سره شنید حسد و قهر ش زیاد شد پیرد ستگیرقد س سره(٣٧) پروای او چند ان ند اشتی • عد اوت و حسد فاطمه بحدی رسید که چون پیرد ستگیرقد س سره را میدید • روی خود برمیگرد انید وپشت سوی پیرد ستگیرقد س سره میکرد و د ران روزها عمر پیرد ستگیرقد س سره شانزد ه ساله بود زیاده وکم • د رمیان ایشان و فاطمه قریب سه سال عد اوت و خرخشه بود و پیرد ستگیرقد س سره قسم برای خاطر شان فاطمه نمی خورد •

باز شخصی به طریق نصیحت به بایزید قدس سره گفت که در بعضی کتاب نوشته اند که اگر مال کسی دزدی رفته باشد و صاحب مال برکسی گمان برد که یا مال من بده یاقسم بخور. اگر او قسم نخورد پس ضامن مال وی شود ·

الحال فاطمه برتو گمان دارد و پیرایهٔ گم شده ازان او است · پس شما راقسم لازم است که بخوری · تاحسد فاطمه کم شود · پس بایزید قدس سره قسم خوردن اختیار کرد که کار شریعت خود را نباید داشت · سپس فاطمه گفت اگر تو قسم خوری · مباد ابرتوافتی رسد بگو :

اگرمن این چیزها دزدی (۳۸) کرده ام · انچه نیکی کرده باشم ثواب ان از ان تو باشد ·

سپس بایزید قدس سره فرمود که در دو نوع قسم افت است کسی که به دروغ بخورد در ان نوع افت جان است و درین نوع افت ایمان است و لیکن انچه فاطمه میگوید قبول دارم اما از دل فاطمه حسد و عداوت برطرف نشد ·

بیان حصه و قسمت خود خواستن بایزید قدس سره از عبد الله

پس بایزید قدس سره اندیشید مبادا که فاطمه چیزی مرابدهد تا بمن افت رسد · بهتر انست که مال وملک با عبد الله قسمت کرده علیحده شوم · بنابران به عبد الله گفت که انچه مال و ملک بحصهٔ من میرسد بمن بده که ازحالت خوردگی تاالحال در خانه شما به مقدار خود مشقت کرده ام ·

عبد الله التماس ایشان قبول نکرد · بایزید قدس سرهٔ گفت :

اگر التماس من قبول نکردی عزیزان و اقرباء از بهر التماس خواهم فرستاد · اگر التماس ایشان قبول نخواهی کرد مهتران و کلانتران شهر رابه شفاعت میفرستم اگر به گفتهٔ ایشان (۳۹) نیز عمل نکنی پس ازان هرچه حکم پروردگار باشد بران عمل کرده شود بعد از ان بایزید قدس سره بحضور اقرباء و عزیزان · حقیقت خود اظهار نمود که عبد الله حصه من جدا

کـرده نمی دهـد • اقرباء وعزیزان پیش عبد الله جمع شده رفـتند که حصه وحق بایزید — قدس سره را چرا نمی دهی ؟ عبد الله جواب (باصواب) داد • گـفت :

من دانم و پسر من • کسی راقدرت نیست که با مال و ملك من خداوندي کـند • بعده • — بایزید قدس سـره پیش سرداران وکـدخدایان شهر رفت وقصه محنت خود وحقیقـت بیداد يعبد الله بگـفت چون حقیقت بایزید شنیدند اسمعیل نام کلانتر ایشان بودچنـد کس را همراه گـرفـته پیش عبد الله رفتند حقیقت بایزید قدس سره را بگفتند •عبد اللـه جواب داد :

که آیا اسمعیل شما راضی هستید که پسر من از من جدا شود و برود • اسمعیـل گـفت :

که درین باب ما راضی نیستیم که پسر تو از تو جدا شود • عبد الله گـفت : اکنون حصـه مال و ملك بموي ندهم زیراکه (٤٠) کـدخدا نشد ماست وزائیده هندوستان اسـت مبادا برخاسته سوي هندوستان برود و من میخواهم که اول کار خیر او بکـنم • بعد بمـال و ملك جدا کرده بدهـم •

اسمعیل گـفت : معقول فرمودي • این حقیقت را با بایزید قدس سره گفتند که عبد اللـه چنین میگوید • ایشان فرمودند • (که من هرگز کدخدایی نخواهم کرد • زیراکه فاطمـه برمن حسد می برد و بازن من نیز حسد خواهد برد — پس ناحق چرا مسلمانی رادربلاو فتـنه افگـنم • من خود تنها گرفتار • بسرام پس ناحق بهتر انست که حصه من بدهانیـد اسمعیل باز به عبد الله گـفت • که بایزید بااین معنی راضی نمی شود • عبد الله گـفـت •

اکـثرمال من درغزنـی وجاهاي دیگرهست از انجا بیارم بعده قسمت کـنم •بایزید قدس سره گـفت که انچه مال درینجا است این جا قسمت کـنیم و انچه درغزنی است وجاي دیگر است انجاقسمت کـنیم • این حقیقت را با عبد الله گـفتـند قبول نکرد او به هیچ وجـه راضی نبود که بایزید قدس سره ازوجدا شود • عبد الله مردقاضی (٤١) عظیم الشان بـود

و د رميان افغانان شهرت د اشت ، ر سبب قابليت علم و نسبت ، تمام قوم ايشان راد وست ميد اشتند • و حرمت ميكردند وبعضى ها از تسم گو سپند و بعضى پيمانه هاي غله هرسال نذر به عبد الله ميد ادند • عبد الله حيله ديگر برپاكرد واسمعيل راگفت : كه شما بايزيد را بگوييد كه سرسال است چند روز توقف كند كه من به فلان قوم ميروم كه انها هميشه سرسال غله وگو سفند شكرانه داده اند كه انرا جمع كرده بيارم • پس اگر بايزيد به هيچ وجه به شركت ما راضي نيست اين غله و متاع سابق يكجا كرد مقسمت كنيم • بعده اسمعيل اين سخن راپيش بايزيد قد س سره بگفت • ايشان فرمودند : كه مرابگفته عبد الله اعتبار نيست تا حصه من ند هد •

باز اسمعيل و عزيزانش نصيحت كردند كه چند روزديگرهم صبركن كه غله بيارد بعده حصه شما بد هانيم • بايزيد قد س سره بگفته ايشان صبر كرد • بعد چندگاه بايزيد قد س سره بخواب ديدكه يك واديست • برسران وادي اب است و ان اب را (٤٢) بسوي زراعت خود ميبرم چون به نزديك زراعت • اب رسيد • د وكس امدند ان اب را بطرف يك غو چى گرد انيدند وغوچى پراز اب شد • به تضاي الهى گو شه ديوار غوچى شكست تمام اب بيرون رفت بعد ان گفتم ايشان راكه از سر وادي مشقت كرده اب را به زراعت خود رسانيده بودم • ـ شما به ستم اين اب را از من برديد • الحمد الله كه به كار شما نيز نيامد بعد ميبيد ارشده انديشه كرد • كه تعبير اين خواب چيست ؟

فكركرد اب كه ميبردم د ليل انست كه از حالت خوردگى د رخانه عبد الله مشقت ميكردم و نزديك زراعت ميرسانيدم • د ليل انست كه حصه خود از مال مي طلبم و د و كس كه اب را بسوي غوچى بردند عبد الله و يعقوب اند كه حصه من نمى د هند و اب كه از غوچى بدر رفت د ليل انست كه البته چيزي زيان بمال ايشان خواهد رسيد •

(بيان اتش افتادن در محله فاطمه وعبد الله)

بعد از چند روز دران محله اتش افتاد • يعقوب و زن يعقوب بيمار بودند • عبد الله و فاطمه ايشان (٤٣) براوردند وخانه را رها كردند • بايزيد قدس سره چون بی رحمی فاطمه یاد اوردند باخود اندیشه کرد که من نیز بگریزم که تمام مال خانه از اتش تلف شود • باز درخاطر اورد که راستی موجب رضای خدا است :

بهترانست که هرچه از دست براید کالای خانه را برارم • بعد ه دست بکالا کشیدن کرد • از جنس غله و روغن و رخوت و بخچه وغیره به قدر قوت خود بیرون کشید وخانه با بعضی چیزها بسوخت • چون صباح شد کسانی که خانه انها سوخته بود درخندق قلعه جمع شده بودند هرکس به سوی خانه خود رفتند و فاطمه نیز رفت تا چیزهائیکه پنهان کرده بود ببیند • چون به خانه رسید خواست که درخانه درايد عبد الله گفت چه می ایی که خانه پر از اتش است باز گشت ودید که میکلش که دران تبرك يك لك اولياء ويك موي رسالتپناه بود بانودود و مثقال زر از کمرش افتاده بود هرچند جستند نیافتند • عبد الله چون شنید بسیار دلگیر شد و سوگند یاد کرد که اگر یعقوب و بایزید بمودی • این چنین اندوهگین نمی شدم (٤٤) چنانچه از گم شدن موي رسالت پناه وتبرك بزرگان اندوهگين شده ام • پس بايزيد قدس سره باخود گفت که تعبیرخواب من راست شد • بعد ان مردمی که خانه های انها سوخته بود • هرکس به خانه های عزیزان و دوستان خود جای گرفتند وعبد الله نیز در خانه اشنایی جای گرفت • پس بایزید قدس سره درخاطر اورد که الحال حصه مال خود خواستن مناسب نیست بهترانست که اول خانه را برای اهل خانه عبد الله بسازم • تا ایشان برجای خود قرار گیرند بعد ازان حصه مال خود طلب نمایم •

بعد ه بایزید قدس سره تلاش نموده خانه را راست کرد و قبیله عبد الله درخانه ارام گرفت پس بایزید خواهش کرد که الحال حصه من علیحده گردانید • عبد الله جواب داد :

که کارخیریعقوب کرده ام پاره مبلغ که درکد خدایی وي خرج شده است. میخواهم که ترا هم کد خدا اگرداتم . بعده انچه مال باقی بماند باهم قسمت کنیم که درخاطرشما گذردکه درکدخدایی یعقوب مبلغ خرج شده است درحصه من انقدر مبلغ زیاده بنهید . بایزید قدس سره فرمود که من ازشما حصه خود زیاده (٤٥) نخواهم (داد) طلبید باز عبد الله گفت که حصه مال وملک بدهم ولیکن حصه اسیاو برده ندهم زان اسیا چنین بود که درشبانه روزي پنجاه وچهار پیمانه ارد از اجوره او حاصل امدي . بایزید قدس سره بداین معنی راضی نمیشد بازعبد الله گفت که حصه اسیا خواهم دادا ما حصه برده نخواهیم داد .

بایزید قدس سره غضب الوده گفت . که اگر تمام مال وملک واسیاو برده قسمت کنی بهتر والا نه . انچه مال به محنت من حاصل شده انرا خواهم گرفت.

پس بایزید قدس سره بعضی مال که عبد الله دریک شهرنگاه داشته بود . بدان طرف کمر بست وروان شد که ان مال را درحصه خود بگیرد . پسرعبد الله نیزخواست که دربی بایزید روان شود . اکثر مردمان دیگروعزیزان عبد الله راملامت کردند که حق جانب بایزید است . چون که یعقوب قران ختم کرد . چند ان مبلغ درهدیه و مهمانی او صرف کردي وچندان خرج درکد خدایی (٤٦) او نمودي وبایزید قدس سره که چون قران خواندي چیزي هدیه براي ایشان نکردي وکد خدا نکرد اندي واز حالت خوردگی همراه شما مشقت میکند و دادن حق او واجب است برشما وانکه خلاف میکنید که حصه او به تمامی نمی دهید خوب نمی کنید .

بعده عبد الله گفت که بایزید را باز گردانید که حصه غلامان نیزخواهم داد . بعده عبد الجلیل برادرزاده فاطمه و داماد عبد الله و دیگر محمد نام برادرزاده عبد الله و دیگرش بخشی نام فرزند لطفی عبد الله بود . این هرسه کس درعقب بایزید قدس سره رفتند و یاران نیزدران روز شروع شده و بایزید قدس سره براي محافظت تیرکش وکمان بزیر درخت تحمل کرده بود . که ایشان رسیدند و گفتند که بایزید برگرد .

که عبد الله حصه غلامان نیز میدهد • پس بایزید قد س سره بگفتهایشان باز گشت
اخر عبد الله یك غلام که کار زراعت و تجارت خوب میدانست بخدمت (٤٧) بایزید داد و باقی
مال راپنج جا قسمت کرد یك حصه بایزید قد س سره • دوم ازان یعقوب سوم بنام فاطمه
چارم بنام خود • پنجم بنام بخشی که پیش ازان بموی اقرار کرده بود که موافق فرزندان
حقیقی به توحصه خواهم داد وعبد الله پنداشته بود که بخشی همواره با مایکجا خواهد
بود ازین همه حصه او تمام داد چون بایزید قد س سره خواست که غلام رابسوی تجارت
بفرستد عبد الله د رگریه شد که خانهٔ من به این سه کس اباد ان بود الحال ایشان از من
علیحده شدند نمی دانم که احوال خانه من چه خواهد شد ؟ بعده عبد الله با بعضی
عزیزان الحاح و زاری کرد که من تنها افتاده ام شما رفته بایزید رامنت والتماس نمائید
که چندگاه این غلام رابخدمت من بگذ ارد که کار خیراوهم بکنم واین احسان ایشان
عند الله ضایع نخواهد شد •
بعده عزیزان رفته پیش بایزید قد س سره منت و زاری کردند که چندگاه غلام (٤٨) —
خود رابه خدمت عبد الله بده که ایشان درمانده شده اند و این احسان شماعند الله
ضایع نخواهد شد •
بایزید قد س سره د ر دل اندیشه کرد که حق پدر بسیار است و دلداشت او لازم است
و از بهریك غلام خاطر ایشان دلگیر نباید کرد • بهتر انست که چندگاه این غلام رابخدمت
پدر بگذارم که خوشنودی پدر منفعت دین است • بعده به عزیزان عبد الله گفت •
که اگر مرا و یعقوب را از روی حق برابر میدانستی من نیز غلام او بودم واگر او به نماز
و عبادت مشغول بودی وکار دیگر نکردی هرچه • پیش ما بودی از وی د ریغ نمی کردمی
الحال بگفته شما غلام رابخدمت ایشان میدهم • به شرط انکه ثانی الحال منکر نشود
که غلام را به بایزید نداده ام •
عبد الله گفت اگر منکر شوم د ر دمن من خاک اندازید • بنابران به اقرار ایشان غلام رابه عبد الله

دادند وخود به تجارت و بکار و کسب حلال مشغول شد • حق تعالی به کرم خود در مال ایشان گشایش و برکت گردانید •

بیان منکر شدن عبد الله از غلام دادن

بد ... ٤٩) که مال عبد الله تلف شد و بان غلام جنگ کردند وي خواست که غلام رابفروشند ازین ... بایزید قدس سره اطلاع یافت پیغام فرستاد که غلام مابی حکم ما چرا میفروشی ؟ عبد الله منکر شد ... این غلام رابه تو نداده ام • بایزید قدس سره گفت ! که من گواه دارم که بحضور خواجه اسمعیل و محمد وعبد الجلیل و بخشی حصه من داده اي • عبد الله گفت گواهی خواجه اسمعیل ومحمد راقبول ندارم که ایشان برما عکس دارند اگرعبد الجلیل و بخشی گواهی دهند قبول دارم • بایزید قدس سره نیز قبول کرد و چون عبد الجلیل و بخشی را براي گواهی دادن طلب کردند • عبد الجلیل برادرزاده فاطمه منکوحه عبد الله بود مرد طالب علم و فاضل مینمود • از سبب فاطمه حق را پوشید • گفت که من ازین واقعه واقف نیستم نزد ما غلام را بحصه شما نداده اند • بایزید قدس سره در تعجب شد که براي یک غلام چند مسلمان بایمان خود نقصان رسانیدند اول عبد الله و دوم فاطمه و پسرش یعقوب و سه دختر ایشان و هفتم زن یعقوب و هشتم عبد الجلیل • بایزید قدس سره در دل (٥٠) گفت که الهی تو میدانی که عبد الله درحق من این غلام داده بود و الحال منکر میشود و من حق پدر بجا اوردم • براي چند روز بخدمت ایشان داده بودم الحال چندکس در ایمان خود خلل انداختند خواست توچه باشد ؟ درین اندیشه بود که شیطان در دلش وسوسه انداخت •

(بیان وسوسه انداختن شیطان در دل بایزید قدس سره که یعقوب رابکش)

گفت شیطان یابایزید ! بنگر که عبد الله درحق تو چه کرد ؟ اول به مادر تو طلاق داد وازحالت خوردگی از مادر جدا ساخته زیردست فاطمه گردانید ودوم چون قران ختم کردي مهمانی

متعلمان و هدیه استاد نداد که ازان شوم مکتب را بگذاشتی و به کار دنیا گماشت که از ـ منفعت علم باز ماندی • سوم انکه دختر خداداد بنام تو بود وی را جای دیگر داد • چهارم انکه ترا درکار تجارت گماشت که از طفیل و برکت تو چندان مال و مواشی درخانه او امد • و به وقت قسمت بسیار مال از تو غلب کرد و یک غلام (۵۱) درحصه تو داده بود بران نیز منکر شد • که نداده ام درحق یعقوب چندان نیکویی کرده که به تو معلوم است که بران وقت که قران ختم کرد از روی خوشدلی چندان مال به هدیه استاد داد و چندان به مهمانی خرج نمود و درکدخدایی او بسیار مال صرف کرد و الحال کلی مال و مواشی و برده و خانه را به او داد و تو نیز قسم یاد کرده بودی که اگر حصه غلامان ندهد من از حصه مال و ملک او نگیرم • الحال مردم دیگر وعزیزان برتو خواهند خندید • بهتر انست که یعقوب را بکشی تا مال و ملک عبد الله بدست تو اید این وسوسه شیطان درخاطرش قرار گرفت باز وسوسه دیگر درخاطر گذرانید که اگر او را زدی بی ابروی خواهی گشت درمیان خلق رسوا خواهی شد بهتر انست که درپی او باشی هرگاه که تنها یابی و او غافل باشد دران وقت بکش که کس ترا نبیند ونام ترا نگیرد و بدنام نشوی • بعده بایزید قدس سره درپی کشتن یعقوب سعی نمود • روزی عبد الله (۵۲) غلامان را برای کاه اوردن فرستاد • بایزید و یعقوب را همراه بدرقه داد چون به صحرا برسیدند غلامان بدرویدن کاه مشغول شدند بایزید و یعقوب بر فراز کوه رفتند و بر فراز کوه درخت بزرگ بود سایه دار • هر دو در زیر درخت دراز کشیدند و یعقوب را خواب برد • بعده شیطان وسوسه داد که وقت کشتن یعقوب اینست که او را از سرکوه به نشیب مغاک اندازد احیانا اگر کسی پرسش کند جای سخن است که درخواب بود و از ـ سر غفلت از کمر کوه افتاد • ترا کسی ملامت نخواهد کرد بایزید قدس سره کارد برداشت که وی را بزنم هم دران حال خواطر ملکی دردل درامد •

بیان درامدن خواطر ملکی دردل بایزید قدس سره

وگفت که این کار کردنی نیست • ناکردنیست اگر اشکارا شود یکی بدنامی است در دنیا

که خلق الله خواهد گفت که پسر شیخ عبد الله از پشت ملا ابراهیم و سراج الدین و چراغ الدین انصاري بود از براي مال دنیا برادر خود را (٥٣) ناحق بکشت ٠

دوم شرمندگی و خواري انجهان است ٠ حق تعالی در قران مجید و فرقان حمید خود خبر میدهند ٠

قوله تعالی : و من یقتل موءمنا متعمدا فجزاء جهنم خالدا فیها ٠

قطعه

هرکه موءمن را بناحق کشت ٠ حق مرورا در دوزخ سوزان برد

اندران دوزخ ماند جاودان انکه خون موءمنی یا جان برد

پس پیر دستگیر قدس سره اندیشه کرد که الحال اگر یك دست و یا پاي در اتش نهد طاقت نتواند داشت که دران نگاه دارد که اتش دنیا یك قطره اتش دوزخ است و هفتاد بار این اتش را باب رحمت شسته است ٠

اگر امروز یعقوب را بکشم فردا در اخرت به اتش دوزخ چگونه طاقت و تحمل اورم ٠ الحال اگر حصه من عبد الله و یعقوب بخورد در دنیا شرمندگی است از خلق ٠ و چون یعقوب را بکشم در ان جهان شرمندگی از خالق است ٠ و از شرم خلق شرم خالق گران است و از خواري دنیا خواري (٥٤) اخرت بزرگ است ٠ چنانچه نبی صلی الله علیه السلام فرموده است : فضوح الدنیا اهون من فضوح الاخرة ٠

ابیات

خواري دنیا بود تا باب مرگ بگذر از این رنج ها در خواب مرگ

رنج و خواري و عذاب ان جهان باقی و جاوید باشد بی گمان

پس در دل اندیشه کرد که چندان خلق حق تعالی افریده است و هریکی از خانه و ملك و مال عبد الله نمیخورد و رازق از هرجا بایشان روزي می رساند اگرمن از ملك و مال عبد الله نخورم حق تعالی مرا بی روزي نخواهد گذاشت و انچه قسمت من در ازل کرده است خواهد رساند ٠

قطعه

ای کریمی که از خزانه غیب … گبر و ترسا وظیفه خور داری
دوستان را کجا کنی محروم … تو که با دشمنان نظر داری

پس چرا التجا به حق تعالی نبرم و به نفقه حلال شاغل نباشم اگر از طرف رزق تنگی ببینم از عبد الله طمع مال نکنم اگر به خاطر این جزوی مال نایاید ار به عبد الله بد سلوکی پیش ارم این همه بزه گردد پس ترك دادن بهتر است و با خود میگفت خدایا معامله و کار من با چه بد … انداختی این همه تجربه و ازمایش است خدایا مساله داری و احوال ایشان به خلق می نمایی چنانچه رسول علیه السلام در حدیث فرموده است :

ان الله یجرب المؤمنین بالبلاء کما یجرب احدکم الذهب بالنار ٠

ابیات

مومنان را حق بیازماید … در بلا و رنج دارد مبتلا
همچنان کس زر بیازماید … صحبت آتش رها راست با چو خار

و دران روز ها پیرد ستگیر قدس سره پیش عبد الله کتاب قدوری و لباب الاخبار میخواند از کسی شنید هر شاگردی که پیش استاد بیاموزند خاصیت استاد بگیرد پس پیرد ستگیر قدس سره بترسید که عبد الله به استگی … گفته است اگر در پیش او بخوانم مبادا من نیز دروغگوی شوم چنانچه رسول علیه السلام حدیث فرموده است به این معنی : الصحبته مؤثره یعنی صحبت تاثیر دارد ٠

ابیات

همنشین تاثیر دارد در جهان … دور تر بگریز از جاهل بدان
صحبت جاهل ترا غافل کند … صحبت کامل ترا کامل کند

بعده پیردستگیر (٥٦) قدس سره پیش عبد الله خواندن ترك داد • پس مشقت حلال تجارت اختیار نمود • گاهی سود وگاهی زیان میشد اما پیردستگیر قدس سره مرد صادق العقیده بود حق تعالی بمالش برکت نهاد •

ابیات

هرکه او صادق عقیده بر خدا است   مال او افزون شود در هر زمان
دولتش نقصان پذیرد روز و شب   هرکه بر رازق بود او بدگمان

بیان کدخدا شدن بایزید قدس سره درخانه شیخ حسن عموی ایشان

چون شیخ حسن برادر عبد الله دانست که بایزید مرد نیك ذات و نیك کار و در مال او برکت و افزونیست • دختر خود را در نکاح ایشان در اورد و چون بایزید قدس سره کدخدا شد اشنایان و خویشان عبد الله درخانه ایشان امد و رفت میکردند و پیردستگیر قدس سره شکرانه حق تعالی بجای اورد ومیگفت که الحمد الله که اشنایان و عزیزان عبد الله بخانه من می ایند و از من راضی و خوشنود اند • دیگر چون بایزید قدس سره از عبد الله و یعقوب جدا شد در دل اخلاص (٥٧) بایشان داشت • هر وقتی که از سفر به خانه می امد برای عبد الله و فاطمه و برای پسران ودختران ایشان و برای بعضی عزیزان از جنس پارچه یاکفش و موزه و میوه و سوغات می اورد • گاه عبد الله رابخانه خود می طلبید ومهمانی میکرد • چون دید که از دل عبد الله و فاطمه و متعلقان ایشان خلاف و حسد زایل نشده است ایشان نیز از رسوم سوغات دست باز کشیدند اما مهمانی برای ایشان میکرد • روزی عبد الله بحضور بعضی مردم گله نمود که الحال بایزید رسوم سوغات فراموش کرد وانها که گله از عبد الله شنیده بودند به ایشان اظهار ساختند وگفتندی که الحال چرا سوغات برای ایشان نمی اری ؟ پیردستگیر قدس سره جواب داد که من مادر و پدر و برادر و خواهر نندارم که به انان سوغات فرستم • اگر من پدر داشتی

من نیز از دولت ومال او بیاسودمی واز تفاوت وخلافت (۵۸) نمی دیدمی • هرگاه که بـه ایشان سوغات دهم • بهترانست که به فقراء وعلماء وطالبان حق صرف نمایم تاازایشان نصیحت ورغبت به سوي طلب حق یابم وبان کارکنم • چنانچه رسول علیه السلام فرموده است •

خذوا العلم من افواه الرجال ونصف العلم کان من حسن السوال • یعنی :گیریدعلـم را از دهنهاي مردان ونیمه علم است از نیکو پرسش •

قطعـــه

علم مالست گفت از مؤمن • رسول   تو طلب کن مال خود از هر دهان

زانکه هرجوینده را یابنده گفت   توزکافر وز مسلمان جوي ان —

وهم دران روزها شخصی یا یزید نام درخانه بایزیدقدس سره مهمان شدم • درشب خواب دیدکه دوکس می ایندیکی مرد سفیدریش ودیگر سیاه ریش وان مرد سفیدریش گفت که بایزیدکجاست ؟ که من باوي قصدجنگ دارم • مهمان گفت کسی بی موجب جنگ نمی کند • موجب جنگ اظهار نماي جواب دادکه (۵۹) بی موجب قصد جنگ دارم بازان مهمان پرسیدکه سبب عداوت خود بیان کن ! بازان سفید ریش گفت که بی سبب بااو جنگ خواهم کرد • سه مرتبه رد بدل باهم کردند اماموجب عداوت اظهار نکرد وگفت کجا که بایزید است بنماي که باوي جنگ کنم • مهمان گفت که حاضر نیست اما بجاي او من حاضرم بیا بمن جنگ کن • که شاید حق تعالی به این سبب مرا درخانه او مهمان ساخته است • بعده ان سفید ریش بامهمان • بجنگ درامد اخرالامر سفید ریش را برداشته برزمین زد بعده ان سفید ریش گفت که مرا بگذارکه یك بار با بایزید جنگ کنم ویا کشتی ایشان ازین جا دورکن • من درخاطر اوردم که درین جا کشتی ودریا نیست این چه میگوید • چون سر برداشتم درنظر من کشتی ودریا درامد نگهبان کشتی را گفتم که این کشتی را ازین جا کشاده • جاي دیگر ببند • تا از نظر این شخص غائب

شود چون ان کشتی را از انجا برده جای دیگر بستند (٦٠) قمران پیرمرد نیز ساکن شد بعده ان مهمان از خواب بیدار گشت دید که غلام شیخ حسن برای وضو اب گرم میکند مهمان وضو ساخت هر دو نزدیك اتش بنشستند و این خواب بحضور غلام بیان کرد و غلام تعبیر خواب چنان کرد که سفید ریش عبد الله پدر بایزید است و سیاه ریش یعقوب برادر او ست و این هر دو را عداوت است با ایشان پس مهمان گفت که این خواب من بی اثر نخواهد بود • بهترانست که این جوان با پدر خود اشتی کند و یك گو سفند ذبح کرده به فقراء بدهد و باپدر و برادر چنان سلوك نماید که پدر از وی راضی شود تا منفعت دین و دنیا او را حاصل اید • درین گفتگو بودند که پیر دستگیرقدس سره رسیده مهمان این خواب را با تعبیر پیش ایشان بگفت و فرمود که یك گو سفند ذبح کن و به فقراء بده و با پدر خود اشتی کن تا از گفت و شنود مردم رهایی یابی و منفعت دین و دنیا حاصل گردانی که خواب من بی اثر نیست • پیردستگیر (٦١) قدس سره گفت من به عبد الله و یعقوب همیشه اشتی دارم هیچ وجه بد سلوکی نکرده ام اما باخداوند وعده کرده ام که از منفعت حلال او قات خود بگذرانم و در مال عبد الله طمع نکنم • اگر خدای تعالی گشایش در مال من گرداند • خبر خرچ ایشان نیز بگیرم • مهمان گفت صد رحمت بر شما که عمل صالح این است • بعده مهمان گفت که من تلندرم با شما وداع میکنم متعاقب هر چه در خاطر پسندیده اید نیکو ست • مهمان رخصت شده رفت • پیردستگیرقدس سره نماز بامداد گذارده پیش عبد الله رفته • گفت اسلام علیکم ! عبد الله گفت • وعلیکم السلام • بعده پای عبد الله را بو سه داد و گفت اعه ولینعمی ! گناهی که کرده ام عفو بفرمای ! و از روی شفقت مرا دعا کن که از دعای شما امرزیده شوم • عبد الله سر مبارکش برداشت و برپیشانی بو سه داد و دعاکرد ولیکن پیردستگیرقدس سره خواب مهمان را بحضور ایشان اظهار نکرد و ساعت چند به خدمت پدر نشسته بود و بعده به خانه خود امد • (٦٢)

(دربیان ابتداء وسبب طلب وجذبه سالکی و شوق و محبت ذات انبیاء در دل پیردستگیر قدس سره ودرپی تفتیش معرفت ذاتی چون ..... جویان شده مقدمه نموده میشود)

بدان ای طالب تحقیق که بایزید مسکین قدس الله سره العزیز در ابتداء جوانی بعض کتب فقه ومسایل چون عمدت الاسلام وغیر خوانده بود وقصد علم معاملات نکرد زیراکه میدانست که اگر علم معاملات بخوانم شاید که میل من بسوی قاضی گری پیدا شود وچون قاضی شهر نباشد که کسی را حجت دروغ بیاموزانم ویا از کسی رشوت ستانم یا برکسی حکم ناحق کرده باشم . قران خوانده ام وانچه علم لوازم ولابدیست برمسلمانی که از دانستن ان کار دین درست شود . دانسته ام وعلم عبادات مرا کافیست ودانستن علم معاملات فرض کفایه است ودرین شهر قاضی است . گردن ما ساقط است ونیز دانسته ام که خواندن صفت حق تعالی . شناختن حق تعالی است وکار دینم تمام است . ناگاه از یک بزرگی حدیث شنید که نبی علیه السلام فرموده است : لا دین (٦٣) لمن لا شیخ لـه . یعنی هرکه را پیر نیست او را دین نیست .

ابیات

نیست دین انرا شنوای مرد حق انکه نگرفته ز پیرخود سبق

هرکه را رهبر نباشد در طریق گمره و بی دین بود گرد دغریق

چو ان حدیث شنید بایزید قدس سره د رحیرت افتاد که من خود را صاحب دین می شمردم و درکار شریعت سعی وکوشش داشتم الحال ازین حدیث چنین مفهوم میشود که بی پیر بی دین است . بعده ان بزرگ را پرسید که پیر مرید را بطلب چه چیز میگمارد ؟ وچه می اموزاند ؟ جواب داد : که پیردستگیر مرید را بطلب حق میگمارد وچهار علم وچهار مقام می اموزاند و از علم توحید خبر میگرداند تا عارف حق تعالی گردد . چنانچه مشایخ کبار (رح) فرموده اند : الشیخ هو الذی یدله علی المجاهدت وبرشده الی اللهوالانقطاع

عن ما سوي الله • يعنی پیرانست که دلالت کند مریدرا برکوشش و ریاضت وراه نماید • بسوي حق تعالی و ببرد یعنی دور کند مرید را از غیر (٦٤) خدا •

قطعه

پیران باشد که بریاران خود — جهد فرماید ریاضت های سخت
باز دارد یار خود از ما سوا — ره نماید سوی حق ان نیك بخت

و مریدانرا در طلب حق تعالی در ارد تا فرض از گردنش ساقط شود و عبادتش قبول گردد که طلب حق تعالی بر ادمی فرض است پیش از جمله فریضه ها • از انکه نبی علیه السلام حدیث فرموده است • طلب الله تعالی فرض قبل کل فریضة • یعنی طلب حق تعالی فرض است پیش از جمله فریضه ها •

قطعه

جستجوی حق بدان ای سالکان ! — فرض امد پیشتر از جمله فرض
معرفت اول بیاید عبد را — بعد ازان امد عبادت همچو قرض

باز از شخص این حدیث شنید که نبی علیه السلام فرموده است : من طلب غیرالله فهو جاهل و من مات الجاهل فقد مات الفاسق • یعنی هرکه غیرحق راطلب کند وی نادان است و هرکه نادان میرد • وی گناه کار میرد •

مثنویات

هرکه جوید غیرحق جاهل بود — نزد عارف غیرحق باطل بود
هرکه جاهل مرد • فاسق مرد • راست — جاهلی اندرجهان (٦٥) را • سرخطاست

چون این چند حدیث شنید • اندوهگین وبی ارام شد • خواست که طلب پیر کند پرسش وتفحص نمود درکوهستان • جمله شیخان ان ولایت از روی نسب پیری میکردند وگمان داشتند که ابا و اجداد ما پیران بودند ما نیز پیری بکنیم وبعض از علم طریقت واقف

بودند و بعضی نه و به سبب اباو اجداد خود را پیری نمودند و میگشتند در افغانستان به سبب نسب • مال و زر جمع میکردند • پیر دستگیر قدس سره از دانایی پرسید که کسی از سبب نسب اباو اجداد پیرمیشود بی انکه در وی علم نبی و معرفت حق باشد و تو به بدست وی کردن جایز است یانیست ؟ جواب داد نه در قران و کتاب ماقدم کن هرانچه حق تعالی و رسول وی فرموده • باشد بران عمل نمای • چون در قران بگردید • این ایت در باب نسب دید : قوله تعالی : فاذا نفخ فی الصور فلاانساب بینهم یومئذ و لایتساءلون • یعنی چون اسرافیل بدمد هیچکس از نسب پرسیده نشود یعنی (٦٦) هیچکس از سبب نسبت ابا و اجداد نگذرد •

مثنویات

نیست پرسش از نسب روز قیام — حق فرستاده است بر تو این پیام
از نسب مغرور گردد جاهلی — نان بنام اب خورد نا قابلی

و نیز در کتاب این حدیث یافت :

قال نبی علیه السلام : الجنته للطیعین وان کان عبداء حبشیاء والنار للعاصین و ان کان سیداء قریشیاء •

یعنی بهشت مر فرمان برداران راست اگر بنده حبشی باشد • و دوزخ مرگناه کاران راست اگرچه سید قریشی باشد •

بیت

بنده عشق بشو ترك نسب کن جامی — که درین راه فلان ابن فلان چیزی نیست

و در باب مرشد شدن پیر ناقص در کتاب این حدیث یافت •

قال النبی علیه السلام من لاشیخ کاملاء له فالشیطان شیخه •

یعنی هرکسی راکه پیر کامل نباشد پس شیطان پیروی بود و در قران نیز این ایت یافت :

قوله تعالى ولاتتبعان سبيل الذين لا يعلمون (٦٧) يعني متابعت نكنيد ان كس راكه بی خبر بوده از راه راست •

قطعــــــه

هر که واقف نیست از علــــم نبـــــی | تبع اوهرگز مکن ای نیك مـرد !
تو ازو دانا نگردي هيــچ گـــــــــه | هيچ خفته خفته را بيـدار كـرد ؟

پس پیردستگیر سره گفت که کلام خدا وحدیث رسول برحق است که اگر کسی از علم نبـــی خبر نبود به نسب پیر نشود • بعده در خود فکرکرد که پیر کیست [وصفت پیر چیســـت]؟ در قران وحدیث نظر و فهم کرد در قران این ایت یافت •قوله تعالی : اولئك الذيـــن هدي الله فبهد هم اقتد یعنی ان کسانی راکه راه نموده است حق تعالی ایشان را پس به راه ایشان اقتدا• کن •

ابیــــــات

پیران باشد شنواي مـرد ديـــــن | که هدایتکرد حق او را ببیـــن
هر که را حق وانمــوده راه را | پیروي او را نباید مـــــاه را

و در کتاب این حدیث قدسی یافت : قال الله تعالى الشيخ هوالذي من يعلم منعلـــم النبی وعمل به وعلمه للمتعلم • يعني پیر (٦٨) انست کهاز علم نبی خبردارد وکارکرده باشد بان علم وان علم بیاموزاند مرمریدان خود را •

مثنويــــــات

هرکه ازحق علم دین اموختــــــه | هم بران علم وعمل اندوختــــــه
طالبان را علم دین امــــــوزد او | کسل در تعلیم ان نی ور زد او

و در صفت پیرکامل و بودن او درقوم خود این حدیث نبوي یافت • قال نبی علیـــــه السلام : الشيخ فی قومه كالنبی فی امته • يعني پیر درقوم خود چنانچه پیغمبر است درامت خود •

قطعـــــــه

شیخ اندر قوم خود بشنو عـــزیـــز همچو پیغمبر میان امــت اســت
تابع او شو که رستی از ضـــــــلال منکر او را بدان در زلـــت است

و در حق متابعان و پیروان پیر کامل حق تعالی در قران مجید سلام و رحمت فرموده است :

کما قال الله تعالـــی : والســـلام علی من التبـــع الهـــدي .

یعنی سلام و رحمت باد بر کسی کـــه متابعت کـــند پیر کامـــل را !

قطعـــــه.

بـــران کو تابـــع کامـــل شـــد وحـــق سلام خود بران تابـــع فرســـــتد
کسی کو قول کامــــل راشنیـــــده امان خود (۶۹) بران سامع فرستد

بعده پیر دستگیر قدس سره در پرسش و طلب پیر کامل شد که تا از کسی خبر پیر بیابم تـــا مراراه راست نماید . اما در ان ایام این چنین کس یافت نمیشد که در روی هفت پیری معلـــوم شود . و از کسی خبر پیر کامل در ولایت دیگر نیز نمی یافت ازین خاطر بیقرار و بی ارام میبود . ناگاه شبی اسمعیل پسر شیخ محمد و عموزاده بایزید قدس سره پدر خود را در خواب دید . میگوید او را که در فلان طاق فلان کتاب است . در روی فلان اسم نوشته اســـت اگر انرا بخلوت بخوانی منفعت دین بیابی . چون خواجه اسمعیل از خواب بیدار شـــد تفحص نمود و ان کتاب را یافت ودران کتاب اسم اعظم نوشته دید خواجه اسمعیـــــل فی الحال حجره تاریك ساخت ودر خلوت نشست واسم اعظم اغاز کـــرد و شب بیداري اختیار نمود . چهل روز گذشت هیچ منفعت ندید باز چهل روز دیگر نشست و مشقت اختیار کـــرد . اما چیزي حاصل نیافت (۷۰) باز مرتبه سوم درچله نشست کم خوردن و بیداري اختیـــار نمود و به ذکر خفی شاغل شد بعد ازان از معرفت حق تعالی بمقدار مشقت خبر یافـــت . چون از خلوت بیرون امد فرمود هرکه بمن درخلوت نشیند او رابه دیدار حق مشرف گردانم .

چون این سخن از ایشان مردمان شنیدند اعتبار نکردند گفتند که دیدار حق تعالی در دنیا درست و میسر نیست و دیدار حق در بهشت واجب وموعود است • بعضی عالمان وشیخان پیش عبدالله رفتند که داماد تو میگوید که دیدار خدای تعالی میبینم و می نمایم بگو او راکه این سخن بار دیگر نگوید واگر بگفته تومنع نشود پس حکم این ولایت برتو تعلق دارد بفرمای تا او را بکشم • عبدالله گفت خواجه اسمعیل هم داماد وهم برادرزاده من است چگونه بگویم که او را بکشید او داند وکار او • هرکس جزاء اقوال و افعال خود خواهد یافت• چون بعضی کسان همراه خواجه اسمعیل خلوت اختیار کردند ازان جماعه سه کس بمقصد ار مشقت خود بمعرفت رسیدند •(٧١) پس خواجه اسمعیل شهرت یافت پیری و مریدی اغاز نمود مریدان را بمجاهده و ذکر مشغول میکردند وکتاب سلوك تعلیم میدادند • تا یقین ایشان زیاده شود تا انکه عارفان واصل شدند • بعده در شهرکانی گرام خبر شد هرکه با خواجه اسمعیل خلوت وعزلت اختیار کند و مجاهدت نماید معرفت حق التعالی از وی حاصل گرداند •

چون بایزید قدس سره ازین خبر اطلاع یافت و اراده کرد که من نیز چند روز در صحبت وخلوت او درایم تا منفعت دین از وی بیابم • بخدمت خواجه اسمعیل امد و رفت داشت دید که مریدان خود را بسوی راه حق میگمارد واز ایت قران و حدیث نبوی و کتاب سلوك تعلیم میدهد و چند صفت در روی فاضل تر دیدند • اشتیاق پیردستگیرقدس سره زیاده شد و اراده نمود که بدست این بزرگوارتو به کنم • تاحاصل دین و منفعت ایمان بیابم اندیشه کرد که اول از پدر اجازت خواهم • بعده بدست خواجه اسمعیل تو به کنم •

بیان رفتن بایزید قدس سره پیش عبدالله(٧٢) و خواستن رخصت تا مرید خواجه — اسمعیل شود و جواب دادن عبدالله :

و بدانید چون پیر دستگیر قدس سره پیش عبد الله رفت والتماس نمود اگر اجازت فرمایـــی بدست خواجه اسمعیل توبه کنم • عبد الله جواب داد گفت شیخ محمد را دوازده پســر بوده است و من از همه از روی علم فاضلتر بودم • الحال تو بدست خواجه اسمعیل توبـــه کنی ودر اکثر قبیله های افغانان شهرت خواهد شد که پسر عبد الله بدست خواجه اسمعیـل ولد شیخ خدا داد توبه کرد ناموس من برباد خواهد شد و این کار ناکردنیست مکن • اگـر بدست خواجه اسمعیل توبه کردی من از تو ناخوشنود و بیزار باشم وگفت اگر میخواهی کـــه توبه کنی به ملتان برو بخانه شیخ بهاو الدین رحمت الله علیه مرید شو تا شکرانه پیرو خرقه راه بدهم • بدانکه بعضی طالبان دهنده و رونده اند و بعضی ارنده و برنده اند • هرکس که چیزی دهد بیارد • پیر دستگیر قدس سره جواب داد که من تحقیق (٧٣) کرده ام هرکـه بدست ایشان توبه کند کلامو شجره میدهند اما از ذکر و فکر و از معرفت حق تعالی واقف نمیگردانند ازین سبب اعتقاد من بسوی ایشان نمیشود اگر اجازت نداده بعده پیش خواجـه اسمعیل برفت گفت ای خواجه بزرگوار ! عبد الله اجازت نمیدهد که بدست تو • توبه کـنـم اما از برای عند الله مرا بی توبه وصیت کن و ذکر بده تا به ان عمل مشغول باشم • خواجـــه اسمعیل قبول نکرد و گفت بی توبه وصیت نکنم و ذکر ندهم • پیر دستگیر قدس سرماند وغمگیـــن وغمناک شـد • دست نیاز به حضرت بی نیاز بر اورد و بنالید وگفت الهی عبد الله اجـــازت نمیدهد • که بدست خواجه اسمعیل توبه کنم و خواجه اسمعیل بی توبه تلقین نمیدهـــد ویقین من بجای دیگر نمیشود • الحال نمیدانم که چه تدبیر کنم ؟ چون بخانه امد دراندیشه بود و درخواب شد •

خواب دیدن بایزید قدس سره خضر علیه السلام را :

چون روح جاری پیر دستگیر قدس سره در عالم مثال رفت (٧٤) دید که بزرگی روی بســـوی قبله نشسته است و من ازان بزرگوار میگذشتم وان بزرگوار فرمود که ای ! بایزید از من بی حاصـــل میگذری • پس پیر دستگیر قدس سره گفت شما کیستید ؟ ان بزرگوار فرمود من مهتر خضر هستم •

پیرد ستگیرگفت که مرا برتو یقین است اگر من میدانستم که توخضرعلیه السلام هستی من امده قدم بوسی نموده ازتو دعا میخواستم ۰

چون پیرد ستگیرقد س سره برگشته قدم بوسی کرد گفت : که مرادعا کن ۰ خضر صلوات اللـه علیه فرمود که من ترا دعانکمنم ولیکن میخواهم که با من برادر دین شوی ودین خود با مـن شریك و برادر دین تو شوم ۰ مرا دعا بکن که دعای تو مرا کافی است باز خضر صلـوات الله علیه فرمود چرا بما برادر دین نمی شوی ودین خود را با ما شریك نمی کنی پیرد ستگیر قد س سره گفت ۰ تو پاکی ودین تو پاك است ومن گنهگارم ! به این سبب دین خود را بـا تو شریك نمیکنم و برادر دین تونمی شوم که مبادا از شومت گناه (٧٥) من شمارا افـتـی وزیان برسد خضر صلوات الله علیه فرمود که ترا باین سخن ها چه کار است ؟ رضـــاء من ان است که دین خود را بادین من شریك گردانی و با من برادر دین شوی ۰ بعـد ه پیرد ستگیر قد س سره گفت ۰ بسم الله الرحمن الرحیم ۰ دست خضر گرفت و خضر صلوات الله علیه گفت که بگو که دین خود را بادین تو شریك ویکی کردم و برادر دین تو شدم ۰ پیرد ستگیر قد س سره گفت : که دین خود را با تو شریك و یکی کردم و برادر دین تو شدم ۰ بعـــده پیرد ستگیر قد س سره گفت : شما نیز چنین گوئید که من گفتم مهتر خضر صلوات الله علیه گفت ۰ که من نیز دین خود را بادین تو شریك و یکی گردانیدم و برادر دین تو شدم ۰ پس دل پیـر دستگیر قد س سره گفت : که امروز کرم فرمایئ و سایه های خود به خانه من انداز ۰ اگرچـه میدانم که به اب و طعام حاجت ندارد اما (٧٦) از طفیل تودیگران مستفید شوند بهـتر است ۰ خضر صلوات الله علیه قول نموده برخاسته همراه ایشان روان شد پیرد ستگیر قد س سره در دل اندیشه کرد که اگر این شخص مهتر خضر صلوات الله علیه است فبها واگر کسـی دیگر است سخن بود ۰ گذشت ۰ درین اندیشه بود که شخصی بزرگ درپیش امد گفـــت : شکر الحمد لله که خضر علیه السلام را دیدیم بعده اندیشه شك از خاطر پیرد ستگیر قد س سره برطرف شد ۰ چون نزدیك شهر رسیدند خلق از شهر امدند و پای بوسی خضر علیه السـلام

میکردند وشکر سبحانه بجامی اوردند که به خضرعلیه السلام ملاقات کردیم واین خلق غلو کردند که راه رفتن به خضرعلیه السلام صلوات الله علیه دشوار شد از سبب غلوی خلق فرصت نمی یافت که بخانه پیردستگیر زود برود • چون در میان شهر رسیدند در انجا چشمه بود که ان چشمه را چشمه حیات گفتندی ودو فرشته را دیدم بمانند کنیزکان ازان چشمه اب برمیداشتند •

خضر صلوت الله علیه درکنار چشمه با ان جماعه بنشست وان (٧٧) مجموعه به تمامی تشنه بودند وخضرعلیه السلام ان کنیزگان را فرمود که این خلق را اب بدهید هرکس را اب میدادند و پیردستگیر قدس سره را نیز دادند اما سیراب نشد • باز ان کنیزگان اب از ان چشمه گرفته میبردند • پیردستگیرقدس سره در دل گذرانید که من ازین اب سیراب نشدم • حضرت خضرعلیه السلام اندیشه دل پیردستگیر قدس سره دریافت وبرخاست • سبورا از سرکنیزك گرفت و پیر دستگیر قدس سره را طلب کرد گفت یا بایزید ! بنوش این اب حیات را پیردستگیر قدس سره دهن خود را بردهن سبو نهاد از سریقین اب بسیار خورد چون دهن از سبو برداشت خضرعلیه السلام فرمود دیگراب هم بنوش اگر مشتاقی • پیردستگیرقدس سره گفت اینقدر اب راحاجت نبود • چون بدستخود میدادی ازان مر بسیار نوشیدم وسیراب شدم • پس حضرت خضر صلوات الله علیه گفت • الحمد الله رب العلمین از دست من باب حیات سیراب شدی • بعده از خواب بیدار شد اه سرد براورد وگفت : کاشکی ! (٧٨) ازین خواب زود بیدار نشدمی تاچند ساعت دیگر در صحبت خضر صلوات الله علیه بودمی • چون این خواب دید دلش شادمان شد وامید به رحمت حق تعالی استوار گشت که خواب حضرت خضر صلوات الله علیه بی اثر نخواهد بود ومراحق تعالی به منفعت دین خواهد رسانید •

بعد از دیدن این خواب محبت و شوقش بسوی خدای تعالی زیاده شد وقصدش به زیارت قبور و نظرگاه و بلندیها و سیرها شد • چون کسی میگفت که فلان جای نظرگاه خضر صلوات الله علیه است یا نظرگاه بزرگوار دیگر است • سوی ان میرفت و زیارت میکرد و چون به گورستان میرفت کلمه تهلیل میگفت و فاتحه با سوره اخلاص و ایت الکرسی میخواندند •

وچون به قبرهاي بزرگان و اقربا ميرسيد سوره ياسين والرحمن و تبارك الذي و يا ايها المزمل وعم و بعضي سورتهاي ديگر نيز ميخواند براي خوشنودي ارواحان ايشان ٠

بيان سبب نزول الهام بر بايزيد قدس سره ود انائيدن معني كلمه از هر مقام وكشف نمودن هر مقـــــام (٧٩)

بعده خواست كه كلمه لااله الله به جهر شروع كند هاتفي اواز داد گفت اي بايزيد حـــق تعالى شنوا است اگر كلمه اهسته دردل گويي بسيار نفع خواهي يافت دانست كه حـــق و راست است ٠ بعده از چندگاه ندا شنيد كه اي بايزيد بذكر خفي شاغل شو و از حـــق تعالى يك دم غافل مباش ٠ چون پير دستگير بذكر خفي مشغول شد كم خوردن وكـــم گفتن و عزلت وخلوت اختيار كرد ٠ بعده هاتف ندا كرد كه اي بايزيد معني كلمه بيامـــوز و بان يقين وباور كن وشك وشبه را دردل راه مده تامنفعت اين بيابي ٠ پيردستگيرقدس سره طلب معنا نمود گفت معني كلمه درمقام شريعت چنين است كه لااله يعني نيست معبود ديگــر الا الله مگر الله ٠ ودرمقام طريقت اينست كه معني لااله كه نيست مقصود الا الله الله و درمقام حقيقت اينست معني كلمه لاالله يعني كه نيست موجود في الدارين الاالله مگر الله و بايــن حديث باور و يقين نمايي ٠ ليس شيئى في الدارين (٨٠) الافيه ربي ٠ يعني نيست چيــزي در هردو جهان مگر پروردگار مــن ٠

رباعـــــــــــــــــي

نيست در هر دو جهان جز يار مــــــن نفي كرده غير خود دلـدار مـــــن

تيغ لاالله گرفتـــه ان نگار ــ غير را نگذاشت در ديار مـــــن

اگر ايمان اورده ئي به قران ٠ به اين ايات باور كن ٠ قوله تعالى هوالاول و الاخر والظاهر والباطن (وهو بكلي شيئ عليـــم)

مثنــوي

اوست اول اوست اخر درد و دار   غیر را موجود نگذاشت ان نـگار
اوست ظاهر اوست باطن در وجود   غیر اندر چشم عارف لا نمـود

پس پیرد ستگیر قدس سره سه سال یا چهار سال بذکر کلمه به پاس انفاس مشغول بـود ویقینش به معنی کلمه واثق و استوار گشت • زیراکه بدین معنی ایت قران وحدیث نبـوي و اقوال مشایخ وارد دید ودر هر دو جهان غیر رامعدوم وحق را موجود دید وچـون به اعتقاد درست به کار حقیقت مستقیم شد حق تعالی به کرم خویش در معرفت بروي بکشـاد و پرده از بصر و بصیرت (٨١) برداشت و ذات حق تعالی بعین الیقین مشاهده نمـود به هر سوي که نظر میکرد چشم دل ذات حق بی مثل و ذات معبود پیش و پس • راسـت وچپ زیر و بالا نداشت بی جهت و بیکران و بی پایان بود ودرگاه او غرق میدیـد هر دوجهان را پس عبد الله را پرسید که چون خداي تعالی مؤمنان را از بهشت دیـدار بنماید مؤمنان وي را چگونه بینند ؟ درجهت یابی جهت • به مثل یابی مثل • به چشـم سریابی چشم سر او را ببیند • عبد الله جواب داد که من نوشته دیده ام که چون حـق تعالی مومنان رادیدار نماید دو نوروي را بیند • اول بی جهت و بی مثل و بی ماننـد وي را به چشـم سرو به هر سوئه نظر کند در بهشت به دیدار حق تعالی مستغرق باشنـد و از سبب مستی لقاء حق بیهوش گردند • دران حال خودرا نبینند وحق تعالی را بینـد • چون از وي چنین شنید در خود فهم کرد • ان علامت را در خود می دید ومعنی این ایـت درخود (٨٢) میدید ومعنی این ایت را درخود مشاهده نموده قوله تعالی فاینما تولـو افثم وجه اللـه •

مثنـوي

به هرجانب که گردانی تـو رخ را   بانجانب بود وجـه نگار را
نگار من رخ پنهـان نـدارد   نه بیند انکه چشم جان ندارد

پس به هر سوکه نظر میکرد به چشم دل ذات او بی مثل و بی شبه در هر چیزي دید و نشان این حدیث در خود یافت • قال النبی علیه السلام : ما رایت شیئی الا قد رایت فیه •

قطعه

ندیدم در جهان چیزی به هر سو | که ذات حق دران اشیاندیدم
بدیدم اب دریا در سمک بود | سمك را عین در دریا بدیدم

و اب حیات که زندگانی مخلوقات و خلق مستغرق دروي است نه می چشید کو رسول علیه السلام نیز درین معنی حدیث فرموده است • قال نبی علیه السلام :الناس غرق الماء حیواة لا یقدر شربه احد الابید المرشد الکامل (٨٣) یعنی مردمان غرق اند در اب حیات• نیست قدرت یکی که بچشد ان اب • مگر به دست پیر کامل • رحمت بروي باد که گفت•

رباعی

ابی که خضر خورد سکندر طلبید | ان جام که جم در او جهان رامی دید
ان گنج که خلق از و توانگر دید | دل توست او بدست رو کلید

و فی انفسکم افلاتبصرون یعنی در ذات شماست پس نمی بیند او را وکان الله بکلی شیئی محیط یعنی هست خدایتعالی به هر چیز در گیرنده •

رباعی

در ذات تو هست می بینی او را | •••••••••••••• او را
از تو ست به تو ز تو نزدیک | اي کور چرا جدا خوانی اورا

ایضاً ان الله محیط بالعباد (•••)

ایضاً و لقد خلقنا الانسان ونعلم ماتوسوس به نفسه •

یعنی بیا فریدم ادمی را رسیدانم انچه در دل اندیشه کند • ونحن اقرب الیه من حبل الورید • یعنی نزدیك ترم باواز شه رگ او ونحن اقرب الیکم منکم ولاکن لاتبصرون (٨٤)

ابیات

آدمی را حق تعالی آفرید ‌‌ می بداند هرچه در دل شد پدید

زانکه از نزدیکتر از حبل جان ‌‌ تو طلب در جان خود جان

جان او به تو نزدیکتر از تو به تو ‌‌ تو نمی بینی مر او را برو برو

زانکه تو داری نظر اندر بیرون ‌‌ هست آن شاه در اندرون

حدیث قدسی :

(یاابن‌ادم انظر الی • انا معک وانت معی •) یعنی : ای فرزند ادم • ببین بسوی من که من باتوام وتوبامنی • یعنی من در توام وتو در منی و من در هرچیز بذات خود حیات میبینم وهرچه بود وهست وخواهد بود ازوجود خود موجود می بینم •

ابیات

همه اندر توای فرزند ادم ! ‌‌ تو اندر من بوحوتی شوق دریم

هم اندر همه اشیاء بهستی ‌‌ که موجود است در بالا و پستی

به ذات من حیات هر وجود است ‌‌ به نور من نمود هر نمود است

بدان ذات مرا مصدر اشیاء ‌‌ ز من موجود شد دنیا و عقبی

ز من موجود شد هر خار و هر گل ‌‌ ز من موجود شد هم زاغ و بلبل

ز من موجود شد هم جسم وهم جان ‌‌ ز من موجود هم انس است هم جان (٨٥)

ز من موجود شد هر خار و هر گل ‌‌ ....

ز من موجود شد خشکی و دریا ‌‌ ز من موجود شد عرش معلی

ز من موجود شد کرسی و افلاک ‌‌ ز من موجود شد هم نار و هم خاک

ز نور من شده روشن مه و خور ‌‌ ز من موجود شد هم عهد هم •••

ز من موجود جمله نور و ظلمت ‌‌ ز من موجود این نفس قلبت

هر آنچه هست در دو کون موجود ‌‌ ز من دان عارفا هر لون موجود •

و هرکه هستی خود را از هستی حق جدا شمارد • اعمی است و در هر عدد دلیل احد است و در هر عدد که دلیل احد نه بیند اعمی است • در هر مخلوق دلیل خالق است هر که مخلوق را بی دلیل خالق بیند اعمی است • در هر حادث دلیل قدیم است •
هر که حادث بی دلیل قدیم بینند اعمی است در هر مرزوق دلیل رازق است هر که مرزوق را بی دلیل رازق بیند اعمی است • و چون پیرد ستگیر تد سره از بحر محیط خبر شد تن خود را و جمله عالم را بمثل ماهی به چشم دل دران بحر اعظم (٨٦) غرق میدید و چون ماهی دراب و اب در ماهی مشاهده می نمود • بدان که چون ماهی نفس کشد در بحر روان و اب دریا بانفس در رود و چون نفس برارد ان اب همراه نفس بر امده به اب دریا ملحق شده روان گردد • همچنین بار دیگر بانفس در اید و بر اید • هم برین منوال دید که از دریای محیط اب حیات که مدد زندگانی ابدان است در ریاید و موجب حیات و قیام اجسام گشته باز رجعت نموده ضم و محو ذات نامتناهی میگرد د بار دیگر اب دریا ومحیط سبب حیات و قیام قالب میشود و همراه این اب در جوی قالب جاریست •

مصـــراع :

برلب جوی نشین وگذر عمـــر ببـــین

و هم درین معنی ناتـــل • غزل گـفتـــه :

غـــزل

جسم جوئیست این اب است اندروی روان
برنگرد د بار دیگر چون شود برجو روان

اب دیگر اید وی بگذرد در هر نفـــس
روز و شب جاریست این بحر روان در هر زمان

(٨٧) عین در بحری واب بحراند رجوی تست
حوت اند ربحر بین وبحر اند رحوت دان

حوت چون در بحر گرد د روی اوباشد به اب
اد می هرسوکه گرد د سوی حق گرد د بدان

حوت نابینا نبیند خویش را در قعر بحر
لا جرم پرسان اب از ایـــن و ان

چون نظر ماهی کند اول نظر افتد بر اب
لیک از روی شفافی در نمی یابد عنـــان

همچنین انسان که بیند هرطرف حق حاضراست زانکه از بهرلطافت هست از چشمش نهان

غیرمرشدچون شوي بینابرین بحرحیـا ط بی دلیلی کی بیابی تونشان از بی نشـان ؟

اي علی محمد ز بهرد یدن این بحر لطیف چشم جان بین بایدونی ناظر چشم جهان

چون پیرد ستگیرقد سره العزیز راحق تعالی چشم جان بین برکشـاد •

لا رئیت شیئی الاقد رئیتوالله فیـه : مشاهده افتاد وذات الله تعالی • اقرب الانسـان ـ من جسد الانسان • بروي مکشوف شـد (٨٨)

شکرانه باریتعالی بجا اورد و زبان حالش بدین معنی ترنـم نمو د •

غـــزل

من بهـر سو بحـر مییـنم عیـان هست ان از چشـم سر مخفـی نهـان

رنگ و مثلی نیست ان بی رنـگ را تا کـنم مانند ومثلش را بیـان

چشم د ل راچون کشادم هرطـرف بی جهت دیدم به هر سو بی مکان

بحر باما بود من د ر بحـر نیـز بی خبر بودیم ما از جان جـان

گر بپرسد اب ان د ریا کجاسـت ؟ بی نشان است چون د مم از وی نشـان

خو یشتن را د وري پند اشـتم بود اواقـرب به مـن از مـن بدان

خویش را مسلم مسلم د اشـتم لیك بی بهره بودم من از ایمـان

چون گمانم رفت شد ایمان پد یـد بود برایمـان من پـرده گمـان

چون گمـان غیر رفت امـد یقیـن از یقین دیدم سـود و الامـان

غیر را معدوم دیدم د ر د و کـون لیس فی الدارین الا ان دیـان

گر ترا پرسد ز احسـان چیست گـو انکه بینی ذات حق د ر هر زمـان

هست بینا انکه بیند زات حـق انکه ذات حق نه بیند کـور دان

هیچ جا خالی (٨٩) نمی بینم ز اب غرق بحر است این جهان و ان جهـان

زنده این بحر بینم هرکه هست گر گدا بینی و یا سلطان خان
قول مسکین را یقین کن مخلصا بین تو از هرچیز حق را بی گمان

پیرد ستگیرقد سره مدتی درین مقام بود وخود را عارف وواجد میدانست بعد ازان یکشب نمازعشا بگذارد • چون به وقت خواب جامه کشید درخوابگاه رفت و سرخود راببالین نهاد و ناگاه اوازي شنیدکه یا بایزید ! حجاب چشم دل تو برداشتم وچشم دل تو بیناگردانیدم اگرچه هر اواز ازحق میدانستی اما از دریافت تسبیح ان واقف نبودي الحال ترا عارف سامع و مقرب گرد انم تا ازهرچیز وهرشی که اواز بشنوي ودریابی تسبیحات انرا بعده• حق سبحانه وتعالی به پیرد ستگیرقد سره ذکر مقام قربت نازل کرد فرمودکه راز این فاش نگردانی و بهنوشتن درقلم نیاري • بعده پیرد ستگیرقد سره شکرانه باریتعالی بجا اورد وسربه سجده نهاد وبان ذکر مشغول شد بعد ازچند روز (۹۰) پرده هاي گوش دل برداشته شد وبه کرم وفضل حق سبحانه شنوا گردید • چون ازهر شی اوازی شنید میدانست این اواز چنین تسبیح میگوید • بعده پیرد ستگیرقد سره العزیز سجده دیگر بجااورد وثنا و ستایش حق سبحانه تعالی را بر زبان راند وگفت • الحمد الله الذي ان یرفع الحجاب من عین العبد و من اذنه بفضلهواخرج من الظلمته الی النور •

یعنی ثنا و ستایش مرخدي راکه برداشت حجاب ازچشم بنده وازگوش اوبفضل و کرم خود و براورد از تاریکی بسوي روشنائی • یعنی براورد از تاریکی منیت به سوي روشنایی رویتو از تاریکی دوري وکسري بسوي روشنایی نزدیکی و شنوایی واز تاریکی غفلت وجهل بسوي روشنائی ذکردایم وعلم ذات •

بعد از دریافتن تسبیح هر اشیا• و سرفراز شدن ازمرتبه (۹۱) و مقام قربت احوال ماشی وحال را درچند ابیات درج نمود •

ابیات

چون که غافل و بیخبر بودم مثل انعام کور وکر بودم

من نبودم به یاد حق مشغول — غافلو بیخبر چو د دیاغـــول
چون شنیدم بیان خوف خدا — سر از وصف چارپاي جـــدا
کردم اغاز ذکر هـم تسبیـــح — بدن وجان وهم زبان فصیـــح
ملکوتی شدم فرشته صفـــت — پاك گشتم زجهـــل و معصیـــت
بزبانم الله بـــود سبـــق — لیك غافل بدم ز هستی حـــق
چون بذکر خفـی شدم شاغـل — غیرالله شـد زدل زایـــل
حصحص الحق شدم بچشم یقین — کفر باطل شد و بر امد دیـــن
غرق در بحر دیدم هر اشیـاء — که بدو قایم اند هـــم احیـاء
هر ندایی که در رسید به گوش — جمله از بحر یافتیـــم سروش
فهم تسبیح هر ندا کـــردم — قهر و رحمش زهم جـــدا کـــردم
قرب حق یافتم قـــریب شـدم — اقرب و سامع و لبیـب شـــدم

چون پیر دستگیر قدس سره نگاه کرد هیچ اواز بی جنبش پدید نمی شد وهیچ چیزي بی قوت حق نمی جنبید پس دانست (۱۲) که هر اواز حق است • بعضی ازرحم بعضی ازقهـــر هر دورا از یك ذات دید وهیچ چیز از هستی او جدا نمی دید هیچ اوازی تسبیح حق تعالی نمی شنید وعلامت ان در قران دید •

و ان من شیئی الا یسبح بحمده ولکن لا تفقهون تسبیحهم •

یعنی نیست چیزي مگر که تسبیح میکند و ثنا میگوید مرحق تعالی راولکن درنمی یابنـــد وفهم نمی کنند تسبیح اشیا را • پس پیر دستگیر قدس سره به کرم حق تعالی دریافـــت تسبیح هرشی و زبان حالش • بدین ابیات مترنم شـــد :

ابیـــات

بخرش هرچه بینی در خـــروش اســـت — دلی داند درین معنی گوش اســـت
نه بلبل برگلـــش تسبیح خوان اســـت — که هر خاري بهتسبیحش زبان اســـت

و درین حال نیز پیر دستگیرقدس سره طالب کامل بود و لیکن پیر کامل رانمی یافت
صحبت درویشان وعارفان را دوست میداشت باعلم سلوك وحقایق شغل میکرد • وچند
سال در مقام قربت ماند • (٩٣)

بیان دریافتن مقام وصلت وحالت ومرتبه واصلان

بدانید که پیر دستگیرقدس سره ناگاه روزی اواز شنید که یابایزید معرفت خود را بیان کن
که مراچگونه شناسی ؟ جواب داد وگفت : یا بارخدا یا دره ر سوود ر هرچیز که مینگرم
بچشم دل هستی ترامی بینم وازهرچه میشنوم اواز تو میشنوم وهرچیزکه هست دردوجهان
از وجود تو میشمارم • باز فرمود وگفت که اي بایزید توهرچیز را از وجود من می شماري وجود
خود را بچه میشماري ؟ جواب داد : اي بارخدایا وجود من ازوجود تست ووجود من
از وجود توجدایی ندارد وهستی من ازهستی تست وهستی من ازهستی توجدایی ندارد •
و باز از حضرت رب العزت ندا رسیدکه اي بایزید ! وجود خود باوجود من یکی میگویی •
هستی خود باهستی من یکی میشماري ! پس چرا گفتی که ترامی بینم وترا میشناسم
باین سخن یکی من ویکی تومیشوي ؟ پس پیر دستگیرقدس سره درخود اندیشه کرد
کهحق سبحانه وتعالی (٩٤) انچه حق است فرمود الحال جوابش چه گویم • چون پیر
دستگیر قدس سره خاموش شد این حدیث در دل ایشان القاکرد • قال الله تعالی قل رئیتك
بك وعرفتك بك یعنی بگو یا بایزیدکه ترا به تومی بینم وترا بهتو می شناسم •

مثنوي

می شناسم حق به حق اندرجهان	حق بچشم حق همی بینم عیان
من بگوش حق زحق یابم سروش	چون بدادم شاهرامن چشم وگوش
چونکه من لاحول ولاقوت شدیم	پیش شاهنشاه بی قدرت شدیم
مرده از خود گشتم و زنده او ست	هرچی درمن هست جمله زان او ست

بعده پیردستگیر قدس سره به تحقیق دانست که چنین نقش وچنین دانستن بهتر است
واین حال واین مقام و بالاتر از مقام قربت است چنانچه این اعلی ترین مقام بر رسول علیه
السلام کشف شد • فرمود : رائیت ربی بربی وعرفت ربی بربی • یعنی حق را میشناسم
وحق تعالی (٩٥) به کرم خود وذکر وصلت را در دل پیردستگیر قدس سره القا کرد
و به ان ذکر هستی او در هستی حق تعالی گداخته وهلاك شد وهستی هر وجود باهستی
حق تعالی یك وجود دید • دران حال هستی او با او دید واواز او با او شنید باهستی
او خورد وچشید و خود را از میان برداشت ودر هر کار فاعل او را میدید وعلامت بی یسمع
و بی یبصر و بی یأخذ و بی یأکل و بی یشرب و بی یمشی درخود دید •

ابیات

بمن بشنو بمن بین واصل	که تا از من نگردي دور فاصل
بمن گیرو بمن خور هرچه خواهی	که تا ازاد گردي از تباهی
بمن نوش اب گرفانی زخویشی	اگر خواهی ز اهل قرب بیشی
بمن میرو بمن بنشین ومی خیز	بمن گرکار و هر گفتار انگیز
اگر هر کار و گفتارت کند حق	نجاتی یافتی از نار مطلق

وچون پیردستگیر قدس سره از خود یست و فانی گشت • هستی خود را باهستی حق (٩٦)
یکي و باقی دید و این مقام رانیز به ایت وحدیث موافق یافت :

قوله تعالی : یا ایها الذین امنوا اتقوالله و ابتغوا الیه الوسیلة •

حدیث : قال النبی علیه السلام (من لم یکن للوصال اهلا فکل احسانه ذنوب •
یعنی گفت حق تعالی ای انانیکه ایمان اورده اید بترسید از خدا یتعالی و بخواهید
بسوي وي وسیله •

قطعـــــــه

ای که تو مومن ومسلمانی — انکه خواهی که وصــال رســی
پیـــر کامل وسیلـــه خود کـــن بی وسیله به ان دیان نرســی

و پیغمبر علیه السلام فرمود کسی که نباشد مروصال را اهل • پس هم نیکی او گناه است•

ر باعـــــی

هرکه او زاهل و اصلان نبــــــو د طاعتش را گـــناه بشمـــارد
انست خود بین وتن پرست کـــه ا و خویشتن را به د و ست نسپارد

بعده پیرد ستگیرقد س سره این ابیات راحسب حال خود یافـــــت :

معشوق عیان بود نمی د انســـــــتم با من بمیان (۱۷) بود نمی د انستم
روزی بتو بودیم نمید انســــــــتم شب برتو غنودیم نمـی د انســـــتم
گـفتم بطلب بجای برســـــــــم خود تفرقه ان بود نمی د انســـــتم
ظن برده بودم من که من • من بـــودم من جمله تو بودیم نمی د انســـــتم

و درین حال و درین مقام نیز در طلب پیر کامل بود ولیکن کامل را نمی یافت و اختیار این داشت که اگر پیر مرا بهرکاری که گمارد چون توانم بان کار تقصیر نکنم و در مقام وصلـــــت نیز صحبت درویشان و عارفان دوست میداشت و خدمت ایشان میکرد وبه ایات قـــرا ن — و به حدیث انبیاء و اقوال اولیاء شغل می نمود • ولیکن حال خود را پنهان میداشت• برکسی نمی گـفت و این هم تاثیر خواب مهتر خضر صلوات الله علیه بود که حق تعالی به سبب ان پیر دستگیرقد س سره را از مقام شریعت و طریقت و حقیقت و معرفت و قربت ووصلت اگاه و بهره مند میگرد انید پس بدانید که دران روز ها چون پیر دستگیرقد س سره ذکر قربت (۱۸) حق تعالی عنایت که دران روز ها چون پیرد ستگیرقد س سره ذکر قربت حق تعالی عنایت فــرمـــــو د • دران ایام اسم اعظـم نیز در دل ایشان القاء کرد و فرمود اگر اسم اعظم را اغاز کنی ومواظبـــت

نمایی فایده دین بیشتریابی ومقام توحید راحاصل گردانی و پیرد ستگیرقد س سره طاقت و مواظبتان تداشت • اغاز نمی توانست کرد • زیراکه ان اسم اعظم قول ثقیل بودچنانچه حق تعالی درکلام مجید و فرقان حمید فرموده است :

قوله تعالی : انا سنلقی علیك قولا ثقیلا یعنی بدرستی که مازود بیندازیم برشما سخن گران •

قطعه

اسم اعظم ثقیل خواند خدا　　قوت خواندنش ندارد کس
اسم اعظم چو ذکر مذکور است　　جز خدا کس نخواند او را بس

بعد از یازده سال چون مقام وصلت بر پیرد ستگیرقد س سره حق تعالی مکشوف گردانیدند از حضرت عزت ندا در رسید (٩٩) فرمودکه : اسم اعظم اغاز کن • تا در مقام توحید ثابت شوي : که در مقام معرفت و قربت ووصلت توحید ثابت نبود • بعد ازچند مدت از هر چیز که اواز می شنید از اواز ان اسم اعظم می شنید •

رباعی

هست هرچیز مظهر مولا　　اندر ان مظهر است حق گویا
ذکر مذکور میکند درشی　　هست عارف به ذکر حق دانا

اماطاقتنداشت که بزبان ودل ان اسم را بگوید • لاجرم اغاز نمی کرد بعد از چند گاه پیرد ستگیرقد س سره خواب دید که مرد بزرگوار بدست امده کتابت پیچیده میدهد • پیرد ستگیر قد س سره • کتابت رابه مرد و بدست بگیرد چون دید ان کتابت ثقیل وگران بود پس بود سپس در دل گفت که کتابت سبك میباشد • گرانی این کتابت به چیست ؟ چون بگشاد در روي — بسم اله الرحمن الرحیم وکلمه طیبه به زر سرخ نوشته دید حروف هاي وي راکلان و به

زر سرخ گران گردانید • پس دانست که گرانی (١٠٠) وی به زر است • پس کتابت را پیچید • چون نظر کرد دید که در بغل قران دارم • ان کتابت را در قران نهاد بعده • یك صحرا دید دران صحرا یك ابادانی بود دران ابادانی دو قافله دید که یکی دران فرود میاید و دیگري از ان کوچ میکند و هیچ یکی راحد و پایان نمی نگرید بعده انقران را برداشته نابسته در ان ابادانی نهاد وازانجا برفت • خواست که جاي دیگر به چیزي شغل نماید • چون ازانجا مقدار راه رفته بود دید که یك زاغ بسوي ان قران حمله کرد • ان کتابترا از قران کشیده پرید • بسوي ان زاغ نگاه میکرد• در دل میگفت شاید که از دهن وي بیافتد یاجاي بنشیند وازانجا طلب نمائیم درین اندیشه و اندوه بود که از سبب غم واندوه از خواب بیدار شد و بعد ازبیداري غم و اندوه در دلش بسیار گشت و اندیشه کرد که علم باطن که حق تعالی مرا داده است نباید از من بستاند و مرا در تاریکی بگذارد (١٠١) اه سرد از دل پر درد براورد وگاه به یك پهلو وگاه به دیگر پهلوی غلطید • میگفت که نمیدانم مرا براي کدام خواري وحیرانی وعذاب و سختی گردانیده است وکجاخواهد رسانید وچه خواهد کرد ؟ هرگز چنین غم واندوه ندیده بود • چنانکه ان ساعت براي ترس کم شدن دین میدید و دستور بایزید قدس سره چنین بود چون اووجود ایشان گناه صادر شدي درخواب میترسیدي و خواب بد میدید چون از خواب بیدار میشد ازان گناه توبه و استغفار میکرد • پس پیرو دستگیرقدس سره فکر ومحاسبه کرد که درین روزو شب چه گفته بودم ؟ وچه کرده بودم ؟ وچه گناه از وجود من صادر شده بود ؟ که این چنین خواب دیدم یا باري خدا یامرا ان گناه یاد ار• تاازان توبه و استغفار کنم وباز چنین گناه نکنم درین گفتگو بود در دل خود که ناگاه اواز شنید که اي بایزید تعبیر خواب برتو معلوم شد یانه ؟ جواب داد که هیچ معلوم (١٠٢) نشد • ازین سبب نمیکنم گفت یا بایزید قران که در بغل دیدي ان دل تست و کتابتکه شخصی داد دران بسم الله وکلمه طیبه نوشته دیدي ان ذکر حق تعالی است که در دل تو قرار گیرد و صحرا شهري که دیدي

ان دنیاستو دو قافله که دیدي که یکی فرود می اید ودیگر کوچ میکندحدونهایت هیچ یکی دیده نمی شود • این بمانندعالم حیاتو ممات است بعضی می ایندو بعضی میروند وحدو نهایت هیچ یکی معلوم نمی شو. و مانندزاغچون شیطان است تو درخوابکتابت تاپیچیده نزدیك ابادانی نهادی و برفتی که جاي دیگرچیزي شاغل شوي پسچون دورتر از ابادانی رفتی زاغان کتابت را از قران کشیده بپرید بسبب ان ترا غم و انـدوه رسید واگرچنین میکردي که کتابت را د قران می نهادي و قران رامی پیچیدي زاغ قران را از خلیطه کشیده نتوانستی و تودرغم و اندوه ودرپریشانی وحیرانی درنیامدي پس بعد ازین (۱۰۳) باید مراترا که دردل خود هیبت دنیا درنیاري و دل خود را دربس دنیا پریشان تکی واز صفت دل دور مرو سوي صفت نفس نزدیك مشو • و شغل بجز ذکرحق تعالی بچیز دیگر مکن تا شیطان دردلت راه نیابد ودرنیاید و ذکرحق که فرض عین است • از دل تو نکشد وترا غفلت وی یادحق نگذارد و از مردم غافلان نگرداند که درقران مجید مذکور است قوله تعالی استحوذ علیهم الشیطان فانساهم ذکرالله اولائك حزب الشیطان الا ان حزب الشیطان هم الخاصرون •

یعنی غایب میشود برایشان شیطان که فراموش کنند خداي را وهرکه فراموش کند خدا را — اواز گروه شیطان است هرکه گروه شیطان است • ایشان از زیان کارانند •

مثنویات

انکه غالب بر او لعین گردد ذکرحق زو بطلك چین گردد
انکه غافل ز ذکر رحمان است اندران دم زقوم شیطان است
(۱۰٤) انکه اوزمرهٔ شیطان شد بی شك انکس ز خاسرین شد

نبی علیه السلام نیزحدیث فرموده است ; قال النبی علیه السلام ابن الشیطان جاثم علی قلب ابن ادم اذا ذکرالله تعالی خنس واز غفل وسوس •

در دل اد میست جـــای لعیـــــن اندران افگنند دیو مکـــین
چون به ذکر خدا شوی مشغـــول از سخن باز ماند ان مفعـــول
چون تو از ذکر حق شوی غافـــل کار او وسوسه بود در دل ـ

وحق تعالی به موسی علیه السلام فرمود :حدیث قدسی یاموسی ! اذکرتنی کثیرا شکرتنی وازنسیتنی کفرتنی :حق تعالی گفت یاموسی یادکن مرا بسیارچون مرا بسیاریاد کنی شاکر ومسلمان شوی، وچون فراموش گردانی مرانا سپاس وکافر گردی .

مثنـــوی

گفت موسی راخـــدا بشنو کلیم ! من دهم پند ترا مرد سلیـم !
گرکنی ذکـر مرا شکری کـــنی (١٠٥) گربخواهی شکر من ذکر کـــنی
زانکه شکر من بود ذکر مـــدام ذکر من شکر است بشنو والسـلام
چون به ذکر من درایی درنهـــان مومن مسلم شوی اندم عیـــان
چون ز ذکر من شوی غافل زمـــان کافر وعاصی شوی اندم نهـــان

چون پیر دستگیر قدس سره از حق تعالی تعبیر خواب و نصیحت شنید غم و اندوه و پریشانی وحیرانی که دردل داشت بیرون شد بجای ان خوشی وشادی درامد و از سبب ان خوشی وشادی تن ایشان بلرزید و بجنبید . دران ساعت محبت و شوق در دل بایزید قدس سره غالب شد صبر نتوانست کرد دو بار نعره زد . چون اهل خانه و بعضی متعلقـــان از خواب بیدار شدند پرسیدند که مبادا کسی به تیغ زده باشد .

مثنـــویات

نعـره زدی مگـر که به تیغی زدت کسی یا درون زد زد خبر کرده ات کسی
اری زد زد باطن خود شـــد مـــرا زان رو رسید درد این درموا ثر مرا
دزدی بخواب برده کند دزد در شبـــی بیدار را زیان (١٠٦) نرسانید مفسدی

بیدار شو ز خواب اگر مرد رهروی / در راه هست کیسه برو دشمن قوی

با بدرقه اگر بروی رستی از بلا / ورنه شوی بدشمن مردود مبتلا

ذکر خدای بدرقه کن تا روی سلیم / بی بدرقه محال بود رستن از غنیم

ذکر است راه راست اگر میروی به راه / زین راه راست زود رسی بر در الله

پیرد ستگیر قد س سره سه بار به سبب سه کار • تنش بی قصد لرزیده وجنبیده بود یکی انکه چون اول بهنماز استاد شد در دل گفت که حق نماز بسیار است بجایتوانم یانتوانم اورد • دوم انکه چون اول بارپراه پیش نمازی ایستاده شد در دل گفت که حق نماز خود ناتمام است • پس حق نماز دیگران چگونه ادا توانم کرد ؟ سوم انکه این خواب دید وتعبیر ان حق تعالی بر ایشان بیان کرد از خوشدلی ان تنش بی قصد و بی اختیار بجنبید و بلرزید ونعره زد • بعده پیرد ستگیرقد س سره برخواست • چون دید صبح صادق بود و نو ساخت ونماز با مداد بگذارد چون وقت (۱۰۷) چا شت شد • حق تعالی تجلی توحید کرد برابایزید قد س سره واز سر پنهان خبر گردانید وان سرکه در دل او پو شیده بود حق سبحانه بر دل پیر د ستگیرقد س سره اظهار ساخت و ان نعمت باطن را برخود نمی پسندید و در دل میگفت نه زاهد پرهیزگارم • نه عابد فرمانبردارم نه خوب صورت • نه خوب خصال و نه نامدارم و نه عالم عامل وخبردارم و نه غنی و نه خواجه بسیار ملك و روزگارم • بلکه من بنده بدخوی و بدکردارم • کاشکی این نعمت باطن راحق تعالی برمن نرسانید ی بلکه برکسی زاهدیا عابدیاعالم یاخو برویو خوب خوی میرسانید • پیرد ستگیر قد س سره گفت والله این سخن درست وبه اخلاص گفتم ای خوانندگان وای شنوندگان اعتبار بکنید • باز در دل گفت کهاین اندیشهٔ من غلط و خطاست حق تعالی از هرکس و از هرچیز دانا و بینا وخبیر است این نعمت باطن که حق تعالی برمن عنایت نمود به علم و به بصارت واخرت ایشان (۱۰۸) بود و کار حق تعالی بی علت است • اگرمستحق این نعمت نه بودم مرا مستحق ان گردانید • گریبان گرفت و شکر

نعمت حق تعالی بجا اورد و زبان حالش به این مثنوي مترنم گشت •

ابیات

هرچیز انرا به هرکه می شاید تو دهی انچنان که میباید
تو شناسی صلاح کار همه که تویی افریدگار همه

و به زبان گفت :شکرالحمد الله رب العلمین که حق تعالی بی واسطه برمن نعمت باطنی ارزانی داشت که نام ان نعمت توحید است • وانچه ندانستم مرا دانانید و شکرالحمد الله رب العلمین از ان گفت تا چیزي از شکرانه نعمت توحید بجا اورده باشد که بدین معنی سرور اصفیا ومفخر انبیاء حدیث فرموده است •

قال النبی صلی الله علیه و سلم التوحید ثمن الجنته والحمد الله وفاء شکر کل نعمته • یعنی دانش یگانگی بهاي بهشت است والحمد گفتن وفاء شکر جمله نعمت است •

مثنویات

چیست توحید اي برادر درجهان (۱۰۹) ان بهاي جنت است این را بدان
گر بهشت عدن خواهی یار من حاصل توحید کن دلدار من
هرکه گوید حمد حق او بردوام شکر جمله نعمت اورد والسلام

و در شکر او مزید نعمت است که در قران مجید مذکور است •

قوله تعالی ولئن شکرتم لا زیدنکم • یعنی که اگر شکر گوئید شما هر ایینه زیاده گردانم براي شما نعمت شما •

ابیات

شکر نعمت گر بگویی بر دوام نعمت افزون شود اي نیکنام
شکر بارانست• نعمت کشت تو کشت از باران شود یکتو دوتو

بعد از چند روز باز پیردستگیر قد س سره خواب دید که در پیش من یك چیزیست نام ان

شك استو ان چیز خود میگویند که من شك ام • چون از خواب بیدار شد اندیشه کرد که تعبیر این چه باشد ؟ چون افتاب برامد اواز شنید که اي بایزید • تعبیر خواب تو این است که ان شك که نزدیك خود دیدي ان شك وجود تو ست • اکنون ترا باید که هستی خود بشکنی • یعنی هستی خود را (۱۱۰) در هستی خداوند تعالی فانی گردانی وحق تعالی را باقی دانی • ووجود خود را باوجود حق یکی شماري و هم بدین معنی دانا ترین دانایان حدیث فرموده است •

قال النبی علیه السلام وکان الله ولم یکن معه شیئی • یعنی هست خدای تعالی و نیست با او چیزي • پس به یقین بدان که حق موجود است وغیرحق معدوم ازلاً وابداً •

مثنوي

هست مولا نیست • با او هیچکس | انچه دست از اب ان اب است و بس
اول و اخر ازو شد در وجود | ظاهر و باطن ازان شد رو نمود
غیرحق معدوم لا موجود دان | هرچه موجود است ان معبود دان

و در قران مجید نیز حق تعالی ازین معنی خبر داده است •

فمن کان یرجو لقاء ربه فلیعمل عملا صالحا و لا یشرك بعبادة ربه احدا •

یعنی کسیکه باشد امیدوار بدید پروردگار خود پس گو که عمل کند عمل صالح و شریك (۱۱۱) نکند در عبادت پروردگار خود هیچ یکی را •

قطعه

هرکه دارد رجاء به دیدن حق | گو که افعال نیك دارد و بس
نیك افعال انست یار عزیز ! | که کند محو در احد کم و بیش

یعنی در وقت عبادت خود را و جمله عالم رانیست و معدوم شماري وحق هست و موجود دانی وعالم را باحق چون تن و روح پنداري تا از من و تو خلاص شوي •

قطعــــــه

تــو تو شــدي مــن ٠ مــن ٠ شــدم نه تو شدي، نه مــن شــبدم

تو من شــــدي‌مــــن تو شـــــدم من جان شدم تــو تــن شدي

تا کــس‌نگويــد بعـــد ازيــن مــن ديگــم تو ديگـــري

ونبی عليه الســلام نيز درين معنی حديث فـــرموده اســت ٠

قال النبی صلی عليه والســلام کله من الحق وبالحق والی الحق يعنی‌همه ازحــق اندو باحق اند وبحق اند وبازگشت همه سوي حــق است ٠

ولــــه

ما همه ازحق به حق قايــم وجــود نی زخود دايم وجود ونه نمـــود

باحقم‌اينجا رهم هم ســوي حـــق از رسول‌الله بگرفتــم سبـــق

ودراثبات توحيد وسکونت امام معصوم جعفرصادق (١١٢) ابن محمدصادق فرموده‌است من عرف‌الفصل من‌الوصل والحرکته من‌السکونته فقد بلغ‌الی التوحيد القرار ٠ يعنی‌کسی که بشناسد فصل را از وصال وجنبش‌را از قراري ٠ پس‌به تحقيق برسد بسوي يگانگی‌قــرار يعنی سکونت ٠ پس‌تا عارف‌واصل بتوحيد قرار نرسد بروي سکونت و ارام حرام بود ٠

مثنويـــــات

زوصلت‌پيش‌رواي مرد واصـــل! که ساعت را بود ساعات‌قاتــل

چويك ساعت دگررا قــاتـــل امـد درنگ کردن از مقصـــد عاطـــل

امدبسوي منزل توحيد بشــــتاب که وصلت نيست‌جاي بودن خـــواب

سکونت پیش کن در ملك توحیــــد　　که ملك وحدت است از شـرك تجرید

که در وصلت دویی را مایه امــــد　　چو نور افتاب و سایــــه امــد

برو در حور وحدت سایه گــم کــن　　که جمله رنگ در بیرنگ خــم کــن

بعد از چند روز پیر دستگیر قدس سره خراب دید که در گورستان حجره ایست و من دران حجره نشسته ام و شخصی جانب (١١٣) چپ من نشسته است نام وی عثمان اســـت در دل می پنداشتم که عثمان از من بزرگ است ناگاه از در شخصی در امد که نام اوحسن بود مرد فاضل می نمود در دست قدح شراب پاکی بود پیش من اورد گفت کــه خداوند پاك این پیاله پاك به سوي شما فرستاده است و برشما مرحمت کرده است ایـــن را بنوش من قدح از دست وي برداشتم به عثمان رجوع کردم گفتم که مستحــق ایــن پیاله شمائید بگیرید عثمان گفت که این پیاله حق تعالی به اسم شما نازل کرده اســت برشما مرحمت کرده است سزاوار است که بنوشید بعده بایزید قدس سره گفت که شایـد حق تعالی براي شما فرستاده باشد وارده پیاله به فراموشی نام من گرفته باشد او لی تر ان است که شما بنوشید باز عثمان گفت که اگر حق تعالی این پیاله رابراي من میفرستادي این شخص نام من فراموش نمی کــردي

باز پیردستگیر قدس سره از روي صدق (١١٤) واخلاص گفت اگر این پیاله براي من فرستاده است من از روي اخلاص و ته دلی میگویم که شما بنوشید عثمان گفت پیاله که براي شمــا فرستاده باشد من نخواهم نوشید پس پیر دستگیر قدس سره متحیر شدند وانگشت شهــادت بدندان گرفتو سر جنبانید ودر دل گفت نباید بزرگوار دین راکه متکبري کــند

ابـــيات

تکبر ز رحمت کند بی نصیب　　　تکبر ز دیندار باشد غریب

کسان راکه خود بینی امد به پیش　　　خدا بین نگردند ابلیس کیش

بعد ازان ان قدح را از پیش وی برداشت گفت : بسم الله الرحمن الرحیم • پیاله رابنوشید و ان قدح را بدست حسن داد • پیردستگیر قدس سره به سوی خانه خود روان شد وحسن نیز همراهی کردعثمان دران گورستان ماند چون بایزید قدس سره بخانه رسید اهل خانه ایشان بی بی شمسو نشسته بود حسن ان پیاله بر سر عصمتپناهی ریختبه یك روایت پنج قطره ریخت و به روایت دیگر هفت قطره ریخت • تفصیل این روایت انست که پنج قطره بر سر بی بی افتاد ویکی بکناره (١١٥) دامن تا برزمین متصل رسید ودیگر قطره از دامن علیحده برزمین افتاد و برین وجه هفت قطره میشود و تعبیران پنج قطره پاك انست که حق تعالی پنج پسر صاحب هدایت به بی بی شمسو رضی الله عنها عنایت فرمود یکی شیخ عمر • دوم خیرالدین • سوم نورالدین •چهارم کمال الدین •پنجم جلال الدین رحمت الله علیهم •

قطعـــه

پنج قطره ز بحر پاك چکید　　　درصدف دربی بها گشتند

چونکه اصلش ز بحر انور بود　　　هریکی نور رهنما گشتند

بعده از خواب بیدار شد شادمان گشت که خواب خوب و مبارك دیدم و با خود گفت که پیش ازین دو خواب دیده بودم ازان منفعت دین یافتم از حق تعالی • اکنون چون

این خوابدیدم امیدوارترم برحمت حق تعالی که زیاده تر منفعت دین بیابم • چند روز گشت هیچ اثری ظاهر نشد بعده اندیشه کرد که خواب خوب دیده ام ولیکن تعبیرش نمیدانم که معنی پاکی چیست • باز در دل (١١٦) گفت که شاید معنی پاکی این باشد که درخلوت بنشینم وکم خوردن وکم خوابی وکم گفتاری اختیار کنم و این تن که درکار دنیا فربه کرده ام بهتر استکه انرا درعبادت حق تعالی لاغر کنم • شیطان لعین دردلش وسوسه انداخت که اگر تو درخلوت بنشینی خلق خواهند گفت بلکه خواهند خندیدکه درجوانی فقیری وعابدي کی میسر میشود الا به پیری • بایزید قدس الله سره دریافت که این وسوسه شیطان است • بهتر انست که خلوت اختیار کنم که درکار خیر تأخیر نباید کرد • رسول علیه السلام فرموده است :الخیر لا یؤخر و نیز فرموده است استعجلو بالحسنیه ولاالستعجلوا بالسیئته • یعنی شتابی کنید درکار نیکی و شتابی نکنید درکار بدي •

مثنوي

خیر راتأخیر نبود هیچگاه — این چنین فرمود ان دوهفته ماه
حق تعالی نیز گفته درکتاب — که بسوي خیر بشتابی شتاب
لیك سوي شرمکن (١١٧) تعجیل دوست! — صاحب تعجیل اخر زرد روست

پس پیردستگیر قدس سره روز پنجشنبه بیرون شد ورفت حجره اي دید دران حجره نشست واسم اعظم اغاز کرد •

بیان الوذکرکه بایزید قدس سره اغاز نموده وهرذکر چه نعمت وچه مرتبه ومقام حاصل کرده ازان اندکی بیان نمائیم و ازخرمن یك مشت نمود ارگردانم بعد ازان برسرسخن ومقصد ایم

بدانکه اول حال پیر دستگیرقدس سره بذکر زبان و عبادت ظاهری مشغول بود چون قران خواندن • و به ورد و تسبیحات شغل نمودن وفرض وواجب ونفل بجا اوردن وغسل جنابت وطهارت ووضو وتیمم و بناء مسلمانی و بران عمل کردن ودرین عبادت ظاهری بایزید قدس سره پیش از بلوغ مقدار چهار سال کم و بیش والله اعلم بود لیکن از عبادت باطن خبرنداشت چون به بلوغ رسید حق تعالی ویرا به عبادت باطن که فرض دایم است یعنی ذکرخفی است شاغل کرد و فرض وقتی را با فرض دایم ضم نمود • واین حدیث قدسی نیز دید قال الله تعالی وجعلناکم (١١٨) عبادت الظاهر والباطن وعبادت فرضاء الظاهر کان بناء الخمس وعبادت الباطن کان فرض الدایم وهی ذکر الدایم • یعنی گردانیدم عبادت ظاهر و باطن وعبادت ظاهر پنج بناء اسلام است •

چون این حدیث شنید و دید ویقینش بریقین بر ذکر خفی افزود مقدار سه سال یاکم و بیش بذکر خفی شاغل بود •

رباعی

از ذکر خدا مباش یکدم غافل کز ذکر بود خیر دو عالم حاصل

ذکر است که اهل شوق را در همه وقت اسایش جان باشد وارامش دل

بعده حق تعالی به سال چهارم پرده از بصر بصیرت برداشت و به سبب درامدن یقین از دل حجاب گمان ماسوی الله زایل شد • هیچ نقش جز نقش الله در دل نگذاشت بعده این اقوال بگفت : قال بایزید مسکین قدس سره : لا یرفع الله تعالی حجابا عن الانسان الا بالتلقین الیقین • یعنی بر نمیدارد حق تعالی حجاب از انسان مگر به سبب (١١٩) در اوردن وانداختن در دل وی یقین •

مثنويات

انراكه يقين باشد بصيرت — حق را بيند با همه معيت

بينا شود او بچشم ايمان — روشن شودش چراغ عرفان

بينند ازين چراغ روشن — حق هست محيط خار و گلشن

احاطه او به كل اشياء — چون پرتو افتاب عليا

چون قبه افتاب سر بر كرد — از نور اين جهان منور كرد

بينا شده مستمند ازين نور — كور است ازين لقا بسى دور

عارف بيند لقاء سبحان — اين نور زكور هست پنهان

راحت بودش لقاء خورشيد — كور از همه ضياء خورشيد

قوله تعالى من كان فى هذه اعمى فهو فى الاخرت اعمى واضل سبيلاء ٠

يعنى كسيكه باشد درين عالم كور از ديدار حق تعالى ٠ در اخرت نيز كور بود از لقاء سبحان ٠

مثنوي

هركه كور است اندرين جا اي امير ! — او ز قبر خويش برخيزد ضرير

يعنى هركه كور در باطن بود — دايمش مصباح بى روغن بود

زيراكه معرفت حق تعالى درين جهان ٠ تخم لقاء ان جهانست و رسول صلى الله عليه وسلام (١٢٠) فرموده است ٠ لا راحت للمؤمنين دون لقاء الله ٠

يعنى نيست راحت مر مؤمنان را و براي ديدار حق تعالى ٠

قطعـــــــه

نیست راحت مؤمنی را جز لقاء ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ گربود بر تخت شاهی جای او

٠٠٠٠٠ وعده ٔ دیدار دوست ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ کی رود هرگز بجنت پای او .

حق سبحانه وتعالی الهام کرد بر بایزید قدس سره و فرمود ٠ حدیث قدســـی :

یا عبدي انت فی ٔ و انا فیك کماء فی السمك والسمك فی المـــاء ٠

یعنی ای بنده ٔ من تو درمنی ٠ومن درتوام چون اب درماهی و ماهی در اب ٠

قطعـــــــه

تویی در مـن و مـن اندر تـــو ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ چو ماهی هســـت اندر اب

نظـر کن سوی مـن عبـــــدي ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ که دایم ذات خود هر ســـو

به هرجانب که برگـــــردي ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ رخت کـرد و به سوی مـــن

به هر سو هست ذات مـــــن ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ چو گردانی به هـر ســـور و

پس پیرد ستگیرقد س سره درین حال و درین مقام به مقدار چهارسال کم و بیش بــــود بعد ازان در دل خود فکر کرد که چون همه هستی حق تعالی است پس نفی واثبـــــات چگونه ثابت وتحقیق باشد ٠ درین مقام ٠ پس بایزید قد س سره (١٢١) ندا شـنیـــد از حق تعالی ٠ قال ازازئیت ذاتی لم تقل لااله بل تقل الاالله فوالاسم الذی کان — موافقاء الاالله ٠ یعنی وقتیکه ببینی تو ذات من یعنی هستی من مگو که نیست خدای بلکه بگو الاالله یعنی مگر خدا ٠ ویابگوان نام که معنی او موافق باشد بامعنی الاللـــــه ٠ پس بدان که این حال مرعارف و اجد راست که غیر از هستی حق را موجود نمی بیند ٠

چنانچه بزرگی درین معنی رباعی فرموده است ٠

رباعـــــــی

همسایه و همنشین وهمره همه اوست　　　　در دلق گدا و اطلس شه همه اوست

در انجمن فرق ونهان خانه جمـــــع　　　　بالله همه اوست ثم بالله همه اوســت

چون بایزید قدس سره عارف واجد گردید و ذکر نفی را گذاشت بذکر اثبات مشغول شـــد بعده حق تعالی اورابمقام ومرتبهٔ قربت سرافراز گردانید و عارف مقرب گردید و ذکرقربـــت ایشان را عنایت فرمود که ان ذکر را ذکر سامع نیز گویند ٠ ازان ذکر پرده‌های گوش وی برداشت (١٢٢) و از هر اواز تسبیح حق تعالی می شنید ٠ به وقت نواختن سرود و بوقت خوردن تسبیح طعام ٠ بوقت رفتن تسبیح اقدام و به وقت کار تسبیح اندام به عنایت حق سبحانه وتعالی سامع شد و میدانست که هر اواز این تسبیح میگوید ٠بعده بایزید قدس سره گـفت ٠ صوت المزامیر حرام علی اهل دنیا ومباح علی اهل الاخره وحلال علی العارف الواجد والطاهر علی العارف السامع) یعنی اواز سرود حرام است بر اهل دنیا و مباح است یعنی روا است بر اهل اخرت وحلال است بر عارف واجد و پاك است برعارف سامع ایضا قال بایزید قدس سره (المزامیرکان نصرلحب الانسان ٠ یعنی سرود هست یاري دهنده مزحب انسان را) ایضا٠ المزامیر بدعته علی اهل الدنیا و مباح علی السامع یعنی سرود دستور بد است (١٢٣) بر اهل دنیا وروا ست بر شنوا ایضا المزامیر خسران علی اهل الدنیـا و ضرة لاهل البغی و نافع علی العارف و موافق مع السامع یعنی سرود زیان است بر اهل دنیا و ضرر است مر اهل گمراه و نافرمانبرد ازان راو سود است وفایده دهنده ماست بر عارف و موافق است با شنـوا ٠

مثنویات

گفت هادي راهنماي راه دین | راز دان صاحب عین الیقین
که حرام است سمع صوت چنگ و عود | انکه دارد حب دنیا در وجود
زانکه صوت چنگ حب را پرکند | گر بود ریزه سما چون خور کند
حب دنیا راس جمله زشتی است | هستی او مستی بد مستی است
چون کسی دارد به دل حب بهشت | کی بود اورا سماع چنگ رست
حب عقبی در دلش افزون کند | میل دنیا از دلش بیرون کند
پس مباح است سمع چنگ و نی برو | زانکه دارد حب عقبی روبرو
صوت چنگ و عود بر عارف حلال | زانکه عارف صاحب (۱۲٤) وجد است وحال
حال او از سمع صوت دل فروز | ..... همچو در شب شمع روز
سامعان را صوت است دلپذیر | پاك گرداند زغیر الله ضمیر

پسرپیرد ستگیر قدس سره چون عارف سامع شد حق تعالی بروي اسم اعظم بیان نمود ایشان تا یازده سال اسم اعظم اغاز نمی توانست کرد از سبب ثقالت این اسم • از هردو جهان ثقیل تر بود زیراکه ان اسم اعظم اسم مذکور است و اگر اسم ذاکر نیست تا ذاکر صفت مذکور نگیرد یعنی محو در مذکور نشود ذکر مذکور نتوان کرد • پسرپیرد ستگیر قدس سره اسم مذکور اغاز نمی توانست بعده حق سبحانه وتعالی ذکر وصال بردل ایشان القاء کرد • پیرد ستگیر قدس سره ذکر وصال اغاز نمود و اسم اعظم ترك کننده وجود است • پسرپیرد ستگیر قدس سره اغاز به ترك وجود میکرد ودران کار فرحست بیشتر میدید وبران شد که تا اسم اعظم اغاز نکنی به مقصود نرسی • (۱۲٥)

قطعـــــــه

مقصد ادمی زعلــم وعمـــــل　　　علم توحید دان برادر مـن

علت غاي علـم توحید است　　　دگر از بهر اوست داد درمن

(اي عزیز امدیم بر سر مقصد و بیان نشستن پیرد ستگیرد رحجره و اغازنمودن اسم اعظم قد س سـره بود در حجــــره) بدانید که چون پیرد ستگیر قد س سره بعد از یافتن مقام و ذکر وصلت خواب دیده بود که حق تعالی پیالهٔ پاك بمن فرستاده است تعبیر ان پیاله ایـــن اسم اعظـم بود بدانکه اگرچه پیرد ستگیرقد س سره اسم اعظم اغاز و شروع نکرده بود ۰ امـــا از هرچیز ذکر اسم میشنید چنانچه از رباب و سرنده و چارتاره و نقاره و نفیر و سرنا و اسیا و دیدن دکان و از زمین و اسمان و درخت و از قسم دیگر چیزها چون دست و پاي و از اندام هاي دیگر اسم اعظـم میشنید ۰ در دل خود فکرکرد که از هرچیز و از هر انـدام خود ذکر اسم اعظم می شنوم ۰ و هر اندام من اسم اعظم میخواند مگر دل و نفس من مانـده اند بهتر است که دل و نفس خود را بخواندن اسم اعظم بگمارم (١٢٦) پس از شهر بیـرون رفت ۰ در بیابان سنگ بزرگ واقع وزیر ان حجره بود ۰ در ان حجره نشست و در شـــب جمعه اسم مـذکور اغاز نمود ۰ تا نیم شب یکـدم از خواندن اسم اعظم غافل نشد ۰ بعـــد از نیم شب یکساعت سر به بالین زمین نهاد بعد از ساعت برخواست ۰ اسم اعظم بخوانـــد ۰ چون وقت نماز شد سوي اب روان رفت وضو ساخت امده نماز بامداد گذارد ۰ تا وقت ظهــر به اسم مذکور مشغول بود ۰ و پیرد ستگیرقد س سره غسل جمعه را دوست میداشـــت دران روز به کنار اب رفته و غسل میکرد ۰ هنوز جامه از تن نکشیده بود که ندا از حضرت عزت

شنید گفت یابایزید این غسل برای چه میکنی ؟ جواب داد که برای پاکی تن میکنم فرمود یابایزید بشنو که تفصیل غسل برتو بیان کنم • بنگر غسل شریعت پاك داشتن و پاك کردن تن است از نجاست ظاهری •

مثنویات

بدان غسل شریعت را برادر | کند از اب (۱۲۷) جسم خویش طاهر
چون از الودگی تن را کند پاك | بسوی دل شتابد مرد چالاك

و غسل طریقت خالی داشتن دل است از وسوسه نفس و شیطان و حذر کردن از جمله گناهان

ابیات

بود این غسل سالك در طریقت | که تن را پاك دارد از جنابت
ز وسواس و خواطر نفس و شیطان | نگاه دارد دل خود همچو مردان

و غسل حقیقت خالی داشتن دل است از غیرحق و دایم به یاد حق بودنست •

رباعی

بود اندر حقیقت غسل ذاکر | که از غفلت شود چون اب طاهر
ز فکر غیرحق دل را کند پاك | به تیغ لاالله غیر او رد چاك

و غسل معرفت ثابت کردن یقین است به هستی جل حق و علی •

قطعه

بود در معرفت این غسل عارف | که بیند غرق تن در بحر هستی
اگر ثابت یقین گردی شوی پاك | به تحقیق از گمان بد برستی

وغسل قربت خالی داشتن گوش است از اواز غیرحق و فهم تسبیحات هر اواز کردن است

ابیات

غسل قربت این بود ای مرد باهوش(۱۱۸) که کنی خالی از صوت غیر گوش

چون ز صوت غیر خالی گوش شد درك تسبیحات اشیاء هوش شد

وغسل وصلت ترك کردن وجود است • یعنی نیست وجود خود در وجود خداوند تعالی •

ابیات

غسل وصلت این بود ای مرد جود اینکه بتش از مرگ میرانی وجود

در وجود حق وجود خویش را محو کن تا می نیابی نیش را

وغسل وحدت موصوف به صفت حق تعالی شدن است •

ابیات

غسل وحدت بشنو ای مرد خدا وصف مولا گیر تا یابی تجا

هرکه وصف تن رها کرد شاه شد از کدورت پاك گشت و ماه شد

یا بایزید مر ترا باید که غسل وحدت اختیار کنی و موصوف به صفت حق شوی •

و انکه در خواب دیده بودی که پیاله پانی می نوشم و تعبیر ان نفهمیده بودی الحال

بشنو که پیاله پاك همین اسم اعظم مذکور است و از غسل • پاك و منزه است و این چند

ابیات در صفت ذکر مذکور بیزید ستگیر قدس سره فرمود •

ابیات

ذاکر به ذکر مذکور دل را شاد کند چون وی هم مذکور (۱۲۹) شر مکرار کند

مذکور ذکر خود کند خود را یاد کند ان مذکور نیست که مذکور دیگر یاد کند

ناپاك را بايد كه خود را از ناپاکی پاك كند　　مذكور ناپاك نيست كه خود را از ناپاكی پاك كند

پاكی شراب اين اسم مذكور است　　كيست كه بی شراب خود را پاك كند

پاك شد بايزيد اين اسم مذكور　　پاك شود هركه اين اسم اختيار كند

پس بايزيد قدس سره غسل جمعه ساخت و بسوی حجره روان شد • چون در حجره در امد خواست كه نماز ظهر ادا كند • برخواست روی سوی قبله كرد به وقت نيت گفتن زبانش بسته شد حيران و متحير بماند • گفت الهی چون كنم كه عبادت از من منقطع ميشود يعنی اگر نماز بگذارم مشرك ميشوم و اگر نمی گذارم كافر ميشوم • چنانچه موحد فرموده است • قال ان اصلی اشركت و ان لم اصلی كفرت • يعنی اگر نماز ميكنم مشرك ميشوم و اگر نمی كنم كافر ميشوم • تا اخر وقت ظهر منتظر ايستاده بماند و نيت كردن نتوانست يعنی تحريم نتوانست بست (۱۳۰)

مثنويات

چو واقف ز توحيد شد برمزيد　　عبادت بريده شد از بايزيد

چو قصد عبادت • بكرد وقت ظهر　　دران وقت بر لب نهادند مهر

سكوتی كه بسته بماند الجنان　　كه بسته شد از گفت و گويش زبان

كه ديدش عبادت ميان دويست　　نبايد درين ملك اشتراك زيست

ز ملك دويی سوی وحدت گريز　　دران بحر اين قطره اب ريز

كه تا از ركوع و سجود و قيام　　شوی فارغ از گفت و گوی و كلام

كه در ملك وحدت دويی كی رود　　كه ان جا دويی را سروپا برد

ببین تاچه گفته است سعدي حـــر		چو بنشست برتخت وحدت چو خــو ر
که عاص کـند تو بــه از گـــــناه		بجویند عرفـا ز طاعـــت پنـــاه
عبادات را عبد و معبـو د هســـت		درین کار مو شرك را بو د هســـت
اگر ترك گیرد شــــو د کا فـــر او		شو د عین د ر دین حق مد بـــر او
چه حیله کند مرد توحید د و ســـت		که از مغز تا ید بردن نی ز پو ســـت
بظاهرعبادت کـــند از جســـــد		بباطن (۱۳۱) شو د با احد چون احد

همچنان پیرد ستگیرقد س‌سره د ر بحر فکرت غرق و د ر معانی ذکر مذکو ر مستغرق بـــود که ناگاه ندای از حضرت عزت د ر رسید که ای بایزید ! چو ن نماز کردن مو منان نمی توانـی پس نماز انبیاء کن • چنانچه محمد رسول الله علیه السلام تحریم وقیام و قرائت و رکـــو ع و سجو د وقعود کرده است • تو نیز همچنان کن وعبادت که بر انبیاء فرض کرده ام برتـــو نیز فرض گرد انیدم • پس پیرد ستگیر قد س‌سره مناجات کرده گفت : ای پروردگار من بیامــوز مرا عبادت انبیاءعلیهم الصلوت والسلام • فرمود یابایزید ! فی عبادت الانبیاء کالتا صفتــه المعبو د • یعنی ای بایزیدعبادت انبیاء هست معبود ای عزیز • صفت معبود انست کــه کارخود جای خود کـند نه برای غیر وغیر به نزد معبود موجود نیست •

بیـــــت

کجا غیرکوغیرکو نفـــس غیـــــر		سوي الله و الله مافی الـــوجو د

بیـــــت

غیرتش غیر د ر جهـــان نگـذ اشــــت		لا جرم عین (۱۳۲) جمله اشیاء شد

وحق تعالی همـواره د ر کار است چنانچه د ر قران خبر میدهد قوله تعالی کل یـــــوم

هو في شاْن •

چه شـــان است چـــه شـــــــان　　　یعنی اوصاف کمل تو ندارد پـــا یان

جلوه حسن ترا غایت و پایانی نیست　　　هر زمان جلوه • دیگر شود از پرده عیان

وحق تعالی را غوث الاعظم پرسید • اي صلوات افضل الصلوات عندك یارب قال ترك الوجود یعنی کدام نماز فاضلتراست به نزدیك تو یارب : گـفت • یا غوث نمازي که بترك وجود یعنی مصلی از وي غائب بود یعنی عابد محو بود در معبود • وحرکات و سکنات عابد از — معبود باشد نه از عابد • چنانچه حرکت استینی از دست بود • نی از استین •

رباعـــــــــی

این هستی تو هستی هست دیگر است　　　این مستی تو مستی مست دیگراست

تو غره مشو که من دستـــی دارم —　　　این دست تو استین دست دیگراست

(١٢٣) اي عزیز من ازینست که فعل رسالت پناه حق سبحانه به خود نسبت کـــرد — و فرمود • قوله تعالی : وما رمیت اذ رمیت ولیکن الله رمی • یعنی نینداختی تـــــو وقتی که انداختی ولیکن انداخت خداي تعالی • ودرین معنی مولوي در مثنوي میفرماید :

ابیـــــــات

مارمیت فاش گویـــــم برمـــــلا　　　که نیفـگـندي تو افگـندیم مــــــا

تو در افگـندن نی الـــــــتی　　　فعل فاعل را بـــود بی علـــــتی

عقـــل این جـــاره نـــدارد و تمـــیز　　　چشم بکشا لب فـرو بنـد اي عـــزیـــز

دان فاعل • • • • • چون فعل انحضرت را بسوي خود نسبت کرد ((دست)) ســـرور

را نیز دست خود خواند . چنانچه میشنوي . قوله تعالی : ان الذین یبا یعونك انما یبا یعون الله ید الله فوق ایدیهم . یعنی انانیکه بیعت میکنند ترا جز این نیست که بیعت میکنند خداي را یعنی هرکه دست تو گرفت یا محمد پس به تحقیق او دست خدا گرفت یعنی دست خدا بالاي دست (۱۳٤) ایشان است وهم درین معنی مولوي درمثنوي معنوي می فرماید .

مثنوي

دست او را حق چو دست خویش خواند | تا ید الله فوق ایدیهم براند
دست حق میراندش زندش کند | زنده چبود جان پاینده ش کند

چون حق تعالی عبادت انبیاء بر پیر دستگیر قدس سره کشف گردانید شادمان شده سر به سجده نهاد ونماز انبیاء اختیار نمرد شکر الحمد الله رب العلمین که از نماز وعبادت منع نشدم قال بایزید مسکین قدس سره ساعته من عبادة لا انبیاء افضل من عبادة غیرالانبیاء اربعین سنته . یعنی گفت بایزید مسکین قدس سره که یك ساعت از عبادت انبیاء فاضل تراست از عبادت چهل سال که از غیر انبیاء است . ودران وقت بایزید قدس سره از چهل سالگی قدم برداشته درچهل ویکم نهاده بود از ان سبب گفت که عبادت یك ساعت انبیاء بهتر است از عبادت چهل سال که از غیر انبیاء است . . (۱۳۵) قال بایزید مسکین قدس سره وعمل الموحد عند المخلوق کعمل العابد وعند الله کعمل المعبود ویحصل المقصود بعمل الذي کان فیوصف المعبود : یعنی عمل موحد میباشد نزدیك مخلوقات چنانچه عمل عابد ونزد خداي تعالی . چنانچه عمل معبود . حاصل میشود مقصود بعملی که باشد در وصف معبود .

رباعـــــــی

در هر عمل که وصف معبود نباشد حقا که درو سوه مقصود نباشد
اعمال عبید از شرك خالی نیست افعال معبود به شرك الود نباشد

پس پیرد ستگیر قدس سره دران حجره قدم استقامت کشیده و به اسم اعظم مشغول شـــد و به نمازي که حق تعالی ایشان را مامور گردانیده بود به ترتیب انرا میگذارد باز بذکـر مشغول میشد • اي عزیز من چون پیرد ستگیر قدس سره از خانه برامده دران حجره نشست کسی واقف نبود • اهل خانه وعزیزانش همه در تفکر بودند که کجا تشریف دارنـد (١٣٦) و به تفحص بودند که علی شیر رحمت الله علیه از یاران پیرد ستگیرقدس سره بود روز جمعـه که پیرد ستگیر قدس سره غسل جمعه کرده به سوي حجره میرفت علی شیر رحمتالله علیـــه دید •••• گـفت به اهل خانه وعزیزان پیرد ستگیرقد س سره گـفت که در فلان حجره مشغول است اکثر دوستان قبیلهٔ ایشان شادمان شدند وعصمت پناهی بی بی شمبیـو بدست میرحسن ونیکبخت غلام وقت نماز شام براي افطار یك کوزه اب وچند نان وجغـرات پیش پیر د ستگیرقد س سره فرستاد و ایشان از نیم نان ویك چمچه اب روزه کشادند باقـی طعام به میرحسن و نیکبخت غلام دادند • هر روز همچنان میرحسن ونیکبخت غلام وقـــت افطار طعام اوردي و در خدمتایشان میبودند تا نماز عشا بعد از نماز عشا گـذارده بخانـه خود میرفتند • روزي نیکبخت بخانه رفت و میرحسن التماس کرد که اگر حکم شود امشب بخدمت همراه باشیم پیرد ستگیر (١٣٧) قد س سره فرمود که اگر خاموش باشید فبها و اگر نه بـــه خانه بروید • میرحسن رخصت شد وخود تنها به کارخود مشغول شد تانیم شب • بعده

سر بر بالین نهاد باز برخاسته به خواندن اسم اعظم شاغل بود تا صبح • بعده وضو ساخت و نماز با مداد بگذاردند و بذکر مشغول بود که وقت چاشت حسن و عثمان نام هر دو در حجره در آمدند و گفتند که یا بایزید اهل خانه شما بسیار دلگیراست وعبد الله نیز در شهر میگردد و کلانتران را جمع کرده می اید تا ترا ازین جا بخانه برد • مانیز پیش امده ایم • اگر بگفته ما قبول کنی همراه مایان برخیز بخانه برو واگر بگفته • عبد الله وکلانتران خواهی رفت دل مایان از تو خواهد رنجید • پس پیرروشن قدس سره گفت یا عثمان به تحقیق عبد الله کلانتران خواهد اورد • عثمان گفت بلی خواهد اورد • پس پیرروشن قدس سره فکر کرد که خلوت • کم خوري وکم خوابی وکم گوئی است و این در خانه نیز میسر خواهد شد بهترانست که دل دوستان نرنجانم همراه ایشان به خانه بروم • بعده همراه عثمان به خانه رفت (۱۳۸) چون به خانه رسید پیرروشن قدس سره با اهل خانه فرمود که چیزي طعام براي عثمان تیار کنند عثمان قسم یاد کرد که اگر چیزي باشد بیارند و اگر نه تکلیف نکنند • اندکی طعام حاضر بود پیش اوردند انچه قسمت بود بخوردند وحسن به خانه رفت علی خان وعلی شیر امدند پیرروشن قدس سره وعثمان وعلی خان وعلی شیرد رسلوك باهم یار بودند چند ساعت نشستند بگفت و شنود مشغول شدند بعد ان بخانه هاي خود رفتند پیرروشن قدس سره بی بی شمسو راطلبید گفت که من در خلوت نشسته بودم عثمان وحسن امده بسیار گفتند و الحاح کردند که ازین حجره برایید من نیز اندیشه کردم که اگر به گفته • این دوستان نمی برایم عاقبت • عبد الله کلانتران را جمع کرده از خلوت مرا بیرون خواهد کرد ازین سبب خاطر ایشان نرنجانیدم • اکنون اختیار خلوت دارم یك پاو ارد خشك بپزند بوقت روزه کشادن حاضر

کنید که ازان نان روزه افطار کنم و گفته اند که پیر دستگیرقد س‌سره صبح ـ و شام یك نیم سیر طعام خوردي (١٣٩) و درخلوت یك پاونان خشك براي افطار اختیار کرد و بی بی نیز حکم ایشان قبول نمود بوقت روزه کشادن یك نان خشك به وزن یك پاو حاضر می کردند و روزه افطار می نمود .

(بیان داناندیدن حق تعالی مر پیرد ستگیرقد س‌سره را کلام اسرار یقین از سخنهاي توحید و شرك یعنی گفتنی نا گفتنی)

بدانید چون پیرد ستگیرقد س‌سره را د رخانه چهار روز گذشت از حضرت رب العزت ندا د ر رسید که اي بایزید ! اگر خواهی برتو ان سخن ها بگویم که حبیب خود را گفته ـ و فهمانده بودم . پیرد ستگیرقد س‌سره سر به سجده نهاد و گفت یا پروردگارا تو قادري و صمدي و قدرت داري ومن بنده عاجز و کمترینم . اگر کار بهترین بر کهترین رسانی میتوانی و د ر کار تو هیچ یکی را شرك نیست و تو د رکلام مجید خود فرموده اي :

قوله تعالی : و اخرین منهم لما یلحقوا بهم . یعنی مبعوث ساخت د ر میان دیگران از مومنان که ایشان نرسیده اند به انانیکه سابقانند اما لاحق خواهند کرد حق تعالی (١٤٠) پسینیانرا به علم و دانش و بمرتبه با پیشینیان و هو العزیز الحکیم و خداي غالب است د ر امر بعث و هرکرا خواهد برسالت فرستند خداوند . حکمت است د ر اختیار پیغمبري براي هر امتی ذالك فضل الله . این رسالت یا بعث افزونی کرم خدا یست . ـ یوتیه من یشاء میدهد انرا هرکه را میخواهد والله ذو الفضل العظیم و خداي خداوند فضل بزرك است که همه دنیا . اخرت د رجنب ان حقیر و مختصر مینماید .

قطعـــــــه

هر فضل و کرم که حق احسان کرده است		از علم و کلام بالاتر نیســـــت

و رثـه انبیاء ست علـم و کــــــــلام		زین فضل بزرگ والاتر نیســـــت

پس حق تعالی گفت یا بایزید ! در شب معراج به حبیب نود و نه هزار سخن گفته بودم سی و سه هزار سخن گفتنی و سی و سه هزار سخن ناگفتنی و سی وسه هزار سخن اگر گویی و اگر نگویی متساوی است و ان سی و سه هزار سخن که گفتنی است بر توحید ثابت انـــد و سی وسه هزار سخن که گفته ام که خوا بگویی نه ثابت به توحید اند (١٤١) و نه بشـرك و شرح این سخنها بنو شتن سزاوار نیست .

رباعــــــی

اسـرار ازل را نه تو دانی و نه مـــن		و این حرف معمانه تو خوانی و نه مـن

هست از پس پرده گفت گوي من و تـــو		چون پرده برافتد نه تو مانی و نه من

پس حق تعالی گفت یا بایزید ازان سخن که مشرك شوي حذر کن و بسخن توحید ثابت باش و ان سخن که نه به توحید ثابت اند و نه به شرك اگر خواهی گویی و اگر نخواهی نه گویـــی که سود و زیان ندارد در گفتن و ناگفتن . پس حق تعالی پیرد ستگیرقد س سره را از اسرار واقف گردانید و عارف خلق گشت و خلق را بشناخت دید که بعضی در شرك و بعضـــــی در کفر و بعضی در نفاق اند و پیش از شناسایی اسرار شناس نبود و میپنداشت که همـه سالکان کامل اند . چون از اسرار واقف شد دانست هریکی که خود را عارف میگفت ان نیز در شرك الوده بــــود .

مثنویات

پاك دار از شرك گفتار زبان
تانگردي مشرك مخفی عیان

حق ببخشد جمله را جرم و گناه
لیك مشرك را نبخشد هیچگاه

زانکه(۱٤۲) جرم بس عظیم است شرك...
برگناه دیگران دارد سبق

باوجود حق وجود دیگران
گرکنی ثابت بود شرك نهان

شرك ظاهر غیرحق راخدمت است
گر بود فرزند ادم یا بت است

سجده خدمت غیرحق را برعباد
کفر و شرك است گر بداند نیکزاد

زین سبب ان حضرت عالی مقام
از خداي خود بخواستی بردوام

ده پناه از شرك جلی وز خفی
کن ز الاالله غیر را نفی

باز دار از شرك جلی جسم ما
هم نظر هم گوش هم این فم ما

محو کن از قلب ما شرك نهان
هم زو هم غیر سر و هوش جان

گفت پیغمبر که شد شرك نهان
مخفی اندر امتم مانند جان

یا چو در شب بر سر سنگ سیاه
مورچه گردد نه بینی در نگاه

همچنین شرك نهان است در امم
بی پیر مرشد ندریابی اتم

مرشد کامل طلب کن در جهان
تا شوي واقف ازین شرك نهان

اي علی محمد مرید بایزید
شد خبر از شرك پنهان و هدید

رهبر کامل طلب باید چنین
گر بود در شام یا در ملك چین

رود رانجا خدمتش کن(۱٤۳) بردوام
تا کند واقف ترا از شرك تام

ورنه مشرك مانی از توحید حق — کورگردي بینوا از دید حق
طاغی و باغی شوي از کردگار — همچو فرعون لعین نمرود وار
هرکه اواز خویش رست از شرك رست — نفس‌تو بت دان وجانب بت پرست
خویش‌تن را محوکن تا یك شوي — شك بکن از دل که تا بی شك شوي

وهم درین معنی مولوي در مثنوي میفرمایند ٠

مثنوي

چون نمردي و نه گشتی زنده زو — باغی باشی بشرکت ملك جو
چون بدو زنده شدي ان خود وي است — وحدت محض است ان شرك کی است
بس کنم چون زیرکان را این بس است — بانگ دو کردم اگر در دیه کس است

(بیان شهرت افتادن در شهر کانی گرام که بایزید میگوید که همه خلق رادرشرك میبینم)

اي عزیز چون بایزید قدس سره از خلوت بیرون امد بعضی یاران براي دیدن ایشان رفتند پرسیدند که تو درین خلوت نشسته بودي چه حاصل وچه منفعت یا فتی ٠ پیر دستگیر قدس سره فرمود که حق تعالی (١٤٤) مرا علم اسرار کشف گردانید جمله این خلق را درشرك پلید میبینم ٠ قوله تعالی : انما المشرکون نجس ٠ یعنی جز این نیست به تحقیق که مشرکان نا پاك اند ٠ باز پرسیدند یا بایزید ! تو خلق را چگونه میشناسی ؟ فرمود یا سایل چون سوي ادمی نظر میکنم به کلام شرك می شناسم و سبب این دانش وکشف ان بود که چند سال بر من ندا میشد که فلان اسم بخوان و من نمی‌خواندم ٠ درین خلوت ان اسم میخواندم از برکت ان اسم حق تعالی مرا موحد گردانید و ادراك داد خلق رامی‌شناسم

که در نفاق و شرك اند و به کلم توحید و شرك آگاه شدم ۰ باز سایل گفت که ان اسم مرا نیز بیاموز تا ازین ادراك حاصل کنم پس پیردستگیر قدس سره جواب داد که حکم حق تعالی نیست که برکسی بیان کنم هرگاه حکم خداوند نازل شود که بر طالبان بیان کن اتومان بیان کنم ۰ و این سخن در شهر شهرت یافت که بایزید تمام خلق را در شرك پلید میشمارد ۰ پس بعضی خلق که دعوی معرفت میکردند امدند پیش پیر (١٤٥) دستگیر قدس سره گفتند که سالکان و عارفان را چه نوع می بینی ؟ پیردستگیر قدس سره گفت در شرك پلید میبینم ۰ چون از زبان پیر دستگیرقدس سره این سخن بشنیدند در دل عالمان و سالکان و درویشان و زاهدان و مانند ایشان غیرت افتاد و هرکسی که امده بود برای پرسیدن برخاسته بخانه های خود رفتند ودر شهر گفتگو بسیارپیدا شد کسی خیر و کسی شر از زبان بری اورد که بایزید سالکان وعارفان را نیز میگوید که در شرك پلید اند ۰ و در دل بعضی علماو زاهدان و سالکان بغض وعداوت پیدا شد که سالکان و عارفان معصوم اند ۰ ایشان را چرا پلید میگویند ؟

مثنویات

موحد راست گفتار یگانه — که در توحید دارد اشیانه
نشان شرك گفتار پریشان — همین است ائینهٔ احوال ایشان
که مشرك را نظر بر کثرت افتاد — زچشم دور رغایب وحدت افتاد
که احوال یك دو بیند ای برادر — نشان احولی این است اظهر
اگر یك بین بگوید حال احول — به ان احول که دیدش هست مبدل

که مشرك هم دو بینی (۱٤٦) از شقاوت | بیا یك بین شو از راه بصارت
که مشرك را پلیدي در گرفته | ازانرو مشرکان را نجس گفته
ز شرك خفیه آگاهی ندارند | ازان رو با موحد جنگ دارند
که سالك را در شرك گویی -- | ز بانرا بند کن زین گفت گویی
تو هم ز هاد هم عباد دانی | که غرق اندر پلیدي نمانی
موحد گفت توحید عین فرض است | بقهم جن و انس این دین قوض است
موحد شو اگر مرد مزهدي | اگر خواهی خلاصی از پلیدي
خودي شرك است گرد او مگردید | فنا فی الله بقا بالله گردید
کسی فانی زخود باقی بحق شد | زنقش غیر او ساده و رق شد
موجد شد موحد شد موحد | خلاصی یافت هم از تد و ا زصند

اي عزیز در دمهٔ اخیر چله ندا رسید ازحضرت جل وعلی شانه که یا بایزید ! بدانکه هیچ ذات است و هر ذات را صفات است و هیچ ذات بی صفات نیست و بقاء هر صفات بذات خود است و هر صفات که از ذات خود جدا شود هلاك وگم شود :

قال کل صفات کان (۱٤۷) بذاته وکل صفات اذا عن ذاته فقد یهلك یعنی بقاهر صفات هست بذات خود و هر صفات وقتی که جدا شود از ذات خود پس تحقیق هلاك شود ان صفات •

مثنویات

هر صفاتی که شد ز ذات جدا | نزید بلکه ان صفات جدا
عرض قایم بجوهر است عیان | جسم و روح قایم است بدان

زنگ برجسم هست نه بــــر ارواح　　　هست قایم بر اسمـــــان صبــاح

هست قایم بارض سنگ و نبــــــات　　　وز دریاست جسم حــوت حیـــات

هم زنار است جسم دود پدیـــــــد　　　هم ز بحر محیط نفخـه دمیــــــد

هست بحر محیط ذات همـــــــه　　　هست این بحر را صفـــات همـــه

چون پیردستگیرقدس سره از اسرار ذات وصفات واقف شد ٠ بعده اندیشه کـــــــرد که اگر ازعالم دل خبری یافتم بهتری بود ٠ ندا از حضرت عزت دررسید گفـــــــت:

یا بایزید عالم دل چهارعالم است یکی عالم نفس که بسوي دنیا گمارد ادمی را ٠ دوم عالم شیطانست که بسوي گناه گمارد و سوم عالم دل است (١٤٨) که بسوي طاعت وجنت گمارد وچهارم عالم روح است که بسوي معرفت ودیدار وحق تعالی میگمارد ٠ چون پیردستگیر قدس سره ازعالم دل واقف شد درصفت عالم دل قصیده گـفت ودران مقامات را نیز درج نمود و نام ان قصیده حال انسانی نهاد درین اوراق نوشته شد که بخواند ویادگـــیرد بدان عمل کـند عارف موحد گردد ٠

قصیـــــــده

دردلم عشق توچون پیــــدا شـــد　　　نفس با من عدو هویـــــدا شــــد

دل خلاف هواي نفس گـرفـــــــت　　　شور و شر در وجــود بالا شــــــد

چونکه درسر چراغ عقل افــروخـــت　　　دل ازین نور وعقـل بینـا شـــــد

دید در دل هواي نفس چـــوغـــول　　　از ضـل هوا تبـــریا شـــــــد

نفس و شیطان و روح و دل دیـــــدم　　　وصف هریك چونورعلیــــا شـــد

هریکی سوي خویش خوانــــد مــرا　　　هریکی سوي خویش نقــبا شـــــد

چون بطاعت نفس دون رفتم — میل من سوي حب دنیا شد
چون بطاعت ان منزل رفتم — میل من سوي کبرو اغوا شد
چون بطاعت دل عمل کردم — ذوق (۱٤۹) من بربهشت رعنا شد
چون بطاعات روح کردم کار — کار من سوي حق تعالی شد
هرکه از امر نفس کار کند — ظلمت از بهر او مهیا شد
امر شیطان کسی بکار ارد — جاي او عین نار لظی شد
هرکه از قول دل عمل دارد — در جنت بروي او وا شد
هرکه محکوم حکم روح امد — لایق دید جان جانا شد
لایق دیدار بیقرار بودم — شکرلله که حق تجلی شد
ذات حق را بهر طرف دیدم — من چو ماهی و او چو دریا شد
در درون و بیرون خود دیدم — این بصیرت زکور اخفا شد
هرکه از چشم دل نبیند یار — بدل او کور وکر و اعمی شد
هرکه نه شنید او زبار ندا — او بعید از قریب مولی شد
هرکه او شد قریب سامع گشت — پیش او هرندای گویا شد
هرکه اقرب شد از قریب گذشت — مدرك تسبیحات اشیا شد
هرکه او ترك کرد هستی خویش — رتبه او ز قربت اولا شد
وصل حق یافت او ز فضل برفت — هرکه از بود خود مبرا شد
هرکه فانی شد از وجود خودي — قطره اي بود عین دریا شد (۱۵۰)
شرك شد محو و شد احد پیدا — خودي رفت و خدا هویدا شد

چون یکی بایکی • یکی گشتم		بود من بود حق تعالی شد

چون ز اسلام وکفر فانی گشت		صمد و پاك باقی ابقا شد

چونکه بنمود راه بیراهی		بایزید افتاب اضحی شد

این قصیده است حال انسانی		هرکه فهمید اوزعرفا شد

اي عزیز من اکثر منفعت دین حق تعالی مر پیرد ستگیرقد س‌سره را درین دهه اخیرچهله رسانید • چون دهه اخیر چهله گذشت شب یازدهم شیخ حسن عموخسر پیر دستگیر قد س سره مهمانی کرد • پیرد ستگیرقد س‌سره را طلبید و طعام پیش‌ایشان نهاد و گفت که از براي عند الله ازین طعام شکم سیر بخور • چون سخن عند الله درمیان بود از ان طعام سیر بخورد چون روز یازدهم شد هیچ اواز نصایح نشنید • در دل گمان بردکه مگر از سبب خوردن بسیار طعام اواز بمن نرسید باز روزه گرفت بشش‌روز روزه نگاه داشت بعد از شش‌روز اواز رسید یا بایزید روزه بکشاي که ازین ده روز انچه منفعت دین بتو رسید مر ترا کافیست (١٥١) باید که بان کارکنی پیرد ستگیرقد س‌سره روز بکشاد و لیکن کم خوردن وکم خفتن وعزلت اختیار کرد •

اي عزیز چون پیر د ستگیر قد س‌سره از اسرار خبر شد بسیار سخن کردن نمی‌توانست گفته اند • من عرف الله کل لسانه • هرکه شناخت خداي تعالی را گنگ شد زبان او •

قطعه

هرکه شناخت حق تعالی را		گنگ کرده زبان زگفتن حال

عارفان ساکتند یار عزیز		نتوان کرد کشف حال زقال

پس‌دران وقت بی بی شمسو التماس نمودکه براي ما زیور بسازد که گوش‌و گلوي ماخالی است

پس پیرد ستگیرقد س سره گفت الحال سخن گفتن بر من دشوار است در خانه دویست و هفتاد تنگه نهاده است به کسی بگو تا برای شما زیور سازد • پس بی بی شمسو گفت که کار دیگر و سخنهای دیگر میتوانی • و این مقدار سخن برای زیور من نمی توانی گفت • پس معلوم شد نیت خرچ کردن زر نداری اگر براستی میدادی خود مقید شده این کار میکردی بعده پیرد ستگیرقد س سره گفت کسی را بگو که در شهر تلاش وتفحص نماید (١٥٢) اگر مروارید بهم برسد من خود خواهم خرید پس تفحص نمودند جوهریان دران شهر امده بودند طلبیده جواهر را از ایشان خریدند و پنج تنگه از بهای ان زیاده دهانیدند و جواهر را به بی بی شمسو دادند • خاطر بی بی شمسو اطمینان گرفت و زیور خود ساخت ای عزیز من چون پیرد ستگیرقد س سره از علم توحید واسرار واقف شد دران زمان کسی را نمی دید که از علم توحید و از اسرار خبردار بود • لاجرم همواره در دل میگفت که اگر کسی بیابم که ازین مقام واقف شد تا به وی مشغول شوم بهتر بودی • درین اثناء کسی گفت که درخانه فلانی یک پیر امده است پیرد ستگیرقد س سره برای دیدن او روان شد و چون با یکدیگر ملاقات کردند و نشستند و در گفتگو امدند پیرد ستگیرقد س سره در کلام حال وی نظر کرد و دید که از پلیدی شرک بیرون نشده است • پس پیرد ستگیرقد س سره فکر کرد که کسیکه از پلیدی شرک بیرون نشده باشد دیگری را چگونه بیرون توان کرد چنانچه رسول الله حدیث فرموده است • (١٥٣) قال نبی علیه السلام من جهل نفسه فهو لغیر اجهل • یعنی کسیکه نادان باشد بذات خود او بغیر خود جاهل تر باشد و هم درین معنی حق تعالی در قران مجید خبر میدهد قوله تعالی : ولا تزر وازرة وزر اخری • یعنی بار برنده بر ندارد بار دیگر را •

مثنویات

هر انکس که غرق است در بحر شرك — نیارد بیرون غرقه از قعر شرك

یکی باربرداردزیر بار — چگونه بگیرد دگر باریار

چوجاهل بود مرد درکار خود — چگونه پر هنر بنا رخود

که یك خفته مرخفته را اي عزیز — خبرکی کند • باش مرد تمیز

موحد نمی بینم اندر دیار — که باوي بگویم اسراریار

که عنقاست مرد موحد بدهر — کزو نام باقیست در ملك و شهر

اي عزیز بعده پیرد ستگیرقد س سره درخانه بودکاردنیا نمی کرد و بی بی شمسو میترسید که مبادا پیرد ستگیر قد س سره قلندر شود و خانه گذاشته برود • پس بی بی شمسو گفت که شما درخانه میباشید وکاردنیانمی کنید وحصه ملك به عبد الله گذاشتید چون این مال خانه تمام شود (١٥٤) اوقات اهل وعیال چگونه بگذرد • پیرد ستگیرقد س سره گفت الحال من ازکاردنیا گذشته ام میخواهم که دربیابان حجره بسازم و شب و روز درانجاباشم و ازخلق دنیا دورشده به خدا مشغول شوم • بی بی شمسو خاموش شد روز دیگرپیرد ستگیر قد س سره دربیابان رفت نزدیك اب روان جاي وسعت دیدخواست که درین جا غاري بسازم و به مشاهده حق مشغول شوم • ناگاه از حضرت خداوند ندا دررسید که اي بایزید ! تو به مقام مشاهده رسیده اي الا یق تو نیست که دربیابان باشی ترا باید که درخانه خود بمشاهده من مشغول باشی و شکر من بجا اري که من ترا از شرك بیرون کردم و بمقام توحید رساندم وکلام اسرار برتو کشف گردانیدم • قال الله تعالی : وعلمناك فی الاتحاد وکلام التوحید و التفریق لا تقل کلام التفریق •

یعنی دانانیدم ترا دریگانگی کلام یگانه وپریشان • پس از دانستن (۱۵۵) کلام توحید یعنی یگانه مگو کلام پریشان •

مثنویات

من ترا اموختم ای بایزید علم توحید که داري بزمزید

علم اسرار وکلام او درو ستدر دلت از رحم رحمان بروست

ازکلام اتحاد اگه شدی از نقوش شرك دل ساده شدي

هم کلام تفرقه بشناختی نوررا از نار فاصل ساختی

بعد از ان اقوال خود را فهم دار از زبان قول پریشان بر میار

تا نگردي مشرك از گفتار خود تانیفتی درچه از رفتار خود

و همچنان حکم فرموده بودم برابراهیم علیه السلام : کما اخبرنانی القران واذابتلی ابراهیم ربه بکلمات فاتمهن • یعنی امر نهی که ان بگو و ان مگو وان کارکن و ان کار مکن تا تمام کرد ان کلمات را •

بعده پیردستگیرقدس سره شکر حق تعالی به زبان اورد • بخانه امد و مدت چند درخانه بود اما کاردنیا نمیکرد • باز بی بی شمسو التماس نمود که حق تعالی انبیاء و اولیاء را از دین وعلم توحید خبرکرده بودند امر و نهی میدانستند وکارحلال دنیارا نگذاشته بودند و شما را نیز لازم است که کارحلال خانه خود (۱۵۹) میکرده باشید که تا وابستگان – ازرده نشوند •

قطعه

بکن کاردنیا به دل یاد یار تو ازدل مشوغافل ازکردگار

که حق دایماء بردل تست بس نه برصورت فعل اي نیك کس

(پایان پنج ذات و صفات بیان رفتن پیرد ستگیرقد س سره سوی تجارت) پیرد ستگیرقد س سره قصد تجارت کرد هفتصد تنگه را متاع سود اگری خرید نمود و قصدش ان بود که اگر در ولایت دیگر موحد بیابم باو حال خود اظهار نمایم و بااو گفتگو کنم در شب همراه کاروان روان شد و درین سه روز پیر دستگیرقد س سره همیشه روزه میداشت • چون یك چند منزل رفتند جماعه از کاروائیان پیش پیرد ستگیر قد س سره التماس نمودند که یا بایزید ! — الحال گرمای تابستان و هم سفر است اگر کسی در سفر روزه فرض را افطار کند • جایز بود و ترا باید که بعض برای خو شنودی دنیا این روزه های افطار کنی حق تعالی عبادت ترا قبول گرداند و ثواب این روزه بتو رساند • پس پیرد ستگیر (۱۵۷) قد س سره گفته ایشان قبول نمود پاره شیرو دلیده گندم طلب نمود پیش کاروان بزرگ که بجهت خرید اسپان بجانب قندهار میرفت در ان جا رسید و در میان ان کاروان چند کس اشنای پیرد ستگیرقد س سره بودند • چون باهم ملاقات کردند گفتند یا بایزید ! اگر این متاع را همراه مایان به قندهار برسانی • شش اسپ خوب خواهی خرید • پس پیرد ستگیرقد س سره در دل اندیشه کرد که اگر برای سود برویم خدایتعالی رحیم و کریم است درین جا نیز خواهد رسانید • اما بهتر انست که بسوی قندهار بروم شاید انجا کسی بزرگوار بیابم که از علم اسرار و مقام توحید خبردار باشد به صحبت وی چند روز مقید شوم باین اراده متاع را بارکرده همراه کاروان راهی شد چون در شهر قندهار رسید از یك شخص پرسش کرد که درین جا و درین نواحی کسی پیرکامل است که خلق راتو به میدهد ؟ یا قلندر فاضل هست که به ذکر و فکر مشغول است ان شخص گفت که پیرزنده درین شهر نیست (۱۵۸) اما بزرگواران مرده بسیار اند یك قلندر هست که سه سال از مردم دور در تفکر است • پیرد ستگیرقد س سره برخاست

و سوي ان قلند روان شد چون بمقام قلندررسید دید که در حجره نشسته است اما باکسی سخن نمی گوید • چند مرتبه بدست اشارت کرد • ناگاه مؤکل بیرام خان رسید که مشارالیه را برای محافظت قلندر فرموده بود که کسی ازار نرساند • ان مؤکل گفت که سه سال است که این قلندر باکسی سخن نمیگوید پس پیرد ستگیرقد س سره سوي دیره روان شد و در دل گفت که این قلندر درخت است بی میوه که کسی از وی بهره مند نشود •

بعده دران روز متصدیان بیرام خان امده بسبب ذکات راه داري مال کاروان یان شش حصه کردند پنج حصه مال کاروانیان را انها متصرف شدند ویك حصه بخاوند ان مال گذاشتند • مال پیرد ستگیرقد س سره سه حصه کردند دو حصه خود گرفتند ویك حصه به ایشان گذاشتند بنابران سرداران کاروان (١٥٩) مصلحت کردند که پیش بیرم خان برویم و دادخواه شویم و ظلم بیرم خان برکاروانیان بسبب ان بود که بادشاه او را تغیر نموده بود لاجرم ظلم برعیت و رهگذران میکردند چون کاروانیان پیش بیرم خان برفتند پیرد ستگیرقد س سره را نیز همراه خود بردند تا سخن پند و نصایح پیش او بگویند • چون کاروانیان • بدیوان خانه بیرم خان رسیدند جملگی فریاد براوردند بیرم خان پیش خود طلبیدند وگفت که به چه سبب فریاد میکنید • کاروانیان زانو بزمین نهادند و پیرد ستگیرقد س سره نیز زانو بر زمین نهاد وگفت یاامیرحق تعالی نه فرموده است که مسلمان برمسلمان ظلم کند وحق تعالی یکروه نیکی • بدي بنده گم نمی کند چنانچه در قران مجید خود خبر میدهد • قوله تعالی : فمن یعمل مثقال ذرة خیرا یره و من یعمل مثقال ذرة شرا یره • یعنی پس کسیکه عمل کند مقدار مثقال و ذره از نیکی ببیند و کسی که عمل کند به مقدار یك مثقال و یك ذره از بدي ببیند انرا •

پس بیرم خان گفت :(۱٦۰) تفحص مال شما خواهم کرد و لیکن تفحص نکرد • چون کاروانیان به دیره امدند از حضرت عزت بر پیر دستگیر قدس سره ندا رسید فرمود • یابایزید مسلوك الدنیا مخلوق و فقیر عن نظر الموحد • ولاینبغی للموحد ان یخدم المخلوق لا جل شیی • من دنیا • یعنی ای بایزید بادشاه و ملوك دنیا در نظر موحد مخلوق اند پس نه شاید موحد را که برای دنیا خدمت مخلوق کند • اناجعلنا فرضا على جميع الموحدين ان يتخذ صفتی و یحذر من صفته البشریه • یعنی به تحقیق که ما گردانیدیم فرض بر جمله موحدان این که بگیرد صفت من و حذر کند از صفت بشریت •

مثنویات

کی باشد موحد را سزاوار — کند خدمت ز بهر سیم و دینار

موحد را بباید ای برادر ! — که گیرد وصف حق در جهان سرا سر

غنی گردد ز مخلوقات چون حق — نه بهر مال گیرد خدمت خلق

اگر میرد و زیراست اند رین دار — به نزد حق فقیر و خوار نادار

پس ترا باید چون بخانه خود برسی (۱٦۱) پنج سال بیرون نروی و با خلق امیزش نکنی و پنج سال کار دنیا ترك گردانی • اگر درین پنج سال به کار دنیا مشغول شدی ترا به غضب خود مبتلا گردانم •

بعده پیرد ستگیر قدس سره ان دو حصه مال گرفت و دو اسپ میوه بار کرد و بر دیگر اسپ سوار شد بسوی خانه خود روان گشت •

چون بخانه رسید جمله متعلقان خوش شدند و شکر حق تعالی بجا اوردند وحقیقت سفر پرسیدند پیرد ستگیر قدس سره جمله حقیقت را بیان کرد و گفت که (بریك) اسپ سوار شدم و به دیگری شش من میوه بار کرده اوردم باید که این میوه سیر بخورید و بر عزیزان و دوستان تقسیم کنید •

بعده پیرد ستگیر قدس سره پرسیدند که درین شهر کسی بزرگ امده است یانه ؟ گفتند که

کسی نیامد ما ست پسر پیرد ستگیرقد سرسره اه سرد اورد وگفت دریغا درین جا هم کسی موحد نیافتم که به صحبت او مشغول بشدیم والحال برمن حکم شده است که پنج سال ازخانه بیرون مشو وکار دنیا مکن چه کنم که صبر نمی توانم کرد . ودر ولایت قندهارهم کس نیافتم که به صحبت اومشغول (۱٦۲) میبودم ازین درد و سوز چند ابیات مثنوي گفت .

مثنویات

موحد نمی یابم ای کارساز | که باوی بگویم پوشیده راز
قرار ندارد دل بی قرار | قرار بده قادر کردگار
بده باز تا شغل باوی کنم | که اندوه دل را از وطی کنم
که توحید غایب زاهل مجاز | چگونه کنم نزد شان راز باز
که طفل اند اهل مجاز ای رفیق | چه فهمد کلام دقیق ای شفیق !
ببالغ بگو وصف ان ماه روي — | که طفل اند مایل به چوگان وگوي
کلام موحد چولحم است ونان | مده طفل را کروست بیم جان
کلام موحد بداند کسی | که باشد یگانه به هر گل خسی
اگر گل وخار است درصحن باغ | وگر هست درباغ طوطی وزاغ
موحد بیند همه یک وجود | که خود را به چندین صفت وانمود
زیک اب موجود دان گل وخار | اگر درنمود است چندین هزار
زیک بحر امواج بسیار شد | زیک اب درباغ گلزار شد
زامواج کثرت نمود امده | به چندین صور یک وجود امده
همه یک بگن جمله اعداد را — | بهم صلح ده جمله اضداد را

موحد شو وترك اعداد گیر ز ناصح مشفق سخن یاد گیر
که افت (١٦٣) بود در میان دویی توخود را عدم کن اگر بشنوی
توخود را چو قطره بدریافگن که تا بحر گردی رسی در وطن
چو در بحر شد شه بایزید جهانرا حباب کف خویش دید
چو در ذکر او شود کل کل همه خویش بیند چه خار و چه گل
حق ارواح حسن وخلقش تن است بچشم مساکین چو خور روشن است

پس ان کاروان از قندهار امده بسوی هندوستان راهی میشد ودر دل پیرد ستگیرقد س سره گذشت که من هم بجانب هندوستان بروم مگر دران مملکت موحد بیابم که باوی صحبت شوم و این حقیقت رابه بی بی شمسو معلوم نمود • بی بی گفت شماخود فرموده بودید که حکم حق تعالی بمن رسیده که پنج سال ازخانه بیرون مشو وکار دنیامکن الحال توصبر کرده نمیتوانی باید که یکسال بدرگاه حق تعالی منتظر باش اگرحکم خدای تعالی در رسد کهاحوال خود به طالبان بیان کن پس احوال خود بطالبان بیان کنید هم ایشان هم صحبت شما خواهند شد • پس اگر از حق تعالی تا یکسال رخصت حال خود گفتن نیامد • بعده اگر صبرنمی توانید کرد هرجاکه خواهید بروید (١٦٤) پس پیرد ستگیرقد س سره باخود گفت که فکر بد بود که در دل اورده بودم • بعد ان یك اسپ بیمار بود درخانه نگاه کرد ودیگر اسپ همراه سود اگران بسوی هندوستان فرستاد • خود در تلاش خلوتخانه مشغول شد ودر زمین ته خانه بناء کرد وباخلق میگفت که برای اسباب ته خانه میسازم که از اتش در امن باشد ودر دلش ان بود که اگر در خلوت قرار توانم نمود فبها و اگر قرار نتوانم نمود خلق خواهند خندید لا جرم گفت که برای اسباب (ته خانه) میسازم وخلوتخانه در ده روز بساختند و خواست که درخلوت صباح بنشیند در ان شب خواب دید •

(بیان خواب دیدن پیر دستگیر قدس سره که از حق تعالی ندا در رسید)

که یا بایزید حال خود را به طالبان بیان کن .

چون این حکم در خواب بود چندان اعتماد بران نکردند بعد از چند روز نماز شام میگذاردند که از حضرت عزت ندا رسید که یا بایزید اگر طالب صادق بیاید پیش تو و طلب این حال از تو براستی کند پس او را ازین حال واقف گردان تا از یک چراغ چراغهای بسیار افروخته شوند و نور در تزاید گردد .

قطعه

اگر حبه کاشتی برزمین (۱۶۵) برآید ازان حبها بی شمار
ز مصباح مصباح های دگر کن بر افروز دانکه هزاران هزار
و علم توحید و وحدانیت منتشر و شایع شود ...

قطعه

علم توحید گنج پنهان ست پاش کن گنج را به خاص و عوام
که تو ساقی جام توحیدی طالبان را بده پیاپی جام

پس پیر دستگیر قدس سره شکر حق بر زبان راند و ازین الهام بی بی شمسو را اطلاع داده که حق تعالی مرا حکم فرمود که حال خود را به طالبان صادقان بیان کن بی بی شمسو چون این مژده شنید ، خوشحال شد وگفت یقین من برشما واثق است اگر برمن بیان کنی من نیز مشقت اختیار کنم ، پیر دستگیر قدس سره فرمود هرکه مشقت و یقین اختیار کند بـه ان بیان کنم بی بی شمسو یقین اورد پیش از جمله زنان و مردان خلوت گرفت و پیر دستگیر قدس سره فرمود که یک سیر طعام بر خود روز اول لازم کن بعد از هر روز ده مثقال ازان کم میکرد (۰۰۰۰) و سیر هشتاد مثقال بود چون سی روز بگذرد ده مثقال بماند دیگر کم مکن تا چله تمام شود . چون بی بی در کنج خانه خلوت اختیار کرد بعد از دوم روز علی شیر رضی الله عنه ارادت کرد و علی شیر رضی الله عنه (۱۶۶) مرد ترسنده بود و پرسنده

دین ، و طالب حق تعالی بود واکثر برای زیارت کعبه و یا بطلب پیر کامل برای شناخت حق تعالی میرفت • اما عزیزانش نمی گذاشتند که مرد تیر انداز بود و جنگاور و دلاور و سایه دار بود و به نظر همکنان شیرین ومقبول بود • پیرد ستگیر قدس سره پیش ازین به علی شیر رضی الله عنه فرموده بود که من از توحید خبردارم اما حکم خداوند صادر نیست که بکسی بیان کنم و هر وقتی که فرمان باری تعالی شود که این علم توحید به طالبان صادق بیان کن من ترا توبه خواهم داد و از علم توحید واقف گردانم ، شما جای دیگر مرید نشوید •
چون علی شیر رضی الله عنه واقف شد که بر پیرد ستگیر قدس سره حکم صادر شده که علم خود را به طالبان صادق بیان کن ، پیش پیرد ستگیر قدس سره امد گفت یا ماوعده کرده بودید که هر وقتی که حکم خداوند صادر شود من ترا علم توحید بیان کنم ، الحال بیان کن • پیرد ستگیر قدس سره فرمود بلی الحال حکم خداوند برمن شده است هر کسیکه بطلب حق و به یقین درست پیش تو بیاید او را توبه بده و علم توحید بروی بیان کن اگر تو به بسته یقین ریاضت کنی (۱٦۷) ترا نیز علم توحید بیان کنم • علی شیر رضی الله عنه گفت که من مدت است که بر عهد شما یقین کرده نشسته ام ، الحال هر ریاضت ومشقت که فرمایی انشاءالله بجا خواهم اورد •

بدانید که اصل علی شیر رضی الله عنه برکی کانی کرامی بود واکثر درین قوم کسیکه کم دست میبود برای اوقات گذاری اهن کشی کرده وعلی شیر رضی الله عنه اهن کشی میکرد وعلی شیر رضی الله دران هنگام باد وازده مرد برای اهن کشیدن تیار شده بود و بخدمت پیرد ستگیر قدس سره امده حقیقت خود اظهار نمود که اراده کرده ام که با شما در خلوت بنشینم وقوم ما برای اهن کشیدن تیار شده اند ومرا نیز می برند حیله وتدبیر باید کرد که ازین صحبت بازمانم پس پیرد ستگیر قدس سره گفت اگر ان دوازده کس برای طلبیدن تو بیایند و از من رخصت تو بطلبند اگر رخصت ندهم ترا ، ایشان دل ازرده خواهند شد ولیکن من ترا خواهم گفت که وقت حاصل است و مجلس حضور و شما بدانید که مرا دمن از حاصل حاصل ایمان باشد وانها نخواهند دانست که ایشان (۱٦۸) حاصل دنیا میگویند

پس شما نروید . سپس علی شیر رضی الله عنه درخلوت نشست بعد از چند روز ان دوازده
کس امدند و اکثر قرابات ایشان جمع شدند پیش پیرد ستگیرقدس سره گفت یاعلی شیـــر
وقت حاصل است که سوی حاصل بروی و بیحاصل نمانی . چون قبیله علی شیررضی اللهعنـــه
از زبان پیرد ستگیرقدس سره چنین شنیدند خوشنود شدند و علی شیر رضیعنه دانســـت
که مراد از حاصل دین است که پیرد ستگیرمرا بسوی ان میگمارد پس بسوی کار دنیـــا
نرفت و تمام قرابات ایشان باز گشتند وعلی شیر رضی الله عنه درخلوت بماند و بی بی شمسو
نیز دران خانه خلوت نگاه میداشت و بر امدن بروز بر بی بی مشکل شد ، بروز برنمی امـــد
از سبب شرم علی شیر رضی الله عنه بعد ازان مادر علی شیر رضی الله عنه به علی شیـــر
گفت اگر خلوت نگاه میداری بیا درخانه خود بنشین که بی بی شمسو از شرم شما ازخانه
بر نمی اید . علی شیر رضی الله عنه جواب داد که اگر پیرد ستگیر قدس سره فرماید بران عمل خواهم نمـــود
پس مادر علی شیر پیش پیرد ستگیرقدس سره [۱۶۹] رفت و این حال را عرض نمـــود
فرمود که بی بی شمسو خواهر علی شیر است اگر برای کار و بار از وی روی پوشیده بحضور
ایشان براید باک نیست روزی شیطان لعین بصورت عورت شده پیش بی بی شمسو امـــده
گفت که تو درحجاب همواره بنشسته ای اگر درحضور علی شیربرائی خوب نیست اگـــر
روی تو نمی بیند جامه تو می بیند ازان این وسوسه بگوشه پیش پیرد ستگیرقدس سره عرض نمود
ایشان دانستند که این وسوسه شیطان است که از یاد حق تعالی طالبان را باز میگردانـــد
فرمود یا بی بی این وسوسه شیطانی است تو هیچ اندیشه و تعلق مکن وتو در ذکـــر
و فکر حق مشغول باش او را برادر تو خوانده ام پس دل بی بی شمسو قرار گرفت بعـــد
از چند روز دو کس دیگر امدند که نیز ارادت میکنم وقت اختیار می نمایم ایشان را ارادت
داده بخلوت حکم فرمودند و هریکی را بذکر وفکر شاغل کردند و ایشانرا نیز طعام خوردند
انچنان فرمود . چنانچه بی بی شمسو وعلی شیر راحکم کرده بود اگر کسی میوه وچیزی دیگـــر
میاورد بحضور خود ، خلوتیان را [۱۷۰] میدادند و باقی را به حاضران مجلس قسمـــت
میکردند . روزی کسی از جای گوشت گوسفند بسیار اورده بود بحضور خلوتیان نهاده از خلوتیان یکی بی بی ـ

شمسو و دوم علی شیر و سوم شادی خان و چهارم نیکبخت بود و هریکی بمقداری گرسنه بودند و طلب گوشت نمودند و پیرد ستگیرقد س سره دانست که هریکی مشتاق و طالب گوشت اند ، فرمود این خواهش نفس را خلاف کنید ، در خلوت گوشت خوردن خوب نیست • بی بی شمسو در ان روزها حمل داشت گفت مرا ازین طعام چیزی بدهید پیرد ستگیرقد س سره گوشت را به خلوتیان ندادند بعد ان ازحق تعالی ندا رسید یابایزید لاتمنع النساء فی حالت الحمل • عن طعام الذی ان اصاب المضرت یسوا کله علی حملهن • یعنی ای بایزید منع مکن عورات را درحال حمل از طعام بر حمل ایشان • بعده ان چهارکس چیله را به اتمام رسانیدند وهریکی راعلم توحید بیان کرد بمقدار ادراك خود هریکی دریافتند وشکرانه باری تعالی را بجا اوردند چون ازخلوت (۱۷۱) برامدند بعضی شیرینی و بعضی روغن اوردند جمع کرده حلواپختند و پیرد ستگیرقد س سره خانه بخانه فرستاد واکثر اقرباء را طلبید یك کسی را پیش عبد الله فرستاد • عبد الله گفت من هرگز بخانه ٔ بایزید نخواهم رفت که وی بی حکم من درخلوت نشسته ود ختربراد رمن رابه نامحرمان نمود ، من روی او نخواهم دید • بعد ازان حصه ٔ ایشان به خانه ایشان فرستاد • ودیگر رسم ان خلق چنین بود که کسی از خلوت بیرون می امد برای مبارکی او عزیزان میوه یا بیضه ٔ مرغ می فرستادند و درخانه ٔ پیرد ستگیر قد س سره بیضه ها و شرینی جمع شده بود ان بیضه هارا شرینی پختند و سه بارکس را بخانه عبد الله فرستاد و برای طلب ایشان عبد الله نیامد • بعده پیرد ستگیرقد س سره گفته فرستاد که بحق خداوندکه من خود بخدمت می امدم اماحکم حق تعالی برمن است که پنج سال ازخانه بیرون برنیایم و بخانه کسی واقرباء نروم به این سبب امده نمی توانیم و شما یك بار بیائید وبه دیدار خود این فقیر را مشرف سازید • بعده عبد الله بخانه پیرد ستگیر قد س سره امد و پیرد ستگیرقد س سره بی بی (۱۷۲) شمسو رحمت الله علیها و شادی خان وعلی شیر رضی الله عنهما درپای ایشان افتادند و انچه بیضه ودیگر چیزها مهیا بود پیش ایشان نهادند ، به موافق طلب تناول کردند پس پیرد ستگیرقد س سره گفت ، یا ابای من [ا]سایه مبارك خود ازخانه من بازمدار ، هر وقتیکه به شما کسی بفرستم

البته تشریف بیاری و خود را معاف نداری، وخلق وعمل های من ببینی ماگر به آیات قران وحدیث نبوی موافق باشد شکر حق تعالی بجا اری، که الحمد الله رب العلمین که از پشت من چراغ منور پیدا گردی که مسلمانان از صحبت او به منفعت دین می رسند و در وصف مردم نفع رسان • حضرت رسالت پناه فرموده است قال النبی صلی الله علیه و سلم • خیرالناس من ینفع الناس و شرالناس من اخسرالناس • یعنی بهترین مرد مانی کسی است که فایده رساند ادمیان را و بد ترین ادمیان کسی است که زیان رساند ادمیان را •

قطعــــــــه

بهترین ادمی کسی باشــد که رساند بمردمان احســاس

بد ترین ادمی زروی حدیــث که رساند بخلق نیك زیان

نعوذ بالله منها اگر کار وخصال من (۱۷۳) مخالف قران وحدیث نبوی باشد از ان کار وخصال منع کن و با موافق ایت وحدیث کار فرمایی • پس عبد الله گفت که من به این سبب ازرده بودم که کسی گفت : دختر برادر ما رابحضور مردمان نامحرم برمی ارند و روی نمی پوشند • پیرد ستگیرقدس سره گفت خدا نخواستهٔ باشدکه بی حجاب بحضور مردمان نامحرم بر اید مگر به کار ضروری روی پوشیده برمی امد پس تسلــی دل عبد الله شد ، باز عبد الله گفت که این چند کس پیش تو امده اند ایشان را چه میگویــی؟ و به چه میگماری ؟ جواب داد که ایشان را بذکر خفی مشغول میکنم ، بطلب حق تعالی میگمارم ، باز پرسید که ذکر خفی بکدام ایت وحدیث ثابت است ؟ جواب داد که به این حدیث ثابت است • قال النبی علیه السلام خیرالذکر الخفی وخیرالرزق ما یکفی • یعنی بهترین ذکر ذکر پوشیده است و بهترین رزق رزق بسنده است •

مثنوی

بهتر ذکر هاست ذکــر خفـــی بهتر رزق هاست رزق کـفـی

روزی کم زیاده عین بــلا اســت ذکر جهری نشان روی وریاست "(۱۷۴)

و در قران نیز حق تعالی ایت فرموده · قوله تعالی : واذکر ربك فی نفسك تضرعا وخفة ودون الجهر من القول بالغدو والاصال ولا تکن من الغافلین ·
یعنی یاد کن پرورد گار خود را اندر دل خود بزاری وپوشیده بی بانگ بلند · از گفتار، بصبح وشام ومباش از غافلان ·

مثنوی

یاد کن رب خود به نفس درون — به تضرع وزاری خفیه کنون
ذکر جهری مکن خفی کن دوست ! — ذکر مخفی چو مغز اندر پوست
ذکر کن ذکر حق بذکر دوام — مباش و از غافلان کالا نعام

چون عبد الله این ایت وحدیث از زبان پیرد ستگیر قدس سره شنید درحیرت افتاد که من این مقدار علم به ایشان نگفته ام وجای دیگر هم نرفته بود برای خواندن علم این حکمت است که معنی ایت وحدیث برین نوع بیان میکنند ·
گفت یا بایزید نام های وصف های خداوند تعالی بسیار است اما تو درشریعت محکم باش، واهل خانه خود را باشرم نگاه دار وبه حضور نامحرمان برمیار ، وان کار مکن که خلق گوید پسر عبد الله دیوانه شده است ، بعده پیرد ستگیر قدس سره فرمود (۱۷۵) که من بامر شریعت وبه ایت قران وحدیث نبوی کار میکنم هرکه نیك وبد گوید باخود میگوید. پس عبد الله برخاسته بخانه رفت وخلوتیان نیز به خانه های خود رفتند وعلی شیر رضی الله عنه درمقام توحید استقامت گرفت وعزیزان خود را گفت که من از بایزید قدس سره منفعت دین یافتم ، هرکسی که طلب حق تعالی در دل دارد باید اوراکه درمتابعت بایزید قدس سره در اید که راه مستقیم وعلم توحید بیابد · بعده مادر علی شیر ودو براد راش یقین اوردند وتوبه کردند ویکی عثمان ، دوم محمود ویکی مادر علی شیرکه نامش شیرین بود ودیگر عورت که نام مبارك داشت واین هرچهار در خلوت نشستند وراه مستقیم یافتند وهریك بمقدار خود ازعلم توحید بهرمند گشتند چون از خلوت برامدند

هریك گواهی دادند که ما از بایزید قدس سره راه مستقیم وعلم توحید یافتیم و مبارك یك خواهر دین داشت وی را گفت ای خواهر من سه جا توبه کرده بودم و دوازده تعیین در خلوت نشسته بودم، هیچ منفعت ازان نیافتم، چون یك خلوت پیش بایزید قدس سره نگاه داشتم ازوی منفعت (١٧٦) دین وراه مستقیم یافتم، ای خواهر! اگر تو نیز بطاعت او کار کنی ویقین اری راه مستقیم یابی، نام وی نیز بارکی بود، او هم یقین اورد و بطاعت پیرد ستگیر قدس سره کار کرد حق تعالی اورا نیز راه مستقیم توحید روزی گردانید وخواهر شرین ودختران مبارك نیز توبه کردند، به عنایت حق تعالی بمقصود خود رسیدند وهمواره یك دو کس در فرمان برداری پیرد ستگیرقدس سره درمی امدند و طالبان ومریدان بیشتر شدند ودرشهر شهرت افتاد که بایزید قدس سره رهنمایی میکند و بخلق توبه میدهد و بعضی ناپیران وناقصان را باپیرد ستگیرقدس سره غیرت افتاد• یکی عثمان بن منه دویم علی خان سوم حسن خان چهارم عبد الکریم وپنجم شیخ سید، ششم بایزید نام که اورا کند میگفتند زبان طعنه کشادند که بایزید چه میداند که راهنمایی میکند وعثمان بن منه ازروی غیرت خلق را ازمتابعت پیرد ستگیرقدس سره باز میگردانید ومیگفت هرکه به متابعت من کارکند، اورا راه دین بنمایم وبدزدی (١٧٧) ونهان ازروی مکر وحیله یاران پیرد ستگیرقدس سره رامی پرسیدند که شمایاران را کدام ذکر داده است پیش من بیان کنید یاران پیرد ستگیر قدس سره ذکر خود را به ایشان نمی گفتند زیراکه چون ارادت وذکر میگرفتند پیرد ستگیرقدس سره میفرمود که پیش اغیار سرخود را اظهار نکنند، لاجرم احوال خود را با اغیار بیان نمی کردند وبعضی معاندان چون عثمان وعلی خان وحسن وعبد الکریم و شیخ سید وعزیزان ایشان به یاران پیرد ستگیرقدس سره ومردم دیگر را بد روغ میگفتند هرکه به مایان یقین وباور کنند درده روز منفعت دین رسانم وازعلم توحید خبر گردانم این چنین سخنهای فتنه انگیز میگفتند اما کسی اعتقاد نمی کرد وطالب ایشان نمی شد•

مثنوی

کس نیاید بزیر سایه بوم ورهما ازجهان شود معدوم

و بعضی مردم را میگفتند بمانند شیطان که نسبت نسب اباء و اجداد شما را بسنده —
است حاجت بطلب نداريد وبعضی رامیگفت که سخاوت تراکافیست و بعضی رامیگفتند
که علم کافیست ودیگر را میگفت که ترا عمل کافیست ودیگر را (۱۷۸) می فریفت که ترا زهد
اکتفا است وغرض ایشان ان بود که کسی در متابعت پیرد ستگیرقد س سره در نیاید زبان
خود ها را به بدگویی پیرد ستگیرقد س سره دراز کردند ، بعضی جهال را گمراه کرده در
متابعت خود در اوردند ، روزی عثمان بخدمت پیرد ستگیرقد س سره امد گفت که بـا
اعتقاد درست پیش شما امده ام و اراده نموده ام که جاروب کشی خانقاه کنم و مریدی
تو اختیار نمایم ودیگر مردم رانیز بمتابعت تو راغب گردانم ، مرا اسم اعظم وعلم توحید
بیاموز ، پیرد ستگیرقد س سره مکراو را دریافت ، گفت یا عثمان تو خود را از من فاضلتر میدانی
وخلق را از متابعت من باز میگردانی میخواهی که باین حیله ومکر از من علم توحید بیاموزانی
و خود رابسبب این علم پیرخوانی ، اگر تو راست یقین اورده ای یکسال محنت و مشقت
را اختیار کن بعده ترا علم توحید بیان کنم ، پس عثمان دانست که مکرمن دریافت
برخاست پیش علی شیررضی الله عنه رفت گفت یاعلی شیرچند مرتبه از توعلم توحید پرسیدم
پیش من بیان نکردی الحال از پیر تو پرسیدم او بیان نمود ، تو نیز بیان کن که تراچگونه
(۱۷۹) دانانیده است ، علی شیر رضی الله عنه فرمود چنانچه برتو بیان کرده باشد
همچنان مرا نیز گفته باشد اما تو بیان کن که تراچگونه فرموده است پس عثمان دانست
که مکر من هیچ نیز کارگر نشد ودیگر از روی شرمندگی نه پرسید ، نو مید شده رفت .

مثنویات

مکر شیطان را بباید مخلصان ‌ ‌ ‌ گوی از میدان ربایند مخلصان
بردل مخلص ندارد دست رس ‌ ‌ ‌ دزد مفسد می بترسد از عسس
مخلصان از دام شیطان رسته اند ‌ ‌ ‌ یعنی از دنیا وعقبا جسته اند

ای عزیز من در ان روز ها علی شیر رضی الله عنه ازخدمت وملازمت پیر دستگیرقد س سره

منع شده بود ، زیراکه بی وقت از پیرد ستگیرسوال نمود که مرا از کشف اسرار واقف گردان پیرد ستگیرفرمود : ای علی شیرتو خود مرد بی باك ووقت نادیده عرض مینمایی اگــر وقت دیده عرض مینمودی برتو کشف اسرار میگردانیدم ، چون به بی ادبی ونادانستگی کردی برو هفت روز درخانه من میا ۰

مثنویـــات

لی مع الله گفت ان ۰۰۰۰ نـــداء	تاشناسی وقت را ای مجتبـــا
مرغ بی‌هنگام چون بانگـی کنـــند	لا جرم اورا به تیغی میـــزنـــد
وقت را بشناس‌ای مـرد ظـریـف	۰۰۰۰ (۱۸۰) گـرد چون فصل‌خریف
وقت را ضایع مکن هوشـیار بـــاش	خواب غفلت دورکـن بیدار بـــاش

سپس علی شیر رضی‌الله عنه اندیشه کرد که من بی امر پیرد ستگیرخد مت ایشان نمی توانم رفت تاحقیقت عثمان اظهار نمایم ، لاجرم مادر خود رابخد مت ایشان فرستاده عرض نمود که عثمان امده بود خواست که به مکر وحیله چیزی از من تلقین گیرد ۰من اوراچیزی نگفتم ، مبادا پیش پیرد ستگیرامده بد روغ گوید که علی شیرمرا تلقین کرد وعلم توحید بیان نمود پیرد ستگیرانرا اعتبار نکند ۰ چون پیرد ستگیرقد س سره این حقیقت شنید علی شیررضی الله عنه ویاران دیگر رانیز طلب نموده گفت که چندکس ازجماعت مشرکان از روی عناد ،فتنــه انگیزی میکـنند ، زنهار احوال خود به ایشان اظهار نخواهید کرد وهرکس که بی حکم پیــر خود ذکر باکسی بگوید روشنایی معرفت ازدل وی برود وتاریکی بجای وی قرار گیــرد ۰

مثنویـــات

سرنهان زما یکشاد یـــــده	هم نهان کردن مذاهب خوانـــده
پس مگو اغیار را اســرار خویش	تومگوا لا لیجرم کار خویـــش
تادلت خالی نگردد از فــروغ	هم بجای (۱۸۱) صدق بنشینـــد دروغ
مشك تادر نافــه است خوش بوبود	زنافه برکشیدی بــو ، رود

حال را در دل نگاه کن زین دلیل　　تا نگردد حال تو در قال و قیل

بعده عثمان وجماعه او بعداوت کمر بستند وخلق را از متابعت هادی منع میکردند بمثل شیطان مردم را از راه راست بازمیگردانیدند ، اورده اندکه شخص شیطان را دید بیکار نشسته وگفت ای لعین ! کار تو بیکاری نیست چرا بیکار نشسته ای ؟ گفت کار من پیران ناقصان وعلماء غافلان میکنند ازین جهت من بیکار نشسته ام ·

مثنویات

کیست شیطان انکه شد گمراه خلق　　···· رحمان بود بد راه خلق

وارث ابلیس شد ابلیس خو　　شد لعین (مقام) ان ابلیس خو

مکر شیطان در نیابد جاهلی　　زانکه جاهل راست جاهیلی ····

وهم درین معنی حق تعالی حدیث قدسی فرموده است ·

قال الله تعالی : لایعرف کید الشیطان فی کل زمان الا واحدا واحدا انسان ·

یعنی نمی شناسد مکر شیطان را درهرزمانه مگریکی یکی ازادمیان چون پیرد ستگیرقد سره از شیطنت عثمان وغیره واقف د فرمودکه در هر زمانه شیاطین ، جن و انس دشمن انبیاء و اولیاء اند · (١٨٢) که در قران حق تعالی خبر میدهد ·

قوله تعالی : وکذالک جعلنا لکل نبیی عدوا شیاطین الانس والجن : یعنی همچنین گردانیده ام من هرنبی را دشمن از شیطانان انس وجن ومانند این طایفه چون احبار ورهبانندکه در قران حق تعالی مومنان را خبر میدهدقوله تعالی :

یاایهاالذین امنو ان کثیرا من الاحبار والرهبان یاءکلون اموال الناس بالباطل ویصد ون عن سبیل الله · یعنی ای انانیکه ایمان اورده اید به تحقیق بسیاری از احبار ورهبانند چون علما و زاهدان یهود نصارا اندکه میخواهند مالهای مردمان بدروغ و بساز میگردانند از راه خدایتعالی ·

مثنویات

ای که ایمان داری وعقل و تمیز
در جهان احبار رهبانند نیز

مال میگیرند باطل از جهال
باز میدارند زراه ذو الجلال

مال ودین هردو ستانند از سلیم
در جهان ز ایشان نباشد بد غنیم

بشنو از احباران ورهبانان کنند
انکه غافل از خدا ناقص زنند

هست احبار عالم غافل ، بدان
هست رهبان زاهد جاهل ، بدان

انکه او از حق ترا غافل کنند
بر رسوم وعادتت مایل کنند

از عبادت باز گردانند ترا
"(۱۸۳) یعنی از ذکر خفی رانند ترا

بیش ازان دشمن ندانی در جهان
تو ازو بگریز تا یابی امان

و در صفت دعوت این طایفه حق تعالی می‌فرماید قوله تعالی : وجعلناهم ائمة یدعون الی النار • یعنی گردانیدهایم ایشانرا گروهی که میخوانند مردمان را بسوی اتش دوزخ.

مثنوی

این گروه اند انکه میخوانند ترا
سوی اتش باز گردانند ترا

گر تو داری عقل و بیدار و تمیز
دعوتش را رد بکن یار عزیز !

و این طایفه ایست از شیطان که نیکو می‌نمودند هر گروه راکارهای ایشان چنانچه در قران مجید حق تعالی خبر میدهد : قوله تعالی : وزیّن لهم الشیطان اعمالهم وصدّهم عن السبیل • یعنی زینت میدهد ایشان راشیطان عمل‌های ایشان و باز میگردانند ایشانرا از راه خدا همچنین عثمان وغیره از وارثان شیطان میگشتند کسی رامیگفتند تو خود بزهد اراسته ای و زاهدی ،ترا زهد کافیست چه حاجت است که تو پیش بایزید میروی ، دیگری را میفرمودند که تو خود را بعبادت اراسته ای ،عبادت ترا بسنده است چرا بسوی بایزید توجه داری وکسی را میگفت که تو عالم ودانشمندی

ترا علم

ترا احتیاج نیست که پیر بگیری (۱۸٤) و دیگری را میفرمود ، خداوند تعالی ترا مال فراوان داده است بخور و ببخش و سخاوت کن تو ، چرا رجوع میکنی به بایزید که او مردم را از نعمت باز میگردانند و نفس را بسوی جهاد میگمارد ، مقصود ، به انواع جهل و افسون و دغل پیش می امدند ومردمان را از متابعت واطاعت ان شیر بیشهٔ وحدت که : الشیخ فی قومه کالنبی فی امته) باز میگردانید و از ترقی باز داشته در زیان می انداختند چنانچه سرور عالمیان وخاتم انبیاء فرموده است قال النبی علیه السلام : من استوی یوماه فهو مغبون یعنی کسیکه برابر باشد دو روزاووترقی نکنند در علم وعمل ، پس او زیان کار است پس کار و بار ان دشمن ووارثان اوهمینست که ادمیان را از ترقی باز دارد و در هر مقام ومرتبه که او می باشد بچشم او نیکو نمایند .

مثنویات

مکر شیطان چیست بشنو ای رفیق	سالکان را باز دارد از طریق
۰۰۰۰۰۰ شارع راهمی گوید کلام	از شریعت نیست بالا تر مقام
باش ساکن در شریعت مردوار	مر ترا کافیست شرع گوش دار
سالکان را در دل اندازد خبر	که تو سالک در طریقی بهره ور
کافیست (۱۵۸) کار طریقت مر ترا	۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
ذاکران را در دل اندازد خطر	که تو ذاکر و ز حقایق باخبر
باش ساکن در حقیقت ذاکرا !	ذکر حق کافیست ذاکر مر ترا
عارفان را خوش نماید معرفت	مر ترا باشد کفایت این صفت
عارف حقی وحق بینی مدام	باش ساکن پیش مگذر زین مقام
سامعی را گوید ای سامع بشنو	تو ز قربت یک قدم بالا مرو
تو ز قربت رتبهٔ ولا مجو	مدرک تسبیح هر تسبیح گو
در دل واصل در اید ان رجیم	که تو در وصلت قدم نه مستقیم
از وصال دوست بهتر چیست گو	زین مراتب بیشتر رتبه مجو

در دل والی وحدت در رود ــ در دل او حب وحدت پرورد
گر تو صاحب وحدتی واحد بحق ــ بیشتر راهی مشو بشنو سبق
از سکونت باز دارد مرد را ــ اینست قول و فعل ان نامرد را

و هم بدین معنی حق سبحانه وتعالی حدیث قدسی فرموده است :

قال الله تعالی ((المحجوبون منی سبعته قوم بسبب سبعته عمل بعض العالم بسبب العلم و بعض الناس بسبب نسب و بعض الزاهد بسبب الزهد و بعض العابد بسبب العبادة و بعضی (۱۸۶) طالب بسبب طاعت الشیخ الناقص و بعض الغنی بسبب نعمت و بعض الناس بسبب الاضری)) یعنی در حجاب اندازم من هفت گروهی بسبب هفت کار ۰ بعضی عالم به سبب علم و بعضی مردمان بسبب نسب و بعضی زاهد ــ بسبب متابعت پیرناقص و بعضی توانگر به سبب نعمت و بعضی مردمان بسبب دیگر ۰

و پیرد ستگیرقد س سره از جهت منفعت خلایق و استفادت سعادت که علم توحید است متعطش و مستسقی بود وطایفه مصل که مذکور شد عدو و بدخواه انام بودند ، ــ پیوسته مردمان را از حصول وصول علم توحید که مقصود و مطلب سالکان راه طریقت و ملجاء و ماء وای امن امان رهروان حقیقت است باز میداشتند و پیرد ستگیرقد س سره از روی اندوه وغم تاءسف می نمودند میفرمودند ۰ کاشکی حق سبحانه و تعالی دشمنان و خصمان خلق نیافریدی و بظهور نیاوردی ۰ ودرین اندیشه بودکه ناگاه از حضرت عزت ندا در رسید فرمود یا بایزید شکسته دل و اندوهگین مباش که من در هر زمانه بعضی را (۱۸۷) با بعضی دشمن گردانیدم و درکلام مجید خود نیز خبر داده ام ــ قوله تعالی : و قلنا اهبطو بعضکم لبعض عدوّ ۰ یعنی گردانیدم بعضی از شما مر بعضی را دشمن ، و ان سرور عالمین وخاتم النبیین حدیث فرموده است ۰قال النبی علیه السلام عداوت الضعفا ء للاقواء والسفها ء للحکماء والاشرار للاخیار طبع لا یتغیر یعنی دشمنی نادار باتوانگر و دشمنی مرد نادان با مرد دانا و دشمنی مرد بدکار با مرد نیکوکار طبیعی است که هرگز تغیر نگردد ۰

مثنوی

حق بگردانید دشمن ای عزیز　　بعضی را با بعضی ای مرد تمیز

دیو را با ادم است دشمنی　　در سرشت دیو دان کبر و منی

مار و طاوس و بهم دشمن شدند　　یکدیگر را بین بی خوردن شدند

مومن و کافر به هم ضد امدند　　همچو ادم دیو قاصد امدند

مخلص را با منافق جنگ و شور　　جنگ شان باقی بود تا دور صور

هست مراشرار را جنگ و جدل　　دایما با نیاء مرد بی بدل

مفلسان را با غنی جنگ بود　　هم غنی را بین کز و ننگ بود؟

هست نادان را به دانان قهر و کین　　دایما باشد جدل تا یوم دین

چون (۱۸۸) این ایت و حدیث شنید دل پیر دستگیر قدس سره تسکین یافت وفرمان رسید یا بایزید، خلق را بسوی من دعوت کن وترا رهنمای گردانیدم خلق را رهنمایی کن تا راه راست یابند ادمیان، بعده پیر دستگیر بدعوت مشغول شد وخلق را بسوی حق تعالی میخواند و هرکسی که بطلب حق تعالی می امدی او را راه راست نمودی و راه مستقیم یافتی، لاجرم مریدانش بسیار شدند و در دل اهل شرا ونفاق روز بروز بیماری زیاده میشده چنانچه در قران از احوال اهل شرا ونفاق حق تعالی خبر میدهد قوله تعالی: ((فی قلوبهم مرض فزادهم الله مرضا)) یعنی در دل ایشان، یعنی در دل اهل نفاق و شرا بیماریست به زیاده شدن اسلام پس زیاده میکند خدایتعالی ایشانرا بیماری نفاق و شرا.

قطعه

هست بیماری درون اهل شان　　کل یوم بر مزید است درد شان

زانکه اسلام است افزون کل یوم　　دردشان را افزونی از ان —

روزی پیرد ستگیرقران رامطالعه می نمود این ایت در قـــران دیـــد :

قوله تعالی : انماالمؤمنون (۱۸۹) اخوة فاصلحو بین اخویکم . یعنی جز این نیست که مومنان برادر انند پس صلاح کنید میان برادران شما یعنی بایکدیگرنیکی کنید و این حدیث نیز در کتاب یافت قال النبی علیه السلام : فضوح الدنیا اهون من فضوح الاخرت من طلب الدنیا بعمل الاخرت فماله فی الاخرت من نصیب .
یعنی خواری و فضیحت دنیا اسان است از فضیحت وخواری اخرت هکسیکه طلب کـند دنیا رابه کار اخرت پس نیست مر او را در اخرت از بهرهٔ نعمت اخرت .

مثـــنویـــات

خواری دنیا به پیش اخرت ... سهل اسان است ای مرد خدا
هرکه حاصل کرد دنیا را بدین ... خوار بینی در قیامت از گدا

چون پیرد ستگیر قدس سره در معنی این ایت وحدیث نظر کرد دیدکه درین ولایت هیچ کس عمل نمی کند باین ایت وحدیث و ثابت نیستند بامر خدا و رسول خدا چون نظر بجانب بادشاهان کرد دیدکه ایشان نیز بایکدیگر از بهر مال و ملک باهم جنگ میکردند و مسلمانان در میان کشته میشدند فساد و فتنه برمیخاست و طایفه مسکینان (۱۹۰) ناحق و بی گناه در میان تلف میشدند .

مثـنویـات

بادشاهان زبهر دنیـــهٔ دون ... جنگ جویند روز ، شب شب خون
در میان بیگناه کشته شوند ... خلق ازاد پیش بنده شوند
مال بسیارکس تلف گـردد ... اهل نعمت چو خالی کف گردد

چون بسوی طایفه پیران نظر کرد دیدکه بنام پیری مال دنیاحاصل میکردند وازمعرفت حق و ازعلم توحید خبر نداشتند .

قطعه

چو دیدند پیران ان دهر را — ز پیری زر و سیم اندوختی
نه ازعلم توحید واقف بودند — نه ان علم ازکس بیاموختی

و اگر بطایفه درویشان وعالمان نظرکرد هیچ قواعد دینداری در ایشان ندید زهد و تقوی وعلم را بکاه و مال میفروختند و بعضی دلق پوش را دیدکه کار حلال را ترک داده باخلق خود را تارك دنیامی نمود و طعام پخته نمی یافتند اگرکسی زر نقد میدادند باامداد مانی میگرفتند وکسب حلال ترك نموده به طمع حرام مبتلا می شدند .

مثنویات

چو بدیدند عالم درویش — همه را دل زحب دنیا ریش
علم و زهدش برای دنیا بود — نه که از بهرحق تعالی بود
جاه جویان به علم و زهد (۱۹۱) زخلق — مال جوئی شان به علم و به دلق
نه توکل قناعتش در دل — جز تکبر حسد نرسته زکل

ونمی دانستندکه بخوردن حلال اتش نفس فرو نشیند چنانچه حق تعالی درحدیث قدسی می فرماید : قال الله تعالی نار والنفس لا ترفع الا با كل الحلال . یعنی اتش نفس برداشته نمیشود مگر بخوردن حلال . قال بایزید قدس سره : من یاکل شیا او یشرب من بیت الاخر بغیر سبب بهواء النفس بلا رضاء صاحب البیت فانما یاکلون النار . یعنی کسیکه بخورد چیزی راو یا بچشد درخانه دیگر بی بهانه به ارزوی نفس و بی رضاء خداوند ، پس چنان است که اتش میخورد .

قطعه

هرکه درخانه دگر بی اذن — بخورد بی حسب طعام و شراب
اتشی را بخورد جای طعام — دل خود را کرد کباب

وچون نظر به طایفه قضات کرد دیدکه خود را قاضی‌مهگو یانند ، و دران حاصل دنیامیکردند و بعضی حاجیان که حج کرده بودند و ثواب حج بدنیامی فروختند ·

قطعه

قاضی وحاجی اندرین دهر جمله مال بسیم و زر دیدند
انکه از دین خرید دنیا را جمله از (۱۹۲) عقل بی خبر دیدند

وهم برین نوع چون در هر طایفه نظر کرد بر خلاف شریعت دیدند وکسی را ثابت به ایت قران وحدیث نبوی نیافتند ·

بیت

ای ! اخی اسلام اگر اسان بودی جمله همچو شبلی وادهم شدی

بعده پیر دستگیر در دل اندیشه کرد که خلق بامر حق تعالی و نبی علیه اسلام موافق نیستند وسخن حق برایشان تلخ می نماید پس این خلق را وصیت کنم یانه کنم ؟ و دران حال کتاب مطالعه میکرد و دران کتاب این حدیث در نظر افتاد · قال رسول علیه السلام : ((قل الحق وان کان مر)) یعنی راست بگو اگر چه تلخ است·

مثنویات

بگو حق را اگر حق تلخ و زهر است بجان اهل طغیان همچو قهرست
ولیکن پیش اهل الله عزیز است بکام اهل حق شهد و مویز است

پس پیر دستگیر قدس سره گفت که ای مسلمانان ! خودرا مسلمانان میخوانید اما کسی را به ایت قران وحدیث نبوی موافق نمی‌بینم · چون این سخن را از زبان پیردستگیر شنیدند مردمان بسمع عثمان بن منه ومشرکان دیگر رسانیدند

ایشان در شهر شهرت کردند که پسر عبد الله میگوید که درین ولایت کسی موافق (۱۹۳) ایت و حدیث عمل نمی‌کنند پس یقین است که همه را کافر میداند . بسیار خلق را جمع نموده پیش عبد الله رفت و عبد الله قاضی شهر بود پیش او مردم دیگر نیز نشسته بودند عثمان باجماعه خود امده سلام کرد ، گفت یا عبد الله هیچ خبر شنیدهٔ یا نه ؟ گفت چه خبر ؟ عثمان گفت که پسر تو دیوانه شده است ، میگوید که درین ولایت کسی موافق ایت قران وحدیث کار نمی کند . پس عبد الله از شنیدن این سخن دلگیر شد باخود گفت که من در شهر نیکنام بودم الحال این پسر مرا بدنام خواهد کرد ، نام و ننگ ما برباد خواهد کرد بعده چند شاگرد خود را پیش پیر دستگیر قدس سره فرستاد و گفت که بگوئید که چرا این سخن میگوید که خلق این ولایت به ایت قران و حدیث نبوی کار نمی کند و خلق ترا دیوانه میگویند .

پس شاگردان عبد الله پیش پیر دستگیر قدس سره رفتند انچه عبد الله گفته بود عرض نمودند ، پیر دستگیر قدس سره فرمود که انچه من بگویم شما بشنوید که ایا من غلط میگویم یا راست می فرمایم و در ایت و حدیث نظر فرمائید که این عالم موافق ایت وحدیث عمل می نماید یا مخالف ان ؟ شاگردان (۱۹۴) عبد الله گفتند که اما ایت وحدیث است که خلق بران عمل نمیکنند . پیر دستگیر قدس سره فرمود یکی ازان ایات این است که عمل بران نمی کنند . قوله تعالی : ((انما المؤمنون اخوة فاصلحوا بین اخویکم)) یعنی به تحقیق که مومنان برادرند پس صلاح کنید یعنی نیکی نمائید میان برادران . پس فهم باید کرد که این خلق که خودرا مسلمان میگویند ودرمیان یکدیگر نیکی میکنند یا بدی ؟ شاگردان عبد الله متحیر شدند که چه گویند باز پیر دستگیر قدس سره حدیث بیان نمود : قال النبی علیه السلام : ((لا یؤمن احدکم حتی یحب لاخیه مایحب لنفسه .)) یعنی ایمان نمی ارد یکی ازشما تا ان که دوست دارد مر برادر را بچیزکه دوست دارد برای نفس خود ودر معنی این حدیث ابیات فرموده است .

قطعـــــــه

هر کس را لقب مکن مـــومـــن ‌‌ ‌ ‌ گرچه از سعی جان وتـن کاهــد
تا نخواهـــد بـرادر خـــود را ‌ ‌ ‌ انچـه از بهـر خویشتن خواهـد

و هم درین معنی حدیث دیگر ان سرور عالمیان فرموده است • قال النبی علیـــه السلام : المسلم من سلم المسلمون من یده و لسانه • یعنی مسلمان کسی است کـه سلامت اند مسلمانان از دو دست (۱۹۵) و زبان او •

قطعـــــــه

مسلـمان ان بود ای مـرد دینـدار ‌ ‌ ‌ که ایمـن باشد از وی مسلمـــان
گر از دست و زبان ایمن کشی نیسـت ‌ ‌ ‌ مسلمانش مدان نی زاهل ایمـــان

پس چون شاگردان عبد الله از زبان پیرد ستگیر قدس سره این ایت و حدیث هـــــا شنیدند گـفتند راست میفرماید که در این ایت و حدیث نیکی یاد کرده است و خلـق خود را مسلمان میخوانند اما عمل نیکی نمی کـنند ، در میان خود ها بلکه عداوت ـ و بدی میکـنند پس شاگردان عبد الله رخصت شدند ، پیش عبد الله رفتند و حقیقــــت سخن پـیرد ستگیر قدس سره گـفتند که راست میفرماید ود رقران وحدیث نیکی یاد کـرده امد و خلق خود را مسلمان میخوانند وعمل نیکی نمی کـنند گاهی فعل خلق موافق ایت وحدیث خود ، پس اقوال بایزید قدس سره راست و پسندیده است • چون عثمـــان و مشرکان دیگر شنیدند غمگین شدند و بیماری حسد ایشان زیاده شد • ((فزادهـم الله مرضـا)) • و باخود گـفتی : کاشکی ! مردم سخن بایزید قدس سره نه پسندیدی تا در متابعت وی کسی در نیامدی •

چون مردم سخن پـیرد ستگیر قدس سره موافق ایت قران وحدیث یافتند رجوع نمود نـد متابعت ایشان اختیار (۱۹٦) کـردند • و تابعان روز افـزون گـشتند چنانچــــه

صفت و مثال مومنان حق تعالی در قران فرموده است ۰
قوله تعالی : (ذالك مثلهم فی التوراة و مثلهم فی الانجیل کزرع اخرج شطاٴ فازره فاستغلظ فاستوی علی سوقه یعجب الزرع لیغیظ بهم الکفار وعد الله الذین امنوا وعملو الصالحات منهم مغفرة و اجرا عظیما)

یعنی است مثل ایشان در توریت و مثل ایشان در انجیل چون کشتی است که بیرون اورده تنسنه ضعیف پس قوی شد و سطر گشت وراست بایستاد برساقهای خویش، بشگفت اید کشاورزان ، کینه گرفتند به ای ان کافران وعده کرده ۰ خدایتعالی ان کسان راکه بگرویدند وکردند نیکیهای از ایشان امرزش و مزد بزرگ ۰
ای عزیزمن ! حاسدان هرچند خواستند که چراغ ایزد افروخته رافرو نشانند ریش و بروت خود براتش نهادند ۰

بیـــت

چراغی که ایزد برفروزد هران کو پف کند ریشش بسوزد
اگرعالم سراسر باد گیرد چراغ مقبلان هرگز نمیرد

و هم درین معنی حق تعالی در قران مجید (۱۹۷) میفرماید :
قوله تعالی (یریدون لیطفئو النور الله بافواههم والله متمّ نوره و لوکره الکافرون ۰)
یعنی میخواهند که فرو نشانند روشنایی خدای رابه دهنهای خویش، وخدای تعالی تمام کننده است روشنایی خودرا واگرچه دشوار اید کافران را ۰
هو الذی ارسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره وعلی الدین کله و لوکره المشرکون ۰)) یعنی است ان کسی که فرستاد پیغمبر خویش را براه راست ودین راست تاغالب گرداند او را بردین همه اگرچه دشمن دارد (او را) منکران ۰

مثنویات

انبیاوو وارثان انبیاء میفرستد حق به هر دورای مصا

گر بخواهند ورنه‌خواهند مشرکان دین خود ظاهر کنند بر این و آن
دین خود بر دین های دیگران طالع و لامع کنند چون خورعیان
جمله دین‌ها پیش دین احمدی همچو تقویم بود پارین ردی ۰

(بیان خواب دیدن پیرد ستگیرقدس‌سره بزرگی را میگوید که بایزید قدس‌سره را به لقب میان بخوانید و یاران پیرد ستگیرقدس‌سره از هاتف ندای شنیدند که پیر خود را بنام مخوانید یا پیر روشان و یا میان روشان خوانید ۰)

ای عزیز ! شبی خواب (۱۹۸) دید پیرد ستگیران هادی روشن ضمیر که بزرگواریست خلق را وصیت میکند که بایزید قدس‌سره بنام مخوانید به ادب تمام میان بخوانید ۰ چون این خواب را پیش یاران گفت ، یاران گفتند اگر حکم شود بعد ازین میان بگوییم ۰ جواب داد که من بخواب عمل نمی کنم تاکه اواز از حق تعالی صادر نشود ۰

باز شب دوم خواب دید که یکجا مجلس نشسته است من نیز بدان مجلس رسیدم تمام مجلس تعظیم کردند و گفتند که پیر امد ، بنام پیری مرا یاد کردند ۰

چون از خواب بیدار شد به این خواب نیز عمل نکردند ۰ بعد از چند روز دو کس از یاران و محبان پیرد ستگیر اواز شنیدند که ای محبان ! بایزید را بعد ازین بنام مخوانید میان روشان و یا پیر روشان بگویید ۰

مثنویات

چون دلش روشن شد از ذکر خدا نام روشن یافت از فکر خدا
پیر روشن شد لقب تا دور صور چون بذکرش دل منور شد چو نور
چون منور شد دلش از نور حق دید او زان نور جمله زدرد حق
نور ، وناری جدا گرد د ز هم حق و باطل وانمود او با امم
راه و بیراهی نمود از نور خویش وانمود (۱۹۹) اصحاب را هر نوش‌ونیش

انبیاء روشن شدند از نور او　　　دید روشن نور حق بر طور او

هر مریدانش لقب شد روشنی　　　ماه ۰۰۰۰ یافت در تن روشنی؟

ای برادر در جهان روشانیان　　　غالب اند از روی حرب بر دیگران

بر جهاد نفس چیراند ای رفیق　　　با غنیم در حرب شیر اند ای رفیق

همچو اصحاب رسول اند در نبرد　　　یک دو کس جنگی کنند با چند مرد

این سخن روشن چو خور در اسمان　　　پیش کاذب بدید ستم چنان؟

ان که او بیند بقا در مرگ خویش　　　او رود در حرب پیش از پیش پیش

انکه پیش از مرگ مرد از مرگ رست　　　در اید در فوج همچو فیل مست

انکه او دانست در مردن حیات　　　هم زمردن یافت از مردن نجات

مرد را داعی شود هر صبح وشام　　　نی زدیو و دد بترسد نی ز دام

ای عزیز ! چون یاران این ندا شنیدند امده پیش پیرد ستگیر عرض نمودند و یاران دیگر ازین الهام واقف گشتند وتمام یاران پیرد ستگیرقد س سره رامیان روشان وپیر روشان میگفتند و این سخن در شهر وولایت شهرت افتاد که بایزید خود راروشان ومیان روشان لقب نهاد و پیری میکند ومردم و (۲۰۰) مریدان را او توبه مید هد ۰ عثمان و چند مشرکان دیگر بسوی عبد الله رفتند ، چون به دروازه عبد الله رسیدند فریاد براوردند که بایزید هنوز خود جایی توبه نکرده است وکسی خلافت نداده است به کدام روایت خلق راتو به مید هد ، عبد الله دران شهر بسیار شاگردان داشت بعضی کسنز و بعضی قدوری ودیگر کتابهای فقه خوانده بودند ، عبد الله چند شاگردان خود پیش پیرد ستگیرقد س فرستاد و گفت که بایزید را بپرسید که بکدام روایت پیری میکنی ؟ چون پیش پیرد ستگیر قد س سره رفتند که عبد الله میگوید شما بکدام روایت پیری میکنید و شمارا کدام بزرگوار تو به داده است و خدمت کدام پیر کرده اید که ترا خلافت داده است و در کدام سلسله مریدی و شجره مید هی؟ بعده پیرد ستگیرقد س سره جواب داد که برمن عنایت الهی شده است و از کرم خود

مرا راه مستقیم نموده است · سوال کننده پرسید که حق تعالی برتو چگونه عنایت کرده و راه مستقیم نموده بعده پیر دستگیرتمام حال خود از ابتداء و انتها بیان نمود و از هر خواب و اواز که دیده و شنیده بود باز گفت بعده سایل (۲۰۱) گفت که طالب از توجه حاصل میکند ، جواب داد که علم توحید و معرفت حق تعالی ازمن حاصل میکند · سایل گفت · علم توحید اسان است ، هرکس از علم توحید خبردار است ، پیردستگیرقدس سره فرمود که توحید چیست ؟

سایل گفت که توحید یکی گفتن ، و یکی دانستن ، و یکی اعتقاد کردن ·

پیردستگیرقدس سره فرمود یا سایل ! یکی گفتن اسانست ولیکن یکی دانستن مشکل است و دانستن یگانگی حق تعالی بر بنده فرض عین است اما بنده طلب توحید کم میکنند و میداند که یکی چگونه دانسته شود ، سایل متحیر شد که یکی چگونه دانسته وشناخته گردد ، و چگونه طلب باید کرد · پیردستگیرفرمود یا سایل ! خلق برخود گمان برده است که از توحید خبرداریم ولیکن مطلق بیخبر اند ، بشنو و دریاب که ترا مثال توحید بدلیل قران بیان کنم · قوله تعالی : ولقد خلقنا الانسان نعلم ماتوسوس به نفسه و نحن اقرب الیه من حبل الورید ط·

یعنی به تحقیق بیافریدم ادمی را و میدانم انچه اندیشه میکند در دل و ما نزدیکم بانسان از شهرگ گردن وی به وی · ای سایل ! صاحب بحرالحقایق فرموده است که حبل الورید (۲۰۲) اقرب جزای نفس انسان است بوی ، پس درین سخن ایمائیست انکه حق سبحانه از ان اقرب بنده است ·

پس چنانچه انسان هرگاه اورا طلبد یابد · حق رانیز هرگاه جوید بیابد، و اذا سالك عبادی عنی فانی قریب · یعنی وقتیکه سوال کند از تو ، بنده های من از من پس بدرستی که من نزدیکم و در زبور امده است الا من طلبنی وجدنی · یعنی دانا و اگاه باشید ، کسی که مرا طلب کرد مرا یافت مرا ·

مثنوی

نحن اقرب گفت من حبل الورید — تو فگندی تیر فکرت را بعید
ای کمان و تیرها برساخته — (صید) در ((قریب)) وتو دور انداخته

یا سایل ! چون ادمی به عنایت حق تعالی بمعرفت ذات واقف و بهرمند گردد و قرب حق بروی عنایت شود و حقیقت قرب بچون از مثنوی معنوی بشنو .

مثنوی

قرب حق را چون بدانی ای عمو ! — قرب نه به بالا نه پستی رفتن است
قرب او همچو نست جانت را بتو — قرب حق از قید هستی رستن است

چون مقرب از قید هستی خلاص شود باد و ست وصال یابد و رنگ گلشن ربایند بنده از هستی بنده میکاهد وهستی اصل (۲۰۳) زیاده ظهور میکند تاچنانچه در اول خود بود و در اخر هم خود باشد .

انکه توحید روی نماید ومومن موحد صاحب توحید گرددعلایق منقطع و اسباب مضمحل ورسوم باطل و حدود متلاشی وعبارت منتفی و حق یکتا بخود باقی :

قطعه

موج بحر لمن الملک براید ناگاه — غرقه گردند دران بحر چه درویش چه شاه
خرمن هستی موهوم چنان سوزاند — اتش عشق که نه دانه بماند نه گیاه

ای سایل ! بگفتن و شنیدن علم توحید حاصل نمیشود تاانکه باعتقاد درست طلب هادی کامل نکند و خود را در متابعت و خدمت کامل در نیارد .

مثنوی

تادر نروی بخدمت پیر — پیریکه خبر زراه و تدبیر
دانا نشوی به علم توحید — فارغ نشوی زرسم و تقلید

پس شاگردان عبد الله برخاستند ، بخدمت عبد الله رفتند و حقیقت را بیان کردند .
بعده عبد الله گفت حق تعالی بر انبیاء و اولیاء رحیم و کریم است، و بایزید نیز بنده
اوست اگر نظر عنایت بروی کرده باشد از کرم حق تعالی دور نیست . باید که یک
مرتبه دیگر بروید و تحقیق بکنید که در وی اثر عنایت است یا نیست و بگوئید که پدر شما
میگوید که پیری کردن کار مشکل است (٢٠٤) و نمیدانم که از احوال پیری خبر
داری یا نه اگر گفته من قبول کنی ، بهتر انست که از کار پیری خود را باز داری
و خود را هدف تیر بلا نسازی باز شاگردان عبد الله رفته پیش پیر دستگیر این سخن ها
گفتند . پیر دستگیر قدس سره فرمود که شما رفته عبد الله را بگوئید که یک مرتبه بیایید
اقوال و افعال من دریابید اگر موافق آیت و حدیث باشد فهو المراد و اگر نباشد مرا
مانع گردانید از کار پیری . چون شاگردان برگشته پیش عبد الله رفتند و انچه
پیر دستگیر فرموده بودند عرض نمودند که شما را طلبیده اند .
عبد الله گفت که لایق من نیست که من بخانه وی بروم ، وی فرزند من است لایق او ست
که حق بندگی مادر و پدر شناخته پیش من بیاید . چون این سخن به سمع پیر دستگیر
قدس سره رسید گفته فرستاد که ای ولی نعمی مرا حکم حق تعالی چنین است که پنج
سال از خانه خود بخانه کسی مرو بنابران گستاخی نموده شد امید عفو است بعده
عبد الله کسی فرستاد اگر تو نمی ایی یک ایت و حدیث نوشته بفرست که تعبیر انبیاء
و اولیاء بر دیگران هم عنایت شده است یا نه ؟ بعده پیر دستگیر قدس سره این ایت
نوشته فرستاد . قوله تعالی : و ان ینزل الله تعالی من فضله (٢٠٥) علی من
یشاء من عباده . یعنی نزول میکند حق تعالی از فضل خویش برانکه میخواهند
از بندگان خود . ایضاء قوله تعالی : ان الله یهدی من یشاء الی صراط المستقیم .))
یعنی به تحقیق خدایتعالی راه می نماید کسی راکه خواهد راه راست استوار .

مثنویات

جمله عالم بنده و مخلوق حق — می بیاید از خدای خود سبق
بعض را علم لطیف اموزداد — بعضی را علم کشف اموزداد

بعض را فاضل کنند بر بعض او — بعض را جاهل کنند بر بعض او
او نمایند هرکه راخواهد طریق — او کند بی‌راه گرداند غریق
هادی و مضل خدای خود بدان — او نماید راه بیراهی عیان
اوکند هادی نماید راه را — اوکند بیناء نماید ماه را

چون این آیت را عبد الله خواند گفتکه ای یاران ! فهم دارید اگر بایزید درکار دین و به امر شریعت ثابت است در پیری او باک نیست واگر خلاف شریعت است من اورا منع کنم . چون یکسال گذشت مریدان پیرد ستگیربسیارشد ند ، یکروز عبد الله چند مرید ان پیرد ستگیرقد س سره راطلبید ه پرسید ند که از بایزید چه حاصل و منفعت یافتید ؟ هریکی گفتندکه به مقدار مشقت خود حاصل (۲۰٦) دین یافتیم بعد ه علی شیر رضی الله عنه را درکنار گرفت و پرسید که انچه او امر و نهی برتو فرموده است پیش من بیان کن . علی شیر رضی الله عنه گفت اول مرا به کار اسلام گماشت و از جمله گناهان منع کردانید و فرمود که الاسلام هو الانقیاد لاوامرالله تعالی والاجتناب عن المناهی .

قطعه

چیست اسلام انکه او گردن نهد — حکم خالق رابهرحال ومدام
بازدارد خویش را از نهی او — هم کند تسلیم خود را لا کلام

دوم ازغفلت منع کرد و بذکرحق تعالی شاغل ساخت .
سوم ازجهل منع کرد و به علم توحید متوجه کرد .
چهارم ازبدخویی منع کرد وراه نیک خویی نمود وگفت یا عبد الله اگرکسی به یقین درست وبطاعت وی کارکند ازسر غیب خبریابد وازشرک پاک شود . عبد الله باور نکرد وگفت اینچنین منفعت بغیر از اولیاء به دیگری چگونه رسد واین نعمت اورا ازکجا رسید ، علی شیر رضی الله عنه گفت که اولیاء را ازکجا رسیده بود ،

عبدالله گفت از عنایت حق تعالی ، علی شیر رضی الله عنه گفت ایشان را نیز از عنایت حق تعالی رسیده ، عبدالله گفت که سخن جاهلان قبول نداریم تا کسی علماء ودانشمند گواهی ندهد . علی شیر رضی الله عنه گفت خدای تعالی گواه است که راه وی مستقیم است (۲۰۷) .

بیان اراده نمودن و مرید شدن محمد کمال رحمت الله علیه :

ای عزیز ! روزی غزنی نام مرید پیر دستگیر قدس سره در محفل نشسته پیش پیر دستگیر بایک یاری گفت که احمد نام یار منست به تجارت رفته اگر درین ولا بیاید مرد طالب حق است البته اراده خواهد نمود و قدم درین راه مستقیم خواهد نهاد . واکثر مریدان پیر دستگیر با اعتقاد درست بودند و حریص بودند برانکه کسی در اطاعت پیر دستگیر در اید وکسی چون در اطاعت پیر دستگیر قدس سره در امدی شادمانی میکردند و هر یاری که دران مجلس نشسته است اشنایان خود را یاد میکردند و پیر دستگیر نیز محمد عمو زاده خود را که پسر خدایداد بود یاد کرد که در خورد سالگی باهم محبت بسیار داشتند و محمد مرد صادق و دانشمند و سالك و عارف واجد بود ولیکن از توحید خبر نداشت ، پیر دستگیر قدس سره گفت که محمد در بتمته پور میباشد و سه روزه راه است اگر او بشنود البته درین راه مستقیم در اید . درین ولا شخصی خبر برد پیش محمد که بایزید پیری میکند وخلق را مرید میکرد وچون این خبر به محمد رسید ، محمد رضی الله عنه گفت (۲۰۸) که از دو حالی خالی نیست یا به عنایت الهی صاحب کشف شده است یا دیوانه شده ، و این نیز میدانم که او برای نفس دروغ هرگز نخواهد گفت . از شنیدن این سخن در دل محمد محبت ملاقات پیر دستگیر قدس سره پیدا شد و گفت مسبب الاسباب ! سببی سازد که یك بار به ملاقات ایشان مشرف شوم ، و هم دران روزها هنگام تابستان رسید با قبیله دو پر سوی شمال رسید . پیر دستگیر قدس سره در شهر کانی گرام میبود . محمد قبیله دو پر را در شمال گذاشته خود بملاقات

پیرد ستگیرد رکانــی گرام رفت و در خانه عبد الله فرود امد و یاد برادر محمد رحمت الله علیه رحلت یافته بود وجمله عزیزان برای فاتحه خواندن امدند و هریک عذرخواهــی میکردند ومیرفتند . چون یکروز محمد درخانه عبد الله ماند روز دوم گفت یاعبد اللــه امروز میخواهم که بایزید را ببینم ،عبد الله گفت مناسب نیست که شما درخانه وی بروید بلکه اورا لازم بود که خود پیش شما می‌امد . چونکه مثل خواجه اسمعیــل برادر تو وفات یافته بود تو بطریق مهمان امده‌ای اورا بایدکه پیش تو بیاید واو تکبر نموده برای فاتحه برادر (۲۰۹) وعذرخواهی نیامد . شما نیز درخانه او نرویــد باز محمد گفت که یا عبد الله من هم دانا وعاقلم وخبرهای شنیده ام که پیری میکننــد وخلق را توبه مید هد یاد مرتبه میبایدکه اورا ببینم اگر به راه مستقیم است به ایــت وحدیث عمل میکند شکرانه حق سبحانه بجا خواهم اورد که الحمد الله در تبیلــه ما سعادتمندی پیدا شدکه خلق از وی منفعت دین می یابد واگر به خلاف شرع باشد البته اورا خواهم بست که تا از دیوانگی بحال اید . در دل عبد الله اندیشه بــود که اگر این بایزید را ببینــد البته درمتابعت او درايد . لا جرم اورا رخصت نمی داد و محمد رحمت الله علیه غایبانه پیش پیرد ستگیرقد س سره رفت وسلام کرد ، پیرد ستگیر(بــه پیش او) دوید ، محمد را درکنــار گــرفت و بنشستند وفاتحه خواندند ودعا کرد بعده این ایت خواند :

قوله تعالی : و لا تقولوا لمن یقتل فی سبیل الله اموات بل احیاء ولاکن لا تشعرون . یعنی میگوئید مرکسی راکه بمیرد در راه خدای تعالی که مرده است بلکه او زنده — است ولیکن زندگانی ایشان را مردم نمی فهمند .

مثــنویــات

بیت انکه او کشته شود در راه دوســت زنده گشت و بر کشید از جسم پوست
(۲۱۰) جسم توجسم لطیف است درکثیف این کثیف گشت قشــر بر لطیــف

اگر برتو اعتقاد کنم و بفرمان برداری توکار کنم حق تعالی (۲۱۳) گناهان گذشته بیامرزد یا نه ؟ فرمود یامحمد ! اگر تو به کنی وبا اعتقاد درست به فرمان برداری من کار کنی خدای تعالی رحیم و غفور است از سبب اعتقاد تو گناهان ترا بیامرزد بنگر که در قران مجید فرموده است ، قوله تعالی : ان الله یغفر الذنوب جمیعا ط : یعنی به تحقیق خدای تعالی میبخشد همه گناهان را پس محمد رحمت الله علیه گفت یابایزید ! من به اعتقاد درست اطاعت و فرمان برداری تو اختیار کردم • پیردستگیر گفت ، الحمد الله رب العالمین انشاالله حق تعالی ترابه مقصود و مطلوب خواهد رسانید و محمد رحمت الله شب درخانهٔ پیردستگیرکرد و باهم درخواب شدند و پیر دستگیردرخواب نداشنید ، فرمود : ((یابایزید !من یدخل فی متابعتك فیخرجهم من النار الی النور •)) یعنی هرکه در فرمان برداری توکار کند بیرون شود ازتاریکی ودر اید بسوی روشنایی •

مثنویات

بایزیدا هرکه امد پیش تو　　　در رود از صدق اندرکیش تو

من برارم مرد از تیر گی　　　پاك سازم مرد را از خیرگی

نور دانایی ببخشم دردو دار　　　دورگردانم از ایشان جهل تار

چون ازخواب بیدار شدند (۲۱٤) پیردستگیرقدس سره الهامی که درخواب بروی نازل شده بود گفت : یامحمد ! از سبب توحق تعالی درخواب برمن این الهام نازل کرد : اگر تو یقین اری و بطاعت من کارکنی خدای تعالی گناهان تو بیامرزد و از تاریکی سوی روشنایی درایی • محمد رحمت الله علیه گفت • الحمد الله رب العالمین • اما یابایزید ! قبیله من در شمال متفرقه است اگر بفرمایی تاقبیله را یکجا جمع سازم و در انجا من نیز خلوت بنشینم • پیردستگیرقدس سره فرمود یامحمد ! تا درحضور من بخلوت نه نشینی نفقت نیابی ، الحال بروقبیله خود را در زمستان

یکجا بنشان بعده بیا • محمد رحمت الله علیه سخن پیر دستگیر قبول نمود بطرف قبیله روان شد چون به قبیله در شهال رسید در میان دو پر و کیوی عداوت بود ، محمد رحمت الله علیه اندیشه کرد که مباد ادر میان ایشان جنگ شود و من در میان ایشان ضایع شوم و در شرك پلید بمیرم • محمد رحمت الله علیه خواست که ازین ولایت یعنی از ملك شهال جای دیگر بروم ، چون میمون نام پسر محمد رحمت الله بیماری داشت شش روز شیر مادر نخورده بود لاجرم جای دیگر رفته نتوانست (۲۱۵) باز در دل اندیشه کرد اگر در سر انجام و فکر عیال مشغول شوم هرگز خلاصی نخواهم یافت مگر توکل بر خدای کنم و سرانجام دنیا نگیرم ودر راه دین درایم و مشقت اختیار گردانم • بعده خانه و قبیله و پسر بیمار در انجا بگذاشتند وخود بسوی پیردستگیر قدس سره روان شد • چون در شهر کانی گرام رسید درخانهٔ عبد الله امد عبد الله دانست که برای طلب حق و ارادت امده است • عبد الله به بدگویی پیردستگیرقدس سره زبان دراز کرد محمد رحمت الله علیه عبد الله را گفت شما تحمل کنید که من یکبار باز میروم حقیقت وحال او صحیح تفحص نموده دریابم اگر براه مستقیم است توبه خواهم کرد واگر نه واپس خواهم امد • بعده محمد رحمت الله علیه بخدمت پیردستگیرقدس سره رفت و قصه قبیله خود و شکایت عبد الله و یعقوب بتمام کیفیت باز عرض نمود • اگر از اطاعت تو معرفت وعلم توحید بیابم ، در خلوت بنشینم • والا مرا رخصت فرمایی تابه کار خود مشغول شوم بعد پیردستگیرفرمود ، پیش ازین بتو دروغ نگفته بودم والحال نیز دروغ نمی‌گویم اگر مجاهدت و مشقت اختیار نمائید (۲۱۶) بعنایت حق تعالی معرفت وعلم توحید بیابی واگر مشقت باعتقاد درست نکنی حاصل نیابی •

مثنویات

چون گرفتی پیر ، نازك دل مباش ⠀⠀⠀ پوست ریزنده جنواب و گل مباش

رایی خودرا محوکن در رای پیر ⠀⠀⠀ رای خود بگذار رای پیر گیر

هرچه گوید مرترا بپذیـــران   امر و پیرا همچو امـر حـق بـدان

محمد رحمت الله علیه گفت میخواهم که توبه بدهی که الحال در خلوت بنشینـم بعده پیردستگیر قدس سره فرمود : یا محمد اگر معرفت حق وعلم توحید برتو مکشوف نگردد ، گناه طالع خود بشمری و تقصیر از من ندانی اگر این اقرار بکنی توبه میدهم . محمد رحمت الله علیه اقرار کرد بعده پیر دستگیر توبه داد ود رخلوت نشست وکم خوری و شب بیداری وعزلت و خاموشی اختیار نمود بعد از چند روز پیرد ستگیر قدس سره علم توحید بروی بیان کرد وحق تعالی به کرم خود بروی مکشوف گردانید ، محمد رحمت الله علیه خوشوقت شد و شکرانه حق تعالی بجا اورد زبان حالش بدین ابیات مترنم گشت .

ابیـــات

عطش ما چون رسد به بحـر عظیـم   تشنگی میرود ز بحـر کـریـم

هرکه تشنه رود ز بحر شقیسـت   بهرور نیست (۲۱۷) او ز رحم رحیم

کاملا نند اب بحر سبیـــل   بی نصیب اند ازو گروه رجیـم

ای عـزیز ! محمد رحمت الله علیه درخلوت بود که از بی بی شمسو پسر تولد شـد . پس محمد رحمت الله علیه گفت یا پیرد ستگیر اگر باین سبب عبد الله را طلب نمایی که نام نواسه خود بنهد ، اگر بیاید وایت قران وحدیث نبوی بحضور ایشان بیان کن تـا وی رانیز یقین پیدا شود .

پیرد ستگیر قدس سره سه بار کسی فرستاد ، عبد الله نیامد بد گمان و منکـر بود .

مثـــنویات

تکبر بود عادت جاهـــلان   تکـبر نیاید ز صاحـب دلان

کسی راکه خصلت تکبر بــود   سرش پرغــرور و تصــور بود

بعده دران شب خواهر بی بی شمسو خواب دید که کسی میگوید که درخانه بایزید قدس سره پسر تولد شده است ، نام وی شیخ عمر بنهید ! چون بیدار شد این خواب را پیش پیر دستگیر قدس سره بیان کرد وناش شیخ عمر نهادند ۰ ای عزیز ! چون محمد رحمت الله علیه درخلوت نشسته بود اکثر خلق منتظر بسوی ایشان که اگر محمد از خلوت براید و بگوید که بایزید راه مستقیم دارد ماهمه بفرمان برداری او درایم و متابعت وی قبول کنیم ۰ بعد از چهل روز محمد رحمت الله علیه (۲۱۸) از خلوت برامد و اکثر مردم پرسیدند درین خلوت که تو بودی چه منفعت یافتی ؟ محمد رحمت الله علیه گفت حقا که بسیار منفعت یافتم ، گفتند که حال بایزید خوبست یا احوال خواجه اسمعیل ؟ محمد رحمت الله علیه فرمود که خواجه اسمعیل درمقام معرفت بود و بایزید قدس سره در مقام و مرتبه توحید ساکن است و از مقام و مرتبه معرفت من نیز خبر بودم و عثمان هم خبردارد ولیکن از مقام توحید من وعثمان خبر نبودیم الحال که اطاعت بایزید قدس سره اختیار کردم والله که از شرک بیرون شدم و از مقام قربت ووصلت ووحدت واقف و از ظلمت دوری و جدایی و دویی برامدم موحد شدم و از ظلمت جهل برامدم دانا شدم ۰

مثنویات

تو ظلمت جهل دانی همچو دیجور　　چو بالا ترشدی نور علی نور

صفات جسم مرجان را عذاب است　　انانیت حجاب اندر حجاب است

اگر تو بگذری زین ظلمت و دود　　محب الله گردد نامت زود ۰

ای عزیزان ! وای محبان ! باما عهد کرده بودید که چون تو از خلوت برایی وبگویی که راه بایزید مستقیم است ماهمه باطاعت او در اییم الحال گواهی میدهم که راه بایزید مستقیم است (۲۱۹) اگر کسی بفرمان برداری بایزید قدس سره کارکند چنانچه یاران نبی صلی الله علیه والسلام یقین کرده بودند وبمقصود خود رسیدند ان نیز بمقصود خود برسد ۰ بعضی منافقان اعتبار نکردند گفتند که محمد یار بایزید است میخواهد

که عالم را گمراه کنند و دران روزها شش زن در متابعت پیردستگیر قدس سره درآمدند و توبه کردند ، یکی شهربانو دوم شیخ زادی ، سوم بارخانون ، چهارم دختش پنجم زلیخا بنت یعقوب ، ششم رحمتی رضی الله عنهما ، بعده محمد رحمت الله علیه پیش عبد الله و یعقوب رفت وحال خود پیش ایشان بیان کرد و گفت ای عزیزان ! فهم و گوش دارید سخن من بدانید تادرمتابعت بایزید قدس سره درنیامده بودم والله مشرک بودم الحال چون متابعت وی قبول کردم حق تعالی مرا ازگناه پاک کرد و ازشرک بیرون شدم وبه توحید رسیدم ۰

مثنویات

چون موحد شدم گناه زدود / این وجودم گناه اعظم بود

چون زخود رستم و شدستم پاک / هم زجرم زشرک رستم پاک

هرکه طاعت بایزید نمود / علوم توحید مو بمو نمود ۰

دعوت نمودن محمد رحمت الله علیه مرعبد الله و یعقوب را و پیغام رسانیدن (۲۲۰)

پیردستگیر قدس سره را با ایشان

بعده محمد رحمت الله علیه پیش عبد الله و یعقوب رفت ، سلام و پیغام پیردستگیر به عبد الله و یعقوب رسانید و گفت : بایزید قدس سره فرموده است که من خود می امدم درخدمت شما ، اما حکم حق تعالی برمنست که پنج سال ازخانه خود بدرمشو بخانه کسی مرو ۰ بنابران گفته فرستادم که ای عزیزان ! دنیاجای بودنی نیست اخر از دنیا رفتنی است میخواهم که برای طلب حق و معرفت توحید درمتابعت من درآید تا حق را بشناسید و ازکوری وکری وازجدایی و ازشرک بیرون شوید بعده عبد الله گفت یامحمد من ویعقوب هرد و خود را مقبول می شمارم ازانکه شیخ بهاوالدین رحمت الله اولاد شیخ سراج الدین را قبول کرده است و هنوز هفت پشت نگذشته است امید دارم که اولاد شیخ سراج راهیچ ترس نیست دیگر علم بکمال دارم

و در خواندن دعا و ایات و صلوات و استغفار و کتابها و امرونهی مشغول و امید واریم کمحق تعالی به برکت کلام خود ما یانرا ببخشد اما ای محمد ! شرط تو نیست که بحضور مایان امده این چنین سخن بیان کنی زیرا که من بجای قبله اویم و یعقوب (۲۲۱) نیز برادر کلان و استاد ولی است . لایق نیست که پدر و استاد متابعت پسر و شاگرد کند واگر متابعت وی اختیار کنم مردم ریشخند من خواهد کرد . بهتر انست که تو نیز از متابعت او برگردی ، بعده محمد رحمت الله علیه خاموش شد و برزبان حال این ابیات نصایح گفت . برخاست و روان شد .

مثنویات

نسب روز قیامت بی حسب دان — مراتب از عمل نه از نسب دان
نسب فردا نیاید هیچ درکار — به امید نسب طاعات مگذار
چو صور دردمد روز قیامت — نه پرسد از نسب پیش از طاعت
زعلم بی عمل مغرور چونی — زچشم بی بصر مسرور چونی
زرسم علم ذات حق نیابی — بحر او صاف ذات مطلق نیابی
برو پیر طلب تا حق نماید — بروی تو در عرفان کشاید
ترا واقف کند از علم توحید — شوی از غیر حق تفرید و تجرید
نه پیر است انکه گوید جد من زود — رساند روز محشر پیش معبود
کسی کاینجانگردد واقف حق — بفردا کی شود او عارف حق
که دنیا مزرع عقبا بدانید — مکان معرفت اینجا بدانید
کسی گر کور رفت از دار دنیا — براید کور کر در دار عقبی
بهر حالی که باشی در حیاتی — (۲۲۲) بدان حالی بباشی در مماتی
بهر حالی که وقت موت باشی — بدان حالت بمحشر تفت باشی .

بخدمت پیر دستگیر امده عرض نمود که عبدالله و یعقوب و عزیزان بعض یقین و اعتماد نمی کنند .

و بعلم و نسب خود مغرور اند پیرد ستگیرفرمودکه من میخواهم که مسلمانان براه مستقیم بیاید و مؤمن موحد شوند مگر حق تعالی ایشانرا از نعمت توحید بی نصیب گردانیده است و از ایمان بهره ندارندکه از راه مستقیم روی گردانند ۰ بعده محمد رحمت الله علیه خود رفت از خدمت پیرد ستگیرقد س سره رخصت شده بخانه خود رفت ۰ خواب دیدن پیرد ستگیرکه در خانه من زنار داران امده اند :

چون محمد رحمت الله علیه رخصت شد دران شب پیرد ستگیر خواب دیدکه جماعه هندوان زنار دار گلو بسته درخانهٔ من در امدند و از شغل که داشتیم مرامانع شدند و باسخن دنیا و بیهوده مشغول میساختند ، هرچند ایشان را کلام دین میگفتم نمی شنیدند ۰

ای عزیز دران روز هاکه حق تعالی پیرد ستگیرقد س سره را ازعلم توحید بهرمند ساخته بود و در شهرکانی گرام بسیار خلق درویشی اختیار نمودند ودر شهر ها میگشتند دایره و رباب می نواختند وچیزها از مردم میگرفتند دران شب (۲۲۳) که پیرد ستگیرخواب دیده بود علی الصباح چهل کس از ان طایفه درخانه پیرد ستگیر در امدند ، هریکی دایره و رباب وچارتاره در دست داشت ، گفتند یا بایزید ! بعضی عالمان میگویند شنیدن اواز مزامیر حرام است و سماع نیز حرام و منع است شماچه میفرمائید ؟ جواب دادکه من در حدیث دیده ام که شنیدن اواز مزامیر برسه نوع است حرام و مباح و حلال قال حدیث القدسی ((السماع علی ثلاثته انواع حرام و مباح و حلال ۰

ومن سمع الصوت عن شیئی لمحبته الدنیا سمع حراما ومن سمع الصوت عن کل الصوت بمحبته الجنته فقد سمع مباحا ومن سمع الصوت عن کل الصوت بمحبت الله فقد سمع حلالا ۰ یعنی شنیدن بر سه نوع است حرام و مباح و حلال ، کسیکه بشنود اوازاز هر چیز به محبت دنیا ، ان شنیدن حرام است ، وکسیکه بشنود اوازی از هر اواز به محبت جنت ، پس تحقیق این شنیدن حلال است ، پس ان درویشان گفتند یابایزید

اگر اجازت دهی بحضور شما مزامیر بنوازیم فرمود که بنوازید بشرطیکه بمحبت خدای تعالی باشد (۲۲٤) نواختن شما بنده دف و رباب و چند چارتاره باهم ساخته نواختند و سماع اغاز کردند ولیکن شناسنده آواز نبودند و نمیدانستند که مزامیرچه میگوید و گویا در مزامیر کیست ·

غـــزل

هیچ میدانی چه میگوید رباب
انت کل لیس غیر یاد هاب

انت کل من گواهی میدهم
کور و کر رانیست مفهوم این خطاب

سامعان دانند مفهوم مرا
گرچه فهمد هست در معنی دواب

عارفان را وجد گیرد زین سماع
برپرند و بردرند از دل حجاب

قرب حق یابند وصلت نیز هم
اقرب طرفست سمع زود یاب

مخلصا اندر طریق بایزید
طالب صادق رسد اندر شتاب

مثنویات

کیست گویا در رباب وچنگ وعود
کیست بینا کیست دانا در وجود

کیست کز هستی او هر دوجهان
هست قایم هر زمان در هر اوان

کیست انکز نور او هر نور دار
برگرفته نور در لیل و نهار

کیست انکه وامق وعذرا شده
کیست انکه مجنون و لیلی شده

گر بدانی انکه این اوصاف اوست
عارف و سامع شوی بینا بدوست

وانکه ان طایفه درویشان بودند که گویا راه نمیدانند بچشم دل ، وکر بودند که اوازرا (۲۲۵) ازگویا نمیدانستندکه درقران وصف این طایفه مذکور است ·

بشنو قوله تعالی : ((صم بکم عمی فهم لا یرجعون)) —

کما قال صم عن سماع الحق وبکم عن قول الحق وعمی عن رویت الحق ۰
یعنی کرانند و کنگ اند و کورانند ، پس ایشان رجوع نمی کنند چنانچه گفته اند کراند
ازشنیدن اواز حق و کنگ اند از سخن حق وکوراند ازدیدار حق ۰

مثنوی

کر بود کان نشنود اواز دوست | بی نصیب و بی نوا ، ازراز دوست
کنگ انست انکه قول حق نگفت | نی شنید از حق و نی باحق بگفت
کوردل انست کو حق را ندید | زدل انوار عرفان شد پدید
کور برخیزد برعقبی نیز هم | این سخن در نص مولا نیز هم

چون ان درویشان از سماع قرار شدند بعده پیردستگیرقدس سره بایاران تدبیر
کردکه درخانه من یک گوسفند قدید است و هفده سیر خانی چربی و پانزده سیرخانی
دمبه است واگر گوئید ان گوشت را بپزم ۰ غزنی نام یار پیردستگیر بود ، گفت
برای درویشان گوشت قدید پختن خوب نیست مبادا شکایت کنند که خانه بایزید گوشت
قدید برای ما پخته بودند بایدکه (۲۲٦) گوسفند بخریم ۰ اگر حکم شود من
یک گوسفند بخرم انرا ذبح فرماید وبه درویشان وطالبان دیگر بخورانید ۰
بعده سخن غزنی رضی الله عنه راقبول کرد یک گوسفند راخریده نمود ذبح کرد
وطعام فراوان پختند درویشان و مردم دیگر سیر بخوردند
وخوشنود شده رخصت شدند ؛
ای عزیزان ! چون محمد رحمت الله علیه از خدمت پیر دستگیر رخصت نشده بود
محمدرحمت الله علیه و پیردستگیر قدس سره تاسف بسیار بخوردی بلکه گریه
کردی برغفلت وبی بهره مندی عزیزان وخلق دیگر ازمعرفت حق وعلم توحید و گفتندی

که حیف است که این خلق یقین واعتبار نمی کنند بایت قران و بحدیث رسول علیه السلام ، وشیطان ایشانرا نمیگذارد که از مرتبه اسفل به مرتبه اعلی بروند و همواره گروه انبیاء وارثان ایشانرا همین حال بوده است که از برای ایمان و معرفت خلق در رنج واندوه می بودند و تاءسف بحال ایشان می خوردند .

مثنویات

کسی چون بساحل بود ای رفیق
چو بیند که یارانش گردد غریق

دلش خون شود گر بود در امان
که یارانش باشد بموج اندران

کسی راکه بر چشمه باشد مقام
چو بینند که اصحاب (۲۲۷) خود تشنه کام

رود اب شیرین به حلقش زسموم
که بر دوستان و زدان سموم

اگر لحظه باشد ببلاء ای عزیز
یکی را بود نعمت ومال نیز

چو بیند که یارانش در مانده اند
زجوع زفاقه بسی مانده اند

چگونه بود بی غم از دوستان
اگر خود بود در نعم بوستان

بزرگان ودانانه از بهر خویش
زبهر کسانیکه دارند ریش

همین بود احوال پیغمبران
همین است حال ولی وارثان

ای عزیز من پیردستگیر قدس سره نشسته بود زنی پیرزال از در ، در امد وگفت یا بایزید ! دو پسر دارم پدرشان مرده است و هردو فرزند بمزد وری حلال مشغول اند وهمیشه باد رویشان هم صحبت اند و در کار شریعت مستقیم انند اما پیر ندارند .

بعده پیردستگیر قدس سره فرمود ای زال بشنو ! مطلب پیر آن هرکه پیر ندارد دین ندارد و چنانچه رسول علیه السلام فرموده است . قال نبی علیه السلام :

لا دین له لمن لا شیخ له . بعده ان صادقه با هرد و فرزند مرید شده و خلوت اختیار

کردند به برکت بزرگی پیر دستگیر و از کرم حق تعالی از معرفت حق و از علم توحید خبردار شد (۲۲۸) بعده ابراهیم نام بدیدن و ملاقات پیردستگیرقدس سره امد چون ملاقات کرد نشست پیردستگیر پرسید که پیر داری یانه ؟ گفت پیردارم پانزده سال شده است که همراه شیخ او ریاتوبه کرده ام ودر صحبت او میباشم ۰ پیردستگیر فرمود پیر تو ترا بکدام چیز امر کرده است و ازکدام چیز نهی نموده کدام ذکر وفکر فرموده ؟ ابراهیم گفت : هیچ ذکر وفکر و امر و نهی بیان نکرده است ۰ باز پرسید پس چه مشقت وکدام عمل میکنی ؟ بیان کن ۰ ابراهیم گفت درعمل شریعت مستحکم ام و پنج وقت نماز در مسجد ادا میکنم ودایم با وضو میباشم و با جماعت نماز میکنم و یک پاو ارد جوین قوت خود مقرر کرده ام و همیشه روزه میدارم ودیگر چیزی تلقین نشده ام وهیچ نمی دانم ۰

بعده پیردستگیرقدس سره فرمود یا ابراهیم ! اگر بعبادت یابه نسب خود مغروری فی الحال چیزی طعام تیار است بخور و برو واگر طلب حق تعالی داری بیا اطاعت من اختیارکن تا بمعرفت حق و تعلیم توحید برسی ۰ ابراهیم نیز اطاعت پیردستگیر قبول کرد و مرید شد ۰ کم خوردن وکم خفتن (۲۲۹) وخلوت اختیارکرد وامیزش بازن و فرزند ترک کرد ۰ از برکت بزرگی پیر دستگیر حق تعالی پرده چشم وی برداشت و تجلی ذاتی بروی متجلی گشت ، ازخلوت برامد ممنون و مسرور از پیردستگیر رخصت شد بخانه رفت بعد از سال ۰۰۰۰ درخلوت نشست حق تعالی او را ازشرک وگنگی براورد و بخلوت سیوم موحد شد وخلق را بشناخت که درشرک غرق اند خود راازپلیدی شرک پاک دید پس ازخدمت پیر دستگیر قدس سره رخصت شد بخانه خود رفت چون بخانه رسید بعزیزان گفت ای عزیزان ! امروز برمن شادی و شکر حق تعالی واجب است که بکنم زیرا که از شرک بیرون شدم وبمعرفت حق تعالی رسیدم و بینایی وشنوایی یافتم اکنون خلق را درشرک می بینم ۰

ای عزیزان ! به یقین بدانید هرکه خواهد راه مستقیم بیابد باید او راکه اطاعت

بایزید قدس سره اختیار کند تا منفعت دین حاصل نماید · اکثر مردم به سخن ابراهیم رضی الله عنه اقرار و باور کـــردند · بعده چهار مرد و چهار زن شش گوسفنـــد و دو قلای (٢٢٠) و بـــز گرفـــتند ، بسوی پیر دستگیر قدس سره روان شدنـــد چون نزدیك شهر رسیدند خبر ایشان کسی بخدمت پیر دستگیر رسانید که چنـــد کس به ارادت توبـــه بخدمت پیردستگیر می اینـــد ، اخـــر پـــیرد ستگیر چند سوار و پیاده پیشوا فرستادند ایشانرا بعزت و حرمت بخانـــه پـــیرد ستگیر قـــدس سره رسانید و بملازمت پیر دستگیر مشرف شدند و دیگر از یاران پـــیرد ستگیرازمردا ن و زنان امدند خوشحـــال شدند و دســـت بوسی بایك دیگر کـــردند روز دیگـــــر چند گوسفند ذبح کـــرد و جمع مریدان و طالبانرا طعام خوارانید · هشت کـــس تو به کردند و مرید شدند نام یکی خواجه خضر باهل خانه خود ارادت کـــرد و دیگر تیغا و جفت او ودیگر حسین ونعمت و در زن دیگر سایره و فاطمه رضی الله عنهمـــا اجمعین و جمله در خلوت نشستند ازیك مقام خبردار شـــدند ·بـــعده از خدمـــت پیرد ستگیر رخصت گرفـــته بخانـــه های خود رفـــتند · چون به خانـــه هـــای خود رسیـــدنـــد اقـــربا و محبـــان خود را گـــفتند ای عزیزان ! — وای محبـــان ! هرکه در دین اسلام مستقیم خواهد باید اورا که در (٢٢١) متابعت بایـــزیـــد قدس سـره درایـــد بعضی یقیـــن اوردنـــد واطاعت پـــیرد ستگیر اختیار کـــردند و بعضـــی انـــکار اوردند و اعتبـــار نکـــردند سخن ایشانرا و بی بهره ماندند از معرفت حق تعالـــی ·

ای عزیـــز ! اورده اند که سایـــره رضی الله عنها قران خوان بود و تسبیـــــح اورا دوست میداشت چون مرید پیرد ستگیر شد و بذکر خفی شاغل گشت دیگـــر عبادت نفل و تسبیحات را ترك کرد خلق ملامت میکردند که چرا عبادت نفل را تـــرك کـــرد و شغل تسبیحات راگـــذاشت مگر دیوانه شد پس اکـــثر اهل نفاق و شرك بـــه بدگویی پیر دستگیر قدس سره زبان درازکردند و میگـــفتند هرکه بدست او تو به

کنند مردود گردد . ازانکه ازعبادت و تسبیحات مانع میشود چون سایره رضی الله عنها از مردمان ملامت و بد گفتن شنید ، گفت هرکه بر بایزید قدس سره گمان برد ویا بر مریدانش بد گوید مردود وکافر است . چون من پیش ازین عبادت میکردم برسم وعادت بود و ذکر زبان را با غفلت میکردم الحال بذکر خفی دایم مشغولم ذکر وعبادت (۲۲۲) بحضور دل میکنم وصفت ذکر دوام بشنوید که سرور عالمیان فرموده است .

قال النبی علیه السلام : احب الاعمال الی الله ادوامها وان اقل

یعنی دوست ترین عمل بسوی خدای تعالی دوام ذکر خفی است اگر اندک باشد .

قطعه

دوستر طاعت عبادت نزد حق — هست ان ذکر خفی قصر مدام

گر کند اندک به نزد حق کثیر — زانکه پاک است از ریایی نیک نام

چون این حدیث شنیدند حجت ماندان منقطع شد سرنگون و شرمنده از پیش سایره رضی الله عنها برخاستند .

ای عزیز ! اورده اند چون شیخا واهل وعیال این مرید پیر دستگیر گشتند وبذکر خفی شاغل شدند روزی بارا خان نام شخصی از اشنایان شیخا بود از روی محبت و اخلاص درخانه ایشان امد دیدکه اهل خانهٔ ایشان بتمامی خاموش نشسته اند گویا که ماتم زده اند . باراخان پرسیدکه خیر هست صبوره اهل خانه شیخا رضی الله عنها جواب داد که خیر هست باز پرسید که پیش ازین می امدم همه با ما ظرافتها وخنده ها

میکردید الحال کسی جواب شم ندی د شد سبب چیست ؟ (۲۳۳) گفت الحال بطاعت بایزید قدس سره در امدیم و توبه کردیم از بسیار خوردن واز امیدن وخفتن و بسیار باخلق ظرافت کردن مانع کرده است و بعزلت و ذکر خفی وبخاموشی فرموده است بان سبب از بسیار گفتن و باخلق ظرافت کردن پرهیز کرده ایم وحق تعالی نیز حدیث قدسی باین معنی نزول فرموده است ۰

قال حدیث قدسی : وجعلنا فرضا علی الانسان ان یتخذ سبع خصال ۰ یعنی گردانیدیم فرض براد میان اینکه بگیرد هفت خصلت را الاول ان یحذروا عن جمیع الحرام ۰ یعنی اول اینکه حذر کند از جمله حرام والثالثه ان یاء کلوا من الحلال قلیل الطعام ۰ یعنی دو اینکه بخورد ازحلال اندک طعام والثالث ان یقولو قلیل الکلام یعنی سوم اینکه بگوید اندک سخن والرابع قلیل المنام ۰ چهارم اندک خواب والخامس ان اعتزل عن غافل الانسان یعنی پنجم اینکه گوشه گیرد از غافل ادمی ۰ والسادس ان یذکرونی بذکر الدوام ۰ ششم اینکه یادکنند مرا به یادکردن دایم ۰ والسابع لا یسکنون عن النبی حتی یعرفنی بالوحدانیت یعنی (۲۳٤) یجدلو جمیع المقام ویتخذون من صفتی بعد ذالک یترکون صفت الانسان ولاکن یعملون عملا مع اهل الانسان کاهل الانسان ومع اهل الرحمان کاهل الرحمن ۰ یعنی هفتم قرار نبود از طلب تا انکه بشناسد مرا به یگانگی تاانکه بیابد جمله مقام و بگیرد از صفت من پس ازان ترک کند صفت ادمی ولیکن عمل کنند عمل با اهل ادمی چون ادمی و با اهل رحمان چون اهل رحمان ۰

ای عزیز ! در ترجمه این حدیث قدسی چند ابیات مثنوی بشنو ۰

مثنوی

بشنو ای طالب نصیحت خدا — کین نصیحت بس بود دیندار را

هفت خصلت فرض امد ای شفیق — تا کنی این جمله را با خود رفیق

هفت پند است گر بگیری شه شوی　　شه چه باشد عین شاهنشه شوی

اول انکه متقی شو از حرام　　تا بیابی بر سر کوثر مقام

متقی شو از حرام و پاک باش　　از تواضع بر زمین چون خاک باش

لقمه بیخ است شاخها اعمالها　　چون زبان شد الت اقوالها

از حرام لقمه زاید فعل بد　　هم ازان لقمه بزاید قول بد

از حرام لقمه شو پرهیزگار　　تا کند مقبول کارت کردگار

دویمی اندک بخور از هر حلال　　تا شوی پر نور چون ماه هلال (۲۲۵)

از حلال اندک بخور گر عاقلی　　خوردن اندک براند کاهلی

نور حکمت از دلت لامع شود　　ان ضیاء بر روی تو طالع شود

جوع امد عاشقان را قوت نور　　انبیاء و اولیاء در جوع سور

سومی اندک سخن گو از زبان　　از سخن بسیار می زاید زیان

در سخن اندک درایی مرد هوش　　بر زبان انت موکل باش کوش

از زبان طوطی در امد در قفس　　در جسد امد ز گفت خود نفس

هر که شد ساکن سلامت ماند او　　اسپ را در ملک وحدت راند او

هرکه شد خاموش رست از گفت حق　　حرف گیران از گفتن بست خلق

چهارمی نوم قلیل امد زحق　　گر نه یی نادان بگیر از حق سبق

زندگی بیداریست و نوم موت　　خویش را زنده بدار ای مرد صوت

نقص عمر است خواب بسیاری شنو　　عمر افزونی است بیداری شنو

عمر خود ضایع مکن بیدار باش　　وقت فرصت نیست رو در کار باش

تو به اینجا بهر حاصل امدی　　نی برای خواب باطل امدی

گفت بیکاری به از بیکاری پست　　کاهلی را ثمره اخر خواری ست

پنجم گوشه بگیر از غافلان　　عزلت خلوت گزین از جاهلان

صحبت دارد اثر بشنو سخن　　چون نشنید با صحبت مرد و زن

دزد یکدیگر شدند این خلق بین　　همنشین از هم بد زدد کفر و دین

باجهال وغافلان صحبت مکـــن | از نبی و ازولی عزلت مکـــن (۲۲٦)
صحبت ایشان زخلوت بـه بـود | دیدن ایشان زطاعت به بـود
پند من بشنو نشین با اهل دل | تا رهی از زحمت این اب وگل
پند سادس این است بشنوای کرام | ذکر حق دایم بکن ای نیکنام
یکنفس غافل مشو از ذکر دوست | ذکر حق مغز است ذکر غیر پوست
پوست را بگذار مغزش را گزین | گر تویی دانا به علم اهل دین
ذکر راه حق بود مگذار ان | ذکر جمله چیز را مفتاح دان
ذکر حق صیقل بود مر قلب را | نیست باور این سخن مرکلب را
سگ پی جیفه بگردد روز و شب | اوچه داند صافی و ذکر طرب
غافل ارزنده بود نزدیک خلق | مرده وحیوان بود در پیش خلق
جمع گرداند دل خود ای کرام | انکه دارد شغل با ذکر دوام
ذکر کن غافل مشو از حق دوام | کافی است این پند بشنو والسلام
پند هفتم بشنو ای طالب زحق | پیشتر برومکن ناغه سبق
از طلب ساکن مشو منشین زمان | تا بیابی علم توحید از گمان
تا شوی واقف زعلم هر مقام | امر ونهی را بدانی لا کلام
هم شریعت هم طریقت را بدان | هم حقیقت را مهل ای کاردان
بهرهٔ ده خویش را از معرفت | هم زتربت هم زوصلت بی جهت
زین مقام دانی مقام وحدت است | اندران جا امن از هر افت است
هرکه شد (۲۲٦) واحد زشر ازاد گشت | در مقام امن حق اباد گشت
وحدت است دارالسلام ای نیک مرد | از دویی انجا شود تجرید وفرد
واتخذ ووصفی زحد امد ندا | ترک ده اوصاف تن ای مجتبا
باش درانسان چوانسان در سخن | باش با اهل خدا چون اهل فن
باش با اهل خدا چون اهل او | باهمه وبی همه بی جست وجو

از مراتب انچه دارد بیشـــــتر
کز بجوید نیست این وصف بشر

حق تعالی بیشتر از وصف خویش
می نخواهد بشنو ای درویش پیش

رتبه مسکین ازان بر تر شـــده
رتبه دیگر ازو کمتر شـــده

که نمی خواهد مراتب بیشـــتر
کز سکونت نیست رتبه پیشـــتر

هرکه بالاتر زاوصاف خـــدا
وصف جوید می نیابد ای فتـــا

جاهل و احمق بود از روی حـــق
هم زروی شـــرع هم از روی نقـــل

مخلصا گر از طفیل بایزیـــد
حق کند مسکین ترا نبـــود بعید

حق رحیم و مهربان بر کامـــلان
از طفیل کاملان بر دیگـــران

ای عـــزیـــز ! چون از زن سبغا این حدیث نصایح شنید بعده باراخان — گفت من نیز یقین اورم که توبه کنم ، صبورا گفت اگر به یقین تمام متابعت بایزید قدس سره نمایی منفعت دین و ایمان بیابی . باراخان (۲۳۸) بخانه پیرد ستگیر رفت به ارادت توبه کرد و در خلوت نشست و از عنایت منفعت دین و ایمان یافت و از — خدمت پیرد ستگیـر قدس سره رخصت شد بخانه رفت چون در خانه رسید بـــه عزیزان خود گفت ای عـــزیزان ؛ هر که خواهد معرفت حق و علم توحید یابـــد باید او راکه در متابعت بایزید قدس سره در اید ، انشاء الله بمراد خود برســد چون مردمان از زبان ایشان صفت متابعت پیرد ستگیر شنیدند پایـی نام مـــرد پرهیزگار بود و به صدق تمام در خدمت پیـرد ستگیر رفت و توبه کرد ، از کرم و عنایت حق تعالی بمراد خود رسید و او یار رحمت الله علیه نیز در متابعت پیر د ستگیر در امد و بمقصود خود رسید و شکر گذار ، حق تعالی میکرد که از سبب متابعت بایزید قـــدس سره بمقصود ومطلوب خود رسیدم .

بعده ده کس دیگر یقین اورا ندیکی خواجه خضر ، دوم شیخ بایزید و شیخ نعمـــت و لنگ و عیسی و یوسف و بلوخان و ساله و محمود . این ده کس از مردم دور سفارش

محمد کمال رحمت الله علیه گرفته روانه حضور پر نور پیر دستگیر شدند . چون نزدیک شهر کانی گرام رسیدند خبر امدن ایشان در شهر ظاهر شد که ده کس از مردم دورخیل بادوگاو (۲۲۶) دوخروار گندم نذر گرفته بخدمت بایزید می ایند برای مرید شدن . بعضی گفتند که پیری بایزید مستقیم شد وراه او راست است واز هر جانب واطراف مردم می ایند و مرید می شوند .

چون ان ده کس بخدمت پیر دستگیر قدس سره مشرف شدند بعضی مردم شهر دانستند که راه بایزید مستقیم است ، اگر متابعت وی نکنم مبادا در ضلالت بمیرم . هژده کس دیگر همراه این ده کس اراده نموده توبه کردند یا گاو ذبح کردند ویا خروار ارد بخشیدند طالبان و مسلمانان راه حق و اهل ارادت بذکر حق مشغول گردند .

قطعه

انکه بخشد خلق را هر دو جهان | درجهان خاندان مرشد ماست
بحر بخشایش برای همه خلق | نشود بحر از کرم کم وکاست

بیان خلافت دادن خطاب محمد کمال نهادن پیر دستگیر بر محمد رحمت الله علیه .
ای عزیز ! بعد از چند روز محمد کمال نیز به ملازمت پیر دستگیر امده وبه دیدارش مشرف شد وچون چند روز در خدمت گذرانید خواست که از ملازمت پیر دستگیر قدس سره رخصت شود بخانه رود . پیر دستگیر فرمود ای محمد ! — ترا خلافت دادم و خطاب محمد کمال بخشیدم تا بعد ازین (۲٤۰) هر ترا محمد کمال خوانند و هر کسی که بتو یقین و ارادت کند او را توبه بده و در وقت دست گرفتن بگو که این دست دست پیر روشان است و نگویی که من پیرم ، بگو

که پیر یکی است و من برای وی مرید میگیرم و راه بمریدان او می نمایم ومن خلیفه او هستم و قطب که پیر کامل است در هر زمانه یکی میباشد چنانچه رسول علیه السلام حدیث فرموده است :

لکل زمان ولی واحد اقتدوا به . یعنی مردم هر زمانه را پیریکی بود پیروی وی کنید . بعده محمد کمال برخاست و زمین ادب ببوسید و استدعانت خواست و از خدمت پیر دستگیر مرخص شد . چون بخانه رسید مشقت و مجاهده و ریاضت اختیار کرد و بذکر و مراقبه مشغول شد و بخلق الله گفتن گرفت که ای مسلمانان ! راه و دین بایزید قدس سره مستقیم است هرکه به او یقین درست اورد و از دست من توبه کند به منفعت دین برسد یعنی معرفت حق وعلم توحید بیابد .

غـــــزل

بحر شرین است کامل ای فتـــا ! هیچگه عاطل نباشد ازعطـا
مور و مار و شیر و اهو هرکه رفت بهرهٔ خود یافت از بحر صفا
انکه کور است بی نصیب از ماء عذب (١٤١) وانکه اورا شور ابست عذب ماء
کامل و ناقص به پیش او یکیست بلکه ناقص را کنند او مجتبا
((مخلصا)) هر جنس دارد جنس دوست تو گزین مر پیر روشان را هدا

بعضیها به سخن محمد کمال یقین کردند و متابعت وی اختیار نمودند و از برکت پیر دستگیر قدس سره به منفعت دین رسیدند و بعض جاهلان منکر شدند و حسد بردند گفتند که محمد کمال را که خلیفه کرده است ؟ و خلافت از که یافته است ؟ که پیری میکنند و مریدان دیگر پیران بسوی خود بازمیگرداند . اکثر جاهلان وحاسدان جمع شده پیش محمد کمال امدند گفتند توچرا خلق را مرتد میکنی که از پیران خود روی گردان میشوند ؟ محمد کمال گفت پیرکه از چهارم مقام و از چهار سیر واقف باشد و مرید خود خبر گرداند اگر مرید او باز گردد مرتد و مردود باشد . حق تعالـــی

درین معنی حدیث قدسی فرموده است قال حدیث قدسی : من اعرض عن الشیخ الکامل فکانما اعرض عن النبی و من اعرض عن النبی فهو مردود ٠
یعنی کسیکه بگردد از پیر کامل پس چنانستی که بازگشت (١٤٢) از نبی علیه السلام وکسیکه برگشت از نبی علیه السلام پس او مردود است ٠ یعنی رانده و گمراه گشت که هرگز راه نخواهد یافت ٠

مثنویات

درین راه جز مرد راعی نرفت   گم ان شد که دنبال داعی نرفت
خلاف پیمبر کسی ره گزید   که هرگز به منزل نخواهد رسید

و هرکه از چهار مقام و چهار سیر خبر نباشد و مرید را ازین مقام ها و سیرها واقف نه گرداند اگر از چنین پیر باز گردد مرتد و مردود نشود بلکه لازم بود او را که ازان پیر باز گردد ٠ چنانچه حق تعالی در قران مجید خبر میدهد ٠ واعرض عن الجاهلین ٠ یعنی پس بگردید از جاهلان ودر جای دیگر حق سبحانه و تعالی از متابعت راه جاهل که علم توحید نمی داند مانع فرموده است چنانچه میشنوی ٠ قوله تعالی : ((ولا تتبعان سبیل الذین لا یعلمون یعنی متابعت میکنند راه انانی راکه نمی دانند راه علم توحید را ، ایضا : سلام علیکم لا نبتغی الجاهلین ٠ یعنی سلامتی باد ، بر شما که نمی‌کنید متابعت نادانان ٠

مثنویات

دلا گر خردمندی و هوشیار   مکن صحبت جاهلان اختیار
زجاهل گریزنده چون تیر باش   نه امیخته چون شکر و شیر باش
ترا اژدها گر بود یار غار   ازان به که جاهل بود غمگسار
و رسول صلی الله علیه و سلام نیز متابعت جاهل و ناقص را متابعت شیطان فرموده است ٠

قال النبی علیه السلام : ومن اتبع الذین ان لم یعلم من علم النبی فکانما یتبع الشیطان ومن یتبع الشیطان فماء واه فی النار .

یعنی کسیکه متابعت کنند ان کسانیرا که نمیدانند علم نبی را پس چنان است که متابعت کرده باشد ان شخص شیطان را وکسیکه متابعت کرده باشد شیطان را ، جای او اتش است .

مثنویات

کاملان اند وارثان نبی کار وگفتار شان بسان نبی
خلق از ایشان بیافت علم رسول قول وفعل وخلق حلم رسول
هرکه منکر زکاملان گردد بیشک ان کس زمرتدان گردد
شیخ جاهل زقوم شیطانست دشمن قوم دین انسانست
بیخبر او زسیر وعلم ومقام بود درعلم حق چوکالا نعام
طبع اوعین طبع شیطاناست این سخن ازرسول رحمان است
هرکه گرددازو لعین نشود حق تعالی به قهر وکین نشود
هرکه بیزار گشت از مردود حق وپیغمبرش شوند ودود .

چون از زبان (٢٤٤) محمد کمال رحمت الله علیه ایت وحدیث شنیدند خاموش شدند ، بعده محمد کمال ایشانرا پرسید که شما را پیر به چه امر کرده است واز چه نهی فرموده است وبکدام ذکر وفکر مشغول کرده است وازکدام مقام واقف گردانیده است ؟ بگوئید ! بعضی از جاهلان گفتند که ازهیچ ذکر وفکر واقف نگردانیده است ولیکن پیر گفته است که سه جا حاضر شوم یکی بوقت جان کندن ، دوم در گور ، سوم در قیامت .

بعده محمد کمال رحمت الله علیه فرمود هر ان پیری که در زندگانی دنیا مرید خود را منفعت دین نرساند واز گناه منع نگرداند ومعرفت حق وعلم توحید

نیاموزاند بعد از مرگ او را هیچ منفعت نتواند رساند زیرا که جای منفعت دنیا است که از ان واقف احوال قیامت حدیث فرموده است :

قال نبی علیه السلام : الدنیا مزرعته الاخرة • یعنی دنیا جای کشت اخرت است • ازینجاست که دانایان فرموده اند : هرچه بکاری بدروی چنانچه ازین معنی حق تعالی در کلام مجید خود خبر میدهد • قوله تعالی : من کان فی هذه اعمی فهو فی الاخرة اعمی • (٢٤٥) یعنی کسیکه باشد درین جهان کور از معرفت حق پس او دران جهان نیز کور وبی معرفت باشد و از دیدار حق تعالی بی نصیب باشد •

مثنویات

هرکه کور از معرفت این جا بود | کور وبی بهره ز حق انجا بود
هرکه اینجا معرفت حاصل نکرد | اندران جا این صفت حاصل نکرد
هست دنیا مزرعه عقبی بشنو | جای کشت است غافل و عاطل مرو
انچه کاری بدروی در اخرت | نیست عقبی جای کشت و معرفت
این جهان بازار ما سودا گران | مایهٔ ما زندگی اندر جهان
هرکه سرمایه تلف کرد سود کو | سر بسر خاسر شد و بهبود کو
بعضی سرمایه دهند جوهر خرند | از دوکا ن جوهری جوهر برند
بعضی سرمایه دهد خرمهره را | زرد هد برباد ان بد مهره را
بعضی ها دنیا خرد ای نیکمرد | بعضی ها عقبی خرد ای نیکمرد
بعضی ها مولا خرد اندر جهان | این گروه اند درجهان از عارفان
هرکه او دنیا خرد جاهل بود | انکه او باطل خرد باطل بود
هرکه او عقبی خرد عاقل بود | انکه او مولا خرد کامل بود

گر خری عقبی ، بده ، دنیای دون — کین بهای اخرت دان ذو فنون

(۲٤٦) گر خری مولا بده هرد وجهان — چون خریدی سود بردی از میان

گر خری دنیا بخر از وارعــان — گر خری عقبی ، بخر از زاهدان

گر خری مولا بخر از عارفـــان — این‌چنین فرمود شاه سروران

چون ان خلق این دلیل ها از زبان محمد کمال شنیدند حیران شده ماندنـــد که پیران ما میگویند که پس از مرگ بشما منفعت رسانم ومحمد کمال میگوید کـــه حاصل دین الحال است متحیرم که سخن پیران خود اعتبار کنیم یا سخن محمد کمال ·
بعده محمد کمال رحمت الله علیه فرمود که پیران شما ناقص‌اند از خود یافته میگویند هیچ تمسک ندارند دن سخن موافق ایت و حدیث میگویم الحال رضای شما به سخن پیران‌خود اعتبار کنید یا به کلام خدای و رسول اعتبار نماید ·
پس‌بعضی از ایشان به کلام الله و به حدیث رسول علیه السلام بصدق دل اعتقـاد کــردند و بدست محمد کمال رحمت الله علیه تایب شدند و خلوت و ریاضت اختیـار نمودند از برکت تلقین پـیر دستگیر سره به مقصود خود رسیدند ·

قطعــــــه

گــر سبو ها پر کنی از اب بحــــر — کــم نگردد اب دریا یک تســو

همچنان برحال خود جــــاری بود — گر هزاران پرشود از وی ســـبو

پس‌روز بروز (۲٤۷) یک دو کس تایب میشدند ودر سلک سالکان درمی امدنـــد واز تلقین طریقت و حقیقت مستفید می شدند یوم فی یوم متابعان محمد کمال رحمت‌الله علیه افزون گــشتند

مثنویات

چشمه چشمه جمع گردد جو شود　　سخت گردد چون رسن دو تو شود
جوی ها چون جمع آید نهر گشت　　نهرها چون جمع گردد بحر گشت

بعد از یک سال محمد کمال رحمت الله علیه اشتیاق ملازمت پیر دستگیر قدس سره پیدا شد خواست که به دیدار پر نور کیمیا تاثیر مشرف شوم • بعده سامان مراحله نموده روانه ملازمت پیر دستگیر شد • چون از لقاء سراج منیر منور گشت شکرانه باری تعالی بجا اورد ویاران شنیدند که خلیفه محمد کمال امده است اکثر یاران امدند ایشانرا دیدند بایکدیگر درکنار گرفتند وشکر ملاقات را بجا اوردند •

مثنوی

خوشی ان ساعت بود ای یارجانی　　کجا یاران صاحب دل نشینی
غریب است انکه همجنسی ندارد　　که پیش او غم دل را بسر ارد

دعوت کردن بار دوم عبد الله و یعقوب و عزیزان دیگر را

بعده پیر دستگیر قدس سره فرمود یامحمد کمال ! عبد الله پدر است و یعقوب برادر است (۲٤۸) حیا می اید که از معرفت حق و از علم توحید بی نصیب اند باید که یکمرتبه باز بروی واورا بسوی معرفت حق وعلم توحید دعوت کنی و بگویی که اگر درین جهان از معرفت حق بی نصیب شدید فردا امناو صدقنا از لقاء پروردگار خود بی نصیب خواهید بود چنانچه درین معنی ان برگزیده بار یعنی عبد الله انصاری فرموده است •
معرفت الله فی الدنیا بذر لقاء الله فی الاخرة • یعنی شناختن خدا تعالی در دنیا تخم دیدار حق تعالی است در اخرت •

مثنویات

معرفت تخم لقاءان جهان است | این سخن نزد یا اهل الله عیان است
کی روید بی تخم در عالم شجر | بی شجر کس دید در عالم ثمر
همچنان بی معرفت دیدار کو | تا نه کاری تخم جوانبار کو

وحق تعالی شماراچنین فرزند روشن ضمیر داده است وحق تعالی اورا صاحب معرفت و علم توحید گردانیده است ۰ حیف است که باوجود او شما از معرفت حق تعالی بی نصیب میروید وبگو اگر در متابعت من درائید ویقین نمائید شما را علامت بهشت بنمایم و از بعضی نشانو که من در بهشت ایشان بودم اورا اطلاع دهم شاید از نصیحت شما گمان از دل وی بر طرف شود (١٤٦) ویقین بجای او — نشیند و براه توحید قدم نهد ۰ بعده محمدکمال رحمت الله علیه پیش عبد الله و یعقوب رفت و ملاقات کرد عبد الله گفت بد کردی که ادب وحرمت ما نگاه نداشتی زیرا که اول پیش ما نیامدی ودر خانه من نزول نه فرمودی ۰ محمدکمال رحمت الله علیه گفت پیش ازین که مرید بایزید قدس سره نبودم اول پیش تو می امدم و در خانه تو رخت مینهادم انحال چون مرید او شدم واو پیر ما شد ادب پیر از پدر بیشتر است ازین مصر اول بخدمت شما نیامدم ۰
چون عبد الله نام پیری مریدی شنید تمسخر کرد و گفت که مرا به پیری او اعتبار نیست محمدکمال در دل این بیت میگفت ۰

بیت

به دهقان نادان چه خوش زن | بداتی سخن گوی یا دم مزن

بعده روز در ملازمت ایشان بود وشب در خانه شان گذرانید ، چون روز دیگر شد عبد الله و یعقوب و دیگر عزیزان پیش محمدکمال رحمت الله علیه امدند نشستند

محمدکمال گفت ای عزیزان ! سخن من بگوش هوش بشنوید بدانیدکه حق تعالی ادمی را از برای عبادت افریده است وعبادت بی معرفت قبول نیست چنانچه (٢٥٠) سرور عالمیان مفخر ادمیان فرموده است قال النبی علیه السلام لایقبل عبادت العبد کلها بغیر معرفت الله و ان کان فی العبادة سنته • یعنی قبول نمیکند حق تعالی عبادت ادمی را بی شناختن باریتعالی و اگر باشد درعبادت هزار سال

مثنوی

هزار سال گر طاعت کند کس بدان | بی معرفت مقبول حق ••••
شناسایی بیاید بازخدمت | بجزعرفان بدان محصول معرفت

ازین معنی عبادت معرفت گفته اند مفسران عبادت بی معرفت به کار نیاید وهرجا که در قران عبادت ذکر است مراد ان معرفت است وهرجا که درقران یسبحون مذکور است مراد ازاو یصلو تست • پس شناختن حق تعالی پیش ازجمله فریضه ها فرض عین است و انچه درین معنی ان داناترین دانایان حدیث فرموده است قال النبی علیه السلام طلب الله تعالی فرض کل فریضة • یعنی طلب خدایتعالی فرض است پیش از جمله فریضه ها •

قطعه

فرض امد پیش ازجمله فرض | جستن مولا اگر گیری سبق
گرخدا خواهی بخواه از پیر راه | از صلوات و روزه کی یابی توحق •

(٢٥١) پس به تحقیق معلوم شدکه شناختن حق تعالی پیش از جمله فریضه ها بر بنده فرض عین است و شناختن حق تعالی بی پیرکامل حاصل نمی شود چنانچه درین معنی حدیث قدسی وارد است •

قال حدیث قدسی : لکلّ شیئی سبب و سبب المعرفة الله تعالی شیخ الکامل ·
یعنی مر هر چیز را سبب است و سبب معرفت خدای تعالی پیر کامل است پس
ازین مصر ان سرور عارفان حدیث فرموده است ·
قال النبی علیه السلام : ((لا دین لمن لا شیخ له ·)) یعنی نیست دین
مرکسی را که نباشد پیر مرا ورا لاجرم فرمود ان خاتم النبیین و سید المرسلین
که طلب پیر کامل بکنید و از معرفت حق و علم النبی حاصل کنید اگرچه ان کامل
به سرحد زمین چین و ماچین باشد چنانچه میشنوی قال النبی علیه السلام اطلب
والعلم ولو بالصین ·

قطعه

طلب علم تا به چین شد فرض ؟ زانکه بی علم ادمی چو خراست
در پی ان سالها بباید گشت علم در دل چو نور در بصر است

ای عزیزان وای محبان ! حق تعالی در ولایت شما ودر شهر شما و در محلت شما
و از قبیله و پشت شما پیر کامل براورده است و مردمان (٢٥٢) از وی معرفت
حق و علم توحید که علم النبی علیه السلام است حاصل میکنند برشما نیز لازم وواجب
است که بروی یقین اورید و به طاعت وی کار کنید تا علم نبی که توحید است و معرفت
حق حاصل کنید تابی بهره و بی نصیب ازین نعمت که علم توحید و معرفت حق است
نه ائید ·

بیت

من انچه حد بلاغ است باتو میگویم تو خواه از سخنم پند گیر خواه ملال
وما علی الرسول الا البلاغ

مصرع

بر رسولان بلاغ باشد و بس ·

دیگر ای عزیزان بشنوید که بایزید قدس سره سلام فرستاده است و پیغام داده است و دلیل و تمثیل فرموده است اگر کسی طعام لذیذ و اب سرد و شرین بیابد وعزیزان و قربایش گسنه وتشنه باشند پس او را لازم وواجب هست که دوستان وعزیزان را دعوت کنند وازان نعمت بخورانند یا نه ؟ بعضی گفتند که لازم وواجب است که دوستان وعزیزان را دعوت کنند وازان اب و طعام بخوراند ، بعده محمد کمال گفت که بایزید قدس سره میفرمایند که ای عزیزان ! حق تعالی به عنایت وکرم خود مرا از نعمت معرفت و پیاله علم توحید ارزانی فرمود (۲۵۳) وعزیزان و محبان ازین نعمت محروم اند و میخواهم که ان عزیزان و ان محبان نیز از نعمت معرفت و شراب توحید بهرمند گردند واین دعوت من خاص لله وفی الله است شفقت و لطف است بر کافه انام و خاصه بر عزیزان و محبان که از چنین دولت و نعمت عاری و بی بهره از قحط جهل وعار از نعمت و طعام و معرفت گرسنه و از انگار در حرارت سموم شرك وازاب توحید بی نصیب و تشنه و از شمشیر غفلت مجروح وریش و در زندان ناسوت و ناموس محبوس نمانند · لاجرم دل این داعی از بهر حرمان دوستان وعزیزان محزون و غمگین میباشد چنانچه درین معنی مصلح الدین (سعدی) شیرازی مثنوی فرموده است ·

ابیات

هر که مرد ، ارچه بر ساحل است ای رفیق — نیاساید از دوستانش غریق
من از بینوایی نیم روی زرد — غم بی نوایان رخم زرد کرد
نخواهد که بیند خردمند ریش — نه بر عضو مردم ، نه بر عضو خویش
یکی اول از تندرستان منم — که ریش ببینم بلرزد تنم
منغص بود عیش ان تندرست — که باشد به پهلوی بیمار سست
چو بینم که درویش مسکین نخورد — به کام (۲۵٤) اندام لقمه زهراست ودرد

یکی را بزندان دژند دوستان | کجا ماندش عیش در بوستان؟

وعزیزان را بسوی نعمت ودولت دعوت نکنم و ازچاه زندان اطلاع ندهم ترسم که سنت رسول علیه السلام بازمانم ودر روز حساب مواخذ گردم ۰

بیت

گر سخن با این احمد میکنی | با همه ان کن که بخود میکنی
وگر بینم که نابینا وچاه است | اگر خاموش بنشینم گناه است

پس ای عزیزان و محبان ! دعوت من قبول کنید وبه اطاعت من درائید ، تا از شرك بیرون شوید وعلم توحید دریابید وحق تعالی جمله گناهان شما عفو فرماید چنانچه حق تعالی ازین معنی در قران مجید خبر میدهد ۰ قوله تعالی : ان الله یغفر الذنوب جمیعا ء الا ان یشرك به ۰

یعنی ببخشد خدای گناهان همه اگرچه بسیار باشد مگر شرك که مطلق امرزیده نشود ۰

مثنویات

گر شوی ازغیر حق بیزار تو | محو گردانی بلا اغیار تو
غیر چه بود ان گمان غیر دان | غیر نبود این زمین و اسمان
جمله حق بحق اند این مشتعل | نیستند ازخود همه این اب وگل
غیر ان باشد که اوازخود بود | هم قیامش ازخود وهم (۲۵۵) خودرود
انکه او ، لا حول ولا قوت ، بود | خویش را چیزی فهماند ۰۰۰۰ بود
این وجود بهر عصیان امده | وین خودیت بهر کفران امده
چون خودی رفت وخد امد پدید | چون خدای امد گناه زانجا پرید

غیرحق را محو کن گر عارفی ‌‌ ‌ ان گمان تست ان را کن نفی
چون گمانت رفت یك بینی همه ‌ ‌ این و ان در ذات حق بینی همه
جمله اشیا ظاهر حق دان رفیق ‌ ‌ حق بود باطن اشیا ای شفیق
برف و یخ از اب باشد ای جوان ‌ ‌ یخ و برف و ژاله را هم اب دان
حق چو اب است جمله عالم یخ بر او ‌ ‌ چیست غیریت میان شان بگو
چو نکه غیریت بشد از دل عدم ‌ ‌ شرك رفت و محو گردانید ضم

بعد ه محمدکمال گفت ای عزیزان وای محبان من که محمد کمال ام براستی گواهی مید هم که در راه بایزید قد س سره هیچ عوج و خلاف نیست راه او راه راست پیغمبر است علیه السلام هرکه در متابعت وی در اید و بسخن او یقین کند بیشك از معرفت ذات و ازعلم توحید بهره مند گرد د وعارف موحد شود و بذات حق تعالی یگانه گرد د وخود را به هر چیز یکی بیند ۰

مثنویات

موحد راست عالم جمله چون تن ‌ (۲٥٦) ‌ زیك اب است تازه جمله گلشن
موحد روح شد عالم تن او ‌ ‌ موحد اب عالم گلشن او
موحد یکوجود بی شریك است ‌ ‌ نبیند این معانی راکه دیك است

ای عزیزان وای محبان یك مرتبه به اخلاص در متابعت وی در ائید اگر معرفت حق وعلم توحید از وی حاصل نمودید فهو المراد واگر نه ازمتابعت وی باز گردید ۰ بعد ه عبدالله وعزیزانش گفتندکه بی ظهور کرامت یقین مانمی شود وتحقیق نمیدانم که اواز معرفت حق و ازعلم توحید واقف است یا نیست ۰ باز محمدکمال رحمت الله علیه گفت یا عبدالله بایزید قد س سره گفته است اگر به متابعت من د رائید چون من در پشت وی بودم ان نشانی به وی اطلاع د هم وهم علامت بهشت بنمایم ۰

عبد الله گفت اگر ان نشانی الحال بیان کنند به اطاعت وی در ایم و الا نـه ۰
چون محمد کمال رحمت الله علیه از عبد الله و غیره چنین شنید برخاست بخدمت
پیر دستگیر قدس سره امد حقیقت و جواب عبد الله و عزیزان بگفت ۰ پیر دستگیر
قدس سره فرمود که ای محمد کمال اینها مغرور علم و نسب اند ، هرگز یقین
و اعتقاد نخواهند اورد (۲۵۷) اگر بسیار انواع عادات و کرامات به ایشان
بنمایم واینها فرعون و هامان و قارون وقت خود اند موسی علیه السلام به
ایشان معجزه ها و حجت های روشن نمود بجز ساحر چیزی دیگری نخواندند
چنانچه ازین معنی حق تعالی در قران مجید خبر میدهد قوله تعالی ((ولقد
ارسلنا موسی باتینا کتابا مبین الی فرعون وهامان فقالو ساحر کذاب ۰))
یعنی : و هر اینه فرو فرستادم ماموسی علیه السلام رابه نشانیها وحجتی پیدا ،
بسوی فرعون و هامان وقارون ، انها گفتند جا دویست دروغ گویی ۰
و از اعتقاد این طایفه دست باید شست و نومید باید بود که در قران حق تعالی
فرموده است ۰
قوله تعالی : ((فانك لا تسمع الموتی ولایسمع الصم الدعا اذا ولومدبرین ۰
یعنی پس به تحقیق که تو نشنوانی مرده گان راونه شنوانی کران را دعا انگاه با
پس مانده گان ۰ و ما انت بهادی العمی عن ضلالتهم ۰ یعنی نیستی توراه نمایند ۰
کوران از گمراهی ایشان (۲۵۸) انك لا تسمع الا من مومن بایتنا فهم مسلمون))
اینکه نشنوانی مگر ان کسی راکه بگروند به نشانی های ما ، پس ایشان مسلمانانند
پس جواب این طایفه همین است که حق تعالی در قران فرموده است ۰
قوله تعالی : ((قل یا قوم اعملوا علی مکانتکم انی عامل فسوف تعلمون ۰))
یعنی بگوی ای گروه من کار کنید برجای گاه خویش که منع کننده ام پس زود بدانید
که کیست صاحب راه راست ۰
ای محمد کمال کار خلفاء انبیاء علیهم السلام ووارثان ایشان حق نمائی است

اگر خلق اورا هادی وپیشوا دانديانه وحق تعالی بجلال ایشان دانا است چنانچه حق تعالی در قران مجید خبر میدهد . قوله تعالی : ((الم يأتكم نبؤ الذين من قبلكم قوم نوح وعاد وثمود والذين من بعد هم لا يعلمهم الله .)) یعنی : ایا نیامده بشما خبرانانیکه پیش از شمایان بودند گروه نوح وعاد وثمود وان کسانیکه پس از ایشان بودند نمی داند ایشان را خلق مگر خدای تعالی .

مثنویات

قوم نوح ثمود وعاد وعزیز　　انکه بودند بعد ایشان نیز

عارفان نبی ، ولی نبودند　　جز از حال (٢٥٩) شان کلی نبودند

حال احوال ایشان بحق ظاهر　　حق بود از دهان شان باهر

ولقد جائتهم رسلهم بالبينات : یعنی امدند به ایشان پیغمبران ایشان با بیان امر ونهی ای قل كذا ولا تقل كذا يفعل ذالك . یعنی پیغمبران میان امر ونهی مینمودند که ان گوی وان مگوی وان کن وان مکن ولیکن کافران قبول نمی کردند ومی گفتند . قالوا انا كفرنا بما ارسلتم به . یعنی ما منکریم به انچه که فرستاده شده ایت به ان یعنی به امر ونهی وراه راست ومیگفتند انی لفی شك مماتد عوننا الله مريب . یعنی ما در شك یم به انچه میخوانید وما را بسوی وی ، یعنی در شك ام به خدا به امر ونهی . قالت رسلهم افی الله شك فاطر السموات والارض

یعنی میگفتند پیغمبران ایشان راکه در خدای شك میکند که بیافرید اسمان وزمین يدعوكم یعنی میخوانند پیغامبران شمارا ليغفر لكم تا بیامرزد خدای تعالی من ذنوبكم از گناها شما . ای محمد کمال هرچند گروه انبیاء این قوم رابسوی (٢٦٠) مغفرت حق تعالی دعوت میکردند ایشان در ایین ابا واجداد خود محکم بودند اقوال وافعال خود احسن میند اشتند . كل حزب بمالديهم فرحون . یعنی هر گروه بر انچه هستند شاد مانند .

قطعه

هر گروهی که هست درعالم　　همه ازدین خود خرم دیدم
اهل قبله زکعبه خوشنود　　اهل کفار ازصنم دیدم

بشنو صفت گروه کاملان و ناقصان ومطیع ایشان راحق تعالی درحدیث قدسی مذکور نموده است . قال حدیث قدسی : ((وصفت شیخ الکامل کان کوصف النبی ووصف مطیعه کوصف المخلصین ووصف الشیخ الناقص کوصف الشیطان ووصف مطیعه کوسف المنافقین)) یعنی صفت پیرکامل است چون صفت نبی علیه السلام وصف فرمانبردار او چون صفت مخلصان است .

قطعه

وصف کامل است چون وصف نبی　　زانکه دستور نبی دارد بجا
وصف یاراش شنوای مرد هوش　　مخلصانندکار ایشان بی ریا
وصف پیر ناتمام چون صفت شیطان است　　و فرمانبرداران او صفت منافقان دارد

قطعه

وصف ناقص (۲٦١) وصف شیطانست وبس　　زانکه او گمراه خلق است از سبیل
چونکه او خود وصف شیطانی گرفت　　وصف یاراش نفاق است وقال وقیل

بعده پیردستگیر قدس سره حقیقت اطاعت نفس شیطان ومرتبه طلب عزت و معرفت بیان نمود .

قال بایزید مسکین . ((بعض الناس کان فی ظلمت و شرك بسبب طاعت النفس والشیطان و لیس لهم من الله شی من فضل الله وکل احد یقول بقدر عقله الکلام ـ

و لیس العزت فی طلب و معرفت غیرالله عیان و لکن کان العزت فی الطلب ومعرفت اللـه مدام وکان فی المال و اولا د زوال و لیس فی معرفت التوحید زوال من طلب الدنیـا وفئته لیس فی الرحمن نسوالله فی العذاب النیران ·)) یعنی بعضی مردمان هستند در تاریکی و شرك بسبب فرمان برداری نفس و شیطان · و نیست چیزی از خدایتعالی مرایشانرا بزرگی و هریکی میگوید به اندازه عـقل خود کلام · و نیست عزت د رطلـب وشناختن غیرحق · ظاهر اری است عزت در طلب وشناختن حق تعالی دایـم · وهست در مال و اولاد زوال ونیست در شناختن یگانگی زوال کسی ، و هر یکی طلـب کـنند دنیا (۲٦۲) وجنت را وفراموش کند رحمان را وفراموش گردانـــد خدایتعالی درعذاب سوزان ·

مـثنویـــات

بعضی ها ازگـفتهٔ دیـو هـــوا	رفته اند در ظلمت شرك ای مهـا
نیست ازحق مشرکان را وفرســود	جزخواری وپریشانی درود
قول وگفتارش بقدرعلم وعقـــل	فکر شان ازگـفتن شان کرد نقل
عزت اندر جستجوی غیر نیســـت	غیر را درملك عزت سـیر نیست
همچنین چون غیر بشناسی چه سود	تانه بشناسی خدا را ای ودود
مال دنیا را زوال است پیش وپس	همچنان اولاد را مرگ است وبس
نیست مر توحید را گاه نقل فـــوت	با تو همواره بود درحال مـــوت
هر که ذکر دینی وعقـبا کـــند	ذکرحق را از دل خود واکـــند
مرد را در نار سوزانش کـــند	اندرون نار نسیانش کـــند

بعده محمدکمال رحمت الله علیه از خدمت پیر دستگیر قدس سره رخصت شد بســوی خانه خود رفت در انجا بخلوت مشغول شد و پیر دستگیر قدس سره و یاران کــه درخدمت ایشان بودند نیز بدعوت شغل داشتند · عزیزان وخلق دیگر را بســـوی

معرفت حق تعالی وعلم توحید میخوانند • عزیزان (۲۶۳) واقربای پیر دستگیر وبعضی دیگر مغروران به علم وعمل یقین نمی اوردند • بلکه سخنان باخودها میگفتند که ما عالمان ونیکوکاریم ومارا باین نادان وبی خبر یقین واعتبار نمی شود که بـه پـدر واستاد خود به پیری که به پیش ایشان خوانده است وبدست ایشان کلان شده اسـت • ایشان میگوید که درمتابعت من در ایند تامن شمارا معرفت حق وعلم توحید بیاموزانـم کدام علم خوانده است وخدمت کدام پیر کرده است واز کدام کس راه یافته اســـت • که پیری میکند وخلق را بسوی خود میخواند • ما چندان علم ودعا خوانده ایـــم وچندان عبادت وطاعت کرده ایم مارا علم وعبادت خود کافی است ما را بوی حاجـت نیست • چون سخن های منافقان به سمع شریف پیر دستگیر قدس سره رسیدند فرمود ای یاران در هر زمانه جواب مومنان را منافقان چنین میدادند • چنانچـه میشـنوی ، از قران ، قوله تعالی :((واذا قیل لهم لا تفسدوا فی الارض •

یعنی چون گـفته میشد یعنی مومنان مخلصان بامنافقان میگـفتند که فساد میکـــنند ، در زمین یعنی به اعتقاد درست ایمان بر پیغمبر ارید به هوای نفس کار مفرمائید (٦٦٤) واز جمله گناه باز گردید وحق تعالی را چنانچه حق شناختن است بشناسید • منافقان میگفتند • ((قالوا انما نحن مصلحون •)) یعنی گویند جز این نیست که مـــا مصلحان ونیکوکارانیم • بشنو حق تعالی از حال منافقان مومنان ، اگاهی میدهـد الا انهم هم المفسدون ولاکن لا یشعرون • یعنی داناواگاه باشید ای مومنان کـــه منافقان تنها ایشان به تحقیق مفسدان • یعنی بدکاران اندکه ایمان به تصدیـق دل بر پیغمبر وقران ندارند ولیکن مفسدان خود رانمی فهمند ونمی دانند • ای یـاران چون مؤ منان میگـفتند که ایمان ارید بصدق دل چنانچه اورده اند دیگر مردمـان • ازاین گـفتگو قران خبر میدهد : قوله تعالـی :((واذا قیل لهم امنوکمـــا امن الناس •)) یعنی چون بگوید مؤ منان مرمنافقان راکه بگردید به دل ها یعنـی یقین وباور ارید بر رسالت محمد علیه السلام تا ازوی علم توحید بیابید چنانچه ایمـان

اورده اند مهاجر و انصار و علم توحید حاصل نمودند قالوا گویند به خود یا به اهل خود انؤمن ایا ایمان اریم • یعنی نیاریم • کما امن السفهاء چنانچه ایمان اورده اند جاهلان و بی خردان (٢٦٥) اهل نفاق باانکه میدانستند که مؤمنان عقلا زمانند ایشان سفه گفتند بجهت انکه خود را اعلم و احق اعتقاد کرده بودند • پس حق سبحانه شفاهت ایشان رد کرد و گفت الا بدانید ای مومنان انهم بدرستی که منافقان هم السفهاء ایشان اند بیخردان و نادان که سخن فهم نیستند که فرق میان درخیر و در شر نمی توانند کرد، چنانچه صفت عقل ان سرور عالم و مفخر ادم فرموده است • قال نبی علیه السلام العقل عزیزی ممیر بین خیرالخیرین و بین شرالشرین ط • یعنی عقل طبیعت فرق کننده میان دو خیر است و میان دو شر است • پس منافقان تمیز عقل نداشتند ولکن لایعلمون ولیکن نمی دانند که ما عقل نداریم ای یاران در هر زمانه مومنان و کافران و مخلصان و منافقان بودند — و همواره خواهند بود واحوال هر طایفه از اقوال و افعال ایشان معلوم و شناخته میشود قال مسکین قدس سره حال الانسان یظهر بقول اللسان و بعمل الارکان • یعنی حال ادمی ظاهر شود بگفتار بزبان و بعمل اندام از روی ظاهر شرع •

مثنویات

دو گواهند حال انسانرا عزیز — قول وفعل مرد را کن زین تمیز (٢٦٦)
گر گواهند بعضی کاذب بعضی راست — شرع گوید هر دو این مقبول ماست
زانکه علم من بود بر ظاهرش — من چه دانم تا چه دارد خاطرش
جز بنور الله نشناسی این دو را — فهم کن دریاب این قول مرا
نور حق اگاه کند از دل ترا — حل شود از نور حق مشکل ترا

چون پیرد ستگیر قدس سره نظر کرد و خلق را در زمانه خود سه فرقه دید

بعضی یاران و بعضی منکران وبعضی منافقان وبعضی که منکر مطلق بود ند هیچ گــه بخد مت پیرد ستگیر قد س سره نمی امد ند و بعضی که اهل نفاق بود ند به ظاهــــر گاه گاهی بخد مت وصحبت پیرد ستگیر می امد ند واعتقاد خود به پیران د اشتند و بزبــان می گــفتند ، یاران پیر د ستگیرکه با اعتقاد د رست بر بایزید قد س سره د اریم وچــون بسوی ما پیران خود که شیاطین الا انس بود ندکه ما ازشمایم بایاران بایزید ازروی نفاق واستهزا می گویم که ما مرید بایزیدیم و د رزمانه رسول علیه السلام نیزایــن سه فرقه موجود بود ند ، چون مومنان میگــفتند بامنافقان که ایمان ارید ! با اخلا ص جواب میداد ند منافقان که ایمان اورد ه ایم بخدا و رسول بخدا چنانچه میشـــــنوی از قران (٢٦٧) و اذا لقوو چون ببیند اهل نفاق د رروی بروی ملاقات کـــــند الذین امنوا انکسانی راکه ایمان اورد ه اند از صحابه ، قالوا امنا گوید مانیز ایمان — د اریم همچو شما ، و اذا خلو ، وچون باز گرد ند الی شیاطینهم بسوی د یـــــوان خود یعنی پیشوایان ویاران که د ارند وبه قریب ایشان که شیاطین الانس اند مغرور میشوند قالوا گویند ازروی صدق که انا معکم ماباشما وبر دین واثین شمایـــم · انما نحن جز این نیست که ما مستهزو ن ما افسوس د ارند گانیم و استهزا کننـــد گا ن بامؤمنان و الله خداوند جزا د هد یستهزی بهم جزای سخریه واستهزاء ایشـــان به ایشان رساند و صفت وحال پیران ناتمام که شیاطین الانس اند پیرد ستگیر قد س سر ه فرمود ه است ·

قال بایزید مسکین قد س سره : الشیخ بلا عمل کالسراج بلا نوره الشیخ بلا ذکـــر کالقران بلا صیقل ، الشیخ بلا معرفت کالبیت بلا سقف الشیخ بلا ادراك کالصـــم بلا اسماع · الشیــخ بلا تلقین التوحید کالصم بلا روح اشیخ بلا مقام · کالشیطا ن بلا ایمان یعنی پیر بی عمل (٢٦٨) چون چراغ بی نور است و پیر بی ذکـــــو چون صیقل گراست بی صیقل · و پیر بی معرفت چون خانهٔ بی سابات است · و پیر بی ادراك یعنی بی د ریافت چون کراست بی شنوایی · و پیریکه تلقین علم توحیـــد

نداشته باشد چون بت است که جان ندارد • و پیریکه از مقام ها خبر نداشته باشد چون شیطان است که ایمان نداشته باشد •

مثنویات

شیخیکه عمل بر پا ندارد — خانه ایست که سقف و بنا ندارد
شیخیکه به ذکر نیست مشغول — مرآت دلش است معلول
شیخیکه ندارد اشنایی — اورا چوبی سقف خانه دانی
شیخیکه ندارد درك تسبیح — کرد ان زسمع تحلیل فصیح
شیخی که ندارد علم توحید — بی جان صنم است پیر مرید
شیخی که مقام نداند — شیطان است که او ایمان ندارد •

بیان سبب جمع امدن منافقان که بایزید دیوانه شده است باید بست تا بشعور بازاید :

ای عزیز ! چون پیردستگیر قدس سره بسوی خلق ان نواحی نظر نمود دیدکه هیچ یکی عمل به ایت قران و حدیث رسول علیه السلام ندارند • فرمود که درین خلق صفت منافقان می بینم زیراکه مخالف ایت و حدیث عمل دارند وکسی راکه اقوال و افعال موافق ایت وحدیث نباشد (٢٦٩) منافق است و علامت منافق ازین ابیات بشنو •

مثنویات

منافق را بگویم قال و افعال — که تا دانی منافق را ازان قال
نماز و روزه را بر پای دارد — ولیکن بر تباهی را ی دارد
بداند خویش را مومن مسلمان — ندارد باك از روز درعصیان
قسم درگفتگو بسیار گوید — بسوی رو ریا بسیار پوید

میخوانند از سبب شومت نفس اطاعت قران بجا نمی اورند ودر میان خود همـــه
جنگ وعداوت وخونریزی و فساد بر پا میدارند ونیز نداز فرمائید به بعضی مردم که
قران وکتاب ها میخوانند وخود رامسلمان وطالبان علم نبی می شمارند وحاصل دنیا
به علم میکنند ، بعضی به سبب قاضی گری وبعضی به سبب مفتی گری و بعضـــی
به سبب خطیبه خوانی وبعضی به سبب امامتی وبعضی به موجب حاجی گری و بعضی
به دلق پوشی بعضی به قلندری بعضی (ص٢٧٣) به سبب نسب بعضی به سبب
پیری که این چنین کارها همه کار دین است وایشان تحصیل دنیا به کار دین میکنند
و هر کسیکه دنیا را به کار دین حاصل نماید او در اخرت ازنعمت بهشت بی نصیب
اند چنانچه رسول علیه السلام حدیث فرموده است ٠٠٠٠٠

من طلب الدنیا بعمل الاخرت فماله فی الاخرت من نصیب ٠ یعنی هر که طلب دنیا
بکار اخرت کند در اخرت بی نصیب باشد وازنعمت بهشت بی بهره بماند شما بـــکار
خود نظر کنید که کار شما به ایت قران و به حدیث انبیاء موافق است ویا مخالف ؟
و من در قران ایت دیده ام هرکه به قران عمل نکند وی کافـــــر اســــــت٠
منافقان گفتند ان ایت کدام است بگو ، پس پیر دستگیر قدس سره این ایت بخواند
قوله تعالی :؛ ومن لم یحکم بما انزل الله فاولئك هم الظالمون ایضا و من لـــم
یحکم بما انزل الله فاولئك هم الکافرون ٠ یعنی هرکه حکم وکار نکند به انچه فرستاده
شده است از خدای ، ایشان ، کافرانند وظالمانند (ص ٢٧٤) پس یعقوب گفت
چون تو خلق را کافر می شماری وخود را مسلمان میدانی ، من ترا چند مسئله پرســـم
گر جواب دادی بتو یقین و باور نمایم واگر خبر نداری دیگر خاموش باش ، بعــــد
ازین دعوای پیری مکن ، اول انکه مراخبرده که اول حق تعالی چه افریــــده
دوم انکه قیامت کی خواهد شد ، سوم ازحال خلق خبرده که در خانه فلان چند مال
وچه چیزها است ؟ پس پیردستگیر قدس سره جواب داد فرمود اول حق تعالـــی
نور محمد صلی الله علیه والسلام بیافرید که رسول علیه السلام فرموده است اول ما
خلق الله تعالی نوری ، یعنی اول چیزیکه پیدا کرد خدای تعالی نور من بـــود ٠

دیگر گفت از حال قیامت هیچکس خبر ندارد ۰ همچنان سرور انبیاء را کافران پرسیدند ۰ حق تعالی این ایت فرستاد ۰ یسأ لونك ۰ می پرسند ترا ای محمد صلی اللــــه علیه واله وسلم عن الساعته از روز رستاخیز و میگویند ایان مرسها ،کی باشـــد قیامت و در چه زمان بیاید ،فیهم انت من ذکرها ۰ در چه چیزی تو از یاد کردن ان، عایشه رضی الله عنها فرمود که حضرت رسالت صلی الله علیه و سلام میخواست کـــه وقت ان (٢٧٥) از خدا بپرسد حق سبحانه فرمود که تو از روز قیامت می پرســی که چه چیزی ، یعنی علم ان حق تو نیست زنهار ۰۰۰۰ الی ربك منتهــها — بسوی پروردگار توست ۰۰۰۰ خبر ندمد و دیگر چه اطلاع بر ان خاصه حضـــرت ۰۰۰۰ انما انت منذر من یخشها جز این نیست که برای شمـــــا ۰۰۰۰ پرســد ۰۰۰۰۰ از قیامت ودیگر فرمود که از مال کسی وا ۰۰۰۰۰ حضرت رسالت صلی اللــه علیه وسلام نیز از خانه ومال کسی خبر نداشت ۰۰۰۰ سرور را از مال پرسیدند ازحق سبحانه و تعالی وحی امد ۰ ما اوحی الی ان اجمع المال الی من الفاجرین ولیکن اوحی الی ان یذکر ربك ۰۰۰۰ یعنی وحی نمی اید بمن که مال جمع وحساب کن با بازرگانی کن ولیکن وحی می اید بسوی من یادکن پروردگار خود وباشی ازمسلمانان شاکران ۰ بازمنکران گفتند چون توخود را وارث نبی می شماری و نبی معجزه می‌نمود تو نیز یك کرامت باین کسان ۰۰۰ بنمایی پس پیر دستگیر جواب فرمود هرکه بصــن یقین و باور کند خدمت ومشقت اختیار کند (٢٧٦) به عنایت حق تعالی علــــم نبی صلی الله علیه والسلام بیاموزانم وراه مستقیم بنمایم ۰ منکران گفتند مانیز خبر داریم زیرا که از تو بسیار خوانده ایم تو نیز علم از ما اموخته ای ۰ باز پیر دستگیر قد سرسره فرمود که شما ازعلم شریعت واقف هستید ولیکن کار به ان نمی کنید وازعلم طریقـــت وحقیقت و معرفت هیچ خبر ندارید وخدایتعالی را نمی شناسید ۰ چون این سخــن را از پیر دستگیر قد س سره شنیدند قهر ایشان زیاده شد گفتند که چگونه میگویــد ۰۰۰۰ که شما خدای را نمی شناسید ؟ پس پیر دستگیر قد س سره فرمود —

(شماحق سبحانه) رانمی شناسید ؟ منافقان گفتند که کلمه شهادت میگوییم
و پنج وقت نماز میگذاریم و روزه ماه مبارک رمضان میداریم و زکات مال میدهیم
و نیت حج داریم که افعال مسلمانی است همه را بجا میداریم و شناختن حق تعالی
اینست که میگویم خدای یکیست بیچون و بی چگون که در قران حق تعالی فرموده
است انما الحکم اله واحد ۰ یعنی جز این نیست که خدای شمایکی است و نیز
در جای دیگر از وصف خود فرموده است ۰
لیس کمثله شیئی و هو السمیع البصیر ۰ یعنی اوست که مانند ندارد و اوست شنوا
(٢٧٧) و بینا و به صفت صفت ثبوتی نیز می شناسیم که گفته است خداوند
زنده است بی جان و علیم است بعلم ، وکلیم بکلام ، و قادر است بقدرت ، و سمیع
است بسمع و بصیر است به بصارت و مرید است باراده ت ۰ بعده پیردستگیر قدس سره
فرمود این صفت خدای تعالی است و ذات او شناخته نمیشود بصفات ، و شما ذات
خدای تعالی را نمی شناسید) وچون ذات او را نمی شناسید وبه حقیقت خداوند
نمی رسید بدروغ میگوئید ونماز جایز نمی گذارید (و روزه فرض نمیدارید) زکوت
بناقصان میدهید وچنین حق گذاردن ۰۰۰۰
گذارید وعبادت باحترام میکنید و ادب اورا بجا نمی کنید ببینید که حق سبحانه
حدیث قدسی فرموده است ۰ ((لا یقبل الله عبادت الانسان ذرة مع الحرام)) یعنی
قبول نمیکند خداوند عبادت ذره باحرام ۰
پس منکران گفتند که کلمه (شهادت خودرا) بگو پیردستگیرقدس سره فرمود که
شما کلمه شهادت (میخوانیدکه) لا اله الاالله یعنی گواهی میدهم که نیست
خدای بجز خدایتعالی) بعده پیردستگیر قدس سره فرمود کسیکه آگاه از معرفت
خداوند نباشد ان دروغ است یانه ؟ منکران گفتند (که دروغ است پیردستگیر
قدس سره ۰۰ بود فرمود) (٢٧٨) شماکه از خدایتعالی خبر ندارید و بیخبر
گواهی میدهید) و ندانسته بروجود او گواهی شنیده درست نیست شما اول

طلب معرفت حق تعالی را بکنید و بر (یگانگی بشناسید و از وی خبر دار شوید بعد از ان اگر اشهد ان لا اله الا الله بگوئید روا باشد (در حدیث شریف امده است من قال اشهد بغیر شهادت فهو الکذب : یعنی (کسی اگر بگوید شهادت می) دهم بی دیدن پس او دروغ گواست .

مثنویات

بی دیدن خود هرگز گواهی مده	شنیده کی بود مانند دیده
.... گر ازشنید می اگاهی	هر ان گو حق بچشم دل
.... همنشین به کرسی کی نشیند	زباغ وحدت او .....
... بچشم دل ببین	گواهی دادنت مقبول گردد
..... قبول گردد ...	

قال المشایخ لم یرالله بعین قلبه کمان لم یر الله ابدا . یعنی هرکه خدایتعالی را نه بیند به چشم دل پس ندیده است خدیرا هیچ گاه .

مثنویات

تا نه بینی حق بچشم دل عزیز	باصفات و ذات را کن تمیز
گر صفات (٢٧٩) حق بدانی موبمو	حق ندانی تا نگردی روبرو
گوش داند وصف هر شی ای جوان	چشم بیند ذات هر شی تو بدان
گوش وصف غایبان بشنود زود —	چشم بیند حاضران را ای ودود
بی گل هرگز نیابی بوی را	تانه بینی کی شناسی روی را

بعده پیر دستگیر قدس سره را از نماز پرسیدند که نماز جایزکدام است ؟ بیان کن مایان را ، پس پیردستگیرقدس سره فرمود که نماز جایز بی حرام

و بحضور دل گذارد نیست و نمازیکه باحرام و بی حضوری دل بود ان نماز نیست چنانچه سرور عالمیان و مفخر ادمیان حدیث فرموده است : لا صلوة الا بحضور القلب • یعنی نیست نماز مگر بحضور دل • ای عزیز من ! اگر حضور دل میخواهی در نماز اول از جمله حرام پرهیز کن و دوم دل خود را پیش از نماز بذکر خفی مشغول دار زیرا که حق تعالی فرموده : فاذا اطمانن‌تم فاقیموا الصلوة • یعنی وقتیکه ارام یابد دل شما از وسواس و اندیشه ها پس استاده شوید به نماز • بعده موجب اطمینان فرمود • چنانچه میشنوی :

الذین امنوا و تطمئن قلوبهم بذکر الله الا بذکر الله تطمئن القلوب • یعنی انانیکه ایمان اورده اند ارام داده است ایشان دل خود را به یاد خدای ای (۲۸۰) دانا و اگاه شوید ارام می یابد دل بذکر خدای وحق تعالی در جای دیگر علیکم فاعبدنی واقم الصلوت لذکری • یعنی بپای دارید نماز را
• • • • • • • نماز را بهر یادکردن فرمود پس یاد نمی ارید • • • •
مگر دیده شده بجز نام شنیده چنانچه کسی که طواف کعبهٔ معظمه کرده باشد چون تحریم بندد صورت کعبه در دل ببیند و کسیکه که کعبه اند • • • •
او بزبان نام کعبه یاد می کند پس همچنان کسی که حق تعالی را بچشم دل نه بیند ، پس او نشناخته است ان کسی در نماز وغیر نام حق تعالی یاد میکند چون که حق تعالی را بچشم دل دیده است او حق سبحانه راشناخته او در نماز وغیر نماز حق تعالی را یاد می کند • پس نماز او ذکر هر کی برابر نباشد •

مـــثـــنـویـــات

حق بگفته یاد من کن در نماز یاد من دردید • • • • • • • •
نام دیدگی بندد خیال کور مادر زادکی داند • • • • من نبود جواز

کور . . . . . ز نور افتاب   اوشناسد افتاب را ز تا ب
. . . . . ای رفیــــق   هست مر ذکر خدا را د و طریــق
غاییان از . . . حق خوشنــــد   چنانچه از دیدن حق سر خوشند
در حضوری ذکر هم مذکور . . .   ساقی پیاله ســور است . . .
. . . . در بهشــت (۲۸۱)   حور و قصــور نی دران حق تجلی نورسور
در بهشت عارفان جمله نعیــــــــم   هم بود دیدار حق دروی مقیــم

بعده پیر دستگیر قدس سره درباره جایز شدن و ناجایز شدن نماز در هر مقـــام فرمود بدین معنـــی .

ابــــیات

در شریعت ان نماز است ناتمـــام   که گذارد ان مصلی با حـــرام
در طریقت کی بود جایز نمـــــاز   تانگرداند دل از اندیشه باز
درحقیقت چون بود جایز صلو ت   چون بود غیر خدا در دل ثبات
در مقام معرفت جایز بـــــــدان   ان نماز که بود در دل بی‌گمان
چون گمان غیر باشد در دلـــــت   کی شود حاصل نماز معرفـــت
تو امانت میکنی مــــرد امـــام   باز دار این نفس خود را از حرام
قلب خود را پاک کن ازکبر و کیـــن   گر امامت میکنی ای مـــرد دیـــن
گر امامت میکنی ای هوشــــــدار   قلب را از خطره شیطان بـــرار
قلب خود را پیش خود حاضر بدار   چون امامت میکنی ای مــرد کار
چون امامت میکنی ای رازجـــــو   دردل خود غیر نگذاری چو مــو
تا نمازت جایز و ثابت شــــــود   زین فرایض گردنت ساقط شـــو د

بعده پیر دستگیر قدس سره را از روزه جایز پرسیدند که روزه جایز کــدام اســـت ؟

پس پیر دستگیر جواب داد و فرمود که روزه جایز انست که حق تعالـــی (۲۸۲) در حدیث قدسی فـــرموده است :

من صام بامری لاجل رضائـی · یعنی کسیکه روزه دارد بحکم من و از برای رضـــای من · همچنان حق تعالی در حدیث قدسی فرموده است :

من صام · · · · · · · · یعنی کسیکه روزه دارد از برای مـــن منم اجـر ان · · · · · · ورسول علیه السلام نیز حدیث فرموده است (للصائم فرحتان) فرحته عند افطار و فرحته عند لقاء ربه · روزه دار را دو خوشی است یکی نزدیك کشادن (روزه و دیگری هنگام) · · · · دیدار حـــق تعالی و بدانید که روزه · · · · چنانچه بروز دهن را از خوردن و ـــ اشامیدن · · · · · دارد همچنان زبان را از دروغ و غیبت · · · · · پیغمبر فرموده است قال النبی علیه السلام · · · · · الکـذب والغیبته والنمیمه · · · · · بیشهو ة یعنی روزه روزه دار را میشکـند (اول دروغ ، و دویم غیبت) و سوم سخن چینی ، چهارم سوگند دروغ · · · · · سوگند مومن را چنان است که گوشت برادر خود را خورده باشد (۲۸۳) چنانچه در قران مجید میشنوی ولا یغتب بعضکم بعضا · و باید که غیبت نکند بعضـــــی دیگر را وغیبت انست که غایبانه کسی سخن گوید که اگر در مواجهت باو گوید انرا کاره بود پس تمثیل می فرماید برای زشتی غیبت بر این وجه : ایحب احدکم · ایا دوست میدارد یکی از شما ان یاء کل لحم اخیه میتا · انرا که گوشت برادر خود را درحالت که مرده بود ان برادر ، بلکه نفس شما از ان تنفر نماید که (فکرهتمو) · · · · · پس مکـروه دارید انرا و نخورید · پس همچنان که از اکل گوشت اید باید که غیبـــت را کاره باشیـنـد ·

رباعـــی

انکـه لوای . . . .

ازگوشت مردگان غذا ساخته است وانکه . . . پرداخته است

زانست که عیب خویش نشناخته است . . . .

وگوش را نگاه دارد ازشنیدن دروغ وغیبت وبهتان وازفحش ولغـوکـلام .

ولا تجسـو عبارت درقران ازین اســت .

ابیـــات

نگاه دارگـوش را ازسخن های زور شو ازلغوغیبت زبهتان نفـــور

اگرگوش تونشنود این خـــروش بگوشت رسد یا زغیبـــت سـروش

ونگاه دارچشم را ازیدن حرام یعنی به شهوت نگریستن است که در قران مجیـــد

حق تعالی می فرماید . قوله تعالی : یعلم خائنته الا عین (۲۸٤) وما تخفـــی

الصـدور . . . یعنی میداند خدایتعالی خیانت چشم ها را . . . .

. . . . حرام است با غم . . . . کردن بمعایب مردم با کذب در رویت

. . . . اند خدای . . . انچه پوشیده و ساخته است سینه ها

یعنی نماید . وسراید . . . . می باشـد .

مثنـــو یـــات

نگاه دارچشم ازخیانت عـــزیز بنزد یان دانای صاحـب تمیز

رویـــش دا نـــــا راز که اندیشـه دل به پیـــش . . . .

. . . با طـــل جـــــوان به بینی ازین چشم حق را عیـــان

. . . . . چنانچه رسول علیه السلام درحدیث شریف فرموده است.

المسلم من سلم المسلمون من (لسانه و یده) یعنی مسلمان کسی است که سلامت اند مسلمانان (از زبان و دست او)

ابیـــــات

. . . . . زدست براید چو نخل باش کـریم . . . . . .

. . . . ونگاه دارد پای را ازرفــتن

خود . . . . . را سوی عصیان برمدار یا برو در مسجد و . . .

. . . . جـــــای خویـــــش جان خومفگن به چاه

خود را ازکبر و عجب و بخل و حسد . . . . .

ان دانایی دنیا واخرت حدیث ها (۲۸۵) فـرموده است :

قال رسول علیه السلام . لا یدخل فی الجنته من کان فی قلبه ذرة من کبر . یعنی در نیابد درجنت کسیکه باشد در دل او ذره ٔ ازکبر ایضا البخیل عدو الله ولوکان زاهـدا .

یعنی بخیـــل دشمن خدایســت اگرچه باشــد زاهـــــــد .

ایضا الحسد یا ٔکل عمل الانسان کما تا ٔکل النار الحطب .

یعنی کینه وغیرت میخورد عمل ادمی را چنانچه میخورد هیزم را اتـــش .

مـثـنـویـــــات

کبر و بخل وعجب را ازدل بــرار تا رهی ازقهر دوزخ رســـتگار

هرکه را کینه حسد در دل بـــــود . . . . دین در گل بــود

بعده پیرد ستگیر قد س سره روزه نشست مقام به تفصیل بیان فرمود وروا روزه ٔ واجــر ان که درحدیث ها وارد شده است انرا نیزشرح نمود چنانچه میشـــنوی .

مثنویات

اگر خواهی روا روزه بداری
مرادت نی بود جز امر باری

و یا خوشنودی خالق بود زان
رضای حق بجوید از دل وجان

بیابد اجر ان دیدار بیشک
شود از نور برخوردار بیشک

زمن بشنو صیامی هر مقامی
زمانی گوش شو بشنو کلامی

بود در روز روزه در شریعت
زاکل و شرب (۲۸٦) ای مرد ریاضت

گرفتن به پیش زن روا نیست
زحد شرع بگذشتن روا نیست

صیام اندر طریقت است مشکل
زهر عضوی بدار این روزه قابل

نگهدار این زبان از روز غیبت
زلغو و فحش صایم در طریقت

نگاه کن گوش را از بد کلامی
مشنو احسن کلامی یا سلامی

نگه کن دیده را ازچشم شهوت
بین در هریکی ایات قدرت

نگه کن دست از ایزای مردم
بده چیزی تو ای مولای مردم

مرو بر پای خود سوی گناهی
اگر داری توعقل و هوش رای

زغفلت روزه دار اندر حقیقت
که دل را تیره گی حاصل زغفلت

بود در معرفت این روزه دستور
که غیر ازحق کند ازدل فرا دور

میان قربت این روزه به حق دان
که هر اوازرا اوازحق دان

هر اوازیکه اوازغیر بشنود
دران دم روزه اش بشکست بکشود

بدان در وصلت این روزه جواز است
به پیش واصلان این را نماز است

زخود روزه بگیر ای مرد واصل
وجود ۰ ۰ ۰ ازحق شد تاصل

بود بهتر صیام وصوم وحدت
موحد را بود در شرک عزلت

موحد را صیام ازوصف صورت
بگیرد وصف رحمان بالضرورت

بعده پیر دستگیر قدس سره (۲۸۷) از زکات پرسید که جایز زکات کدام است
پیر دستگیر جواب فرمود که ازحدیث داناترین دانایان بشنوید که می فرماید ۰

قال رسول علیه والسلام : ادوازکاة اموالکم وادو ازکوة ابدانکم وادو زکوة ایمانکم .
یعنی ادا کنید زکوة مال خود را و ادا کنید زکوة تن خود را و ادا کنید ـ
زکوة ایمان خود را . قال سایل وعلمنی جمیع الزکات . قال زکاة المال احد من
اربعین و زکوة البدن . ان یمنع الجوارح عن جمیع الحرام و زکوة الایمان فناء الجسد
فی توحید الرحمان .

یعنی گفت سوال کننده دانا گردان مرا ازجمله این زکوة گفت زکوه مال یکی دادن
است ازچهل و زکوة تن انست که منع کنند اندام را ازجمله حرام و زکوت ایمان
فنا کردن تن است در یگانگی رحمان .

قطعه

بیتا بشنو زاقوال پیغمبر اگر داری یقین بر قول سرور
زکوة رابشنو . . . . . شد خوش در ناسفته بسفته
اول دادن زکوة در زر و مال است دوم دادن زکوة تن حلال است
سوم ایمان خود را پاک گردان (۲۸۸) ایمان ده زکوة همچو مردان
زکوة مال درشرع عیا نست نه حاجت گفتن شرح و بیان است
زکوة تن شنوای مرد هوشیار تن خود را ازمعصیت نگاه دار
زکوة مال دادی مال شد پاک ترا چه نفع چون جسم است نا پاک
تن خود پاک کن ازجمله عصیان دراور زمرهٔ ابرار مردان
شنو ایمان را دارد زکوة فنا کن جسم را در بحر ذات
هر انچیز که درکان نمک شد نمک شد انکه درکان نمک شد
چو اندر بحر شد یکقطره ناپاک شود بحر و زنا پاکی شود پاک
چو مال و تن یقین پاک گشته مومن شد به پاکی خاک گشته

بعده پیر دستگیر را ازحج پرسیدند که حج جایز کدام است ؟ پیردستگیر قدس سره

فرمود که حج جایزانست که حق سبحانه وتعالی درقران مجید ایت فرموده اســـت
فلارفث ولا فسوق ولاجدال فی الحــج ۰

یعنی هیچ بدی مکــنید و گناه مکنید وجنگ منمائید در راه حـــــج ۰
بشنوید که کسی از سرورعالمیان پرسید ازمعنی این ایت ، قوله تعالی : فیه ایات بینات مقام ابراهیم ومن دخله کان امنا ۰ یعنی دران کعبه نشانه روشن اســـت وان مقام ابراهیم است (۲۸٦) وکسیکه داخل شود گشت درامان ۰ پس ان مفخر انبیاء جواب فرمود ،

قال علیه الســلام : لیس الامان برویته وبدخول البیت بل وجدامان العیان الذی من دخل فی مقام ابراهیم ، قال سائل : علمنی مقام ابراهیم یا رسول اللـــــه قال مقام ابراهیم کان حاله من وجد حاله وجد مقامــه ۰

یعنی نیست امان بدیدن ودرامدن خانه کعبه بلکه بیابند امان ظاهر انکسانیکــــه درایند درمقام ابراهیم ۰ بازگفت سوال کننده دانا گردان مرا بمقام ابراهیـــم علیه السلام مقام ابراهیم ۰ حال ان ابراهیم است کسیکه بیابد حال ابراهیم بیابـــد مقام او ۰ بدانیدکه بیابد مقام ابراهیم ازپیرکامل ۰

ابیـــــات

بیا بشنو روا حــج مرد حاجـــــی — وگرارنی بجان گشتی تو ناجـــــی
براه حج زفسق وهم زجــــــدال — نگه کن خویش را حاجی به هرحـــال
بر هردیه بهر شهر به هرکــــــــو — براه حــج طلب کن مرد حق گـــــو
طلب کن مرد اهل الله بر هرجــــا — نشین باوی بپرس از حق تعالـــــی
مقام و حال ابراهیم از وجــــــو — بیابی حال ابراهیم را ازو —
مقام امن وحدت (۲٦۰) زو بیابی — زسنگ وگل چنین حالت نیابـــــی

اگر صد بار گرد کعبه گردی　　نیابی حج شنو از پای مردی
دگر حاجی شنو این پند در گوش　　اگر داری تمیز این پند بینوش
تو بی توشه مرو ای مرد حاجی　　که تا گردی ز ذل طمع ناجی
که ذل و طمع باشم توامانند　　که هر دو امده در یک زمانند
چو حاجی طمع کرد از مال مردم　　ثواب حج بکردان نان را کم
ازین ره توشه حج واجب امد　　که حاجی بی درم چون حاجب امد
به هر در استاده همچو دربان　　که بی توشه بود این حال سامان
روا حج این بود ای مرد حاجی　　که بر هر در نگردی همچو باجی
وقار او بدست ای مرد دیندار　　قناعت کن توکل پیشه خود دار
به دنیا دین مده همچون منافق　　که هم دنیا رود هم دین ز فاسق

ای عزیز من چون این چنین جواب با صواب از پیر دستگیر قدس سره شنیدند قهر ایشان به سوی پیر دستگیر قدس سره پیدا شد ، پس عبدالله و بعضی عالمان غافلان گفتند که بایزید دیوانه شده است که وی را به بندیم و یا وی را بکشیم چون یاران پیر دستگیر قدس سره از منافقان این چنین سخن شنید هریکی چون (۲۹۱) شیر شرزه به خروش و غریدن در امدند گفتند که دیوانه شما اید که پس دنیا میگردید و دین بدنیا میفروشید تا یاران بایزید قدس سره سلامت اند کسی وی بسته و کشته نتواند ، پس یعقوب گفت که بایزید برادر من است به برادر من کسی را کار نیست او را چند گاه بسته بداریم تا انکه از دیوانگی به هوش اید ، بعده بگذاریم پس پیر دستگیر قدس سره جواب داد گفت که تو منافقی که به قران و به حدیث کار نمیکنی من ترا در خانه خود به بندم تا انکه از نفاق بیرون شوی بعده بگذارم ، پس غزنی رضی الله عنه گفت که یاران بایزید قدس سره چون پروانه پیش شمع نشسته اند وجان خود را فدای حکم او ساخته اند چون وی چنین یاران دارند وی را کسی ضرر نتوانید

رسانید پس یعقوب گفت هرگاه چون سیلاب بیاید واب تیزی کند درختانرا بر میدارد باز گفت شما هرچند مردان مردانه هستید چون خلق انبوه شود طاقت استقامت نتوانید اگر هرچند شما شجاعت دارید • پس بعضی یاران پیر دستگیر قدس سره چون علی شیر وغزنی و سید علی وعثمان وعیسی وحسین و مثل ایشان (۲۹۲) چند کس تیر انداز و شمشیر زن بودند و با یعقوب گفتگو میکردند تا حدیکه دست به قبضه های شمشیر نهادند • درین میان بعضی کدخدایان درامدند و صلح نمودند ، گفتند که بیهوده جنگ مکنید ، هرکس بکار خود مشغول باشد وچند گاه فهم دارید ، اگر کار وحال بایزید مخالف دین محمد علیه السلام باشد اشکار خواهد شد •

بعده هرکس بسوی خانه های خود رفتند پس حق تعالی مرض نفاق منافقان زیاده گردانید واز روی بیماری سخنهای ناسزا گفتن گرفتند • بعضی عالمان غافلان ورویشان جاهلان در شهر میگشتند و میگفتند که بایزید خطاگوی است عمل هیچ کس را قبول نمیکند کسی که در اطاعت وی درنیاید تا گمراه نشوند ، ومیگفتند پسر عبدالله دیوانه شده است ای عزیز ! همچنین چون کافران از سید مرسلین پند می شنیدند میگفتند دیوانه است چنانچه میشنوی از قران مجید ، کما قال الله تعالی :

لما سمعو الذکر ویقولون انه لمجنون • یعنی هرگاه میشنیدند پند از او میگفتند که به تحقیق که او دیوانه است ، وحال انست که داناترین دانایان فرموده است قال النبی علیه السلام : (۲۹۳) لایکمل ایمان احد کم حتی لا یظنون الناس انه لمجنون • یعنی کامل نمیشود ایمان هیچ یکی را از شما تا انکه گمان نبرند ادمیان به درستی که او دیوانه است •

قطعه

نیست ایمان کامل آن کس را شنو تا نگوید خلق این دیوانه است

گر بگوید او سخن از راستی   خلق گوید این دروغ افسانه است

پس پیر دستگیر قدس سره و یاران ایشان رضی الله عنهم متحیر شدند گفتند چه حکمت است که راه راست را به بیراهی و حق را به باطل میشمارند .

روزی پیر دستگیر قدس سره کتاب میخواند واین حدیث در کتاب دید :

قال النبی علیه السلام : من قبله الحق رده الخلایق ومن رده الخلایق قبله الحق .

یعنی کسیکه قبول حق است رد خلق است وکسیکه رد خلق است قبول حق است

پس پیر دستگیر قدس سره فرمود ای یاران ! تسلی دل خود به این حدیث نمائید که این چنین دستور در خلق شده امده است .

مثنوی

انکه شد مقبول حق نزد خلق   رد و بی دین گشت ان مقبول حق

کار عالم ضد حق امد بدان   تو ز حق مقبول حق شو شادمان

(٢٤٤) ای عزیز دست اویز وطعنه منافقان یکی ان بود چو کسی مرید پیر دستگیر قدس سره میشد نقصان بمال یا مصیبت دیگر به ایشان می رسید لا جرم منکران میگفتند که اگر بایزید هادی و دانای است وراه او مستقیم است پس چرا چون کسی مرید او میشود ویرا زیان میرسد ؟ اگر وی بر حق بودی بیاران او زیان نمی رسید و یاران وی زهیر نمی شدند . چون پیر دستگیر قدس سره طعنه منکران شنید به یاران فرمود که این صفت اصحاب رسول علیه السلام است که بر شما رسید ، چون کسی ایمان می اورد بخدا و رسول خدا البته او را مصیبت عزیزان می رسید از برای تسلی دل مومنان حق تعالی این ایت فرستاد فرمود که شما را بیازمایم به بلا و مصیبت ، اگر بران صبر کردید اجر صبر بر مصیبت بدهیم چنانچه میشنوی ، قوله تعالی : ولنبلونکم بشیء من الخوف والجوع ونقص من الامو

والانفس والثمرات فبشر الصابرين الذين (۱۵۶) اذا اصابتهم مصیبته قالـــو انا لله وانا الیه راجعـون ط ۰

یعنی بیازمایم شما را بترس و گرسنگی و زیان مال و بیماری تن و میرانیدن فرزندان و هریکی به این زیان صبر کند پس مژده است صابران را ، انانیکه برسد ایشانـرا غم ، گویند بدرستی که ما مرخدایرا ایم و ما بسوی او رجوع می کنیم یعنی بازگردیده گانیم ۰ واین حدیث نیز برای تسلی خاطر مومنان حضرت رسالت پناه فرموده است ۰ قال النبی علیه السلام : ان الله یجرب المومن بالبلاء کما یجرب احدکم الذهب بالنار ۰

یعنی بدستی که حق تعالی مومنان را به بلا ء ازماید چنانچه ازمایدیکی از شمـا زررا به اتش ۰ چون یاران از پیر دستگیر قدس سره این ایت وحدیث شنیدند شادمان شدندکه به پیشینیان نیز این اندوه وغم رسیده ودر بوته ٔ امتحان ازموده ومژده الصبرمفتاح الفرج بگوش هوش رسیده و به امید فرح رنجها وصحتها کشیده عاقبت الامر درحلقه دوستان درامده اند ۰

مـثـنـویات

مومنان راحق تعالی درجهـان بازماید بخوف وجوع شان (۲۹۶)

هم به نقص مال وجان هم ثمـر هم به رنج ودربلای نامـور !

تا نماید حال او به هرکسـق کیست صابر در بلاء حق بسی

هرکه صبر اورد در رنج و بـلا مژده اورا زه خق جله وعـلا

صبر کن در دین تا اندرجـرخ کین شکیبا ئیست مفتاح الفـرج

صبرکن اندر بلا ای مرد دیـن گر رجاء داری زصبر صابریـن

چون به بیند رتبه اهـل بـلا دیگران گوید ای خلاق مـنـا

کاشکی مرابه مقران سکین ... گوشت ببریدی بدنیا بر زمین
تا بدادی این همه رتبه مرا ... کاشی زین رتبه شدی حبه مرا
تا بصف صابران داخل شدی ... رتبهٔ ایشان مرا حاصل شدی
صبر کردن بر بلا بهتر بود ... زانکه جای صابران بر تر بود
هر بلای کزخدا مرسل شده ... اولا بر انبیاء نازل شده
بعده بر اولیا صادر شده ... پس بمومن ان بلا ظاهر شده
رنج ومحنت گر بظاهر خود بلا است ... ان به باطن گنج باقی لا فنا است
گنج خواهی رنج کش ای مرد دین ... گنج بی رنجی نیابی شو امین
هرکه را خواهد کند از اولیا ... بخشد اورا رنج وغم درد وبلا
زان سبب فرمود شاه سرورا ن ... هست دنیا سجن جان مومنان
جنت کافران بخواند (۲۶۷) ان مجتبا ... که به رنج ودرد کم شد مبتلا
شکر کی روید زصحت وزنعیم ... شکر خیزد از ضعیف واز سقیم

ای عزیز ، در وصف صبر حق تعالی ایت کریمه فرموده است • قوله تعالی : فصبر جمیل ، یعنی صبر نیکو است • قال المشایخ لیس بصادق علی حبه من لم یصبر علی ضربه • یعنی نیست راستگو بر محبت دوست کسیکه صبر نکند بر زدن او •

قال علیه السلام • من لم یحتظ بضرب الحبیب فلیس محب • یعنی هرکه لذت نیابد بر زدن دوست پس نیست او دوست •

قال علیه السلام اسمعیل المحب یری الجفاء ویفصل الوفاء • یعنی اسمعیل دوست بود میدید جفاء ومیکرد وفاء وهم درین معنی بزرگی ابیات فرموده است •

ابیات

یاران بود که صبر کنند بر جفای دوست ... ترا رضای خویش کند بر رضای دوست
گر بر وجود عاشق صادق نهند تیغ ... نبیند گناه خویش نه بیند خطای دوست

وبی بی رابعه نیز درین معنی قول فرموده است ·

قالت رابعه بصری رضی الله عنها لیس بصادق علی حبه من لم یتلذ بضربه · یعنی نیست صادق بر دوستی کسی که لذت نیابد از زدن دوست وهم (۲۹۸) درین معنی مثنوی بشنو ·

مثنویات

گر ترا زهری دهد یاری شفیق | شهد پند ار و مگردان رو رفیق
هر که او از زهر بگریزد چو دود | مر اورا مشمر عزیزا از ودود
گر تو دعوی محبت میکنی | واز بلاء ورنج نفرت میکنی
مدعی کذاب خواند مر ترا | از قطار دوستان راند ترا
دوست خواهی از بلا ایمن مشو | گر گریزی از بلا مومن مشو
تا نیابی لذت از ضرب دوست | گر نخوانی خویش را عاشق نیکوست
عاشقان خواهند زخم از دست یار | عاشق گل کی حذر دارد زخار

وپیر دستگیر قدس سره ایت های قرانی وحدیث نبوی واقوال مشایخ پیش یاران میخواند تا از زخم دوست متلذ ذ شوند ودر بلا و مصیبت و محنت شکیبایی ورزند و قدم را در دایره محبت مستحکم نهند وایشان نیز در محبت و شوق حق تعالی از یکد یگر سبقت میبردند و با یاران خود مشفق و مهربان میبودند وبه منکران سخت وغلیظ چنانچه اصحاب رسول علیه السلام که وصف ایشان حق تعالی در کلام مجید خود خبر میدهد ·

قوله تعالی :

والذین معه اشداء علی الکفار رحماء بینهم (۲۹۹) وتراهم رکعاء وسجدا یبتغون فضلا من الله ورضوانا بسیماهم فی وجوههم من اثر السجود ط · یعنی انانکه با محمد علیه السلام اند بی رحم اند بر کافران ومهربان اند در میان یکد یگر می بینی ایشانرا

یا در رکوع و یا در سجده و میخواهند بخشش و دیدار از خدای تعالی و خوشنودی
من روشنی و نور ایشان در روی ایشان است از اثر سجده ها و هم درین معنی چند
ابیات چند رقم گشت .

مثنوی

مومنان بایکدیگر رحمان بودند　　سخت تر از سنگ برعدوان بودند
دوست یکدیگر بودند چون جسم وجان　　بی رحم بر کافران چون کافران
روز و شب مشغول بودند در نماز　　ان نمازی دایمی باصد نیاز
از نماز و روزه ایشان را وجود　　جز که خوشنودی حق دیگر نبود
تا زفضل حق بجستی ای گرام　　ذات حق را تا بدانند والسلام
نور سجده بر رخ ایشان ظهور　　دیده گردد نور ایشان بر روی دور .

ای عزیز ! هرکه را حق تعالی میخواهست که از معرفت (۳۰۰) خوب علم توحید بهره مند سازد اورا در متابعت پیر دستگیر قد سرسره در می اورد وازین منصب سرفراز میگشت و معاندان در حسد وعداوت زیاد میشد و در شکایت زبان دراز میکردند و میگفتند بامردمان که بایزید بسیار علم نخوانده است و پیر ندارد و چند کلام نامشروع میگوید :

یکی انست که میگوید که من هادی رهنمایم :

دوم انکه میگوید برمن الهام می اید .

سیوم انکه میگوید خلق منافق است .

چارم انکه بطاعت پدر و مادر و عزیزان کار نمی کند . هرچندکه انها مانع میکنند که کسی ترا خلافت نداده است (۰۰۰۰۰) پیری مکن و او میگوید که من کامل ام برمن حق تعالی عنایت کرده است و اگر عزیزان مانع می ایندکه خودرا هادی مگو

واین سخن نیز از زبان بر مبارکه بر من الهام می اید وخلق را منافق مخوان واو میگوید معنی هادی رهنما است ومن رهنما ام و اگر خود را رهنما بخوانم باکی نیست و میگوید در قران ایت دیده ام هر بنده راکه حق تعالی بخواهد به او الهام می فرستد ومیگوید هرکه به ایت وحدیث عمل نمی کند او منافق است ۰ اکثر سخن (٢٠١) نا مشروع میگوید ۰ مشخصیکه او دیوانه شده است وهرکه در طریقه اودر می اید همچنین دیوانه میشود واز گفتن این چنین سخنها مردم را از متابعت پیر دستگیر قدس سره باز میگردانید ند ومیگفتند شمارا درکتاب بنمایم که نوشـــته است ازهرکه مادر وپدر وعزیزان راضی وخوشنود شوند خدای تعالی از وی ـ راضی وخوشنود شود وجای او درجنت است واگر مادر وپدر وعزیزان ازوی ـ ناخوشنود باشندحق تعالی ازوی ناخوشنود باشد و جای وی دوزخ اســـت وبدانیدکه اول بدی وبدخویی وی ان استکه ما پندر وپدر رازدست وی ازرده اند دویم انکه درکتاب دیده ام که روزی پیغمبر علیه السلام جبرائیل را پرسیدکه پس از من در دنیاخواهی امد یا نه ؟ جبرائیل علیه السلام جواب داد که پس از تو ده بار در دنیا خواهم امد ویک یک چیز از دنیا ببرم ۰ قال النبی علیه السلام اتانی مـن بعدی فی الدنیا یاجبرئیل قال له جبرائیل ۰ انزل من بعدعشر مرات ان ارفع عشر جواهر من الارض الاول ارفع برکت من وجه الارض (٢٠٢) والثانی ارفع الرحمت من قلوب الخلایق والثالث ارفع الحیاء من عیون النساء والرابع ارفع المحبتـــه من قلوب العباد والخامس ارفع العدل من الامراء والسادس ارفع الحمیته من الرجال والسابع ارفع الصبر من الفقراء و الثامن ارفع السخاوت من الاغنیاء والتاسع ارفـع القران من اهل القران والعاشر ارفع الایمان ۰

یعنی رسول علیه السلام گفت جبرائیل را ، ایا می ایی از پس من در دنیـــا ؟ گفت جبرائیل فرستاده شوم پس از تو ده مرتبه این که بردارم ده جوهر از روی زمین ۰ اول انکه برکت از روی زمین ۰ دوم انکه بردارم رحم از دل های خلق ۰ سوم انکـــه

بردارم شرم ازچشم های زنان • چهارم بردارم محبت را از دل ها بندگان • وپنجم بردارم عدل ازامیران • ششم بردارم ننگ ازمردان • و هفتم بردارم صبر ازفقراء وهشتم بردارم سخاوت را از توانگران • نهم بردارم قران را ازاهل قران • دهم بردارم ایمان را ازاهل ایمان •

ای عزیز! مفهوم نمیشودکه مقصد ایشان (۳۰۳) ازگفتن این حدیث چه بود؟ زیرا که این علامت در روی اشان موجود و مبرهن می نمود • اما چون ائینه دل ایشان زنگار خورده بود عیب خود در خود نمیدیدند لاجرم در ائینه وجه پاک پیرد ستگیر قدس سره عیب روی خود مشاهده نمودند وپنداشتندکه این عیب در ائینه است وازین حدیث غافل بودندکه المؤ من مرات المؤ من • یعنی مومن ائینه مومن است •

ائینه ازعیب پاک است •

ابیات

کامل است ائینه حق بی ظمان پاک کرده حق زشرک وبد نهان
هرکه بیند ائینه را روبرو وصف خود دروی به بیند مو به مو
ترک اندروی به بیند روچوماه زنگیان دروی به بیند روسیاه
ائینه اززنگ پاک است همچوجان هرکه بیند رنگ خود بیند دران
گفت اندرمثنوی مولای روم چون بدید ان نورحق بوجهل شوم
گفت این چه زشت روی است درعرب زشت روی وزشت خوی است درعرب
کذب درروش چوخود ظاهر شده حیف کین رو درعرب باهر شده
(۳۰٤) چون شنید این قول اوان نورحق پاسخش داد وکه حق گفتی بحق
چون از انجا پیش رفت ان حق نما دید صدیق ان شهی را با صفا
گفت والله این چنین رومحترم نیست مثلش درعرب هم درعجم

هم به حسن وهم به خلق اندر جهان　　بی نظیر و بی بدل این شاه جان
نور صدق از روی او لامع شده　　واز جبینش نور حق طالع شده
گفت پیغمبر که صدقت یا صدیق　　انچه گفتی راست گفتی ای رفیق !
همراهان گفتند ای شاه جهان !　　قول دو مد را تو گفتی راست دان
هر دو را گفتی که صدقت است نیست زور　　این سخن از صدق می بینم دور
گفت من ائینه ام صافی ز زنگ　　میشود در من عیان روی ورنگ
زشت رو در من به بیند زشت رو　　زشت خو در من به بیند زشت خو
خوب رو در من به بیند خوب رو　　وخوب خو در من به بیند خوب خو
من چو ائینه صفا از زنگ ورنگ　　رنگ خود در من بیند ترک وزنگ

سوم انکه میگوئید من هادی ام ، بدانید یکی نشان هادی انست که کار او موافق کار نبی بود اگر وی هادی بودی کار وی موافق من بودی چون پدر و مادر (۳۰۵) وعزیزانش میگویند که شما پیر نگرفته اید وبی پیر پیری کردن درست نیست بلکه بی پیر را دین نیست چنانچه پیغمبر علیه السلام به این معنی حدیث فرموده است :

قال علیه السلام لا دین لمن لا شیخ له • یعنی نیست دین مراورا که نیست شیخ وپیر وبایزید سخن ایشان را قبول نمیکند وبی پیر پیری میکند •

ای عزیزان ! این سخن ایشان نیز خلاف بود زیرا که ایشان گفتند که هادی را کار موافق کار نبی علیه السلام باید • پس کار پیر دستگیر قدس سره موافق کاری پیغمبر علیه السلام بود زیرا که علم انبیاء علیهم الصلوت و اسلام فایده نگرفته بود کتاب ومعلم هم بدین منوال علم پیر دستگیر قدس سره فایده نگرفته از عالم و مشایخ مگر از فضل وعنایت حق تعالی چنانچه درین معنی مشایخ فرموده است • قال المشایخ :
علوم الانبیاء لدنیته فمن کان علمه مستذبذالك الكتب والمعلمين فليس هو من ورثته — الانبیاء — از نزدیکی حق تعالی است پس کسی را که باشد عالم و فایده کامل

(۳۰۶) گیرنده ازکتاب عالم پس نیست ان عالم ورثه انبیاء و ازعلم انبیاء فایده نگرفته است مگر ازخدای تعالی وهم درین معنی مولوی میفرماید ·

مثنویات

انبیا را علم ازحق بود بس	نی زمکتب نی زعالم نی زدرس
علم اهل دل نه ازمکتب بود	بلکه ازتلقین خاص رب بود
دست لطفش نسخه علم وحکم	بی قلم بر صفحه دل زد رقم
گفت ایزد یحمل اسفاره	بار باشد علم کان نه بود زهو
چون به دل خوانی زحق گیری سبق	چون به قل خوانی سیه سازی ورق

بیان بعضی مردم که سوال ازپیرد ستگیر کرده بودند وجواب ان ازپیرد ستگیر قدس سره:
چون مردمان این چنین سخن های بی براهین ازبعضی علماء وقاضیان شنیدند گفتندکه این مرتبه ما پیش بایزید برویم تا ببینیم که او چه میگوید · اکثر مردم جمع شده پیرد ستگیر قدس سره رفتند وسوال اغازکردندکه تو خود را هادی میخوانی ودانشمندان میگویندکه در تو نشانی هدایت نیست وانچه ازعالمان وقاضیان شنیده بودند بتمامی پیش پیرد ستگیر قدس سره بیان کردند بعده پیرد ستگیر جواب فرمود (۳۰۷) که فهم دارید به تمام توجه سخن من بشنوید که مصلح الدین شیرازی فرموده است ·

قطعه

فهم سخن گر نکند مستمع	قوت تبع ازمتکلم مجوی
وسعت میدان ارادت بیار	تا بزند مرد سخن گوی گوی

پس پیرد ستگیر گفت معنی هادی بشنوید وبدانیدکه هادی رهنما را گویند

ورهنما انستکه راه رسول علیه السلام بنماید من نیز راه رسول علیه السلام مینمایم
ازان سبب خود را هادی میخوانم . گفتند که راه رسول علیه السلام کدامست ؟
جواب فرمود که راه رسول علیه السلام انستکه خلق را بسوی حق تعالی بخوانند
ان سرور کاینات را اهل کفر پرسیده بودند که یا محمد !راه خدا کدام است ؟
حق تعالی جبرائیل را فرستاد این ایت نزول اورد .
قوله تعالی : قل هذا سبیلی ادعو الی الله علی بصرت . یعنی بگو یا محمد که
راه من اینست که میخوانم انان را بسوی خدا و بر بینائی گفتند بدین دلیل راه تو
و راه نبی علیه السلام یکی است و هیچ تفاوت نیست باز گفتند یا بایزید !عالمان
میگویند که امر پدر و مایندر و عزیزان بجای نمی ارد . (۳۰۸) و هر که امر
ایشان را بجا نیارورد مخالف شریعت است جواب فرمود که پدر و مایند رو عزیزان
مرا بکار دنیا میگمارند و ازعلم توحید و از راه حق تعالی میگرداند فرمانبرداری ایشان
درست نیست گفتند از دل میگویی یا ازکتاب ؟ فرمود ازکتاب بشنوید . ـ
که در کلام مجید و فرقان حمید حق تعالی خبر میدهد قوله تعالی : ووصینا الانسان
بوالدیه حسناء و ان جاهداك لتشرك به و مالیس لك به علم فلا تطعهما . یعنی
وصیت کردم ادمیان راکه با مادر و پدر نیکوئی کنید اگر ترا بکار میگمارند که به
سبب انکار در شرك افتی و ازعلم توحید بازمانی وحال انکه نباشد ترابه ان دانش
پس فرمانبردای ایشان مکنید وان سرور سروران نیز حدیث فرموده است .
قال نبی علیه السلام : فعکم عن ذکر الله تعالی فهو حرام .
یعنی چیزیکه باز دارد شما را از یاد خدای تعالی پس ان حرامست و هم درین
معنی بزرگی بیت فرموده است .

بیت

هر انکو غافل از وی یك زمان است   دران دم کافرست اما نهان است

گفتند که این کار تو نیز موافق تران است . بایزید پرسیدند (۲۰۹) که عالمان میگویند که پیر فقیر است و فقیر حقانی انست که از مادر و پدر راضی باشد و تو مادر و پدر معین داری ، بجواب فرمود کی بی مادر و پدر و فرزند میباشند ولیکن محبت دل خود را از انها بریده و منقطع کرده و تخلقوا با خلاق الله شده باشد پس همچنین که او فقیر است و فقر او به اتمام رسیده و چنانچه در این معنی ان سرور فقراء فرموده . قال النبی علیه السلام اذا اتم الفقر یکون عیناً کعین اللــــه . یعنی وقتیکه تمام شود .... فقیر باشد زندگانی او چون زندگانی خدای تعالــــی .

ابیـــــات

فقیر انست ای جان بـــــرادر .... مرا ورانی اب نه مــادر

نباشد مر اورانی زن نه فــرزنــد نه دارد به عزیز خویش پیونـــد

هر انکه حب خود زینهـا بریـده شود هیچ اهل دل جریــده

اگر دارد وگرنه در حقیقـــت نه دارد اب ام حال وحـــدت

بگیرد وصف خلق حق به هر حـــال شود او واحد به قول ان به افضال

بود فقرش تمام و گشت واحـــد زجستجوشان .... قاعـــد

بود عیشش حق تعالـــی چنین فرمود ان شهی انبیـــاء

بعده پرسندگان یقین کردند و در اطاعت پیر دستگیر (۲۱۰) در امدنــد و به منفعت دین رسیدند و هر که مشتت اختیار نکرد از منفعت بی نصیب ماند و اکثر خلق ان ولایت باهم مختلف شدند بعضی اعتقاد اوردند وبعضی منکر شدند وحسد نمودند وکسیکه به خانه پیر دستگیر قدس سره امدند برای دیدن ویا برای پرسش مانع میشدند و بعضی مردم میگفتند که ائین او بر حق است و مسلمانست ، و بعضی میگفتند که ائین او باطل است ووی منافق وکافــر است و هر کسی موافـــق

حال خود گفتگو میکـــردند .

مثنـــویـات

آیینه وصف است شیخ من عزیـــز روی خود در وی کند هرکس تمیز
کافری گوید که او کافر وش است مومنی گوید که او مومن خوش است
پیش زنگی ائینه زشت است و دود پیش رومی روی ائینه چون گل نمـــود

بیان امدن ملک لودی ، و مولانا ذکریا و پسرش احمد پیش پیردستگیر قدس ســره و مذاکره‌نمودن ایشان با پیر دستگیر :

ای عــزیز ! روزی ملک لودی و مولانا لودی و مولانا ذکریا و پسرش احمد هر سه کس پیش پیر دستگیر قدسسره امدند و مصافحه کرده بنشستند پارهٔ نان و شرینـــی حاضر بود پیش ایشان اوردند (۲۱۱) چون تناول نمودند . بعد ملک لودی گفت یا بایزید شما را با مردم دیندار انکار چرا است ؟ اکـــنون حق باید گـفت و مولانا ذکریا نیز گـــفت :

یابایزیدچرا ترس خدای تعالی در دل نمی اری که ناگفتنی میگویی و ناکردنی میکنی ، پیر دستگیر قدس سره فرمود کدام ناگفتنی میگویم وکدام ناکردنی میکـــــنم بفرمای ، مولانا ذکریا گفت یکی انکه خود را پیر میخوانی دوم میگویی که مرا الهام میایـــد . سوم میگویی که خلق منافق است و ناکردنی یکی انست که پیری بدروغ میکـــنی دوم به سخن عبدالله و یعقوب کار نمیکنی ، سوم انکه متکبر شدهٔ و ازخدای تعالی نمی‌ترسی که در دین مسلمانان خلل انداخته ای چارم ، انکه خواننده دعا وتسبیحات و مناجات و استغفار و نماز نفل بود یدالحال ترک ان کرده اید ، و پنجم انکه اول دلدار وحلیم و برد بار ومهربان ونیکو خوی بودی والحال دلازارمی رنجانی و تلخ میگویـــی و خلق نیکو گذاشته غفلت و خلق بد گرفته و بمال غره و مستغنی شده ای که در قـــرا ن فرمو ده است .

ولو بسط الله الرزق لعباده لبغوا فى الأرض ۰ (۳۱۲)
یعنی اگر فراخ کند خدای تعالی رزق بنده ها راهر اینه نافرمانبرداری کنند در زمین
و نباید شمارا که به سبب مال دنیا مغرور شده بی ایمان شوی ۰ بعدا پیرد ستگیر
قدس سره جواب فرمود و گفت یا مولانا ذکریا ! من که گفته عبدالله و یعقوب ودیگر
عزیزان قبول نمیکنم محض برای انکه ایشان مرا بکار دنیا میگمارند وازراه دین بازمیگرداانند
هرکس که فرزندان ویادیگر وابستها را ازراه حق بسوی دنیا و کار دیگر گمارد حق تعالی
اورا بجاهلان نسبت کرده است ۰ چون سرور عالمیان وخاتم انبیاء دعوه نبوت کرد
تمام قبیله ایشان چنانچه ابوطالب وابولهب وابوجهل گفتند که ازین راه وازین
کار بازگرد وانچه کار ورسم وائین ما [illegible] خلق است بگیر ۰
بعداء حق تعالی این ایت فرستاد ۰ قوله تعالی : قل أفغیر الله تامرونی اعبد ایها
الجاهلون ط ۰ یعنی بگو ایا پس غیر حق را امر مکنید مرا که عبادت کنم از هر
کدام جاهلان ۰ وحدیث قدسی نیز درین معنی فرموده است من شغل بسوای (۳۱۳)
فله زنار یوم القیامته ۰ یعنی کسیکه مشغول کند بجز من پس مرا وراز نار گردد
روز قیامت ۰

مثنوی

انکه سوی غیر به گمارد ترا	وازجمالی حق بگرداند ترا
جاهل است وشنوش قول ای عزیز	احمق ونادان است ابله بی تمیز
انکه او مشغول غیر حق شود	شغل او زنار یوم الحق شود

ودیگر پیری که میکنم ان نیز دروغ نیست ان راه رسول (ع) است که طالب صادق
را ازکوری وکری وگنگی وازشرك بیرون میکنم وازنور علم توحید خبر میگردانم
هرکه به متابعت من دریابد ویقین وباور کند وازسبب ویقین ومتابعت من حق
تعالی اورا ازین سه عیب برارد وتعلیم نبی حاصل کنند ۰

رباعــــــی

هرکه اید پیش من از بی‌خبــــر　　　از گری کنکی براید پیشتـــر
دانا و بینا شود از رحم حــــق　　　هم بود از علم وحدت بهـــره‌ور

دیگر انکه میگوئید که اول بادوستان مروت وحلم داشتی والحال ان خلق گذاشته ـ سخت و درشت خوشده ای • بشنوید که اول از نور معرفت واقف بودم پس در نـــور معرفت بکسی سخت ودرشت نباید گفت ودل داری وحلیمی پیشه باید گرفت الحال از نور علم (۲۱٤) توحید واقف و بهره مند شدم و خلق را در شرک می بینـــم و میخواهم که خلق در طلب حق در اید و به ایت قران عمل کند وعلم توحید حاصل کنند و به گفتار وحدت یاد ساله ثابت شوند • و بر خلق گفته من تلخ می‌نماید ـ یقین است که سخن راست بر هوا پرستان تلخ و زهر میگردد چنانچه درین معنـــی مشایخ فرموده است :

قال المشایخ قول الحق مر علی مطیع النفس: یعنی سخن راست بر فرمانبرداران نفس تلخ است •

ابیـــــات

چون شدم ازعلم وحدت بهـــره‌ور　　　خلق را در شرک میبینم مقـــر
من همی نخواهم که از ذکر خفـــی　　　شرک این ان را کنم از دل نفـــی
غیر حق را از دلش بیرون کـــنم　　　علم توحیدش بدل مکنون کـــنم
قول حق بر اهل نفس بدخصـــال　　　تلخ و زهر است بمعنی گوشمـــال

بعده مولانا ذکریا گفت که دعوی معرفت و توحید میکنی من چند مسئله از تـــو بپرسم اگر جواب دادی برتو یقین اورم • پیر دستگیر قدس سره فرمود اول از مسئله شریعت بپرس بعد از مسئله شریعت از مسئله دیگر بپرس (۲۱۵) مولانا ذکـــریا

به خشم شد و گفت که من اول از مسئله معرفت میپرسم • پیردستگیرقدس سره فرمود توکه از خانه روان شدی قدم به قدم نهاده این جا رسیدی یابه یکقدم رسیدی؟ جواب داد که یک قدم از خانه برداشتم و دوم قدم این جانهادم پیردستگیر قدس سره فرمود که دروغ میگویی • خودرا مسلمان میشماری وکذب از زبان بر می اری ودروغ گفتن گناه کبیره است چنانچه حق تعالی در قران مجید فرموده است :

قوله تعالی من خطاء یا هم من شیء انهم لکاذبون • یعنی از گناهان ایشان ازچه چیز بود وبه تحقیق ایشان دروغ گویان بودند وان خاتم النبیین وسید المرسلین نیز بدین معنی حدیث فرموده است • قال النبی علیه السلام : المؤمن لا یکذب والکذاب لیس بامتی • یعنی مومن دروغ گوی نباشد ودروغ گوی از امت من نیست •

رباعــــــی

هرکه بگوید دروغ هست گناه کبیر چیست گناه ، کفار ، هست دروغ نفیر
لعنت الامتی بر سرکاذب نزول کذب کند مر ورا روی سیه همچو قیر

(۳۱٦) چون این ایت وحدیث از پیردستگیر قدس سره شنید مولانا ذکریا وغیره خاطر ازرده شدند وپسرش گفت که من در کتاب دیده ام که کسی پیر ندارد هرچند فاضل باشد خلافت وپیری وی جایز نیست پس پیر توکدام است؟ توکدام پیر ترا خلافت داده است؟ پیردستگیر قدس سره فرمود پیر من محمد رسول الله است چنانچه اویس (قرنی) را از طفیل حضرت رسالت پناه نعمت باطن حق تعالی ارزانی نمود • بر فقیر نیز حق سبحانه تعالی از طفیل سرور انبیاء معرفت ذات وعلم توحید عنایت فرمود •

ای احمد ! چنانچه حق تعالی بر انبیاء علیهم صلوات والسلام بیواسطه غیر عنایت نمودند وبه وحی وجبرائیل اختصاص کردند همچنان وارثان انبیاء را از

طفیل ایشان بی واسطه غیر ما الهام و دلیل و اجتهاد ملحص گردانید نـــــد .
احمد گفت ایشان انبیاء و ولیان بودندکه بر ایشان وحی والهام می امد ند توکیستی
که سخن و تمثیل انبیاء و اولیاء در میان اری ؟ بعدا پیر دستگیرقدس ســـره
فرمود ای احمـد ! در زمانه پیغمبر علیه السلام اهل نفاق (٣١٧) وکــفره
نیز باپیغمبر میگفتند که ترا چه لایق است و سزاوار است که دعوه پیغمبری میکـنی
و میگویی که بر من وحی میاید وان ها که برایشان وحی میامد پیغمبران بودنـد .
حق تعالی در جواب ایشان این ایه فرستاد : قوله تعالی : وما ارسلنا (مـن)
قبلك الا رجالا نوحی الیهم . یعنی نفرستادیم پیش از توکه محمدی مگر مردان
بودند که وحی می فرستادیم سوی ایشان . فسئلوا اهل الذکران کنتم لا تعلمون .
یعنی بپرسید اهل علم و اهل کتاب را اگر هستید شما که نمیدانیـد .
ای احمـد ! حق تعالی در قران نه فرموده است که بر فلان و فلان وحی و الهام
فرستم بر فلان فلان نفرستـم . بلکه در قران فرموده است : قوله تعالـــی :
ینزل الملائکته بالروح من امره علی من یشاء من عباده . یعنی نزول میکند حق تعالی
فرشتگان را وجبرائیل را بران که خواهد بر بنده های خود یعنی وحی وجبرائیـل
می فرستد برانبیاء علیه السلام و الهام و ملایکه دیگر می فرستد براولیاء و مومـنان
که ایشان را الهام (٣١٨) خبر میدهد وعلم باطن وحقیقت اشیاء برای شـــان
مکشوف میگرداند چنانچه پیغمبر علیه السلام در وصف الهام حدیث می فرماینـــد
الا لهام نور ینزل فی قلب یعرف به حقیقت الاشیاء کما (هی) . یعنی الهـــام
نور است که فرود می ارد ان نور را ملایک در دل شناخته میشود به ان نور حقیقـت
هر چیزچنانچه هست وان خاتم النبیین درین معنی حدیث دیگر فرموده اســـت
قال النبی علیه السلام : اذا اراد الله بعبد خیرا جعل له واعظاء من نفســه
وقتیکه
(واخبر من قلبه) یا مره وینهـه . یعنی به خواهد خدایتعالی به بنده نیکـی
پس بگرداند برای او پند دهنده ازجان او وخبر گرداند دل اورا از امر و نهی .

ای احمد ! حق سبحانه و تعالی بر مومنان مستقیم درحالت زندگانی ودرحال مرگ ودرگور و قیامت ملک می فرستد و الهام راستی میدهد و مژده نجات از اندوه وغم میرساند و ازعطا نعیم بهشت اگاه میگرداند چنانچه درین معنی در قران ایست فرموده است و تفسیر ان راحسینی واعظ (الکاشفی چنین) نموده است . —

قوله تعالی ان الذین (٣١٩) قال ربنا الله ثم استقاموا . یعنی به درستی که انانیکه گفتند پروردگار ما الله است پس بر ان بایستادند ، تتنزل علیهم — والملئکته . فرود ایند بر ایشان یعنی بر مومنان مستقیم فرشتگان . نیز در وقت مرگ یا به وقت خروج از قبر یا در لحد به انکه ایشان را بشارت دهند و گویند أن لا تخافو !

مترسید از انماکه در پیش دارید از امور اخروی که بر شما اسان خواهد گذشت ولا تحزنوا واندوه مبرید بر انچه گذاشته اید أز اهل ولد که حق تعالی کار ایشان بخوبی خواهد ساخت وابشروا ابا الجنته التی کنتم توعدون ط . وشاد شوید به آن بهشتی که در دنیا بودید که به ان وعده داده می شدید به زبان پیغمبر . نحن اولیاء کم فی الحیوت الدنیا وفی الآخرت . ما دوستان شما بودیم در زندگانی دنیا یعنی شما از افات نگاه میداشتیم و الهام راستی میدادیم وبخیر دلالت مینمودیم و معاونت می کردیم و دوستان شما ؟ هم دران سرای به تکریم وتعظیم .

مثنویات

انبیا را وحی می اید بنام ۔۔۔ ازخداوند جهان بشنو کلام
(٣٢٠) جبرئیلش هست پیغمبرید وست ۔۔۔ تا رساند وحی ان دلبر بدوست
بر ولی ارد ملایم خوش شنرون ۔۔۔ یعنی الهام خدا ارد بسند وشن
دردل مومن در اند ازد بیبر ۔۔۔ اگاه وواقف کند از خیر و شر
وحی الهام ازخدای ذوالکرام ۔۔۔ بر نبی هم بر ولی اید مدام

هرکه مومن است داند از ربی بر ولی الهام وحی بر نبی
هرکرا خواهد خدا فاضل کند علم ان سرور برو نازل کند

بعده پیر دستگیر قدس سره فرمود که در قران وحدیث چنین امده است پس اگر شما قبول وباور ندارید من چه گویم ، پس مولانا ذکریا و احمد ملا لودی گفتند که این ایت وحدیث قبول نداریم تا خارق وکرامت نه نمایی تا یقین ما پیدا شود . پیر دستگیر قدس سره فرمود که کرامت معرفت حق تعالی است که حق سبحانه رانشناسد واز تاریکی سوی روشنایی بر اید واز علم توحید خبر شود وبا حق تعالی یگانه گردد و منافقان گفتند که ادمی درین جهان خدای تعالی را نیابد وبا حق یگانه نشود مگر در مرگ ویا پس از مرگ بعدا علی شیر رحمت الله علیه گفت یا احمد ! تو نیز مرشدی میکنی یاران (٢٢١) خود را به چه میگماری ؟ جواب داد که بر پنج بنای مسلمانی میگمارم وکلاه وشجره میدهم ، پس از مرگ مرید خود را به پیر خود میرسانم و پیر من به پیر خود تاسی کرسی به حضرت رسول میرساند وحضرت به حق میرساند . بعده علی شیر رحمت الله علیه گفت چون پس از مرگ به بدرقه تاشی کرسی به حضرت خداوند رسانی ورسی بهتر است الحال در حیات دنیا پیر کامل ترا بحق رساند خوش تر است انصاف باید گفت .

بیت

فرق است میان انکه یارش در بر با انکه دو چشم انتظارش بر در

ای احمد ! هرکه الحال حق تعالی رانه بیند به چشم دل در دنیا بدو اشنا نشود هرگز در اخرت از لقاء پروردگار خود بهرمند نگردد ودر قیامت کور ونابینا برخیزد چنانچه در قران مجید حق تعالی خبر میدهد قوله تعالی :

(من کان فی هذه اعمی فهو فی الاخرت اعمی واضل سبیلا .) یعنی کسیکه

دردنیا کور است پس او در اخرت کور باشد و گمراه باشد ازراه • ورسول علیه السلام نیز درین معنی فرموده است • قال نبی علیه السلام : کما تعیشون تموتون (۳۲۲) کما تموتون تبعثون کما تبعثون احشرون • یعنی چنانچه زنده باشید انچنان بمیرید وچنانچه بمیرید همچنان یعنی بران حال زنده شود وچنانچه بر خیزید به ان حال درحشر باشد •

مثنویات

هرچه کور است اندر اینجا بی خبر | اندر انجا کور باشد بی بصر
هرکه او ازچشم دل حق راندید | کور باشد درقیامت ازمجید
چون بود زنده بمیرد همچنان | همچنان انگیخته گردد بدان
همچنان درحشر باشد تا ابد | این چنین فرمود ان یار صمد

هرچند پیر دستگیر قدس سره و یاران ایت و حدیث دلیل می اورند وقبول نمی داشتند وعناد می افزودند وگفتند که علم و دانش هرمقام برما بیان کن، پیر دستگیر قدس سره فرمود که شما بی خبر اید وبی خبران رافی الحال خبر کردن جایز نیست چنانچه ان سرور انبیاء حدیث فرموده است • قال نبی علیه السلام تکلموا الناس علی قدر عقولهم • یعنی سخن گوئید با مردمان با اندازهٔ عقل ایشان •

مثنویات

گر سخن گویی به مردم ای پسر | قدر عقلش گویی ای صاحب هنر
زاهدان را گو سخن (۳۲۳) از شیر و حور | یا بگو ازمیوه ها یا از قصور
پیش عارف گو سخن از روی دوست | زانکه او داند شناسد بوی دوست

دیگر انکه سوال شما از روی حجت است و از روی عناد است

مثنــــــویــــات

پیش کامل روز حاجت گو سخــــن ⁂ تا بیابی از کلام علم و فــن
از سوال امتحان پرهیزکـــــن ⁂ بهر حاجت رو سخن انگیزکــن
هرکه او خالی رود در پیش پیـر ⁂ پیر کند از نور حکمت دل ضمیر
بر سبو پرا گر ریزی تو اب ⁂ جا بگیر و برفتد اندر تــــراب
هر که پر باشد ز جهل و احمقی ⁂ پند تو نه پذیرد ان گرگ شقــی

بعدا مولانا ذکریا گفت که من خبر دارم پس پیر دستگیر قدس سره فرمـــــود :
یا مولانا ذکریا ، من ترا از معنی وحقیقت (الف) و (ب) بپرسم اگر جـواب دادی بپرسم تحقیق خبر داری گسفت بیان کن پیر دستگیر قدس سره فرمود که جمله چند حروف است جواب داد که بیست و نه حروف است باز پرسید که کدامها — حروفها به خدا تعلق دارند وکدامیها به پیغمبران تعلق دارند وکدامیهـــا به بهشت وکدامیها به دوزخ تعلق دارند مولانا ذکریا جواب (۳۲۴) دادن نتوانست ، پیر دستگیر قدس سره فرمود یا مولانا ذکریا جواب سی حروف نتوانســتی داد حقایق توحید چه دانی ؟ وجواب ان چون خواهی داد ؟ پس صحبـــت ما منقطع شد بعد ان مولانا ذکریا گسفت یك سخن مگو دیگر هر چه دانی بگــو :
پیر دستگیر قدس سره فرمود ان کدام سخن است ؟ گفت که مسلمان را منافق مگــو پیر دستگیر قدس سره فرمود : که من مسلمان را منافق نمی گویم اگر به ایـــت قران وحدیث نبی علیه السلام کارکند این سخن از پیر دستگیر قدس سره شنیـــد ذکریا ، غضب الود برخاست ، لودی دستش بگرفت گفت ساعتی بنشین ذکـــریا ، گفت که سخن این مثال تیر بر دل من میرسد ومانند اتش دل من میسوزاند پیر دستگیر قدس سره فرمود بیهوده دل خود را مسوزان و سخن حق بشنو و بگو وکار نفـــاق مکن به علم خود کارکن که مومن علم را برای عمل میخواند نه برای حجت ، چنانچـــه

ان سرور انبیاء درین معنی فرموده است قال نبی علیه السلام :
من طلب العلم لاجل الدنیا فهو کافر ومن طلب العلم (۲۲۵) لا اجل حجته فهو منافق ومن طلب العلم لاجل العمل فهو مسلم ٠ یعنی کسیکه طالب علم برای دنیا کند پس او کافر است وکسیکه طلب علم برای حجت کنند پس او منافق است وکسیکه طلب علم برای عمل کند پس او مسلمان است ٠

مثنویات

هرکه جوید علم را از بهر مال   میشود کافر به نزد ذالجلال
هرکه علم از بهر حجت خواند او   سوی حجت اسپ همت را ند او
شد منافق گر بخواند صد علوم   ور به پیشش مرد زن باشد هجوم
هرکه خواند علم را بهر عمل   مسلم است و نیستش در دین خلل

بعدا ملک لودی ومولانا ذکریا ، و تمام جماعت برخاستند وبه خانهٔ عبدالله رفتند وبرهمه فریاد کرد ند که پسر تو مسلمان را منافق گوید و تو میگویی که خلق در کار اسلام است و پسر تو میگوید که خلق در نفاق است ، پس بهتر است که مایان ازین شهر براییم و تو با پسر خود درین شهر باش ، عبدالله گفت که قبل ازین میخواستم که اورا ببندم اما چه کنم که مریدان او بسیار جمع شده اند اینقدر توت ندارم که اورا ببندیم پس ملک لودی گفت اگر به بستن او راضی هستی (۲۲٦) من خلق را جمع کنم تا مریدان اورا بگیرد و تو با جمع شاگردان اورا به بندعبدالله سخن او شان قبول کرد ٠

بیان جمع امدن منکران واهل نفاق بایکدیگر برای بستن پیر دستگیر قدس سره

ای عزیز من بعدا ملک لودی عزیزان خود و مردمان که در حکم وفرمان برداری

ایشان بودند جمع کردند و سلاح پوشیدند و بعزم جنگ و بستن پیر دستگیر قدس سره روان شدند سپس عثمان بن شهری رحمت الله علیه یار بود از رفتن ایشان واقف شد یاران پیر دستگیر را خبر گردانید و جمله یاران سلاح پوشیده به قصد جنگ به خانه پیر دستگیر رسیدند ، سیدعلی بن بخشی رحمت الله علیه از همه یاران پیشتر راه جماعت عبد الله گرفت و گفت ای یعقوب این خلق را جمع نموده ای کجا میروی ؟ جواب داد که برادر من دیوانه شده است میخواهم که در خانه ببرم سیدعلی رحمت الله علیه گفت این فتنه انگیزی بگذار ورنه عداوت بسیار خواهد شد و این لشکر خود باز گردان واگر باز نگردانی به سوگند شما سوگند بخورم که ان سوگند طلاق است که اهل نفاق و شرك میخورد و سوگند مومنان بخدا است که اگر بخدا سوگند بخورم شما اعتبار نخواهید کرد که نزد شما سوگند طلاق اعتبار دارد (۲۲۷) پس سه طلاق بر زن من است اگر کسی به قصد عداوت در خانه پیر من بیاید اگر برادر و پدر من باشد سرش از تن جدا گردانم چون از زبان سیدعلی (رح) سوگند شنیدند جا بجا استاده شدند هریکی اندیشه میکرد چه باید کرد ؟ ناگاه میرزا ملك شهر کانی گرم که نصف ملکی شهر به میرزا متعلق بود و نصف به لودی ، و زن میرزا خواهر علی داد بود و او طالب و خیرخواه — پیر دستگیر قدس سره بود و میرزا نیز به روی لشکر یعقوب استاده شد و ملك لودی که شریك کدخدای شهر بود طلبید گفت یا لودی این خلق را باز گردان اگر تو هم قصد جنگ داری اول با طایفه ما جنگ کنید و به یقین بدانید که تا این طایفه ما زنده است یا یزید به دست شما نخواهد افتاد و پسر لودی بهاو الدین نام جوان عاقل بود چون این سخن از ملك میرزا شنید فهمید که در میان مردم شهر عداوت می افتد ۰ پدر را گفت که در شهر خلل می افتد کار به فهمیدگی باید کرد و درین اندیشه بودند که پسر میرزا رسید و گفت که ای دوستان درین شهر چندان هندوان و قلندران و نیکوکاران وبدکاران اند ۰ در میان ایشان یکی دیوانه

بایزید نیز باشد و شما همراه او دیوانه نشوید (۳۲۸) و چند سال دیگر هم ببینید اگر افعال او نیک خواهد بود پایدار خواهد شد والا هلاک خواهد گردید . بعدا تمام خلق برگشته بخانه های خود رفتند وحق تعالی دشمنان پیر دستگیر را مقهور ساختند .

مثنویات

هر که او بر حق بود ای یار من — حق بود حافظ مرا ورا کن یقین

هر که بیند بد بسویش کور کرد — گر بود شیر و زبون چون مور کرد

جمله بیگانه کند با او حسد — چون ابو طالب بان یار صمد

دوستانش کل یوم بر مزید — گر زغصه جان دهد دیو مرید

دین حق غالب شود ای هوشمند — گر شود رنج منافق زان دو چند

حق سبحانه وتعالی روز بروز مرتبه پیر دستگیر قدس سره در ترقی نمود و حاسدان را ازحسد بیماری دل زیاده شد و اکثر علماء اهل قضات و شاگردان عبد الله و یعقوب بخانه های سرداران و ملکان دهمه بد گفته میگشتند وبه سرداران میگفتند اگر این گمراه را از گمراهی باز نگردانید روز قیامت همه ملکان بزه کار خواهند شد سرداران گفتند ای عالمان شما از روی کتاب فقه میگوئید و بایزید از ایت وحدیث سخن میگوید خلق عام وخاص درین اندیشه حیرانند که پیروی شما کنند ویا پیروی (۳۲۹) ایشان ، بعدا سرداران وملکان جمع شدند خواستند که بخانه پیر دستگیر قدس سره بروند وبه زعم ایشان که سخن ناشایسته میگویند ازان باز گردانند .

بدانید که زن ملک لودی و بی بی شمسو علیها الرحمه از یک قبیله بودند ، زن لودی به لودی گفت که تا خلق بخانه بایزید نه رفته اند یک مرتبه مایان جواب

بفرستم لودی گفت بسیار خوب ، کسی را بخدمت پیر دستگیر قدس سره فرستاد — وگفت که بایزید را بگو که عالمان در شهر میگردند و ملکان وسرداران را برقرار نمی گذارند که بایزید را ازین سه سخن بگردانید ، یکی انکه نگوید که خلق را در شرك می بینم دووم انکه نگوید که خلق منافق است ، سوم انکه نگوید که خلق در تاریکی است پیش، از انکه ملکان و سرداران درخانه شما نیامده اند وشما را ازین سه سخن باز نگردانیده اند بگفته ما و رضای خود دیگر این سه سخن مگوی · پیر دستگیر قدس سره فرمود که من کار بحکم خدای تعالی میکنم تا انکه حکم خداوند بمن نشود ازین سه سخن باز نگردم · باز لودی کسی فرستاد که اول ترا باید که ازین سخن باز گردی، اگر باز نگردی تدبیر خود کن که کلانتران شهر (۲۲۰) جمع شده و خواهد امد ، من ترا خبر کردانیدم ، سپس پیر دستگیر قدس سره اندیشه کرد که تدبیر ان همین است که تا سرداران جمع نشده اند بخانه ما نیامده اند ایشانرا باید طلبید وبه ایشان مشورت باید کرد ، بعده پیر دستگیر کس فرستاد وجمله کدخدایان را طلبید ، چون امدند و درخانه پیر دستگیر بنشستند پیر دستگیر فرمود که عالمان و قاضیان این شهر بر ما حسد میبرند وعداوت بر پا کرده است اگر شما جانب ایشان میکنید مارا اجازت دهید که خانهٔ خود را ازین شهر برارم · جای دیگر بروم واگر شما جانب حق هستید پس چند روز درین شهر گذرانیده شود ، سرداران گفتند که درمیان شما وعالمان غرض نداریم ولیکن چند سخن که از زبان شما ناشایسته میشنویم اگر توبه کنی ان سخن ها دیگر نه گوی · پیر دستگیر قدس سره فرمود که سخن ناحق نمی گویم · زیرا که شما را در ضلالت در ظلمت و شرك میبینم و ما میخواهیم که خلق الله را ازین ظلمت و شرك بیرون اریم و منفعت دین رسانم درین اثناء مولانا ذکریا وملا ویس شاگرد عبد الله بودند گفتند که اگر کلانتران و سرداران درمیان ما و شما (۲۲۱) غرض نکنند اولی تر است · مایان هم این مقدار قوت داریم که جمع شده ترا ازین

سخن ها باز گردانیم یا ازین شهر ترا بیرون کنیم • پیرد ستگیر قد س سره فرمود — نیکو باشد شمارا قبول داریم و باشما برابری میتوانم کرد هم به حجت و هم به تیــغ • هرچه بخواهید بکنید • بعدا مولانا ذکریا ، گفت که من شنیده ام که تو خــود را کشف القلوب میخوانی و میگویی که من از دل خبر دارم بگو درد ل من چیســت ؟ اگر بگویی بر تو یقین کنم و مرید تو شوم پیرد ستگیر قد س سره فرمود که مـــن صاحب کشف القلوب ام ولیکن در تو دل نیست اگر در تو دل میبود از حال اوـــ اگاهی میدادم پس ملا ذکریا گفت ، که ای مسلمانان ! این میگوید که در تــو دل نیست بیایید مرا بکشید وشکم من پاره کنید اگر دل در اندرون من بر امــد بایزید را نیز بکشید تا خلق از بدی وافت او پناه یابند واگر در وجود مــن دل بر نیامد خون خود معاف کردم و تمام مسلمانان در متابعت او در اینـــد • بعدا پیر دستگیر قد س سره فرمود دل را که تو انرا دل میخوانی اگر گوسپا لــه و (۳۳۲۰) بزغاله را بکشی دراندرون نیز پاره گوشت بر ایند • که انرا دل میخوانید وانکه من اورا دل میخوانم صفت او بشنو که دانا ترین دانایان فرموده اســـت • قال النبی علیه السلام قلب المومن اکبر من العرش وواسع الکرسی • یعنی دل مومن بزرگ است از عرش و فراختر است از کرسی و حق سبحانه تعالی نیز در صفت ایـــن دل حدیث قدسی فرموده است •

قال حدیث القدسی : لا اسع فی الارض ولا فی السماء لکن اسع فی قلوب المؤمنین یعنی نگنجیدم من در زمین ونه در اسمان باری گنجیدم من در دل مومنان و هم در معنی این حدیث مولوی در مثنوی می فرمایـــــد •

ابیـــــات

گــفت پیغمبر که حق فرموده اســت — من نگنجم هیچ در بالا و پســت
در زمین و اسمان وعرش نیـــز — من نگنجم این یقین دان ای عزیز
در دل مومن بگنجم ای عجـــب — گر مرا جویی دران دلها طلــب

ودر صفت این دل بزرگ دیگر بیت فرموده است ·

بیت

دل یکی منظر است ربانی ‌‌ خانه دیو را چه دل خوانی

وجای دیگران رحمت العلمین فرموده است ·

حدیث قال النبی علیه السلام : القلوب (۳۳۳) لقلوب مشاهد ·

یعنی دل بادل اگاه بود اگردر شما دل میبود هر ایینه از دل خبر میبودید ·

دل را بدل رهی است درین گنبد سپهر ‌ کینه بسوی کینه کشد مهر سوی مهر

دیگر مولانا ذکریا جواب نداد اما پسرش گفت که خود را (صاحب) کشف القبور میخوانی بیا در گورستان برویم اگر مرده باتو گفتگوکند ماهمه برتو اعتقاد کنیم · و مرید تو میشویم ، بعده پیر دستگیر قدس سره فرموده است اگر شما اواز مرد میشبندید من هرگز شمارا کر نمیخواندم پس من شما را از ان کر میگویم که اواز مرده را نمی شنوید و مرده را نمی بینید ونمی دانید شناسید حقیقت ایشان ·

مثنویات

گر شوی واقف ز قبر جسم هان ‌ دانا و بینا شوی بر مردگان

جسم چون قبر است دل دروی لحد ‌ جان هر یك مرده دان ای نیك مرد !

حال هر مرده بدانی در قبور ‌ گر بود در ظلمت و یا پر ز نور

از کلامش حال او ظاهر کنی ‌ انچه باشد در بطون با هر کنی

بعدا ملکان وکلانتران گفتند ای بایزید ! بکدام کار حق و باطل در میان شما وعالمان ظاهر شود ؟ پیر دستگیر (۳۳٤) قدس سره فرمود که درین ولایت هفت شهر اند یك کس از شهر بیاید وچهل شبانه روز درصحبت من باشد و متابعت

من اختیار کند ویک کس چهل شبانه روز در صحبت و متابعت عالمان باشد . بعد از چهل روز یکی را باید پرسید در متابعت هرکه منفعت نیافته باشد ان بر باطل و دروغ گو است سخن او قبول نباید کرد چون این سخن پیر دستگیر قدس سره فرمود بعضی قبول کردند و بعضی گفتند اگر مشقت نه تواند ؟ چه باید کرد پیر دستگیر فرمود که بی مشقت خدا حاصل نشود تا محنت را نکشند و بادیه خشك پر از خار مغیلان را طی نکنند بکعبه مراد نتوان رسید .

مثنویات

تا خار مغیلان نخلد یار به پای | تا پای تو ابله نشود جای بجای
تانشیب و فراز را طی نکنی | تا خواب سحر ز سر خود فی نکنی
هرگز نه رسی بکعبه ای مرد خدا ! | بشنو سخن وجهد کن وجهد نما

بعدا مولانا ذکریا گفت یا بایزید ! هرکه باز نشیند یکی من نیز با انان نشینم زیرا که هرکه پیش تو امده است و خلوت گاه داشته است همه عام وکم خوان ونادان اند . و از شیطان بی خبر اند (ـ ۳۳۵) وشیطان ایشانرا پلیدی میدهد وایشان نمیدانند و نمی شناسد اگر من با ایشان بنشینم ، سبحان الله و صلوت بخوانیم . اگر شیطان پلیدی بیارد ، حق تعالی بر برکت سبحان الله و صلوت بنزد ما شیرین و حلوا نماید ویاران شمارا شیطان پلیدی میرسانند . و در نظر اشیان شکر و حلوا مینماید ازان سبب از تو را ....

بعدا علی شیر رحمت الله علیه گفت ای ملا ذکریا شیطان چگونه چهره دارد ؟ ملا ذکریا گفت که سفید ریش وچشم راستا وکور است علی شیر گفت که تو هم سفید ریش وچشم راست تو کور است ، چهره شبیه شیطان داری افعال واقوال تو نیز به شیطان میماند به تحقیق عین شیطانی .

مـــــنـــوی

کیست شیطان انکه خیرش در نظـــــر شر نماید و شر پیشش ۰۰۰۰

بعدا پیر دستگیر علی شیر را اشارت کرد که چیزی مگو که جنگ خواهد کـرد و مـلا ذکریا نیز تغافل کرد و میرزا گفت یا بایزید شرط تو انست که دیگر خلق را چیـزی نگویی و ملامت نکنی کسی که از تو راه یافته است ممکن نیست که از راه تو باز گردد ۰ وکسیکه از تو منکر است او هرگز بسوی راه تو باز نگردد و ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ (۳۳٦) ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ تو بی موجب باشد وبی فایده بعدا پیر دستگیر قدس سـره فرمود- اگر دریك خانه چند کس خفته باشند و دران خانه اتش (در گیرد) ۰ ـ و یك کس از انجمله بیدار شود ان خفته گان دیگر را بیدار کند یا نـــــــه ؟ گـفتند که کار عاقل انست که خفته را بیدار کـــــنند :

ابیـــــات

خفته را بیدار کن تا جـــان بــرد از حیات زندگی او برخـــورد

بزه بر گردن در اویختی سطـــرد گر تو بیدار نکردی سوخت و مرد

پس پیر دستگیر قدس سره فرمود الحال همچنین این خلق را خفته میبینم ودر غفلت عمر میگذرانند میخواهم که ازخواب غفلت بیدار گردانم و از معیت حق اگاه سـازم تا در اتش انکار و بی خبری نسوزند و مسلمانان را در تمام مسلمانی درارم ـ در قران حق سبحانه و تعالی فرموده است قوله تعالی : یا ایها لذین امـنو ادخلو فی السلم کافـه ۰ یعنی انکسانیکه ایمان اورده اید درایید در تمــام مسلمانی و تام مسلمانی شریعت و طریقت و حقیقت و معرفت است ۰ سپس واقف مـی گردانم مومنان را از معـــرفت حـــق ۰

چون این دلیل از زبان پیر دستگیر قدس سره شنید حجت ایشان منقطع شـــد

وبعضی مردم (۳۳۷) این دلیل‌ها را قبول کرد و بعضی انکار کردند و در منکر . . . وسعادت بی نصیب شدند .

بیـــــت

سعادت کسی را . . . غبار که قول بزرگان بود گوش دار
هر انکو که منکر شد از راه حق شقی شد ز شیطان گرفته سبق

بعدا ملک میرزا گفت . . . چند روز بیائید وهرکس به کار خود شاغل باشید پس خلق برخاستند و به خانه های خود رفتند .

بیان سبب گفتن سلام پیر دستگیر قدس سره برمردمان و از گفتن ان سه سخن باز امدن

ای عزیز من پیر دستگیر قدس سره سه سال زیاد و کم از ان سه سخن باز نشست و بر کسی سلام نه کرد . و میگفت که بر منافقان سلام گفتن روا نیست روزی به طرف گورستان می گذشت شخصی وفات یافته بود مردمان بر سر گور او امده بودند و پیر دستگیر قدس سره بر ان جماعت گذشته و سلام نکرد بعضی که دیوانه است و بعضی گفتند که بی هوده گو و گمراه است . چون پیر دستگیر سخن ایشان شنید این ایت گفت . قوله تعالی :

ان ربك فهوا علم بمن ضلّ عن سبیله و هواعلم بالمهتدین . یعنی پروردگار تو میداند کسی که (۳۳۸) گمراه است از راه و او میداند و دانا است بر راه یافتگان . چون قدری راه رفته بود که از حضرت ایزد ندا در رسید و دلیل این ایت یاد دهانید . قوله تعالی : سلام قولا من رب الرحیم . یعنی سلام سخن از پروردگار رحیم است

وگفت ای بایزید پس ازین بر مردمان سلام می کرده باشی وان سخن مگوکه خلق اله از تو ازرده شوند چون ترا راه مستقیم نموده ام بایدکه مردمان را بحکمت و پند اموزی راه راست بخوانی تا از تو منفعت دین بیابند قال الله تعالی حدیث قدسی : دعوالانسان الی سبیلی بالحکمت ۰ یتول بعمل الحسنه ۰ یعنی بخوان ادمیان را بسوی راه من به دانائی و به سخن و عمل نیکو ودر قران نیز وارد است قوله تعالی : ادعوالی سبیل ربك بالحكمة والموعظه الحسن وجادلهم الّتی هی احسن ۰ — یعنی بخوان بسوی راه پروردگار خود بدانایی و پند نیکو و مجادله کن یعنی کوشش نماید و طریقه که نیو ست ۰ بعدا پیر دستگیر قدس سره امر پروردگار خود بجا اورد وکارش روز بروز رونق گرفت ۰

مثنوی

امر حق را کن بجا ای نامدار — تا شود خوشنود ازتو کردگار
(۳۳۹) هرکه او کار به امر حق کند — کار او را دم به دم رونق کند

بعدا پیر دستگیر قدس سره بازگشت و بر ان جماعه گذر نمود و سلام و جواب سلام دادند ان جماعه متحیر شدند با هم گفتند که چند مدت شده است که بایزید برکس سلام نمیکرد وامروز نیز چون این طرف میرفت سلام نکرد وچون ازان طرف گشت سلام کرد این چه بود ۰ چند کس از عقبش رفتند عرض نمودند که چند سال است که با کسی سلام نمیکردی امروز چه سبب بود که با مردمان سلام کردی ؟ پیر دستگیر قدس سره فرمود که امروز بر من امرحق تعالی رسید که دیگر سلام میکرده باشی وان سخن وان کار مکن که از سبب ان خلق از راه راست بگردند واز تو انکار کنند ودر ضلالت افتند ۰

مثنوی معنویات

کاملان را می نشاید ای پسر　　که هند کاری و گفتاری هنر
که از آن مر خلق را شهرت شود　　از طریق حق سوی ظلمت شود

بعدا ٔ سایل گفت ؛ یا بایزید ! چون حق تعالی ترا چنین امر فرموده است پس مر ترا بایدکه چند سخن نگویی اول انکه نگویی که بر من جبرئیل می اید ۰ دوم انکه مگوکه مهدی ام ۰ سوم خلق را منافق مگو (۳۴۰) پیر دستگیر قدس سره فرمودکه من نمیگویم که بر من جبرائیل میاید بلکه میگویم که بمن الهام میشود ونمیگویم که من مهدی ام و میگویم که هادی ام و دیگر نمیگویم که خلق تمام منافق وکافر استبلکه میگویم هرکه را حق تعالی منافق کرده است منافق است، ۰ و هرکه کافر است کافرانست ۰ بعدا ٔ در شهر شهرت شد که بایزید الحال خلق رامنافق نمیگوید و سخن ناشایسته را ترک داد ۰ بعض حاسدان که در دل حسد داشتند اندیشیدند که مبادا در نظر عوام و خواص عزیز گردد وخلق بسوی وی متوجه شوند و در متابعت او در آیند لاجرم به عوام الناس میگفتند که میدانید که بایزید این سه سخن از ترس خلق ترک نموده استوبزبان نمیگوید اما از دل میگوید که خلق منافق وکافر است سپس بعضی مردمان مخالفت ملامت کردند و گفتند که مالك دل — خدای تعالی است وبر ظاهر از بایزید هیچ عملی بد و ناشایسته دیده نمیشود واکثر فعل های نیکو ازو صادر میشود اول انکه امامت می کند و ازکسی اجرت نمیخواهد دوم خلق الله را تعلیم قرآن وکتابها (۲۰۱) میدهد، و توقع ازکسی نمیکند و حرص دنیا در وی نیست آنچه حق تعالی قسمت اورده است به او میرساند بران قانع است اول کار دنیا بیکرد الحال انرا ترک داده توکل گرفته اند ۰

مثنوی معنویات

توکل از همه طاعات بهتر　　توکل را محبت هست یکسر

توکل کن توکل کن توکـــــل | محبت را توکل هست مستقبـــل
توکل هرکه را سرمایـــه امـــد | محبت سود ان خوشـــه امـد
توکل هست با توحید یك جـــا | که دارد این و ان یکجـا ی ماوا
دل موء من مقام این دوامـــد | نجات از شر پیام این دوامـــد

عالمان و پیران این ولایت به هوای نفس و به متابعت شیطان کار می کنند بعضی علماء به سبب قاضی گری و بعضی به پیش نمازی و بعضی به سبب اموختن علم حاصل دنیا میکنند و پیران این ولایت به سبب پیری قوم به قوم و دیه به دیه میگردند ازمریدان وغیره حاصل دنیا می نمایند و پیری را به دنیا می فرشسند .

مـــثـــنـویـات

هرکه گوید خویش را دینـدار او | کار دین بفروخت بر دینار او
بهره دین داد دنیا را خـــریـد | هست خاسرانکه ازعقبی بریــد
هرکه باقی رابه نانی داد او | (۳۴۲) خرمن طاعت زده برباد او
کار دین از بهر عقبی کن پســـر | تاشوی در دار عقبـــی بهرور

چون چنین سخن از بعضی مردم شنیدند مخالفان . . . . شدنـــد و درا و حسد ایشان متضاعف گردید تا هــلاك شدند .

قطعـــــــــه

توانم انکه نیازارم اندرون کســـی | حسود راچه کنم کو زخود به رنج دراست
بمیر تا برهی ای حسود کین رنجی است | که تا نیفتد او جز به مرگ نتوان رســـت

قطعــــــــه

شور بختان به ارزو خواهنـــــد | مقبلان را زوال نعمت وجـــاه

گر نه بیند به روز سفید چشم چشمهٔ آفتاب را چه گناه ؟

راست خواهی هزار چشم چنان کور بهتر که آفتاب سیاه

بیان بیرون آمدن پیر دستگیر قدس سره از خانه بعد از پنج سال

ای عزیز من حق تعالی امر فرموده پیر دستگیر را که پنج سال از خانه بر میاو سبب منع نمودن پیشتر بیان شده است . چون پنج سال پیر دستگیر قدس سره در خلوت گذشت از حق تعالی ندا در رسید که یا بایزید الجبال پنج سال گذشت باید که از خانه بر ایی و مردمان را به سوی معرفت من دعوت کنی و علم توحید بیاموزانی و طالبان صادق را بمن اشنا گردانی (۳۴۳) بعد ا پیر دستگیر قدس سره به امر حق سبحانه تعالی از خانه بر امد یاران همه جمع شدند مبارکی دادند و شادمانی نمودند وهر یکی گوسفند وارد اوردند که گوسفندها وارد بسیار جمع شد به اشارت پیر دستگیر ذبح کردند و طعام بسیار را پختند و مردمان خواص و عوام را طلب نمود و طعام به فراخی و خوشحالی خوراندند یاران مصلحت کردند وگفتند که یا بار باید که پیر دستگیر خود را به خانه هیای خود ببریم و مهمانی بدهیم تا محلت از کلام پیر دستگیر مستفید شوند و سیمیس غزنوی رحمت الله علیه گفت که اول پیر دستگیر را من به خانه خود میبرم زیرا که خانه من در شهر واقع شده است ملکی نیز خود می کنم پس اولتر انست که پیر دستگیر را اول به خانه خود ببرم تا بسیار مردم از پند و نصیحت ایشان منفعت دین یابند یاران قبول نمودند بعدا غزنوی رحمت الله علیه پیر دستگیر قدس سره را به خانه خود برد و مهمانی کرد بسیار مردم جمع شده بود وهر یکی به قدر اشتیاق طعام خوردند و به خانه های خود رفتند چون شب گذشت نماز بامداد کردند مردم بسیار جمع شدند به معنی برای واقعه سخن برای حجت این قدر مردم

جمع امدند (۳٤٤) که در خانه غزنی جای مردم تنگ شد بعد پیردستگیر قدس سره ازانجا برخاست در مسجد رفت و خلق همراهی ایشان به مسجد رفتند هریکی از هر باب سوال اغاز نمود یکی گفت که این خلق از ناشناختن یگانگی واقف است یا نه . پیر دستگیر فرمود که این خلق از شناختن حق محروم و حق تعالی را به یگانگی نمی شناسد در ان مجلس چند کس بودند که انانرا سالك میخواندند چنانچه عبد الکریم و شیخ سید و هیبت و موسی و سلیمان و شیرخان و شمس خان و غیره اکثر یاران خواجه اسمعیل بودند . ایشان گفتند که یا بایزید عارفان را محروم خواندن درست نیست پیر دستگیر فرمود یکی نور معرفت است و دیگری نور نبوت و توحید است ، شما از نور معرفت واقف اید و از قربت ووصلت توحید خبر دار نیستید ، هنوز از شرك خفی نجات نیافته اید و در شرك خفی پلید اید و مردم دیگر در پنج بینای اسلام کوشش دارند لیکن حق تعالی را نمی شناسد چون این سخن پیر دستگیر قدس سره را شنیدند قهر ایشان پیدا شد وخشم الود از مجلس بر خاستند . شور وغوغا در مسجد پیدا شد وغزنی را گفت که میگفتی که (۳٤٥) پیر من هادی است وما ، در وی هیچ صفت هادی ندیدیم غزنی گفت هادی ره نماینده را گویند و پیر من رهنما است هرکه به صدق دل یقین کند ودر متابعت وی در اید راه معرفت بیابد وبه مقام توحید برسد و هر کهبی یقین و ارادت پیش وی اید بی منفعت بر گردد .

ابیـــــات

هرکه اید به ارادت پیــــش پیــر　　　مقصدش حاصل شود گردد منیــر

بی ارادت هرکه شد پیش ولـــــی　　　زو نگیرد نفع گر باشد علـــــی

و بعضی مخالفان سخن های گذشته پیردستگیر را یاد کردند و زبان به بدگویی دراز نمودند بعضی تا نماز دیگر وبعضی تا نماز شام دران مسجد ماندند بعــد

هریکی برخاسته به خانه های خود رفتند و پیر دستگیر قدس سره نیز بسوی خانچه غزنی رحمت الله علیه رفت چند روز در خانه او بود باز به خانه خود تشریف برد ۰

بیان رفتن پیر دستگیر قدس سره به سوی شهر سنگ توی

ای عزیز من ! سنگ توی از شهر کانی گرام یك روز راه است در ان شهر مریدان پیر دستگیر از مردان و زنان بودند و زنان به سبب شرم امدن نتوانستند لا جرم پیر دستگیر قدس سره خواست که خود در ان جا رفته ایشان را در خلوت بنشانند ۰ بعد پیر دستگیر (۲٤٦) با چند یاران سوی سنگ توی روان شد حسن پسر ابراهیم همراه بود ۰ چون به نزدیك شهر رسیدند حسین پیش رفت که سر انجام مهمانی بکنم و مردمان را خبر گردانم از امدن پیر دستگیر ۰ چون حسین به خانه رسید مردمان را خبر گردانید بسیار مردم به استقبال پیر دستگیر امدند و به اکرام در شهر بردند و در خانهٔ ابراهیم نزول فرمود وبسیار مردم به خانهٔ ابراهیم جمع شدند و طعام همراه پیر دستگیر خوردند ۰ بعدا پرسیدند از شیخ اوریا و از شیخ عمر گفتند که شیخ اوریا نواسه حاجی واصل است صاحب دولت و مال است و چند خروار تخم غله تخم ریزی میکند وچند هزار مثقال سیم برای تجارت می فرستد و مریدان بسیار دارد و گاه گاهی مهمانی میکند وعوام و خواص را طعام لله فی الله میخورانند و پیری میکند در وی صفت پیری است یا نیست ؟ پیر دستگیر قدس سره فرمود که کسی به نسب بزرگ و پیر نشود و اگر به نسب کسی بزرگ شدی ادمیان همه فرزندان پیغمبر اند باید که همه خانه به خانه پیری کنند و اگر به سخاوت کسی پیر شدی ۰ فرعون پیر گشتی اگر به مال کسی پیر شدی قارون شدی ۰ و پیر انست که از علم (۲٤۷) نبی صلی الله علیه و سلم خبردار باشد و مرید صادق را بحق تعالی رساند باز پرسیدند که از علم نبی چه حاصل شود ، فرمود که از علم نبی پاك شود ادمی از سه عیب اول از کوری دوم از کری سوم از گنگی و از شرك

واز معرفت توحید خبردار گردد باز فرمود که شیخ اوریا هرچند ملك ومال — بسیار دارد ولیکن پیری را نه شاید وصفت پیری در وی نیست از ان میدانم که چند کس از مریدان ایشان پیش من امده بودند پرسیدم ایشان را هیچ یکی از ذکر و فکر و از معرفت حق تعالی واقف نبودند الحال کسان به متابعت من درامده اند هریك موافق مشقت بهرهٔ از معرفت یافته اند و بیشتر به قدر استعداد از علم نبی علیه السلام واقف خواهند شد ·

مثنویات

پیران باشد که از وی طالبان علم ان سرور بیابند بی‌گمان
از نسب هرگز نگردد پیر کسی نه زدنیا نه زبخشش هر نفسی

بعدا از شیخ عمر پرسیدند که سی سال شده است کم و زیاده که طعام را ترك داده است و درعبادت مشغول است ، پیر دستگیر جواب فرمود که زاهد وعابد است پیر نیست اگر این مشقت درخدمت و متابعت پیر میکرد وبهتر میبود — واز طفولیت طریقت به بلوغ حقیقت میرسید واز مردان طریق دین میشد وعارف دانا بحق میگردید · بعدا از دیگر درویشان و عالمان پرسیدند جواب داد هرکه از ذات حق تعالی واقف نیست گمراه طریق و طفلان بی‌خبر اند ·

بیت

عالم وعابد وزاهد همه طفلان رهند مرد گر هست بجز عالم ربانی نیست

باز پرسندگان گفتند اگر کسی بمتابعت تو دراید یقین و مشقت اختیار نماید از تو چه فایده یابد ؟ فرمود که از من معرفت ذات وعلم توحید بیابد · و به حق تعالی واصل ویگانه گردد بعضی مردم یقین کردند و درمتابعت پیر دستگیر قدس سره درامدند چند گوسفند اوردند ودر خانهٔ ابراهیم مهمانی کردند بعدا روز دوم —

شیخ اوریا دعوت نمود وکسی فرستاد که امروز بایزید در خانه من بیاید که از برای ایشان طعام مهیا ساخته ایم • پیر دستگیر قدس سره فرمود که من برای مهمانی خوردن این جا نیامده ایم بلکه محض برای ریاضت یاران امده ایم که یاران را به ریاضت (۳۴۶) گمارم و در خلوت بنشانم •

بعدا یاران گفتند اگر بخانه ایشان نروی خلق خواهند گفت که در دل بایزید غیرت و حسد است باید که یک بار در خانه ایشان قدم رنجه فرمایی تا خلق گمان بد نبرد • بعدا پیر دستگیر قدس سره در خانه اوریا رفت و طعام خورده چند ساعت بماند بعدا برخاسته به جای خود امده چند کس که در ان مجلس حاضر بودند امده به دست پیر دستگیر قدس سره ارادت نمودند و تایب شدند چون شیخ اوریا از مریدی ایشان واقف شد غمگین گشت و ملکان دیه را بخواند و گفت اکثر خلق این شهر مخالف شدند اگر بایزید چند روز دیگر مهمان باشد جمله مردم از ما خواهد گردید و به سوی او رجوع خواهد کرد دیگر مریدان شهر نیز به سوی ایشان رجوع خواهد کرد و از من خواهد گردید و نام پیری من گم خواهد شد که خلق رجوع نماید ، انست که مردم تمام شهر بد و نگرویده اند ، بایزید را از شهر بیرون باید کرد تا در شهر خلل پیدا نه شده است • بعده ملکان به خانه ابراهیم امدند سلام کردند بنشستند و یک کس (۳۵۰) سخن اغاز کرد ، گفت یا بایزید به ماندن و بودن شما درین شهر شیخ اوریا راضی نیست می ترسد که چون مردم شهر من تمام به سوی وی رجوع خواهد شد •

قطعــــــــــه

کسی نه بیند که تشنگان حجاز — بر لب اب شور گرد ایند
هر کجا چشمه بود شیرین — مردم و مرغ و مور گرد ایند

و مردم و مریدان شهر دیگر نیز بد و رجوع نموده و ازین خواهند گشت و مردم

این شهر مخالف شده اند بر طرف شما میگویند و بعضی بطرف شیخ اوریا میدانم که درمیان مردم شهر عداوت بعضی پیدا نشود والحال می باید شما راکه از این شهر به سوی خانه خود بروی ، پیرد ستگیر قدس سره فرمود که پنج شباروز شده اند که مراتب گرفته است هرگاه که از تب خلاص شوم وجسد من صحت یابد ، من خود ازین شهر میروم بعدا ابراهیم سوگند یاد کرد که تا من و برادران من زنده اند قدرت کسی نیست که پیر مرا به زور از این شهر بدر کنند ، سپس در شهر گفتگو پیدا شد بعضی میگفتند که الحال بدرکنید وبعضی گفتند تا بیمار است باشد . بعدا چند کسان از خیل افغانان گرد امدند وقوم افغانان بر مردم بره کی غالب بودند پس ایشان مصلحت کردند که بهتر (۳۵۱) انست که بایزید به سوی خانه خود نرود ودرین جا باشد بعدا کسی را به سوی پیرد ستگیر قدس سره فرستاد که شما در شهر چند گاه باشید وبه خانه خود نروید که درین جا هم بعضی طالب اراده دارند که به متابعت شما در ایند . بعدا پیرد ستگیر قدس سره فرمود همچو باشد ، چون این سخن شیخ اوریا بشنید ، اندوهگین شد بسوی کلانتران کانیگرام وعبدالله کتابت نوشت که بایزید درین جا امده خلل در شهر انداخته ومردم میگوید که شیخ اوریا خنوریست خالی یعنی گنده ولیست خالی از صفت پیری ، وشیخ عمر که سی سال ریاضت کشیده است وطعام را ترک داده اورا نیز میگوید که کور موش است در سوراخ مانده ومسلمانان را کافر میخواند پس عبدالله و یعقوب به کلانتران کانیگرام کتابت نمودند وگفتند که بایزید بیشک دیوانه شده است وخلق را گمراه میکند وگمراه میخواند پس جمع شده بیاید تا اورا ببندیم تاانکه از دیوانگی باخود اید وازبی هوشی به هوش اید یا اورا بکشیم تا خلق از بدی وی نجات یابد بعدا کلانتران گفتند که دیگر خلق از ترس تو ویعقوب واز ترس عزیزان دیگر اورا بسته (۳۵۲) وکشته نمی توانند پس عبدالله گفت که من از ترس یاران بایزید اورا بسته وکشته نمیتوانم پس کلانتران کانیگرام گفتند همه بره کی که یاران بایزید را قبول داریم .

برادر ، برادر خود را بیسر و بدر ، پسر خود را بگیرید عموزاده عموزاده خود را بگیر و پسر ترابات بایزید ، بایزید را ببندید بعد ا هرچه خواهید بکنید پس جمله مردم این تدبیر را خوش کرده گفتند که راه را نگاه دارید تا یاران روشانی خبر بسوی بایزید نرساند تا بی خبر گیریم ایشانرا و مردم را به راه ها بنشانده اند ۰

چون این خبر به یاران پیر دستگیر قدس سره رسید جمله غمگین شدند که مبادا بدست منافقان افتند و پیر دستگیر را ضایع کنند ۰ پس حسین پسر شیخ حسن و برادر بی بی شمسو مرید پیر دستگیر بود یاران را بطلبیدند شیخ کمر در خانه نبود بی روزگار رفته بودند مگر چار کس یکی احمد دوم غزنوی سوم شیخ حسین ، چهارم سیدعلی ، پس شیخ حسین گفت سیدعلی را که مصلحت ان می بینم که پیر دستگیر قدس سره را پیش ازان خبر باید کرد که منکران نه رفته اند تا در دست ظالمان نه افتند باید که اسپ من بفلان جا بیارید و من پیاده انجا میروم تا ظالمان گمان نبرند که برای (۲۰۵) خبر کردن پیر خود میرود ، پس شیخ حسین پیاده بیرون امد و از عقب سید علی اسپ برد و شیخ حسین سوار شد پاره راه رفت ، دید که منکران راه گرفته نشسته اند چون شیخ را دیدند ، برخاستند گفتند که برگرد شیخ گفت که من در منتوی کاری دارم گفتند دروغ میگویی برگرد و گرنه به شمشیر بزنم شیخ برنمیگشت یکی شمشیر کشیده بسوی او انداخت پاره زخم رسید شیخ حسین لاعلاج شده برگشت پیش سیدعلی رسید ، گفت که منافقان راه گرفته اند مرا به زور باز گردانید تو بجای دیگر از شهر بیرون شو تا ایشان در نیابند ترا ، وچون بخدمت پیر دستگیر برسی در شب ازان شهر بیرون کن و بی راه بیاید تا منافقان در نه خواند و من اسپ را برای سواری در فلان جا بیارم پس سیدعلی رحمت الله علیه بی سلاح بجانب دیگر روان شد و سلاح کسی دیگر در عقب رسانید چون سید علی رحمت الله علیه روان شد همان روز منکران نیز راضی شدند اوازهٔ رفتن فردا و پس فردا انداخته بودند تا کسی به زودی نرود بایزید را اگاه نگرداند ، چون شیخ حسین دید که مردم بحالای بنده روان شدند ترسید

که مبادا سیدعلی (۲۵٤) پیردستگیر را زود بر نیارد و با معاندان دچـــارشود خود نیز در پس سیدعلی پنهان روان شد وراه کوه و بیابان گرفت سید علی رحمتالله علیه اخر وقت نماز دیگر به خدمت پیر دستگیر قدس سره رسید ، قدم بوسی پیــر دستگیر کرد ولاکن چیزی نگفت زیرا که بعضی نا محرم در پیش پیر دستگیر نشستــه بودند چون انان رفتند وقت نماز شام شد نماز مغرب بکردند بعدا شیخ حسین رحمت الله علیه تشریف بردند و پای بوسی پیر دستگیر قدس سره کرد ، دیدکــه پای وجامه شیخ حسین به خون الوده بود سپس پیر دستگیر پرسید که پای وجامه شما چرا به خون الوده است وگونه شما زرد می نماید شیخ حسین رحمت الله علیــه گــفت این حقیقت را گوشه عرض خواهم کرد بعده پیر دستگیر و ابراهیم و سید علــی و شیخ حسین وچند یاران دیگر با هم بنشستند و شیخ حسین رحمت الله علیــه سخن اغاز نمود گــفت که شیخ اوریا کتابت فرستاده بود به عبدالله وکلانتــران شهر که بایزید دیوانه شده است چنین و چنین میگوید کلانتران شهر وعبداللــه وبسیار مردم جمع شده برای گرفتن شما می ایند چون من از ملک شهر میگذشتیــم سه کس از ان مردم مرا دیدند (۲۵۵) یکی ملک مما پسر ملک میرزا ، دوم — خدایداد ابن دولت خان ، سوم خواجه بن کریم داد ، بدست ایشان گرفــتار شدم پسر ملک میرزا خیرخواه شما بود خداداد گفت که این را بگیریم و در قیــد کــنیم ، پسر ملک میرزا گــفت که نزدیک میرود ووقت نماز رسیده است . اول نماز بگذاریم و او غافل میرود بعد از نماز خوانده به عقب او رفته بگیریم چون بـــــرای تجدید وضو فرود امدند ملک مما پسر میرزا به پنهانی ایشان بمن رسید فقیــــر ملاحظه کردند واو سوگند یاد کرد که من خیر خواه بایزید هستم زیرا کـــــه خواهر زاده العبداداام و عم دا ماد اویم بشنو مادر من دریشمینه مرا نرمـــوده است که شیر من بر تو حرام باشد و شیر خود بحـــل نه گردانم اگر نیک خواهـــی بایزید نکنی ، پس شما را میگویم که زود برو و بایزید ازانشهر بدرکن تا ایـــن

مردمان نیامده . شیخ حسین از اینجا نیز روان شد و خیلی راه رفت که معا پسر ملک میرزا فریاد بر اورد که یاران ! شیخ حسین رفت اگر میگیرید و بدوید که شیخ حسین دور رفته بود ومما پسر ملک میرزا نیز ظن مردمان از خود دور کرد (۳۵٦) تا کسی نداند که او خیر اندیش پیر دستگیر است ، بعده مخالفان غمگین شدند که شیخ حسین بایزید را واقف خواهد کرد . شیخ حسین گفت امروز معاندان در ملک شهری خواهند بود شب گذرانده وعلی الصباح در شهر منتوی خواهند امد و مردم در ملک شهری به ایشان متفق شده اند و صباح مردم منتوی نیز با انها اتفاق کرده به نیت عداوت خواهند امد . شیخ فرید و شیخا وکلانتران دیگر تپه نیز سلام سلام گفته است و فرموده اند که بایزید سه کار بکند یا سوی خانه بیاید ویا بسوی لوهانی ویا بسوی دور برود پس پیر دستگیر قدس سره فرمود که بسوی خانه خود بروم . پس شیخ حسین رحمت الله علیه گفت که زود باید راهی شد که تا مخالفان راه نگیرد ، پس ابراهیم گفت من غیر از سه چار کس از عزیزان خود خبر نخواهم کرد نباید که از سبب ننگ و ناموس شما را نگذارند که بسوی خانه بروی . مبادا که بر دست ظالمان گرفتار گردی . پس پیر دستگیر قدس سره فرمود هر یاریکه همراه ما میرود خبر خواهند کرد تا استعداد رفتن بکند چون یاران از رفتن پیر دستگیر واقف شدند چند کس سلاح برداشته بخدمت پیر دستگیر قدس سره امدند (۳۵۷) و در خانه بی بی ساره طعام پخته بود برای پیر دستگیر قدس سره از ترس معاندان ان طعام را نخورده روان شد و در خانه ابراهیم گوسفند پخته بود یک ران از ان بر گرفتند با چند نان از انجا راهی شدند و برای پوشیدن پیر دستگیر سلاح اوردند پیر دستگیر قدس سره فرمود که صورت من از سبب تب کم قوت شده است طاقت سلاح پوشیدن ندارد وبعده پنج کس همراه پیر دستگیر قدس سره روان شدند یکی سید علی ، و دوم شیخا ، سوم شیخ حسین چارم مزید ، پنجم حسن ، چون از شهر بیرون شدند اکثر

یاران غمگین شدند پارهٔ راه همراه رفتند ، بنده پیر دستگیر قدس سره ایشان را بازگردانیدند باصد اندوه وغم بازگشتند و پیر دستگیر قدس سره پیاده راهی شد و نماز خفتن در بیابان بگذارد و گوشت و نان که همراه برده بودند هم دران جا نشستند تناول کردند بازراهی شدند پیرد ستگیر قدس سره او شب از زحمت بسیار ضعیف شده بود و در راه عاجز در مانده نشست فرمود یاران دیگر طاقت رفتن نداریم و قدم بر داشتن نمی توانیم ، بنده چند ساعت در زیر درخت بنشستند وقت زمستان بود و بعضی جا (۳۵۸) برف نیز باریده و افتاده بود و از ترس و هیبت منافقان آتش افروختن نمی توانستند ، لاجرم پیرد ستگیر و جمله یاران از سبب سرما عاجز آمدند وچون بر بدن مبارک پیر دستگیر قدس سره ضعف غالب آمد ترسید مبادا ارواح من از قالب مفارقت کند و راه علم توحید مسدود شود عالم ازعلم نبی علیه السلام بی بهره ماند و ائین غریب معدوم گردد ناگاه دران ساعت ازحضرت عزت ندا در رسید که ای بایزید چون بدانی که تقدیر من رسید هران مریدی که ازمقامهای تو خبر باشد اورا بگوکه یک گوسفند ذبح کند و به نیت خلافت طعام بریزد ویاران را بخوراند تو اورا خلافت بده تا خلق را توبه میداده باشد تا ائین رهنمای تو باقی ماند .

مثنویات

این چنین ائین و ترست مقام   کس نداده زین چنین ائین پیام
راه علم انبیاء را وانمود   باب گنج علم وحدت برگشود
عام را از بهرهٔ خاصان بداد   خاص را بر تخت اخص برنشاند
عبد و حر برخوان او یکجا شده   مرد و زن از نور او بینا شده
این چنین نور هدی حق چون کشد   گرکو شد برجای او دیگر کو شد
گرکند خود را نهان اندرجهان   برنشاند (۳۵۹) جای او شمع عیان

بعدا پیرد ستگیر قدس سره خوشدل شده فرمود یاران ازانجا راهی باید شد تاکه قوت در بدن داریم یاران دیدند که بدن مبارك پیر دستگیر قدس سره عاجز شده است . باید که اتفاق کرده نوبت به نوبت بر پشت خود سوار کرده اهسته اهسته برویم اخر پیر دستگیر را به پشت گرفته روان شدند اهسته اهسته میرفتند تا نزدیك شهر کانسوگرام رسیدند یك کس را به خانه فرستاد که خیر خیریت وخلاص یافتن ظالمان برساند . چون خبر امدن پیرد ستگیر قدس سره به اهل خانه و یاران رسید شادمانی کردند ویك اسپ برای سواری پیر دستگیر فرستادند پیرد ستگیر سوار شده به خانه امد جمله یاران شادمان شدند امده قدم بوسی پیر خود کردند و شکرانه باریتعالی بجا اوردند ، بعده عرض نمودند که پیر دستگیر چرا سخن درشت را با مردمان میگویند که بسیاز خلق در پی دشمنی شما برخاسته اند ، پیر دستگیر فرمود . بسیار مدت شده است که من سخن ناشایسته ترك داده ام یاران گفتند که شیخ اوریا کتابت نوشته بود وبه خواندن ان کتابت قهر مردم زیاده شد ، پیرد ستگیر فرمود که شیخ اوریا دروغ نوشته بود . من با (٣٦٠) کسی بد نگفته ام . بعده یاران برنج وگوشت پخته اوردند همه یاران یك جا طعام خوردند وحقیقت واحوال هرکدامی یار را بیان میکردند گفتند که غزنی رحمت الله علیه سوگند یاد کرده بود اگر کسی به پیر من ضرر رساند من اول عبد الله و یعقوب را خواهم کشت و سخنهای یاران پیر دستگیر قدس سره ملك میرزا شنید گفت مریدان بایزید اتفاق کردند باتمام خلق عداوت خواهند کرد کسی باید رفت تا کلانتران شهر را باز گردانند تا عداوت بر طرف گردد ، چون کسی برای خبر کردن نمی رفت . بعده میرزا خود سوار شده برای خبر کردن کلانتران رفت وکلانتران شهر در منتوی بودند وملکان منتوی را جمع کرده مصلحت میکردند وبه ملکان منتوی میگفتند که شیخ اوریا نوشته بود که پسر عبد الله باز دیوانه شد بزرگان را گمراه میخواند ودشنام میدهند مایان به تدبیر او پنج شهر اتفاق

کرده ایم شما مانده اید ۰ باید که شما نیز با ما یک جهت شوید تا یاران بایزید را بگیریم و بایزید را بکشیم تامردمان از بدی وی نجات یابند ۰پس کلانتران منتوی گفتند که بایزید سوی خانه رفت و کلانتران انصاری را (٣٦١) بپرسید هر چه این ان بگویند دیگر منتوی نیز قبول دارند در ان شهر خانهای انصاری بسیار بودند ۰ چون این حقیقت رابه ایشان بگفتند جواب داد که اگر دیگر مردم عزیزان وبرادران خود را بکشند ماهم به کشتن بایزید اجازه دهیم ، چون سرداران انصاری به کشتن پیر دستگیر قدس سره راضی نشدند دیگر منتوی نیز رضا ندادند اخنر ملکان کانی گرام خواستندکه سوار شده به سنگتوی روند هم دران ساعت میرزا رسید گفت یاران کجا میروید بایزید درخانه خود رفت شما بیهوده عداوت نکنید ایشان دانستندکه خلاف میگوید بایزید در سنگ توی باشد به خانه نه رفته است ، جمله سرداران به سنگ توی رفتند و مردم سنگ توی را جمع کرد بخانه ابراهیم رفتند ابراهیم را گفتندکه بایزیدرا درمجلس حاضر کن ۰ ابراهیم گفت بایزید قدس سره درخانه خود رفت اما مقصد شما چیست ؟ بمن بگویید گفتند مقصود مان این است که او دیوانه شده است خلق را گمراه میکند اگر درخانه تو باشد بیرون کن تا از وی بپرسیم ۰ ابراهیم گفت که بکدام سبب او را (٣٦٢) دیوانه میگوئید و دروی کدام دیوانگی و گمراهی می بینید ؟ گفتندکه شیخ اوریا نوشته بودکه مسلمانان را کافر میگوید و بعضی سخنها میگوید که به گفتن راست نیاید ابراهیم گفت خدای تعالی گواه است که بایزید قدس سره به هیچ کس بد نگفته است و شیخ اوریا دروغ نوشته بود بعده یقین مردمان شد که شیخ اوریا خلاف نوشته است پس بعضی کسان را شیخ اوریا خاطر بد زدند بعدا ابراهیم پرسید که ای مسلمانان شما چرا از بایزید قدس سره حسد میبرید ؟

ایشان گفتندکه بایزید چند سخن ناشایسته میگوید اول انکه به دروغ پیری می کند تا حالا دست پیری نگرفته است ابراهیم گفت ای یاران من پانزده سال مرید

شیخ او ریا بود و چار خانوت در متابعت او نگاه داشته ام به نان جوین افطار میکردم اما هیچ منفعت دین از وی نیافتم الحال که در اطاعت بایزید قدس سره در آمدم از کوری و کری و گنگی و از شراب بیرون آمدم و مقصود من حاصل شد ، پیری بسه دروغ اقامت میکند که مرید خود را از کوری و شراب بیرون نکند و از علم توحیـــد خبر نکرداند و بایزید قدس سره (۳٦۳) ازعلم توحید واقف است و مریدان خود را ازعلم توحید خبر میگیرد و براه مستقیم میدارد و شما بگوئید که چگونه از معرفت توحید واقف اید وحق تعالی رابه یگانگی چگونه میشناسید باری پیش من بیان کـنید وحق تعالی ادمی را برای شناخت خود پیدا نموده است چنانچه حق سبحانه تعالی در کلام مجید خود فرموده است :

و ما خلقت الجن والانس الا لیعبدون ای لیعـــــرفون ·

یعنی پیدا نکردم من جن وادمی را مگر برای عبادت ، ای دانا و اگاه با شینـــد برای شناختن ورسول علیه السلام نیز طلب حق تعالی را فرض پیش از جملـــه فرایض فرموده ، قوله نبی علیه السلام طلب الله تعالی فرض قبل کل فریضـــة ·

یعنی طلب خدای تعالی فرض است پیش از جمله فریضه ها پس شما چرا طلـــب حق تعالی ترک داده اید و به هوای نفس کار می کنید ، حق سبحانه و تعالـــی را نمی شناسید وبه علم عمل نمی کنید ، بلکه علم از برای حجت وحاصل دنیـــا میخوانید ودر شما صفت منافقی وکافری است اما شما نمیدانید ، بشنوید که ان دانا ترین دانایان (۳٦٤) حدیث فرموده است ·

قال النبی علیه السلام : من طلب العلم لاجل الدنیا فهو کافر ومن طلب العلم لاجل الحجت فهو منافق ومن طلب العلم لاجل العمل فهو مسلـــم ·

یعنی کسیکه طلب کند علم را ازبرای حاصل دنیا پس او کافر است وکسیکه طلب علم برای حجت کند پس او منافق است وکسیکه طالب علم برای عمل کند پس او مسلم است و نیز در قران حق تعالی ایت فرموده است · قوله تعالی :

انما المؤمنون اخوة فاصلحوا بین اخویکم ، یعنی جز نیست به تحقیق که مومنان

برادران اند پس صلح جویند یعنی نیکی کنید میان برادران شما ، پس چرا شمایان باهمدیگر نیکی نمی کنید ، بلکه بدی وعداوت میکنید و از خواری اخرت — خواری دنیا را سخت تر و دشوار تر میدانید وبه کار اخرت حاصل دنیا می کنید و به حدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم عمل نمی کنید که فرموده است ! قال نبی علیه السلام : فضوح الدنیا اهون من فضوح الاخرت ومن طلب الدنیا بعمل الاخرت فما له فی الاخرت من النصیب یعنی خواری دنیا را از خواری اخرت اسان است وکسیکه به طلب دنیا را (٣٦٥) به کار ان جهان پس نیست مراورا در ان جهان هیچ بهره چون از زبان ابراهیم این دلیل وایت و حدیث شنیدند خلق متحیر شدند وخاموش ماندند یعنی گفتندکه راست میگوید ، اما در دل منافقان از شنیدن این سخنها بیماری زیاده شد گفتند که بایزید کجا است ؟ بیار ، حضور کن ، تا از وی بپرسیم که چه میگوید ؟ پس یاران فرمودند که پیر دستگیر قدس سره به خانه خود رفته است • منافقان اعتبار نمی کردند میگفتند که بایزید را پنهان کرده اید از ترس بیرون نمی اید هر چند یاران راست می گفتند کاذبان اعتبار نمی کردند •

قطعه

راست گوانند که جمله مردمان راست گواند ، نیست در ایشان دروغ
کاذبان دانندکه این جمله خلق کاذبند و نیست در ایشان فروغ

پس حق تعالی در ان روز برف بارانید وخلق در ان شهر چند روز ماندند و مردمان از سبب سرمایی برف ازار کشیدند • اخر از جانب کانی گرام کسی رفت و گفتند که بایزید بخانه خود نشسته است ، پس مردمان تدبیر رفتن به سوی خانه خود کردند چون روان شدند سردی زمستان بسیار بود چشم (٣٦٦) عبد الله به سبب برف تاریک شد و مردمان در راه رنج بسیار کشیدند چون مردم بشهر کانی گرام رسیدند گفتند که پیش بایزید جمعیت کرده برویم انچه شیخ اوریا نوشته بود از ان سخنها

منکر است یانه ؟ اگر منکر است و نگفته است پس شیخ اوریا برای غرض خود عبث مارا ازار داد واگر از سخنها باز نگشته است و الحال نیز میگوید پس بایزید را باید کشت و دران طایفه که خانه بایزید است اگر انان جانب بایزید شوند انان را نیز بقتل رسانیم چون این سخن سرداران ان طایفه که خانه پیر دستگیر قدس سره دران بود شنیدند ، چند کسان از عزیزان پیر دستگیر همراه گرفته پیش پیر دستگیر قدس سره امدند گفتند : یا بایزید خلق بسیار جمع شده سوی تو می ایند و میخواهند که ترا بپرسند اگر مایان را وعزیزان را بکشتن ندهی پس زنهار که از زبان خود نامشروع سخن نا سزا بر نیاری ، پیر دستگیر قدس سره فرمود . ازان روزیکه حق تعالی مرا منع فرموده است سخن نامشروع وناگفتنی نگفته ام و انشاء الله نخواهم گفت شما خاطر جمع دارید .

بعده کلانتران (۳۶۷) شهر جمع شده گفتند که قاضیان وعالمان و انکسان که انجا بایزید اند باخود نبرید تاجنگ نشود زیرا که یاران و ان عزیزان و ان طایفه ایکه در ایشان بایزید میباشد سوگند یاد کرده که اگر ناحق به بایزید ازاررساند اول سر خود ها را در پیش وی بباریم بعده هرچه با ایشان برسد برسد پس ملا لودی گفت که تدبیر نیکو ان است که انبوه خلق با خود نبریم یکی من باشم و چندکس سرداران دیگر باشند من خود او را بپرسم اگر ان چند سخن نگوید و دیگر خاصیت بایزید همه خوبست پس ملا لودی ، ورحیمداد بن الهداد با چندکسان روان شدند ورحیمداد عزیز پیر دستگیر بود ودریخ سرداران با چند کسان به ملازمت پیر دستگیر قدس سره امدند سلام کردند بنشستند گفتند یا بایزید عالمان وقاضیان میگویند که بایزید خود را مهدی میگوید ومی فرماید که بر من جبرئیل می اید ومسلمانان را میگوید که کافرانند ومردم را ناگفتنی میگویند پیر دستگیر قدس سره فرمود . که عالمان وقاضیان برمن حسد میبرند این (۳۶۸) سخن ها از روی عداوت و حسد میگویند که من هادی ام راه می نمایم ومیگویم که بر من الهام می اید ونمی گویم که بر من

جبرییل می اید و نمیگویم که خلق الله جمله کافرانند بلکه میگویم که کسی را کــــه حق تعالی کافر کرده است کافر است و کسی را که حق تعالی مسلمان گردانیـــده است ، مسلمان است . چون این جواب از پیر دستگیر شنیدند نادمان شدنــد ، گـفتند شکر الحمد الله که بایزید دیوانه نشده است . و ناروا نمیگوید حاسدان به دروغ میگفتند ، پس ازان از خدمت پیر دستگیر برخاستند به خانه های خــود رفته بعده در شهر کانی گرام خبر افتاد که بایزید دیوانه نشده است . شیخ اوریا بدروغ کتابت نوشته بود و مکر انگیخته ، حق تعالی بایزید را از مکر او نگاه داشت .

مصـــــرع

دشمن چه کند چو مهـربان باشد دوســـت .

بیان زخمی شدن و مردن اسپ شیخ اوریا وظن بردن ایشان که علی شیر رخ بــه تـــیر زده اســـــت .

ای عزیز من ! وقتیکه پیر دستگیر قدس سره به سوی سنگ توی تشریف می برد اکثر یاران به سوی تجارت رفته بودند چون در سفر از غدار شیخ اوریا و ازازار (۲٦٦) یافتن پیر دستگیر خود خبر یافتند ، جمله یاران غمگین واندوهگین گشته علـــی شیر رحمت الله علیه نیز در میان ایشان بود سوگند یاد کرد که اگر حق تعالـــی مرا از سفر به خیریت به خانه رسانند البته شیخ اوریا را زیان برسانیم ، چــون یاران از سفر به خانه رسیدند ، همه به خدمت پیر دستگیر قدس سره رفتند چــون به قدم بوسی مشرف شدند عرض نمودند . که از شیخ اوریا و از منافقان جفا دیدی ، رنج و محنت کشیدی ، از حکم خداوند تعالی چاره نیست پس پیر دستگیر قدس سره این حدیث فرمود :

قال النبی صلی الله علیه وسلم : ما اصابه من مصیبته فتذکر مصیبتی ۰
یعنی چیزیکه برسد به تو از غم و اندوه ، پس یادکن غم و اندوه مرا و به اندوه من تسلی و اندوه دل خود بکنید و در کار و حکم خداوند تعالی صبر و شکر باید داشت و رنج های که بر انبیاء رسیده است منظور نظر باید نمود که چه محنت ها و مصیبت ها به ایشان رسیده ۰

مثنوی

مومنان را گفت پیغمبر شنو
گر رسد با غم مصیبت نو به نو

باز گردانید اندوه مرا
کان رسید از کافران بر من جفا

چونکه یاد آرید (۲۷۰) رنج و درد من
بر شما آسان شود رنج و محن

ای عزیز من ! امدیم بر سر سخن ، چون وقت بهار شدی و غله سبز گشتی ، شیخ اوریا در هر سال اسپ فرستادی تا در زراعت شهر کانی گرام بچرند و فربه شوند و در کشت هر کسی که در می امدند بر نمی اوردند و کشت مردم میخوردند ، روزی یک اسپ را کسی به تیر زد ، گمان بردند که یاران بایزید زده است و گمان جزم داشتند که علی شیر زده است و خیر خواهان شیخ اوریا اسپ زخمی اورده در خانه علی شیر رها کردند و گفتند علی شیر راکه این اسپ تو زخمی کرده ای اگر ازین زخم نیکو شد بهتر ، ولی نه ! بهای اسپ خواهی داد پس علی شیر گفت اگر کسی گواهی دهد که من زده ام بهای اسپ خواهی داد پس علی شیر گفت اگر کسی گواهی دهد که من زده ام بهای اسپ بدهم بعضی منافقان گفتند که اگر اسپ بمیرد ما انوقت گواهی خواهیم داد قضاء شکم اسپ از خون پر شد ، سرداران اسپ را ذبح کردند ، علی شیر را وعزیزان ایشان را طلب نمودند ، کلانتران شهر گفتند که علی شیر در سفر سوگند یاد کرده بود که چون من به خانه برسم البته زیان شیخ اوریا بکنم ، الحال وعده خود بجا اورد و اسپ شیخ اوریا

را بکشت و هزار تنگه (۲۷۱) بهای اسپ شده بود ، الحال باید که بهای اسپ بدهد ، علی شیر گفت اگر کسی گواهی بدهد که اسپ را علی شیر زده است بهای اسپ بدهم و خواداران شیخ اوریا که غایبانه میگفتند که ما گواهی خواهیم داد ، بحضور سرداران گواهی ندادند ، اخر سرداران گفتند که ما از شیخ اوریا میترسیم بی حکم ایشان چگونه معامله را منقطع گردانیم باید که یک کس را پیش ایشان بفرستیم که حقیقت است ، بگوید بدده هرچه او بفرماید بران عمل خواهیم نمود ، اخر کسی را به پیش شیخ اوریا فرستاد ، چون انکس پیش شیخ اوریا رفت و حقیقت اسپ را بیان نمود و گفت که مردمان گمان بر علی شیر میکنند ولیکن کسی گواه نیست که گواهی بدهد که علی شیر زده است ، کلانتران شهر سلام گفته اند هرچه شیخ بفرماید بران عمل خواهیم نمود ، اما بد دعا مکن ، پس شیخ اوریا گفت که به کلانتران شهر کانی گرام سلام برسان و بگو اگر خانه بایزید را ازاین شهر بیرون کنید من بهای اسپ از شما نخواهم وبد دعا نخواهم کرد واگر خانه بایزید از شهر بدر نکردید هم بهای اسپ از شما خواهم گرفت و هم بددعا (۲۷۲) خواهم کرد ، چون این پیغام به سردازان شهر کانی گرام رسانید همه در فکر شدند ۰ وبترسیدند و گفتند که اگر فرمانبرداری شیخ قبول نکنیم البته شیخ بددعا خواهدکرد وخلق این شهر به بلا مبتلا خواهد شد پس تدبیر نیک انست که خانه بایزید را از این شهر براریم و در شهر کانی گرام هفت تپه بود یکی دمن سرخ ، دوم ملتان ، سوم فکنی ، چهارم خرم جانی ، پنجم بحبرانی ، ششم سرکوشی ، هفتم برکی ، وخانه پیرد ستگیرقدس سره در تپه برکی بود وکلانتران هفت تپه جمع ویکجا نشستند برای مصلحت بیرون کردن خانه پیرد ستگیر قدس سره گفتند که بایزید اول صلح و نیکوکار وحلیم وبردبار و ترسنده وپرهیزگار و خاطرجو بود وچون دعوی توحید اغاز نمود اول گفت که خلق را همه در شرک پلیدی می بینم ۰ چون چند مرید بهم رسیدند ، گفت که خلق جمله

کافرانند ومن مهدی ام وبر من جبرائیل می اید ۰ الحال ان دعوی ها گذشته است امامرید ان ویاران خود را به بدی و فساد گماشت تابه مردم زیان رسانند بهتر انست که خانه بایزید ازین شهر براریم ۰ سرد اران تپه برکی (۳۷۳) گفتند که خانه بایزید در تپه برکی است ۰ اگر وی را بیرون کنید خلق بر تپه ٔ برکی خواهند خندید و سرد ار ترین تپه برکی شیخ فرید بود شیخ فرید گفت اگر خانه بایزید از شهر بیرون نکنیم بر تپه برکی زیان خواهد رسید ، یکی انکه خندهٔ خلق شویم ، دووم انکه چون خانه بایزید از شهر بیرون شود ، درین شهر اکثر یاران وی از تپه مردم برکی اند ویاران او نیز همراه او بروند واز من جدا شوند ، بعده کلانتران تپه دیگر گفتند اگر خانه بایزید بدر نکنی به سبب ایشان تپه تو با کسی عداوت خواهد کرد ۰ بنگر که دریک سال چند بار خلق جمع میشود با وی عداوت ودعوی وبحث میکند ناچار باکسی جنگ خواهد کرد واگر دران جنگ کسی زخمی ویا کشته شود به عداوت مبتلا شوی واگر بیرون نکنی مردم شش تپه جمع شده از تپه تو به زور بیرون خواهیم کرد ۰ پس شیخ فرید دانست که اگر خانه بایزید بیرون نکنم دیگر مردم ایشان را به زور بیرون خواهد کرد ، بعده تپه برکی نیز اقرار کردند که خانه پیر دستگیر قدس سره از شهر (۳۷٤) بدر کنند بعده مجلس برخاست وکلانتران دیگر گفتند وسوگند یاد کردند که فردا طعام برما حرام باشد تا خانه بایزید بیرون نکنیم ، چون شب شد یاران پیردستگیر قدس سره واقف شدند که فردا خانه پیر دستگیر از شهر بیرون خواهندکرد اکثر یاران جمع شدند گفتند که فردا ما جنگ خواهیم کرد ، چون ازعزم ایشان شیخ فرید خبر شد امد گفت ای یاران فردا مردم شش تپه جمع خواهد شد وما جماعه اندکیم اگر برابری میکنیم همه کشته میشویم وخانه بایزیدرا بدر خواهند کرد ، وبعده یاران گفتند که تدبیر باید کرد اول پیر دستگیر با چند یاران در وقت سحر برایند بر سر کوه بنشینند زیرا که چون صبح مردم بسیار بیایند ومعاندان

عداوت اغاز نما پسد و جنگ واقع شود و قصد ازار پیر دستگیر کنند خوب نیست پس این تدبیر را خوش کردند چون وقت سحر شد پیر دستگیر قدس سره با چند یاران از شهر بر امد بر سر کوه بر امد بنشست چون صبح شد کلانتران جمع شدند ، … بسوی خانه پیر دستگیر امدند وکسی را فرستادند (۲۷۵) که حکم سپردا ران چنین شده است ، که خانه بایزید از شهر بیرون شود ، چون این سخن یاران شنیدند جواب فرستادند که خانه پیر دستگیر قدس سره بی خطاء و بی گناه از شهر بیرون مکنید · یاران ایشان نیز این شهر همراه ایشان خواهد شد چون این سخن را کسی به کلانتران رسانید کلانتران گفتند که اختیار یاران بدست ایشان است ! اگر خواهند برایند واگر نخواهند بر نیایند اما خانه بایزید زود از شهر بدر شود که حاکمان بر خود اب و طعام حرام کرده است تا خانه بایزید بر نیاید · چون این سخن یاران پیر دستگیر شنیدند · ناچار شده سر انجام به بر امدن خانه پیر دستگیر خود مشغول شدند · تا پیشین سر انجام نموده بی بی شمسو با پسر خود شیخ عمر و با دختر کمال خاتون و با چند زنان یاران روان شده و از شهر بیرون بر امدند و از رود بگذشته و ان روی اب خانه بود که اکثر وقت مسافران در انجا فرود می امدند بی بی نیز دران خانه فرود امد و اکثر زنان عزیزان از پس ایشان رفتند پیش بی بی بنشستند وگریه کردند و بی بی را (۲۷۶) و شیخ عمر را در کنار گرفتند که خانه بایزید غریب خواهد شد چند ساعت بنشستند بعده بی بی جیو ایشان را رخصت کردند و شیخ حسین برادر بی بی سفر رفته بود وهمان روز بخانه امد دید که خانه پیر دستگیر قدس سره بر امده است و پرتل را بار کرده است ود رعقب می برند شیخ حسین بسیار دلگیر شد ، او بعضی یاران را پرسید که پیر دستگیر کجا است ؟ گفتند : که سوی فلان کوه رفتند ، پس حسن رحمت الله علیه به سوی پیر دستگیر رفت چون قدم بوسی نمود ود رکنار شد بگریست و گفت شافقان خانه شما را به زور و ظلم از شهر بیرون کردند بیا بسوی اهل

ومیال خود تا تدبیر کنیم و مصلحت نمایم که بسوی کدام ولایت برویم بعده
از انجا برخاسته و در انجا که بی بی شمسو فرود امده بود نشستند ، حسین —
رحمت الله علیه بی بی جبو را ملازمت کرد و قدم بوسی نمود و شب با چند یاران
در خدمت پیر دستگیر ماند ، چون صبح شد سر انجام سفر نمودند و یاران
وعزیزان را رخصت کردند گریه و زاری در میان زنان و مردان افتاد ومی گفتند
دریغا خانه پیر دستگیر (۳۷۷) از ولایت بیگانه غریب خواهد افتاد ، چون
اکثر یاران رفتند و پیر دستگیر به بستن رخت خانه مشغول شد و درین ولا یاران
وعزیزان دیگر برای رخصت شدن امدند و بنشستند ودر گفتگو مشغول شدند روز
بسیار بر امد اتفاق مقام افتاد هم در انجا مقام کردند ، بعضی عزیزان که
برای ملاقات رفته بودند مرید پیر دستگیر نبودند گفتند یا پیر دستگیر اگر چنین
سخن ها نمی گفتی چرا از شهر شما را بیرون میکردند وچنین حیران وپریشان
میشدی ، پیر دستگیر قدس سره فرمود تقدیر چنین بود ، هر کار و گفتار که ازاد می
به ظهور می اید موافق تقدیر است ، چنانچه در تفسیر اورده اندکه چون پیغمبر
علیه السلام جنگ بدر کرد وابوجهل را با هفتاد کس از سرداران بکشتند
و هفتاد کس را اسیر کردند بعده پسر ابو جهل لشکر قریش را جمع کرده بر شهر
مدینه امدند چون پیغمبر علیه السلام از امدن لشکر قریش واقف شد عزم برامدن
از شهر کرد و ابی منافق بود پیش پیغمبر علیه السلام امد بگفت یا رسول الله ،
لشکر کفار بسیار است و ما جماعه اندک ایم (۳۷۸) باید که از شهر بر نیاییم
و در شهر کوچه بندی کرده با قریش جنگ خواهیم کرد ، پیغمبر علیه السلام
گفت الحال من عزم بر امدن کرده ام در شهر جنگ نخواهم کرد ودلاوران مهاجر
و انصار نیز راضی بودند و در میدان جنگ کنیم اخر پیغمبر با هشتصد کس برامد
وابی منافق به سه صد کس از راه بر گشته به خانه رفت چون لشکر باهم مقابله شد
واتش جنگ افروخته گشت ودندان مبارک رسالت پناه و امیر حمزه با هفتاد اصحاب

شهید شدن و شکست در لشکر اسلام افتاد و پیغمبر علیه السلام برکوه احد برامد نجات یافت و کفار برگشته به سوی مکه راهسی شدند . پیغمبر علیه السلام شهیدان را برداشته به حضرت مدینه تشریف آورد وابی منافق امده گفت که من نگفته بودم — بشما که از مدینه بر میا آید اگر از شهر بر نمی امدید چرا این چنین اصحاب کشته میشد و دندان تو شهید میگشت ، حق تعالی وحی فرستاد بر رسول علیه السلام ((یا محمد بگو مر منافق را که برامدن از شهر و جنگ کردن (۲۲۹) با کفار و شکست یافتن و شهید شدن اصحاب به تقدیر من بود و این واقعه شدنی بود البته ظهور میگرفت ، قوله تعالی : قل لو کنتم فی بیوتکم لبرز الذین کتب علیهم القتل الی مضاجعهم ط .

یعنی بگو یا محمد اگر بودید شما در خانه های خویش هر اینه بیرون ارند انانی راکه نوشته بر ایشان کشتن سوی جایگاه ایشان یعنی جای کشتن)) — و تقدیر رحمان بر تدبیر انسان می خندد چنانچه درین معنا سرور کاینات حدیث فرموده است .

قال النبی علیه السلام ، تقدیر الرحمن اضحاک علی تدبیر الانسان .

قطعـــــــه

چون قضا اید طبیب ابله شود | ان دوا در نفع خود گمره شود
از قضا سرکنگبین صفرا فزود | روغن بادام خشکی می نمود

بعده این ایت فرود قوله تعالی : فاذا جاء القضاء عمی البصر .

یعنی وقتیکه بیاید حکم خدای تعالی کور میشود چشم .

مثنویات

چون قضا امد بگردد چشم کور | دانش وعقلت شود ابله چو مور

دوستانت سر به سر دشمن شود ... همچو کاغذ بر تنت جوشن شود
پادشاهی چون کشد کس را به تیغ ... اول (۳۸۰) چشمش ببندد بی دریغ
بعد ازان گردن زند ای مرد هوش ... ز قضا راضی شو و کم زن خروش

ای عزیزان چنین هجرت از اوطان و مفارقت از اخوان بر انبیاء شده است ، چنانچه مفارقت ابراهیم علیه السلام از مادر و پدر و اخوان شنیده باشید و هجرت پیغمبر ما صلوات الله مشهور و معلوم است اورده اند که بایزید بسطامی را معاندان از شهر بسطام بیرون میکردند بایزید گفت چرا مرا از شهر بدر میکنید ؟ گفتند بدی . خضوت بایزید خندید گفت خوش شهر یست که بد او چون بایزید است ای عزیزان ! من نیز درین بدام خوب کردید که از شهر بیرون گردانید ید .

مثنویات

در ملل خدا جهود و کافر هست ... ترسا و هنود و ساحر هست
از ملل خویش نمی رهانیند ... پل پرورش ایشان نمایند
حیف است که عارفان ان نیور ... از ملک خدا همی کنند دور
حالی چه شود به روز محشر ... شرمنده شود به پیش پرور
در دارالسلام ره نیابند ... اخر به سوی سقر شتابند

ای عزیز من ! (۳۸۱) بر اوردن خانه پیر دستگیر قدس سره بر خویشان و عزیزان بسیار گران نمود و گفتند اگر خانه بایزید برود ، ما نیز خانه های خود باوی می بریم پس عزیزان پیر دستگیر قدس سره جمع شده پیش عبد الله رفتند ، الحداد خیرخواه و خیر اندیش پیر دستگیر بود و برادرزاده عبد الله و عموزاده پیر دستگیر بود هم دولت و هم سخاوت داشت اول سخن اغاز نمود گفت : ای عمو ! — حاکمان خانه بایزید را بر ضد اسر شیخ اوریا بیرون کرده اند از شهر اگر

خانه بایزید به ولایت دیگر برود وحقیقت برامدن معلوم خواهند کرد ، خواهند گفت که از برای اسپ شیخ اوریا پسر عبدالله را مردم کانیگرام از شهر براورده‌اند ننگ و ناموس مایان برباد خواهد شد اگر ناموس خود برجا میداری خانه بایزید بگذار که برود و اگر حاکمان گفته شما را قبول نکنند مایان یعنی همه عزیزان همرای ایشان برویم زیرا که رفتن ما همه همراه او خوب است ۰ (٣٨٢) ولیکن تنها رفتن ایشان شرم ماهم است و بر مایان لازم است که همراه ایشان برویم ۰

قطعـــــــه

به جای که عزت نباشـــــد تـــــرا ، توانجا بباشی مگـر ننگ نیست ؟
به قول نظامی دمی گوش کـــــن ، خدای جهان را جهان تنگ نیست

اگر کشتن اسپ شیخ اوریا بر بایزید ثابت شود از روی شریعت بهای اســـپ ، من بدهم بعده عبدالله گفت اگر بایزید از سخنهای ناشایسته بازگردد من خانه وی نگاه دارم و نصف مال و ملک خود به ایشان بدهم ، یاران وعزیزان پیـــش پیرد ستگیر قدس سره رفتند و انچـه عبدالله گفته بود پیش پیر دستگیر قدس سره عرض کردند ، پـیر دستگیر قدس سره فرمود ازان سخنهای که ناگفتنی وناکردنی است از حکـم خدای تعالی مدت است که ترک کرده ام و لیکن میگویم که رهنما هستم وخلق را دعوت میکنم به سوی راه نبی علیه الســـلام و راه نبی علیه السلام شریعت و طریقت وحقیقت و معرفت است و میخواهم که ایشان از گناه برایند و در طاعت حق تعالی درایند و راه مستقیم بیابند و از غفلت برایند و در ذکـــر حق تعالی درایند (٣٨٣) و از جهل بیرون شوند و در علم وحدت درایند ای یاران بینایی این خلق مبدل شده است که حق را باطل در چشم ایشـــان حق مینمایـــد ۰ راه را بیراهی و بی راه را راه بر میـــدانند ۰

مثنویات

دیده احوال سر به سر مبدل بود | یکی ۰۰۰ انکه او احول بود
حق به چشمش باطل اید بیگمان | باطل اند چشم او حق شد عیان
انبیاء و اولیاء را جاهلان | مجنون و ابله بدرانستی بندان
هر گروهی را که هست ایین خویش | خوش بود درراه و رسم دین خویش

الحال ای عزیزان از بهر من دلگیر نشوید و دل را پریشان مدارید من مرد قلندرام مرا درین شهر چیزی نمی ماند وهر جا که بروم ملک خدای تعالی است چنانچه درین معنی شیخ سعدی میفرماید ۰

قطعه

چون مرد اوفتاد زجای ومقام خویش | هر جاکه میرود همه ملک اوست
شب هرتوانگری بسرای همی رود | درویش هر کجا که شب امد سرای اوست

بعده عزیزان گفت یا بایزید اول از رفتن تو اکثر یاران و عزیزان (۲۸٤) اواره خانمان میشوند و بهر جاکه میروند خلق انجا واشند گفت که از برای اسپ شیخ او ریا ازشهر بیرون براورده است ، پس پیر دستگیر قدس سره فرمود که ای یاران و عزیزان صحبت من با عبدالله ویعقوب راست نباید بسبب طبیعت من به ایشان موافقت نخواهد کرد ، زیرا که هر کاریکه ایشان نامشروع کنند ومن مانع ایم مدعی ایشان میشوم و خصومت باز خواهند کرد ۰

مثنویات

که بگویم با مطیع نفس راست | بدشود گوید عدوی جان ماست
مومنان چو هر دو دست اند بیگمان | می بشنویدند یاد دیگر را درزمان

گر منافق را بگویی عیب او خوش نه گردد گر بگوی ریب او
بل بگردد دشمن توجان‌ستان حق مگو در پیش احمق ای جوان

بعده یاران وعزیزان گفت الحال تمامی شهر با جانب شده است باید که چند روز با عبد الله ویعقوب اشتی کنی وانچه ایشان بگوید قبول گردانی وبه هیچ وجه مخالفت نکنی اگر ایشان نا سزا گویند ، چیزی نگویی ، بعد ازان که اتش قهر این خلق افسرده شود واتفاق کلانتران بر طرف شود بعد ازان هر جا که (۳۸۵) فرمایی حویلی برای شما تیار کنم اگر تو چند روز صبر کنی وبا ایشان در سازی دلداشت ایشان کنی امیداست که با شما موافقت بکنند ورفاقت نمایند ۰

بیت

به شیرین زبانی ولطف وخوشی توانی که فیلی به موی کشی

بعده پیر دستگیر قدس سره به یاران اقرار نمود که با عبد الله ویعقوب چند روز باشیم تا موافقت نشست پس یاران این خبر خوش را به عبد الله رسانیدند عبد الله شادمان شد برخاست رفت پیر دستگیر قدس سره را در خانه خود برد ومردم شهر واقف شدند که پدر به پسر خود اشتی نمود وخشنود رفته ، بایزید را اورده مردم جمع امدند ومبارکی دادند وگفتند شکر الحمد الله که پدر وپسر یکجا شده اتفاق نمودند ، اما کلانتران از بد دعا شیخ اوریا می ترسیدند گفتند به هر وجه شیخ اوریا راضی وخوشنود باید کرد ، یاران وعزیزان گفتند که شیخ اوریا برای یك اسپ دلگیر است مایان دو اسپ بفرستیم بعد ازان سرداران گفتند که یك اسپ علی شیر بدهد ویك اسپ دیگر یاران بدهد چون اسپ (۳۸٦) بهم رسانیدند سرداران علی شیر را طلبیدند که بایزید را بگو که سوار شده پیش شیخ اوریا برود ،

ایشان درامند نشد .

قطعه

چون دیدند قول و فعلش راعمدنیاء یقین کردند کین صاحب زمان است
هرانکو (۳٦۲) پیرو او شد بتحقیق رسید انجائکه انجا جان جان است

ای عزیز من : رسم وائین ان خلق چنین بود چون کسی وفات میکرد مردم اکثر شهر در انجا حاضر میشدند برای دفن و عذرخواهی می رفتند یا برای شادی در خانه مردم میرفتند یا برای مهمانی روان میشدند پیردستگیر نیز همراه ایشان تشریف می بردند چون بان خلق حاضر میشدند اکثر مردم پای بوسی پیر دستگیر می کردند بعداء سلام بر عبدالله و یعقوب میدادند واکثر یقین ان مردم ازعبدالله و یعقوب وازدرویشان دیگر بپیر دستگیرقدس سره بیشتر بود ، زیرا که می دیدند و می دانستندکه پیر دستگیر اول کار و بار دنیا می کرد الحال کاردنیارا ترک کرده است وعالمان و درویشان دیگر در طلب دنیا گرفتاراند و ایشان به محبت حق تعالی مراد نفس را بازگذاشته است ، لا جرم حق تعالی ایشانرا بزرگی داده است ، ازین سبب خلق ادب و حرمت پیر دستگیر بیشتر میکردند چون یعقوب وعبدالله می دیدندکه خلق عزت و حرمت بایزید ازما بیشتر می کند ، حسد وعداوت رفته را بازدردل دراوردند (۳٦۳) واعمال حسنه خود را ازاتش حسد برباد دادند .

قطعه

حسد اتش بود اندر حسودان شود افزون چو بیند نعمت کس
حسد را هیزم است اعمال احسن بسوزاند عمل را جمله چون خس

بیان فرمودن عبدالله مر پیر دستگیر قدس سره را بسوی نماز نفل وجواب دادن پیر دستگیر قدس سره مر عبـــد اللـــه را !

ای عزیز مـــن ! روزی عبدالله گـفت ای پسر نماز نفل را ترك مکن چنانچـــه اول به نماز نفل شغل داشتی الحال نیز بطریق اول به نماز نفل مشغول بـــاش پس پیر دستگیر قدس سره نرمود ۰ که اول از ذکر خفی واقف نبودم چون از نفع ذکر خفی واقف شدم نماز نفل را نمی گـذارم زیرا که نفع ذکر خفی از نماز بیشتر دیدم واز ترك دادن نماز نفل انسان بزه کار نمی شود ویاران خود را نیز بذکـر خفی شاغل میگردانم وبه نماز فرض ، وواجب ، وسنت به تاکید می گمارم ومی فرمایم وانچه در نماز فرض وواجب وسنت است انرا ادا نمائید تا نماز شما نقصان نپذیرد ونماز را به تاکید واهستگی وبه اطمینان دل گـذارید اگر یك فرض یا واجب از شما خطا شود در نماز ، بزه کار خواهید شد ودانایان گـفته اند که خوار نماز ازبی نماز (٢٩٤) بتر است ، ویك ده اباد ان بهتر است از ده دیه ویران ، ویك خبـــو دار به بر بسیاری ازبی خبـــران ۰

بیـــــت

هزار دوست که بیگانه از خـــدا باشد قدای یك تن بیگانه که اشنا باشـــد

اگر فرایض حق بجا نیارد ، نوافل انرا جای ان نگیرد وانکه نماز نفل بسیار گـذارد ونماز فریضـــه به تعجیل نمایـــد ، دیگـــر انکه اگر یاران رابه نماز نفل بگمـــارم بر ایشان فرض گردد اگر وقتی از ایشان فوت شود بزه کار گردند لا جرم ایشـــان را بنماز نفل نمـــی گمارم ، بعده عبدالله گـفت یا بایزید می دانم که ذکر خفـــی در قران وارد است اما مـــرا بیاران تو اعتماد وباور نیست که دایم بذکر خفـــی مشغول باشنـــد زیرا که ان پیشینا ن بودند که ذکر خفی مدام میکردند ودر هر جا ودر هر حال در یاد حق تعالی بودند واین مردم به کار پیشینیان کجارسند ؟

ایشان را لازم است که نماز نفل و تسبیحات بخوانند و به ورد زبان شاغل باشند ، تا اجران حق تعالی پس از مرگ در بهشت بدهد و من در کتاب دیده ام که حق تعالی از هیچ عبادت چنان خوشنود نشود چنانچه از سجده کردن ! و این پند من پند خوب است باید که خود را و یاران خود را بسوی نماز نفل بگماری تا حق تعالی از تو و ایشان خوشنود (۳۹۵) شود و عبادت شما قبول گردند ، بعده پیر دستگیر قدس سره فرمود · این پند تو نیز خوب است اما از این مقام و ازین عبادت گذر باید نمود و ازین مقام بهتر مقام باید جست و ازین عبادت بهتر عبادت باید کرد ·

پس عبد الله گفت ازین عبادت کدام عبادت بهتر است بیان کن ، بعده پیر دستگیر قدس سره فرمود · بنگر در قران فرموده است · قوله تعالی : ماتری فی خلق الرحمن من تفاوت · یعنی نمی بینی در افرینش خدای تعالی تفاوت ، یعنی کم و کلان ، و مهتر و کهتر و شر در شر و خیر در خیر افریده است و ان دانا نزد انایان فرموده است · قال نبی علیه السلام : العقل عزیزی میزاء بین خیر الخیرین و بین شر الشرین ·

یعنی عقل طبیعت فرق کننده است میان دو خیر و میان دو شر پس معلوم شد که در عالم دو خیر و دو شر است ، و فرق میان دو خیر و دو شر نیز هست ·

قطعه

هر که باشد صاحب عقل و تمیز مرد و شر را او کند از هم جدا
فرق بین الخیر و شر اسان بود فرق دو خیر است (۳۹۶) مشکل ای فتا

بیان تفاوت مقام ها و عمل های ایشان و بیان امر و نهی هر مقام :-

عبد الله گفت بیان نمائید · بعده پیر دستگیر قدس سره عبد الله را گفت اول تفاوت

میان چار مقام بشنو که رسول علیه السلام در میان هر مقام تفاوت فرموده است چنانچه میشنوی . قال نبی صلی الله علیه وسلم : الشریعت کمثل الیل والطریقت کمثل النجوم والحقیقت کمثل القمر والمعرفت کمثل الشمس ، لیس فوق الشمس شیاء . یعنی شریعت مانند شب است و طریقت مانند ستارگان است وحقیقت مانند قمر است و معرفت مانند افتاب است ، و نیست چیزی روشنتر از افتاب ، بنده عبد الله گفت عمل این مقام ها بیان فرمایید ، پس پیر دستگیر قدس سره فرمود پنج بنای مسلمانی یعنی کلمه شهادت گفتن و راستی با کلمه ضم کردن نماز و روزه داشتن و ذکات دادن وحج گذاردن این فعل شریعت است ، و تسبیح و تهلیل کردن و مدام بذکر زبان شاغل بودن و دل از وسوسه شیطان نگاه داشتن ، فعل طریقت است ، وجهی دیگر انکه کلمه شهادت گفتی امر فعل شریعت است و با کلمه راستی ضم کردن امر و فعل طریقت و نماز فریضه ادا نمودن امر و فعل (٣٦٧) طریقت است ، روزه ماه رمضان داشتن امر و فعل شریعت است و روزه نفل داشتن و شکم به کم خوری گماشتن و اندام را از بدی باز داشتن امر و فعل طریقت است ، ذکات مال وعشر دادن امر وفعل شریعت است و فقیران و صابران را طعام وجامه دادن و در ماندگان را دستگیری کردن امر و فعل طریقت است و طواف خانه خلیل کردن یعنی زیارت دل کاملان نمودن و با نفس کار زار کردن و بطاعت فرشتگان کار نمودن امر و فعل طریقت است و دایم بیاد حق بودن وبه تلقین خود یقین کردن و ماسوی الله را از دل براوردن و هستی جان وجهان شناختن و بران باور داشتن و ارواحان را به تفصیل دانستن امر و فعل حقیقت است و ذات حق تعالی را بچشم دل بنور عقل و معرفت رو برو در هر سوو در هر چیز مشاهده نمودن و ناحق ازار و مضرت به هیچ افریده نرسانیدن امر و فعل معرفت است و هر اواز از حق دانستن و تسبیح اواز دریافتن و فهم نمودن بدان امر و فعل قربت است و ترک وجود گرفتن و هر کار بهستی (٣٦٨) پروردگار کردن و از فضالت پرهیزکردن

و امانت را بصاحب خود سپردن امر و فعل و عملت است و خود را در حق فانی مطلق کردن و باقی مطلق باحق بودن و موحد با احد شدن و از شرك حذر کردن امر و فعل وحدت است و تخلقوا باخلاق الله شدن و از وصف بشر دور بودن وساکن بودن از حرکت و ازین درجه بالاتر درجه ناجستن امر و فعل سکونت است و از سکونت بالا تر مقام نیست وعمل نه کردن بامر این مقام ها ، نهی این مقام ها است .

مثنویات

انچه بوده امر و نهی هر مقام — باتو بنموده استاد ان پیر کرام
گر تو مردی امر و نهی هر مقام — یاد گیر و کن عمل بروی مدام
نهی را بگذار امرش کن قبول — بی عمل این حال کی گردد وصول
علم ، چشم است و عمل دروی نظر — بی نظر چشم است کور و بی بصر
گر بدانی راه و منزل کعبه را — بی مراحل کی رسی تو قبله را
علم باید هم عمل در راه دین — انگهی گردد مسلمان شاه دین

بعده عبدالله گفت که مقام ها وعمل و امر و نهی مقام ها بیان نمودی ولیکن نمیدانم که این صفت ها در تو هست یا نیست ؟ پیر دستگیر قدس سره (۳۶۹) فرمود که حق تعالی دانا ست به احوال من و بزبان باتو چه گویم تا این حال بر توکشف نه شود و احوال مرا معلوم نکنی .

ابیات

بر خدا روشن بود احوال من — هم چو حال من بود اقوال من
هرچه در کالا بود ای مرد هوش — از دهانش میچکد ای مرد گوش
تا نگردد کشف بر تو حال من — کی شود باور ترا اقوال من
حال و احوال ولی را هم ولی — میبداند تو بدان گر عاقلی

ای عزیــز مــن ! تا خانه پیرد ستگــیر قد س سره نزدیك خانه عبد الله بود چون در خانه پیرد ستگیر طعام خوب پختی برای عبد الله و یعقوب می فرستاد و دلداری ایشان می نمود و یاران پیرد ستگیر قد س سره نیز حرمت و عزت ایشان میکردند تا ایشان نیز راغب شوند و در اطاعت پیرد ستگیر در ایند و از سبب در امدن ایشان دیگران نیز رجوع نمایند و در متابعت پیرد ستگیر سره در ایند هرچند پیرد ستگیر قد س سره و یارانش خدمت و حرمت و داد و دهش بیش می نمودند انکار و عجب ایشان بیشــتر میشد و به هیچ وجه رجوع نمیکردند . چون پیرد ستگیر قد س سره از اطاعت ایشان (٤٠٠) ناامید شد این ایت برخواند . قوله تعالی انك لا تهدی من احببــت ولکن الله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم ط .

اورد اند که پیغــمبر علیه السلام بر ایمان ابی طالب حرص داشت حق تعالی ایـــن ایت فرســتاد که راه ننمای کسیرا که دوست داری و میخواهی راه نمودن بوی ولیکن خدایتعالی راه می نماید کسی راکه میخواهد ، براه راســت .

قطعـــــــــه

راه نمایی توکسی را ای حبیــــــب گر تو اورا دوست داری همچو جان
ره نماید هرکه را خواهــــد خــــدا بر صراط استوار ای جان جـــان !

ای عزیــز مــن ! روزی عبد الله گـفت : مــریاران پیرد ستگیر قد س سره راکـــه اگر بایزیدکار دنیا نمیکــند مال و ملك من بسیار است .

برای ایشان شما بکارید ، تا سر انجام دنیا بیشتر شود و به فراغت وقت خــــود بگـذارد بعده یاران این حقیقت را بخدمت پیرد ستگیر عرض نمود پیرد ستگیر فرمود . ای یاران ! چون ایشان رغبت بکار دین نمیکند وبا طاعت من درنمی اینــــد ، من چگونه رغبت کـنم بدنیای ایشان و حال انکه مال و ملك ایشان به شبهات الوده است . زیراکه بعضی ملك را (٤٠١) مردم برضـا داده است و بعضی ملك بز—

بزور و ظلم از مردم گرفته است من چنین مال و ملك را دوست نمی دارم ، اگر مرا رغبت به مال دنیا بودی به تجارت یا زراعت یا کسب دیگر میکردم تا غنی میشدم . من میخواهم که عبدالله و پسرش در متابعت من در آیند و حب دل از دنیا کم کنند و مقصود ایشان آنست که مرا در کار دنیا گرفتار گردانند و در گل و لای دنیا محبوس سازند .

مثنویات

من نمی خواهم که ایشان راز گل / بر کشم بالا بسوی جان و دل

او کشد مارا بسوی خویش پست / هرکه شد در لای دنیا بر نجست

فا فلان در کار دنیا تا بحد ملك / غرق محبوس اند چون در گل ورق

هرکه شد دیوانه در گل کم نشد / مرده در گل کم شده وکم شد پلید

حق بگفتم مرده دیوان بسته / چون همچ سرگین مجو ، پروانه باش

پیر دستگیر قدس سره فرمود این یاران در صحبت این ناجنس همان شب و روز من بدشواری میگذرانند و خود را در عذاب می بینم .

مصرع

روح را صحبت ناجنس عذاب است الیم و یا چون مرغ در قفس اسیر و در زندان بلکه از زندان بسی سخت تر است (٤٠٢)

ابیات

ز زندان بنالند زندانیان / که آن بند جسم است نی بند جان

مرا جان و دل حبس ناجنس شد / ببین در قفس حبس با انس شد

ازین غم کجا باشد اندر جهان / که باشد مرا ایمان او را زیان

اگر حق بگویم شود دشمنم / اگر حق بپوشم بلرزد تنم

که حق پوشی است کفر در راه دین   اگر حق بگویی برآید بکین
ندانم ازین غم چگونه رهیم   ازین درد و غم جان بقربت بریم
خدایا ز ناجنس دورم فگن   رها کن ازین فکر درد و محن

ای عزیز من ! همواره مخالفان جاسوسی کردند که گفتار و کردار نا مشروع از زبان و اندام پیر دستگیر قدس سره ویاران ایشان ظهور گیرد تا بدنام گردانیم و به کفر و بدیوانگی نسبت کنیم ، لا جرم پیر دستگیر و یارانش کلام بفهمیدگی میگفتند تا حرف گیران بسخن ماحرفی نگویند و محافظت شریعت بسیاری نمودند تازبان بدگویان بسته گردد و یاران بسیار درخدمت پیر دستگیر قدس سره نمی امدند وچون می امدند باادب نشست و برخاست می نمودند و زبان را ازکلام نامشروع محافظت میکردند تاکسی نگویند که پیش دیوانه است و مریدانش گمراه اند (٤٠٢) و پیر دستگیر قدس سره بسیار کارنامشروع ازعبد الله و یعقوب میدید ولیکن به ایشان نمی گفت تا گفتگوی میان ما و ایشان نشود و تا باز حسد وکینه در دل ایشان ظهور نگیرد چند ماه درین حالت گذشت اکثر مردمان دانستند و گفتند که علم وعمل بایزید و یارانش از درویشان دیگر فاضلتر است پیردستگیر پیش عبد الله کتاب می خواند .

پس وی نماز می گذارد و نشست و برخاست با ایشان می داشت و طعام ازخانه های یکدیگر میخوردند اگرچه پیر دستگیر میدانست که طعام ایشان از شبهات خالی نیست اگر نخورم خلق مرا ملامت خواهند کرد که از خانهٔ پدر نمی خورد ایشان به این سبب از طعام و اب ایشان حذر نمی کرد ولیکن در دل راضی نبود و میدانست که طعام و اب و صحبت ایشان خوب نیست اما ازحکم خدایتعالی چاره نیست .

بیان راست گفتن پیر دستگیر قدس سره با جماعت عبد الله :

ای عزیز من ! روزی در مسجد نماز بامداد گذار دند شخصی گفت که نمیدانم حق تعالی به این عمل ناتمام ما چه خواهد کرد که چنانچه حق عبادت است (٤٠٤) بجا اورده نمیشود ، این سخن در دل اهل مجلس اثر کرد و از زبان اکثر مردم اه وواویلا برامد عبد الله گفت : ای یاران من در کتاب نوشته دیده ام هر انکه حق تعالی را به یگانگی بشناسد اتش دوزخ بروی حرام شود ، پس ان جماعت دست به گریبان بردند و شکر باری تعالی را بجا اوردند و خود را حق شناس شمردند پیر دستگیر قدس سره عجب ماند که این نابینا یان وبیخبران خود را حق شناس میدانند اگر به ایشان بگویم که حق شناس نه اید خاطر ایشان ازرده شود از سر نو حسد وکینه در دلش پیدا گردد اگر حق پوشی کنم کافر وبزه کار شوم چنانچه حق تعالی در حدیث قدسی فرموده است . قال حدیث قدسی : من اوی احد من عبدی فی افعال الذنوب ولم یقل له ذنوبه فهو شریك فی ذنبته .

یعنی کسیکه ببیند یکی از بنده من در کار بد یعنی در گناه و نگوید مر اورا گناه او پس او شریك است بگناه او .

بیت

اگر بینم که نابینا وچاه است اگر خاموش بنشینم گناه است

بعداً پیر دستگیر قدس سره به خود گفت که حق بگویم اگر ایشان حجت اورند دلیل ایات (٤٠٥) وحدیث بگذرانم پس پیر دستگیر فرمود : ای مسلمانان خود را حق شناس شمرید و شکر حق تعالی بجا اورید اما شناختن حق تعالی دشوار است . اول حق تعالی را به یگانگی تحقیق و ثابت کنید بعداً دعوه حق ـ

شناسی نمائید ۰چون پیر این سخن فرمود و موسی نام شخص اعرابی بود گفت که جهان کیست که حق تعالی را نمی شناسد تمام جماعت به سوی عبد الله متوجه شدند تا ایشان چیزی بگوید ، پیردستگیر دریافت که سخن من بر ایشان تلخ نمود ۰ بعده پیر دستگیر عبد الله را پرسید که در لفظ عرب شناختن راچه میگویند ؟

عبد الله گفت معرفت میگویند ! پس پیر دستگیر فرمود که معرفت چند مقام دارد — عبد الله گفت چهار مقام دارد ۰ اول شریعت ، دوم طریقت ، سوم حقیقت ، چهارم معرفت است ۰ بعده پیر دستگیر فرمود که درین مردم کدام کس در شریعت ثابت است ، گفتند که درین جماعت هیچ کس در شریعت ثابت نیست ، پس پیر دستگیر قدس سره فرمود که من گفتم که خدای تعالی را (٤٠٦) نمی شناسد زیرا که بعد از طی مقام شریعت و طریقت و حقیقت بمقام معرفت میرسد و خدا شناس میگردد و ایشان گفتند که ما خدا شناس و عارفیم زیرا که او را یکی پیدانیم پیردستگیر فرمود ! بگفتن یکی یک شناس نگردد تایکی را بچشم دل نه بینند ۰

مصرع

شنیده کی بود مانند دیده ۰

و بی رویت اشنائی ممکن نیست ۰

بیت

بی گلی هرگز نیا بی بوی را   تا نبینی کی شناسی روی را

بعداً عبد الله گفت که مسلمانان جمله حق شناس اند زیرا که تهلیل و تسبیح میگویند پیر دستگیر قدس سره فرمود که تسبیح خدایتعالی همه چیز میگوید ان کدام چیز است که تسبیح نمی گوید ۰ عبد الله گفت چار طایفه

تسبیح حق نمی گوید : یکی استر ، دوم خنزیر ، سوم کنه ، چارم کاسه پشت ، پیردستگیر فرمود که ان نیز تسبیح میگوید عبد الله گفت که من در کتاب دیده ام و تو از کجا میگویی ؟ پیردستگیر قدس سره فرمود که من از قران میگویم . قوله تعالی : تسبح له السموات و السبع والارض ومن فیهن وان من شیئ الا یسبح بحمده ولکن لا تفقهون تسبیحهم .

یعنی تسبیح میگوید اسمان (٤٠٧) هفت گانه و زمین وچیزیکه در میان زمین و اسمان است و به تحقیق نیست از چیزی مگر که تسبیح و حمد همیگوید ولکن نمی فهمید تسبیح گفتن ایشان . چون این ایت پیر دستگیر خواند حجت عبد الله کوتاه شد ، دانست که قران دلیل است حجت ندارد ولکن کتابهای دیگر به شبه الوده اند چنانچه گفته اند اب امد تیمم برخاست و در پیش دلیل های قران دلیل های کتاب دیگر منسوخ است .

بیت

نه از لات وعزی براورد گرد که توریت و انجیل منسوخ کرد

ای عزیز من ! بدان که زمین عبد الله بسیار بود برای کشت و در زمین ایشان قبیله های افغانان فرود امدند روزی یعقوب بحضور پیر دستگیر عبد الله را گفت که بسوی قبیله های افغانان بروید و چند قلبه گاو برای قلبه رانی از ایشان بطلبید تا زمین را قلبه رانی بکنیم و غله بکاریم و از بعضی از انها یک یک گوسفند بجویی . عبد الله نیز اقرار رفتن نمود که خواهم رفت . پیردستگیر قدس سره از ایشان این سخن شنید متحیر شد که من در قران چنین ایت دیده ام . قوله تعالی : ولا تبخسوا اشیاء الناس (٤٠٨) یعنی مجوئید ازاد میان بزاری ـ و در کتاب این حدیث دیده ام . قال النبی علیه السلام طلب الرزق عن المخلوق هم ولا حلاوت او کان معه حرام . پس پیر دستگیر قدس سره مثال اورد اگر

بگویم به ایشان که این کار حرام است نباید که خاطر ایشان از من بر نجد و گفتگو درمیان اید واتش حسد باز در دل ایشان افروخته گردد درین اندیشه بود که بگویم یا نگویم ، باید فکر کرد که بهتر انست که به ایشان بگویم اگر ایشان حجت یقین ارند من از دلیل ایت وحدیث حجت ایشان او کنم • روزی یعقوب نشسته بود پیر دستگیر قدس سره فرمود ای برادر اگر یك مسلمان دیگر را بکار حرام گمارد روا باشد یا نه ؟ گفت روا نباشد بلکه نرماینده منافق بود ، چنانچه در قران فرمود ه است : قوله تعالی : ان المنافقون والمنافقات بعضهم من بعض یاء مرون بالمنکر و ینهون عن المعروف •

یعنی بدرستی که منافقان مردان ومنافقان زنان بعضی مر بعضی را می فرمایند بر بدی و باز میدارد از کار نیکی (٤٠٦) بعده پیر دستگیر قدس سره فرمود ! ای برادر عبد الله را مسلمان و پدر می شماری چرا ویرا به سوی حرام میگماشتی که از افغانان گاو و گوسفند طلب کن پس یعقوب به عیب خود دانا شد و هیچ دم نزد که مبادا این عیب من به خلق ظاهر شود اما در دل رنج نفاق زیاده شد چیزی نگفت از انجا برخاسته رفت • ای عزیز من ! روزی پیر دستگیر قدس سره پیش عبد الله کتاب میخواند در ان هجرت پیغمبر علیه السلام و ستم و ظلم مشرکان نوشته بود چون ازار و بیچارگی پیغمبر علیه السلام و زور و ستم مشرکان مکه در خاطر اورد ، و در گریه شد و گفت نمیدانم چه بوده مر کافران را که محمد علیه السلام را نمی دانستند و جفاء و ایزاء میکردند ، بعده پیر دستگیر قدس سره نیز جفا دادن عبد الله در خاطر اورد ، در گریه در امد و گفت سبحان الله عبد الله این قدر نمیداند که بینایی و دانایی مبدل شده است که چون مشرکان محمد علیه السلام را جفا و ازار میدادند ، همچنین من بایزید را ایذا وجفا میرسانم عبد الله پنداشت که پسر من دیوانه و گمراه شده است کاشکی دیوانه (٤١٠) نمی بود و فرزند میگفت کاشکی پدر مرا حق تعالی را هی مستقیم دادی و حق

و باطل بروی روشن کردی فرزند برای پدر و پدر برای پسر همچنین در غم و اندوه میبودند وهر یکی به حال دیگر افسوس میخوردند .

مثنویات

هر گروهی رابه کار و بار خویش ‌ ‌ ‌ خوشدلی باشد هم از پندار خویش
دین و ائین دگر را زد کنند ‌ ‌ ‌ مذهب خود را قوی چون سد کنند
هست در دین محمد فرقه ها ‌ ‌ ‌ جمله هفتاد و دواند ای مجتبا
گفت پیغمبر از ان یک ناجیه است ‌ ‌ ‌ فرقه های دیگرش چون باجیه است
هر یکی داند که ان مفلح من ام ‌ ‌ ‌ دیگران فاسق بود صالح من ام
حیف و افسوس برد بر دیگران ‌ ‌ ‌ بی‌خبر از حال خود ای کاردان

ای عزیز من ! روزی پیر دستگیر قدس سره با عبدالله در مجلس نشسته بود که شخصی از مردم دوبی امد و پیغامی محمد کمال رحمت الله علیه رسانید که چند کس از سرداران مردم دوبی بدست من توبه کردند و به متابعت من درامدند زحمت و مشقت اختیار نمودند ادب و حرمت من بسیار بجا می ارند . چون این سخن عبدالله شنید در غضب شد گفت از چه میدانید که خلق درمتابعت او درمی ایند و ادب وحرمت (۴۱۱) او میکنند ، پیر دستگیر قدس سره فرمود که شما چرا در خشم شدید و چنین میگویید ؟ محمد کمال را من خلافت داده ام و او به متابعت من خلق را به سوی راه راست میخواند و صراط المستقیم می نمایند لاجرم به سبب ان مردم اورا خدمت میکنند و ادب او به جامی ارند شما را باید که شکر باری تعالی را بجا ارید که از فضیلت پسر فخر پدر بود و بعد ازان عبدالله به زبان شکر گفت و فرمود که من میخواهم که روز هزار کس مرید تو شوند و در متابعت تودر ایند .

ای عزیـــز من ! روزی عبد الله با الهداد از برای چیزهای دنیا جنگ کــــرد و دیگر نشست و برخاست بهم نمیکردند و گفتگو باهم نمی نمودند و پیر دستگیر قدس سره با الهداد عداوت و حسد نداشت باهم گفتگو و صحبت داشتند از ایـــن ممر دل عبد الله و یعقوب از پیر دستگیر قدس سره می رنجید روزی عبد اللـــه به پیر دستگیر قدس سره گفت که یکسخن به تو خواهم گفت اگر قبول کنی دل مـــن از تو نیك خواهد شد ، پیر دستگیر فرمود اگر لایق قبول کردن باشد قبـــول خواهم کرد و الا نی ، پس عبد الله گفت که ا ن (٤١٢) سخن این است کـــه میان من و الهداد عداوت و حسد پیدا شده است من و یعقوب بوی سخـــن نمی کنیم اگر خوشنودی ما میخواهی شما باو نیز سخن نگوئید · پیر دستگیر قدس سره فرمود که حسد کردن با مسلمانان روا است یا حرام ؟ عبد الله گـــفت که حرام است پس پیر دستگیر فرمود حرام را چگونه من در عمل آرم ، تو که با مادر دین و دنیا بدی و عداوت نمودی با تو کینه و حسد نکردم او که با ما نیکی کرده است باو چگونه حسد و کینه کنم · چون عبد الله از پیر دستگیر چنین شنید دل ازرده شد و رشته حسد و نفاق بجنبانیـــد ·

ای عزیز مـــن ! روزی پیر دستگیر قدس سره با عبد الله در مجلس نشسته بـــود که شخصی از محمد کمال رحمت الله علیه کتابت اورد و دران نوشته بود کـــه چند کس با ذکر یا درمتابعت تو امدند و در خلوت نشستند و مشقت اختیار کردند و پیر دستگیر قدس سره نیز توجه عنایت فرمایند تا حق تعالی ایشان را گشایـــش دهد و معرفت خود بر ایشان کشف نماید و عین الیقین روزی گرداند ·

ابیـــــات

توجه نما سوی یاران خویـــــش | که از حق بیابند عرفان خویش
توجه مردان درین راه عـــزیـــز | به از طاعت (٤١٣) انس وجن کن تمیز

وبسیار مردم میگویند که از ذکر یا منفعت دین بیابد واز خلوت برآید و گواهی دهد که راه بایزید برحق است وائین وی بر جادهٔ مستقیم است بسیار مردم در اطاعت بایزید درائیم واکثر مردم مرید وی شویم و توبه بدست او کنیم . چون عبدالله این سخن شنید باز در خشم شد و این سخن از روی سخریه و مسخره گفت که همه بهشت را ایشان گرفتند دیگران کجا خواهند رفت ؟ بعده پیر دستگیر قدس سره فرمود ای پدر ! لایق تو نیست که سخن از روی سخریه و ظرافت گویی شرط تو انست که نفاق از دل بدر کنی و به غم من غمگین و بشادی من شاد باشی و چون تو حسد را از دل بر نمی اری نمیدانم که روزگار من پیش شما چگونه خواهد شد ؟ بعده عبدالله گفت چون خاطر تو از چنین سخن برنجد من بعدا نخواهم گفت .

رباعی

سخن بد چو تیر برانست ـ یا چو نار جحیم سوزان است

هز تی بار بردل مؤمن ـ دل مومن که عرش رحمن است

بیان جدا شدن پیر دستگیر قدس سره ، ازعبدالله و یعقوب :

ای عزیز من ! چون درمیان عبدالله و الهداد حسد و عداوت زیاد شد (۴۱۴) عبدالله خواست که خانهٔ خود از شهر برارد وجای دیگر ببرد ، پس پیر دستگیر با خود فکر کرد اگر خانه عبدالله ازین شهر بیرون شود و من همراهی وی نکنم مردم مرا ملامت خواهند کرد و اگر همرای ایشان اختیار کنم در صحبت من و ایشان موافقت نیست . پس بهتر انست که تا عبدالله خانهٔ خود را بر نیاورده است من خانه خود را بسوی یاران خیلی دور برارم ،

پس پیر دستگیر قدس سره به سوی محمد کمال و یاران دیگر که دران جا بودند پیغام فرستاد و فرمود که محمد کمال با چند یاران بیایند که من خانهٔ خود را ازین جا بر می اریم. چون پیغام پیر دستگیر قدس سره به محمد کمال و یاران رسید به تعجیل تمام با بیست و چهار کس از بتهه پور به سوی کانی گرام روان شد چون خیلی راه رفت دید که مردم قبیله لوحانی بر سر راه فرود امده اند و در میان ایشان و مردم کیوی عداوت بود ، محمد کمال گفت اگر به تمام جماعت میگذریم مبادا جنگ شود و به یاران زیان برسد بهتر انست که هژده کس در این جا باشند و شش یار همرای خود بگیرم ۰ این مصلحت را یاران خویش کردند بعده ، محمد کمال با شش تن برای اوردن خانهٔ پیر دستگیر قدس سره روان شد چون به خدمت پیر دستگیر (۴۱۵) رسید قدم بوسی پیر خود کردند و پرسش احوال یکدیگر نمودند و شکر از ملاقات بجا اوردند و گفتگوی ذکر و فکر و حال در میان نهاد و رسم ان مردم چنین بود که چون کسی از سفر امدی پرسش مال و فرزند ان کردی چون یاران پیر دستگیر قدس سره باهم ملاقات میکردند پرسش ذکر و فکر و محبت و معرفت حق میکردند و احوال یاران از همدیگر می پرسیدند که فلان یار در کار دین و یقین و اخلاص چگونه است ؟ چون سلامتی و حال و ایمان یاران شنیدندی خوش و شادمان گشتی ۰

قطعه

یاران باشد که او از یار خود | پرسش ایمان و حال دین کنند
نیست یار انکه با یاری نشست | پرسش احوال اسپ و زین کنند

بعده پیر دستگیر قدس سره مهمانی محمد کمال رحمت الله علیه کرد یاران وعزیزان نیز حاضر شدند از ان طعام نصیب خود خوردند واقف شدند محمد کمال و یاران دیگر برای بردن خانهٔ پیر دستگیر امده اند ۰ عزیزان و یاران پیر دستگیر بسیار

دلگیر شدند واکثر جمع شده زمین خدمت به لب ادب بوسیدند وعرض نمودند که از رفتن خانه پیر دستگیر قدس سره جمله عزیزان (٤١٦) اندوهگین وپریشان خواهند شد امید از مرحمت ان تخلقوا با خلق الله انست که به سایه لطف خود ازین ولایت دور نسازند ویاران وعزیزان خود را مهجور نگردانند ودر اتش فراق نسوزانند ، بعده پیر دستگیر قدس سره فرمود که ای یاران وعزیزان من از صحبت عبدالله به تنگ امده ایم وعمر را چون زندانیان میگذرانم واین میدانم که جدا شدن ازعزیزان ویاران زیان تن است ویا ایشان بودن اسایش تن است . اگر اسایش خواهم زیان ایمان من میشود یعنی درصحبت عبدالله زیان ایمان خود می بینم پس شما خاطر خود به همه ابواب جمع داشته باشید هرجاکه میروم درباطن با شمایم و مرایک طرفة العین از خودجدا تصور نکنید .

بیت

دست پیر ازغایبان کوتاه نیست دست او جز قبضه الله نیست

ای عزیز من ! روز دیگر الهداد همشیر محمدکمال کرد پیر دستگیر قدس سره بابسیاریاران درخانه الهداد تشریف فرمود دید که بعضی کلانتران را جمع کرده بود ویک کس درمیان ایشان علی خان نام داشت برادر وی دران چند روز وفات یافته بود وان مردم چنین رسم داشتند ، برکسی که روی میکردند (٤١٧) جامه های نو مرده را می اوردند وعزیزان پیش او گرفته روی میکردندی یعنی شفاعت مینمودندی ، پس الهداد گفت : یا بایزید روی عزیزان خود را ببین وشفاعت عزیزان نومرده را قبول کن وسخن کلانتران را بشنو مقدار چهار ماه ویا پنج ماه درخانه من باش اگر راضی وخوشنود شوی ان خانه نذر تو کرده باشیم ومال وملک بسیار دارم هر گاه که حصه پسران جدا کرده بدهم

مقدار یك پسر بخدمت شمامیگذارم ، باید که تشریف خود ازینجا نبرید و خانه ٔ خود را ازعزیزان جدا نکنید زیرا که رفتن خانه ٔ تو بر عزیزان دشوار است . اگر عبدالله و یعقوب با توحسد دارند ، دیگر عزیزان باتودوستی و شفقت دارند ، شرط توانست که شفاعت این مردمان قبول کنی و اگر قبول نکنی وسخن اینها نشنوی مرا سوگند است و زن من بر من طلاق باشد اگرخانه وشما را بگذارم که ازین جا بجای دیگر ببری ، چون پیر دستگیر قدس سره از زبان الهداد چنین سوگند شنید دانست که خانه من به زور نگاه خواهند کرد بهتر انست که شفاعت ایشان قبول کنم و سخن ایشان بشنوم ، پس سخن ایشان اجابت (۴۱۸) نمود عزیزان و یاران جمله خوشدل شدند و فاتحه خیر خواندند ، هر کسی بسوی خانه ٔ خود رفت ، بعداء محمدکمال رحمت اللـه علیه عرض نمود که برامدن خانه ٔ پیر دستگیر میسر نمیشود در باب بنده چه حکم است ، پیردستگیر فرمود چون رفتن من درتوقف افتاد ، شما تشریف ببرید بعداء محمدکمال عرض نمود که چند یاران مشتاق لقای پیر دستگیر قدس سره بودند و همراه فقیر برای خدمت پیر دستگیر روان شده بودند چون در راه لشکر لوحانیان فرود امده بود و درمیان عداوت داشتند ، لا جرم از ترس دشمنان بخدمت رسیده نتوانستند . اما منتظر دیدار پر نور پیر دستگیر هستند بعده پیر دستگیر قدس سره فرمود ، که من برای ملاقات ان یاران بروم ، پس پیردستگیر حکم نمود خادمان خانه راکه چون من به سوی ملاقات یاران تشریف ببرم شما اسباب من از خانه عبدالله بر اورده بسوی خانه ٔ الهداد ببرید ، بعده اسپ طلبید وخود سوار شد وچند یاران کانی‌گرام همراه روان شدند ، چون به لشکر لوحانیان گذشتند چون ملکان ایشان از پیر دستگیر قدس سره واقف شدند . همه دویده امدند و قدم بوسی پیر دستگیر کردند (۴۱۹) عرض نمودند که امشب مهمان ما بشوید که باعث سرفرازی ماخواهد شد . بعداء بخاطر ایشان

شب در انجا گذرانید مهمانی خوب کردند بوقت صبح ان یاران را نیز طلبید و ملاقات کردند و قدم بوسی پیر خود نمودند و لوحانیان از سبب ادب پیر دستگیر قدس سره چیزی نگفته باهم در کنار گرفتند و از انجا برخاستند زیر درخت بنشستند و سرود نواختند و در مراقبه مشغول شدند و تا نماز پیشین . بعده چند یاران برخاستند و برنج خریدند که پزند تا پیر دستگیر اینجا تشریف دارد تناول نمایند زیرا که میدانستند که پیر دستگیر قدس سره برای مهمانی خوردن کسی نخواهد رفت بی خواندن صاحبخانه زیرا که عادت مردم ان سرزمین چنین بود که وقت صبح یا شام در خانه مردم در می امدند ، بزور و ظلم طعام در خانه عاجزان می پختند و می خوردند و پروا نمی داشتند از حرام ، و پیر دستگیر قدس سره یاران را از زنا و از حرام خوردن منع می فرمود ، لا جرم برای پیر دستگیر برنج خریدند که سه شب در انجا با یاران صحبت داشت در ان مجلس (٤٢٠) بعضی ظالم و ستمگار نیز نشسته بودند انان را بدلیل ایت و حدیث پند دادند و از ان فعل منع نمودند ، روز چهارم محمد کامل رحمت الله علیه را با یاران از این سوی پیتور رخصت فرمودند و خود تشریف بسوی خانه بردند چون در شهر در امد معلوم کرد که اهل خانه من در خانه الهداد تشریف دارند انجا رفت فرود امد معلوم باد حویلی که بخدمت پیر دستگیر قدس سره نظر نموده بود در ان حویلی چار خانه داشت یکی برای بودن اهل خانه ، دوم برای پختن طعام ، سوم برای مهمانان ، چارم برای طالبان و مریدان ان خانه مسجد واقع بود و از خانه تا به مسجد راه سرپوش داشت و پیر دستگیر قدس سره دراین خانه ارام گرفت ، بعضی عزیزان و یاران مهمانی کردند ، پیر دستگیر را بخانه خود طلبیدند ، مجلس کردند و بعضی گوسفند و گوشت قدری و بعضی دیگر بخانه پیر دستگیر اوردند . بعد از چند روز پیر دستگیر قدس سره نیز مهمانی کرد . عزیزان و یاران خود طلبیدند

و طعام خورانیدند و شادی نمودند و شکر باری تعالی را بجا اوردند که از صحبت عبدالله و یعقوب جدا شدیم و ذکر و فکر و خلوت و صحبت (٤٢١) بی تکلیف بایاران میسر شد و یاران نیز امد و شد بی تکلیف می نمودند ، پند و نصیحت شنیدی و پنج وقت نماز در مسجد گذاردی و پیش نمازی کردی و هر خورد و کلان که برای سبق گرفتن قران و کتاب پیش امدی لله فی الله تعلیم دادی و بعضی را نماز اموختی هم بدین منوال چندگاه گذشت اکثر مردم اقرار کردند که بایزید مرد بزرگ است هر کار به خوشنودی حق تعالی میکند و از برای اللهخلق الله را منفعت میرساند و زبان بد گویان بسته شد و مخالفان نیز اقرار به بزرگی پیر دستگیر کردند و از مخالفت بنشستند ، بعده پیر دستگیر قدس سره در پهلوی مسجد حجره بنا کرد . مثل به خانه تاریك ساخت و طالبان را در خلوت وعزلت میفرمود که در خلوت می نشست پنج وقت نماز با جماعت میکرد باز در حجره میرفت و بذکر و مراقبه مشغول میشد چند سال بر این منوال پیر دستگیر قدس سره خلق را فایده علم و ذکر و تفکر میداد و بسوی مقام وحدت و علم توحید بحکمت وموعظه حسنه دعوت میکرد و یگان یگان در اطاعت در می امدند (٤٢٢) ظاهرا پیر دستگیر قدس سره همواره از مردم شهر به تنگ بود اگر چه یار و اغیار خدمت و حرمت پیر دستگیر میکردند ، نذر و نیاز می اوردند اما در تمام مسلمانی در نمی امدند که ان علم وعمل شریعت و طریقت و حقیقت و معرفت است ، لا جرم پیر دستگیر قدس سره دل تنگ میبود و میخواست که اگر جای دیگر بروم و ازین مغروران وجاهلان دور باشم و اگر نه حق تعالی پیر دستگیر قدس سره را دولت توکل و ملك قناعت عنایت فرموده بود و همواره اوقات رابه فراغت و جمعیت و خوشدلی گذرانیدی وحق سبحانه بی طلب وی روزی وی بدادی و به فراخی رساندی وغله و میوه و گوشت قدید و نعمت دیگر ازیکسال تا به سال دیگر میرسیدی .

مثنویات

عطای حق توکل دان و ایمان
زکسب کی شود حاصل یقین دان
توکل ، وطمع دریك دل نباشد
یکی را این وان حاصل نباشد
اگر خواهی غنی گردی زعالم
توکل کن نه جان ازکسی کم
قناعت گنج لا یغنا شنیدی
اگر دادیش زخواری ورهیدی
قناعت ازعطای حق بدانی
زکسب وزور وازحاصل ندانی
قناعت میکند خوشنود کس را
قناعت میکند (٤٢٣) مسعود کس را
بود قانع همیشه شاد وخوشنود
بداند خیر وشر را وز معبود
زخیر اندیشی دانا گر رسد درد
کند گلگونه رویت همچو خور زرد
دران حکمت بدانی خیر خود بیش
که دانا دوست کی باشد بداندیش
اگر خوشنود دارد مر ترا حق
کند قانع ترا ان شاه مطلق
خدا وندا بحق پیر روشان
قناعت بخش مخلص را وایقان

بیان رفتن پیر دستگیر قدس سره بسوی مردم دوری

ای عزیز من ! یاران دوری بعضی دریك سال ، یکبار وبعضی دوبار برای زیارت وقدم بوسی پیر دستگیر قدس سره می امدند وچند روز در خدمت می ماندند از صحبت کیمیایی تاثیر مفید گشته ومرخص می شدند .

مثنویات

هرکه در دوکان عطاری رسید
برد ماغش بوی خوشبویی دمید
هرکه بردوکان دباغ گذشت
بوی ناخوش بردماغ او نشست
کاملان اند چون عطار ای هوشمند
هرکه با ایشان نشیند مستمند
بوی عرفان بردماغ دل رسد
تخم وحدت در زمین دل دمد

ای عزیز مـــن ! روزی شیخ نعمت بن شیخ فرید از جانب محمدکمال رحمت الله علیه عریضـه اورد و بعد (٤٢٤) از دعا و ثنای پیر دستگیر خود نوشته بـود اگر رضا و خوشنودی پیر دستگیر باشد قدم مبارك خود را بسوی مردم دوړ برد ارند که مردان این سرزمین اکثراً به لقای پیر دستگیر مشرف شده اند مگر زمان که ازین نعمت بهره نیافته امید از مرحمت پیر دستگیر دارند که مهجوران و مشتاقان دیدار را از لـقا وکلام خود بهره ور سازند واز انفاس و نصایح خود مستفید گردانند .

قطعـــــــه

کلام کاملان چون ابـر نیســـان		کزو هم سایه و هم نم توان یافـــت
ازوکافور اید ازدرخـــــتی		ازو گوهر دریم توان یافـــت

بعداً پیر دستگیر قدس سره جواب داد و نوشت که چند سال مردم دوړ در عداوت و فتنه گذرانیدند واز سبب عداوت مال دنیا تلف وکم شده باشد اگـر درین روزها فقیر بیاید همراهم اکثر یاران خواهند امد ، برای ان تکلیف خواهد شد واز تکلیف ایشان فقیر را نیز تکلیف خواهد رسید ، لا جرم چند ماه تحمل نمایند تا اسوده حال گردند ، بعد ازان خواهیم امد ، شیخ نعمت رحمت الله علیه سخن پیر دستگیر را قبول نموده قدم بوسی پیر خودکرده روان شد چون به محمدکمال ویاران دوړ (٤٢٥) رسید پیغام پیر دستگیر قدس سره رسانید یاران نیـز اجابت نمودند ، بعد ازچند ماه بازیاران دوړ کس را بخدمت پیر دستگیر فرستاد وعرض نمودند که الحال ازروی مرحمت و شفقت تشریف فرمایند که مشتاقی یاران از حد بیش است و ارزومندی ، ارزومندان ازحد زیاده . رجا که ازلقاء پرنورو ازدیدار پر سرور خویش بهرمند سازنـــد .

مثـــنویـــات

جمال اله جمال تو ســـت ما را		برافگـند پرده روبنما خـــدا را

که رویت مظهر روی خدایست　　زیارت مصدر کشف الهی است

بیا بنواز اهل دل خدا را　　تویی مشتاق لقا ده جان مارا

لقای تو بهتر و اهل عرفان　　لقای حق بود ای شاه جهان

بعدا ٔ پیر دستگیر قدس سره دعوت ایشان قبول نمود و سر انجام رفتن بکرد با چند یاران به سوی مردم دور روان شد و یک کسی را پیش فرستاد تا یاران را مژده تشریف اوردن پیر دستگیر قدس سره رساند و استقبال یک منزل نماید ، چون خبر سعادت اوردن پیر دستگیر قدس سره رسید یاران خوشدل شده با محمد کمال رحمت الله علیه به استقبال پیر دستگیر یکروز راه پیش امدند یکدیگر را ملاقات (٤۲٦) کردند و قدم بوسی پیر خود نمودند و شکر ملاقات را بجا اوردند بعده پیر دستگیر در انجا فرود امد ، مردم قبیله افغانان انجا امده پیر دستگیر و یاران رابه خانه های خود بردند و پیر دستگیر در مسجد فرود امد و همراه ، پیر دستگیر در ان جا چهل کس حساب شدند ، برای هفت کس یک گوسفند ویا بز ذبح کردند ، اگرچه پیر دستگیر قدس سره فرموده بود که یاران خود توشه اورده اند شما تکلیف مهمانی نکشید ، جواب دادند که پیر از روی مهربانی می فرمایند وما این خدمت و مهمانی را سعادت خود میدانیم و این کار را محض لله فی الله می کنیم ، بعده پیر دستگیر قدس سره طعام ایشان قبول نمود و دران شب در و جواهر نصایح بر عوام پاشیدند و بقدر استعداد هر یکی مستفید گشتند ، علی الصباح پانزده کس اراده اوردند و بصدق دل توبه کردند و در متابعت پیر دستگیر در امدند و از ذکر خفی تلقین شدند ،

بعده پیر دستگیر از انجا روان شد درمیان راه قبیله ٔ سکندرخان بود چون نزدیک قبیله ٔ سکندرخان رسید یاران گفتند که پسر سکندرخان فوت یافته است بایدکه نزدیک خانه ٔ وی ایستاده شوی فاتحه خوانی و عذرخواهی بکنی پیر دستگیر قدس سره عنان رابه سوی (٤۲۷) خانه سکندرخان گردانید ،

ایشان را کس واقف کرد سکندرخان با پسرش شیرخان با عزیزان دیگر امـــده دست بوسی پیر دستگیر کردند و پیر دستگیر قدس سره فاتحه خواند وعذرخواهی نمود وگفت ، قوله تعالی : ویفعل الله مایشاء ان الله یحکم و ما یریـــد . و دیگر چند سخن در ترغیب صبر ، ورضا فرمود بعد ازان سوار شده بطـرف قبیلـه یاران خویش توجه نمود چون در قبیله یاران رسید به خانه شیخ نعمـت فرود امد و یاران شادمانی کردند واکثر امده قدم بوسی پیر خود نمودند و یاران که همرای پیر دستگیر تشریف برده بودند یاران انجایی ایشان را درخانه هـای خود بردند و طعام خورانیدند و برای پیر دستگیر درخانه شیخ نعمت طعـام پختـه و اکثر یاران درانجا نیز جمع شده طعام خوردند و در شب اکـــثر زنان که بدست محمد کمال رحمت الله علیه مرید شده بودند امده ملازمت نمودنـد واز لقاء بهجـت اثار پیر دستگیر مســرور گشتند واز نصایـح کیمیا تاء ثیـر بهره مند شدنـد .

مثـــنوی

شود حاصـل زرویش بهجـت دل　　زگـفتارش شود توحید حاصـل
چنین کامل بجوای طالب (٤٢٨) حق　　کزو حاصل کنی مقصود الحـــق

علی الصباح نماز با مداد در مسجد ادا نمود وبدعوت مشغول شد وعوام را بسوی مرتبه خاصان وخاصان را بسوی مرتبه خاص الخاص خواندند و اهل ناسوت را بسوی مقام ملکوت و اهل ملکوت را بسوی مقام جبروت و اهل جبروت را بسوی مقام لاهوت دعوت نمود وعارف واجد را بسوی سیر قربت وعارف مقرب وسامع را بـا جانب سیر وصلت وعارف واصل را بجانب سیر وحدت وعارف موحد را بجا نـب سیر سکونت وبه مرتبه خلقوا با خلاق الله راغب گـردانید وجواهر عرفان را یا منعاء

به خلق پاشیدو سعادت مندان ازان بهره برداشتند و شوربختان ازان بی نصیب ماندند .

قطعــــــــه

نور خور درجهان همی تابد   بهره منداست انکه دارد چشم
انکه کوراست بی نصیب زنور   نیست خود را عزیز باکس خشم

واکثر مریدان پیران ناقصان ازپیران خود برگشته در اطاعت پیر دستگیر قدس سره درامدند وریاضت ومجاهدت اختیار نمودند وبه مطلوب خود رسیدند واز مقصود خود بهره مند گشتند .

قطعــــــــه

هرکه حاجت برد به پیش کریم (٤٢٦)   حاجتش را رواکند بی شک
نشود بحر کم ، شنو زعطا   که به پیشش رود هزاران لک

بیان ظاهر شدن خارق عادات وکرامات ازپیر دستگیر قدس سره بی ارادت وخواهش او :

ای عزیز من ! چون پیران ناقصان دانستند که جای دخل وخرج ما مریدان بودند چون این ها ازما برگشتند اوقات گذره ما درین سرزمین نخواهد شد نکر براما .... بعده مریدان مخلصان خود را گفتند مایان را ازین ولایت رخصت کنید که جای دیگر به ملک دیگر برویم یا اینکه بایزید را ازمیان بردارید ، مریدان بگفتند که شما خاطرجمع دارید که ما دزدان را زر داده بایزید را خواهیم کشت . دران ولایت دزدان مردم که بسیار می باشند واکثر مردم بتهپور مرید ایشان بودند اخرالامر دزدان را زر داده برکشتن پیر دستگیر ـ

برگشا شتند . شبهای تابستان بود در صحن خانه شیخ نعمت چوتره ساخته بودند . بران پیر دستگیر قدس سره استراحت داشتند واهل خانه شیخ نعمت پاسبانی می نمودند که ناگاه دیدند که دو سه کس در حویلی در امدند ، شمشیر کشیده بر تن مبارك پیر دستگیر قدس سره (٤٣٠) انداختند وهم در ان حال مردم اهل خانه شیخ نعمت رحمت الله علیه نعره وفریاد زده دویدند ودزدان مقهور گریخته برفتند وپیر دستگیر قدس سره بنشست فرمود : خیراست گفتند یا پیر دستگیر احوال خود بگوکه دشمنان قصد جان خودکرده برجسد مبارك شما شمشیر انداخته اند پیر دستگیر فرمود که حق تعالی مرا ازمکر وبدی ایشان نگاه داشت شما بجای خود رفته بفراغت خواب کنید .

مصرع

دشمن اگر قوی است نگاهبان قویتر است

وان دزدان دور از رحمت یزدان به پیش ناقصان رفتندکه ما بایزید رابکشتیم وبه قتل رسانیدیم ، چوم اندان این سخن شنیدند شادمان شدند علی الصباح چون پیر دستگیر را سلامت در مسجد دیدند در تعجب شدند ودزدان راطلبیده زجر کردندکه چرا دروغ گفتید که بایزید را کشتیم ، ایشان گفتندکه ما یك بایزید رابه شب در ته شمشیر پاره پاره کردیم نمیدانیم . چون دزدان نیز پیر دستگیر را مشاهده نمودند حیران ماندند وبه ناقصان وبه بعضی سرداران دور گفتند که امشب یك کس (٤٣١) شما همراه ما بیا ئید و تماشای ما ببینید ، ایشان گفتند ، خوب ، چون شب دوم شد باز دزدان مقهور باکس ناقصان قصد پیر دستگیر کردند ، چون درخانه شیخ نعمت در امد دیدندکه اعضای پیر دستگیر از هم جدا افتاده اند ، شادمان شدند ، که پیش از ما کسی ایشان را کشته است . بازگشتند واین حقیقت را پیش ناقصان وسرداران دور وانمودند ،

دانستند که راست باشد زیرا که دشمن پیر دستگیر قدس سره را بسیار میدیدند • چون وقت صبح بازدر مسجد دیدند دانستند که از خارق عادت و کرامت شیخ است • دیگر قصد بدی نکردند و نتوانستند کرد • چون این سخن در ولایت شایع شد و ان مردم همه کرامت جو بودند اکثر مردم رجوع اوردند و در متابعت پیر دستگیر قدس سره درامدند و منافقان از افعال خود پشیمان شدند •

بیت

چراغی راکه ایزد برفروزد هر انکس پف کند ریشش بسوزد

ای عزیز من ! در صدق این اقوال قول دیگر بشنو ، خواجه ویس نام مرد بره کی از مریدان پیر دستگیر قدس سره بود وعاشق و مفتون (٤٣٢) بر روی پیر دستگیر روزی پیر دستگیر قدس سره وقت صبح برای طهارت برخواست خواجه ویس افتابه بر گرفت و در پس پیر دستگیر روان چون پیر دستگیر طهارت کرد ووضو ساخت وقت نماز رسید و در صحرا به نماز مشغول شد ، خواجه ویس مفتون در دل اورد که وقت فرصت است ، کسی دیگر حاضر نیست و پیر دستگیر به نماز مشغول است و چیزی نخواهد گفت ، باید که یکبار پیر دستگیر را در کنار گیرم و این سینهٔ سوخته را به سینه ایشان بمالم و سیراب گردانم بی اختیار شده پیر دستگیر را درکنار گرفت چون خواست که بسوی خود کشد هر دو دستش به سینه خود بچسپید. و پیر دستگیر بجای خود ایستاده نماز میگذارد • باز دست دراز کرد و درکنار گرفت چه بیند که باز هر دو دستش به سینه خود رسیده اند و پیر دستگیر قدس سره همچنان بر حال خود استاده نماز می خواند • چون بار سوم خواست که دست دراز کند پیر دستگیر نماز تمام کرده خندید فرمود ای دیوانه این چه کار بود که کردی؟ گفت یا پیر دستگیر بسیار اشتیاق و ارزو داشتم که گاهی همچو (٤٣٣) میسر

شود که پیر دستگیر را در کنار بگیرم و سینه تشنهٔ خویش را به اب حیات سیراب کردانم ، اما همچنان سوزش و تعطش در سینه من باقی ماند ، زیرا که چشم تو مانند سایه ای بود که هیچ درد ست و سینهٔ من نیاید و شوق و اشتیاق در تزاید گشت ·

قطعه

انکه چشمش چون بود سایه درست ظل الهی او را بی شک بدان

وارث پیغمبر است اندر زمین ···· داد شود که یابی جان جان

ای عزیز من ! روزی پیر دستگیر قدس سره راشخصی پرسید که حال شما با خدا چگونه است ؟ فرمود که ! گاهی او و گاهی ازو ، یعنی گاهی عروج نموده به مرتبه لطافت می رسم و گاهی نزول کرده در مرتبهٔ کثافت می ایم ، یعنی گاهی خود را دریامیبینم و گاهی از دریا زاد و بود میدانم ·

قطعه

گاه بینم خویش را چون بحر پاک گاه خورد یخ بدانم من زاب

نیست غیریت میان اب و یخ جز که نامش بشنوای مرد ثواب

ای عزیز من ! انسان لطیف است هرچه او ارد رنگ ان پذیرد یعنی هرچه در دل تصور کند دلش (٤٣) بصورت ان گیرد چون تصور ذات لطیف کند صفت لطافت یابد و چون لطافت و کثافت هردو تصور کند به مرتبه کل برسد چنانچه درین معنی حقایق پناه ملا جامی رباعی فرموده است ·

رباعی

گردر دل تو گل گذرد گل باشی ور بلبل بیقرار ، بلبل باشی

تو جزوی وحق کل است اگر روزی چند ... اندیشهٔ کل پیشهٔ کنی کل باشی

ای عزیز من ! روزی پیر دستگیر قدس سره در مسجد با یاران نشسته بود و هر یکی به مقدار مقام و مرتبهٔ خود مستغرق بودند و دربان مسجد جای رفته که ناگاه گوساله از در درآمد و در عقب پیر دستگیر ایستاده شد چون دربان آمد و دید که گوساله در پس پیر دستگیر قدس سره استاده است ، آن نادان بی دریغ چوب بر پشت آن گوساله زد وبی قصد از زبان پیر دستگیر آه برآمد یاران همه در تعجب شدند شیخ عمر را گفتند که چنین آه و فریاد از دهان پیر دستگیر گاهی بر نیامده بود این از حکمت خالی نخواهد بود . شما از سبب برآمدن این فریاد پیر دستگیر را بپرسید شیخ عمر (رض) که فرزند بزرگ پیر دستگیر بوده در گفت وگو با پیر دستگیر قدس سره (٤٣٥) دلیری داشته عرض نمود که یاران میگویند اگر پیر دستگیر حقیقت فریاد کردن کشف نماید تمام شبهات از دل او دور شود . بعد پیر دستگیر قدس سره فرمود که جامه از پشت من بردارید چون جامه از تن مبارک بر داشتند دیدند که تسمهٔ نیل بر پشت گرامی ظاهر گشته یاران همه در تعجب ماندند و دانستند که پیر در آن وقت از مرتبه جز به مرتبه کل عروج فرموده بود از مرتبه تقید با طلاق صعود نموده .

مثنویات

گر به ذکر کل شوی شاغل عزیز ... کل شوی ای صاحب فکر و تمیز

گر به ذکر کل شوی مشغول تو ... عارف و کامل شوی مقبول تو

خویشتن را اصل بینی فرع چیز ... در جهان گر حنظل است ویا مویز

خلق را اعضای خود بینی بنام ... رنج ایشان رنج خود دانی تمام

هر که او رنجی رساند خلق را ... بیشکی او غیر داند خلق را

زانکه حق آب است عالم .... یخ ز آب است گرچه پنداری توشیخ

نیستند از خود به حق هست راست — یخ شد از سرما ولیکن عین ماست
این جهان (٤٣٦) حق را جهان — نیست غیریت میان جسم و جان
گر رسد مر جسم را رنج زیان — می برنجد زان زیان روح و روان
گفت موسی را خدای ذوالجلال — من بدم بیمار ای صاحب کمال
از عیادت شاد ننمودی مرا — یعنی از دردم نپرسیدی مرا
گفت موسی من ز سیرت کم شدم — گر چه دانش داشتم عاقل بودم
این چه تو راست این چه لفظ است ای خدا — انچه میگویی ز درد خود نما
تو ز درد و رنج پاکی ای رحیم — تو بدرد و رنج کی گردی سقیم
گفت موسی را خداوند جهان — دوست من رنجور بود این را بدان
رنج او شد رنج من بشنو کلیم — زان سبب گفتم که من بودم سقیم
گفت غوث اعظمی حق را عزیز — مر ترا هم هست آل و ... رب نیز
گفت شرح و آل فقرا از ان ماست — جوع و عطش شان بدان هم زان ماست
مخلصان رحمت رسان درویش را — ای بدست خود فرزندان خویش را
خلق درویش اند نادار ای شفیق — انچه دارند از خدا دان ای رفیق

ای عزیز من ! روزی شیخ میان داد پسر محمد علی نقل میکرد که مادر شیخ درویش (٤٣٧) انصاری که شیخ میان عابدی دادخان جیو بوده میگفت روزی به خدمت پیر دستگیر قدس سره میرفتم دیدم که پیر دستگیر تنها نشسته است و مرغی بر زانوی مبارک نشسته و به زبان خود چیزی میگوید و پیر دستگیر جواب میدهد چون من نزدیک ایشان رفتم مرغ پرید ، گفتم یا پیر دستگیر این چه میگفت ؟ فرمود از خدا و رسول خدا ! **پرسید** ، فقیر جواب میداد .

ابیات

انکه نطق مرغ داند در جهان — هست در امت سلیمان زمان

انکه دانست نطق مرغ روح را   پیش او اسان بود نطق زبان

ای عزیز من ! در تذکره جهان گیر پادشاه اورده است که چون پیرروشان در شب تاریك قصه خواندن کتاب روی خود گرفتی پرتو نور روی ایشان بر صفحه کتاب افتادی از روشنایی پرتو روی پرنور خود کتاب را مطالعه کردی ازین ممر لقبش پیرروشان شد .

قطعه

چونکه روشن دل شده از فیض حق   پرتو دل بر رخش ظاهر نمود
از شعاع وجه ان (۸۳۸) روشن ضمیر   حرفها در شب عیان باهر نمود

در عوام الناس چنان مشهور است که در شب کتاب میخواند روغن در چراغ نماند . شعاع چراغ فروشد پیردستگیر فرمود روغن در چراغ بیند از ، خادم گفت روغن حاضر نیست پیردستگیر فرمود ، بجای روغن اب بریز ، خادم همچنان کرد تاانکه پیردستگیر نشسته مطالعه کتاب می نمود چراغ بر یك حال روشن بود وعادت پیردستگیر چنان بود تا مردم خانه و محلت نخوابیدی خود استراحت نکردی . چون مردم چنین مشاهده نمود پیرروشان گفتند وهم دران معنی میرزا خان جیو به زبان افغانی شعر فرموده است :

بیت

پراوبو باندی دده چراغ بلیری   شماه گمان پری باندی سوځی لکه خلی

وحقیقت لقب یافتن پیرروشان و میان روشان پیش ازین نیز مذکور گشته .

بیان مرید شدن خلیفه مودود ترین وملا ارزانی خویشکی :

ای عزیز من ! بعد ه اوازه و دبدبه پیری وحق نمایی پیر دستگیر قدس سره درعالم شایع شده و اکثر مریدان پیر دستگیر مردم برهکی سوداگر بوده اند . بر اطراف وبه جوانب ولایت ها میرفتند (٤٣٩) ومردم از هدایت وحق نمایی پیر دستگیر قدس سره واقف میگردانیدند وطالبان حق از هر ولایت می امد ، بیعت مینمودند خلیفه مودود وملا ارزانی از جانب هند وستان امده مرید شدند وبه مطلوب خود رسیدند وهر یك صاحب تصنیف گشته ومقصود طالبین تصنیف خلیفه مودود است ومرئت المحققین تصنیف ملا ارزانی است ویك دیوان به زبان افغانی تصنیف کرده است دران رباعی بی نظیر گفته وخلیفه مودود از قبایل ترین بوده ووطن در سر هند داشت ونیز اسوده در سر هند است واین چند نصایح درکتاب مقصود الطالبین ایشان نوشته شد .

نصایح

کسی پرسیدش که جوانمرد کیست ؟ فرمود جوانمرد انست که خلق ازجور او رسته بود وبه وقت خشم اهسته بود وطمع از خلق گسسته بود وبه حضرت پرورد گار دل بسته بود .

ابیات

در بلا یاری مخوا از هیچکس — زانکه نبود جزخدا فریادرس
هرکه رنجانیده ای عذرش بخواه — تانباشد ... خصم درعرصه گاه
تا شوی بیش از همه در روزگار — دست (٤٤٠) در نان ونمك بگشاده دار
هرکه اوازحرص دنیا دار شد — بی گمان ازوی خدا بیزار شد

نصايح

بدانکه چهار چیز نیک است مومنان را ، اما چار چیز ازو نیکو تر ، بیماری نیکوست مومنانرا اما صحت وعافیت در اطاعت ازو بهتر ، ودوم توبه نیکو است اما گناه ناکردن ازو بهتر سوم سفر نیکو ست اما جمعیت دل درحضر ازان بهتر ، چهارم غم عیال خوردن نیکو ست اما عبادت با فراغت ازان بهتر ، رحمت برجان عطار باد که گفت :

مثنويات

ان یکی ترسیدن است از ذ الجلال — دوم امد جستن قوت حلال
رستگاری انکه این خصلت تو راست — سومی رفتن بود بر راه راست
گر تواضع پیشه گیری ای جوان — دوست دارندت همی خلق جهان
سر مکن در پیش دنیا از پست — زانکه بیشک میرود دینت ز دست

نصايح

فساد دل ازهفت چیز خیزد ، یکی از صحبت توانگران ، دوم از صحبت سلطان ، سوم از صحبت زنان ، چهارم از صحبت جوانان ، پنجم از دوستی فاسقان ، ششم ازخوردن الوان طعام ، وهفتم ازدوستی این جهان ، چنانچه درین معنی ابیات فرموده است .

نصايح

خم مشو پیش توانگر همچو طاق — تانگردی جفت با اهل النفاق
قربت شاه اتش سوزان بود — بابدان الفت هلاك جان بود

از زنان داشتن چشم وفا ء ساده دل را پس خطا باشد خطا
ایمنی ز ابله خطان دیگر است صحبت صبیان ازین ها بدتر است
نفس ودنیا را رهاکن ای پسر بازرستی از بلا و از خطر

نصایح

بدانکه علامت نیکبختی اندر سه چیز است ، اول چون طاعت پیش اید ، بر مرکب بندگی نشیند ، دوم چون نعمت پیش اید بر مرکب شکر بنشیند ، سوم چون محنت پیش اید بر مرکب صبر بنشیند ، چه خوش گفت رحمت بر جان ان عزیز باد ،

ابیات

وقت طاعت تیز رو چون باد باش وزهمه کار جهان ازاد باش
شکر ناکردن زوال نعمت است بهره شاکر کمال نعمت است
هرکی را رنجی ومحنت میرسد ، عاقبت در روی صبرش می بود

نصایح

علامت بدبختی نیز در سه چیز است ، اول چون طاعت پیش اید بر مرکب غفلت نشیند ، دوم چون نعمت پیش اید بر مرکب معصیت نشیند ، سوم چون محنت پیش اید (۲٤٤) بر مرکب خشم نشیند .

بیت

این سه چیز اثار بدبختی بود جاهلی وکاهلی سختی بود

نصایح

بدانکه درین جهان به چهار چیز غره مشو ، بلکه بیم هلاکت بود ۰ یکی به افتاب زمستان غره مشو ، دوم به نوازشت سلطان ، سوم بخنده کودکان ، چهارم به مهر زنان ۰

بیت

ناصواب کار بینی سر به سر　　　بر مراد خود مکن کار ای پسر

پندنامه

نصایح

بدانکه پنج چیزرا بقا نیست ، یکی عز دنیا را ، دوم شادی دنیا را ، سوم جوانی را ، چارم عمر را ، پنجم مهر زنان را ، انکه گفت رحمت بر جان عزیزش باد ۰

ابیات

گر همی خواهی که گردی سربلند　　　ای پسر بر خود در راحت ببند
هرکه بربست او در عشرت تمام　　　بازشد بروی در دارالسلام
روی گردان ازمراد و ارزو —　　　عمر روز و پنج و شش می بگذرد
خواه خوش ، خواه ناخوش بگذرد ۰

نصایح

بدانکه از خلق دنیا به چار حسرت روند ، یکی گویند ان علم خواند و شنیدم و بکار نبشتم — دوم گویند اه مال گرد کردم و نخوردم ، سوم گوینده ان مهمان راخوشنود نکردم ، چارم گویند ، اه سفر پیش امد و توشه نساختم ۰

ابیـــــات

هرکسه علمی دارد ونبود بــرا ن از طریق (٤٤٣) عقل باشد برکرا ن

هیـچ ممسك ننگرد روی بهشـــت بلکه با او کم رسد بوی بهشـــت

باش دایم برد با روبا و فــــا تا بر روی خویش بینی با صفــــا

ای پسر تدابیر راهی توشه کـــن روحدیث این وان یك گوشه کـــن

نصـــایـــــح

کسی پرسید ازش که صادق کیست ، جواب داد که صادق را دو علامت است ، یکـی زبانش از گفتن فضولی بسته بود ، دوم بگفتارش کشاده بود ، گفت عارف کیست ؟ گفت انکه در همه وقت به یك حال بود وکردارش بی معنا با باشـــد ، گفت که مومن کیســت ؟ گفت انکه طبعش با منافق موافق نبود وکارش باسنــت مطابق بود ، گفتند ظریف کیست ؟ گفت انکه راز دوست خود باکسی نگویـد وراز خودش پیش دوست نگویـــد .

بیـــــت

نصیحت انکه نپذیرد سخــــــن بچنان کس پند خود ضایع مکــن

نصایــــح

بدانکه هفت چیز همه خلق را نیکوست ، اما از هفت کروه نیکوتر ، یکی شرم نیکو است همه را ، اما زنان را نیکوتـر ، دوم توبه نیکوست ازجوانان نیکوتر — سوم زهد نیکوست ازعالمان نیکوتــر ، چهارم سخاوت نیکوست از توانگران نیکوتر ، پنجـم صیانت نیکوست (٤٤٤) از خوبرویان نیکوتر ، ششم وفــــا نیکوست از دوستان نیکوتر ، هفتم عدل نیکوست از بادشاهان نیکوتر ، —

پسر گفت هر زنی را که شرم نیست طعام است که درو نمک نیست و هر جوان راکه توبه نیست ، صدف است که درو گوهر نیست و در هر عالمی که زهد نیست چون درختست که برو میوه نیست ، وهر توانگر راکه سخاوت نیست چون جوی است که در او اب نیست و هر خوبروی را که صیانت نیست ، یعنی پارسایی چون صورتی است که دروجان نیست ، و در هر دوست که وفاء نیست چون کمان است که بروی زه نیست ودر هر سلطان که عدل نیست چو ابر است که درو باران نیست .

بیـــــت

هرکه او برعیب خود بینا شود　　　روح اورا قوتی پیدا شود

نصـــایــــح

انکه چار چیز بی چار چیز نیکو نیست ، یکی روی نیکو بی خوی نیکو نیست ، دوم قول نیک بی فعل نیک نیکو نیست ، سوم عمل نیک بی اخلاص نیک نیکو نیست ، چارم علم نیک بی رخصانیک ، نیکو نیست .

بیـــــت

هرکه دارد این صفت باشد شریف ،　　　ورنه دارد ، دارد ایمان ضعیف

نصـــایــــح

بدانکه ده چیز (٤٤٥) در دنیا عجیب است اما از ده گروه عجیب تر ، یکی بخیلی کردن در دنیا از هم عجیب است و از خاصان عجیب تر ، دوم بناکردن در دنیا از همه خلق عجب است و از پیران عجب تر ، سوم خود را پرسیدن از همه کسان عجب است واز علما عجیب تر ، چهارم از مخلوق طمع کردن از همه کسان عجب است ، و از زاهدان عجیب تر ، پنجم غم خوردن از بهر نان پاره از همه

کسان عجیب است و از بیماران عجیب تر ، ششم کبر از همه کسان عجب است و از درویشان عجب تر هفتم فرزند خواستن از همه عجب است و از زنان عجیب تر ، منت نهادن از خیر دنیا از هرکس عجب است و از امیران عجب تر ، نهم شادی بر ریای خلق ازهمه کسان عجب است و ازعاقلان و بادشاهان عجب تر ، دهم دل باچیزهای مردم بستن از همه کس عجب است و از دانایان عجب تر .

بیت

دل به چیز مردمان بستن خطاست هرکه دل بندد بدان دا ناکجااست ؟
و این جهان دران جهان ازحق بدان دل مبند ای جان او دل بر این وان

نصایح

بدانکه ای فرزند ادم ! (٤٤٦) همه مال گرد کردن تو وبرگ ساختن تو از بهر ان است که تا اگر درمانی روزی ترا بکار اید و فریادرس تو باشد . چون نگاه کردم صعب تر درمانده ترحالی که ترا پیش اید پنج حال است . و هر پنج ترا تنها تنها باید کشید که مال وچیزهای دنیا را یاری ندهید مگر انچه در رای خدای عزوجل به اخلاص داده باشی و پنج حال این ست ، یکی بیماری ترا تنها باید کشید که از هیچ کس عافیت نیابی ودوم درد مرگ ترا تنها باید کشید که به مقدار تار موی ان کس از تو نتواند گرفت ، سوم در گور تنها باید رفت که هیچ کس در گور تو نخسبد . چارم حساب مال ترا تنها باید داد ، که هیچ کس حساب مال ترا برخود نگیرد . پنجم عذاب مال ترا تنها باید چشید که هیچ کس از جهت تو برخود عذاب نگیرد . پس چون حال بدین جمله باشد ، پس این پنج چیز را دارو باید کرد ، اول بیماری را به صدا قت دارو باید کرد ، دوم جان کندن را به کم گناه دارو کن . سوم تنهایی گور را به نماز دایم دارو کن ، چارم سخن

خدا

حساب را به خیر دا روکن ، پنجم عذاب خدای را به تو به نصوح دارو کـــــن ،

بیــــــــــت

هرکه نکند احتیاط کار هــــا به رویش اخر نشیند بارهــا (٤٤٧)

نصـــــایـــح

بدان که هیچ کار بی پنـج چیز مکن یکی سفر بی رفیق مکن ۰ دوم سخن به حجت مگوی و دعوای بی حاجت مکن ، سوم بی توبه صحبت ، چارم حرب بی سلاح مکـن ، و پنجم بی اسلام و کرد ار نیك بر ان جهان مشــــو ۰

بیــــــــــت

انکه نبود مرد را فضـــل نیکـــو مرده میداش که نبود زنده او

نصـــا یـــح

بدان که پرهیزگار ان است که در ده حال پرهیز گار باشد ۰ اول درحال خورد ن دوم درحال پوشید ن ، سوم درحال گفتن ، چارم درحال صحبت کرد ن پنجم درحال راز گفتن ، ششم درحال نگریستن ، هفتم درحال علم گفــتن و شنید ن ، هشــتم درحال بانفس معامله کرد ن ، نهم یاد ل معاملت کـرد ن ، دهم معاملت دین به جا اورد ن ۰ اما پرهیز خورد ن بر پنـج وجهه است ۰ یکـی سیر نخورد گرچه حلال باشد ۰ که مخالفت سنت است ۰ سیاهی دل ازو پید اشود ۰ دوم از ارزو خورد ن پرهیز کند که حلاوت طاعت ببرد ۰ سوم از حرام خورد ن پرهیز کنند ۰ چارم از حرام خورانید ن پرهیز کند ۰ پنجم از شبه خورد ن پرهیز کـند که از حرام خورد ن ، وحرام خورانید ن و از شبه خورد ن در (٤٤٦) تو نیـــق بروی بستـــه شود ۰

نعوذبالله منها ، اما پرهیز پوشیدن بر پنج وجه است ، اول ازپوشیدن ابریشم دوم اززری ازبهر لاف و زینت حرام باشد ۰ سوم ازدوختن که سنت نه بود ۰ — چارم جامه که اصل ان ازبعضی شبه امیخته بود ۰ پنجم ازجامه درازپرهیزکنند اما پرهیزکردن ازگفتن برپنج وجه است ، یکی ازدروغ دوم ازسخن چینی پرهیزکنند ۰ سوم از غیب کردن پرهیزکنند ۰ چارم ازفحش وگزاف گفتن پرهیزکنند ۰ پنجم ازسرود گفتن که به هوای نفس باشد ازان پرهیزکند اما پرهیزکردن صحبت بر پنج وجه است ۰ یکی با کافر صحبت نکنید ، که صحبت کافران فرقت بار اورد ۰ دوم با مبتدعان صحبت نکنید که تابعی بار اورد ۰— سوم با فاسقان صحبت نکنید ۰ که معصیت بار اورد ۰ چارم با توانگران صحبت نکنید که صحبت توانگران و سلطان حسرت بار اورد ۰ پنجم با جاهلان وکودکان و زنان صحبت نکنید که صحبت ایشان عداوت و تهمت بار اورد ۰ اما پرهیزازگفتن بر پنج وجه است ۰

یکی پرهیزکند که رازخود را بازن نه گوید ، دوم پیش کودک نگوید ، سوم پیش دشمن (۱ ٤ ٤) نگوید ۰ چارم پیش بنده گان نه گوید ، پنجم پیش هر دوست نه گوید زیرا که گفته اند : هرکه رازخود را پیش زن گوید چون مثل انکه کاه بر اتش افگنند و گوید که مسوز ، مثلیکه رازخود را پیش کودک گوید مثل کسی است که اب بر گل افگنند ، وگوید که تر مشو ۰ مثل انکس که رازخود را پیش دشمن گوید ۰ چون مثل کسی است که خود را بدریا افگنند پس مکث کند که ما را غرق مکن ، مثل انکس که رازخود را پیش بنده گان گویند ۰ چون مثل کسی است که پاره گوشت پیش گربه اندازد وگوید که مخور ، مثل انکس که رازخود رابه هر دوست بگویند ، چون مثل کسی است که درخانه اتش بکند پس بگوید که دود ازروزن بیرون مشو ۰ این همه ازروی ابلهی بود ۰ اما پرهیز نگریستن بر پنج وجه است :

یکی در زنان بیگانگان نامحرم به قصد نه نگرد • دوم درزنان محترم چون مادر، وخواهر و خاله به چشم شهوت نه نگرد • وسوم اندرکودکان چون روی به شهوت نگرد • چارم در ره که میرود به مهار و دریچه ها مردمان منگرد • وپنجم به دنیا و ارایش دنیانگرد که اندرین هر یکی را نهی وعید امده است (٤٥٠) اما پرهیز اندرعلم گفتن و شنیدن برده نوع است • پنج ان مر عالم راست وپنج مر متعلم راست اما انچ پنج که مرعالم راست یکی پرهیزکند تا علم به بهانه گوید • دوم به ریانه گوید سوم، درحال گفتن توانگر را بر درویش اختیار نه کند • چارم ازرای خود نه گوید پنجم انچه گوید خود درکار بندد • وپنج دیگر که مر متعلم راست یکی پرهیزکند ازمبتدعان علم نشنود دوم استادی راکه نشناسد و مذهب اورانه داند به مجلس او نرود • سوم بر هیچ عالمی ازاهل سنت وجماعت عیب نجوید • چارم به هیچ عالمی زبان درازی نه کند • پنجم عالمان را خوار ندارد • وبه هیچ وجه ایشانرا نیازارد • اما پرهیزبا معاملت نفس کردن بر پنج روی است • یکی ازخفتن بیسیار پرهیزکند • دوم ازخوردن بسیار پرهیزکند • سوم ازگفتن بسیار پرهیزکند • چارم ازجستن بسیار دنیا پرهیزکند • پنجم ازجستن نام پرهیزکند • زیرا که ازگفتن بسیار گناه بسیار شود وازخفتن بسیار جان بیمار شود • دل بمیرد وازخوردن بسیار تن بیمار شود • ازجستن دنیا خصم بسیار پیدا شود وازجستن نام مرد خوار شود ونگون سار گردد • اما پرهیزگاری معاملت دل برده وجه است • یکی به خلق گمان بد نبرد که حرام است (٤٥١) دوم حسد نبرد کسی را که شوم است • سوم کسی را بهره دنیای دون دوست ندارد • که سر همه گناه است • چهارم به خدای تعالی گمان بد نبرد که ان نحل منافقان است • — پنجم کینه کس در سینه ندارد که بیم ایمان است ششم امل دراز در دل نکند که ویرانی دل اندران است • هفتم مرگ را فراموش نکند که ویرانی گورازان

است • هشتم فاسقان را بدل دوست ندارد • که دوری رحمت ازان است نهم نیکان را دشمن ندارد که خشم خدای تعالی اندران است ، دهم بطاعت ها عجب به دل نه کند که حبطه شدن ایمان است اما پرهیزگاری در باب دین بر پنج وجه است یکی پرهیز کنند تا دین به دنیا نفروشند دوم پرهیز کنند تا دین خود را به هوای بدعت نیامیزد ، سوم اهل دین خود را دوست دارد و نیاز ارد ، چارم خلاف دین را دشمن دارد و پنجم ازکم گشتن ایمان شب و روز ترسان باشد تا دین به سلامت ماند • وحقیقت حال ایشان معلوم میشود • که فرموده اند •

بیت

عجایب ببین که در عین گفتن　　گشتیم مستغرق دیدن

بیت

انکه او در گفتن غرق لقاء است　　وقت خاموشی صفا اندر صفا است

انکه زود راب (۴۵۲) بیند وقت موج　　خوبتر بیند چو ساکن شود زاوج

انکه او درگفت و گوغرق لقا است　　وقت خاموشی صفا اندر صفا است

انکه زود راست بیند (۴۵۳) وقت موج　　خوبتر بینند چو ساکن شد زاوج

ملا ارزانی از قبایل خیشکی بود ووطن در قصور داشت واسوده در نواحی خوریحه وابسته ایست وچند سخن های پند امیز ازکتاب مرات المحققین و از دیوان افغانی ایشان نوشته شدکه تامردمان بدانند که حق تعالی مریدان پیر دستگیر قدس سره را چنین علم و فضیلت عنایت فرموده که پیران راچنین علم وفضیلت کمتر داده معلوم باد که پیر دستگیر دریای علم و فضیلت بود • به قدر ظرف و استعداد خود هر یار فیض یافت •

قطعـــــــــه

گر سبو یا کوزه ارد پیش نهــــــر / هر دو پر گردند ان از اب بحـــر

قدر ظرف خویش گیرد اب را / رحم یکسان است ان وهـــاب را

ای عزیــزمن ! این از سخن های وی است ۰ که فرموده بشنو این سخن‌ها راز است سخن ها راز خوب است ۰ اگرچه درازاست ۰ ندانم که درباب توجه شده است ۰ فرشته ترا هم در گور پرسند فرشته جواب شان دانی یا ندانـــی یا گرفته به غم اب و نانی ، نیاز گفت هرکه گفت ۰

مـــــثـــنویـــــات

دران دم که از فضــل پرسند ، قول / اولوالعزم راتن بلرزد به هــول

بجائیکه دهشت خورلد انبیـــاء / توعذر گناهان چه داری؟ بیا !

ای عزیز ! جواب منکر و نیکــر (٤۵٤) بسی مشکل است و حاصل این جـــواب از کامل است ۰

رو طلب کن کامل پیـــــر / که ترا ازین دین جواب شود دستگیر

کامل اگرچه دوراست بصورت / ترابه انجا رفتن باید ضرورت ـ

ازجهت انکه یافتن این جواب اسان نیست / هرکه ازین غافل است از انسان نیست

اگر از بخت نیاز کامل مکمل یابـــی / به حاصلات این جواب شتابـــــی

زیرا که این جواب اهم مهمات است / در حین حیات یافتن جواب ممات است

این جواب کسی از دل گـــیرد / که پس از مرگ ضروری بمیـــــرد

تو خدمت کفش کامـــل کن / از وی این جواب حاصـــل کـــن

علامت این جواب در تو پیدا است / اگر تو ندانی کامل را هوایدا است

اگر به مرگ معنوی بمیــــری / خلاص بیابی ازین اسیـــــری

نیاز گفت هرکـــــه گفت

بیــــــــــت

بمیرای دوست پیش ازمرگ اگرزندگی خواهی کهادریس ازچنین مردن بهشتی گشت پیش ازما

ای عــزیز ! چون فانی شوی به یک باره وانچه ماسوا است جمله کنی اواره ان زمان ترا روشن شود ، ارشادات بیان کن که در قران معلوم است ٠ کل من علیهافــان ٠ چون فانی ازوجود خویش به تمام شوی واقف ازبعض وجه ویبقی وجه ربـــك (٤٥٥) ذوالجلال والاکرام شوی اگر شربت موتوا قبل ان تموتوانوش کـــنــی هرچه غیرحق است جمله فراموش کنی اگربه اشــارت ٠ وسقهم ربهم شــوابا ٕ طهورا ٠ بچشی ازجان ساقی تا ابد زنده گردی وهم باقی چون به کلی شوی زخود فانی احد ثابت شــود ٠

نسیان نافی اگرحجاب دویی ازتودورشود ،علامت مذکوربه توحضــــور شود وچون ان علامت به توعیان گردد جواب گوربرتواسان گردد ٠ مرمؤ لف راست :

بیــــــــت

حساب خویش همین جابکن زمان بزمان کهتابروزشمارت شود حساب اسان

غــــــزل

زحق این امربرشاه وفقیــــراست جواب گوردانستن زپیــراســت
اگرکردی تو خدمت کفش دانــــا همین دا نا بدانی دستگیراســت
جواب گوررا هرکونـــــدانــــد اگرشاه است نزد حق اسیراست
چون حل کرد هرکس این جوابــی اگربنده بود شاه امیراســــــت
جواب گوردانستن درین جــــا همین دولت بدان اندک کثیراست
ازان داناکه این حاصل بیابد ازان کن جمله عالم ناگــزیراســــت

زکار اخرت دانا خـــبر دان | که او اگاه از منکــر نکیــر است
(۴۵۶) که پیش از مرگ خورده ابحیوان | بسی اسرار ها را دان خبیراست
اگر کس برد ردا نا بگــــــردد | شود سلطان عالم اگر ابیر است
همین افغان چه گوید این سخنهـــا | که این خود روشن و بیراه منیراست
یا اله العالمین انت الوهـــاب | بندگان حضرت خویش را دریـاب
دعای همه مسلمانان کنی مستجاب | روز کسی کن جمله مومن را این جواب

والله اعلم بالصواب والیه مرجع والمصــاب ۰

در ولادت صوری و معنوی میفرماید ای دوست علم خدا فراوان است ، ایـــن گـفته فقیر افغان است ولادت صوری از پدر و مادر است و پرورش از پســر است وولادت معنوی ازخود است و ترتیب او از پیر است ، بشنو خبر از زائیـــدن اول ، این سخن کجــا داند هر احوال طفل چون از مادر جدا گــــردد ، رحم مادر بر فرزند پیدا گردد ، و طفــل را پرورش کناند مادر از پرورش طفل را چه خبر فرزند را مادر است دستگیر که از راه پستان رساند شیر ، طفـــــل از اول داند گریستن ، مادرش ان می دهد که باشد لایق زیستن اهسته اهسته میگـذرد ایام تارسد با تمام (۴۵۷) وکامل ومکمل بگذرد بینا به تفاصیـــل ومجمل گردد ۰

زاول پسر بود وکنون شد پــــدر | درعالم مشهور است این خبــــر
پیدایش عالم بدین تمثیـل اســت | عالم ظاهر راهمین سبیل اســـت

رباعـــــــی

دلا بشنو زادم تا به ایـــن دم | بدین سان امده این جمله عالــم
ترا شاید که کاری پیش گـــیری | مشو غافل زصانع تو بهــــردم

ای عزیز از ولادت معنوی بگویم اشارت   که عاقلان را بود کفایت
چون اول مرید رسد به مرشد کامل   چنان دانی که جدا گشته از جاهل
مرشد اول شریعت اموزد   چراغ شریعت درو بر فروزد

این شریعت به مثل تیر است ، همین تربیت پیر است ، اهسته اهسته بدو رساند . انچه شاید به اندازه استعداد وی بدو نماید ، چنانچه حضر خضر باموسی گفت که نکنی چون وچرا . فلا تسئلنی عن شیئی حتی احدث لك منه ذکرا . مرید هیچ نداند از بهبود خویش نه اززیان اگاه هست نه ازسود خویش ، اختیار خود داده است به پیری لاجرم پیر خبیر است وازین (٤٥٨) تدبیری میرساند از منزل تا منزل به عون حق کنند مقصود واصل ، چون یکتا شد گشت تمام این چنین کار است ازاغاز انجام نیك گفت .

ابیات

تا نیفتد بر تو مردی را نظر   از وجود خویش کی یابی خبر
کوه های اتشین در ره بسی است   این چنین کاری نه کاری هرکسی است
پیر باید راه را تنها مرو   از سره عمیا درین دریا مرو

ای عزیز ! هرچند که میوه رسد تا با شجر پیوند است ازو درخت نزاید زیرا که در بند است چون از درخت حروجدا گردد ودرو تربیت هویدا گردد ، لاجرم ازو نیز شجر پیدا گردد ، هرکه کامل مکمل نباشد دیگرانرا ازوی حاصل نباشد چون مکمل گردد ازعون معبود دیگران نیز ازوی یابند مقصود زاول بود مرید ، اکنون مرشد پدید .

مثنویات

بر گرد کامل گرد تا کامل شوی   مو به مو واقف زحق باطل شوی

گر تو یی بیمار کامل را طلب	گر بود در ملک چین یا در حلب
تا ز انفاس صحبت بند ن ؟	گر غریبی او رساند در وطن

ای دوست ! (٤٥٩) خوب خصال انسان کامل را چار چیز باشد باکمال لاجرم کامل با این چار چیز متصف است : اقوال نیك و افعال نیك و اخلاق نیك و معارف است . چه مکمل را نیز چار علامت است : — مرات و عزلت وقناعت وفراغت است و هرکه چار اول دارد بالغ وکامل دانی و هرکو چار اخر دارد — خرد مکمل خوانی ، نیك گفت هرکه گفت .

رباعی

این طایفه اند مطلق از قید رسوم	فارغ شده ز اندیشه احوال علوم
بر ظاهرشان لوامع نور	هجوم ازین نجوم شیاطین رجوم

✻✻ ✻ ✻ ✻✻ ✻ ✻✻ ✻ ✻

بدانکه طفل لا چار از مادر و شیر است	و مرید نا گزیر از تربیت پیر است
لاجرم در این راه پیر دستگیر است	زیراکه به غیب شنو او بعالم اسرار بصیر است
در عالم معنی شاه دو کون است اگرچه بصورت حقیر است
طبیب حاذق است بمعنی راست چون سیر است
هر که ازین طایفه بر گردد و اگرچه شاه است اسیر است
کارهای وی مقبول گفتار های وی شیرین و دلپذیر است

غزل

طفل چون ازام زاید مادرش دان دستگیر	میدهد از راه پستان مادرش مرطفل شیر (٤٦٠)
دویمی زادن زپیر است ای برادر هوش کن	طالب صادق ز اول تربیت یابد ز مهر

پیر رهبر او شود منزل بمنزل می برد　　گوش او داعی شوند وچشم ها گردد بصیر
هرکه او پسر او شود مرکامل زاد رجهان　　درد وعالم شاه گردد گرچه می باشد فقیر
مرشد کامل مکمل حاذق استاد دان　　جمله گرنه بینی تو وی راست گرداند چوتیر
هرکه از کامل بگردد لاجرم زحمت خورد　　گرچه خود را شاه داند بیشکی گردد اسیر
این سخن ها راشنود رویش افغان گفته است　　گر تراعقل است این پندی است شیرین یاد گیر
الهی جمله مسلمانان را روزی کن سعادت　　وهمه مومنان را بسوی درگاه خویش کن عادت

وجمله سالکان را فارغ گردانی از رسم وعادت والله اعلم بالصواب والیه المرجع والماب
چند رباعی که به زبان افغانی گفته نیز نوشته شد ·

رباعیات افغانی

چی حضور په نه ماری بولی　　دکم عقلو دی پښتولی
دوین بدل بی او بو　　دبی عقلو تله تولی
هرچه شاه یی (۴۶۱) وی پښتولی　　نادیده وحده بولی
دا گواهی یی نادیده دی　　نادیده گواهی بسولی
هرچه شاه ئی دی په کلی　　دښی بنی وی خه کلی
او هغه څه سری نه دی　　د او موخاورو دی څلی
هرچی شاه یی دی ترغاړی　　سلامت دېښ ولاړ —
هرچی شاه یی ترکنار دی　　دی مشغول پخپل زنار دی
سری ندی وچ لرگی دی　　وچ لرگی لایق د نار دی
چی چنه پکوردنن نه　　پری یی خوله ندی نونه
او تمثیل یی پخوده وارد　　لك وچه کد دونه
هرچی شاه یی په پوست نششتی　　دا بنزدی دندی غوسبننی
دا کر کندوه تورتید　　دال لوړ غره دی رغسبنی

هرچی وجود صفت وخـــورك   دا عادت د زړه روستایـی
چی پری هست شی شکی تر ډیری   کوری خوا په بختوری ی

نحن اقرب الیه من حبل الوری د ی

دهغه مناسب بنـــدا یـــم   چی یی هست هم بی زنـــده یـــم
له ازل یم زا غلـــــــــــی   وابد ته رونـــــده یـــم
چی زاهدی کا هـــذ غـــوارږه   غایبانه (٤٦٢) دروڼسی زا پری
د عارف ته نن خـــــر کـــند   ورته چار تصــــر ترغـــا پری
د مومن دل درد مــن لـــا   هم لاسی مومن چـــی زاهد یـــی
کاند غواړی نن ده بی پلمــــن   ارزانی خپشکی دمند شاه دی په لمند
چی لمن ده دلمـــن ورکـــړه   پښتل کورکی ده بیا مومــــــد

بیان سبب تشریف بردن پیر دستگیر بسوی ملک تیراه وسربن

ای عزیز من ! به شبی پیر دستگیر قدس سره در واقعه دید که جانب شمـــال مرغان سفید پرید ه می ایند چون نزدیك من می رسند فرود می ایند و صورت انسان میگیرند و دستارها گرد گرد به سر بسته امده مرا سلام می کنند میگویند کـــه ما از راجبان و بزرگان مردم سربن ایم میخواهیم که شما را به ملك خود ببریــــم و کشایش هدایت و دعوت شما در ولایت ما خواهد شد . چون از خواب بیدار گشت شوق و محبت پیر دستگیر بسوی ملك سربن و تیراه بیدا شد ، بنـــده شیخ بایزید نام برادر شیخ نعمت نور را (٤٦٣) خلافت داده بسوی ملـــك تیراه مرخص ساخت فرمود که حقیقت و احوال ان سر زمین به واقعی معروض خواهند داشت . ای عزیز من ! شمه از کشف بصیرت و خارق عادت شیخ بایزید رحمت الله علیه بشنو که ایشان از روی ظاهر بصیر بود . روزی پیر دستگیر قدس سره فرمـــود

که این بایزید وان بایزید یان بایزید وقتی درخلوت خانه تاریك به خلوت نشسته بود بعضی یاران برای زیارت ایشان رفته بودند ازجای طعام اوردند فرمود • پیش یاران بنهید همرای ان طعام شیر نیز اورده بودند • چون یاران خواستند که به شیر خوردن دست درازی کنند • شیخ بایزید گفت یاران شیر را دیده بخورید • هرچند یاران نظر کردند چیزی در شیر ندید شیخ فرمود ازخانه بر اورده دیدند موی در شیر افتاده بود • یاران به بصارت باطن شیخ تعجب ها کردند • چون شیخ بایزید از فرموده پیر دستگیر قدس سره بسوی ملك تیراه تشریف برد • اکثر مردم (٤٦٤) ورکزی وتیرا یی و افریدی بد ست ایشان توبه کردند • و مرید پیر دستگیر شدند • اخر شیخ بایزید رحمت الله علیه به سوی ملك بنگش رفت و در مردم بنگش عالمان غافل و پیران ناقص بسیار بودند • امده با شیخ بایزید رحمت الله علیه سوالهای و حجت هایی گرفتند و هر سوال که عرضه کردند • جواب موافق ایت و حدیث یافتند و هر حجت که حاضر نمودند بایزید با علم قطعی انرا رد کردند • چون سوال و حجتش نمی ماندند • گفتند که ترا بزرگ خوانیم و در اطاعت تو درایم • اگر کرامات بنمایی شیخ بایزید رحمت الله علیه فرمود که من مردی معیوب ام بجز از بصیرت دل دیگر چیزی ندارم شما بصارت و بصیرت هردو دارید • ودر این ولایت پیری میکنید باید که شما کرامات وخارق العادات بنمائید • ایشان گفتند که شما در ولایت امده اید • و مرید از ما گردانیده و مرید خود ساخته اید باید که شما کرامات بنمائید • بعدا شیخ بایزید رحمت الله علیه فرمود که در دست شما چه چیز است گفتند که کتاب است • فرمود که بدست (٤٦٥) من بدهید • ایشان کتاب را بدست شیخ دادند • شیخ بایزید چند ورق را به سر دو دست گرفت فرمود شما صاحب بصارت اید • بگوئید که این چند ورق است • ایشان گفت که نا شمرده نمی توانیم گفت که چند اند چون ایشان نتوانستند • شیخ بایزید رحمت الله علیه فرمود

که

که این مقدار اند · چون شمردند ان مقدار بود · که شیخ فرموده بود چون این کشف وکرامات از جانب شیخ دیدند · دیگر حجتی نماند · بعضی مرید شدند وبعضی برخاسته به خانه های خود امدند · و شیخ به جای خود امد ·

مثنویات

انکه بینادل شده از فیض حق — او بداند حرف ها وهر ورق
پیش او غایب چو حاضر امده — بر سرا یر بین که ناظر امده
حق تواند انکه بی چشم وضریر — دانا وبینا کند روشن ضمیر
حق ز قدرت کردم بی چشم را — کرد بینا ای سنی از شک برا
مار بی سوراخ گوش سر شنید — بر زمین بی دست وپا دیدی دوید
شك مکن در قدرت حق ای عزیز — که ترا داده حق عقل وتمیز

بعدا شیخ بایزید رحمت الله علیه بسوی تیراه رفت وحقیقت واحوال مردم اطراف ان ولایت (٤٦٦) به پیر دستگیر قدس سره نوشت وظاهر ساخت ·

بیان شهادت شیخ بایزید رحمت الله علیه

ای عزیز من ! دران ولا لشکر مغول بر سر مردم ورکزی از پیشاور تاخت نمود · و مردم ورکزی بی خبر بودند دران ده که شیخ رحمة الله علیه بود مردم ان ده را شیخ طلبید وگفت که امشب شما دیه را گذاشته وبگریزید که علی الصباح وقت نماز لشکر مغول خواهد رسید ایشان عرض نمودند که شیخ صحرای ما بر ایند ، شیخ بایزید رحمت الله علیه فرمودند که حکم پروردگار من چنین است · که ازین ده بر میا !که تورا علی الصباح به درجه شهادت رسانیم ، لاجرم من این ده گذاشته جای دیگر نخواهم رفت تا درجه شهادت بیابم اگرچه اهل ده الحاح وزاری بسیار کردند که شما

همرای ما برایید ایشان قبول نکردند . لاچار شده مردم ده با مال ومتاع برامدند چون صبح دمید لشکر مغول رسید . وغیر ایشان درده کسی ندید . اخر بـه مرتبه شهادت رسانیدند وچیزیکه درده یافتند تاراج نمودند ورفتند الحـال قبر ایشان هم دران نواحی است . واکثرا مردم ان نواحی شب جمعه به زیـارت ایشان می روند . ومقصود (۴۶) وحاجت خود را ازحق تعالی می یابنـد . وهرگاه که احداد جیو برای فاتحه ایشان تشریف بردی ازدور زود امدی ازاسپ وبه تمام تواضـع امده فاتحه خواندی .

مثـنـویـات

هرکه باحاجت رود پیـش ولـی — حاجتش حاصل شود با خوش دلی
انکه با حاجت بشد نزد شهیـد — مقصودش حاصل کند رب مجیـد
زانکه ایشانرا خدای ذالجـلال — گفت احیا اندای صاحب کمـال !
برزقون گفته استحق درباب شان — نی طعام مرئی است ونی دهـان
هم طعام وهم دعاش بس لطیف — کی به بینی توکه می بینی کـثیف
هرکه ایشان را بگوید مرده انـد — بیشکی دست زایمان شسته انـد
نص واخبار است شاهد ای رفیـق — منکرش کافر شود گردد غریـق
هرکه تاویلش کند نوع دیگـر — یابد اند این رموز است از هنـر
دیدهٔ جان بین ندارد از ضـریر — تا ببیند صورت روح منیـر
هرکه را بینا شده عین الیقیـن — اوکند تصدیق قول مرسلیـن
روح بین چشم بجواز کامـلان — تا ببینی صورت روح را عیـان
روح را جسم است درباطن لطیف — نیست مرئی چشم سررا چوکثیـف
تو ببینی جسم روح را وقت خـراب — چون حسن ظاهر شود (۴۶۸) (عاطل خراب
انبیا واولیا بیـدار هـم — جسم وروح بینند موجوده انـم

گرنه یی زانها که بیند جسم و جان — منکر ایشان مشو بشکن گمان
مخلصا یار و مرید بایزید — بر لقای روح قایل بر مزید
هرکه بر لقای روح قایل نه شد — او مرید و طالب کامل نه شد
هرکه او نشناخت روح خویش را — کی شناسد او خدا و کیش را
انکه او نه شناخت حق را ای ودود — از مریدی او ندارد هیچ سود
پیران باشد که حق بین و حق نماست — شوکه او صاحب هدا است
انکه بنماید خدا را بر مرید — پیران هست خود پیرو او دیو مرید
ان مریدی راکه خبر حق شد مراد — او مرید نفس شد بشنو ای عباد !
انکه او بجز حق بجوید جاهل است — گر به دنیا یا به عقبی مایل است
اهل جنت راکه ابله شد لقب — بگذار از کونین و مولا را طلب
گفت پیغمبر جهود ان را ودود — دنیا و عقبا شما را باد سود
حق مرا باشد شما را این و ان — من ز حق ، حق را بخواهم نی جهان
انکه او از حق بخواهد غیر حق — احمق و ابله بود بشنو سبق
هرکه از حق غیر جوید ای عزیز — او ست ترسا یا جهود ای باتمیز
از خدا بهتر چه باشد در جهان — حق بگیر و بگذر از کون و مکان

ای عزیز ! (٤٦٦) من چون پیر دستگیر قدس سره از عریضه شیخ بایزید رحمت الله علیه حقیقت و احوال مردم ان ولایت را دانست عزم رفتن ان دیار نمود اخر اهل و عیال خود را از کانیگرام طلب کردند . اگرچه بعضی عزیزان و یاران کانیگرام بر امدن خانه پیر دستگیر شاق و سخت بودند . اما لاچار گشته بعضی عزیزان و یاران همراه شده و بخدمت پیر دستگیر رسانیدند .

بیان امدن و مرید شدن حاجی گدای و غیره از مردم سربن وخواندن پیر دستگیر قدس سره بسوی ملک سربن .

ای محب ! دران ولا که خانه پیر دستگیر در سرسره به بیتور رسید . و در ولایت سربن در قبایل مومند زایی عاشی بود پنج کس از افغانان و طالبان حق پیش ایشان می‌خواندند . یکی از اینان حاجی گدای بود که چند مرتبه حج وعمره بجای اورده بود . مرد طالب صادق از قبایل خلیل متعلم بود . روزی دران مدرسه شخصی کتاب اورد و دران نوشته دیدکه بعد ازمرگ ادمی را اول ازعلم وتوحید خواهید پرسید ، وعبادت بی معرفت ناقبول است . وطلب علم توحید ومعرفت ذات برادمی فرض عین است ، چون این عبارات خواندند . استاد را پرسیدند که علم توحید ومعرفت ذات (۴۷۰) ازکه حاصل شود . استادش فرمودندکه علم توحید و معرفت ذات ازپیرکامل حاصل گردد . باز استادراپرسیدند که درین ولایت پیرکامل هست یا نیست ؟ استادش فرمود که من نمی‌دانم ماخر این پنج کس با هم مشورت کردند .

مثنویات

انچه انجا بایدت حاصل کنید	خویش را با شاه جهان واصل کنید
معرفت اینجا ست حق را ای ودود	نیست بی‌عرفان عبادت را وجود
بازگردید تا علاج دین کنیم	پیرکامل را طلب تا چین کنیم

پس گفتندکه بیائید بجانب حج سفر نمایم اگر در راه پیرکامل را یابیم رفته بدست وی توبه کنیم وخدمت او اختیارکنیم ازوی علم توحید ومعرفت ذات حاصل گردانیم . اخرین مصلحت را خوش نموده ازاستاد خود رخصت شده به عزم طواف حج روان شدند چون چند مرحله را طی کردند . یکی از— ایشان درواقعه دید که کسی میگوید شما که برای طواف کعبه می روید اینکه کعبه پیش شما امده چون نظر کردیم دیدیم که کعبه در هوا می ایستد . چون نزدیک ما رسید به زمین فرود امد . وبه صورت مرد مشایخ گردیده

وما رفته اورا طواف میکنیم و از وی دعا میخواهیم درین ولا از خواب بیدار شد (٤٧١) واین واقعه را به یاران خود بگفت یاران شادمان شدند گفتند انشاء الله مقصود ما عنقریب حاصل خواهد شد . چون بنواحی بنو رسیدند از مردمان شنیدند که درملا بیتور پیر کامل پیدا شده است بسیار مردمان از وی منفعت می یابند هرکه به ارادت تمام درمتابعت او در اید علم توحید و معرفت ذات از وی بیابند .

مثنویات

هرکه شد او با ارادت پیش پیر — خویش را خالی نموده بس حقیر
پر کند اورا زنور معرفت — بشنو زمن پیر کامل را صفت
هرکه عاجز رفت شد غائب تسوی — راه یابد گر بود مرد غوی
هرکه جاهل رفت پیش شد علیم — جهل بر انجا نداش ای سلیم
نیستی کن دست او ای یزان فلان — بابخودی هستی مرو پیش مهمان
علم وعقل خویش را انجا مبر — خویش را خالی کن از فضل و هنر
ان گهی رو پیش کامل ای عزیز — تا کند قلب ترا پر از تمیز (٤٧٢)
کس سبوی پر نبرده پیش بحر — قلب خود خالی ببر از رحم (و) قهر
تا زامر حکمت دل پر کنند — کرسی های سر ترا چون خور کنند

بعده ان طالبان گفتند : که بیائید ما نیز ان پیر کامل را به بینیم . اگر راست پیر کامل است در اطاعت او در ایم . واگر همچنان مانند پیران دیگر است دیده راهی شویم اخر هر پنج عزم رفتن ملازمت پیر دستگیر قدس سره کردند . چون نزدیک پیر دستگیر رسیدند . ان شخص که واقعه دیده بود او گفت که ای یاران این مشایخ ایست که همه صورت او گرفته ما طواف و زیارت او کرده ایم . وچون پیر دستگیر ایشانرا از دور دید به یاران فرمود که یاران فقیر که در خواب

دیده بود که مرغان سفید می ایند و صورت ایشان می گیرند دستارها و صورت‌های این جوانان که می ایند تمام بصورت انها میمانند، چون در مجلس کیمیا تاثیر پیر دستگیر در امدند قدم بوسی پیر دستگیر کردند و پیر دستگیر ایشان را به نزدیک خود بنشانیدند و از زاد و بود قبایل پرسیدندش عرض نمودند ما از مردم و قبایل سرپن ایم سبب امدش نیز پرسید • انچه سرگذشت بود عرض فرمودند (۴۷۳) پیر دستگیر قدس سره گفت اگر با اخلاص به اطاعت من در ائید و مشقت و ریاضت اختیار نمائید معرفت ذات و علم توحید از من بیابید بعده هر پنج کس ارادت اوردند و توبه کردند ریاضت و خلوت اختیار نمودند و به قدر استعداد خود هر یک فایده دین گرفتند و بقدر یقین و مشقت گشایش یافتند •

قطعــــــــــه

فیض حق یکسان بود بر هر یکسی — قدر استعداد گیرد فیض حق

بحر در فیضان ندارد بیش و کم — قدر ظرف خود بگیرد فیل دلق

خصوصاً در میان این پنج یاران حاجی گدای فیض از فیض البرکات بیشتر گرفت و اورا حالات عجیب و غریب روی داد، جذبه شوق و محبت حق بروی مستولی شد، که چون روی ادمی می دید دوست دوست گفته بی هوش می شد و یا چون اواز سرود نی و بن شنیدی دوست دوست گفته بی شعور شدی (۴۷۴) ودیگر چون طعم و مزه خوش چون میوه و شرینی و ترشی و یا طعام لذیذ به مزاقش رسیدی دوست دوست نعره زده بی خود گشتی • چارم انکه چون بوی خوش به دماغش رسیدی دوست دوست گویان از جان و جهان بی خبر شدی چنانچه ایشان نیز درین معنی بزبان افغانی شعر فرموده اند •

شعر

خلور خیزه لطیف دی | هر یو یې دفقیر په دا ن ناساز دی
که ما فهم دلیل وکړه | یو دیدن دی بل اوازدی
یو بوی بل مزه دی | هرچه باور نه کا پیر بزه دی

وچون از محبت ذات حق تعالی واقف شد این ابیات بزبان افغانی گفته

رباعی

حاجی گدای نیاز کړی | چی زه ی دمکی تللی وشه وم
لکه درویش کړ را خر گرځنده | هغه گویان گوره زه وم
ستاسی ته بی نه پیژانده دی | چی داخول دیچی دا مسی پلیند ت خبری ان دی

و در وصف حال ایشان پیر دستگیر قدس سره نموده (٤٧٥) بود ای حاجی گدای ! از طالبان زمانه خود بگذراندی یعنی درزمانه تو هیچکس را این حالت روی نداده وچنین شوق ومحبت حق تعالی نه بخشیده چنانچه تورا عنایت وارزانی نموده وترا از نو بر بود وشاه عشق ما در وجود تو حاکم ووجود ترا محکم ساخته ونام خالی بر تو مانده ٠

رباعی

عشق امد وشد چون خونم اندر رگ وپوست
تا کرد مرا تهی مراز من پر کرده دوست
اعضای وجودم همگی دوست گرفت
چون نامست زمن بر من وباقی همه اوست

واکثر اوقات در روز از شهر برامده در جنگل وبیابان درکنار اب روان

نشستی و همواره بر قمه بر سرد اشتی و د رو قت شب بخانه امدی طعام و قو تـــش
نان جوین وخروش پیاز و پو د نه بو د چنانچه ایشان بزبان افغانی فرمو د ه انـــد ٠

ابیـــــــــات

دغه خوله د ه په مثال عذ ه د ه لنی   که د نورچا نگولی نورخه‌د فقیرنگولی بی‌پیا زشی یا ویلنی

دیگـر (٤٧٦) حالات واقعات وفات ایشان بوقت خود انشاء الله تعالی‌مذکـو ر
خواهد شد ٠ ای عزیزمن ! چو ن حاجی گـد ای و غیره از خلو ت بر امد نـــد
بخدمت پـیرد ستگیر سرّه قدس عرض نمود ند اگر پیر د ستگیر به طرف ولایت و قبایـــل
سر بن تشریف فرمایند بسیار مردم ان سرزمین از طفیل یمن قدوم پـیر د ستگـــیر
از معرفت ذات وعلم توحید مستفید خواهند شد و بجان و د ل د ر اطاعت پـــیر
ایند و ان هد ایت شاه سزاجه هد ایت از حق ت الی بیابند و پیر د ستگیر از ه دعو ت
ایشان واقعه خواب یاد امد که او را حال بزرگان سر بن مرغان سفید امد ه و بـــا ز
بصورت انسان گرفتـــه مرا بسوی خود می خوانند بعدا پیر د ستگیر قد س ســـره
جواب د اد که من نیز اراد ه ٔ رفتن ان ولایت د ارم انشاء الله بعد از چنـــــد
رو ز سامان نمود ه روانه ٔ ان حد ود خواهم شـــــد ٠

بیان راهی شدن پـیر د ستگیر قد س سره بسوی تیـــراه :

ای عزیز مـــن ! چون پیر د ستگیر قد س سره عزم جذم نمود که بسوی تیراه راهی شود
محمدکمال (ر ح) را د ر بیســتو ر گـذ اشـته و خو د به اهل وعیال بـــه
یاران چند سوی ملک تیراه روان شد ٠ چو ن راه د ر میان ملک بنگش بود اول پیـــر
د ستگیرد رملک بنگش د رامد چو ن بعضی سرد اران بنگش از تشریف اورد ن ـــ
پـیر د ستـــگـیر واقف شد ند پیشوا امد ند ٠ اد ب و حرمت پیر د ستگیر بجا او رد ه

بخانه های خود بردند و مهمانی های خوب کردند . چند گاه در مقابل بنگش بود از اکثر قبیله مردم مرید پیر دستگیر قدس سره شدند بعده پیر دستگیر تشریف بسوی تیرا برد و مردم ورکزی و اپریدی و تیراهی که بدست شیخ بایزید رحمت الله علیه ارادت نموده بودند اکثر آن پیشوا آمده قدم بوسی پیر دستگیر قدس سره کردند و شادی ها نمودند و قریب هر دیه که میگذشت اکثر زنان آن ده سبو از آب پر کرده بر سر گرفته و از ده بر می آمدند و نقل می خواندند و در نقل صفت پیر دستگیر میکردند (٤٧٧) و پیر دستگیر قدس سره ایشانرا چیزی میداد و در هر ده و قبیله که شب میکرد خدمت پیر دستگیر قدس سره را غنیمت و سعادت دانسته به خوشدلی می نمودند و آخر پیر دستگیر قدس سره به مستوره برآمده و مستوره تخت ملک تیراه است جای بلند و خوش هوا است . در خانه فریدخان فرود آمد و فریدخان مذکور جد ما در این راتم بود و یکی از کدخدایان قبیله دولت زای خدای داد خیل بود مرد عالم و متشرع بود .

و خدمت پیر را به جان و دل به واجبی جان و دل بجا آورد و سرافرازی خود دانست و داد و پسر کلانش که آخر لقبش درویش داد و شد جد مادری این فقیر بود بدست پیر دستگیر قدس سره توبه کرد و در سلک خادمان در آمد و همواره در خدمت و ملازمت پیر دستگیر می بود خلوت ها و ریاضت ها کشید آخر به منصب خلافت سرافراز گشت .

بیان سبب ترک دنیا و لقب یافتن درویش داد و :

ای عزیز من ! چون پیر دستگیر قدس سره از این (٤٧٨) عالم رحلت نمود ایشان در خدمت خیرالدین پسر پیر دستگیر استقامت داشت روزی خیرالدین رضی الله عنه بر سر دیه دشمن تاخت نموده بود ایشان را داخل هر اول کرده

چون بر سرده رسیدند مردم دیه گریخته به سر کوه بر امدند و دیه را مردم لشکر تاراج کردند بدست یکی قران افتاد ، انکس قران را گرفته بدست ایشان داد . ایشان قرانرا گرفته به سر و چشم بوسه داد از دیه بر امده در کنار دیه اب روان بود در انجا بنشست و قران تلاوت کردن گرفت و در حال تلاوت خواب بروی غالب امد . چشمانش بنغنودند در حالت غنودگی ندای شنید که پیر من بر سر من خطاب میکند که ای درویش داد و ! غنیمت تو قران کردم برو به خانه در خلوت بنشین به مطالعه خیرالبیان و مقصودالمؤمنین مشغول شو و غنیمت مال دنیا بگذار . چون این ندا شنید برخاست و هیچ کس را واقف نساخت بسوی مستوره راهی شد . چون بخانه رسید حجره ساخت در ان حجره بنشست و کار و بار دنیا ترک داد چون در حال ندا پیر دستگیر قدس سره ایشان را (۴۷۶) درویش داد و خوانده بود . لقبش درویش داد و شد و در خلوت کم خوردن و کم گفتن و کم خفتن اختیار نمودند و از نور حکمت دلش منور شد و حق تعالی ایشانرا روشن ضمیر ساخت :

مثنویات

هرکه کم خورست و کم خوار است وبس — قلب او از نور انوار است و بس
نور حکمت در دلش پیدا شود — ظلمت جهل از دلش بی پا شود
هرکس را کم گفت سالم از بلاست — انکه سالم شد امان دید و نجات
انکه او کم خفت و بیداری نمود — او بدان در عمر خود چیزی فزود
خواب بسیاری بود نقصان عمر — گر نه ی نادان مجو خزان عمر
خواب مرگ است و بیداری حیات — نزد عاقل زندگی به از ممات
در حیاتی میتوانی ذکر کرد — توبه و استغفار ثانی فکر کرد
چون به مردی از تو طاعت شد وفات — توبه نامقبول دان بعد از ممات

مخلصا عمر تواند رخورد خــــواب
رفت ای نادان به حقا چه دهی جواب

خیز در جنب از خدا غافل (۴۸۰) مباش
در حضور حق چنین باطل مـــــباش

ورنه حسرت بس خوری روزی قیــــام
سود نکند حسرتت بشنو کـــلام

رو به جنب توست قران شد گــواه
تو از او غافل چنین حیف است واه .

درویش همواره در حجره می بود ودر هر هفته یک روز بخانه میرفت وچون بخانه امدی اهل وعیال خود می طلبید پیش خود می نشاند . خیر البیان یامقصود المؤمنین پیش ایشان میخواند و خورد وکلان سامع می شدند وبه حضور ایشان کسی کار ، خانه نمیکـــرد . تا ثیر کلامش چنان بود که به سمع دل شنیدی و در دلش نقش شدی و یاد گرفتی واکثر ناخوانده که در صحبت ایشان بودی عبارت خیر البیان وایات وحدیث را فصیح خواندی ومعنی انرا روشن بیان نمودی ویاران را ذکــر خفی وخاموشی گماشتی واز کلام بیهوده منع کردی .

مثـنویـــات

صیقـل دلها بود ذکــــر خفـی
کس از این صیقل خواطر را نفـی

زنگ دل از اندیشه دنیا بـــود
این سخن بر ذکران پیدا بـــود

ذکر غیر حق کند دل را سیـــــاه
پند عارف این سخن روشن چو ماه

و هرکه در مجلس او چند روز متواتر نشستی البته تارک دنیا شدی و محبت (۴۸۱) زن و فرزند از دل او سرد گشتی و به حق تعالی مایل و عاشق شدی .

مثـــــنویـات

هرکه به کامل نشیند یکی دو روز
حب مولا در دلش گردد فروز

صحبت کامل ترا تارک کنند
حب دنیا از دلت ها لك کنند

ترك دنیا راست طاعت امده
حب او اصل شقاوت امده

گر نشینی پیش کامل ای عزیز
حق و باطل را کنی در دل تمیز

هرکه حق را دید باطل را گذشت
ترك دنیا کرد انکه عقل داشت

وبعضی یاران درویش که در خدمت ایشان یك دو چیله گذراندی حکم می نمود که یك مرتبه رفته اهل وعیال خود را ببینند که ایشانرا نیزحق است برشما و قواعد یاران درویش ان بود که چون بکسی خطاب کردی، و گفتی که ای شاه چنین است وچنان است ۰ ای عزیز من اگرچه ازخدمت جدا شدن وبه خانه رفتن یارانش دشوار بود ۰ اما ازامر درویش چاره نمی داشتند وبه خانه های او می رفتند ودرپیش ان مردم چنان بود که چون صاحب خانه ازجای بخانه امدی وخادم درخانه نداشتی ۰ اگر فرزند خود درخانه بودی اهل خانه ان خوردك را به پدر دادی وخود (۴۸۲) به کارخانه مشغول شدی ۰ وچون یاران درویش بخانه رفتی واهل خانه پسر به ایشان دادی وگفتی که یك ساعت این طفل را نگاه کن که من فلان کار کرده بگیرم اگرچه به خاطر ایشان می گرفت اماچون طفل بی قراری نمود ۰ چنانچه عادت ایشان است باز باهل خانه ندا میکرد وبه زبان افغانی ای شاه شهزاده ! له ما په ستنه کړه چی وشاه فهم پر بدلیږی یعنی ای شاهم شاهزاده ازشاه بگیرکه فهم وحال شاه ازاو مبتدل و متغیر میشود ۰

ابـيـات

هرچه مشغول کند ازذکر حق
پیش او منشین بگیر ازمن سبق

د شمش پند ار از وی کن نفـــــور گر بود روز شت او یا خود ، چو حور
هرکه گرد اند ترا از ذکـــر رب دشمنش پند ار گرام اســـت و اب

چون اهل خانه از صاحب خانه چنین شنیدی بانگ و فریاد بر داشتی و گفتی کـــه هرکه در صحبت و مجلس درویش داد و نشیند از زن و فرزند بیزار می شود و اکـــثر جوانان نو رسیده در مجلس و متابعت درویشی در امدی ریاضت و خلوت اختیار نمودی • محبت و میل کـــد خدای از دلش سرد شدی چنانچه درین باب (۴۸۳) به زبـــان افغانی کسی بیت گفته است •

بیـــــت

د درویش په درویشی بی مخـــــی رهی گوره لاس یی و کیبن لـه د وا بنی

و یك پسر ویك دختر درویش نیزکه خدای ترك نمودند • هم چنان حضور از ایـــن عالم رفتند • نام پسرش میرمحمد و نام دخترش بی بی شاهزاده گلی بود • کـــسی گفت میرمحمد رانه چرا کدخدا نمیشوی تا محبوب خود را در کـــنار بگیری و بهره ازجهان برداری •

مـــثـنـویـــات

هرکه محبوبی ندارد درکـــنار اندر این عالم نگار گلعـــذار
بگوئیا هرگز نیامد درجهـــان نی گرفته بهره زین باغ و خوان

بنده میرمحمد جواب داد که من محبوب و معشوق بدست اوردم که محبوبان دنیـــا خوشه چین حسن ایشانند بلکه دزدان حسن اند ایشان چنانچه محبوب مــــا به زبان حال می فرمایـــد :

ابیـــــات

ماهرویان جهان ازحسن ماد زدیده اند ذرهٔ دزدیده اند ازحسن درخشان من

عاقبت این ماجرویان کاه رویان میشوند   حال د زدان این بود در حضرت دیوان من
روز شد ای خاکیان ورزید مداوا رد کنید   خاک را نور از کجا حسن از کسی جان

(٤٨٤) بر بی بی شادیزاده گلی نیز مردم حسد بردند . به صاحب جلال الدین جیو گفتند که بی بی کمال خاتون دختر پیر دستگیر که خدا ؟ قبول نمود . دختر درویش داد و شوهر قبول نمیکند ، دیگر دختران نیز این را دیده چنین کار را اختیار خواهند کرد . و این فرقه دیگر پیدا خواهند شد — باید که به هر روش این دختر را بکسی که خدا کرده بدهید تا دیگر دختران این چنین کار اختیار نکنند ماحضر جلال الدین درویش را طلبیدند فرمود که دختر را به که خدای کسی بده درویش گفت او حاکم نفس خود است ، او را بپرسید اگر بدین معنی راضی باشد فبها و اگر نه بزور و تعدی نه توانیم کرد . اخر رحیمه نام زنکه از قبایل تیراهی بود و اکثر امد و رفت در خانهٔ درویش داشت از طالبان درویش بود و زن خدا شناس و متقی بود و هم صاحب حسن بود و نام شوهرش سلیم خان ، و سرود را خوب می نواخت و نقش را بدل پسند می گفت و زنش نیز در نقش گفتن با وی رفاقت میکرد و گاه گاهی در مجلس درویش هر دو امده نقش میگفت و هر دو پاک دل و پاک اعتقاد بودند

(٤٨٥) ای عزیز من ! روزی تلندر ورکزی که یکی از طالبان درویش بود میگفت که من بصورت رحیمه عاشق بودم یک سال کم و زیات در خانه وی وقت بامداد میرفتم و تمام روز تا نماز شام همراه او و شوهر او می نشستم و هرچه در خانه پخته میشد حاضر می اوردند و باهم میخوردیم ودر این یک سال گاهی او و شوهر او از من نه پرسیدند که هر روز چرا می ایی و چه کار و چه مطلب داری وبی مقصد چون می ایی ؟

قطعه

پاک دلان اند در این زیر چرخ   کز نظر پاک همه پاک دید
هر که بدیده بنهد شیشهٔ سبز   سبز همه عالم و افلاک دید

اخر جلال الدین جیو رحیمه مذکور پیش بی بی شاهزاده گلی فرستاده و بی بی از مرد و زن روی پوشیده می داشت و همواره روی به دیوار کرده می نشست

ابیات

او به دیوار نشیند وکند پشت به کوه
هرکه دارند جمال وکمال نیکو
رو به هرکس نه نماید خداوند جمال
که بود حسن وصیانت را زال
نه به هر زن او روی عیان
خصم ظاهر به است از خصم نهان

ای عزیز من ! اینجا مراد از خصم (۴۸۶) نهان زنان ناپارسا ست که اکثر اوقات درویش داد وبه اهل خانه خود فرمودی که ای بصری ! مرد پارسا درخانه من بگذار و زن ناپاک درخانهٔ من مگذار ۰ ای محب من ! میرک نام خدمتگار میرزاخان جیو بود مرد مسن و پارسا بود و میرزا خان جیو او را در محل خود محرم ساخته و مردم اهل خانه از ایشان حجاب نمی کردند و خواجه سرا را در خانه نمی گذاشت ۰

ابیات

دزد خانه این گروانـد بی گمان
پاس دزد خانه باشد بس گران
دزد بیرونی تواند باز داشت .
کس زدزد خانه زتوان راز داشت
نفس و شیطان دزدها اند در بطون
مرایشان در بیابی ای جنون
دزدی ایشان نه بیند هرکسی
به خبر که بینا دل بود چنان کسی
هست بینا دل کسی اندر جهان
انکه بشناسد خواطر را عیان

چون رحیمه به خدمت بی بی رسید ایشانرا دیدکه قبای سر انداخته در مراقبه نشسته اند ۰ وخود نیز به ملازمش بنشست و تمام روز پیش وی بود ۰

به هیبت بی بی بر دل چنان مستولی شد که زبانش از سوال و پرسش (۴۸۷) بسته شد پرسیدن نتوانست و در تمام روز مشاهده نمود که هیچ اعضا را بی بی در حرکت نیاورد و برپا نیج نشسته ماند . رحیمه برخاست پیش جلال الدین جیو امد و حقیقتش واضح نمود و گفت که این دختر شوی کردنی نیست او به خدا چنان مشغول است که از جان و جهان خبر ندارد .

رباعـــــی

در ذکر تو هم جان و جهان رفت زیاد　　شد ذکر تو هم جان و جهان شاه عباد !
هردم که ز ذکر توست خالی ای شاه　　مرده است به نزد تورفته است بباد
این چنین کس را رنجانیدن عین ظلم و گناه کبیره است . چون احوالش به تمامی جلال الدین جیو شنید باز سر خیال او درگذشت .

مثـــنویـــات

هرکه او در راه حق شد مستقیم　　هم حقش دارد ز افت ها سلیم
انکه او را شد یقین در دل مقیم　　برمراد او رود رب رحیم

ای عـزیز مـن ! بعد از چند سال باز جلال الدین جیو بالشکر گران در مستوره فرود امد بعضی سرداران ورکزی که با درویش غیرت وحسد داشتند باز جلال الدین جیو را به این پلـه اوردند که بی بی شاهزاده گلی (۴۸۸) را کد خدای کنانند . اخر جلال الدین جیو درویش را طلبید و فرمـود که دختر ترا به یاری دادم ، یار مرد بزرگ جوان خوب اندام و بیش خوانـده بود همراه مردم تند هاری می برد و خود را تند هاری میگفت و مردم تند هاری غریب و غریب دوست و پیر دوست بودند وجلال الدین جیو برایشان مهربانـی بسیار داشت . لاجرم هرکه از جانب تندهار می امد یعنی از قبایل کیـــوی

و برکی و کانسی گرام و لوهانهی و غلجی و کاکر و بابری سروانی و شیرانیی همه درــ
مردم تند داری بودند ۰ وخود را قند داری میگفتند و مردم یاد دیگر را ازخــود
میدانستند ۰ اخر درویش جواب داد وگفت که شما صاحب وحاکم اید شما را
باید که عمل وحکم مرافق شرع کشید وظلم و زور دوست ندارید مقصود گفتگو
در میان بسیار شد ۰ اما جلال الدین جیو بر پلد درویش نیامد فرمود من فردا کوچ
میکنم شما دختر را جامهٔ عروسی پوشانید حواله باراں خواهید کرد تمام قبیلــه
درویش بدین معنی راضی بود بجز درویش، وان دختر ۰ اخر جلال الدین جیو
(٤٨٦) ازانجا کوچ نمود و بارك را انجا گذاشت و قبیله درویش ســلاح
درویش را ازو پنهان کردند ۰ می دانستند که درویش خود را و یا کسی دیگر
را خواهد کشت و از دختر نیز کارد و خنجر را پنهان می داشتند تا خود را بــه
تیغ نه زند اخر به ضرب زور مردم قبیله دختر را به عروسی نشاند پسر بی بی شاهزاده
گلی را خبر نمود انجا به خدا اورد ۰ و در شب عروسی ازغم واندوه غنــود
و در حالت غنودگی اوازی شنید واین بیت افغانی گفت ۰

ای جلــی شاهزاد گلــی   د هیچا به روزی نشی ته د شاهنشاه بی خپلی

چون این ندا شنید در دل خوشحال شد ۰ امید برحمت حق واثــق گــشت
اخر چون جامه عروسی پوشانیدند و بر اسپ سوار نموده روان کردند ، جلیــب
اسپ را بدست خدمتگار خود داد واو برگشت و شمشیر را ازکیلن یعنی از ان پسر
خود خواست واو نمیداد ، اخر بسیار الحاح کرد وگفت که احسان تو بر مــن
بسیار (٤٩٠) خواهد بود اگر شمشیر بدهی ۰ بعد ان زن شمشیری که از ان
درویش پنهان ساخته بود بدست درویش داد ویاد شاه ولی نام پسرش ویــك
یار دیگر خلیل نام همراه خود گرفت و در پسش دختر رسید باراں پرسید که کجــا
میروی ۰ گفت که دختر خود را تا به لشکر جلال الدین میرسانم اخر در راه گفتگو
در میان اورد ند ، درویش فرمود تو که دختر مرا بزور کشید ه میبری بگو کــه

تو صاحب کدام و امر و نهی شریعت و طریقت حقیقت و معرفت و قربت وصلت وحدت سکونت بیان کن که تو بر درویش زور نموده دخترش میبری . بارای گفت الحال کاغذ را پیش تو خواهم اورد و برای ما امر و نهی هر مقام بنویسید ، درویش فرمود که تاحال امر و نهی مقام ها نیاموخته و شنیده ام که خلیفه گری میکنی . و دختر درویش را بزور در نکاح می اری شمشیر کشید بر گردنش زد (۴۶۱) و سرش از تن جدا کرد . یک کس دیگر همراه او بود . خلیل در پیش وی دوید او گریخت خلاص شده بعده درویش دختر خود را گرفته راه را گذاشته برکوه بلیانی بر امد . بلیانی نام جایست ، دختر را در جنگل جای پنهان نشاند و خلیل را بخدمت بی بی گذاشت و خود و پسرش به سر کوه بر امدند . جاسوسی گرفتند که بینم بر خانه های ما لشکر رفته است یا نه . اخر دیدند که لشکر انجا ند رسیده است . پس پسر خود را بخانه فرستاد که قبیله مرا بگو ، هر که پای گریختن دارد بگریزد که چنین واقعه پیش امد و من بسوی پشاور می روم و در فلان جای استقامت خواهم کرد . و راه شما خواهم دید چون ازین واقعه قبیله درویش واقف شد هر یکی راه گریز در پیش گرفتند . مال و متاع خانه تمام گذاشته فرزندان را بر اسپ و یا بو سوار کرد روان شدند و دیگر همه در پی درویش راهی شدند مگر یک زن پیر که به قبیله پدر خود مشهور بود باد و پسر در خانه پدر خود رفت که مرا به جلال الدین نخواهند داد .

برادرش در خدمت جلال الدین جیو بود و جلال الدین جیو بروی مهربانی داشت لاجرم (۴۶۲) او ماند . اخر بی بی شاه زاده گلی راکه در ان جنگل نشانده بود و درویش به کوه بر امده بود ناگاه در ان حال مردم که با درویش حسد داشتند به شکار در ان جنگل رسیدند . بی بی ترسید که مبادا نامحرمان مرا ببینند و بدست این ها گرفتار شویم . روی بسوی اسمان کرد .

الهی

الهـی ! اگـر بصدق دل به محبت تو حظ نفس را ترك داده ام و به تیغ ریاضت اژدهای نفس را کشـته ام ·

بیـــت

هرگـدا را دین تنها کی رسـد   موسی باید که اژدها را کشد

پس مرا ازچشم این نامحرمان بپوشی وچادر من به این مدعیان منمای · حق سبحانه و تعالی دعای وی مستجاب گردانید · نزدیك ان درخت که بی بی نشسته بود گذشتند حق سبحانه ازچشم ایشان پوشیده گردانید ، بی بی شکرانه حق تعالی را بجا اورد ·

قطعـــه

ای انکه تو یی بقدرت خویش   پنهان کنی خود زچشم شب پر
ازچشم کفار مکه درغـار   پوشیده کنی صدیق و سرور

اخر درویش رسید ازانجا راهی شدند · بی راه بجانب پشاور روان گشتند ودرجای مسعود به قبیله خود درخوردند وجمع شده درملك پشاور درامدند (٩٩٣) وچون جلال الدین جیو ازین واقعه واقف شد برگشته مال ومتاع کـه از قبیله درویش مانده بود تاراج کرده و تفحص مردم قبیله درویش نمود کسی گفت که زنی وپسرش با دو فرزند درخانه پدر مانده که یك پسر شش ساله و دیگـرش سه ساله ویا چار ساله است ، جلال الدین جیو صفت جلالیت گـرفت حکم فرمـود که هردو پسرش را بیارند ازسرکوه به پائین بیندازند · هرچند مردم شفاعت کردند که طفل بی گناه اند ، قبول نه افتاد · وهردورا ازتله کوه انداختند وبه رحمت حق پیوستند ، ودرویش چون درپشاور رسید صاحب صوبه پشاور زین خان بود

زین خان بود پیش زین خان رفت ، زین خان بسیار مهربانی نمود ، فرمود به چه کار امده اید ، درویش گفت میخواهم به پیش اکبر بادشاه بروم — یکسفارش برای ما بنویسد زین خان گفت هر خدمتی که باشد بمن بفرماید تا بجا اورده شود ، درویش فرمود مقصود من انست چون در ملك بادشاه امده ام باید که یك مرتبه بادشاه را ببینم و باوی اشنا شوم ، زین خان نوشته داد درویش را وداع کرد ۰

ای عزیز ! مقصود درویش (٤١٤) پیش رفتن بادشاه ان بود چون درویش ازکوهستان در ملك پشاور امد شهرت افتاد که درویش از ملك تیراه امده است و چند دختر صاحب جمال دارد و یك دختر ترك شوهر کرده است ۰ همچنان ستری دارد کسی را نزدیك خانه خود نمیگذارد ، بعضی پسران سرداران غوریا خیل و بعضی پسران منصبداران مغول بهانه چیزی کرده بر در درویش می امدند درویش دانست که در ملك بیگانه امده ام و درین جا غریب افتاده ام مبادا کسی درخانهٔ من درایدو ستر ما شکسته گردانند و درعالم بدنامی حاصل ایند وحاسدان خوشدل شوند ۰

مثنوی

یکی کرده بی ابروی بسی چه غم دارد زابروی کسی
بسا نام نیکو به پنجاه سال که یك نام زشتش کند پایمال

بهتر انست که یك مرتبه پیش بادشاه بروم و فرمان برای نگاه داشت فرزندان بیلوم تا مردم حذر نماید و مزاحم نشوند ، اخر درویش بسوی بادشاه روان شد اکبر بادشاه در لاهور بود ۰ چون درویش در لاهور رسید بدربار بادشاه رفت وکیل زین خان حقیقت درویش به عرض بادشاه (٤١٥) رسانید بادشاه فرمود درویش را حاضر سازند ۰ چون درویش حاضر شد یك کاسه شهد خالص

ویك مسله بزکوهی نذر بادشاه کرد . درویش فرمود که بر این مصلی بنشیند وازین شهد تناول فرمایند ، پادشاه برای خوشنودی درویش همچنان کرد ودرویش در زیر جهروکه استاده کرد . از زیر جهروکه اوازی شنید که میگفت که من مرتبه علی دارم وپادشاه مرتبه محمد دارد ، وباز درویش این چنین سخن شنید ، چیزی نگفت چون مرتبه سوم شنید درویش فرمود اگر تو مرتبه علی داری وبادشاه مرتبه محمد ، پسر فقیر تمام دارد من اتم الفقراء فهو الله .

ابیات

هر که را فقر اتم حاصل شده   او به ذکر حق انا قایل شده
من را انی گفت او اندر جهان   دیدن او دیدن حق دان عیان

چون این جواب از درویش شنید . دیگر اواز بر نیامد بعده چند بوری زر بخادمان درویش داد ، برای خرچ وجای بودن درویش بالای دروازه عام وخاص تعین نمود . دیوانیان را فرمود درویش را بپرسید هر مطلب که داشته باشد بعرض نمائید تا مقصودش (٤٦٦) حاصل گردانم چون دیوانیان این حقیقت را به درویش گفتند درویش فرمود مقصود من دیدار پادشاه بود ، بعد انکه قبیله دارم وقبیله را از کوهستان در ملك پادشاه امده ام ، فرمان صادر شود تا کسی مزاحم ایشان نشود ویك جای بودن انها معین گردد تا بخاطر جمع دران جا سکونت اختیار نمایند وبه فراغت دل درعبادت حق تعالی مشغول باشند وبجان پادشاه دعا کنند . چون مطلب درویش پادشاه شنید فرمود برای زین خان فرمان بنویس . هرکه به قبیله درویش کسی مزاحم شود به عتاب پادشاهی گرفتار گردد واین قدر زمین در سر بند بدهانید وحصه اب روان جدا ، راه بدهند . برای گرفتن پروانه وتماشای مردم چند روز در انجا ماند روزی درویش بر بالای دروازه نشسته بود در ذات

مستغرق بود که مردم برای کار و بار دنیا امد و رفت داشتند ۰ درویش فرمود :
دغه هیخ عالم په هیخ چاری مشغول دی ۰ یعنی این هیچ عالم به کار هیچ مشغول اند ۰

بیت

جهان وکار جهان جمله هیچ در هیچ است هزار بار من این نکته کرده ام تحقیق

بعده درویش از پادشاه رخصت شد به پشاور در امد و فرمان (٤٦٧) پادشاهی به زین خان نمود ۰ زین خان گفت این مقدار خدمت اگر فقیر می فرمود نیز بجای اورد درویش فرمود الحال نیز از توجه شما خواهد شد ۰ اخر زین خان زمین در سر بند دهانید وحصه اب جدا کرده داد وحکم فرمود ۰ وای بر کسیکه بی حکم درویش در پیرامون قبیلهٔ درویش بگردد ۰
بعداً درویش با قبیله چند گاه با فراغت انجا گذرانید ۰ اخر جلال الدین جیو از دارالفنا به دارالبقا رحلت نمود ۰ احد جیو جانشین ایشان شد و کسی را با نشانی پیش درویش فرستاد فرمود ۰ انچه شدنی بود شد ۰ دیگر دغدغه در خاطر نیارید با قبیلهٔ خود امده بجای خود ابادان شوید درویش حکم احد جیو بجا اورده با تمام قبیله خود به تیراه رفت و در مستوره بجای خود فرود امد ، بعد از چند سال احداد جیو کسی فرستاد که مردم کنند هاری بدین راضی اند که با درویش خویشی بکنند ، و دختری دیگری را به اباپکر بدهد ۰ درویش اول اباً نمود بعده عزیزانش بدین معنی راضی کردند نسبت والدین این فقیر شد ۰

ای عزیز من ! درویش میفرمود ۰ که گاه گاهی در خاطر میاید که احوال دل در قلم ارم اما (٤٦٨) وقت ضایع کردن نمیتوانم وحالم نمیگذارد که در قال آیم

و ذکر دوام و فکر مدام نمی ماند که به عبارت ارائی و ثانیه وردیف مشغول شوم •

مثنویات

وقت را وقت دیگر قاتل بود — وقت را ضایع نکرد عاقل بود

وقت را ضایع مکن گر عاقلی — وقت رفته باز نیاید ای دلی

هر نفس چون رفت نیاید باز پس — پاس کن انفاس را در هر نفس

هر دمت اخر بود چون بر نگشت — رفت او بر جای ان دیگر نشست

هر امت از بحر پاک اید به تن — باز میگردد رود اندر وطن

امد و رفتش به دانا روشن است — زانکه دانا بلبل این گلشن است

هر دمت از بحر ندر رست در وجود — این تنت از بحر ندر رست در نمود

از نم این ندر تن تازه بیار — چونکه نم رفت و شد ده تن خشک خار

هستی که او بحر دید بزاد و بسود — او به هر سو بحر دارد در شهود

ای عزیز من ! درویش همواره اثینه را دوست داشتی ودر هر لحظه روی خود را در روی مشاهده نمودی و این ابیات بزبان افغانی گفتی •

مثنویات

برمخ دی د وسلسل دی خلورخواله عالم دی — په هیبت کی اولیاء او انبیاء واره بی دید نه فراق نشی

چی دیدن یی روزی نه دی (٤٦٦) — د همنه مشغولی په خه شی

د کامل مخ اثینه دی — د حق مخ په کی لیده شی

د مرید قبله کامل دی — د کامل می و خپل مخ وته کاته شی

و این‌چند ابیات بدین معنی در تفاوت میان تصورات و مشاهدات نازل شد ۰

مثنویات

در تصور گر کنی نور بصر را لا — زرد و سبز و یا سفید و یا سیاه
یا بمثل افتاب و یا قمر — یا به مثل نار سرخ در نظر
زین همه بهتر که روی پیر خویش — در تصور روز شب داری بهیش
روی کامل روی حق امد پدید — حق بدید انکه او کامل بدید
زانکه کامل مظهر حق شد عیان — پیش عارف نیست این معنی نهان
مرشد تو برزخ صغرا بود — نور احمد برزخ کبری بود
اینهمه برزخ بود در راه پیش — طی کن این ها را بشو عاشق بخویش
روی خود را کن تصور روز و شب — شد تمام اینجا همه جست و طلب
روی خود را مظهر حق کن دیگر — حق ببین در خود اگر داری بصر
حق بود باطن تو حق را ظاهری — ظاهر حق ببین اگر تو ناظری
حق بد و باطن ز تو ظاهر شده — گنج مخفی را تو مفتاح امده
تو از وی او ز تو باهر شده — از ثمر می بین شجر ظاهر شده
از شجر ظاهر ثمر گردد ببین — این از او ظاهر شده ان بین از این

ای عزیز! (۵۰۰) چون رحلت درویش نزدیک رسید روزی به سیر بر سرکوه بر امد نشسته بود و خلیل همراه ایشان بود ۰ خلیل را گفت که من ترا واقف میگردانم که من در فلان روز از دار الفناء به دار البقاء رحلت خواهم کرد ۰

و ترا خلیفه خود گردانیده ام چون خلیل از زبان درویش این چنین شنید خواست
که خود را از سر کوه به پائین اندازد اخر درویش مانع امد وفرمود که من
ترا خلیفه خود گردانیده ام که پس از من یادگار من باشی و تو خود را ازکوه می
اندازی و این سخن من باکس مگو اخر خلیل خود را از گفته درویش از انداختن
باز داشت ۰ گریه و زاری بسیار نمود بعد ازان درویش تسلی خاطر داد از گریه
خاموش شد پس از سر کوه فرود امدند ۰ اخر درویش بوقت معهود بجوار
رحمت ایزدی پیوست حسب حال درویشان این چند ابیات نوشته شد ۰

ابیـــــات

بهروزمرگ چو تابوت من روان باشد — گمان مبر که مرادرد این جهان باشد
جنازه ام چو ببینی مگو دریغ دریغ — بدام دیو در افتی دریغ آن باشد
تنم به خاک سپارند مگو فراق فراق — که خاک پرده اسرار عاشقان باشد

وهم در مستوره اسوده اند (۵۰۱) ودر پس درویش بی بی شاهزاده گلی
طعام گذاشت ، وقت افطار اندک شیر نوشیده اخر صورت ضعیف شد از سبب
ضعف از قید صورت ازاد گشت والده جیو می فرمود چون وقت رحلتش نزدیک
رسید فرمود مرا اب بیار تا وضو بسازم اخر من زود بر خاسته اب اوردم نشست
وضورا تمام ساخت ۰

دیدم که چشمانش در بینی ولی چشم بگردیدند من تکیه دادم خواستم که کسی
را بخوانم دیدم که مرغ روحش از قفس عفری پرواز نمود ۰

مثنویات

چیست دنیا حبس جانت امده — وین تنت جولان به ایت امده
گرد روز و شب بخواب این روح ما — بر نیارد زیر تن این بوح ما

پس گران باشیم و بیمار و سقیم　　بلکه دینه شویم میرم سلیم
پس بخواب این روح از حبس بدن　　میران هم میروند در ان چمن
ان جهان گلزار روح امد به بین　　این جهان حبس روان ای مرد دین !

روح وقت خواب انجا میرود　　باز وقت مرگ انجا میدود
در شبی که نقل کرده رابعه　　ان صدیقه ساجده هم راکعه
دید ان شب مراورا شخصی بخواب (۵۰۲)　　سر برهنه میدود اندر شتاب
گفت انشخص مراورا ای سنی !　　پا برهنه سر برهنه چون دوی ـ
گفت از زندان خلاصی یافتم　　از فنا سوی بقا شتافتم
من ز ظلمت خانهٔ نجس و پلید　　رسته ام زان میروم تیز و شدید
دیگرم بگذرد بس کن از سوال　　تا روم من زود پیش ذو الجلال
چون صبح از خواب شد بیدار مرد　　رفت سوی رابعه هوشیار مرد
تا بگوید خواب خویش را پیش او　　واقف و اگاه کند از گفتگو
چون برفت او رابعه را مرده یافت　　روح پاکش سوی مولا رفته یافت
روح مرغ و این تنم به روی قفس　　پای بند است در قفس روح زین نفس
این تنت میخ است دم بسته برو　　جانب دیگر به پای روح دو تو
تا بود زنجیر دم در پای روح　　امد و شد هست در تن بین وضوح
چون ز پا زنجیر دم بگسست جان　　بر نگردد سوی تن دیگر بدان

ای عزیز من ! چون درویش وفات نمود خلیل از تکفین و تدفین فارغ شد در حجره درویش نشسته کم خوردن و کم گفتن اختیار نمود تا زنده بود کسی پهلوی وی بر زمین (۵۰۳) نهاده ندید . همواره در مراقبه بودی و دم خود را رایگان ضایع ندارد و همیشه مشاغل پاس انفاس بودی .

قطعـــــــه

هریك نفس که میرود از عمر گوهری است　　کان را خراج ملك دو عالم بود بهـا
مپسند کین خزانه دهی رایگان بباد　　انگه روی بگور تهی دست بینـوا

ای عزیـــزمـــن ! خلوت خانه درویش گوشهٔ دیده بوده است . روزی خلیل دران حجره نشسته بود چند کس از مردم ابیردی درحجره امدند . خلیل هیچ التفات نکرد . چشم ها را به روی ایشان نه کشود . وهیچ اعضاء را حرکت نداد . انها بایکدیگر گفتند که این شخص مرده است کسی بنشانیده است . ویا درحال نشستن جان داده است . غشای شده بریك حال مانده است باید که هرچه وکالای که درحجره است گرفته برویم . چون خلیل گفت گوی ایشان شنید بخود گفت که ازین ها عجب نیست اخر خلیل گفت مرده گان شمائید که ازیاد حق تعالی غافلید ، تبرزین بدست گرفت گفت که برخیزید وگرنه مغز کسی را تبرزین برارم اخر ایشان گفتند که وای شما زنده اید ما شما را مرده میپنداشتیم زیرا که درتو هیچ حرکت (٥٠٤) وعلامت زنده گانی ندیدیم .

بیـــت

بمیر ازپیش مردن گرخیال زندگی داری　　که ادریس ازچنین مردن بهشتی گشت پیش ازما

ای عزیزمـــن ! خلیل ازقبایل تیراهی بوده وطنش درنزدیك بشپلاق داشت چون اواز پیری پیردستگیرقدس سره شنید ، امده مرید پیر دستگیر قدس ســره شد ودرخدمت درامد . اطاعت وفرمان برداری ایشان اختیار نمود .

چون عزیزانش واقف شدند که خلیل رفته روحانی شده یک برادر خورد در وطن داشت • عزیزانش آن برادر ایشان را فروختند • آن زر وانچه مال خلیل مانده بود جمله باهم قسمت کردند • چون خلیل ازین واقعه آگاهی یافت خبر فرستاد که خوب نکردید که برادر مرا فروخته و مال این جانب را قسمت کردید • مال و زر ما بفرستید وگرنه روزی خواهد آمد که این مال و زر را از شما به زور و به بی‌عزتی خواهم گرفت • آن نا عاقبت کم اندیشان التفاتی به سخن ایشان نکردند • چون حق تعالی خواست که سخن درویشان به کرسی نشاند بعد ازچند سال که ما همراهی نواب رشید خان غفرت پناه در وقت (۱۰۰۵) بادشاهی جهانگیر بادشاه به هندوستان امدیم و خواستگاری خواجه محمد برادر کلان این بنده در ولایت نموده بود • در قبایل مردم شیرزاد و خواجه محمد یکی از مریدان مخلصان پیر دستگیر بود عالم و متقی در پرهیزگاری و سخی و شجاع و صاحب مقام سکونت و اهل ذوق و محبت بود و همواره پاس انفاس نمودی • یعنی مشغول بذکر دوام بودی شعر را بزبان افغانی خوب گفتی واین یک غزل از اشعار او ست •

کامل رهبر د بری شه واقف د دم له جوی
د عفوا و بو طلب کښېږه چی بدن دی په خوشبوی
دا او به دی محیط شی تر ماغزه دم پاس تر موی
د خپل ځان طلب ئن وکړه ځان په تا کی دی غله شوی
د کامل تلقین دریا بادی شرا کمان یکی وز دوی —
دین دنیا به هغه شی لی چی یی شو پیژندلی دوی
چی ریښتینی عاشقان دی وابه نه وری ستا له کوی
له گومانه د ریښت مخلص شو چی یی ولیده یار روی —

خواجه محمد د په جهان کمی   د مسکین بخر دی لسوی
یا معاذ له اون اون وا یسی   خپل معاذ په کی وستایه
د حضرت لار دی (۵۰۶) تاز کره   ای روښانه حق نمایه !
طالبان دی بینا کری   د رخرنند دی دوار ه سرایه
دیر گمراه دی پر لار کری   د منزل رهنمایه
چی د زړه سترګی دی ورکړی   هیڅ به نه وینی بی خدایه
دیر طالب دی دی ایستلی   د ګومان د سریبز له لایه
چی یقین می زور ورشه   نور به نه خوځی له ځایه
هیڅوك در خبر نه دی   د مسکین عارف له را ایبه
خواجه محمد دی تنا ت کړی   لو اغنی به شی ګمندایه .

اخر از ولایت هندوستان سامان کدخدای نموده روان ان حدود شد . چون در ملك پشاور رسید خبر ایشان را مردم تیرا شنیدند که پسر ابابکر خان نواسه درویش داد و از هندوستان امده است . برای کد خدای بسوی کابل میرود . چون خبر به خلیل رسید تفای این بنده شاه ولی را گفت که ان وعده رسید . که مال و بهای برادر خود از عزیزان بی رنج بگیرم شما را نیز لازم است که رفته شادی کد خدایی خواهر زاده به بیند اخر عرد و سامان نموده روان شدند . چون در پشاور رسیدند و با خواجه محمد ملا تات کردند . خواجه محمد از التفات ایشان بسیار خوشحال شد . بنده خلیل حقیقت (۵۰۷) معامله خود به تمامی پیش خواجه محمد بگفت . ایشان فرمودند که شما همراه ما بیاید انشاءالله تعالی معامله شما بوجه احسن و موافق مراد دل شما از ایشان

خو

خواهم کشید . چون از پشاور کوچ نمود به خیبر رسید ند نزد یك غریبخانه
که انرا افغانان لندی خانه میگویند بعضی سرداران مردم شینواری که نسبتی
اینجانب بودند پیش امدند و با خواجه محمد ملاقات کردند ، اکثر ان سرداران
خود را متشرع و متقی می دانستند . و مردم روشانی را لقب می نهادند که
چنین و چنان اند و همراه خواجه محمد سرود یان بودند زیراکه این طایفه لوازمه
شادی اند چون ملاقات کرده باهم نشستند سرود یان سرود اغاز نمودند ، —
سرداران شینواری گفتند که روشانی بدمی کنند که سرود را می شنوند . خواجه —
محمد گفت مرا ضروری است زیرا که به کدخدای میروم اخر همدران گفت گو بودند
که رمه بزها درکوه نمودار شد ان سرداران متقیان کسی را گفت برو ازان رمه
یك بز را گرفته بیار ! خواجه محمد گفت ان شخص را که بهای بز از کس ما گرفته
ببر ، صاحب بز را داده بز را بیار ان سرداران گفت انکس را که برو زر مگیر
بز هرکه باشد (۵۰۸) گرفته بیار . ان بزها از بیوه زنی بود . چون ان شخص
یکی بز را گرفته اورد . ان بیوه زن درپس او دویده امد و فریاد کردن گرفت که من
زن بیوه ام و این بزها ازان یتیمان است ان سرداران بانگ بروی زدند و دشنام دادند .
که این مقدار بزها داری و ازان نفع میگیری چه میشود که اگر یك بز ازان شما
ما گرفتیم ! خواجه محمد گفت این را درکدام کتاب دیده اید و ازکدام عالم شنیده اید
که سرود شنیدن حرام است و مال یتیمان خوردن حلال است ؟ اونان گفتند ای بگذار
اینچنین سخنها که ما مانند این کارها بسیار کرده ایم ، اخر ان بز ذبح کردند زنکه
استاده گریه میکرد اخر خواجه محمد گفت مرا سوگند به خدائیکه گوشت این بز نه خورم
تا زنکه را از بهای ان خوشنود نه گردانیم هرچند ان سرداران مانع امدند خواجه محمد
قبول نکرد و بهای ان بز دهانید و بیوه زن را خوشنود گردانید .

بعد ان گوشت را تناول نمود و چند ابیات در حال و احوال افغانان گفته شد .

مثنویات

بدعت افغان شنوای مرد دین | عیب قوم خود بگویم کن یقین
می برایند پنج و ده از خانه | تا خورد مهمانی (۵۰۹) همسایه
بی رضاء صاحب خانه به زور | می کشند بز یا گوسفند و یا ستور
می خورد می داندش انرا حلال | می نه ترسد ازخدای ذوالجلال
انکه گفت او مز حرام را حلال | میشود کافر به نزد ذوالجلال
گفت پیغمبر که اتش خورد ان | انکه بی اذن و رضای میزبان
اب و نانی می خورد زان خانه | پس مخور زان خانه یك جو دانه
هرکه همسایه برنجاند پسر | دست و پایش می برند روز حشر
بدعت دیگر بگویم من به حق | چون بمیرد داورش ازامر حق
زن او را در نکاح ارد به زور | گر کند او صد فغان و گریه و شور
عقد و کابینش ببندد عالمان | عالمان و غافلان و جاهلان
ازبرادر هرچه ماند از ملك و مال | در تصرف می درارد ان جهال
گر بوده مانده برادر را پسر | یا ازو مانده بود دختر نگر
همچو خدمت گار دارد روز و شب | در مشقت و رعنا ت در تعب
مال ایشان را کند خرج و تلف | ترس خالق را کند او یك طرف
می نترسد ازخدا و قهر او | تا کند ظلم چنین در شهر او

بازمی بینم نمازو روزه را ـ می کنند ارچون منافق سجده را
چون منافق دوست دارد رسم دین ـ نه زدین واقف نه از شرع متین
(۵۱۰) موشگافی میکند درعیب غیر ـ سوی عیب خود ندارد هیچ سیر
هرکه نابینابود ازعیب خویش ـ او بود بینا بود به عیب غیرخویش
هرکه او بینا بود برعیب خود ـ هم بود دانا به زیب وریب خود
انکه فکرعیب خود دارد بدان ـ کی بپردازد به عیب دیگران
سمع صورت دل فریب سازونی ـ شد حرام وپیش ان زمره حومی
پیش ایشان مال وملك بیوه زن ـ شد حلال مال کسی با محن
مال وملك ان یتیم بی پدر ـ پیش ایشان شیرمادرای پسر

بعده ازانجا روان شدند به بشپلاق رسیدند حاکم ان شهررا خواجه محمد گفت که برین درویش عزیزان چنین ظلم نموده اند اخران حاکم کسان خود رافرستادند ان ظالمان راگرفته اوردند • خوب درته شلاخ اوردند ودر زندان کردند • بهای برادر ومال دیگر که قسمت نموده بودند انرا بخلیل دهانیده وجرمانه خود گرفت چون خواجه محمد برای کد خدایی پیشتررفت همرای ایشان بعضی شنواری وخلیل مذکور نیز رفتند (۵۱۱) چون مردم شنواری همواره خلیل رانشسته ودرمراقبه می دیدند بروی حسد می بردند • وبرایشان میخندیدند واین مثل میگفتند درست کلی نماست

علی بوتکی ناست وبرای امتحان می پرسیدند ، روزی شغالان به عبادت خود

فریاد کردند ، انها گفتند روشائی و گویند که ما اواز وصاحب اواز و تسبیح از درمیابیم ، پس شما بگویید که این شغالان چه می گویند ، خلیل گفت که اواز میان عارف و سامع وحق تعالی پنهان رازیست نباید مرعارف را که راز پنهان به اغیار اشکارا کند انها گفتند که شما دروغ میگوئید معنی و تسبیح هر اواز را در نمی یابید اگر معنی و تسبیح در می یابید پس بگوئید که این شغالان چی میگویند خلیل گفت نمی گذارید صاحبان این اواز و معنی ان بر شما بیان کنم شما بد نخواهید برد گفتند شما بگوئید مایان بد نخواهیم برد اخر خلیل گفت که این شغالان بعضی ما در و پدر و بعضی جد و آبائی جد شما اند بسوی شما اند • (۵۱۲) او فریاد میکند که زور و ظلم مال یتیمان و بیوه زنان میخورید و در حیات خود معرفت ذات حق تعالی را حاصل نمائید •

اواز صاحب اواز بشناسید ودم خود را (...) یاد حق تعالی مگذارید اگر چنین نکردید بعد از مرگ جامه انسانی نخواهید یافت هر روز این عزیزان شما این ندا فریاد می کنند شما نمی فهمید امروز من شمارا فهمانیدم فکر خود بکنید چون این سخن از خلیل شنیدند همه غضب الود شدند که به خلیل ازار رسانند اخر باز هم گفتند که خواجه محمد از ما رنجیده شود چیزی نگوئید [ای عزیز من] خلیل که این سخن گفت نه از روی اعتقاد خود گفت بلکه برای سرزنش و تهدید ان قوم فرمود زیرا که اعتقاد این جاهلان بر مذهب تناسخ نسبت و اعتقاد این — خانواده انست بر هر کی که صفت کدام حیوان غالب بود بعد از مفارقت قالب در عالم مثال صورت ان حیوان بگیرد یعنی بر هر که صفت (۵۱۳) بهمه غالب باشد

صورت یکی از بهمه بگیرد اگر بر کسی صفت سبعی غالب باشد صورت یکی از سباع — بگیرد • یعنی بر هرکه صفت شهوانی غالب بود صورت بهایم بیابد وبرهرکه صفت غضبی غالب بود صورت سباع بیابد • امنا وصد قنامبعوث ومحشور گردد هرکه این دو صفت رابه اعتدال نگاه داشت صورت انسانی یابد دراین معنی چند ابیات نوشته شده است •

مثنویات

روح شاهیست وزیرش عقل وبین — تن شد مشعر ودلش تخت متین

چیست شهوت جاذب نفع جسد — هست شقدار جدای نیکمرد

شد غضب چون کوتوال تن متین — دافع دشمن بود درتن ببین

این دوعامل را نگهدار اعتدال — تا نگردانند شعرت پایمال

هم زافراط وزتفریطش بدار — تا شود معمور شعرت درداوار

هم بیابی صورت انسان تمام — روز محشرای برادر واسلام

چونکه شهوت غالب امد در وجود (٥١٤) ارزوها سر زهرجانب نمود

بازگرداند ترا سوی حرام — حرص را پیشه کن ای نیک نام

وصف شهوت بربهایم غالب است — ارزوهای شکم را طالب است

هرکه او مر ارزو را شد غلام — او بمعنی چارپا شد لا کلام

صورت حیوان بگیرد روزحشر — صدپشیمانی خورد در روز نشر

گرغضب غالب شود درتن چو نار — خشك وتررا می بسوزاند چو خار

نیك و بد از تو گریزد هر طرف　　مال و ملکت زود گردد بر طرف

وصف قهر و خشم غالب بر سباع　　هست بر این قول جمله اجتماع

چون غضب غالب شود بر ادمی　　وصف انسانی ازو شد در کمی

میشود از دست او ظلم و ستم　　چو درنده میدرد بطن و شکم

صورت درنده یابد در حشر　　باتو گفتم حال و احوال نشر

ای عزیز من ! دل ادمی مانند اب لطیف است هر رنگی که با او امیزی به ان رنگ براید و صورت ان (٥١٥) رنگ پذیرد هم چنین صفت هر حیوان که بر دل غالب شد دل ادمی صورت ان حیوان بگیرد . قال المشایخ که مشایخی با اصحاب خود در مسجد نشسته بود . ناگاه از زبان شیخ برامد که خری اید اصحاب به سوی مسجد نگریستند بعد از ساعتی شخصی از در درامد لحظه بنشست باز برخاسته رفت ، اصحاب گفتند که شیخ چنان فرموده بود . ظاهر چنین شد . شیخ گفت خر پیش پیش می اید و او پس پس می امد . ای عزیز من ! انصورت قلب او بود که بصورت خر پیش از قالب عنصری می دوید . و شیخ انرا مشاهده مینمود چنانچه کسی عزم جایی و یا ملاقات شخصی کند اول دل این شخص روان میشود زیرا که او صاحب عزم است و قالب تا بع او . چنانچه در این معنی مولوی درمثنوی می فرماید .

بیت

زانکه هر جنس بسوی جنس خویش　　می برد او در پس و جان پیش پیش

هم درین معنی بزرگی دیگری فرموده است :

بیـــــت

تو همی دانی که همه ادمنــــــــد   که بسیار (٥١٦) گاوخری بی دمند
گربصورت جمله انسان بــــود ي   احمد وبوجهل خود یکسان بــودي

اي عزیزمن نقل دیگر بشنوکه از ولی محمد برکی مرید پیر دستگیرقدس سره صاحـــب تصنیف کتاب لطیفه و شریفه شنیده ام که :

ازمردم برکی شخص بود که زر و سیم را بسیار دوست داشتی تابه حدیکــه اکثـــــر اوقات از زبانش مردم نشنیدي که حق تعالی امروز دردنیا زر و سیم بدهد فردا در اخرت هرچه خواهد بکند ناگاه تقدیرش فرا رسید بیمار شد چون به جان دادن رسید جمعی که بر سروي حاضر بود گفتند که کلمه شهادت تازه کن وي گفت اي برادران الحال چه جاي شهادت تازه کردن است موشی درنظرمن می اید ومی گوید مراکه برائــــی ازان قالب ودرایی دراین قالب اي عزیزمن ! ان صورت دل بود که درعالم مثال صورت موشی گرفته میگفت • بیا جامه قالبی بگذار وجامه قلوبی درپوش چون مـــــوش راحب زر و سیم بسیار است ، هردلی که مایل زر و سیم (٥١٧) بود صورت موشگیرد درعالم مثال وهم بدان صورت محشور گردد • چنانچه میشنوي •

مثنویـــــات

مرد بسیارخوار چون دیک است   انکه نوشد ندکثیر چون دیک است
حشرگردد به صورت حیــــــوان   گرچه ظاهر به صورت بیــک است

وهم بدین معنی ان صاحب تحقیق وعارف عتین فریدالدین عطار درمنطق الطیــر

میفرمایــــــــد ·

مثــــنویــــات

حقه زرداشت مرد بیخــــــــبر　　چون بمرد از او بماند ان حقه زر
بعد سالی دید فرزندش بخــــواب　　صورتش چون موش دو چشمش پراب
پس دران موضع که زر بنهاده بــود　　هم چو موشی گرد او می‌گشت زود
گفت فرزندش کزو کردم ســــوال　　گرچه این جا امدی برگوی حــال
گفت زر بنهادم این جا یـــــگاه　　می ندانم تا کدامی یافــت راه
گفتم اخر صورت موشت چراســـت　　گفت در هر دل که حرص زر بجاست
حشر او بصورت موشـــی بــود　　هر زمان از حسرتش موشی بــود
صورتش انست در من می نگـــــر　　پند گیر و زر بیفگن ای پســــــر

ای عزیـــز مـــن ! در تفسیر حسینی اورده است در معنی این ایت قوله تعالـــی (۱۸ه) یوم وینفخ فی الصور · یعنی روزیکه دمیده شود · یعنی بدمــــد اسرافیل علیه السلام در صور بنفحته ثانیه فتاتون انواجا ، پس بیایید شما گروه گروه از قبرهای خود به عرصه گاه محشر امام شعبلی رحمت الله علیه اورده که حضرت رسول الله علیه و اله وسلم از افواج پرسیدند فرمود که حشر کرده شوند ، ده صفت از امت مــن بعضی به صورت بوزینگان بعضی برهیئت خوگان و برخی نگون ساران که ایشان رابروی به دوزخ می کشنند و بعضی نابینایان وبعضی کران وگنگان و بعضی میخائید زبان‌های خود را وان برسینه های ایشان افتاده باشند وریم از دهان هایایشان سیلان باشد

واهل محشررا ازان کراهیت باشد وبعضی دست وپای بریده باشند وبعضی از دارهای اتشین اویخته باشند وبعضی را تنی باشد بدتر از سر دارد وبعضی راجبه ها پوشانیده باشد • وازقطران چسپیده با پوست های ایشان اما بوزنیگان (۵۱۹) سخن‌چینان باشند وخوگان حرام خوارگان ، نیگونساران خوانده‌گان ربو وکوران جورکننده‌گان درحکم ، وگنگان وکران انها که به اعمال خود معجب شدند وزبان خاینده‌گان علما که گفتار ایشان مخالف کردار بوده است ودست وپا بریده‌گان رنجاننده‌گان همسایگان باشند واویخته‌گان ازدارغمازان وسعادت کنندگان به سلاطین وانهاکه تن عظیم دارند • متابعان شهوت وبازدارندگان حق خدای تعالی باشند وپوشندگان لباس‌قطران اهل تکبر ونازان باشد •

وهم دراین معنی چند ابیات نوشته شد :

مثنویات

سخن چین شود بوزینه یادار — سخن چین مشویندکن گوش‌دار

چون اتش بود کینه اندرمیان — سخن چین فروزنده نار دان

سخن چین کند خانهای را خراب — سخن چین کند سینه ها را کباب

سخن چین را پیش‌خود راه مده — توان دشمن خویش‌خرد را مده

شود خوک ان کس بروز حشر (۵۲۰) — که قوتش حرام است کارش غرر

صراحت کند دل سیه سنگ وار — سیه دل بود دشمن کردگار

نگون سارارند روزقیام — ربا خواربینی بخواری تمام

نگون ساردردوزخ اندازدش — ذربوا چنین حال می زایدش

چو حاکم کند جور در حکم پیش — ز بهر دیگر پام کند بهر خویش
بروز حشر کور خیزد زقبر — نیابد که در حکم جویند جبر
نباید به اعمال خود عجب کرد — که معجب شود روز محشر چو دد
شود گنگ وکر روز محشر ببین — جزای معجب بود این چنین
زبان را بخایند ان عالمان — بمحشر که ریمش بود زان روان
که گفتار شان به ذکر دار شان — مخالف بود کار وگفتار ایشان
بریده بود دست وپایش بحشر — که همسایه را داد رنجی به قشر
مرنجان تو همسایه خویش را — نداری اگر طاقت ریش را
غمازی مکن بشنوای زینهار — که غماز باشد به محشر بدار
چه احوال غماز فرد است این — غمازی مکن حال غماز بین
مشو شهوت انگیز و شهوت پرست — که در شهوت بوی (٥٢١) ناخوشست دراست
مکن خویش را روز محشر نه تن — که بدبوی رانیست ره در چمن
حق حق تعالی ادا کن تمام — که خوشبوی گردی به روز قیام
تکبر مکن زینهار ای رفیق — که پوشاک قطران نپوشی حریق
بنازان مرد بر زمین چون فخار — که یک قطره اب منی بوی دار
کسی کو بیرون شد ازجای بول — دو کرت ازان جای مذموم
غول چگونه کند کبر ناز و فخور — بصورت ملک گر بود یا چو حور
نی صورت بماند نی حسن ونی ناز — نی محمود ماند نه نازازایاز
نی دولت بماند نی ملک وسپاه — نی این حشمت ومال وزرجایگاه

دیگر هرچه بینی درین دهر و دار | نماند بجز ذات پروردگار

بیان رفتن پیر دستگیر از ملک تیرا به سوی سرپن

ای عزیز من ! چون مردم ورکزی و اپریدی و تیراهی که در ملک تیراه بودند اکثراً مرید پیر دستگیر قدس سره شدند ، در متابعت و اطاعت پیر دستگیر درآمدند آخر پیر دستگیر قدس سره عزم رفتن ولایت سرپن نمود از ملک تیراه روان شده (۵۲۲) در پیشاور رسید و در قبایل خلیل تشریف برد و در خانه ملک سانی که یکی از سرداران قبیله خلیل بود فرود آمد و اکثر قبیله ملک سانی مرید پیر دستگیر شدند و از قبیله مهمند اسحق نام مرد خوانده بود مرید پیر دستگیر شد به منصب خلافت سرافراز گشت و از قبیله خلیل و مهمند و داود زی هر روز یک دو کس مرید پیر دستگیر میشدند غلغله پیری و حق نمایی پیر دستگیر قدس سره در ولایت سرپن شایع و هویدا شد و از قبیله مهمند زی و گیگیانی و یوسف زی ، توری و صافی مردم آمدن گرفتند و مرید پیر دستگیر میشدند و از مطلوب و مقصود خود بهره‌مند می گشتند و برخوان نعمت باطنش برنا و پیر و مرد و زن و حر و عبد جمع آمده از آن تمتع بهره می گرفتند .

مثنویات

قطوبی لباب کبیت العتیق | حوالیه من کل فج عمیق

ندیدم چنین دو گنج ملک و سریر | که وقف است بر طفل و برنا و پیر

زن و مرد برخوان او شد جموع | چو حیوان و انسان به گرد سبوع

بخوان کریما چه عهد و چه حسـر   اگر مورو مارو نم روزي خـور
(۵۲۳)
بر این خوان یغما چه دشمن چه دوست   اگرنیک بینی همه خلق اوست

اي عزیز مـن ! چون مریدان و پیران ناقصان افروخته گشت اکثرا مده در متابعـت پیردستگیر قدس سره در امدند ، اتش حسد پیران ناقصان افروخته گـشت وجملـه امده در خانه ملك حبیب که یکی از سرداران قبیله خلیل بود شور و فریاد به دروا زه وي برداشتند که جهان تاریك شده و افتاب دین محمدي درخسوف گرفت ملك حبیب گفت بوي بگویند که مقصود شما ازین گـفتن چیست ؟

گـفتند که پیر روشان در ولایت ما امده است و مریدان ما را گمراه کرده در متابعـت خود گردانیدند و هر روز این اتش در (کانسه) است وي گوید که من مهدي ام ـ و بر من وحی می اید و این کسی زود باشد که شمشیر خواهد گرفت تا مردم بسیار بـروي گرد نیامده اند علاج او باید کرد ۰ دران ایام کد خدایی تمام غوري خیل قبیله خلیل می کردند در میان سرداران خلیل حبیب امد رفت با صاحب صوبه پشـاور بسیار داشت و چون پیر دستگیر قدس سره (۵۲٤) در خانه ملك ساتی فرود امـد حبیب حسد برد به عداوت تا کمـر بسـت ۰

مصـــرع

دشمن چـه کـند چو مهـربان باشـد دوسـت

اخر حبیب بخیل پیران ناقصان را گفت شما بروید و من فکر این کار بر اصل خواهـم کرد ۰ بعد حبیب بخیل پیش جانس خان رفت و جانس خان صاحب صوبه پشاور بـود

ازجانب میرزا حکیم عرض نمود که در ولایت ما شخصی امده بی دین و بی شرع دعوی مهدی گری میکند و مردم به او رجوع کرده اند و مرید او میشوند اگر او را در قید نیارید و نه کشید امروز یا فردا شمشیر خواهد گرفت • جانس خان فرمود که کسان خود پیش او می فرستم اگر او را بی شرع و بی دین بیابند خواهم کشت اخر چند کس از مصاحبان خود که فضیلت داشتند پیش پیر دستگیر قدس سره فرستادند چون در مجلس پیر دستگیر رسیدند سلام کردند • پیر دستگیر جواب سلام باز داد و باتعظیم پیش خود نشاندند اخر ایشان اول پیر دستگیر را از (۵۲۵) امر و نهی شریعت و طریقت پرسیدند و پیر دستگیر جواب باصواب داد • بعده گفتند که مردمان در حق تو چیز نوع دیگر میگویند ، پیر دستگیر فرمود انچه می گویند از روی حسد و کینه می گویند و سخنی که از روی حسد و عداوت باشد اعتبار نباید داشت •

قطعه

زحاسد حق مجوی ای مرد دانا   که حق گوئی طریق حاسدان نیست
حسد حق پوش امد با طل انگیز   حسدکردن طریق کاملان نیست

و ان فاضلان چون طریق گفت وگوی پیردستگیر قدس سره دیدند از صحبت ایشان ممنون برخاستند و پیش جانس خان رفتند وگفتند که مرد مسلمان و کامل درویش است و انکه امده پیش شما عرض نموده است از روی حسد و عداوت ظاهر ساخته است و محض خلاف و دروغ گفته است ، هرکه این مرد را به ناحق ازار رساند عند الله مؤاخذه خواهد شد چون جانس خان صفت پیر دستگیر شنید حبیب بخیل را گفت که او مرد

مسلمان وخدا پرست است تو به خلاف ان پیس من عرض نمود ی باز حبیب بخیل ـ
مصلحت کرد (٥٢٦) که زر بسیار به جانس خان باید داد تا فریفته زر شــــود
پیر روشان را بکــشد ، برادرانــش گــفتند هرچه شما قبول نمائید ما جمع نمــوده
خواهیم داد ، حبیب بخیل رفتــه به جانس گــفت که دوازده هزار روپیه از مابگیر
واین مرد را بکــش ، چون جانس خان دران روز ها تعهد داشت که ازمیرزا حکیم
جدا شده پیش اکــبر پادشاه برود اکــبر پادشاه در هندوستان بود در دل ـ
اورد که خون به ناحق کردن شامت دارد • ومن عزم دارم که پیــش اکــبر پادشــاه
بروم حق تعالی مرا درانجا مال وزربسیار خواهد داد از سرخون ناحق درگذشتم ،
اخر حبیب بخیل را گــفت که من برسر سر دارم اگر ناحق خون ازدست من شود ،
میرزا حکیم را چه جواب دهم ، برو پیش میرزا حکیم ، اگر میرزا حکیم به کشتن او حکــم
فرماید میتوان کشت چون حبیب بخیل از جانس خان مایوس شد ، قصد رفتن کابل
کرد زیرا که میرزا حکیم درکابل بود ، دوازده هزار روپیه راجمع کرده بسوی کابــل
روان شد چون به کابل رسید پیش دستان ووزیران میرزا حکیم را دوازده هزار روپیــه
رشوت قبول نمود که شما جمله میرزا حکیم را (٥٢٧) بدین پله بیارید که پیرروشان
را هم دران سر زمین کشتن فرمایند وبه حضور خود نه طلبند وانچه ناگفتنی بــود
همه پیش اوشان بگفتند وان وزیران وپیش دستان رفته میرزا حکیم را عرض نمودنــد •
که شخص درولایت پشاور امده می گوید که من مهدی ام وبرمن وحی می ایــــد
وتمام افغانان بروی رجوع کردند • اگر زود علاج او نکردید، فردا یا پس فردا شمشیر
خواهد گرفت کیست که مقابل او تواند شد •

چون میرزا حکیم این سخن بشنید فرمود ان شخص را بطلبید تا ببینم اگر لایق‌کشتن باشد • بکشم واگر مستوجب کشتن نباشد • بناحق کسی رابه قتل رسانیدن خـــوب نیست وحبیب بخیل به وزیران گـفته بود اگر ان شخص رابه قتل نه رسانید خـو ب نیست وحبیب بخیل به وزیران گفته بود که اگر ان شخص‌را غایبانه می توانید کشـت • بکـشید واگر حضور میرزا حکیم امد کسی اورا کشتن نه تواند زیرا که ساحراسـت هرکه اورا ببیند ویا سخن اورا بشـنود مایل اوبشود ویا اوخبری گـفتن نمیتواند • شعر

ابیـــــات

هرکه دید اوروی یاردلربا (٥٢٨) یاشنیدی ازوی کلام حق نمـا
والله وعاشق شود برروی او خاك روبی راکـند درکوی او
سحراواندرسخن یا درنظـــــر اوندارد سحردیگرای پســـر
اولیا وانبیا را کافـــــــــران ساحروکاهی لقب کرده بدان

ای عزیزمن ! هرچند وزراء میرزا حکیم مبالغه نمودند که پیردستگیررا هم دران سرزمین بکشند ، اما میرزا حکیم بدین معنی راضی نشد ، فرمان برای جانس‌خـان نوشت که شخص‌دران سرزمین امده است مردم درحق وی چیزها میگویند اورا ــ پیش‌من بفرست تاحقیقت او دریافته شود ، چون فرمان به جانس‌خان رسید ، جانس‌خان ان فرمان را پیش‌پیر دستگیر قدس سره فرستاد ، پیردستگیر چون فرمان دیدفرمـود بسیارخوب من به خدمت میرزا حکیـم می روم ، اخرچند یاران خوانندە وعالم را همراه خود گرفتـه روانه کابل شد ، ودرراه قبیله تو بی بودند ، عبدالکریم نـــام

سردارقبیله توبی بود ، با جماعه کثیرمرید پیرد ستگیر شد ، خلوت و ریاضت اختیار نمو بقدر استعداد عریکی حالتی حاصل کرد • یك خلیفه را در انجا گذاشته خود به کابل تشریف برد • چون ازامدن پیرد ستگیر (۵۲۹) قدس سره حبیب بخیل واقف شد پیش وزرای میرزا حکیم رفت وگفت فلانی امد چنان سعی نماید که پیش میرزا حکیم نه روند ، دربیرون سرای علاج او بنمایند •اگر میرزا حکیم به حضورخود طلبند بارى چنان بگوئید که تعظیم وحرمت او نکند چون پیرد ستگیرقد س سره به دربارمیرزاحکیم رفت پیش دستان ووزرای میرزا خبر شدند به خدمت میرزا امده عرض نمودند که فلان شخص امده است درباب اوچه حکم میشود ، اگراشارت شود دربیرون سرای به سزا رسانیم واگربفرمائید بحضور اورده شود اخرمیرزا حکیم فرمود که اورا بحضوربیارید ، چون پیرد ستگیرقد س سره درد یوان خانه میرزا حکیم درامد • بی اختیارتمام مجلس تعظیم پیرد ستگیرکرد ند ، میرزا حکیم بسیارادب وحرمت پیرد ستگیر بجا اورد • فرمود یا شیخ مردمان درحق شما چیز ها میگویند ، پیش قاضی خان بروید با او مذاکره بکید انچه او درحق شما بفرماید بران عمل خواهم نمود • ای عزیزمن قاضی خان قاضی کابل بود مرد عظیم الشان وعادل ودانشمند بود •

بیان علامت دانشمند

ایعزیزمن ! دانشمند انست (۵۳۰) که ازعلم شریعت وعلم طریقت وعلم حقیقت وعلم معرفت واقف بود • وامرونهی هرمقام را بداند وعلم وحی

والهام و ها تف و سروش بروی کشف بود . وحقیقت نبوت وولایت بر او معلوم و حالت و مرتبه نبی وولی بروی ظاهر و هم درین معنی چند ابیات وارد گشت .

ابیات

وصف دانشمند بشنوای شفیق — تا بدانی زین صفت دا نا رفیق
علم شرع را بداند او مدام — هم طریقت را بداند لا کلام
مر حقیقت را بداند مو بمو — اب دریا را به بیند در سبو
دانش عرفان حق حاصل بود — پیش چشم غیرحق باطل بود
او ببیند ذات حق بحر محیط — درگرفته هم مرکب هم بسیط
امر و نهی این مقام و سیرها — پیش او روشن چو خوراند رسما
وحی الهامش کند او هم جدا — او بداند مرصدا را از ندا
وسوسه و الهام را دارد تمیز — درمیان صورت ها ارد تمیز
صوت رحمانی و شیطانی شناخت — صورت رحمانی غذای روح ساخت
او بداند این نبی است ان ولی — این محمد دان وان میدان علی
او بداند مر نبوت را مقام — هم ولایت شد برو مکشوف تام
صاحب علم نبوت (٥٣١) انبیاست — صاحب علم ولایت اولیاء است
مرنبی را هر دو حاصل امده — این دو رتبه در نبی ظاهر شده
هم نبوت هم ولایت در نبی است — هر نبی را واشناسی کین ولیست
هر ولی را تو نبی هرگز مدان — هر نبی را تو ولی تحقیق دان

هر نبوت را دو رو دان چون ورق — ان یکی از سوی ما دیگر بحق
نام ان روی که دارد سوی حق — شد ولایت گوش کن از من سبق
نام ان روی که دارد سوی ما — شد نبوت فاش گویم بر ملا
از ولایت فیض گیرد از خدا — از نبوت او همی بخشد به ما
روی ان بهتر نبی را ای قبول — ان که دارد سوی حق بحر حصول
ان ولایت کو ولی را هست که — ان ولایت از نبوت هست که
چون بشد این علم ها مکشوف او — نام دانشمند شد ثابت بر او

بعده پیر دستگیر قدس سره برخاسته پیش قاضی خان رفت و قاضی خان درس میگفت واکثر طالب العلم و پسران امراء پیش اینان می خواندند چون از امدن پیر دستگیر واقف شد درس را گذاشته پیش از امده پیر دستگیر را به خانقاه برد و به عزت نشاند و طعام فرمود ، چون طعام را اورده (۵۳۲) تناول نمودند بعده مذاکره در میان اورد قاضی خان پرسید که یا شیخ مردمان میگویند • که تو خود را مهدی می خوانی این سخن راست است یا دروغ ؟

پیر دستگیر قدس سره فرمود که دروغ میگویند میگویم که هادی ام راه رسول الله علیه السلام را می نمایم و علی النبی دانا نم و مریدان را طریق توحید هدایت میکنم و از ضلالت و جهل و شرک باز میگردانم • و حاسدان از روی حسد بجای هادی مهدی و به جای ولی نبی می گویند :

بیـــــت

برد هانیکه نتم دست سکـــــوت   که چنین گویی چنان زور میگویی

بعده پرسید که شنیده میشود که میگویی برمن وحی می اید • پیردستگیر جواب داد که غلط میگویند من میفرمایم که برمن الهام میشود وندای غیب می شنوم بازپرسیـــد که درمیان وسوسه ، والهام ، ومیان ، ندای رحمانی وشیطانی چگونه فـــرق وتمیزمی نمایی ، پیـــردستگیرقدس سره فرمود که تمیزمیان الهام ووسوسه ومیا ن ندای رحمانی وشیطانی ازدلیل ایت وحدیت اقوال مشایخ میکنم هرندا والهام که موافق ایت وحدیت واقوال مشایخ (۵۳۳) باشد انرا ندای رحمانی والهام می شناسم وانکه موافق ایت وحدیث نبوی نبرد انرا وسوسه وندای شیطانـــــی میدانم ، به اعوذ بالله من الشیطان الرجیم رد میکنم •

ابــــیات

هست قران وحدیث انبیـــــاء   ای براد رعین میزان صفـــاء

وزن کن فعل وکلام خویـــــش را   گر همی خواهی سلام خویش‌را

گر درست امد به میزان فعل تو   هم موافق شد به میزان قـــول تو

رستی ازمیزان رستاخیـــــز را   راست گفتم بشنوای جان مــرا

بعده قاضی خان گفت رحمت خدا باد بردانش وبینش شما ، سخن کامـــلان گفتی بازپرسید که مردمان می گویند • که میفرمایی که برمن ازروی وحی کـــتاب نازل شده وان چهل سپاره است ، جواب فرمود که انچه مدعیان میگوینـــــد

خلاف است زیرا که من گفتم حق تعالی از روی الهام بر دل من کتاب نزول فرموده است و نام ان خیر البیان است ۰ چهل البیان دران مذکور است ۰ چنانچه غوثیه برغوث اعظم از روی الهام نزول شده ، اما عوام الناس فرق میان وحی والهام (٥٣٤) نمی توانند کرد ، لا جرم نام وحی میگیرند ، وحاسدان از روی حسد سخن باز میگردانند بجای الهام وحی میگویند ۰

قطعه

حاسدان را کورداني چشم است　　　زانکه از روی راستی پنهان شده

ازغرض بینا مجواي عزیز　　　باطن اندرچشم شان عریان شده

بعده پیر دستگیر قدس سره را درعلم شریعت انچه لوازم انست از اعتقادات وعبادات وطهارت ووضوء وغسل پرسید ، جواب موافق مطلبش ایشان داد پیش ازان ازعلم — الطریقت و حقیقت و معرفت و انچه امر ونهی هست دران سوال نمود جواب باصواب یافت ۰

ابیات

انکه داند راه منزل ای رفیق　　　یك به یك گوید منازل را طریق

زود گوید راه را نشیب وفراز　　　بی محا با بازگوید سرد راز

بعده پرسیدنش، که این نعمت را ازکی وکدام خاندان یافتید ؟ ،

پیر دستگیر فرمود که طریق ما چون طریق ویسیه است ازطفیل حضرت رسالت پناه بی واسطه غیر حق تعالی عنایت فرموده و ازعلم لدن بهرمند گردانیده و معانی

قـران کشف نمود ه وترتیب داد ن مقام ها وامر ونهی دران منزل هادردل مـــن

(٥٣٥) القا کرده وبه تکمیل دیگران امر فـــرمود ه •

مـــثـــــنـویـــــات

داد حق علت است وبی ســـبب | محض لطف است یارجانی داد رب
بعد زن ده سال شد موسی شبان | بعد اتش رفت ان داعی دوان
کرد پیغمبر خدا اورا گـزیـــد | نی به طاعت او رسولی افریـــد
عمر از امر ابوجهل العیـــــن | بعد کشتن بر محمد شد تعیـــن
حق تعالی داد ایمانش متیـــن | نام او کرده امیر المؤ منیـــن
پس بدان داد خدا بی علت است | تکیه بر ایمان کردن خلت است

پس قاضی خان فرمود بارك الله علیك یا شیخ پیـرکامل ومکمـــل !

هرکه بدست تو توبه کند ودر متابعت تو درآید ازمعرفت الله وازعلم توحید بهره‌مند

گردد انشاء الله وتعالـــــی •

قطعـــــــه

هرکه بگرفت دامن مـــــردان | مرد گردد اگرعینی باشـــد
هرکه بنشست وخاست با درویـــش | گشت درویش گرغنی باشـــد

بعده معاندان پیش قاضی خان گفته فرستادند اگرشیخ را الزام داده باشیـــد

حواله ما کنیـــد تا به قتل برسانیم ، قاضی خان دانست که دشمن شیخ بسیا راند

اگر تنها از خانه من برآید مبادا کسی زیان رساند اخر به گردان" (٥٣٦)
خود گفت که همه کارد و شمشیر بر گیرد ، همراه ما روان شوید ، بعده قاضی خان
برخاست ، پیر دستگیر قدس سره را از دست گرفت ، برد و بسوی میرزا حکیم
روان شدند چون پیش میرزا حکیم رفتند و بنشستند قاضی خان گفت یا میرزا حکیم
شیخ مرد کامل و مکمل است هرکه در صحبت او درآید از معرفت ذات و از علم
توحید بهرمند گردد انچه حاسدان درحق او افترا نموده بودند همه دروغ —
و بهتان بود چون میرزا حکیم از زبان قاضی خان وصف پیر دستگیر شنید
فرمود من مرید شیخ میشوم چون وزیران و امیران میرزا حکیم از میرزا چنین شنیدند ،
جمع شده عرض نمودند که رعیت ومحکوم مامردم افغان است و همیشه با ایشان
جنگ وجدال داریم ، زن و فرزند ایشان رابه بند می اریم و از ایشان خراج
میستانیم چون میرزا مرید شیخ شد کی روا دارد که از افغانان خراج ستانیم
و یا فرزندان ایشان در قید اریم ، الحال بودن ما درین سرزمین ممکن نیست
میرزا مایان را رخصت نمائید . تا پیش اکبر پادشاه برویم چون میرزا حکیم
(٥٣٧) دیدند که وزراء و امراء از من برگشتند لاچار شده پیر دستگیر را فرمود ،
یا شیخ تو درمیان این قوم چرا میباشی که این طایفه اند که طهارت و غسل جنابت
را نمی دانند ، قدر توجه دانند ؟ و از توجه نفع گیرند ، چون پیر دستگیر قدس
سره از زبان میرزا حکیم چنین شنیدند ، فرمود که حق تعالی تولد من درین
زمره گردانید و بر عالمی که وارث نبی است علیه السلام لازم و امر است که بی راه
را راه نمائید و جاهل را عالم گردانید اگرچه هدایت و ضلالت بدست قدرت حق
تعالی است ، چنانچه میشنوی ، قوله تعالی ، (یضل من یشاء و یهدی من
یشاء) اما نبی و وارث نبی مامور است به رسانیدن امر حق و ما علی الرسول
الا البلاغ .

مصـــــــرع

بـر رسـولان بلاغ باشـــد وبـــس

بیـــــــت

اگر بینی که نابیناه وچـــا ه است   اگر خاموش بنشینی گناه است

لا جرم چند گاه درین قوم هســـــتم ٠

مصـــــرع

تا دوست کرا خواهد ومیلش به کی باشـــد

ابیـــــا ت

سعادت بردان کسی ازجهـــــان   که تابع شود کامل رابه جـان

خدادوست گردد یقین کن ، یقین (۸۵)   رهدان خدا دوست ازکبروکین

تکبر کند با تکبر ــــــــنان   تواضع کند باتوضع گـران

خدا دوست را فضل دان اینچنین   زبهر خدا می کند مهر وکیـن

بعده پیر دستگیر قدس سره را اسپ وخلعت تشریف داده رخصت نمود ودر دهان

معاندان خاک افتاد ، قوله تعالی والله متمّ نوره ولوکره الکافرون ٠

یعنی خدای تعالی به کمال وتمام رسانیده نور خداست اگر دوست ندارند کافران

بیـــــــت

چراغی راکه ایزد برفـــروزد   هران کوپف کند ریشش بسوزد

بعد ه پیر دستگیر قد س سره ازاباد روان شد چون به جلال اباد رسید حاکم بـــرای پیر دستگیر مهمانی کرد ود رخانه خود طلبید چون باهم نشستند بر سر کوه برف نمود ار گشت وان امرا مرد دانا وعارف بود ، پیر دستگیر قد س سره را پرسیـــد ان چیزیکه بر سر کوه نمود ار است ان د ر اصل چه چیز است ؟ وانرا چه خوانند ؟ پیر دستگیر جواب فرمود که اصل ان اب است از سبب سرما منجمد گشت ناشی برف شد الحال انرا برف خوانند ، چون حرارت افتاب بروی غالب شود (۵۳۹) باز اب گردد تمثیل کثرت باد ریای وحدت هم چنین اســت . همدرین معنی بشنو .

مثـــــنویـــات

یـخ نمیداند که ایـم زاصــــل ‌ ‌ ‌ منجمد گشــته ولی ابـم زنســـل

چونکه سرمای ارادت شد پـدیـد ‌ ‌ ‌ منجمد گشته شدم جسم شدیـد

لیک اصل من لطیف است و لطیف ‌ ‌ ‌ از سرسرما شدم جسم کثیــــف

چونکه سرمای کتان از تاب خور ‌ ‌ ‌ محو گردد اب بینی ژالـــــه در

چون یقین امد گمان از وی ریخت ‌ ‌ ‌ چون گمان رفت و دویی از هم بریخت

چون دویی رفت و بشد توحید راست ‌ ‌ ‌ اب شد ان یخ کثافت بین نجاســـت

چون یقین است افتاب تابـــــدار ‌ ‌ ‌ ظلمت شد زو گریزد دردو دار

هرکه یـخ بیند نه بیند اب را ‌ ‌ ‌ کور دل بشناس ان دو اب را

انکه بینا دل بود از فیض رب ‌ ‌ ‌ اب بیند یخ نه بیند این عجـــب

عاقل بینا کسی بینی در جهـــا ن ‌ ‌ ‌ که بدیده اب ویخ هردو عیـــان

اب را یخ داند و یخ عین اب　　　اب وحدت بیند وکثرت حباب

وحدت وکثرت دونام است درجهان　　　چون حباب و اب دو اسم است هان

هرد و یك چیزاست در ذات ای عزیز(٥٤٠)　　　شرك اینجامی نه گنجد کن تمیز

بعد ه پیرد ستگیر قد س سره از انجا روان شد ه ومراحله راطی کرد ه د ر پشاور — تشریف اورد ، چند گاه د ر ان سر زمین به سر برد • چون جانس خان از انجا رفته بود و بجای وی معصوم خان نشسته و حاسدان و معاندان همواره بدگویی مرید ان پیرد ستگیر می کرد ند اگرچه معصوم خان تغافل می نمود ، اما پیر د ستگیر د ور اندیشی کرد ه د ر د ل اورد ه نباید که حاکم به گفته حاسدان یاران مارا ازار رساند • د رمیان ما وایشان عداوت پیدا شود خوب نیست پس بهتر انست که بیشتر عزم رفتن ملك اشنغر بکنم •

قطعه

بجای که حاسد بود د ر کمین　　　از انجا بباید به فرسنگ رفت

ز مکرش هر انسان بود غافل　　　که از مکر یك د ل شود پنج و هفت

بیان رفتن پیرد ستگیرقد س سره بسوی قبایل محمند زی و ازانجا تعین نمود ن خلفا بسوی پاد شان واطراف وجوانب ملك ها وزسبت کرد ن بامردم محمند زی

ای عزیز من ! چون پیرد ستگیر قد س سره صحبت را مخالف دید با اهل واعیال ومتعلقان د ر قبایل محمند زی تشریف برد و سرد اران قبایل اکثراء امد ه ملازمت پیر د ستگیر کرد ند (٥٤١) وجای مناسب ایشان معین کرد ه داد ند وغله

حصه ملکان خود را تویخ خادمان پیرد ستگیر کردند و از هر قبیله مردم مریدی و اطاعت هادی سبیل حق اختیار نمودند ، بقدر استعداد هریکی فایده دین یافتند وبا بعضی عابدان و زاهدان که دران تبایل پیری میکردند چون نانی وغیره امده خواستند که با پیر دستگیر قدس سره مناظره نمایند چون پیرد ستگیر را در هر علوم به مثل دریابی نظیر یافتند وهیچ نتوانستند گفت برخاستند ورفتند ·

قطعه

بحر هریك که موج زن بینی ٭ چون رسید هریکی به بحر محیط
خویش را پیش اوچو جو بینند ٭ باکه یك قطره ز نهر محیط

چون نانی بخانه رفته کسی برسید که پیرروشان را چگونه دیدی ؟ گفت مردکامل ومکمل است ، از فراست میگویم در پیش این مرد از بهر دانانیدن علم توحید شمشیرها علم خواهد شد وخون ها خواهد ریخت وهم ازبرای دانانیدن علم توحید مولوی می فرماید ·

بیت

جمله حیوان پی انسان بکش ٭ جمله انسان بکش از بهر وش

ای عزیز من ! روزی نانی به یاران خود می فرمود که دو گنج از افغانان حق تعالی پوشیده داشت (۵۴۲) به طفیل دو کس دو گنج ظاهرساخت ، یکی ازان گنج علم توحید است که از افغانان پوشیده بود بحق تعالی ازطفیل پیر روشان برای شان مکشوف گردانید · وچند ابیات در وحقی راه و منازل گنج

توحید و انچه دران منازل ها امر و نهی است به تمامی مرقوم گشت تا طالب و سالك بر راه و منازل امر و یا نهی که دران است ، داشته و شناخته بران سلوك نماید و به گنج توحید برسد و ازان گنج غنی و منعم گردد .

ابیات

گنج وحدت خواست تارب جلیل — فاش گرداند بر این قوم ذلیل
پیر روشان را درین قوم جهال — کرد مبعوث ان خدای ذالجلال
تا نماید راه و منزل های گنج — بینوایان را برارد روز رنج
هست منزل شش درین راه رفیق — با تو گویم ای رونده در طریق

بیان امر و نهی منزل شریعت

اول منزل درین ره شرع دان — در شریعت امر و نهی را بدان
هست امر اندرین منزل تمام — بیخ و بنیاد است دین را لاکلام
نهی در راه شریعت ای فلان — ترك دادن بیخ و بنیاد است هان

بیان امر و نهی منزل طریقت (٥٤٣)

بعد ازان منزل طریقت را ببین — گر تویی سالك شنو بر راه دین
امر در راه شریعت این شناس — که شناسی چار عالم ای اناس
چار عالم را درون دل ببین — ان یکی نفس و دیگر شیطان لعین
سیومی عالم ملایك شد جوان — چارمی عالم ارواح دان

میگمارد نفس سالک ای تـــــرا سوی دنیا تا کند هالك تـــرا
قوم شیطان میگمارد کن یتیـــن سوی عصیان ای رفیــق مــردین
عجب و کبر در دلت پیدا کــند هم عدا وت هم حسد برپا کـند
زمره قوم ملا یك ای رفیـــــق می گمارد سوی طاعت ای شفیـق
تا شود حاصل ترا خبث ازا ن سوی خبث می گمارد بی گما ن
عالم ارواح ای جان عـــزیز میگمارد سوی صاحب تمیـــز
تا شوی با حق یگانه در وجــود شر او شك زایل شود از تو خلـود
هر که گفت نفس را ارد بـــکا ر سوی دنیا می رود لیـل ونهـا ر
در عذاب ظالمت افتد روز و شــب میشود پنهان زچشمش نــور رب
هرکه او قول لعین در گوش کــرد از می عصیان نگر مدهوش کــرد
در عذاب نارسوزاند خــــــــدا باتو گفتم گوش کن این ماجرا (٥٤٤)
هرکه گفتار ملایك را شنیـــــد در پی طاعت روز شب دویـــــد
نعمت جنت بیابد بعد مـــوت هر که در راه عبادت گشت فـــوت
هرکه او بشنید قول روح را میشود طالب بجان سبوح را
او تعالی حق بیابد بـر دوا م جنت فردوس یابد پای نـــــا م
امر این منزل بدان ای نامــدا ر طاعت ارواح ودل شد یاد دا ر
عالم دل چو بشد بر تو عیــــان گفت نفس و گفت شیطان نهی دا ن
گفته روح و ملا یك امر بیـــن پس به امر روح و دل کن کار دین

بیـان امر ونهی منزل حقیقـت

بعد ازین منزل حقیقـت را بـدان   امر ونهی هست دروی بی‌گمـان

امراندرین مقام نامـدار   ذکر دایم شد سخن را گوش دار

نهی ان غفلت بود ازیاد حـق   نهی را بگذار گیر ازمن سبـق

دوجهان را اندرین منزل تمـام   واشنا سد یك به یك بشنو کـلام

روحها درتن بدانی سه بـود   درمیان روحها که همه بـود

عقل وداش نیز باوی شد رفیـق   جسم دارد بس لطیف بس رفیـق

روح جاری دان از انکه گفته شـد   حس دهگانه بر او بستـه شـد

وقت خواب او میرود از تن بدر   بازاید وقت بیداری نگـر

حق تعالی زو بپرسد خیر و شـر   هست باا وعقل وداش ای پسر !

هست ان باقی نمیرد هیچ گـاه   یا بود بر تخت یا درقعر چـاه

روح مقیمی هست دیگر روح بـدان   می براید وقت هردم ان روان

جسم زو قایم بود حی ای عـزیز !   لیك اورانیست چون جاری تمیـز

چون ستون است خانهٔ را بـدان   کی ستون داند عدو از دوسـتان

چون براید روح جاری وقت خـواب   تن به مثل مرده باشد بی جـواب

روح جاری صاحب خانه بـدان   کو شناسد این فغان است ای فلان !

روح جاری روح انسانی بـود   روح مقیمی روی حیـوانـی بود

روح انسانی که نفس ناطـق اسـت   عارف بینا بذات مطلق اسـت

سیومی روح است ان روح الامین   هست ان دریا محیط ماء وطیـن

به این روح است دایم متصـــل　　هیچگاه ایشان نگردد منفصـــل
روح اعظم هر اضافی نام اوســت　　عرش وکرسی در ته اقدام اوســت
حی ومحی اوست درعالم ببیـــن　　جمله عالم جسم او جانست همیـــن
روح درعالم چاراست این بـدان　　شد جمادی ، هم نباتی درجهان (٥٤٦)
سومی ارواح حیوانـــی بـــود　　چارمی ارواح انسانی بـــود
سنگ ازروح جمادی هست ببیـــن　　منجمد گشته ازین روح کن یقیـــن
گوش کن روح نباتی در نبـــات　　ان نبات ازوی همین دارد حیـــات
روح حیوانی که حیوان را ازو　　حی وقایم میرود ازکوه بکـــوه
روح انسانی در انسان امـــده　　ادم ناطق ببین زان امـــده
روح در اجساد چون بو درگل است　　یاچون مستی دانکه او اندر مل است

بیان معرفت انچه در وی است امر و نهی

منزل چهارم درین ره معرفـــت　　معرفت چون شمس امد در صفت
اندرین منزل شناسد ذات حـــق　　ذات حق بحر است در وی جمله غرق
ذات حق نور است زان روشن همه　　ذات حق بحر است زان گلشن همه
بحر حیوان ذات حق دان ای رفیق !　　جمله حیوان حی ازان بحر عمیـــق
ذات حق بحراست ما چو ماهیـــان　　زندگی ما ازو دان ای فـــلان !
چون بگردد ماهی اندر اب ببیـــن　　روی او گردد به سوی اب همیـــن

همچنین هرسوکه گردد ادمی ‌ ‌ ‌ روی او گردد به سوی حق سنی
امر برعارف درین منزل شنو ‌ ‌ ‌ رویت دایم به چشم دل شنو (۵۴۷)
انکه ذات حق نبیند هر طرف ‌ ‌ ‌ نمی این منزل شناسای مرد صفت !
راحت عارف لقای دوست دان ‌ ‌ ‌ فرحت عارف ندای دوست دان
از لقای دوست چون گشتی سعید ‌ ‌ ‌ بیشتر رو قربت حق چو بعید

بیان قربت وانچه دران است امر ونهی

پنجمی منزل درین راه قربت است ‌ ‌ ‌ قربت حق بین چه عالی دولت است
قربت حق باسفل واعلی یکیست ‌ ‌ ‌ اول واخر درین دریا یکیست
قربت حق باهمه یکسان بود ‌ ‌ ‌ گر ملك یا دیو یا انسان بود
ظاهر وباطن دراو جامع شده ‌ ‌ ‌ نیك وبد آزوی ببین لامع شده
هرکه شد نزدیك سامع بشد ان ‌ ‌ ‌ او ندای دوست بشنیده عیان
او بداند هر ندا از بحر پاك ‌ ‌ ‌ موجب او گر سماع یا جرم خاك
تا بجنبد چیزیکه خیزد ندا ‌ ‌ ‌ تا نداء نه بود کجا اید صدا
نیست جنبانند ه خبران ذات حق ‌ ‌ ‌ می به جنبد درجهان دوجمله شی
جمله لا احول ولا قوت شده ‌ ‌ ‌ قوت وحولش زحق خلعت شده
جمله عالم چون نی وحق نای است ‌ ‌ ‌ این بداند انکه ازخود فانی است
هر ندای راکه ازحق بشنوی ‌ ‌ ‌ خالی از دو حال نبود ای قوی ! (۵۴۸)

یا بود از رحم یا از قهر آن — تو ز قهرش دور بگریز ای فلان
آن ندای رحم رحمانی گزین — که از آن یابی هدایت هم یقین
از گناه و غفلت آرد بر حذر — ذکر حق را بر گمارد ای پسر !
این ندای کاملان است در جهان — می نمودم رحم را بر تو نشان
از سماع آن ندا که ضال شوی — ذکر حق بگذاری و غافل شوی
آن ندای قهر دان سر بسر — از ندای قهر بگریز ای پسر !
این ندای ناقصان دان ای عزیز ! — با تو گفتم حال هر دو کن تمیز
هر چه موجود است در ارض و سما — جمله تسبیح گوی حق دان بر ملا
لیک آن گوش ندارد هر کسی — آنکه دریابند تسبیح خسی
گوش مدرک چون سلیمان را بیار — تا ز مور بشنوی قول آشکار
پرده از گوش چون از ذکر هو — بر گرفتی بشنوی تسبیح هو
عارف و سامع شوی اقرب بحق — گر شنیدی از هم چیز این سبق
هر که او نشنید تسبیحات چیز — پیش سامع کر بود آن بی تمیز
امر شد بر عارف سامع ببین — که ببیند هر نداء از حق یقین
فهم تسبیحات نیز از امر دان — آنکه خیزد از صدایا از فغان (۵۴۹)
نهی این منزل بگویم گوش دار — گوش داری یا نداری هوش دار
هر ندای کو رسد در گوش او — آن نه بیند از در حق بین هوش او
نی به تسبیحش گمارد فهم و هم — نی نداند این ز قهر است آن ز رحم

در بیان منزل وصلت و انچه در ان است امر ونهی

ششمی منزل درین راه وصلت است　　واصلان را جان سپردن خصلت است
انچه داری جمله را بدهی بدوست　　از وجود خود بری چون حی زپوست
هستی تو شد امانت از خدا　　بازدهی تا وارهی تو از بلا
وصل شد عاشق که پیش از مرگ مرد　　کوی وصلت بین که ازجان بازبرد
امر بر واصل چنین است ای جوان　　که به حق کار میکند درهر اوان
هم به حق بیند به حق گوید سخن　　درمیان دیگر نباشد خویشتن
هم به حق اید رود گیرد عزیز　　هم به حق نوشد خورد اب و مویز
هم بحق را حق بداند ای رفیق　　هم به چشمی حق به حق بیند عتیق
خویش را مرده بداند حق جمال　　جنبش مرده زفعال است دال
مار هستی اندرمیت گو شکن　　بار هستی را فروازدوش کن
نهی این منزل بگویم مر ترا　　یادگیرد از من به دل این نهی را (۵۵۰)
انکه هر وصفی که داری در وجود　　چون علیم وچون کلیم وچون شهود
ان زتن دانی ندانی ان زحبیب　　درنهی افتادی ای پوشیده دلق
چونکه قول وفعل اید از نسیر　　ازبسر داند همه ان بی خبر
فاضل وکاذب شود اوزان گمان　　درنهی افتاد ان جاهل بدان

بیان مقام وحدت وانچه امرونهی است دران فرق میان موحد وملحد .

بیشتر از منزل وصلت شنو　　　گنج وحدت هست ای واصل برو
گنج وحدت گر بیابی ای فقیر　　　بی‌نیاز از میر گردی وز وزیر
چون غنی گردی به گنج ذات حق　　　کل شوی گر ریزه اوست دلق
هرچه در کان نمک افتاد بین　　　شد نمک بشنو زمن جانان چنین
چون فنا فی الله بقا بالله شوی　　　گر مسی از من شنو طلا شوی
قطره باران که در بحر عظیم　　　او فتد گردد چنان بحر کریم
قطره یی چون محو در دریا شود　　　بحر گردد قطره نا پیدا شود
بحر گوید کـ‌ـه منم امواج هم　　　کی شود از موج ام بیش و کم
خویش را هم بحر بینم هم حباب　　　کل شدم هم تا رگشتم هم رباب
بحر ذکر کل کند هر دم مدام　　　که لطیفم هم کثیف هم پخته خام (۵۵۱)
هرکه ذکر کل کند کل گردد او　　　هم مژه هم زلف کاکل گردد او
ذکر مذکور است این است عظیم　　　خبرو شود دانند جمله سر و سیم
تا به وصلت ذکر ذاکردان جوان　　　ذکر مذکور است بعدش ای فلان
تا که ذاکر محو در مذکور نه　　　کی تواند کرد او ذکرانه
لا اله الا انا حق گوید او　　　کیست خبر حمق انکه این گل بوید او
اسم اعظم جامع اسما بدان　　　چون که ده گفتی نه امد در میان
انچه علم است با عمل اندر جهان　　　جمله بحر علم و توحید است همان
جمله علم و عمل چون یا بعسا　　　علم توحید است تخت بس عـلا
امر و نهی این مقام بس بلند　　　با تو گویم ای عزیز ای ارجمند !

امر این منزل زمن بشنو زحال — با تو گویم ان همه صاحب کمال
چون به هر سو که رو گرداند او — رو به هر سو روی خود را بیند او
صورت گر زشت بیند یا چو حور — صورت خود داند انرا بی قصور
خویشرا بیبند جماد و هم نبات — هم بیبند خویش را جمله حیات
چون زهر چیزی که بشنود او ندا — ان ندای خویش داند بر ملا
یا کسی را مدح یا ذم کرد او — یا به کس راحت دهد یا درد او (۵۵۲)
یا رساند سود یا کس را زیان — جمله را با خود بداند ای فلان
نهی در وحدت همین است ای عزیز! — تا نبیند خویش را او جمله چیز
چون بهر جانب نظر اندازد او — یا به هرکه نیك بد عان گوید او
یا به کس نیکی رساند یا بدی — یا کند با کس تکبر یا خودی
یا عطا یا منع با هرکس کند — یا که سایل را زخود واپس کند
اندر ان حالت که این افعال او — میشود بشنو زمن ای نام جو
بی خبر باشد ازین معنی که من — انچه کردم می کنم باخویش تن
چون یگانه شد دوی از وی گریخت — شرك وشك چون اب ازغربال ریخت
پس کلام شرك دیگر از زبان — بر نیارد ای عزیز! کاردان
تا که افعالش نه گردد جمله باد — با تو گفتم این حقیقت را ای عباد!

بیان فریب دادن شیطان مرموحد را درین مقام وبیان فرق میان موحد و ملحد

اندرین منزل موحد را عزیز — دیو لغزند شنو مرد تمیز

دیو گوید ای یگانه با خدا — مال مردم مال حق دان جان صفا
مال مردم بر موحد شد حلال — زانکه او باحق یکی چونی رود حال
امر و نهی بر تو یکسان است نشان — زانکه برنده نیست حکم کس روان (۵۰۳)
هرچه خواهی کن ترا پرسنده نیست — مال خود راخرج کردن بزه نیست
او زبند نفس و شیطان شد مضل — از شما افتاد اندر لای و گل
او هوای نفس را کرده خدا — شد غوی از گفته نفس و هوا
مهر کرده حق بچشم و گوش او — هم نهاده بر دل بیهوش او
کرد گمراه حق بان علم و عمل — انکه نشناسد هوا از عز وجل
علم ان باشد که بشناسد هوا — که بداند این هواست ان خدا
چون هوای نفس را داند خداست — گمره وبی دین شود ملحد نجاست
شد موحد انکه حق را از هوا — ور شناسد چون نداء را از صدا
ان هوای نفس ارد زیر پای — بعد از ان گردد موحد با خدای

بیان سکونت انچه دران است از اوامر و نواهی

شد سکونت بام وحدت ای عزیز — روح و تن انجا کند مسکین تمیز
وصف تن از روح گرداند جدا — منفصل گرداند این اراضی از سما
شیر و روغن را جدا سازد زهم — بر کشد او بر لطافت را اتم
فاعل و الت کند از هم جدا — روح را تن داند و تن را روا
روح را کب دان تنش مرکوب او — روح را رئیس تنش مربوب او (۵۰۴)

روح را مخدوم بشناس ای عزیز ! تن بود خادم اگر داری تمیز
وصف تن خوردن چشیدن شد فلان روح از خوردن چشیدن پاک دان
وصف تن نشستن و برخاستن هم فزون گشتن بود هم کاستن
روح اعظم نی نشیند ای رفیق ! نیست برخاستن مرا ورا ای شفیق !
نیست مر اورا فزونی گوش کن نیست مر اورا کسی خود هوش کن
وصف تن رفتن بشد هم امدن روح اعظم پاک دان از وصف تن
هیچ جا خالی نه از روح الامین تا رود انجا زمن بشنو چنین
وصف تن روح را عذاب است ای پسر پاک گردان روح از وصف بشر
وصف حق مر روح را راحت بود خوی تن مر روح را زحمت بود
وصف حق امراست بر ساکن بدان نهی ان وصف شرای کاردان
تخلقو شو خوی مولا را بگیر از تن خویش بگذار هم چو تیر
هرکه ساکن شد بو صف کردگار گشت مسکین از طالب مانده قرار
انکه از وصف خدا او بیشتر وصف جوید هست احمق چو خر
حق نخواهد پیشتر از وصف خود انکه وصف حق گرفته گوی برد
شد سکونت نام این عالی مقام نیست بالاتر مقام از وی انام
(۵۵۵) رتبه مسکین ببین ای مرد دین که زحق می خواست شاه مرسلین
گر بدی عالم مراتب زین مقام از خدا جستی نبی نیک نام
حق تعالی رتبه مسکین ببین از طفیل حضرت سالار دین
پیر روشان را عنایت کرده است زانکه ناش درجهان مسکین شده است

شد سکونت اند درین منزل گـــران | میشود ساکن یگان می ببین یگا ن
چون شود ساکن به طرز ساکنـــان | گـفتگو ارد بیرون او از زبــــا ن
از کلام شرا لغو و لهو نیـــــــز | پاک گرداند لسان را ای عــــزیز
از خطا و سهو نیز اید بهــــوش | هم چو ساکن از زبان ارد فــروش
شد کلام شرک ای یار عـــــزیـــز | انکه یک را دو بگوید کن تمیـــز
انکه دروغ است انکه گوید اسپ را | اب کن یا زین بکن این ماجـــرا
لغو ان باشد که گوید در سخـــن | یک دیگر را فحش در ختده لغـــن
لهو بیهوده کلام است کن یقیــــن | گرد روبی دنیائی زد یـــــــن
کلمته التقوای کلام ساکن اســـــت | جمله عالم بین غلام ساکن اســـت
ساکن است صاحب زمان ای مرد دین | وارث علم نبی دان کن یقیــــــن
نایب پیغمبر است ساکن بــــــدان | حکم او حکم نبی دان ای فلان (۵۵۶)
حکم پیغمبر بدان حکم خـــدا | زانکه حق را نایب است این انبیـــا
حکم نایب هرکه رد کرد ، رد بـــود | گر بود ادم به معنی دد بـــود
انبیا چون افتاب روشننــــــــد | جمله اشیاء روشن از نور و ینـــد
چون شود خورشید روشن تحت ارض | پس چراغ افروختن شد عیـن فرض
زانکه در ظلمت کجا ما تمیــــز | نیک و بد یکسان نماید ای عــزیز
وارث علم نبی دان ان ســراج | که بجای افتاب امد چون تــــاج
تا ازان ما نیک و بد ره بی رهـــی | دواش ناسم ای خداوند بهـــی
هرکه بینا بود شد ناظر به نـــور | پیش او رفته اگر نبود دو ر

مال وجان خود فدای نور کرد
حب زن فرزند از دل دور کرد

خانمان را واگذاشت وشد فقیر
چون فقیر انکه عرشش شد سریر

خلوت وعزت گزیدند از جهان
هر یکی قانع شدند صاحب کمال

انکه نابینا بود از نور الله
ماند ان خاسر ببین بر جای گاه

گشت بی بهره زنور حق ببین
ماند در ظلمت شنوای مرد دین

چونکه افغان داعی خود را ندید
نی ازو گفتار دعوت را شنید

لاجرم گشتند کور وکر ازان
مبتلا گشتند در زلت بدان (۵۵۷)

انکه داعی خدا را رد کند
ان خدا را دانکه با خود بد کند

انکه داعی را اجابت او نه کرد
پیش مولا گشت بیشک روی زرد

حاکم جابر برو بگماشت ان
با زن و فرزند کردند خادمان

یاشدند با یک دیگر دشمن بجان
قتل کردن یک دیگر را ای فلان

بعضها را خانمان گشبته تلف
بی وطن گشتند رفتند هر طرف

بعضها کز وارث دین نبی
منکر و طاغی شدند ازان ولی

قحط ذلت را برایشان برگماشت
از سر ذلت وطن ها را گذاشت

هم به دنیا هم به دین خاسر شدند
چون عدوی داعی رهبر بودند

حق تعالی خاندان پیر من
در امان خود همی دارد چو تن

دولت ظاهر فزون است در فزون
دولت باطن بدانی به جنون

خیر خواهش قانع و منعم زیند
درد وعالم منعم ومکرم زیند

هرکه او مدبر شود زین خاندان
یاکند بدگویی این خاندان

عاقبت خواری بیابد بیشکسی　　هم چو در خواری بمیرد هر یکی

ای خداوند جهان خالق تویی　　جمله را روزی دهی رازق تویی

از تو دارد جمله عالم رجاع　　گر بود شاه یا بود خوار و گدا (۵۵۸)

از تو این مخلص همی خواهد الله　　ای تویی مر انس و جان را پادشاه

از تو دارد جمله احسان را امید　　گرچه از احسان ندارد بر چو بید

خاصه احسان ان بود براین فقیر　　که تویی بیچاره گان را دستگیر

خادم مسکین بگردانی مرا　　بر مقام صدق بنشانی مرا

ای عزیز من ! امدم بر سر سخن گنج دوم که مذکور شده بود و ان گنج عالم موسیقی است که از طفیل حاجی محمد خلیفه میرفضل الله ولی برافغانان کشف نمود زیراکه در افغانان برغنجکین ستار می انداختند ومی نواختند و بر رباب پنج تار یعنی سرمده دو تار می نواختند و دو تار میگفتند و از تعلیم و طفیل حاجی محمد سازنده های ایشان تارهای بسیار بر سازها انداختند و نغمه های نو نو اخراج مینمودند . اما اکثر ان نغمه های رقص و غیر ملایم می نواختند .

چون ان سازنده ها در خدمت پیر دستگیر قدس سره رسیدند و از برکت و صحبت طفیل پیر دستگیر سرود سلوک و نغمه های ملایم نواختند و (۵۵۹) شش مقام بستند ، یکی ناسری و دوم پنج پرده سیوم چار پرده ، چارم سه پرده . پنجم پرده جنگ که در وقت جنگ می نوازند ، ششم مقام شهادت است و در این مقام ها بسیار بند ها و نغمه ها نواخته میشود . و دیگر بیشتر در افغانان از دو سه بیت شعر زیاد نبود . پیر دستگیر قدس سره به زبان افغانی قصیده ها و غزل ها و رباعی ها و قطعه ها و مثنوی ها ساختند و از طفیل پیر دستگیر قدس سره فرزندان و مرید انش

دیوانها گشتند و در راه هدایت رحمانی دران شتند، و بعضی انسانان که مرید این خاندان نبودند چون شعر و کلام ایشان دیدند تقلید و تتبع ایشان کردند اما تقلید به تحقیق کی ماند و بینایان زنگی و روس را از دور شناسند ٠

مثنویات

مساوی نباشد همه ادمی بصورت سیرت اگر بنگری
یکی لنگ و کور و دگر کوزه پشت یکی راست قدی چو سروی درست (٥٦٠)
به بینا بود روشن اندر نگاه که زنگی سیاه است رومی چو ماه
به نزدیک کوری مساوی بود اگر ماه و یا سیاهی بود

بعده پیر دستگیر چند گاه ماند در قبیله مهمند زی چون اخلاص و محبت ان طایفه بیشتر دید صدق وار اثر بریدند ، لا جرم به ان زمره نسبت اغاز نمود ٠ و سردار بودند در قبایل مهمند زی نام یکی پاینده خان ونام دومی بدارخان ٠ پیر دستگیر قدس سره دختر خود بی بی کمال خاتون به پسر پاینده خان داد و نام ان جوان علی خان بود و دختر بدارخان را برای پسر خود شیخ عمر خواستاری نمود دختر محمد خان را که یکی از نامداران ان قبیله و مرید صادق پیر دستگیر بود برای جلال الدین جیو بخواست، دیگر یاد زنی دنی نام از قبیله بزرگ ان قبایل بود صورت و سیرت باکمال داشت مرید پیر دستگیر شد ، ریاضات و مجاهدات و خدمت پیر دستگیر با اخلاص (٥٦١) تمام اختیار نمود ٠ و در نظر پیر دستگیر مقبول امد در نکاح خود در اورد برگزیده حق شد ٠

ابیــــــات

هرکه او مقبول نامی شــد بــدان　　او قبول حق شد وبینوای جوان
گربــود عاصی شود تایب ذکسی　　ازجرایم پاک گردند کـــــی
مراورا توفیق حق گردد رفیـــق　　عابد وزاهد شود گردد شفیـــق
میشود مقبول دلها هم چوجـــان　　زانکه مقبول خدا شد درجهـــان

بیان فرستادن خلفا به جانب پادشاهان واطراف ولایـت

ای عزیزمـن ! بعده پیردستگیر قدس سره خلفارا به اکثر ولایت وجوانـب تعین نمودند وبه طرف قندهار خلیفه مودود فرستاد چون درملک قندهـار رسید درقبایـل کاسی تشریف برد ۰ دیدکه جماعه جوانان نیزه می زننــد واسپها می دوانند ، خلیفه مودودگفت ای جوانان ازین شغل که دارید بهتـر ازین بشما بیاموزانـم وان ذکـرحق وفکـر مدام است ودیگر ازخدای تعالـی خبرنداریـد (۵۱۲) بوخیر ومجهور اید ؟ من شما را از خدا خبرگردانم حق تعالی رابه چشم دل بنمایم چون سخن نمودن حق از زبان خلیفه شنیدنـد به یک بارگی بروی خشـم گرفتنـد خواستندکه وی را ایزا رسانند ، اخرخلیفـه فرمود که شما از سخن ما درغضب نشوید من درملک وشهرشما امده ایـم ۰ ومیخواهم که چند گاه درین جا اقامت نمایم درمیان شما کسی عالم ودانا باشـد چهل روز همراه من درخلوت بنشیند اگران شخص گواهی داد که حق تعالی را به چشم دل بدیدم وبعد ان درطاعت من دراید واگران کسی گواهی ندهد ۰

بعد ازان هرچه خواهید بکنید چون این سخن از زبان خلیفه جیو شنیدند دست از ایزای ایشان باز داشتند در میان ایشان با بو نام مردی کدخدا و خواننده بود او گفت ای عزیزان ! من همراه او در خلوت می نشینم اگر من هدایت و معرفت از وی حاصل نمودم شما را نیز بگویم (٥٦٣) کسه در متابعت او در اید ، اخر بابو دو کس دیگر همراه خلیفه در خلوت نشستند چون از خلوت برامدند گفتند که ای یاران وعزیزان ! هر که در متابعت این درویش در اید از معرفت ذات وعلم توحید بهره مند گردد . چون این سخن از زبان خلوتیان شنیدند اکثر مردم قبایل کاسی اطاعت بجا اورد مرید پیر دستگیر میشدند خصوصاً در قبایل کاسی شینواری ، مهمندزی ، تمامی در متابعت داعی در امدند و از قبیله بریختی علی خلیفه با چند کسان مرید گشت مرد خواننده بود . ریاضت وخلوت اختیار نمود به منصب خلافت سرافراز گشت و از قبیله صافی که در تندهار بود ازان مردم خلیفه خانا با چند یاران در متابعت پیر دستگیر در امد ، صدقت و محنت و ریاضت را به جان خرید وبه دولت خلافت منعم گردانید و از قبیله شینواری (٥٦٤) عبد الکریم پسر ازای عوی را خجان را از خلافت بهره مند ساخت و عبد الکریم مرد خواننده بود . وجوانمرد بود شعر را به زبان افغانی نیز میگفت و از قبایل ترین کمتر مرید پیر دستگیر قدس سره گشتند و در قبایل کاسی ده مریدانی سرداری میکردند وکلانتران قبیله سکندرخان بود . وان نیز مرید صادق پیردستگیر گشت واین سکندرخان مرد پهلوان وشجاع بود حق تعالی قوتی داده بود

که سیزده شمشیر را باهم بسته به یک دست بر میداشت و روی شمشیر خود را به سنگ کند می ساخت تا چیزی را بریده بر پای اسپ نرسد و سلاح پوشیده را هر کجا که میزد ان اندامش شکسته می شد ، و می افتاد . روزی برای دیدن گلهٔ مادیان تنها رفته بود چون ازان صحرا بازگشت پنج کس از دزدان راه گرفته استاده بودند . چون سکندرخان به ایشان رسید هر پنج (٥٦٥) کس دزدان برخاستند سکندرخان را گفتند که استاده شو . چون سکندرخان استاده شد گفت مقصود شما چیست بگوئید ! گفتند جامه خود کشیده بده سکندرخان گفت بیائید کشیده ببرید ، چون دزدان مشهور نزدیک شدند برای جامه کشیدن دو کس را بدو دست گرفته باهم زدند هر دو بیهوش شده افتادند دو کس دیگر پیش امدند انها را نیز با یک دیگر زدند ان هم بیخود افتادند و یک کس از پیش گریخت و در پی او دوید گفت اگر استاده نشوی ترا خواهم کشت اخر ان کس از ترس جان استاده شد و هر پنج کس را دست بسته روان کردند چون بخانه رفت مردم پرسیدندش حقیقت سرگذشت را باز نمود اخر دزدان را یک شب در خانه خود نگاه کرده طعام داده علی الصباح رخصت کرد . ای عزیز من ! سکندرخان مرید (٥٦٦) صادق العقیده بود . چون دور خلافت به جلال الدین جیو رسید . دران عهد اهل خانه اش حمل گرفت سکندرخان گفت انچه در رحم اهل خانه منست انرا نذر پیر خود کنم چون اهل خانه اش حمل را نهاد دختر بود گفت انشاء الله نذر خود را به وفارسانم .

کن وفا نذر بیا ازحق شنو چون نذر کردی ادا کن گرو

ان امانت شد زحق بیشاه عزیز باز ده حق را شنو صاحب تمیز

تا شوی تو با وفا نزدیک حق گوش کن ای جان من ازحق سبق

چون جلال الدین جیو از نذر سکندرخان واقف شد ان دختر را نامزد رشید خان کرد . ویاران و مریدان راکه در قندهار بودند با اهل وعیال طلبیدند سکندر خان نیز با اهل وعیال به ملازمت جلال الدین جیو رفت و در خدمت ایشان بجوار رحمت پیوست و برادرش سنجر در رکاب جلال الدین بود . چون جلال الدین درجه شهادت یافت سنجر (٥٦٧) خواست که خانه براد ر خود را بسوی وطن خود ببرد چون بی بی شمسو جیو از این حال واقف شد فرمود که رشید خان مادر ندارد . واهل خانه سکندرخان بجای بی بی بصری بنشیند هرگاه که دخترش لایق کد خدای شود کدخدا سازد ، بعده اهل خانه سکندرخان گفت که من دختر خود را در خانه ایشان نگاه نخواهم داشت که عزت او نخواهد بود . یک مرتبه بوطن خود بروم هرگاه که دختر من لایق کد خدای شود سامان نموده با عزت وابرو کدخدا خواهم کرد ، لاجرم بوطن خود رفتند چون در وطن یعنی در شال رسیدند بعضی معاندان که از امدن خانه سکندرخان و سنجر واقف شد رفتند به پیش حاکم قندهار غمازی کردند که فلانی روشانی است و دختر برادر خود را به پسر جلال الدین

داده است ، هنوز ان دختر در خانه برادر ایشان است ان (٥٦٨) حاکم جابر سنجر را طلبید در قید کرد و طوق در گردن وی انداخت و به انواع عذاب معذب گردانید که ان دختر را بمن ده ، به هیچ انواع سنجر قبول نکرد واخر مجرمانه یك اسب عراقی که نام دار بود دران سر زمین ان اسب با اسپان دیگر گرفت بعد ایشانرا گذاشت همچنان چند مرتبه حاکمان ظالمان سنجر را در قید کرد و ازار نمودند ، وجرمانه گرفتند واکثر اوقات ان دختر را درکوه ها وجنگل ها نگاه میداشت ، اخر سنجر پیش رشید خان اعلام فرستاد که امانت خود را ببرید مبادا که جابران به زور کشیده ببرند ، اخر رشید خان از قلندرکوه به لشکرگران برای کد خدای سوی ولایت تندهار توجه نمود چون در راه نزدیك تبیله لشکر فرود امد وان تبیله نزدیك ملك تندهار بود ان قوم ازروی عناد جدالت جمع شده قصد شبخون کردند بر لشکر وطریکی برای علامت برگ های (٥٦٩) درختان بر سر بستند و بر لشکر حمله کردند وخان صاحب نیز برای نگاهبانی لشکر سواران را گرد لشکر می گردانید ند چون غنیم در لشکر در امد ند سواران خیز نموده مگر اعدا را زدند جنگ عظیم شد ، حق تعالی لشکر غنیم را شکست داد وانچه در لشکر در امده بودند ، اهل لشکر ایشانرا به قتل رسانیدند ، حق تعالی لشکر خان صاحب را از ضرب اعدا نگاه گردانید اگرچه بعضی یاران زخمی وکشته شدند ، بعده یاران جمع شده مصلحت کردند ، که هنوز شال دور است ، اگر در راه همچنین واقعه پیش اید خوب نیست ، مبادا لشکر ما شکست روی دهد وخنده عالم گردیم ، بیائید از این جا باز گردیم

وان دختر راطلبیده اورده درین جا که خدا سازیم ، بعد ه این مصلحت را به خان صاحب گفتند وخان صاحب این مشورت را خوش کردند ازان جا بازگشته به خانه امدند (٥٧٠) بعد ازان واقعه های دیگر پیش امدند فرصت نیافتند که ان دختر را بیارند تا انکه خان صاحب به هندوستان تشریف اورده اخر سنجر عمو یش دختر رابه هندوستان اورده ودر شمس اباد به خانه مذکور کدخدا ساختند ونام ان دختر فیروز بختی بود اخر لقبش قند هاری محل شد ٠

ابیـــــات

در ازل انرا که باشد بخت یار   ترب کامل یافت ای نامدار
قرب کامل کس نیابد جز به بخت   زانکه قربش بهتر است از تاج و تخت

ای عزیز من ! خلیفه مودود بسیار سال در مردم کاسی ماند وانجا نسبت کرد ٠ دختر خود رابه پدر اسماعیل خان داد وخلو نام داشت و او سرداری قبیله شینواری رامی کرد ٠ علی شیر ازان دختر تولد شده بود بعد خلیفه ازانجا بر امده به سر زمین شند و بلوچ امد چند گاه در شهر سید پور ماند بسیار مردم ان ولایت بدست ایشان ارادت نمودند ٠ و مرید پیر (٥٧١) دستگیر قدس سره شدند وشاه یوسف علی وعمر خلیفه نور را به منصب خلافت سرافراز ساختند وشاه یوسف علی مرد تا راه دنیا بود واهل واعیال داشتند واکثر مردم ان سر زمین رجوع به ایشان داشتند نذر ونیاز پیش ایشان می اوردند چون می دید که ازخانه من از امتعه دنیا بسیار جمع شد می گفت

هی ، خانه من مانند خانه بتالان شد . زن و فرزندان را از دست گرفته از خانه بر می امد و می فرمود خانه ٔ من از بهر سعد تاراج نمائید و هیچ چیز درخانه ٔ من نگذارید فقرا و اغنیا امدند خانه را لوت مینمودند یعنی انچه در خانه می یافتند تاراج میکردند . چون خانه خالی شد با اهل وعیال امده در خانه می نشست می گفت که الحمدالله که خانه من ازنجاست پاك شد .

مثنویات

چیست دنیا جیفه افسرده ٔ (۵۷۲)　　مرده ٔ افتاده ٔ سگ خورده ٔ
ان سگان فرعون و نمرود است هان　　خورده ٔ سگ رابه سگ بگذار جان
بوی بد از باطنش اید بدر　　بوی بد را سگ بدریابد نه خر
هرکه را باشد مشامش تندرست　　بوی خوش و نا خوش شناسد ازنخست
چون پلیدی را نبیند کس بخواب　　یا ببیند مار را بشنو جواب
میکنند تعبیران دنیای دون　　زانکه در باطن پلید است مارگون
حب اورس الخطا امده به بین　　شرك اورس العبادت کن یقین
گر یقین داری بگفتار رسول　　ترك ده دنیای دون زوشو قبول
هم خدا خواهی هم دنیای دون　　این محال است وخیال است وجنون

ای عزیز من ! بسیار مردم از دست شاه یوسف علی مرید پیر دستگیر قدس سره شدند و ازخلفای ایشان یکی الحال دران سرزمین سید بهادر است واکثر مردم ان ولایت رجوع بایشان دارد صاحب ذوق ووجدان است .

قطعــــــــــه

هرکه درعلم ذوق شد حاصل جذبه حق (٥٧٣) براو شود وارد
ترك دنیا کند ازان جزبــــــه میشود حب ان زدل بـــــارد

وخلیفه نورمرد تارك وحضور بود طریقه قلندرانه داشته وجهان خان لوهانی عموی نورمك خان (خبرها) میان دیدارخان جیویکی ازمریدان وصادقان این خاندان بود · محبت ودوستی با خلیفه نورداشته وازسبب محبت ایشان اکثراوقات درمردم لوهانی‌میگذرانید وجای بودن او درمیان رودگومله واقع شده بود ناگاه شبی بر سرحد کوه ها باران عظیم بارید سیلاب بسیار امد که گاهی هم چنان کم امده بود بر سرمکان خلیفه نور چند نیزه اب بالاموج میزد · چون علی الصباح مردم برخاستند دیدند که بر بالای جای خلیفه نور اب میرود · دانستندکه ایشان را اب برده باشد · چون وقت بیش طغیان اب کم شد مردمان دیدند که خلیفه نور (٥٧٤) برمکان خود نشسته اند خلق تعجب‌کردند · چون ان اب برمکان ومسکن خود قرار گرفت مردم پیش وی امدند دیدند جای که ایشان بودند ان جای ترنگشته اعتقاد ان مردم بر بزرگی خلیفه زیاده شد وجهان خان شب وروز درخدمت ایشان میبودند زن جهان خان بروی رشك وغیرت برد خواست که چه حیله ومکر سازد که خلیفه نور رابکشد اخر دران روزجهان خان شب روز درخدمت ایشان میبود · وزن جهان خان بروی رشك وغیرت به لشکر رفته بود او فرصت یافت کسی رافرستاد

که فلانی ترا می طلبد کار ضروری پیش امده است از تو چیزی خواهد پرسید غلامان را بردر استاده کرده فرمود چون خلیفه نور از در درآید شما به شمشیر بزنید چون خلیفه از در درامد در تهٔ شمشیر در اوردند بدرجه شهادت رسانیدند چون جهان خان از لشکر امد ازین واقعه واقف شد پرسید که این کار چرا کردید حیله (۵۷۵) اورد که در اندرون محل درامده بود لاجرم اورا کشتم چون ان زنکه از قبیله کستی خیل بود برادران وعزیزان زورآور داشت لاجرم جهان خان اورا کشتن نتوانست دیگر تا زنده بود باو سخن نگفت وبا او صحبت نکرد ۰

مثنویات

جمله مسعود تان عالی ای عزیز ! غیرت از حق برگرفته کن تمیز

زانکه این قوم است خوبتر چنین حق تازو غیرت را ازو گیرد سبق

گفت پیغمبر سلیمان بدغیور من از او غیور هستم بی سرور

حق زمن غیور است زین را بدان زانکه او اصلست ما هم فرع ان

قال النبی علیه السلام ، ان سلیمان غیور وانا غیور منه والله اغیر منا بران شاهد است ۰

ای عزیز من ! خلیفه عمر نیز دران نواحی جهان خان می گذرانید وچون خلیفه مودود در مردم کاسی می بود ۰ خلیفه عمر چند کرت به ملازمت رفته بود ۰ اکثر اوقات در خانهٔ بلال می گذرانید ۰ وبلال خدمتگار خواجه عمران

کـنـد هاری روشانی بود ۰ هرکه (۵۷٦) از جانب خاندان پیرد ستگیر میرفـت
در خانه ٔ ایشان میبود خدمت مریدان پیرد ستگیر بدل وجان کردی واین بــلال ،
بلال ثانـی بود به حال واعتقاد نامش مانك بود خلیفه مودود نام اورا بــلال
نهــاد ۰ اخر قلنـدر شده وفرزنـدان را گـذاشـته پیش جلال الدین جیو
رفـت چون یاران قـند هاری جلال الدین جیو بسیار مهربانی باهل وعیال طلبیدند
فرزندان ایشان نیز پیش ایشان رفـتند وجلال الدین جیو بسیار مهربانی بـــه
بلال داشت ، چون چند سال مردم قند هاری در خدمت جلال الدین جیـــو
گـذرانیدند بعضی ها وفات یافـتند واکـثر شهید شدند ومردم مغـــل
راه صحابه گـرفته بود مسدود کـرده وغله نمیگـذاشت که به صحابه برســـد ۰
لاجرم غله یافته نمیشد ۰ و یاران اوقات را به کاه وبرگ درختان وچرم خشـــك
میگـذرانیدند وفاقه افاقه میکـردند ۰ ودر راه مسجد خانه های مــــردم
قند هاری بودند ۰ چون جلال الدین جیو برای نماز به مسجد (۵۷۷) می‌رفـت
اکـثر در مردم قـند هاری گریه کودکان وزنان می شنیدند ۰ اخر جلال الدین جیو
گـفت که مردم قند هاری را بسیار عسرت پیش امده است باید که چند گاه اهل وعیال
مردم کند هاری رفته در ملك بنو بگـذارند تا عسرت بر طرف شود باز بیاینـــد ۰
لشکـر را بدرقه نموده از چوکی مغول بگذرانیدند چون بدرقه باز گردید تاج خان
پدر بی بی زر بانو با لشکر بنگـش دوید در عقبش رسیده چند عورت واندکی پرتل
بدست افتاد گرفتـه برد وبا تیمانده تا ملك بنو رسیدند ودر انجا نیز ارام نیافتند ۰
واین حقیقت را به خدمت جلال الدین جیو معروض داشتند جلال الدین جیـــو
فرمود که در ملك لوحانـی رفته پیش جهان خان باشند ۰ چون ازانجا پیـــش

جهان خان رفتند ایشانرا امداد واحسان بحضور اوردند . چند گاه انجا به فراغت گذرانیدند بعدازان کم خرچی روی نمود . کسی رفته این حقیقت را پیش جلال الدین جیو عرض کرد . فرمود اگر درانجا کسی را خدمتگار (۵۷۸) خوب باشد بفروشد تا اهل وعیال یاران نفقهٔ خود سازند عوض ان اینجا دوچند خواهیم داد . کسی جواب نداد اخر بلال برخواست وگفت : صاحب سلامت من یک زن وفرزند دارم اگر حکم شود انها را فروخته قوت اهل واعیال یاران سازند ، جلال الدین جیو فرمود رضای شما یا بلال ! بعد بعض گفتند ای دیوانه چه گفتی بلال جواب داد که ان یار نیست که برای یاران جان وفرزندان را فدائه سازند ، دعوی یاری وی خطا باشد .

قطعه

یاران باشدکه بهر یار خویش | گرد مال وجان فرزندان فدا
یار چون خوانی مرا ورا ای رفیق | انکه بهر مال می گردد جدا

قطعه

یاران باهم مضایقه باجان نمی کنند | تو بهر مال میشوی ازیار خود بری
یاران زبهر دیدن گردودار را | تو یار رابداده ودینار می خری

قطعه

یاران بودند انکه زبهر رضای دوست | جانرا نثار یار نمودند خانمان (۵۷۹)
الحال یار می‌ندهد بهر یار نان | گر زو گرسنه کیش براید ز تن روان

اخر جواب فرستاد زنش با فرزند پیش پاش بقال بصد روپیه زیاده وکم گرو نگاه کردند و زنش صاحب حسن بود و فرزندش هلال نام نیز شکیل بوده بعد چند گاه ان زن فرصت یافته گریخته پیش خلیفه عمر امد و فرزندش همان جا ماند . اخر خلیفه عمر فرزندش نیز خلاص نموده پیش خود اورد و بجای فرزند تربیت کرد شنیده شد که صاحب حال و مقام گشت و تصنیفات ازوی بظهور رسید وبسیار مردم ازوی منفعت و هدایت یافتند .

ابیـــات

چون شجر دان کاملان را ای پسر — طالبانش بر بود بران شجر
از شجر گر خام افتد برزمین — زو شجر حاصل نه گردد کن یقین
همچنان معدوم گردد تحت ارض — نفع زو حاصل نیاید جز مرض
انکه اویخته یافتند از درخت — زو شود حاصل درخت ای نیک بخت
زان شجر اشجار روید در بهار (۵۸۰) — نیک وبد زو نفع یابد بیشمار
مؤ منان را سوی عرفان خواند او — کافران را سوی ایمان خواند او
نافع امد نیک وبد را ای عزیز — کاملان اند جمله خیر خواه جمله چیز

بعد ه ای عزیز ! خلیفه مودود ازان سر زمین به سوی وطن خود رجعت نمود و هم دران جا ازدار فنا به دار البقاء رحلت کرد .

ابیـــات

اولیای حق نمیرد در دوار — از گل و گلشن رود سوی بهار

از فنا سوی بقا رحلت کنند　　از کند ر سوی فنا رحلت کنند
از سجن سوی چمن گردد روان　　از سفر سوی وطن گردد روان

بیان فرستادن خلیفه دولت به پیش اکبر پادشاه

ای عزیز من ! بعده پیردستگیر قدس سره خلیفه دولت خان را با کتاب (صراط التوحید) پیش اکبرپاد شاه فرستاد چون خلیفه پیش اکبرپادشاه رفت و کتاب (صراط التوحید) پیش نمود چون اکبر بادشاه صراط التوحید را دید فرمود که من شیخ را به پیری قبول کردم — و هر خدمت که بفرماید بجا ارم بعد چیز هدیه (۵۸۱) برای پیردستگیر فرستاد . خلیفه را نیز خلعت بخشید . امده این حقیقت و نذر پادشاه را به خدمت پیر دستگیر گذرانید بعد خلیفه یوسف را با رساله فجر الطالبین به بدخشان پیش میرزا سلیمان فرستاد چون خلیفه یوسف به بدخشان رسید میرزا سلیمان به شکار رفته بود و خلیفه در پس ایشان به صحرا رفت و در لشکر گاه با میرزا ملاقات کرد و رساله فجر الطالبین را نمود و میرزا رساله را گرفت در بغل نهاد و فرمود کسی را که چون من به خانه بروم این شخص را حاضر نماید . چون در دیوان خانه نشست علماء مجلس خود را طلبید فرمود که این مرد از جای امده است و این رساله اورده است ایشانرا بپرسید ند و این رساله را ببیند چون رساله را خواندند بعده خلیفه را پرسیدند از علم شریعت و انچه لوازم ان است جواب با صواب داد بعده خلیفه سخن از علم طریقت و حقیقت در میان اورد فرمود

(۵۸۲) چنانچه علم شریعت بر ادمی فرض عین است همچنان علم طریقت وحقیقت معرفت فرض عین است ، چنانچه پیشوای دین اسلام فرموده است :

الشریعت اقوالی ، والطریقة افعالی ، والحقیقت احوالی ، والمعرفت اسراری . یعنی شریعت گفتار من است ، و طریقت کردار منست و حقیقت حال من است و معرفت پوشیده دار من است چون گفتار ان سرور فرض عین شد کردارش نیز فرض عین باشد همچنان احوال و اسرارش دانستن نیز فرض عین است . وکسیکه ترک کرد یک فرض را پس به تحقیق که او ترک (کرد) جمله فرض چنانچه درین معنی بزرگ دین فرموده است :

قال المشایخ من ترک الفرض واحداً فقد ترک فرض کله . یعنی کسیکه ترک کرد یک فرض پس به تحقیق چنان است که ترک کرد جمله فرض ها . بعده چند سخن ها درحقایق و معانی فرمود که تمام اهل مجلس افرین گفتند و میرزا بسیار ممنون و منقاد گشت (۵۸۳) .

مثنویات

سخن های من بود دلپسند ، که معنی مغز است شیرین ز تند ؟
سخن های معنی چو منظر بهار ، ازو دل شود تازه چون سبزه زار
ازان منظر او رویند در باغ دل ، ثمرها و گلهای عرفان ز گل
دل خفته بیدار گردد از او ، دل افسرده گلزار گردد از او
سخن های مردان کند دل توی ، شود مرد گر است در دل غنی ؛

سخن های تشر است افسرده سرد | نگردد ازان تازه دل هیچ فرد
سخن های اب وطهارت تسراب | چگونه کنند دل فسرده کباب
بیا تول در باب معنی شنو | که تازه شوی زان چو گلزار نو
زیاده شود ذوق تر سوی دوست | شوی مبتلا فتنه به روی دوست
بروی دلکشی هر دو عالم نثار | زدل دور سازی حب هر دو دار

بعده میرزا سلیمان کتابت واسپ و پای پوستین به خدمت پیر دستگیر فرستاد ودران کتابت (٥٨٤) مرقوم بوده مرا یکی از طالبان ومریدان خود بدانید وهر خدمت که لایق این جانب باشد اعلام فرمایندکه بجا آورده شود من نیز اراده ٔ ان سرزمین دارم انشاء الله به ملازمت شیخ مشرف خواهم شد . وخلیفه را نیز اسپ بخشید وان جا روان شده بخدمت پیر دستگیر قدس سره امد . بعده خلیفه ارزانی را به سوی هندوستان مرخص نمود تا خلق الله ازوی معرفت ذات وعلم توحید حاصل نماید وبعضی خلفا را به سوی بلخ وبخارا فرستادند . تا مردم را دعوت نمایند وبه سوی علوم توحید راغب سازند . والحال نیز دران سرزمین خلق ومریدان پیر دستگیر قدس سره هستند . اورده اند که پیغمبر علیه السلام دعا فرموده بود که خدایا رزق علمای امت من پراگنده کن . مقصود حضرت رسالت پناه ان بود که علمای امت من مانند چراغ اند به هر مملکت وولایت که روند ان مملکت وولایت را روشن ومنور گردانند یعنی راه وبی راهی حق وباطل را (٥٨٥) بر اهل ان ملک واضح سازند .

ابیـــــات

چون سراج اند عالمان اهل دین — روشنی یابند زان اهل زمین

ملک دل ازعلم می گردد ضیـــا — از ضیا بیند فرازو شیـــب را

از ضـیا ظاهر شود هر خیر و شر — زانکه در ظلمت نداند باز سـر

جهل تاریکی بود در ملک دیـــن — غافلانند جاهلان ذو العمیـن

غفلت است سرچشمه جمله گـــناه — غافلان وجاهلان اند دل سیاه

بیان سبب افتادن عداوت و نقیض میان مردم مغل و پیـــر دستگـــیر

ای عزیز مـــن ! چون قبیله توی باسرداری که عبد الکریم نام داشت مریـــــد پیرد ستگیر گشتند بعد ازچند گاه حالتی برایشان روی داد وجذبه به حق تعالی بران قبیله وارد گشت امده با یکدیگر نشستند و مشورت اغاز نمودند که ای یاران ! قیامت کـبرا امد نیست بیشک و ساعتش معین نی و مرگ که قیامت صغرا اســـت مثل جلاد تیـغ کـشیده بر سر استاده انتظار فرمان است و ما امل دراز در پیش گرفته مشغول کـشت وکار و نگهبانی (٥٨٦) چارپایان و خرید و فروخت هستیم و ورود مـرگ قیامـت ناگهـــــــان ٠

ویاء تی الموت بغتـــته علی الانسان، لیس الانسان فی الدنیا مقام دایم المدام٠

یعنی بیاید مرگ ناگاه برادمیان نیست مراد میان را دردنیا مقام دایم مـدام ،

وما چنین به خواب خرگوش خفته و توشه ٔ اخرت فراموش کـــرده ٠

ابیـــــات

برگ عیش به گور خویش فراســت　　کس نیارد ز پس تو پیش فراسـت
خجل انکس که رفت و کار نه ساخت　　کوس رحلت زدند یار نه ساخت

بعد ه گفتند بیائید دست از کار دنیا باز کشیم و انچه مال و غله داریم جملـه راجمع اورده یکجـا نگاه داشته وقت افطار بکار بریم دیگر بکار اخرت مشغـول باشیم و منتظر وقوع قیامت گردیم و پاس انفاس داریم ۰ تا دم اخر به غفلت ازین بر نیاید باید هر دم را دم اخر شمرده بیدار باشیم ۰

بیـــــت

غافل مشو ای عاصی باد رد و ندم باش　　هر دم دم اخر (۵۸۷) شمر و حاضر دم باش

بعد ه مردم تمام ده زن و مرد جمعه امدی در مسجد می نشستند و به ذکر خفی مشغول می شدند ۰ و در میان ایشان یک زنی بود پیرزال چهل روز طعـــام نخورد و به ذکر حق شاغل و اورا مریم ثانـی گفتند و در ان روز ها یک طفـل در ان ده تولد نموده بود اورا عیسی ثانی لقب نها دنـد ۰ چو از مادر تولد کـرد که به ذکر حق گویـا شد ۰ تا چهل روز از زبان او ذکر حق می شنیدند و در ان چله قوت او ذکر حق تعالی او بود بعد از چهل روز بجـــوار رحمت حق پیوســت ۰ و مردم مر این ده به تمام روز بذکر حق مشغول بودی چون وقت افطار رسیدی یک کس برخاستی گاو را از گوش گرفتی و گفتی همـــــراه ما بیا گاو همراهی او نمودی چون به نزدیک مطبخ اوردی فرمودی بنشیـــــن

و بخسپ ان گاو به فرمان حق تعالی بخسپیدی، واو کارد را به حلقش برانسدی
وان گاو دست و پا نجنبانیدی، (۵۸۸) تا ذبح نمودی . همچنان تا ده و
بیست گاو را یک کس ذبح کردی .

ابیات

هر که او در کار حق شد مستقیم　　حق شود در کار او بشنو سلیم
در رضاء او شود هر چیز کس　　زانکه محکوم خداوند جمله بس

بعد از چند گاه از جانب هندوستان کاروان بزرگ در نواحی ده ایشان فرود امدند
کسی گفت این کاروانست مردم سوداگر اند ، رخت را از هندوستان اورده اند
بکابل خواهند برد و در ان جا برده فروشند یاران گفتند چون بفروشند
باز چه خواهند کرد ، گفت باز اسپان خواهند خرید وبه هندوستان خواهند
برد گفتند ازانجا برده چه خواهند کرد گفت فروخته رخت خواهند خرید
گفتند رخت چه خواهند کرد گفت باز به کابل خواهند برد و در انجا فروخته
باز اسپ خریده به هندوستان خواهند بر تازند ه اند کار ایشان همین است
گفتند هیهات این طایفه اند که خود را به خود در تعب (۵۸۹) و محنت انداخته
اند این ها نمی دانند که قیامت نزدیک است کار اخرت را کی خواهند کرد .
این ها در بلا و محنت هر دو جهان مبتلا اند و بر شغل بی نایده مشغول اند
و این ها را ازاین شغل و محنت رهایی باید داد .

مثنویات

مگو جاه از سلطنت بیش نیست | این ترا ز دالا دروی نیست
سبکسار مردم سبکتر روند | حق این است صاحب دلان بشنوند
تهی دست تشویش نانی خورد | جهانیان بقدر جهان خورد
گدا را چو حاصل بود نان شام | چنان خوش بخسپد که سلطان شام
نگهبانی ملک و دولت بلاست | گدا پادشاه است نامش گداست

بعد از مجذوبان چند جمع شده غو نموده بر سر کاروان دویدند و کاروانیان دانستند که تمام افغانان یگانه شدند و پیر روشان شمشیر گرفت لاجرم مردم این ده بر سرما دویدند کاروانیان رخت گذاشته بجانب (۹۱۰) کابل گریختند و آن مجذوبان چه کردند ، تمام رختهای ایشان را برداشته در میدان بگسترانیدند و سطح نمودند و آنجا هدف نصب کردند . گفتند امروز قیامت است و این هدف ، هدف مریم است که استاده کردیم می باید بزد . آخر چند روز درین شغل بودند و اسپان بر آن رخت می دوانیدند چون این کاروانیان بکابل رسیدند پیش میرزا حکیم فریاد کردند که تمام افغانان یگانه شدند و پیر روشان شمشیر گرفت و قبیله توبه رختها را تاراج نمودند . آخر میرزا پانصد سوار راتعین فرمود که خبر این واقعه بگیرند . چون نزدیک قبیله توبه رفتند کسی آن مجذوبان را واقف ساختند که برای گرفتن شما سواران مغول می ایند ایشان گفتند که لشکر مغول چه باشد که بر سرما بیایند واگر همچنان باشد پس بهترانست

که ما سوارشده مقابل ایشان برویم گفتند این سپاهیان اند نیزه دار خواهند بود . پس مایان رانیز باید که نیزه ها بگیریم ، رفتند نی ها را بریدند ونوک های نی ها را تیزنمودند و بر (۵۶۱) اسپ های بی زین سوار شدند وجمله پانزده سوار بودند در مقابل لشکر رفتند چون باهم دچار شدند ودرعقب این پانزده نفر سوار حق تعالی به قدرت خود باد عظیم برانگیخت وگرد بسیار برخاست که لشکر مغول دانستند که این سواران که از پیش گرد نمودار شدند این قراول اند ودرعقب ایشان که گرد می نمایند . ان گرد لشکر است تحقیق شد که تمام افغانان جمع شده لشکر برپا کشیده اند جمله سواران جلو را بازگردانیدند واین پانزده سوار درپس ایشان اسپان خیزتی ها کردند تا درعقبش رسیدند وبه نیزه های نی سوران مسلح پوش را می زدند وازاسپ ها می انداختند وچون ایشان شکسته شدند درپس سواران رسیده گریبان گرفته ازپس اسپ می انداختند اخر شخصی ازمردم افغانان به لشکر مغول رسیده گفت شما چرا می گریزید که درپس شما جز پانزده نفر دیگرکسی نیست . اخر این پانصد سوار بازگشته ان پانزده سوار بی سلاح را کشتند وبرسرده امده باقیمانده را (۵۶۲) درتحت تیغ دراوردند وفرزندانش اسیرکرده به کابل بردند .

چون خبر این واقعه به خدمت پیر دستگیر قدس سره رسید بسیار متفکر شد . اخر برای میرزا حکیم کتابت نوشت که معلوم میرزا حکیم باد که این طایفه مسلوب العقل مجذوبان بودند چنانچه رخت گرفتند وگسترانیدن وبران اسپ

دوانیدند و بند انداختن ایشان به سمع تشریف گذاشته باشد این همه کار مجذوبان است وانچه از روی دیوانگی کرده بودند بجزای خود رسیدند و فرزندان و اهل و عیال ایشان بیگناه اند باید که فرزندان ایشان بگذارید چون کتابت پیر دستگیر رسید از حقیقت ان و زرای میرزا واقف شدند رفته به میرزا گفتند که ما پیش ازین به حضرت عرض کرده بودیم که شیخ کی روا خواهد داشت که ما مردم افغانان را در قید اریم و اسیر سازیم واین حرکت که از افغانان صادر گشت جمله از طفیل ایشان بود و پیش (۵۶۳) ازاین بخدمت عرض نموده بودیم که علاج این شخص باید کرد حضرت در خاطر نیاوردند • الحال باید که حاکم پشاور را بفرمائید به هر روش که باشد شیخ را بدست اورده در قید کنند ویا بکشند چون بدین مضمون پروانه بنام معصوم خان صادر گشت و برنده پروانه را نیز بدین معنی تاکید نمودند • چون پروانه به معصوم خان رسانید و دران مجلس دو سرداران مردم مهمندزی یکی پاینده خان و دیگر بهار خان حاضر بودند چون از حقیقت پروانه واقف شدند بهار خان گفت پاینده خان را که شما بروید و پیر دستگیر را ازین واقعه خبردار گردانید تا لشکر مغل بر سرش تاخته نموده است پیر دستگیر را با اهل و عیال از انجا برارید وچون پاینده خان به ملازمت پیر دستگیر رسید و این حقیقت را به خدمت گذرانید پیر دستگیر قدس سره فرمود هرچه صلاح دوستان باشد بران عمل نمایم اکثر (۵۶٤) یاران مهمندزی گفتند که پیر دستگیر بجای خود باشد لشکر مغل چه قدرت دارد که در ملک ما در اید و اگر بیاید ما همه مال وجان وخانمان

خود را فدای پیرخود گردانیم • بعدازان پیرازینجا برود شاید والا تا جان ما در تن است کسی مضرت به پیردستگیر نخواهد رسانید •

بیت

تا جان یاران درتن است کسی رانباشد دسترس

چون جان یاران شد فدا زنگه تو دانی بازپس

بعده پیردستگیر قدس سره فرمود که من نمیخواهم که از سبب من کسی را مضرت برسد • خصوصاً یاران رامصلحت انست که من با اهل وعیال جانب کوهستان ملک یوسفزی بروم تا از دست ظالمان امان بیابم و شما نیز بجای خود بمانید • و از موجب من کسی آزار نیابد • بعد سرداران محمدزی مشورت نمودند که اگر خانه پیردستگیر از میان ما برود نباید که حاکم مغل بگوید که چرا خانه پیررو شان را گذاشتید که رفت ازین ممر بر قبیله ما تاخت نماید بند و قتل گرداند ، بهتر انست که مانیز (٥٩٥) با اهل وعیال با پیردستگیر برویم و ازحاکم مغل قول وعهد گرفته بعده امده بجای خود ابادان شویم • ازین مصلحت خوش کردند ، تمام قبایل محمدزی همراهی قبیله پیردستگیر به سوی کلبانی و تمونی روان شدند چون معصوم خان ازین خبر یافت • ملا بهارخان راطلب نمود فرمود این چنین حرکت چرا کردی ؟ ملا بهار گفت که من درخدمت شما بودم ازین واقعه صحیح واقف نیستم • اخر معصوم خان حاکم فرمود که دست و پای این ببندید از قلعه بیندازید چون دست و پایش بسته بر سر قلعه اوردند اخر

ملک بحار گفته اند که ازکشتن من تباید . باز نخواهد امد بلکه نفرچبیهٔ ترخواهد گرفت . اگر مرا بگذارید قول وعهد بما نمائید من رفته تبیله خود را ازپیر روشان جدا کرده تمام در خدمت شما بیارم . چون این سخن را به معصوم خان رسانیدند فرمود ، بند دست و پا گشاده پیش من بیارید چون پیش معصوم خان رفت حاضر اوردند ان حقیقت را بازعرض نمودند اخرقول وعهد ازمعصوم خان گرفت ونیز قسم خورد ازمعصوم خان رخصت شده به جانب قبایل خود رفت وحقیقت را باز گفت واکثر قبایل محمندزی باز گشته به جای خود ابادان شدند وبعضی یاران به خدمت پیر دستگیر ماندند اخرمعصوم خان لشکر کشیده وافغانان را از تبیله البید پیشواء خود ساخته ودرعقب پیردستگیر قدس سره روان شد چون لشکر مغل نزدیا رسید . پیر دستگیر ازپایین کوه کوچ نموده بالای کوه برامد اخر لشکر مغل ان کوه را محاصره نمود . وراه های گریز برایشان مسدود گردانید اخرپیر دستگیر پیش معصوم خان گفته فرستاد که هیچ تقصیر ازروی شرع ازمن صادر نشده که به موجب ان برمن لشکر کشیده اید وقصد هلاکت من کرده اید . معصوم خان جواب داد که هیچ تقصیر موافق شریعت از تو صادر نشده اما حاسدان میرزا حکیم را برین پله اوردند وبدین بنده را حکم فرموده که یا شیخ را دستگیر کرده بیار یا سرش را به فتراک بسته حاضر سازد مرا ازحکم (۶۶۷) صاحب خود چاره نیست هرچه ازدست ما اید تقصیر نخواهم کرد . چون این جواب به خدمت پیر دستگیر قدس سره رسید جمله یاران را طلب کرده مشورت با ایشان اغاز نمود . فرمود ای یاران

لشکر مغل راه گریز را مسدود گردانید ۰ و یاران از روی فاقه استادن نمی توانند شد و دیگر طاقت در یاران نمانده است ۰ امروز یا فردا لشکر مغل افغانان را در پیش کرده هجوم خواهد نمود ۰ الحال چه باید کرد ؟ یاران گفتند راه گریز بسته اند مرگ خود را مشاهده میکنیم یا از گرسنگی می میریم یا به تیغ دشمن کشته میشویم ، اخر پیر دستگیر قدس سره فرمود ، از این دو مرگ کدام را اختیار می کنید ، یاران گفتند که بهترین مرگ مرگ تیغ است چون نی از زاری و گریز راه نجات می یابم ، پس بهتر انست که دست به شمشیر بریم ۰ و مقابل غنیم برویم ۰ و یا شهید گردیم و یا فتح نماییم که دانایان فرموده اند ۰ چون مرد ازهمه حیله بازمانده دست بشمشیر برد و نظم در این معنی مصلح الدین شیرازی فرموده است ۰

بیـــــت

وقت ضرورت چو نماند گـــریـز دست (۱۸ ۵) بگیرید سر شمشیر تیز

چون دست ازهمه حیله یی در گسست حلال است بردن به شمشیر دست

الضرورت تبیح المحضورات ۰ یعنی ضرورت مباح کننده منهی است ۰

بعده یاران گفتند که توکل بر خدای تعالی نموده یک باره گی حمله بر دشمن نمایـیـــم ۰

مصـــــرع

تا دوست که را خواهـــد میلش بکی خواهد

اخر یاران سلاح بر داشتند کسیکه سلاح نداشت سنگ وچوب بر دست گرفتند جمله یاران که انجا بودند سه صد سیزده (۳۱۳) تن بودند ۰ بعد پیر دستگیر قدس سره وضو ساخت و دو رکعت نماز خواند و دست بر دعای بر داشت و یاران امین کردند ۰ گفت یا باری خدایه تو می دانی که به هیچ هیله و گریز جان از دست لشکر مغل نمی یابم ، به ضرورت دست به شمشیر بردم ناصر و مددگار ما تو باشی از دست ظالمان اهل و اعیال و یاران مرا محفوظ گردانی نعم المولا و نعم الوکیل یا ذوالجلال ولا اکرام ۰

چون از دعا فارغ شد ۰ جاسوسان امد که لشکر مغول هجوم نموده می ایند اخر پیر دستگیر قدس سره فاتحه خواند با یاران (۵۱۱) و پسران به پیشوا ۰ لشکر مغل روان شد چون باهم مقابل شدند یار یاران هو نموده حمله کردند حق تعالی لشکر مغل را شکست داد بعضی کشته شدند باقی مانده از انجا کوچ نموده بسوی پشاور رفتند ، حق تعالی پیر دستگیر را با یاران از دست ظالمان سلامت نگاه داشت ۰ فتح و نصرت بخشید ۰

مثنویات

مر ضعیفان را خداوند جلیل	بر قوی غالب کند بشنو خلیل
اندك بسیار را بدهند ذلیل	چون خدا شد یار اندك از ازل
هر که او یاری بخواهد از خدا	حق تعالی یار او گردد مها
عاجزان را او رهاند از قوی	گر تو بی مظلوم پیش حق روی
بینوایان را کند او با نوا	مر ضعیفان را خدا بخشد قوا

هرکه او مغرور کبر شد بدان | التجا او کی برد پیش دیان
هرکه او یاری بجوید از اللـه | کار خود را خود کند بشنو تباه
هرکه او تکیه کند برغیر حق | خاسر و نادیم شود بشنو سبق
هرکه او تکیه کند بر ذوالجلال | امن و نصرت یابد او از لا یزال

بعده پیر دستگیر قدس سره ان جنگ را اغازپورنام نهاد یعنی دران سرزمین اغازشمشیر گرفتن کرد (٦٠٠) وان یاران که درجنگ حاضر بودند ان را اغازپوری لقب کردند و یک حصه ازغنیمت ایشان از یاران دیگر زیاده می‌یافتند

مثنویات

هرکه او اندر پی سرور سفر | کرد او مقبول حق شد ای پسر !
خانمان را درمیان کافران | واگذاشت و درگذشت ازخانمان
شد لقب اورا مهاجر ازخدا | عزتش افزود پیش اصفیا
انکه در یثرب بودند ان مشتران | با مهاجر کرد امداد مهان
شد لقب انصار ایشان را ز رب | برگزیدند حق تعالی زین سبب
هرکه او امداد کامل را نمود | یا بی او راه پیموده چو دود
رتبه او نزد حق شد بس بلند | اجر او بر حق تعین دانی دوچند

بعده پیر دستگیر قدس سره فرصت یافته از انجا برامده بجانب تیراه و خیبر رفت • چند گاه در ملک تیراه تشریف داشت چون پیردستگیر قدس سره در تیراه

بود دران روزها میرزا سلیمان برای دیدن اکبر باد شاه روان شده بود چون به نزدیک خیبر رسید ، مردم افریدی سر راه گرفته میرزا (٦٠١) با لشکریدر رفت ارد و را مردم افریدی تاراج نمود ، چون پیر دستگیر ازین واقعه واقف شدند ان طایفه را بسیار سرزنش کردند • اما کار از دست رفته بود • بعد از چند گاه حاکم پشاور لشکر جمع کرد و افغانان را پیش کرده درملک تیراه در امد • و مردم ورکزی و اپریدی و تیراهی سر راه گرفتند و جنگها واقع شد اخر لشکر مغل پیش امده نتوانست باز گشت عداوت برعداوت زیاد شد • بعده پیر دستگیر قدس سره فرمود که این سر زمین به مردم مغل نزدیک است در میان ما و ایشان جنگ واقع میشود • بهتر انست که این ملک را گذاشته بجا نب ملک یوسفزی برویم که ان ملک از مردم مغل دور شده است • اخر پیر دستگیر ازان سرزمین روان شد تشریف بملک یوسفزی برد چند گاه دران ملک به سر برد بعد از اغاز نمودن یعنی شمشیر گرفتن پیر دستگیر قدس سره به دو نیم سال به تاریخ هجری نهصد و هشتاد سنه (٩٨٠) از هجرت رسالت پناه بسته وصال دوست پیوست •

بیت

مرگ است که دوست رساند بدوست (٦٠٢) ان کیست که به مرگ شادان نبود

چون درد سر بر پیر دستگیر غالب شد ووقت وصال رسید یاران پرسیدند که وقت نازک رسیده است پیر دستگیر چیزی بفرماید اخر پیر دستگیر قدس سره

فرمود که انچه حق تعالی بر دل من الهام کرده من در خیر البیان نوشـــتم و دران هیچ بخل نکرده ام بر نبی وبر وارث نبی امر است بلغ واما انزل الیکم یعنی برسان چیزیکه نزول کردم بر شمـــا ۰

قطعـــــه

وحی الهام از حق ای رفیـــق ! ان امانت هم بر نبی هم بر ولـــی

می رساند ان امانت از خــــدا نی بود خاین ولی و نی نبـــی

بعد از تجهیز و تکفین قالب مبارکش را در صندوق نهاده دران نواحی دفـــن کـــردند ۰

غـــــزل

افتاب نو فلک زیر زمین امد نهـــان ان نشان بی نشان شد بی نشان اند رجهان

پیش بینایان جهان تاریک شد ازلیل داج زانکه بی خورکی بماند روشنی درچشم ان

گربود بیناکسی بیند کجای نور خـــور چشم بینا راضرور است نور خورای کارد ان

روز و شب یکسان بود در پیش نابیناعزیز لعل واخگر یك نماید پیش طفلان بی گمان

مخلصا شکرخدا راچون (۶۰۳) بجااری کداد چشم بیناگوش سامع دل به حق اناعیان

بیان خلافت نشستن شیخ عمر جیو رضی الله عنه وانچه واقعه ها که در عهد ایشان روی داده بعضی نوشته شد ۰

ای عزیز من ! چون شیخ عمر رضی الله عنه بر خلافت نشست جمله یاران وبرادران

بیعت کردند · چند گاه دران سرزمین به خوشدلی گذرانیدند اخر درمیان شیخ عمر جیو و خیرالدین جیو شکر رنجی پیدا شد · سببش ان بود که روزی بی بی شمسو رضی الله عنه بادنی رحمت الله علیه چیزی گفت شیخ عمر جیو شنید از جانب دنی به والده خود از روی نصایح چیزی گفت ان سخنها بسمع خیرالدین رضی الله عنه کسی رسانید دل رنجیده گشت روزی برادران روی بروی سخنهای رنجش امیز به یکدیگر گفتند ، اخر خیرالدین جیو دلگیر شده از مجلس برخاست ، رفته با بی بی شمسو جیو گفت که الحال بودن ما باشیخ عمر نخواهد شد اگر رخصت فرمایی به سوی ملک تیراه بروم و انجا چند روزی بگذرانم · چون عزم و جزم خیرالدین جیو چنین دید · بی بی جیو فرمود که ما نیز همرای شما خواهیم رفت اخر خیرالدین جیو سامان رفتن نمود هرچند که (٦٠٤) شیخ — عمر جیو مانع امد قبول نکرد · و بسیار یاران همرایی نمودند · و بی بی جیو نیز با ایشان رفاقت کرد به ملک تیراه تشریف بردند · انجا چند گاه ماندند · بعده شیخ عمر رضی الله عنه کمال الدین جیو را پیش خیرالدین جیو فرستاد فرمود که بگو که ما لشکر و یاران اندک داریم و اکثر افغانان و مردم مثل دشمن ماست و ما به این اندک جماعه باهم نفاق نموده از هم تفرقه می شویم چگونه جان از دست دشمن نگاه توانیم داشت و چگونه با اعدا مقابل توانیم شد

مصرع

دو دل یک شود بشکند کوه را

اخر خیرالدین رضی الله عنه نصیحت شیخ عمر جیو بدل و جان قبول نمود ·

بیت

سخن را گوش کن جانان که از جان دوست تر دارند
جوانان سعادتمند پند پیر دانا را

بعد ازان از ملک تیراه روان شدند از هرد و دریا برگشتند چون خبر امدن خیرالدین جیو به شیخ عمر جیو رسید نورالدین جیو را پیشوا فرستاد چون با هم رسیدند برادران یک دیگر را با محبت تمام در کنار گرفتند و ازان جا روان شدند و قبیله دیگر پیر دستگیر در پیش بوده ازانجا کوچ نموده در (٦٠٥) پونی پوره شب کرده ازان منزل با گره رسیدند ، خیر الدین جیو نیز انجا امد شیخ عمر رضی الله عنه با لشکر تمام برای دیدن خیرالدین پیش رفت چون هرد و لشکر با هم رسیدند خیرالدین از اسپ فرود امد شیخ عمر جیو نیز پیاده شد با هم در کنار گرفته و چشم را پراب کردند کینه و غیرت از دل بشستند ·

مثنوی

هجراست که قدر وصال کند دوچند
هجراست انکه اتش شوقت کند بلند

هجراست انکه دوستیی برد برد وست
هجراست انکه حکمت کامل میان اوست

بعده یاران قدم بوسی عمر جیو وخیرالدین جیو نمودند پس ازان بایک دیگر کنار گرفتند و شادی کردند ·

بیــــــــــت

چه خوشی باشد که بعد ازغم کشیدن . خدا روزی کند دیدار دیــدن

بعده قبیله پیرد ستگیر جمع شد و شیخ عمر رضی الله عنه مهمانی خیرالدین جیو کردند • دیگر یاران را طعام خورانیدند • چندگاه دران سر زمین خوش گذرانیدند چون اوازه امدن خیرالدین رضی الله عنه دران ولایت شایع شد ، از دبدبه ایشان بر حذر شدند زیراکه اوازهٔ شجاعت ایشان (۶۰۶) دران ولایت شایع بود • طاقت مقاومت او کسی نداشـــت •

قطعــــــــــه

چون در بیشهٔ شیر اید ای نامــور زبویش گریزند زنجیــر دور

اگر بیشه باشد هزاران هـــزار نایستند در پیش باد وبـــور

ای عزیز من ! دران ولایت چون هنگام زمستان میشود کیا بسیار میگــــــردد و مردم آن ملك چوبها می برند و باهم می بندند مثل تخت بلند جای برای خفتن می سازند • چون وقت سرما رسید اکثر یاران برای خوابگاه چوب بریدنــد سبزو نام یاری از قبیله ورکزی مرد صاحب حال بود یاران اورا دیوانه می گفتند ربابی داشت بروی یك تاری میبود همواره بردست می داشت ویك بار به شهباز می نواخت وگوش نزدیك ان میداشت تا ندا ساکن می شد • باز ضربــــت دیگر می زد باز بران گوش می داشت کارش همین بود چون کیك بسیار شــــد

زنش گفت که مردم رفتند چوب بریدند برای خوابگاه تو هم برو برای خواب گاه چوب ببر ، جواب داد به زبان افغانی ٠ دا به چوله کا یعنی این تار راکی بنوازد ، زنش گفت بازامده خواهی نواخت (٦٠٧) جواب داد که ساعت گناه است واین دم غنیمت است ٠

مثنویات

گفت پیغمبر که دنیا ساعت است — رفتن ساعت ببین در سرعت است

چونکه دانا رفتن عالم بدید — پس جهانش نام کرد آن شاه دید

پس جهان رامعنی لغوی جهان — نیست ساکن می جهد در هر زمان

میشود معدوم جمله هردم جمله چیز — هم دران دم میشود موجود نیز

از سر سرعت نه دریابد بصر — امد و رفتن به هردم ای پسر

وقت مروقت دیگر را قاتل است — وقت را ضایع نه کرد کو عاقل است

وقت را ضایع مکن صوفی شنو — وقت رفته باز نیاید در گرو

اب رفته باز بر نگردد باز پس — بر نگردد چون براید این نفس

اب دیگر اید و انفاس نیز — این نفس رفته نیاید کن تمیز

گرفتند در سخن جاری اب ظرف — میشود جاری زمن بشنو تو حرف

گر ازان اوان گیری باز اب — اب دیگر را بگیری ای صواب

اب را از اب نتوانی گرفت — نیست اندرین سخن شکی شگفت

پس عارف این سخن روشن چو خور — از دمی رفته نگردد چشم پر

مخلص ماضی و مستقبل گذار — حال را بگذار (٦٠٨) در کار و بار

بعد از چند گاه سبزی مذکور مراحل خانهٔ خود را گفت که اب گرم کن تا غسل نمایم و جامه سفید بده تا بپوشم ، میخواهم که از این عالم سفر کنم ، زنش برخاست اب را گرم کرد وغسل کنانید و جامه سفید داد تا پوشید بعد ازان شیخ عمر جیو امد پابوسی ایشان کرد · گفت من از صاحب رخصت می شوم و می خواهم که به عالم دیگر بروم و روح را از قید صورت خلاص گردانم ·

مثنویات

تن بود زندان روح ای هوشمند　　تن قفس شد مرغ روح امد به بند
روح شد حمال ، تن شد بار او　　روح چون شد گل ، بود تن خار او
روح چو بیرون شود هنگام خواب　　میشود ازاد از بند تراب
فرصت یابد دماغش خوش شود　　چونکه باز اید به تن ناخوش شود
گربه خواب او برناید از بدن　　یك دو ساعت گرنه گردد در وطن
از لگد کوب خیال اید به درد　　تن شود بروی سجن ای نیك مرد
تن بود جولان روح ازکرد گار　　مید هد در خواب زین جولان وبار
چونکه درتن باز اید زان چمن　　تن سبك یابد زبسیاری محن
روح هم درخواب و هم در مرگ نیز　　از تن زندان بر اید ای عزیز (۶۰۶)
خواب اخوالموت امد ای پسر　　زانکه روح در هردو حال اید بدر
چونکه خواب امد ثبات روح و تن　　مرگ نیز امد ثبات شان لفن
تن زره دان به تن روح نابکار　　نی بسردی نی به گرما شد به کار

وقت سردی سرد گردد همچو برف | وقت گرمی گرم گردد ببین شگرف
پیش جوع شمع ببین عاجز تراست | هم چو پیش شیر بزیا چون خراست
چون گرسنه میشود سگ میشود | تند بد پیوند بررگ می شود
چون شود سیر چو مرداری شود | بی خبر بر پا چو دیواری شود
می نپاید دیر بر یک حال او | منقلب احوال دارد این عدد
گاه خسپد گاه نشیند که رود | گاه از پهلو به پهلو می جهد
کان جمله رنجها درد و بلاست | چون شود بیمار جویان دواست
صبر بر یا حال شد بر وی حرام | در چنین تن روح چون باشد مدام
روح چون از حبس تن یابد نجات | حسرت و افسوس نکند از ممات
بلکه گوید خوب شد از بند تن | باز رستم امدم اندر وطن
لیک حسرت باشد او را زین تبل | که چرا تقصیر کردم در عمل

بعده دست بوسی یاران کرد • و یاران می خندیدند که سبزو دیوانه باز چه میگوید ، اخر از خدمت (٦١٠) شیخ عمرجیو رخصت شده به خانه رفت زن را گفت که بستر خواب من بساز چون بستر را ساختند بران بستر خوابیده وخود را به چادر پوشید زنش دید انست که خواب امده خواب کرده خواهد برخاست ، چون وقت نماز رسید زنش گفت بر خیز وقت نماز فرا رسیده وضوء ساخته نماز بکن هرچند فریاد کرد هیچ حرکت نکرد • اخر چادر را از روی او برگرفت دید که مرغ روحش از قفس تن بریده به عالم علوی رفته شور و فغان برداشت ، مردم دویده رفتند که حال بران منوال بود شیخ عمرجیو را خبر

کردند اخر شیخ عمر جیو امده به حضور خود تجهیز و تکفین نموده دفن کردند ۰

ای عزیز من ! اورده اندکه شیخ فرید الدین عطار قدس سر العزیز، مرد منعم و دولتمند و بر دوکان خود نشسته به کار خرید و فروخت شغل داشت، اخر یك قلندر یك مصله بر دوش در پیش ایشان استاده شد از صبح تا نماز پیشین شیخ از کار خود سر بالا نه کرد و به جانب قلندر توجه نه نمود اخر قلندر بانگ بروی زد و گفت، هیهات باین همه تعلق جان (۶۱۱) چگونه خواهی داد ؟ شیخ گفت تو چه گونه جان خواهی داد ۰ قلندر مصله را از دوش گرفته بر زمین گسترانید سر بروی نهاد گفت، الله و اکبر و جان به حق تسلیم کرد ۰

بیـــــت

تکلف گر نباشد خوش توان زیست　　تعلق گر نباشد خوش توان مرد

چون شیخ ان حالت ها امده کرد ۰ فرمود هر کسه برمن قرض دارد ۰ امده بگیرد ۰ و بران قرض داشت تمسك ان پاره کرد و دکان خود را تاراج نمود و تارك دنیا گشت و حق تعالی او را یکی از اولیا کبار گردانید ۰

بیـــــت

ترك دنیا گیر تا سلطان شوی　　ورنه هم چو چرخ سرگردان شوی

دیگر اورده اند که حضرت عزرائیل برای قبض نمودن ارواح پیش خلیل الله رفت سلام کرد خلیل الله جواب سلام داد و فرمود برای زیارت امده یی یا برای قبض ارواح ؟

عزرائیل گفت برای قبض ارواح ، خلیل فرمود که حق تعالی بی واسطه غیر ، جان به من داده است و من بی‌واسطه غیر جان بدوست خود دهم توکیستی که در میان من و دوست واسطه میشوی ،

روزیکه نمرود مرا در اتش می انداخت در منجنیق بودم به هوا که جبرائیل امد گفت (٦١٢) اگر بگویی امداد مینمایم و ترا از ورطه هلاك خلاص گردانم التفات بروی نکردم گفتم دور شو میان من و دوست من حجاب مشو ، پس الحال تو امده یی که میان من و دوست من حجاب کردی ؟ برو دوست مرا بگوی که جان داده ای خود بطلب ، ببین که چگونه بدهم اخر عزرائیل از خدمت خلیل الله رخصت شده به درگاه عزت رفت ، فرمان امد که ای عزرائیل چه کردی ، گفت که ای پروردگار بر تو روشن است انچه خلیل تو گفت ۰ حق تعالی فرمود ای عزرائیل ، من دانسته بودم که خلیا من جان به تو نخواهد داد ۰ اخر بی‌واسطه غیر حق تعالی خطاب کرد ای خلیل من بیاء که وقت وصال رسیده ۰ چون این خطاب به گوش هوش خلیل الله رسیده مرغ روحش به هوس وصال از قفس تن پرواز نمود ۰ به وصال دوست پیوست ۰

قطعه

جان بدست عاشقان است ای رفیق　　گر بخواهد دوست بدهد در زمان
انکه از جان و جهان ببریده اند　　بی تعلق خوش دهد جان و جهان

بیان عداوت افتادن میان خاندان پیرد ستگیر (۶۱۳) قدس سره و مردم — یوسفزی جنگ شدن میان ایشان که ان جنگ را غزای کلان گویند وغازی قبول نمودن مردم دلازاک و شهید شدن شیخ عمر و خیر الدین ونورالدین رضوان الله علیهم ·

ای عزیز من ! چون قبیله پیرد ستگیر قدس سره جمع شد · به خوش — میگذرانیدند و هرچه می یافتند به یاران قسمت کرده به کار می بردند · شبی کسی خبر او در پیش شیخ عمر رضی الله عنه گفت که فلان یار امروز طعام نیافته است ، شیخ عمر جیو هر چند تفحص نمود اگرجای طعام با هم برسد برای ان یار بفرستند طعام به هم رسید انگشت درحلق انداخت و طعام خود را بازگردانید ·

مثنویات

مروت چنین داشت ان شاه دین — که از بهر یك یار کرد چنین

همه کارهایش ازین کن قیاس — مروت بود ایت حق شناس

سبب عداوت افتادن میان خاندان پیرد ستگیرقدس سره و مردم یوسفزی

ای عزیز من ! بعد از گذاشتن چند گاه مردم گوجر جمع شد از شب قصد بر اوردن صندوق پیر دستگیر قدس سره کردند چون نزدیك قبر مبارکش رسیدند

پیر دستگیر در واقعه با شیخ عمر رضی الله عنه فرمود که خبر قبر ما بگیو
(٦١٤) چون شیخ عمر رضی الله عنه از خواب بیدار شد به نزدیك قبر
پیر دستگیر رسید ان مردم از قبر کندیدن بگریختند بعضی بدست
افتادن و بعضی خلاص شدند • علی الصباح شیخ عمر رضی الله عنه صندوق
پیر دستگیر را از قبر کشید همراه خود برد وحق تعالی صندوق پیر دستگیر
را از دست ظالمان نگاه داشت •

قطعه

انکه شود حافظ او کردگار | کسی نتواند که رساند زیان
گر همه عالم پی خسران اوست | هیچ زیانی نه رساند بدان

بعد ازان مردم که در قید امده بودند پرسیدند که شما از کجا ئید
گفتند که ما همسایه و رعیت حمزه خان یوسفزی هستیم ، اخر شیخ عمر جیو
یاران را طلب نمودند ومصلحت اغاز کردند فرمود سزای این این کم انند
ایشان چه باید ؟

اخر یاران گفتند که مردم ان دیه را به قتل باید رساند وزن وفرزنداش اسیر
باید کرد ، اخر شیخ عمر جیو فرمود که قتل نکنید • بزو مواشی ایشان را
بیارند • اخرنورالدین رضی الله عنه را سردار کرد ولشکر (٦١٥) همراه
نموده فرستاد وقت سحر بان طایفه رسیدند بزو مواشی ایشان گرفته روان
کردند • وبه مال افغانان دست درازی نکرد چون خبر این واقعه به

حمزه خان قاجر رسید اتش حسرت وغیرت در دلش افروخته گشت ۰

قطعـــــــــه

حسد اتش بود در دل چو افروخت بسوزاند زاول حاسدان را

حسدغیرت کند جاهل در عالــــم که جاهل است دشمن جسم وجان را

وننگ افغانی را شیطان در دل حمزه خان مذکور در اورد و محکم گردانیـــد و در تمام قبایل یوسفزی گردید ۰ و مرکه ها نمود ولشکر جمع میکرد بعضـــی را رشوت میداد وبعضی را چاپلوسی میکرد لشکر را عقب گذاشته او پیـــش امده عداوت به یاران ظاهر نمود ان چنین بود که الوداد و ناصر نمـان یاران بودند به فرموده شیخ عمرجیو بکاری رفته بودند و باحمزه قاجر دچـــار شدند ۰ اخریان عدو قصد کشتن یاران کرد ۰ چون یاران از قصد او واقـــف شدند دست به شمشیر کردند در میان جنگ افتاد یاران زخمی گشتند ۰ یـــاری به تمام همت و مردانگی از دست دشمنان (٦١٦) خلاص شدند به خدمـــت شیـــخ عمـــر امده این حقیقـــت را ظاهر ساختنـــد ، بعد شیخ عمرجیو کســـان فـــرستاد فرمود که حمزه خان را بگوئیــد که هیچ گـناه شمانه کــرده ام ۰ اگر مواشی و بند کوجران اورده ام ایشان گنهگار ما بوده وهیـــچ زیان به مردم افغان نه رسانیدم مال ومواشی ایشان نیاورده ام واز بعد گوجران که ایشــــان گـناه عظیم کـرده بودند ۰ به شما واضح خواهدبود ۰ با ما جنگ وعداوت برپا نمودید وبدانید که درعداوت هلاکت مال وجان ، وایمان است که بزرگان فرموده انــــــد ۰

هل به عداوت والفساد ويهلك المال والبدن والایمان الاشـان ٠
یعنی به دشمنی وبدی هلاك میشود مال وبدن و ایمان درمیان معلوم بـاد
که درعداوت زیان این جانب وان جانب است اگرعاقل اید این عداوت را بر
طرف گردانید ٠ که دران هیچ فایده شما نمی بینم دیگر رضای شمـا ٠

بیـت

من انچه حد بلاغ است باتومیگویم　　توخواه پند پذیر وخواه گیر ملال

وهم بدین منوال سه بار نصیحت فرستاد اما حمزه جاهل به جهل خود مستحکم
بود ٠

بیـت

زجاهل نیابد جزافعال بد (٦١٧)　　وزو نشنود کس جزاقوال بد

بعده شیخ عمر رضی الله عنه فرمود که ازاین جا کوچ باید کرد بنزدیـك
مندر باید فرود امد ٠ اخر ازانجا کوچ نمودند به سرکاو فرود امدنـد
چون از سرکا و روان شدند درعقبش لشکر حمزه جاهل رسید چون شیخ عمر
جیو ازامدن لشکر واقف شد هم درانجا دیره نمود ٠ سه بار دیگر کسـان
فرستادند که ما اهل واعیال همراه داریم ازخدا بترسید درپس ما نیائیـد ٠
هرچند الحاح کردند قبول نیفتاد وان جاهل بر لشکر خود مغرور بود جمله
لشکر ایشان هفت هزار جوان میگفتند کم وزیاده و صحابه اندك بود ٠ چـون
ازصلح ایشان شیخ عمرجیو مایوس شد بعد ازان به یاران فرمود که این مغـرور

ازخدا نمی ترسد انشاء الله پشیمان خواهد شـــد ٠

مثنویـــات

پشیمان شود صاحب کبر زود | بی کبر خواری است ازحق ورود
چنین گفت سالار پیغمبران | دو زنجیر در گردن انسان دان
سران دو سلسل بدست ملک | یکی زیر اسفل و دیگر بر فلک
کسی کو تواضع کند بر زمین | خطاب رسد ازخدا این چنین
برای ان فرشته که اودر سماست | بکش سلسل راکه اواز ان ماست
(٦١٨) سر او رسد تابه عرش برین | کسی کو تواضع کند بر زمین
کسی راکه کبر است دو سر چو تاج | چو فرعون و نمرود دان با حجاج
خطاب رسد بر ملک زیر فرش | سر سلسل ان به بالین بکش
سرش زیر اسفل رود کن یقین | چنین گفت ان راستگوی امین

بعد شیخ عمر رضی الله عنه فوج خود را اراسته گردانید خیرالدین جیورا سردار سواران و نورالدین را سردار پیاده ساخت رضوان الله علیهم سواران را در نشیب پنهان نمود و یاران پیاده را از جانب سرکوه تعین گردانید وخود پیش صندوق پیر دستگیر قدس سره استاده شد چون لشکر با هم مقابله نمود وجنگ بپیوستند لشکر اغیار چون یاران را اندک دیدند دلیر درامدند وسوران که درکمین استاده بودند به یک باره گی حمله نمودند حق تعالی لشکر اغیار را شکست داد تا نماز خفتن در پی کشتن بودند ٠

سه صد کس را به قتل رسانده و پنج تن با قلندر خان از یاران شهید شدند .
بعده خیرالدین جیو با یاران برگشته پیش شیخ عمر رضی الله عنه امد شب درانجا گذرانیده علی الصباح کوچ کردند . به خانپور رسیدند (٦١٩) چون بر خانپور روان شدند شب را به جای رسانیدند که از کوه اب اندک جاری میشود دران شب یاران کم یافتند . و پگاه ازان نواحی کوچ نمودند جهجو نام ، مرد منافق بود . از مردم یوسفزی پیش امد به دروغ گفت که قبیله مندر جانب شماست معلوم بود که یوسف زی دو قبیله بود . یکی را مندر ، دوم را یوسف می گویند .
ومقصود ان منافق ان بود که تا درراه معطل نمایند و لشکر یوسف زی برسد .
اخر شیخ عمر رضی الله عنه درمنزل عزیزپور معطلی نمود . تا سخن ان منافق معلوم نماید . تا نماز دیگر انجا توقف نمود اخر به همان جا مقام گردانید
چون وقت نماز خفتن رسید . شخصی از جانب یوسفزی که یکی از خیر اندیشان خاندان پیر دستگیر بود امده گفت : که با با فرموده است که یوسف مندر با هم سوگند خوردند و فردا بی واقعه لشکر یوسف زی خواهد رسید .
به سخن من اعتبار نمائید . اخر ان یاران را باز فرستاد تا خبر لشکر به تحقیق بیارد ویک کس را رهبر خود گرفت و به شب از انجا کوچ نمود و خیر الدین جیو را چنداول ساخت و خود همراه (٦٢٠) صندوق پیر دستگیر پیش روان شد
چون خیلی راه رفتند درجای خیر البیان را فراموش کردند . وکسان را برای اوردن خیر البیان فرستادند و لشکر درانجا فرود امد . و معطلی نمود تا خیر البیان بیاورند بعد ازانجا رخصت شدند از شهر جهجو گذشته بر سر

چا ه دیره کرد چون طعام پختند و به او بردند ۰ ان یارکه برای تفحص لشکر فرستاده بود رسید گفت که از نوکرام از لشکران پیش شدم اینک لشکر غنیم رسید ۰ اخر شیخ عمر از انجا کوچ نمود و به سوی مسینه و تمام لشکر را همراه خیرالدین جیو کرده فرمود که درعقب ما به بیاید ۰ وخود همراه صندوق پیر دستگیر پیش روان شد ۰

چون اهل وعیال پیر دستگیر قدس سره تابه مینه رسید توغ یحیی که سردار لشکر یوسفزی بود درعقب نمودار شد و لشکر غنیم از پنجاه هزار زیاده بود و یاران شیخ عمر رضی الله عنه (هفت صد) تن بودند سوار و پیاده ۰ اخر یاران گفتند که شیخ عمر رضی الله عنه پیش صحابه استاده شود چون شیخ عمر جیو پیش صحابه توقف نمود ۰ خیرالدین جیو (٦٢١) بایاران روی خود به سوی لشکر غنیم گردانیده چون با هم مقابل شدند تپه اکوزی پیش امدند از جانب خیرالدین جیو برق اندازان یک پلیته تفنگ گذاشتند از اواز تفنگ شنیدن تپه اکوزی پریشان شده گریختند سواران خیرالدین جیو از پیاده های خود پیش شده خیز نمودند چون پی غنیم رسیدند خانه خدرخان یعنی تبیلسه ایشان را گرد نمودند ۰ شادی خان میراخان و شمسی خان را قتل کردند و به اخر یحیی را از اسپ انداختند و به قتل رسانید و جمله یاران جانبازی مردانگی نمودند اما شمشیر زنی و نیزه بازی خیرالدین جیو رضی الله وعنه از همه بیشتر وفایق تر بود ۰

مثنویات

خیرالدین شیرزه است و یاران شیر　　در نبرد امدند جمله دلیر

خیرالدین بود مظهر حیدر　　از شجاعت سخا وجمله هنر

اخر اسپ خیرالدین جیو درعین نبرد زخمی شده افتاد دران حال محمدخان ازاسپ فرود امد خیرالدین جیو را سوارکرد وخود دران مهلکه پیاده شد .

قطعه

یاران باشدکه بهر یار خود　　کرد مال و تن نثار یار خود

انکه ازجان بگذارد ازدوست　　دعوای یاری بود (٦٢٢) پندارخود

و میان‌خان‌پسر علی شمله دستار رابه خون یحیی که سردار لشکر مردم یوسفزی بود تروسرخ گردانید و میان خان نیز از قبیله عزیزان نزدیک یحیی مقتول بود . و ازجانب خیر الدین جیو میرزا پسر بابا به تیر زخمی شد ازان زخم جان به جانبخش داد و خیرالدین رضی الله عنه خواسته بود که درعقب این جاهلان تا به حدی بروم یکی از سرداران ایشان زنده تا خانه نگذارم ناگاه کسی ازجانب شیخ عمر رضی الله عنه رسید ونشا نی تیر تیرکشی خود فرستاد وگفت که شیخ عمرجیو فرموده است که درپس گریخته گان نروید که افغانان اند شاید دیگر از افعال زشت خود پشیمان شود اخر خیر الدین جیو حکم امیر خود بجا اورده با یاران بازگشت ، حق سبحانه و تعالی یاران را ازدست ظالمان زوراوران

درحفظ وحمایت خود محفوظ گردانید واکثر سرداران وجوانان کار زار ان طایفه را به قتل رسانیدند ٠

مثنویات

کسی کو کند زور بر بی گناه پشیمان شود زورمند تباه

هر ان کو که مغرور به لشکر است بداش زخرای (٦٢٣) بسرکمتراست

نه نصرت به بسیار لشکر بود که نصرت به امداد داور بود

بعده شیخ عمر رضی الله عنه پیش صندوق پیر دستگیر قدس سره نشست و یاران مشورت را طلب نمود ٠ و هر یاری سخن اغاز کرد و خیر الدین جیو فرمود که به جانب ملك تیراه راهی باید شد تا شاید از دست جباران نجات یابیم و الو نام یاری بود پهلوان و در شجاعت میان یاران بی نظیر ٠ گفت بعضی از یاران جنگ آزمای همرای من دهید هر جاکه مردم یوسفزی جمع شوند بر سرشان بریزیم و پریشان سازیم و نگذاریم تا ایشان را ، تا عاجز نه گردانیم شاید ازعداوت باز مانند و بعضی یاران گفتند که بسوی قبیله دلزاك برویم ٠ زیرا که به این قبیله هیچگاه عداوت و دشمنی کم و بیش نکرده ایم ٠ اخر این سخن را یاران و شیخ عمر رضی الله عنه به پسند بدیدند چون قضا و تقدیر پروردگار بر این بود و سنت الله بران جاری که انبیاء و اولیا خود را بدست دشمنان مبتلا سازند ٠ و شهزاده گان را از لشکر یزید هلاك گردانند لاجرم بران اقرار کردند که جانب قبیله دله زاك (٦٢٤) بروند و خاندان پیر دستگیر بدست یزیدان مبتلا شوند ٠

مثنویات

سنت الله بین که جاری بر دوام — نیست گردنده مر اورا خاص و عام

هم قضای او نتاند رو نمود — انکه موجود است در ملك وجود

سنش جاری است بر این ای رفیق ! — تاخلیل خودکند در منجنیق

ذکریا را در ته اره کنند — جسم اورا از اره پاره کنند

از ید دشمن ببین یحیی پاك — قتل گردد خون او میشد به خاك

طعمهٔ کرمان کند لحم ایوب — بی گناه و بی خطاو بی عیوب

یونس اندر بطن ماهی کرد بند — چون چرا نیست در ملکش گزند

پور مریم را عیسی بود نام — تارك دنیا بد و بال از انام

کرد برد ستجهود انش اسیر — از اسیری بر فلك رفته چو تیر

سرور اولاد ادم رانگر — از طفیلش جمله عالم را نگر

فخر دارد انبیاء از ذات او — پیش باشد در حشر را یات او

سنگ کافر بین که دندانش شکست — از قضا اید چنین کاری زدست

شاه مردان علی را بی گناه — کشت ان زندیق بی دین و سپاه

قرت العین علی را درنگر — که زدست (٦٢٥) ان یزید بدگهر

کشته گشتن در زمین کربلا — مبتلا اند انبیاء اندر بلا

بعد ازان تو ولی را ورثه یافت — پس ازان بر مومنان ان خود بتافت

چون قضاء اید بری عاقل زحـــق　　عقل او زایل شود بشنو سبـــق

کور گردد گر بود بینـــا بصـــر　　گولی ابله می شود دانا خبـــر

چون همه مجبور حق اند مخلصـــا　　کار خود با حق گذاری مبتـــلا

حق تعالی قادر است بر کار خویش　　محو گرداند هم اثـــار خویـــش

بر قضا قادر بود ان ذالجـــلال　　می کند تقدیر خود را پایمـــال

محو ثابت میکند هر چیـــز را　　پیش اوام الکتاب است هل تـــرا

عجز و زاری را هنر کن ای غریب !　　رحمت حق بر غریب است عنقریـــب

ای عزیز مـــن ! علی الصباح از انجا کوچ نمودند و بسوی قبیله دلزاک روان شدند واهل وعیال را پیش کردند فرزندان پیر دستگیر قدس سره با لشکر سلاح پوشیده در پیش تابوت پیر دستگیر روان شدند زیرا که از مردم یوسفزی اندیشه داشتند خیرالدین جیو (٦٢٦) دران روز سلاح پوشیده اسپ ابلق ســوار بود یاران و مردم مند ر تماشای ایشان می کـردند و هرکه مشاهده می نمـود وان شاه ولایت را از اهل زمین و اسمان افرین میگـفت ·

مثنویـــات

افرین میگـفت بران شاه دیـــن　　هم ملایک هم بدان اهل زمیـــن

صورت و سیرت در او جامع بوده　　هم در او نور علی طالع بـــوده

لافتی الا علی بشنو زحـــــق　　پس بود این نعمت از رب فلـــق

چون به کنار دریای سند رسیدند از مردم یوسفزی دور شده بیغم شد نـــد

از حضرت ایشان اخر کسی را پیش ملکان دله زاك فرستاد فرمود که هیچگاه با شما عداوت نه کردم و زیان نه رسانیده ام باید که چند سرداران قبایل بیایند و صحابه را از دریای سند بگذارانند چون کسی شیخ عمر رضی الله عنه رسید وحقیقت را واضح گردانید سرداران دله زاك از روی نفاق وغدر گفتند که بعضی یاران عمده با فرزندان میان روشان بیاید بعد با تمام لشکر ایشان را از دریا بگذرانیم ان یاران از مکر پنهانی ایشان (٦٢٧) نفهمیده جواب ایشانرا پیش شیخ عمر جیو اورد و گفت سرداران دله زاك چنین میگویند یاران و فرزندان پیر دستگیر نیز به مکر ان غداران نه فهمیدند نورالدین جیو را بعضی یاران فرستاد · چون نورالدین جیو از دریا گذشت لالی نام یکی از سرداران دلزاك بود امده گذر را گرفت وان دریا دران نواحی دوجا شده میرفت ازیك ناله صحابه گذشتند وقصد گذشتن نالهٔ دوم کردند مردم دله زاك عداوت وجنگ برپا نمودند ، نورالدین جیو را درانجا نظر بند کردند · وکسیکه بجانب صحابه اذوقه ببردی وفروختی مانع امدند وراه ها را مسدود گردانیدند ، درمیان دو دریا صحابه از سبب بی طعامی رنج گرسنگی بسیار کشید چنانچه اهل یزید باصحابه وال رسول علیه السلام کرده بودند · همچنان ان یزید با ال پیر دستگیر قدس سره کردند ·

قطعه

شیخ کافر وجهود ترسا کیش ❊ این چنین کار با عدو نکنند

انچه کردند بی گناهان را ❊ درهی صبح بدان بدو نکنند

بعد شیخ عمر رضی الله عنه یاران را (٦٦٨) طلبید · ای یاران ! الحصال، چه باید کرد ؟ الوگفت ! یاران پیاده همراه من کن تا به شب از دریا بگذاریم وشما سواران منیا نگهدارید · چون ما علی الصباح بر مردم که گذر گرفته اند حمله نمایم ان شاء الله گذر از ایشان خواهم گرفت · بلکه ازین دریا غداران را برانیم بعده به اهستگی صحابه از دریا بگذرد شیخ عمر رضی الله عنه سخن ایشان قبول نکرد ، زیرا که نور الدین بیبو در قید شان بود میترسید مبادا که برجان عزیز ایشان زیان رسانند اخر چون صحابه را بیان دو دریا حصار نمودند · مردم دله زاک بعضی سرداران را به پیش مردم یوسفزی فرستاد یکی ازان سرداران سلیم خان و دیگر ابراهیم خان بود · بسوی قبیله ورکزی بشتابی رفتند چون پس مردم یوسفزی رسیدند گفتند که کجا می روید · ما تمام قبیله پیر روشانرا در میان دو دریا حصار نموده ایم از یک جانب شما شوید و ازجانب دیگر ما شویم و از طرف کوه کافران را بگوئید که ایشان شوند جمله را گرد نموده در زیر تیغ در اریم (٦٦٦) و فرزندانش را اسیر گردانیم ، بعده یوسفزی جمعیت نموده از طرف میدان شدند و کفار را گفته فرستادند انها ازجا نب کوه شدند و مردم دله زاک از طرف دریا شدند و جمله لشکر غنیم از یک لک بیشتر بودند · و یاران انجا هفتصد کس کم و پیاده بودند · چون لشکر غنیم از سه جانب رسید از طرف میمنه یوسفزایی و از طرف میسره مردم دله زاک و از پس لشکر کفار امد چون لشکر غنیم نمودار گشت شیخ عمر رضی الله عنه ازان نهر که فرود امده بود بازبا لشکر به ان روی اب گذشت و غنیم از هر سو چنان

غلبه نمود که جای فرود امدن صحابه نمـــانده ۰ اخر شیخ عمر رضی الله عنه همرا صند وق پیر دستگیر روان شد ولشکر راسه سرد ارکردند ۰ و بهمه سه جانب تعین نمودند ۰ خیرالدین جیو را به جانب دریا و الورا به جانـب میدان وخلیفه ذکریا رابه جانب کوه کفار ۰ چون شیخ عمرجیو راهی شـد ۰ درراه چند جا اب روان پیش امد دران اب دو بار صندوق پیر دستگیر (۶۳۰) دراب افتاد یاران ازان واقعه بسیار بد دل شدند و دانستند که البته دراین مرتبه صحابه پریشان و تفرقه خواهنـــد شـــد ۰

مصـــــرع

فصلی که نیکوســت از بهـارش پیـداست

چون هردو لشکر باهم مقابله شدند گرد عظیم برخاست روی زمین ناپدید شـد چون غبار فرو نشست فوج ظریفی نمودار گردید مقابل خیرالدین جیو اسـد ، اخر خیرالدین جیو با یاران حمله و خیز نمودند ۰ فوج ظریفی را شکست داده تا به کوه رسانید و بسیار مردم را قتل کـردند ۰ باخر از دست خیرالدین جیـو ظریفی به جهـنم رفت ، الو بسیار غلو و زور نمودند ۰ رحمت خدا به همت وجانبازی ایشان اکـثر یاران همراه الو شهید شدند ۰ وانکه برامد از زخم خالی نبود ۰

مثـــنوی

رحمت وغفران حق برجان شـــا ن   بریقین و همت و ایمـــان شان

ودران سه روز سه تن از خلفای نامدار شهید شدند ، یکی ایوب دوم ملا ذکریا

وسوم ملا عمر خیشکی رضوان الله علیهم وازیاران نامدارکه دران روزشها دت یافتند دوازده کس بودند بدین (٦٣١) اسامی ٠

یکی الورحمت الله جماعه خود ، دوم علی سید ، سوم میان خان که درمیان یاران لقب دیندار یافته بود چارم مصطفی ، پنجم یعقوب با دوپسر که هریکی چون دربی بها بودند وششم فرزند عمر دوست بود شهسوار تیرانداز که چند بار هدف زده بود هفتم محمدعلی میاخیل بود که ازوصف تن بتمامی وارسته وبه دوست پیوسته بود ٠

بیـــــت

یك قدم برنفس خه دیگری درکوی دوست هرچه بینی دوست بااین وانت کار نیست

هشتم کانو ، نهم یحیی کوت بانی ، دهم یحیی ورکگ ، که مرد مردانه ورایض بود وهمواره به محبت وشوق خدای تعالی سرود نواختی ٠

ای عزیز ! بزرگان گفته اند وانکه سرود برای خداوند گوید ونوازد بهتر است ازان قران خواندن که برای غیر الله باشد ٠

بیـــــت

من ان نیم که حلال وحرام ازهم نشناسم شراب باتوحلال است واب بی تو حرام

یازدهم ملا احمد ، دوازدهم میان خان واین فرد ویاران ازمرغ زار ملك تیراه امده بودند رضوان الله علیهم واجمعیــــن ٠

قطعـــــــــــه

نمرده است انکه او درراه مولا (٦٢٢) فدا سازد تن خاکی خـــود را

تن خاکی هران کوکرد فانـــــی عوض یابد بقا فانی خـــودرا

چون هردو لشکر باهم درافتادند گرد وغبار برخاست که هردو لشکر ناپدیـــد شدند و به صحابه با شیخ عمر رضی الله عنه از لشکر خود پیشرفت و از حال لشکر خود خبـرنیافـتند ۰ چون ازپاره بگـذشـتند ، گـرد مرتفع شد انجـــا معطلی نمودند وصندوق پیـر دستگیر قدس سره نیز پس مانده بود ۰ چـــون منافقان به نزدیك صندوق رسیدند العداد نام یار همراه صندوق بـــــود ۰ برگـشته جنگ عظیم با منافقان کـرد ۰ تا انکه درجه شهادت یافت وصندوق پیر دستگیر را ازدست اهل نفاق نجات داد ۰

چون برندگان صندوق دانستند که خلاص ما همراه صندوق ممکن نیست اخـر صندوق را درجای پنهان نگاه داشتند وخود ازانجا گریختند وخیرالدین جیو با لشکـربسیار درنبرد بود وهمراه شیخ عمر رضی الله عنه سواران اندك بودند ناگاه برسر صحابه لشکر یوسفزایی رسید ۰ شیخ عمر باندك سواران بدشمـــــن حمله کـرد ودرمیان لشکر غنیم افتادند وبسیار (٦٢٣) اهل نفاق را درزیر تیغ دراوردند دران حال اسپ شیخ عمر جیو زخمی شد ، افتاد وخود ازاسپ جدا شد ، اخردریاخان رحمت خدا بروی ، بازسوار گـردانید ۰

قطعه

زجان شیرین نباشد درجهان چیز ببین او بهر یار خود فدا کرد
برو باد افرین از کرد گار که جان شیرین چنین در زیر پاکرد

چون شیخ عمر بران اسپ سوار شد باز در نبرد درامد وغنیم را پس‌پا کرده تا به کوه رسانید ۰ واین اسپ نیز زخمی شد ، یاری تا صحابه رسانید ۰ اخر لشکر خیرالدین جیو نیز به صحابه رسید ولشکر خاندان پیر دستگیریك جا جمع شد اخر باهم گفتند که صحابه تمام گرفتار امده اند الحال باید که ازجنگ جا ی طرف دیگر نرویم تاجمله شهید گردیم و بر تن مبارك خیر الدین جیو بسیار زخم رسیده بود شیخ عمر جیو فرمود که اسپ ونیزه خود بمن ده اخر خیر الدین جیو از اسپ فرود امد ، اسپ ونیزه رابه شیخ عمر جیو رضی الله عنه داد ۰ چون ایشان درین گفتگو بودند که غنیم از هر جانب نزدیك رسید ۰ اخر شیخ عمر جیو بر اسپ ابلق سوار شد (٦٢٤) تنها در لشکر غنیم درامد بسیار جوانان جنگی را بقتل رسانیدند ۰ شیخ عمر جیو نیز بردست زخمی شد از نماز پیشین تا نماز شام یاران درکار زار بودند چون ازجنگ فارغ شدند صندوق پیر دستگیر قدس سره جستند ، اخر در شب انجا که نهاده بودند یافتند وشکرانه حق تعالی بجا اوردند ودر انجا معطلی نموده قرار گرفتند وقصد جای دیگر نکردند وان یاران وفرزندان پیر دستگیر که برای جستن صندوق پیر دستگیر رفته بودند صحابه ازان واقف نبودند که کجا اند وکدام جاقرار گرفته اند ، ودر تشویش بودند ۰ اخر یك یاری خبر اورد که در فلان جای هستند ۰

صحابه قصد رفتن انجا کردند • چون باز گشتند وقت صبح لشکر غنیم پیش امده

بعضی صحابه تا به لشکر خود رسیدند و بسیار درقید دشمن افتادنـــــد

وجلال الدین جیو نیز درقید اعداء افتاد وجهودان به پای شمشیر و در خنجر

زدند و در کنار جلال الدین جیوکتاب مقصود المؤمنین بود زخم خنجـــر

بر کتاب رسید • حق تعالی (٦٢٥) تن مبارکش را امان بخشید • اخـــر

جلال الدین جیو خود را در دریا انداخت و در پس او تیرباران کردند امـــا

حق سبحانه تعالی در حفظ خود محفوظ گردانیـــد •

مصـــــــرع

دشمن اگــر قوی است نگهبان قوی تــر اســــــت

بعده شب درامد ، بر سقراپی استاده شدند وراه رفتن صحابه مسدود گردانیدند

وصحابه باز گشت تا سحر به کولای رسیدند وان روز اب ملك دله زاك بـــود •

چون نور الدین جیو از تاراج صحابه واقف شد مردم دله زاك راطلبید ، فرمـــود

که ما به قول شما امدیم ، چنین عهد شکنی بما کردید وخاندان ما هیچ گنـــاه

بشما زیانی نرسانیده اند • اخر مردم سرداران دله زاك باز قسم بتران به تکـــرار

خوردندکه شما برادران رابه لشکر بطلبید که تا از دریا بگذرانیم و دیگر بـــدی

ایشان نه اندیشیم چون مردم دله زاك بتاکید تمام بدین معنا قسم خوردنـــد

نور الدین رضی الله عنه اعتبار نمود ، عمـر قوال را فرمود که شما ازین روی اب

نعره کنید که مردم دلزاك بدین معنا قسم خورد که دیگر به صحابـه بد نکـــنیم

شما به خاطر جمع از دریا باین رو بگذرید (٦٣٦) چون نعره عمر قـــوال یاران شنیدند مضمون ان پیش شیخ عمر جیو عرض نمودند ، ایشان نیز اعتبار نمود که مسلمانان چگونه سوگند قران بدروغ بخورنـــد ٠

رباعـــــــــی

مومن به دروغ کی خورد سوگـــند　　این کار نه کار مومـــنان اســـــت
ان قوم که خورد سوگند دروغ　　ان قوم ز قوم کافـــران اســـــت

اخر خیرالدین جیو گفت شیخ عمر رضی الله عنه راکه زخمهای من بسیار درد میکند اگر امر فرمائی من پیشتر بگذارم ، فرمود بسیار خوب ، اخر خیرالدین جیو بر سناج سوار شده و از دریا بگذشت چون نصیب او از لقاء پر نور نورالدین جیو بود حق تعالی روزی گردانید ٠ بعد ازین روی اب خیرالدین جیو یك خیـــك فرستاد و یك خیك را درانجا خمار کشیدند و جاله ساختند و صند و قپیر دستگیر قدس سره بران نهادند ٠ شیخ عمر رضی الله عنه و دولت جیو نیز بران جاله نشستند ٠ و بدانید که دولت نیز فرزند پیر دستگیر بوده از رحم توری ادی و عمرش دوازده ساله بود ٠ چون شیخ عمر رضی الله عنه از جاله (٦٣٧) فرود امد ، ان یزیدان یعنی مردم دله زاك قصد کشتن شیخ عمر جیو کردند چـــون شیخ عمر رضی الله عنه قصد شان را دریافت شمشیر کشید و هم دران حـــال یزیدان از هر جانب حمله کردند ، دست شیخ عمر جیو گرفتند ، چون کار تیـــغ از دست رفت حمله کرد بدندان بینی یکی برید ، اخر ایشان را نیز به درجـــه

شهادت رسانیدند ·

ابیـــــات

ختم شد این جا شجاعت کن تمیـــز | که غزا گردد بدندان ای عـــزیـز
همت عالی ان شهباز بیـــــن | باد بروی از خدا صد افـــرین
تا دم اخر بکرده کـــــار زار | هم زمنقار و زپنجه یـــــاد دار
باد رحمت بر روان پـــــاك او | هم بران جسم کثیف وخاك او
باد زوخوشنود روح اب او | رحمت وغفران برو از رب او

بعده ان شقیان صندوق پیر دستگیر تدس سره گرفته در اب انداختند ، و سر مبارك شیخ عمر رضی الله عنه بریدند پیش پیر یوسفزی فرستادند که به بیند و بدانید که ما چنین مردانگی و شمشیر زنی کردیم ·

رباعــــی

هیــچ کافر چنین ستـــم نکـــــند | این چنین ظلم بر قسـم نکـــــند
قول داده بخانـــــــه اورده | این چنین کار در حرم نکـند (٦٣٨)

چون از شهادت شیخ عمر رضی الله عنه صحابه واقف شدند ان روی اب حصـــار گشته حیران ماندند و هرکسی که به هر جانب راه یافتند بر امده رفـتند ، وبعض یاران چون در یاخان و هارون و تترخان با چند یاران دیگر در کنار دریـا باصحابه بودند · چون یوسفزی سر شیخ عمر رضی الله عنه دیدند خوشدل شده

نقاره کوچ کرده ، بر سر صحابه امدند یاران مذکور پیش رفته جنگ بسیار کردند اما با هزاران بر نیامدند چون مردم یوسفزی غلبه کردند از روی شمشیر زنی ازمیان غنیم برامدند وخلاص شدند · چون از مهلکه نجات یافتند تترخان جد ما دری رحیمداد ابن ولیداد بوده ، گفت ای یاران تمام قبیله پیر دستگیر قدس سره در قید افتاد وشنیده بود که شیخ عمر وخیرالدین ونورالدین را شهید کردند ، پس ماکجا برویم وروی به کسی نمائیم وسر خود را به پیش کی فرود اریم ،ازین زندگانی مرگ بهتر است ، اینك ما پیش شیخ عمر وخیرالدین میروم اگر زنده از دریا گذشتیم ، هرجا که سرشان افتاده باشد سر خود را انجا ببازیم· این سخن با یاران گفت سلاح پوشیده ونیزه در دست (٩٢٦) اسپ را در دریا انداخت تا یکجا نیزه اش نمودار بود ، اخر در دریا غرق شد وبمقصود رسید ·

رباعی

بی یار نمی ماند این عمر گران مایه　　بی شخص کجا باشد جسم ونشان سایه
بی دوست نمی خواهد عاشق جهان جان را　　بی دوست چون سفیر است جنگ بلند پایه

ای عزیز من چون ان یزیدان بقتل شیخ عمر رضی الله عنه مشغول شدند دولت جیو فرصت یافته ازان جا گریخته پیش خیرالدین جیو رفت حقیقت شهید کردن شیخ عمر جیو گفت ، خیرالدین ونورالدین فرمود · قالوا انالله وانا الیه راجعون ط

ابیات

بگوکه ما ازحق بحق دارم رجوع　　بی من وتو بلکه هر اشیاء جموع

ناله ها ایند از بحر محیط — باز گردد سوی او اندر بسیط
او ست مبدی هم معاد جمله چیز — امد و رفتش به ان بحر عزیز
مبداء و معاد این جمله حباب — بحر دانی بحر را دان جمله آب
هرکه دید این جمله اب شد بینا بصیر — عارف و دانا شده روشن ضمیر

بعده چند سرداران مردم یوسفزی پیش مردم دله زاك رنته گفتند که باقی مانده از فرزندان پیر روشان دست گرفته بدهند ، ان قبیله بی ننگ و بی حیا (٦٤٠) اقرار نمودند و هیچ ننگ و شرم خانه و جوار خود نکردند ٠

مثنویات

در کنار بحر چون باشد گیاه — ان گیاه سست ریزیده چو کاه
چون غریق دست ریزد برو — یا برار دی یا رو عمراه او
ز اعتصامش شرم دارد ان گیاه — همراه او میرود ان مجتبی
چون نبات ننگ دارد شرم نیز — ادمی را گر نباشد کن تمیز
از جماد وز نبات او کمتر است — بی مروت از درنده کمتر است

ای عزیز من مروت و ننگ نباتات شنیدی و مروت و ننگ جمادات و حیوانات درنده را بشنو ٠ ای عزیز روزی جهودان قصد کشتن یحیی پیغمبر علیه السلام کردند چون یحیی پیغمبر علیه السلام از قصد ایشان واقف شد شهر را گذاشته بسوی کوه دوید ٠ چون جهودان خبر شدند درعقبش دویدند ٠ چون عنقریب رسیدند یحیی برکوه برامد گفت ای کوه التجا و پناه بتو اورده ام ، ،ـ

چون جهودان قصد برامد کوه کردند سنگها ازکوه باریدن گرفت ، جهودان را سنگسار کرده از انجا گریختند وان کوه یحیی علیه السلام را نجات داد .

بیـــــت

چنین ادمی مرده بـه ننـــــگ را که بروی فضیلت بود سنگ را (٦٤١)

و قضیه ذکریا پیغمبر علیه السلام مشهور و معروف است که درخت جای داده — و پنهان ساخت و خود راباز کریا در ته ٔ اره اورد .

مثنویـــات

وین جماد وین نبات اندر جهــان گر نبودندی حیات ازجان جان

چون بدانستی خطاب ادمــــی گر نبودی عالم اورا ای سنـــی

علم دان سرمایه وجان ای عـزیـز حق تعالی علم را داده تمیـــز

تا خطاب انبیاء بشنید زود — سنگ باراند برقـوم جهـــود

ان درخت با مروت را ببـــــین جای داده ذکریا را کن یقیـــن

جای داد اندر بطن او بی درنگ زیر اره سر نهاد ازروی ننـــگ

این خسیسان ازجماد وازنبـات بی حیا بی ننگ بودند ازثبـات

کین چنین شهزاده گان بره پنـــاه دستگیرش کرده کشتند بی گـــناه !

ای عزیز من ! مروت وننگ حیوانات درنده بشنو روزی شخص سوداگـــر ازولایت امده بود وداغ های سیاه برروی داشت کسی پرسید که برروی تـــو

چه داغ ها است؟ ان شخص گفت: سخن این دورو دراز است ، اخــــر
یاران گفتند بفرمائید گفت : همراه پدر به تجارت (٦٤٢) رفته بودم شتری
داشتم مست ، در راه مستی اغاز نمود بار را در راه انداخت اخر من بر ســر
اسپ سوار بودم نزدیک شده چوب بر سرش زدم بمجرد زدن بر من حمله کــرد
من اسپ گریزاندم و او در پس من دوید هرچند اسپ دوانیدم پس من نگذاشت
اخر دانستم که در میدان ازین خلاص نخواهم شد . اسپ را بجانب کوه راندم .
همچنان در کوه پس من دوان ، تابه دامن کوه رسید ، تا بجائیکه راه اسپ بــود
بر اسپ رفتم . اخر شتر نزدیک رسید اسپ را گذاشته پیاده گریختم اخر یک غاری
پیش امد در غار در امدم و شتر نیز سرخود را در غار در اورد وشور و مستـــی
اغاز نمود ناگاه ازین غار اژدها نمودار شد . چون اژدها را دیدم از زندگانی
خود نا امید شدم ، اخر دیدم که از من پیش رفته بر دهن شتر نیش زد و شتر سراز
غار کشیده افتاد و بمرد بعده روی خود بسوی من گردانید . دانستم کـــه
الحال برای من می اید ومرا یک لقمه خواهد کرد . اخر امده مرا از دامن گرفته
ازغار براورد در تنگی گاه میان دو کوه مرا برد ، چه بینم که انجا خزانه افتاده
است ، از طــلا و نقره ، بر من اشارت (٦٤٣) کرد اینها را بگیر ! اخـــر
من ازان زر انچه توانستم برداشتم ، مرا به اشارت رخصت نمود . چون پیش
اسپ امدم اسپ از ماندگی بجای خود ایستاده بود ، بر اسپ سوار شـــدم ،
پیش پدر امدم . چون پدر و یاران دیگر از پیش من دیدند گفتند که این از کجا
اوردید ؟ حقیقت سرگذشت را باز گفتم اخر پدر و یاران دیگر متید شدنلکـــه

ان خزانه را بما بنمائید ، هرچند مانع امدم قبول نکردند ، اخر بضرورت همراه ایشان روان شدم چون نزدیك خزانه رسیدم و بگرفتن زر شاغل شدیم اژدها از غار برامده و راه گریز ما گرفته اخر امده هر یکی را پف میکرد اب شده می‌افتاد . اخرپه نزدیك ما رسید و بروی من لعاب انداخت و راه داد . این داغها بر روی من اثرات لعاب است .

مثنویات

چون بغار اژدها برده پناه — از سر اشتر دران غاری پگاه

ان دو درندهٔ اژدرها به بین — امن داد و دشمن کشته زکین

مهمانی داد اورا از زر و سیم — از درنده بین چنین کاری سلیم

ادمی را گرنباشد ننگ و عار — نزد دا نا کمتر است از جنس مار

ماند بران (٦٤٤) قوم نفرین تا ابد — بی‌وطن شد دربدر شد چونرمد

عزتش کم شد وطن را بهای داد — ان بزندان چون بخود این رای داد

ای عزیز من ! چون ان قوم بی حیا اقرار دادن خیرالدین و نورالدین و دولت رضوان الله علیهم کردند کسی پیش خیرالدین جیو امد گفت که دله زاك اقرار نمود که شما را گرفته بمردم یوسفزی بدهد اخر خیرالدین جیو نورالدین را گفت که من زخمی ام طاقت رفتن ندارم و شاید که دله زاك بدی هم نکند زیرا که چند بار بقران سوگند خورده است و شما طاقت رفتن دارید ، بشتاب بروید . اخر نورالدین از حکم برادر ناچار شده اقرار رفتن کردند . بعده

خیرالدین جیو بروی نورالدین جیو بوسه داده رخصت نمودند . مالی و رحیمی دویار بودند ، ان را همراه دادند و خیرالدین رضی الله عنه و دولت معطل شدند و در وقت رخصت کردن تا کید نمود که شب و روز در رفتن تقصیر نکنی تا ازین سرزمین بدر روی . چون نورالدین جیو روان شد در راه دزدان رهزن پیش امدند ، ایشان راه را گذاشته بی (٦٤٥) راه در کوه و جنگل روان شدند و مالی نیز از ان جانب راه از نورالدین جدا افتاد . دران شب نورالدین جیو بسیار ازار یافت پای پوش درپای نداشت ، پاهایش به خار و سنگ مجروح شدند ، دستار را بریده بر پای بستند . چون وقت طلوع صبح شد به نزدیک ده رسید خود را نتوانست پنهان ساخت ، دردیه درامد درخانه شیخ ملی بزرگوار رفت چون شیخ ملی رحمت الله علیه نورالدین رضی الله عنه را دید گمان برد که این شخص از خاندان پیر روشان است ، زیراکه از چشمان پر خمار ایشان معلوم کرد و دانست که این صورت و چشم ها بجز از خاندان پیر روشان دیگر افغانان را نباشد .

قطعه

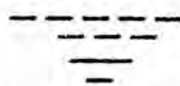
صورت و سیرتش چو دید درست گفت کین گل ازان چمن باشد
این چنین چشمها پر خمار باشد یقینم که زان وطن باشد

اخر شیخ ملی دین دار پرسید : کیستی و ازکجایی ؟ نورالدین جیو خود را نهان میساخت گفت که من افغانم از فلان قبیله ام . شیخ ملی دیندار گفت که من تراشناختم که تو از قبیله روشان . خود را از من پنهان مکن (٦٤٦) هر

چند نورالدین جیو خود را پنهان میساخت شیخ ملی اعتبار نمی کرد . تاانکه نورالدین جیو اقرار نمود که من از فرزندان پیروشان ام اخر شیخ ملی رحمت الله علیه چند روز نورالدین جیو در خانه خود با عزت و ابروی نگاه داشت ، بعده مرکب برای سواری داد و خرج راه نیز پیش اورد و از دریای سنده گذرانید . رحمت خدای تعالی در میان دله زاك بر شیخ ملی بزرگوار بادکه با بزرگزاده احسان کرد و نیکی نمود ، وحق تعالی اجر احسان اورا خواهد داد وضایع نه خواهد کرد . چنانچه در قران فرموده است . ان الله لا یضیع اجر المحسنین .

مثنویات

حق تعالی اجر نیکوکار را — چون کند ضایع عمل ابرار را
خیرا وشرا ذره در قران شنو — هر یکی در کار خود دانی گرو
هم بدنیا اجر یابد افرین — از ملك جانا هم از اهل زمین
در قیامت اجر یابد نور رب — هم شراب وهم کباب و هم عنب
هم بیابد حور هم قصر شفیع — هم بیابد باغ هم تخت رفیع
دیگری قوم که کردند ان جفا — زان جفا حاصل نمودند صد خطا
زان خطا حاصل نمودند تا ابد — لمن خلق الله (٦٤٧) زان افعال بد

لعن به ظالم روا دان ای رفیـــــق　　زانکه ظالم نیست بر عالم شفیـــق

یافتند درین جهان لعن و بـــلا　　در حشر فی النار گردد مبتـــلا

راحت جنت نیابد ان فریـــــق　　ظالمان را این بود اجرای رفیـق

هم به دنیا هم به عقبی دان ذلیـل　　اجر ظالم این بود بشنو خلیـــل

ای عزیز من ! چون نور الدین رضی الله عنه از دریا گذشت دو یار از قبایـل همندزی بایشان در خوردند و همراه شدند ٠ چون از کنار دریا روان گشتنـد بدولت اباد رسیدند و ازانجا نیز بیشتر رفتند ، دیدند که از پیش بنجاره مـی ایـد و دو گوجر همراه بنجاره بودند ، پیش نور الدین جیو امدند و ازان یاران همندزی بارکزی حقیقت نورالدین جیو پرسیدند و ان کم عقلان بگفتند ، گوجران گفتندکه شما همراه ایشان بگذارید تا افت و زیانی بشما نرسد ٠ وان بارکـزی از ترس گوجران از نور الدین جیو بیزار شدند ٠ اخر گوجران گفتندکه شمـا صاحبان ما اید ، بیایید برای شما طعام بپزیم و بخورانیم ٠ اخران بارکـــزی که پدرانش بارکزی بودند و مادر ایشان از واهان هند بودند از نور الدیـــن جیو جدا شدند ، درخانه ان گوجران رفتند (٦٤٨) و نورالدین جیـــو درانجا ماند و از سبب جدا شدن همراهان بسیار دلگیر شد ٠

اخر چون وقت نماز پیشین رسید ان گوجران امده نورالدین جیو را گفتندکـه وقت نماز رسیده است نماز نمیخوانی ؟ نورالدین جیو گفت اب برای وضـــوء بیارید ٠ چون اب اوردند و نورالدین جیو وضوء ساخت وبه نماز استاده شـــد ان گوجران ظالمان کافر کیش فرصت یافته تیغ بر جان مبارك نورالدین جیـــو

انداختند و دران حال شهید کردند و ان ستمگران سر نورالدین جیو را از تن مبارک او جدا ساختند و پیش بعضی سرداران یوسفزی و دلهزاک بردند و هیچ فایده نیافتند عاقبت پشیمان شده خاسر در دین و دنیا گشتند ٠

مثنویات

ان ستمگران بی باک از خدا   می نترسیدند کردند ان جفا
عاقبت ان قوم ظالم خوار شد   لایق ویل وعذاب نار شد

ای عزیز من ! چون مردم دله زاک واقف شدند که نورالدین جیو رفت جمع شده و خیرالدین جیو و دولت را محاصره کردند با انکه پیش خیر الدین جیو هیچ سلاح نبود ازمهابت و هیبت کسی قدرت نداشت که نزدیک (٦٤٩) ایشان برود تمام روز پیرامون ایشان میگشتند و گفتگو میکردند یکی گفت اگر شما پیر زاده اید و صاحب کرامات اید خود را از ما خلاص گردانید ، خیرالدین جیو فرمود که کرامات ما نمی بیند که بی سلاح تنها نشسته ام و شما هزاران پیرامون ما میگردید و هیچ کسرا قدرت نیست که نزدیک ما بیاید و اگر کرامات از من میخواهید یک شمشیر بدست من بدهید وکرامات من به بینید اخر هیچکس رازهره نبود که شمشیر بدهد ٠

قطعه

نترسد شیرز ایشان ای جوانمرد   اگر باشد شغالان صد هزاران
نتاند حمله کردن بز هیز بر   اگر مرده بود افتاده بی جان

همچنان تا شب محاصره داشتند چون شب درامد جا بجا پاسبان نشاندند تا اخر خیرالدین جیو و دولت نیم شب ازانجا برامدند و پاسبانان واقف شدند نعره زدند که اینك فلان میرود و از هر جانب ان نامردان دویدند خیرالدین جیو و دولت رضی الله عنهما را درمیان گرفتند . چون خیرالدین جیو رضی الله عنه به هرجانب روگردانیدی ازپیش ایشان گریختی وانعقب مردم دیگر به تیر و سنگ زدی . اخر (٦٥٠) بی جان شده خیرالدین رضی الله عنه افتاد و مرغ روحش از قفس تن پرواز نموده بسوی باغ فردوس برین صعود فرمود ، عند ملك مقتدر قرار گرفت .

مثنویات

گفت پیغمبر شنو مرد تمیز — حق تعالی روح شهید ای عزیز

سبز بال و پر دهد بعد ممات — تا پرد هر سو که کم خواهد در جنات

میوه ها و باغ فردوس برین — میخورند و می برند و کن یقین

زیر عرش او یخته قندیلها — استراحت میکنند انجا فتا

لا یموت بل حیات اند نزد حق — یرزقون در باب شان امد طبق

قول حق را حق بدان قول رسول — شك مکن در قدرت حق ای فضول

بعده ان ناترسان و بی باکان بیگناه طفل را نیز به قتل رسانیدند و هیچ ترس خدای تعالی در دل خود نیاوردند . دست خیرالدین جیو و سر دولت رضی الله عنهما بریدند ، پیش سرداران مردم یوسفزی فرستادند و مردم یوسفزی سر شیخ عمر و دولت و دست خیرالدین رضوان الله علیهم برده پیش

بی‌بی شمسو رضی الله عنها نهادند ، بی‌بی برخاست بوسه به سر شیخ عمـــــر دولت و بر دست (٦٥٤) خیرالدین رضوان الله علیهم داد ، فرمود رحمـــت خدا بر شما باد که ثابت قدم رفتید و از اختیار و همت خود برنگشتید وجان‌شیرین را در راه حق فدا کردید • باز روی خود بسوی مردم یوسفزی کـرد و گـفت ، — فرزندان من به دزدی و زنا کشـته نشده اند که سر ایشان بریده پیش مـــــن اوردید • پسران من مردان بودند بسیار شما را در ته تیغ دراوردند وخــود نیز کشـته شدند و این همه از قضا و تقدیر پروردگار خود میدانم و گرنه شما راچـه قدرت باشد که به فرزندان من بدی نتوانستید دید •

مـثـنـویـــات

اگرعز و جاه است وگر ذل تیـــد   من از حق شناسم نی ازعمر و زید

اگر نه که سلطان اشارت کـــــند   کی را زهره باشد که غارت کـــــند

ای عزیز مـــن ! ان بی‌بی صابره در چنین واقعه ها اب دیده نشد و نه گاهـــی دست بر سینه و سرزد وجرعه صبر بر مصیبت فرزندان نوشید •

قطعـــــــــه

جرعـه صبر بر مصیبت دوســـــت   تلـخ تردان ز زهر پیش نصیـــب

هرکه نوشید مرد میـــدان اســت   گـرنثار یار جان هسـت غریـــب

ای عزیز مـــن ! بعضی مردم (٦٥٢) بی‌بی شمسو رضی الله عنها را پرسیدند که قبیله داله زاك بفرزندان تو چنین کار کردند حق تعالی بایشان چه خواهـــد

کرد؟ بی بی جیو بو ته کاه از زمین کشیده در اب انداخت فرمود چنانچه این کاه از بیخ بر اورده و در اب انداخته شد و اب انرا ربود ، همچنان این قوم را حق تعالی از وطن خود بر اورده پریشان و سرگردان خواهد کرد ؟ باز سوال کننده پرسید که به مردم ما حق تعالی چه خواهد کرد؟ پیش بی بی جیو اش افروخته بود ، هیزم افروخته گرفت بر زمین زد و اخگرش به هر جانب پریشان شد فرمود چنانچه اخگر این اش پریشان شد همچنان حق تعالی این قوم را خراب و پریشان خواهد کرد همچنان بعد از چند گاه حق تعالی بر قوم یوسفزی قحط نازل نمود ، چهار سال باران رحمت بر ایشان نبارانید . اکثر خوار شده وطن را گذاشته پریشان شدند و فروخته گشتند تا به بلخ بخارا رسیدند و دختران بعضی مردم یوسفزی بدست تهیما افتادند و بکسب و هنر خود نشاندند کده (٦٥٣) و بعد ان اکبر بادشاه لشکر برایشان تعین گردانید و سردار لشکر زین خان بوده و باقیمانده را اکثر به قتل رسانیدند . فرزندانش اسیرساختند تا به هندوستان رسیدند و الحال نیز ازان مردم چیله های بادشاه هستند قبیله دله زاك را نیز جلال الدین اکبر بادشاه جلا وطن کردند و به هندوستان بردند تفرقه و پریشانی این قوم معلوم است که کم شهری باشد درهندوستان که مردم دله زاك دران نباشد و باقی احوال این طایفه انشاء الله مذکور خواهد شد . و بدانید که پیش از وقوع این واقعیت ها ان حال را حق تعالی بر بی بی شمسو رضی الله عنها کشف گردانید .

تدامـــــه

حق تعالی کشف گردانید بیـــــش ... انچه خواهد کرد با ان قوم بــور

بر دل صاف نبی ظاهر نمـــــود ... انچه حق ظاهر کند درد و صور

بیان وصف فرزندان پیرد ستگیرقد س سره که هریکی وصف اصحاب کبار داشتند

ای عزیزمــن ! شیخ عمر رضی الله عنه مظهر وصف صدیق اکبر بود ، زیـــرا که وصف صدیق وعلم وحلم ومهرو مروت در ایشان بسیار بود (٦٥٤) چنانچه مروت او بالا مذکور اســت .

مثـــنویـــات

هرکه را باشد بدل صدق و صفـــا ... مظهر صدیق دان ان مجتبـــی

برهمه خلق خدا مشفـــق زخویـش ... این چنین کس عین دان صدیق کیش

سینه اش پر بود ازعلــم رســـول ... بود از گفتار بسیـــاری خمول

هرکه کم گفتار باشد درجهـــــان ... شد سلامت ازخطا بشنوجو ا ن

هرکه شد سالم بیابد او نجـــــات ... ازهوای نفس خود گیرد بـــرات

و خیرالدین رضی الله عنه مظهر وصف حضرت علی بوده زیرا که در ایشان صفت شجاعت و سخاوت و فقر وعیب پوشی بیشتر بوده .

مثنـــویات

هرکه را باشد شجـاعت بیشـــــتر ... هم بود اورا سخاوت بیشـــــتر

عیب پوشی هرکه را باشد منتشر　　　هم بود او را فقیری بیشتر

مظهر وصف علی دان آن ولی　　　وصف آن حضرت در ایشان منجلی

این بروز است نی تناسخ کن تمیز　　　این تصرف در علی دان ای عزیز

و در نور الدین رضی الله عنه وصف حضرت عثمان بیشتر ظاهر نمودار بود

مثنویات

هرکه را باشد زحق شرم وحیا　　　مظهر عثمان شناسی ای فتا

انکه در وی علم وحلم است بیشتر　　　رتبه او نزد مولا بیشتر

وجلال الدین جیو رضی الله عنه مظهر وصف حضرت عمر بوده وصف آن حضرت در ایشان (٦٥٥) اکثر و بیشتر ظاهر و با هر گشته ، یکی انکه صورت مهیب داشت کسی رو بروی او چشم دچار نتوانستی کرد و هرکه دیدی مهابت در دل او پیدا شدی واز هیبت او کسی زور و ظلم نتوانستی کرد و اکثر فتح و نصرت از پیش روی او ظاهر گشتی و از شنیدن نام ایشان عدو را زهره اقامت نبودی ، اکثر قبایل افغانان از سرحد ملک قندهار تا سند در اطاعت ایشان در امده بودند و صفت جمالی وجلالی در ایشان مساوی ، همچنین وصف شهوانی وغضبی در ذات او معتدل و این همه صفتها در حضرت عمر رضی الله عنه موجود بودند و بدانید که معنای عدل انست که صفت جلالی و جمالی و شهوت وغضب درخود به حد اعتدال نگاه دارد و صفت عدالت وقت دست دهد که شهوت وغضب در اطاعت عقل که وزیر روح است در ایند و مغلوب عقل گردند .

بیـــــــت

عقلت وزیـر داد که دارد با اعتـدال شهوت غضب که دو حکام روح را

باوجود ان شوکت و هیبت که جلال الدین جیو داشت هرکس که روی ایشـــان

بدیدی بی اختیار بروی مایل شدی و نخواستی که از خدمت ایشان (٦٥٦) جدا

شود ٠

قطعـــــه

کاشکی منکر بدیدی یار مـــن تا زکـفرمنکـری کـردی ابـا٭

دست از طعن زلیخا باز داشـــت چون بدید ند حسن یوسف ان نسـا٭

چون جلال الدین جیو در رحم ما در بود پیر دستگیر قدس سره با یاران فرمـود

که در رحم بی بی شمسو پسر است سعادتمند که بسیار مردم در متابعت وی درایند

وکار های بزرگ از دست او بظهور خواهد رسید ، اما بشرطیکه در وقت تولـد

اواز زنان نشنود تا انکه اذان و تکـبیر نه شنوانند ، و از همین سخن بعضـــی

مردم خانه واقف گردانید ند ٠ چون وقت تولد نزدیک رسید پیر دستگیر بســـیار

تا کید کـرد هرگاه که این طفل تولد شود تا امدن من کسی سخن از زبـــان

خود بر نیاریـــد ٠ چون جلال الدین جیو از رحم ما در جدا شد زنی بیخبر از

دردرامد گـفت مبارک باشد درین میان زنان دیگر سخن نیز گـفتند ٠ چون پیـر

دستگیر قدس سره در خانه امد دید که زنان سخن باهم میگویند ٠ پیردستگیـــر

فرمود که من نگـفته بودم تا من نیایم کسی سخن نگوید ایشا ن گـفتند که اهلخانه

کسی سخن نگفت زنی بیگانه از در درامد گفت مبارک باد ، لاجرم زنان دیگر نیز سخن گفتند • پیرد ستگیربسیار دلگیر شده (۷۵۷) اخر اذان و تکبیر درگوش ایشان گفت ، برامد یاران مبارک بادی دادند ، پیرد ستگیر فرمود که زنان به سخن من عمل نکردند و اگر نی درجه ٔ این پسر بکمال میرسید ، الحال نیز درجه و مرتبهٔ بزرگی از جبین او ظاهر ولایحه گشته •

بیت

بالای سرش ز هوشمندی می تافت ستاره بلندی

کمال الدین رضی الله عنه صفت اصحاب داشت ، مرد ساده و پاک دل بود ، کبر وحسد در دل نداشت ، همواره به ذکر و کتاب مشغول بودی ، مرد گوشه نشین وکم ازار بود وعیاش •

قطعه

عیش دارد در حیات خود کسی هرکه بی حرص وحسد باشد جوان

انکه قانع زیست خوشدل زیست او صاحب حرص وحسد در نار د ا ن

ای عزیز من ! الهداد و دولت نیز فرزندان پیر دستگیر بودند ، هر دو در حال مراهقی در غزای کلان شهید شدند و دران ایام که فرزندان و یاران پیرد ستگیرقدس سره شهید شدند ، و مرغ روحش از قفس تن ناسوت بسوی باغ قدس لاهوت پرواز نمود روز های عاشورا بود ، سنه هجری ۹۸۹ نه صد و هشتاد و نه بود •

مثنویات

مرغ روح ازباغ لاهوت امده ‌ ‌ ازفسون حق بنا سوت امده

تا ببیند ملک صورت را نیکو ‌ ‌ راحت و (٦٥٨) رنجش بداند مو به مو

چیزها از ضد شود ظاهر بچشم ‌ ‌ وصف علم از چه شود ظاهر بخشم

قدر عقبا را زدنیا او بدید ‌ ‌ زانکه از محنت شود راحت پدید

چونکه مرغ روح از ناسوت تن ‌ ‌ کرد پرواز و رسید اندر وطن

شکر گوئید که برستم از بلا ‌ ‌ عاقبت روشن شود بر مبتلا

قدر این علم بدانستم از ان ‌ ‌ پیش ازین قدرش ندانستم بدان

از سفر قدر خضر دانسته نشد ‌ ‌ قدر خانه در سفر دانسته شد

از سفر سوی حضر شهزاده ها ‌ ‌ رفته در عاشوران پروانه ها

مرغ لاهوتی بودند از امر حق ‌ ‌ بازرفتند بر علی مس نه طبق

باد زایشان اصفیاء هم چار یار ‌ ‌ راضی وخشنود در دار القرار .

بیان صندوق یافتن پیر دستگیر قدس سره وبردن ان بملک بیستور ودفن نمودن ان در ان ولایت .

ای عزیز من ! چون بالا مذکور بود که ان بی باکان صندوق پیر دستگیر قدس سره را در دریا انداختند . چون اب ، ان صندوق را خیلی راه برد اخر بسوی ساحل انداخت چون حق تعالی خواست که هیچ حیوان درنده مزاحم استخوان گرامی پیر دستگیر قدس سره نشوند (٦٥٩) بعضی یاران را انجا حاضر

ساختند و صندوق پیر دستگیر از انجا برداشتند و بجای نیکو محفوظ گردانیدند اخر چون جنگ و جدل بر طرف شد کمال الدین و جلال الدین رضی الله عنهما را از حال صندوق واقف گردانیدند ، فرمودند بسوی ملك بیتور ببرید و در پهلوی قبر محمد کمال رحمت الله علیه دفن گردانید و زمین ان ولایت را تشریف بخشید و در عالم مشهور و نامدار گردانید ٠

مثنویات

ارزو دارد سما بس رفیع	کاشکی من ارض بودی بس وسیع
تا قدم بر من نهادی انبیاء	هم بروی من برفتی اولیاء
هم نشست و خاست کردی بر سرم	دفن در بطنم شدی ان محترم
فخر بر عرش برین ارم بحق	گردهد این مرتبه رب الفلق

و الحال قبر مبارك پیر دستگیر قدس سره در ان سرزمین است و اکثر مردم ان ولایت در شب جمعه به زیارت قبر پیر دستگیر میروند و مراد خود از حق تعالی می یابند و در هر دو عید یار و اغیار کمتر کسی در خانه میماند ، اکثر مردم به زیارت پیر دستگیر قدس سره میروند و انجا میدان خوب واقع شده است جوانان انجا اسپ (٦٦٠) میدوانند و تیر می اندازند و بازی میکنند بـه اخر روز بخانه میروند ٠

مثنویات

شد شرف مر هر مکان را از مکین	ادمی را شد شرف علم و یقین
از یقین عرفان ترا حاصل شود	اضطراب و شك ز دل زایل شود

اصل علم و هم عمل دانی یقین　　از عطا و لطف حق خوانی یقین

نی شود حاصل ترا از کسب تن　　گر بداری روز و شب تن در محن

هر که را حق الیقین امد ز حق　　شد یگانه با خدا بشنو سبق

چون یگانه با خدا هرجا بود　　ان مکان را عزت از دانا بود

فخر ارد بر مکانهای دیگر　　ان مکان کو هست کامل را مقر

زان مکان مقصود یابد مستمند　　سجده گاه عارفان گردند بلند

بیان قید افتادن جلال الدین جیو رضی الله عنه بدست مردم یوسفزی و سبب خلاص شدن ایشان و امدن اکبر پادشاه از لاهور تا به شهر اتک و خلاص نمودن تمام صحابه پیر دستگیر قدس سره را و جلا وطن کردن قبایل دله زاک را قتل و اسیر ساختن قبایل یوسفزی را :

ای عزیز من ! چون بالا مذکور بود که مردم یوسفزی قصد کشتن جلال الدین جیو کردند ، ایشان خود را در دریا انداختند شناوری (٦٦١) کرده خیلی راه رفت و دران روزها جلال الدین جیو پانزده یا شانزده ساله بود . چون از نظر ظالمان غایب شد و شب نیز درامد و خود را بکنار بر اورد و شب به ساحل دریا گذرانید چون طلوع صبح شد زنی از قبیله محمندزی که کدخدا شده بود در مردم یوسفزی سبو گرفته وقت سحر به کنار دریا رسید . چه بیند که افتاب بر لب دریا بر امده است زنکه از مشاهده تجلی نور جلال الدین جیو حیران شد گفت کیستی و کجایی ؟

پسر کدام نیابختی ؟ فرمود از مردم قبیله افغانم . زنکه گفت خود را از من

نهان مکن ، ترا از دست دشمنان نگاه خواهم کرد انشاء الله تعالـــــی ،
چون بدین معنی قسم خورد ، بعد ان جلال الدین جیو فرمود که ما از فرزندان
پیر روشانم جلال الدین نام من است ان نیک زن گفت خاطر خود جمع دار ،
تو بجای فرزند منی من ترا مثل قرت العین از گرد اغیار نگاه دارم • اخــــر
جلال الدین جیو را بگوشه پنهان نشاند و خود سبو پر کرده بخانه رفـــــت ،
از خانه طعام بر داشت پیش جلال الدین جیو (٦٦٢) برد و خورانید ، چون
شب در امد چادر را بر سر جلال الدین جیو انداخت همراه خود بخانه بـــــود ،
در خانه خود پنهان نشاند اخر صاحب خانه امد و اهل خانه اش گفت که مـــن
یک سخن بتو خواهم گفت اگر بکسی نگویی • صاحب خانه فرمود بگو زن گفت
که پسر پیر روشان بدست من افتاده است ، در خانه خود اورده ام • صاحـــب
خانه گفت کجا است حاضر کن ، چون جلال الدین جیو را نمودند •

مصـــــــراع

ماه ظاهر بر میان اخـــــــــتران

انکـس بشناخت زیرا که ان مرد اطاعت پیر دستگیر قدس سره در امده بـــــود
و دوستی خاندان پیر دستگیر در دل داشت اخر زن را گفت که تو این اتـــش
را چرا در خانه اوردی ؟ زیرا که این پنهان کی خواهد ماند •

بیـــــــت

زیر خس اتش نهان کردن بدان از ابلهی است
کی کسی پنهان کند در زیر انگشت افتاب

وازجانب اکبر بادشاه نیز نوشته نامشتمل بر حقیقت ، خلاف حال جلال الدین جیو به عبدالله خان نوشت • عبدالله خان برپی ان شدکه به نوعی جلال الدین جیورا دستگیر سازد • جلال الدین جیو بر این حال اطلاع یافته نعل اسپان را واژگونه بست و ازبلخ برامد و چند کس‌راازهمراهان‌یکی یوسف نام فخرالدین خیل که خال پدر رحیمداد پسر ولیداد بود و چندین دیگر را برجای خودگذاشت که شما چند روز درین مقام باشید تا بدیدن شما برامدن مراگمان‌نبرند ، خودبدان صعوبت راه مسارعت نموده به محنت تمام به بنگش‌رسید •وازراه مده‌خیل تا هنگو شده ولشکر بنگش‌یایان راجمع نموده جانب تیراه متوجه شد وولیداد پسر خیرالدین جیو نیز ازمقام لوجک با جمعی که همراه او بودند باستقبال شتافته درنواحی‌ملاقات نمود و از حقیقت جنگهای که با نظرچپه واقع شده وکشته شدن عسکری و پوپل وغیره یاران ظاهر ساخت ، جلال الدین جیو تمام پراگندگی هارا دران جا جمع اورده رفته در تیراه نشست وحدت‌علی راکه درباجوړ با مردم ان جای طلب داشت ووحدت‌علی با یاران امده ملازمت نمود و چون خاطر شریف‌جلال الدین جیو ازوی ازرده بود التفاتی که پیشازاین درحق وی مبذول داشتی ظاهر نفرمود ووحدت‌علی هرچند به عجزوانکسار (٦٩١) پیش‌امد وخود را درپای جلال الدین جیو انداخت، هم التفاتی نه نموده سبب رنجش‌ان بود که درغیبت‌جلال الدین جیو وحدت‌علی در طرف باجوړ به سرزمین نام کافریکه درکوهستان‌انطرف کافر بدکیش‌چراغ کش بسیار اندلشکر کرده بود • قلعه اورا به غلبه فتح کردند ودختر اوراکه جمیله روزگار بود —

درعقد نکاح خود اورد • و این معنی به استفسار جلال الدین جیو از وی این کـــار به ظهور رسید موافق طبعش نیامد و از وحدت علی دل ازرده شد • بعدازدیری این کلفت رفع گردید • وحدت وولیداد پسر خیرالدین جیو و بی بی کمال خاتون دخـــتر پیرد ستگیر قدس سره به اکـثرقبایل افغانان روشانی طرف باجوړ روان ساخت — وجلال الدین جیو قرارداد نمود که من بااهل وعیال خود بی بی شمسو راکه به جانـب قندهار رفته ودیگر مردم که درقبایل وزیر اندجمع نموده متعاقب شما انشاء اللـــــه برســـــم •

بیان قید افتادن وحدت علی وولیداد و بی بی کمال خاتون باجماعه ایکه همراه ایشان بودند

ای عزیزمن ! چون وحدت علی وغیره این جماعه به ولایت سوات و باجوړ درامدند زین خان (٦٩٢) کوکه با فوجهای بسیار مض . بر سر این جماعه رسید ، اینها پناه به کوهستان که درتصرف کفار بود بردند وکفاران سرزمین چون ازوحدت علی سبب خراب ساختن زین الله کافر درتاب بودند • فرصت دانسته امان ندادند جنـــگ وعداوت برپا ساختند ووحدت علی حیران وپریشان درمیان ماند و زین خان ازبی امنی شان واقف نبود • وعهد نامه مشتمل به سوگند نمك اکبر بادشاه نوشت که ازاری بشما نخواهد رسید ، برخلاف گذشته اطاعت به جا ارید وامده ما را به بینید • این جماعـه باهم نشسته مشورت کردند • که مارا ازکافران امان نیست و از زین خان نیز • به هرحال زین خان عهدنامه به سوگند نمك بادشاه نوشته دست اویز به هم رسیده هم پیش او باید رفت • همچنان کردند ، و زین خان همه این جماعه را مغلول کرده طرف لاهور

روان ساختند و جلال الدین جیو مع اهل وعیال از ملك تیراه فرود امده جانب باجور و ان نواحی متوجه شده تانزدیك رسیده بود • كه خبر دستگیرشدن ولیداد ووحدت علی باجمیع قبایل وا هل وعیال افغانان بدست زین خان به جلال الدین رسید • بسیار مغموم و شكسته خاطرگردید • و زین خان با جماعه اسیران پیشتر (٦٩٣) گذشته بود و داماد زین خان باجماعه كثیر ازسوارو پیاده ازعقب می امد •به جلال الدین جیو درخورد ازجانبین جنك صعب اتفاق افتاد وعاقبت فوج جلال الدین جیو غالب امد و جماعه مغل شكست خورده درمیان دره ٔ كوه درامدند و اینها تعاقب نمودند • همه را به قتل اوردند وجلال الدین جیو برگشته باز به جانب تیراه رفت و زین خان به استماع این خبر با جماعه اسیران دشمن تر شد همه رابه طوق ها و زنجیر ها در گردن بسته جانب لاهور روان ساخت وحاجی گدای كه شمه ازحال او پیشتر بیان شد یكی ازمریدان كامل حضرت هادی قدس سره بود ومرد مجذوب ولا یعقل روزگار بوده او نیز در زمره اسیران افتاده بود چون اسیران به كنار لاهور رسیدند حقیقت واحوال ایشان را با كبرباد شاه كسی گفت درمیان اسیران شخصی است كه همواره برقعه بر سرمیدارد وروی خود را باكس نمی نماید و نه روی كسی می بیند و دایم درمراقبه می باشد •

بیت

هركه را دل صاف شد ائینه وار   او درون دل بیند روی یار

انكه دردل بود شاهد به دوست   او نه پردازد به رنك وقشرو پوست

چون اکبر بادشاه وصف (٦٩٤) حاجی گدای شنید شایق دیدن ایشان شـــد فرمود پالکی بفرستید وان شخصی را بیارند • چون این مذکور پیش بادشاه گذشـــت کسی امده این حقیقت رابه حاجی گدای گفت که بادشاه پالکی فرستاده است تــــرا طلبیده اند • حاجی گدای فرمود که من اکبر بادشاه را نخواهم دید ، انکس گفت چه میگوئید که پالکی رابه ان کنار دریا اورده اند ، حاجی گدای فرمود که اب بیارید تاغسل نمایم • چون غسل کرده جامه سفید پوشید ، رفته بجای خوابگاه خود چادر برسر انداخته خسپید چون پالکی را کسان پادشاه به این کنار پیش حاجی گدای — اوردند خواستند که حاجی گدای را خبر کنند • رفتند دیدند که خوابیده اند • هرچند که فریاد وندا در دادند هیچ حرکت از وجود او ظاهر نشد اخر چادر ا ز سر ایشان برگرفتند دیدند که جان رابه جانان داده خوابیده اند •

بیـــــت

جان به جانان ده واگرنه ازتوبستاند اجل | خود تو منصف باش ای دل این نکو وان نکو

مثنویـــات

این چنین یاران بودند ان شـــاه را | روشنی ازخور بود ان مـــاه را
ازمریدان حال پیران را نگـــــر | انچه اندر دل زبان ارد بـــدر
گفت پیغمبر که من شهرم زنـــور | ان بود در •••• هزای پرسرور

حید راست ان شهر را درای مریـــد (٦٩٥) انچه اندر شهر از در شد پدیـــد

چون حقیقت این واقعه اکبر بادشان شنید تعجب نمودند • بعد وحدت علی راوولیداد

را بابعضی از یاران نامدار به قلعه رنتبول فرستادند و بی بی کمال خاتون رضی الله عنه رابا فرزندان یکی خیرالله ودیگر میرزا جانی را حواله قاسم خان میر بحر کردند ٠ودران روز ها که جلال الدین جیو به جانب ماوراء النهر تشریف برده بودند ٠ کمال الدین جیو به ملازمت اکبر باد شاه رفت ٠ اکبر باد شاه او راد رقید نموده پیش از وحدت علی وولیداد به رنتبول فرستاده بود ٠ اخر اکبر باد شاه این هرسه تن رابه درجه شهادت رسانیدند٠

بیان خلاص شدن احداد جیو ازقید مــردم مغــل

ای عزیز مــن ! چون پیش ازین مذکور بودکه احداد رامعه والده اش ووالــده میرزا خان جیو قبایل ورکزی و افریدی گرفته با مراء اکبر باد شاه داده بودند ٠ پوشیده نماند که چون احداد با مادر درقید اصف خان افتاد ، بازگشته احداد را بنظــر باد شاه حواله ایشان نمود و اصف خان جاگیر داشت ، درمارهره احداد را بــا والده به قصبه مارهره فرستاد ٠ چند سال دران پرگنه بود و الحال هم دران قصبه که احداد جیو نماز می خواند ٠ ان مسجد موجود است ٠ حق تعالی چنــان توفیق بخشیده بودکه به گفــته (٦٩٦) غیر اکثر اوقات به خواندن و نوشتن شغــل داشتی تاانکه دستگاه خوب پیدا کرد و اکثر کتاب فارسی را مطالعه درست کردی ومعنی انرا به مقدار خود دریافتی چون به بلاغت رسید جلال الدین جیو بعضی یاران را فرستاد و ایشانرا به عزار حیله وفن ازان جا براوردند ٠ چند جا بدست مردمــان باد شاهی گرفتار شده بودند ٠ به بسیار مکر و حیله خود را خلاص گردانید ٠ بعــده راه کوهستان گذاشته جانب گوالیر رفتند و چند ماه درخانه استاد خود یعقوب کشمیری

گسند رانیـــد •

چو ن دانستند که مردم بادشاهی ازجستجو ساکن شدند بعد راه کوهستان راپیـــش گرفتند حق سبحانه تعالی درمحافظت خود داشته تابه کوهستان تیراه رسائیـــــند • و مادرش درهندوستان به رحمت حق پیوست • چو ن جلال الدین جیو ازامدن و ـ خلاص شدن احداد جیو واقف شد • بسیار شادمانی نمود وبعض یاران را پیشبـو ا فرستادند • احداد جیو را باعزت و ابروي اوردند • چون به ملازمت جلال الدین جیو رسید جلال الدین جیو برخاسته برادرزاده خود را درکنار گرفت وچشم را پر اب ـ گردانید وبوسه بر سر و چشم داد • تمام قبیله پیردستگیر قدس سره و روشانی (٦٩٧) شادي نمودند • جلال الدین جیو درتربیت احداد جیو مقید شد • ریاضت هـــا داد ودرخلوت ها نشاند و از هشت مقام و ازامر ونهی مقام ها اگاه گردانید •حـــق تعالی ازسبب تربیت ایشان صاحب مقام سکونت ساخت •

ابیـــــات

لاي تررا اب اندك كافیســـــت   نیك گوهر را اشارت وافـی ســـت

خراگر دریاي منبر بسته کـــــرد   ازبراي تربیت نااهـــل مـــــرد

ادمی هرگزنه گردد خـر زپنـــد   ادمی بی تربیت خـر دان بلنـد

بیان سبب امدن مردم قندهاري به خدمت جلال الدین جیـــــو

اي عزیزمـــن ! چون پیش ازاین مذکور شد • که مردم قبیله کاسی اکثر بدست

خلیفه مودود رحمت الله علیه مرید پیر دستگیر قدس سره شده بودند و شوق دیدار خاندان پیردستگیر قدس سره را داشتند اما چون دران ایام بر افغان ها از ملک ودیه خود رفتن به ولایت دیگر شان گران بود زیرا که اکثر باهم عداوت ودشمنی داشتند واز مردم کوهستان هرکه به کابل یا پشاور یابه ملتان یابه قندهار می رفت تعجب می نمودند وکسیکه به لاهور می رفت انرا مردم دیه امده طواف میکردند ۰ لاجرم مردم قندهاري ازخدمت خاندان پیر دستگیرمقصر ومحروم بودند ۰ اخر خلو پدر اسماعیل خان‌که سرداري (٦٩٨) قبیله شنواري می‌کرد اخر به سوي هندوستان براي سوداگري روان شد عمو وپدر این رقم نیز همراه ایشان راهی شدند براي خرید وفروخت ۰ وپدر فقیر دران ایام دوازده ساله بود کم ویا زیاده ۰ وعموي فقیر یوسف نام داشت ۰ اوکدخداي شده بود چون از راه ملتان کاروان به لاهور رسید ، ازکسی شنیدند که بی بی کمال خاتون در شهر لاهوراست ، اخر تفحص نمودند جایگاه ایشان یافتند ، چیزي نقد وپارچه نذر گرفتند به خدمت کمال خاتون رفتند به شرف پاي بوسی مشرف شدند چون نشستند سخن از احوال جلال الدین جیو درمیان اوردند ۰ اخر یوسف بی بی جیو را پرسید که جلال الدین جیو به کدام جانب تشریف دارد ۰ بی بی کمال خاتون سوي بین شمال ومغرب دست درازکرد که باین جانب خواهد بود ، چون ازملازمت بی بی جیو مرخص شدند اسپ ومتاع را فروخته ورخت خریده جانب ملک خود روان شدند ۰ چون به ملتان رسیدند یوسف بنشست دربار ، رخت خود اتش‌اندخت وخود بجانب بازار رفت چون اتش در رخوت افتاد بوي سوخته پارچه برخاست (٦٩٩) هرکس خبر رخوت خود گرفتند دیدندکه دربار رخت یوسف

اتش‌افتاده است • بعد ازان اتش را با اب نشاندند ، ناگاه از جانب بازار یوسف امد گفت اه این شخص که اتش در بار من انداخته است ، دشمن مال من بوده بعد ان چون شب شد چند دینار داشت • خرچ راه انرا پرتاب کرد به جانب قطب رویه روان شد ، چون صباح گشت یوسف را بجای خود ندیدند ، هرچند جستند نیافتند اخر دانستند که اتش هم او در رخت خود انداخته بود • اخر خلوخان در انجا مقام کرد خیاطان را طلب نمودند پارچه های بسوخته را از مقراض بریده بازپیوند کردند وپدر راقم را خلو دلاسا نمود باررخت مانده همراه خود گرفته به شال برد • وان دیوانه حال راه ندیده در شب بسوی قطب راهی شد ، سه شبانه روز هیچ جا ابادانی نیافت از گرسنگی نزدیك به هلاکی رسید ، اخر دیدکه در جنگل کاه ، اتش در افتاده است • و مار کلان درمیان اتش سوخته و بریان شده ، نمودار است در دل گفت که من ازگرسنگی می میرم بهتر انست که این ماربریان را بخورم اگر مردم ، یاماندم اخر از روی (٧٠٠) ضرورت گوشت ان ماررا تناول نمود بعده ازانجا روان شد چون زمانی گذشت ، مستی و بیهوشی مراورا روی داد ، در راه افتان وخیزان — می رفت و اکثر جامه اش از خار پاره پاره شد ودست و پایش به سبب افتادن بر سنگ وچوب مجروح گشته بعد سه شبانه روز بهوش امد اخر به بسیار محنت و مشقت به ملك تیراه رسید • قال النبی علیه السلام من طلب شیئا فقد وجد •

مصرع

عاقبت جوینده یابنده بود

اخر به وقت عصر نزدیک رسید از مردم دیه پرسید که خیل خانه پیردستگیرکجاست؟
ودران روزها ازترس مردم مخل خاندان پیردستگیر درکوهای تیراه پنهان می بود
وجلال الدین جیو به ملك وزیر تشریف برده وچون یوسف از مردم دیه ماء وای خیل
خانه پیردستگیر پرسید جواب دادند که ازین کوه به ان جانب است چون شوق ملازمت
خاندان پیردستگیر قدس سره را یوسف از حد زیاد داشت نتوانست که انجا
شب نماید . اخر مردم دیه را از راه پرسیدند ، چون نشان یافت به ان جانب
روان شد خیلی راه رفت شب درامد وقت نماز شام شد چند راه (٧٠١) درپیش
امد خیران شده ماند که درکدام راه بروم ، ناگاه دید که سگ سیاه از ان جانب
می اید چون نزدیک رسید دویده درپای یوسف افتاد ، چنانچه عادت سگ است
با مردم اشنا چاپلوسی می کند همچنان گردن گرفت ، یوسف از مهربانی سگ
عجب بماند . اخران سگ پیش روان شد ویوسف درپی ان راهی گشت چون
به نزدیک قبیله پیردستگیر رسید پاسی از شب گذشته بود درتفکرافتاد که درین شب ،
خانه بی بی شمسو رضی الله تعالی عنه که خواهد نمود ؟ درین فکر استاده شد
اخران سگ برگشته دامن یوسف را گرفت روان شد . یوسف دانست که این سگ
مرا به خانه بی بی خواهد رسانید اخر درپس سگ راهی شد تابه خانه بی بی شمسو
رسانید وخود اندرون خانه رفت ویوسف بردر ایستاده شد ، زود از درخدمتگار
برامد گفت توکیستی ؟ یوسف گفت پسرعثمان ازقندهار امده ام ان خدمتگار
برگشته به بی بی جیوعرض نمود بی بی ایشان راهی دانست زیرا که بالامذکور است
چون جلال الدین جیو بجانب ماوراء النهر پیش عبدالله خان ازبك رفته بود ،

بی بی شمسو رضی الله عنها فرزندان جلال الدین را و میرزاخان پسر نورالدین جیــــو
(۷۰۲) رابه شال برده بود ، و در خانه جد راقم چندگاه تشریف داشتند ازا ن ــ
سبب به خدمت بی بی جیو معرفت داشت بعده بی بی جیو خدمتگار راکه به طلبیده اخر
به خدمت بی بی جیو مشرف شد ، بی بی جیو بسیار مهربانی نمود • چند روز درخدمت
بی بی جیو بود بعدان به ملازمت جلال الدین جیو فرستاد • وجلال الدین جیو درمردم
و زیر تشریف داشت وخود را ازمردم نامحرم پنهان می داشتند ، چون یوسف بــه
ان سر زمین رسید تفحص جلال الدین نمود ، کسی جلال الدین جیو را واقف گردانید
که مرد غریب امده است • می گوید که من روشانی ام ، جلال الدین جیو فرمود شایــد
جاسوس باشد به دروغ گوید که من روشانی ام ، کسی رفته ان سگ سیاه ما رابیــارد
وپیش این مرد ببرد ، اگران سگ چاپلوس این مرد کرد و نه گزید تحقیق اســـــت
که این کس روشانی است واگر گزید بدانید که روشانی نیست اخران سگ را اوردنــد
پیش یوسف ، چون یوسف را دید درپای او دویده افتاد چاپلوس نمود اخــــر
جلال الدین فرمود که ان کس را بطلبید که مرید وخیر اندیش این خاندان اســـت ،
بعده یوسف رفته (۷۰۳) ملازمت جلال الدین جیو نمود جلال الدین جیو بسیــار
دلاسا کرد ودرخدمت خود نگاه داشت وازغایت مهربانی که بر ایشان داشت فرمود
که بجای فرزند منــــی •

ای عــزیز مـــن ! سخن این سگ که به یوسف چاپلوسی نموده بود از زبـــان
مبارک حضرت پناه نواب رشیدخان مسموع رفته و دانائی این سگ خانه پیردستگیرقدس سره
دراکثر افغانان معلوم و مشهور بود • اگر درمیان صد یاران یك اغیار خفته بـــودی

حق تعالی محنتی خیراست ای پسر — تو ز محنت خیرکی بینی نمرر (۷۰۶)

ای عزیزمن ! اورده اند که واعظی بود چون بر منبر بر امدی اول ظالمان را دعا کردن گرفتن بعد ان پند و نصیحت اغاز نمودی • شخصی گفت اورا که حق تعالی درقران بر ظالمان لعنت فرموده است • و تو هر روزکه بر منبر می برایی اول امرزش ظالمان می طلبی ! جواب داد که ای عزیزمن از دست ایشان بسیار نفع یافته ام ، لاجرم برمن دعای ایشان واجب و لازم است • ان شخص باز پرسیدکه ازایشان چه نفع دیده اید • بفرمائید ! واعظ گفت من مرد دنیا دوست بودم وعمرعزیزخود را درکاردنیا صرف می نمودم به هزارمکر و دروغ دنیا را بدست می اوردم وظالمان ازمن به زور و تعدی بازمیگرفتند چند بار به هزار محنت و مشقت دنیا را جمع کردم ایشان ازمن غصب کردند • به ناچار از دست ایشان ازکاردنیا توبه کردم و تارك دنیا شدم • وحب دنیا از دل من سرد گشت وازطفیل ایشان ازبلای دنیا وحساب اخرت خلاص شدم •

مثنوی

نگهبانی ملك و دولت بلاست — گدا پادشاه است و نامش گداست

ای عزیز ! هرکه ترا (۷۰۷) ازبلای دنیا و اخرت نجات دهد شکر و دعا برجان و ایمان او بر تو واجب و لازم است •

قطعه

شکران کرگوکه برهاند ترا — ازدهان اژدها مارعظیم
کن دعا برجان و برایمان او — تاکه داری تر زبان درفم مقیم

ای عزیزمن ! هم در مثنوی معنوی اورده است که مارگیری ماری از مارگیر دیگربذر دید چون ان مارگیر از خواب بیدار شد پیش خود ماری ندید بسیار تاسف وحیف می خورد و می گفت که کدام دشمن من مار را بدزدید • اخر افسوس خوران در پی مار دزد خود روان شد • چون خیلی راه رفت دید که ان مار دزد مرده افتاده است و مار ازوی رفته چون اورا بدان حال دید شکرانه باری تعالی بجا اورد گفت که من این را دشمن پنداشتم او دوست وبلا بردارمن بود •

بیت

گر برد مالت عدوی پرفنی رهزنی را برده باشد رهزنی

ای عزیز من ! بی بی نور خاتون دختر جلال الدین جیو می فرمود که چون جلال الدین جیو در مردم وزیر بود شخصی اسپ اورد برای فروختن • جلال الدین خواست ان اسپ بخرد ، بهای ان مناسب کرده میداد ان (۷۰۸) شخصی بان بها اسپ را نمی فروخت • اسپ را از پیش جلال الدین جیو می برد • اخر جلال الدین جیو از زبان مبارک خود براورد که من بهای اسپ تو خوب می دهم اگر از پیش من ببری از بهایش سودمند نگردی • ان شخص جهل نموده اسپ را از پیش جلال الدین جیو برد • چون یوسف دید که اسپ را از حضور جلال الدین جیو روان کرد وجلال الدین به زبان خود فرمود که از بهای اسپ بهرمند نه گردی • اگر این مرد جای دیگری این اسپ را بفروشد • به قیمت ان سود مند گردد • سخن مرشد من برکرسی نخواهد نشست اخر به شب برخاست و اسپ ان شخص را به کارد

زد . علی الصباح چون صاحب از خواب بیدار شد . اسپ را زخمی دید سر خود را زدن گرفت و پیش جلال الدین جیو رفت و فریاد کرد که اسپ من کسی به شب به کارد زد . الحال می میرد .

جلال الدین جیو فرمود که دزد نادیده بادشاه است من که را بگیرم ، اخر جلال الدین دانست که اگر این کار کرده باشد یوسف کرده باشد . اخر یوسف را در گوشه طلبید پرسید که این کار از تو صادر شده (٧٠٩) یا از غیری ؟ راست بگو ! یوسف گفت این کار از من واقع شده است ، جلال الدین جیو فرمود . چرا این چنین کاری کردی ؟ گفت که از زبان مبارک خود فرموده بودید اگر از پیش من این اسپ ببری ؟ از بهای ان بهره مند نه گردی و ان جاهل اسپ را از پیش صاحب روان کرد . بدانستم که اگر این اسپ را جای دیگر بفروشد واز بهای ان سودمند گردد و سخن مرشد من به کرسی نخواهد نشست . خدا ناخواسته باشد که سخن مرشد من خالی برود . لاجرم اسپ اورا زخمی کردم ، جلال الدین جیو تبسم کرد و صاحب اسپ را از بهای ان خوشنود گردانید .

قطعه

سخن خالی نگردد کاملان را	اگر با قصد یابی قصد گوید
به هر جاییکه جوی هست جاری	به گرد اگرد ان سبزه بروید

ای عزیز من ! روزی یوسف استاده بود شخصی بار شلغم به پشت گاوی انداخته گاو را پیش کرده می امد . یوسف در راه استاده بود . یوسف پرسید که برپشت

گاو توچیست ؟ صاحب گاو گفت که شلغم است ۰ و معنی لفظ شلغم به افغانی بیست غم را گویند ۰ گفت کجا می بری او گفت (۷۱۰) پیش جلال الدین می برم یوسف گفت ای احمق ما یا غم نمی خواهیم که پیش جلال الدین جیو برود ۰ تو بیست غم را برداشته پیش جلال الدین جیو می بری گاو خود را برگردان وگرنه پای او را می شکنم ان شخص دانسته مطایبه می کند ، گاو را باز نگردانید هرچند یوسف گفت که پای گاو تو می شکنم او اعتبار نه کرد ۰ اخر یوسف سنگ را گرفت هم چنان بر پای گاو زد که پای گاو شکسته شد ۰ ان کس گاو را گذاشته دوید به پیش جلال الدین جیو رفت فریاد کرد ۰ جلال الدین جیو همراه او کس فرستاد که ان شخص را گرفته بیار که گاو این مرد زده است ۰ اخر رفته یوسف گرفته اورد ۰ جلال الدین جیو فرمود ۰ ای یوسف ! پای گاو این کس را چرا شکستی ؟ گفت صاحب سلامت ! من نمی خواستم که یا غم پیش صاحب اید و این مرد این بیست غم را بر پشت گاو بار کرده پیش صاحب می اورد ۰ هرچند گفتم او را که گاو را بگردان واگرنه پای گاو ترا می شکنم ۰ او سخن من نه شنید ۰ پای گاو او را شکستم ۰ جلال الدین جیو بسیار خنده کرد فرمود ، بسیار خوب کردید که پای گاو او شکسته تا بیست غم را این جا نیاورد ۰ اخر جلال الدین جیو بهای گاو (۷۱۱) و شلغم دهانید وان شخص را خوب خوشنود گردانید ۰

ابیات

گفت پیغمبر گناه دوستان بشنوای صادق زمن این داستان

هیچ مضرتله بخشد دوست را مغز گرداند محبت پوست را

از محبت خویش را مقبول کـــن　　چون قبولت کرد حق از امر کن
ذنب تو طاعت شود نزد یســـار　　زشتی تو حسن گردد بر نسگار

ای عزیز من ! روزی بی بی نور خاتون جیو می فرمود که جلال الدین د ادا خواست که به لشکر برود . یوسف نیز اراده همراهی داشت . جلال الدین جیـو فرمود که تو در خدمت فرزندان من باش . به ناچار از ملازمت جلال الدین جیـو باز ماند قضای باالله بیمار شد واخر دران بیماری از دارالفنابه دار البقا رحلـت نمود یاران که حاضر بودند تجهیز و تکفین داده به جائیکه یاران دیگر دفـن کرده بودند انجا دفن کردند . چون جلال الدین جیو از سفر امد تفحص یوسف نمود . گفتند که یوسف به رحمت حق پیوست . جلال الدین جیو بسیار دلگیر شد وچشم را پر اب گردانید . فرمود ، او درکجا دفن کرده اید ؟ گفتند جائیکه یاران دیگر دفن کرده اند . جلال الدین جیو فرمود که او (٧١٢) فرزنـــد من بود . چرا جائیکه فرزندان خاندان پیر دستگیر دفن کرده بودند انجـــا دفن نه کـــردید ؟

یاران گفتند که بی امر صاحب انجا دفن نتوانیستیم کرد . اخر فرمود که چنـــد گوسفند را ذبح کنید بر اسپان زین بفرمائید چون گوسفندان را پخته گردانیدند . جلال الدین با جماعه کثیر سوار شد . بر سر قبر یوسف تشریف برد . یاران را فرمود که یوسف را از قبر بر ارید به جائیکه اولاد پیر دستگیر دفن کردند . انجـــا دفن کـنید . اخر بحضور خود براورده در حظیره خاندان پیر دستگیر دفـــن کردند . وان گوشت را به محتاجان بخشش نمودند .

ابیـــــات

هرکه به اخلاص شد درکار دیـــن | گشت مخلص از ریا و کبر کیـن
مخلصان را دوست دارد شاه بجـان | شو خلاص از فکر دنیا ای جـوان
حب عقبی نیز کن از دل بیـــرون | گر همی خواهی شوی مخلص درون

ای عزیز مـن ! هفت سال یوسف در خدمت جلال الدین جیو به طریـق قلندران بود . بعد از ملازمت ایشان رخصت شده بجانب خانه خود راهی شـد . و درین هفت سال هیچ خبر یوسف نه رسیده بود و خانه ایشان رسم ماتم بجـا اورده چون یوسف به خانه رسید جمله عزیزانش شاد ه نمودند چندگاه در خانـه (٧١٣) ماند بعدان شوق ملازمت جلال الدین جیو در دل ایشان شد . چند یاران دیگر همرای خود گرفته مثل خانا خلیفه و خدرخان و خانو برادرش ، وحسن خان و یوسف برادر او و بلال خدمتگار خواجه عمران که ذکر او بیشتر رفته است طریـق قلندرانه گرفته روان شد . چون به شرف دیدار جلال الدین جیو مشرف شدند از دیدن یاران جلال الدین جیو بسیار خوشحال شد . مهربانی و شفقت به یاران لا نهایت نمود . بعده امد ورفت درمیان جلال الدین جیو و مردم تندهـــار پیدا شد . مخفی نماند که مردم اسی دران سرزمین مال ماء وا داشتند . اکثر اسوده حال بودند . زراعت و تجارت می کردند و مالدار بودند گوسفند وشـتر مادیان بسیار داشتند و اسم شان دران سرزمین مشهور و معلوم است و میگفتند وقتیکه حکومت قزلباش بود درسال یا درفصل یک سوار می امد . رسن های پشم

و مواشی میدادیم انرا غنیمت شمرده میرفت و مردان مردم اسی به روز به یکدیگر نیز شرط می زدند . و به هر جانب که بازی بای می دادند چند گوسفند را ذبح کرده مجلس میساختند (٧١٤) و اکثر شب سرود مینواختی بازی ورقص می کردند . و مجلس بیشتر در حضور خلیفه می بود و اکثر اوقات بدین نهج گذراندی و مردمان که ازان سر زمین امده بودند و مادیده بودیم جمله اندا و بیش سرود و بازی داشتند .

قطعه

نخشبی بی سرود نتوان بود تشنه را روده هم چو رود بود

هرکه را باطنی بود زنده نتواند که بی سرود بود

قطعه

نخشبی نفحه وارد یست قوی در این کس نمی تواند سفت

هرکه را نغمه ای نجنبانند مرده دان که زنده نه توان گفت

وچون خلوت نگاه می داشتند زن و مرد درخانه خلیفه رفته در خلوت می نشستند و در میان پرده می بود . یک جانب او مردی بودند و در جانب دیگر زن . و در وقت افطار روزه یک نان از خانه خلیفه بی نان خورش پیش هر یک می اوردند . اگر نان خورش می بود چهارم حصه ٔ نان را می بریدند و باقی را به صاحب خلوت می دادند . و هر روز دو وقت در میان زنان و مردان جای بلند می ساختند و خلیفه بران می نشست خیر البیان و مقصود المؤ مینن . پیش ایشان می خواندند .

و معنی انرا بیان میکرد (۷۱۵) و زن ومرد انرامی شنیدند . چون جمله با تمام رسیدی هریکی به قدر استعداد از خانهٔ خود گوسفند و ارد و روغن و برنج طلبیدی و در خانه خلیفه طعام بسیار پختی و مردم دیه و شهر را استدعا نمودی و طعام خوراندی . بعد خلوتیان رابه خانه ها رخصت کرد .

ای عزیز من ! چون قلعه قندهار بدست مردم اکبر بادشاه افتاد شاهبیک خان ور را صاحب صوبه قندهار گردانید . همراه او بهائی خان پسر ملک محب ارباب قبایل غوری خیل بود چند کس از عزیزان او برای خریدن اسپان به ملک شال در قبیله کاسی رفته بودند وچند گاه دران ثمن ماندند .

چون زاد وبود ، وعیش وطرب ان قبیله دیدند و باز از اکثر مردم شنیدند که این طایفه میخواهد که وطن خود را گذاشته پیش جلال الدین جیو برود .

وان مردم غوری خیل گفتند که ای مردم کاسی بشنوید که ما اول پیش جلال الدین جیو رفته ایم وحقیقت انجام را دریافته ایم . درانجا بسیار محنت و ضرور است . ما طاقت ان محنت و سختی نداشتیم باز گریخته به سوی وطن (۷۱۶) رفتیم . شما اینجا بادشاهی میکنید . سخن ما بشنوید وطن خود را مگذارید واگر وطن خود را گذاشتید اخر پشیمان خواهید شد . چون بر یاران شوق دیدار خاندان پیر دستگیر قدس سره غالب بود که منظور نظر ایشان و نه راحت بود و نه محنت .

مثنویات

عاشقان را نیست منظور نظر　　　نی بهشت ، نارو ، نی سودو ، ضرر

ناظر معشوق هستند عاشقـــــان بی خبر لا یعقل از سود و زیـان

سود خود دیدار داند درد و دار هم وصال دوست در لیل و نهـار

هجر را داند زیان خویشش را وصل پندارد جانان خویش را

چون از زوق و شوق یاران شان که در ملازمت جلال الدین داشتند جلال الدین

جیو از اشتیاق ایشان واقف گشت کتابت نوشت بدین مضمون : هر که مشتاق

لقای من است باید که به دیدن نوشته روانه حضور شوند باید که مال و ملک

خود را منظور نظر نه گردانند که حب دنیا و اخرت ضد امده اند ۰ در یک دل

جمع نه شوند ۰ چنانچه پیغمبر علیه السلام حدیث فرموده است ۰

ضد ان لا یجتمعان حب الدنیا و الاخـــرت ۰

یعنی دو محبت اند که در یک دل (٧١٧) جمع نمی شوند ان دوستی دنیا

و اخرت است ۰

بیــــت

هم خدا خواهی و هم دنیای دون این محال است و خیال است ای جنون

و یاران چون ذات های پاک خطاب ارجعی شنیدند دل از وطن تن ماء لوف

بر داشتند به سوی دوست پرواز نمودند ۰

مـــثنویات

چون خطاب ارجعی بشنیـــد روح شد روان سوی قدوسیا سبوح

تن وطن را چون خنثی بگذاشت او در پی جانان قدم برداشت او

چون یاران پیغام دعوت جلال الدین چیو شنیدند هرکه اسپ و شتر داشتند فرزندان خود را بران سوار کردند . وانچه لابدی پرتل دانستند با خود بر داشتند . باقی مال و مواشی وغله وروغن ورخت خانه چون گلیم و نمد نهالی که برای مهمانان نگاه می داشتند جمله را گذاشته شباشب ازانجا روان شدند .

مثنویات

مهاجرهرکه شد از بهر مولا — بیابد اجرخود ازحق تعالی

هران کومرد در هجرت بیابد — زحق اجرعظیم ای ناموَر مرد

سوی حق نما هرکس قدم زد — بمعنی سوی حق برداشت ای مرد

زمردحق نما حاصل شد حق — زحق حاصل شود کونین الحق

ای عزیزمن ! علی الصباح تهانه دار پیشین ازرفتن ایشان واقف شد . لشکر افغانان همرای خود گرفته درپس (٧١٨) مهاجران روان شدند چون درعقبش نزدیک رسیدند علامت بعضی پرتل که درراه افتیده بودند دیدند سرداران افغانان که همراه بودند گفتند تهانه دارخود راکه اینها سوخته اند ودست ازجان خود شسته اند وفرزندان همراه دارند . وسه صد جوان مبارز اندکم وزیاده . مبادا که ازترس جان وفرزندان یکبارگی حمله کنند ولشکر ما را شکست دهند . زیان وشرمندگی حاصل گردد . بهتر انست که تا ایشان را ندیده ایم براریم تا صلابت ما باقی ماند وصاحب صوبه قندهار نیزخواهد شنید که درپس ایشان درامده بود اما درنیافتند . ان تهانه دارنیز

سخن برادران افغانان قبول نمود بازگشته به جای خود رفت وان مهاجران از سرزمین کوچ درکوچ نموده تا به ملک تیراه رسیدند وبه تاریخ یك هزار ونو (۱۰۰۹) سال به شرف ملازمت جلال الدین جیو مشرف شدند • وجلال الدین جیو از دیدن یاران بسیار خوشحال شد چون پیش بی بی شمسو رضی الله عنها رفت ازروی خوشدلی گفت ای والده جیو ! سه صد سوار صاحب سلاح فرزندان شما امدند ، مبارك باشد • بی بی جیو نیز فرمود شما را نیز مبارك باشد •

ای عزیزمن ! فرزند دوگفته اند یکی صلبی ودیگر لطفی • وصلبی چنانچه معلوم است وفرزند لطفی مرید است ، مرپیر را وزائیدن (۷۱۹) نیز دوفرموده اند یکی صوری ودیگر معنوی • تولد صوری ازمادر وپدر است وتولد معنوی ازپیراست • داخل نشود ودرملکوت سماوات تا دودم بار تولد نشود ، چنانچه عیسی پیغمبر علیه السلام فرموده است لم یدخل فی الملکوت السموات من لم یلد مرتین • یعنی درنیاید درملکوت اسمان تا تولد نشود بار دوم •

مثنوی

اگرخواهی تولد بار ثانی — بیا بشنوز من ای یار جانی
به پیش پیر خود را مرده سازی — دیگر بگذار لهو ولعب وبازی
زخواهش ها خود را خودکنی پاك — امین داری امانت دارچون خاك
هران تلقین که پیر اندرتو بنهاد — امانت دان مده ان را توبر باد
حیات وعلم بینایی ازوجو — زبان کن لال گویائی ازاوجو

چونی خالی کنی خود را از اصوات ‌‌ ‌ شوی پر از ندای نائی ذات
چو شد خالی مرید ز هستی خود ‌ ‌ ز خواهش ها و هم از مستی خود
کند پیری درون وی بروزی ‌ ‌ دراو گویا شود گوید رموزی
تولد شد ولد سرا ابیه ‌ ‌ مظاهر شد پسر خیرا ابیه
پدر اندر پسر امد پدیدار ‌ ‌ در سرا ابیه شد ۰ پدیدار
پسر گشت و پدر بشنو رموزی ‌ ‌ تنا سخ نیست این میدان به روزی

ای عزیز من ! بعده جلال الدین جیو لشکر به بنگش (۷۲۰) کشید ؛ قلعه کوهات گرفت جنگ صعب روی نمود ۰ اخر جوانان بر قلعه امدنشتند ، خلو پدر اسمعیل خان که سردار قبیله شینواری بودند ۰ با چند عزیزان انجا شهید شد ۰ و قلعه را فتح کردانید ۰

ای عزیز من ! چون قلعه کوهات گرفتند بتمامی بنگش مطیع و منقاد گشتند ، مگر هفت دیه بالای بنگش که سردار شان ملك شیراك بود در قلعه شیخ درامدند و در نهان سامان جنگ می کردند و در ظاهر پیغام فرستادند ، پیش جلال الدین جیو که اگر چند سرداران خوب بفرستید که با ما قول و عهد نمایند که به وسیله ان به خدمت صاحب بیاییم ۰ اخر جلال الدین پایاوی خان با چند یاران نامدار برای اوردن ان طایفه فرستاد ۰ چون پایاوی خان با یاران نزدیك قلعه رسید ، بعضی سرداران ان قبیله از قلعه بر امده به پایاوی خان با یاران درون قلعه برد و بر بالای بام خانه بساط انداخته نشاندند ، غداران باهم مشورت کردند که اکثر یاران عمده جلال الدین امده اند ۰ این ها را به

قتـل رسانیم تا لشکرش زبون گردد · اخر ان کم اندیشان قصد کشتن یاران ــ کردند · چون پاپا وه خان دید که ان عدد دشمنان از هر جانب تیغ ها کشیده می ایند خود را ازبام به پائین انداخت در زیر بام خانه (۷۲۱) ملاه شیرای بوده درخانه وی در امد زن شیرای برخاسته بر در استاده شد هر چند ان بی ــ باکان جهد کشتن پاپاوه خان کردند ، ان نیاه زن نه داده باقی یاران راشهید کردند · واز پاداش عمل خود بی خبر بودند ، چون خورندگان بچه فیل که از انتقام کشیدن مادر بچه بی غمی و بی پروائی داشتند همچنان ان بی خردان وعهد شکنان از قصاص کشیدن جلال الدین جیو بی خبر و بی پروا بودنـــــد و به کثرت لشکر و قلعه خود مغرور ·

مثـــــنویـات

بچه فیل ارکشی باهوش کش　　　　مادرش زنده است بر جان ار هش

تا به زیر پانه گردانــد تـــــرا　　　　از ته پایش که برهانـد تــــرا

اخر چون جلال الدین جیو از ان واقعه واقف شد فرمود که برای صعود قلعه نردبان چوب بسازند · چون نردبان مهیا کردند شباشب بر سر قلعــــه تاخت نمودند وقت سحر نردبان را زیر قلعه استاده کردند مردم قلعه خبر ــ یافتند سلاح گرفته بر بالای قلعه ایستاده شدند ، اخر جلال الدین جیـــو فرمود یاران را که به نرد بان برائید · اول کسی که بر نردبان بر امد اودادی نام جوان قنـد هاری بود چون بر سر قلعه رسید خود را میان غنیم انداخـــت

جوان مبارز و شجاع بود ، بسیار مردم (٧٢٢) در ته تیغ در اورد وایشان را نیز شهید کردند • و بعضی یاران که در عقب ایشان بر امده بودند • چون دادی را دیدند که شهید شد خواستند که بر گردند جلال الدین جیو در زیر قلعه ایستاده بود گفت هرکه برگردد من اورا به تیر خواهم زد اخر ان یاران پای استقامت بر جای محکم کرده دست رابه شمشیر زنی دراز کردند تا انکه یاران دیگر بر نردبان برامدند • وچند صحبت روی نمود • اخر لشکر جلال الدین جیو از هر طرف بر قلعه بر امدند زن و مردان غدران رابه قتل رسانیدند •

ملک شیر را با فرزندان به جهنم فرستاد و پا یاوی خان را از انجا خلاص گردانید بعده تمام قبایل بنگش منقاد و فرمان بردار گشتند ، پس ازان جلال الدین جیو با لشکر گران بر سر شهر بیلوچ رفت و شهر بیلوچ را زد ودران شهر فرزندان سید عیسی بودند ان ها را امان داد • هرکه در جوار ایشان رفتند • انهـا را نیز امان بخشید ، پس ازان جلال الدین جیو بر قبیله عیسی خیل و سنبل خیل تاخت نمودند ، بند و مواشی ان مردم جمع کرده بسوی تیراه تشریف برد • بعد از چند گاه زن جهان خان نوهانی که بالا ذکر او رفته است عریضه نوشت که بسوی قندهار کاروان (٧٢٣) عظیم می رود و لشکر مغل کمک همراه است اخر جلال الدین جیو از انجا لشکر کشید • در عقب کاروان روان شد چون کاروان به سر حـد قندهار رفت جلال الدین جیو در پس شان رسید • سواران کمکش برگشته جنگ اغاز نمودند اخر لشکر جلال الدین جیو غلبه کرد و لشکر مغل را شکست داد ، متاع کاروان غنیمت گرفت و حصه زن جهان خان را ازان غنیمت داد پس از مرور

چند سال قصد قلعه غزنی کرد ۰

ای عزیز من ! واقعه های جنگ ها بسیار در عهد جلال الدین جیوروی ـ داده بود به تمامی ان را بیان نه کرد ۰

ابیـــات

فزون بینم او صاف شاه از حسـاب نگنجد درین تنگ میدان کــتاب

گران جمله را سعدی انشاء کــنــد مگر دفتر دیگر امـــلاء کــنــد

بیان رفتن جلال الدین جیو بسوی قلعه غزنی و شهید شدن ایشان در ان سرزمین
==============================

ای عزیز من ! بتاریخ یکهزار و دوازده سال (۱۰۱۲) از سن هجـری جلال الدین جیو سامان لشکر نموده و نردبانهای در از چوب ساخته بجا نـب قلعه غزنی روان شد ، و پدر راقم خواست که در خدمت جلال الدین جیو برود ، جلال الدین فرمود که شما را در ملازمت فرزند الهداد که لقبش رشید خان است (۷۲۴) می گـذارم وایشان به شما سپردم هرچند پدر راقم الحاح وزاری نمود که من در خدمت صاحب راضی ام قبول نیفـتاد ۰ و پدر راقم همـــواره جلال الدین جیو به ملازمت خود داشتی وخدمت حضوری فرمودی ۰ روزی پدر فقیر میگـفت که چندان به توت توام پای جلال الدین جیو می مالیدم پخش میکردیم که دستهای ماورم کـرده و بر بند انگـشتان گره افتاده بود ۰

قطعــــــــه

اگــر خواهــی بزرگــی ای جوانمــــرد   برو خدمت بکن مردان دین را
که از خدمت شوی مقبــول دنیــــــا   به زیر پا در اری کبر و کین را

اخر از روی فرمان برداری از خدمت جلال الدین جیو رخصت شده در ملازمت رشید خان جیو ماند و جلال الدین جیو کوچ در کوچ به سوی غزنی روان شد ـ چون نزدیک قلعه رسید از انجا شباشب کوچ نموده وقت سحر نردبان را د رزیر قلعه نهادند ، بعضی جوانان بر امدند دویده دروازه قلعه کشادند ۰ اکثــر لشکر جلال الدین از راه دروازه در امدند و شریف خان امرائی که در قلعه بود از روی بی پروایی بی غم خوابیده و سپاهش نیز از واقعه های زمانه بی خبرکــه ناگاه لشکر جلال الدین جیو بر سر ایشان رسید (٧٢٥) شریف خان را با اکثــر لشکرش گرفته به قتل رسانیدند ۰ و اهل خانه شریف خان در قید جلال الدین جیو افتاد و آنچه از امتعه بود در قلعه به تمامی به دست مردم لشکر رسید و دیگــر مردم شهر را امان بخشید چون یکروز جلال الدین جیو ماند در قلعه زن شریف خان گفت جلال الدین جیو را که اگر قصد رفتن ازین جا دارید پسفردا از این جـا کوچ فرمائید که تا هزاره از امدن شما واقف نشده اند که هزاره از امدن شمــا خبر یابند و به جمعیت بیایند بر امدن شما ازین جا مشکل خواهد شد جلال الدین جیو سخن ان زن استوار ندانست روز دوم هزاره به هزاران سوار و پیاده امــده گرد ا گرد قلعه فرود امدند ،چون هزاره لشکر جلال الدین جیو در قلعــه دید و طاقت گرفتن قلعه نداشتند مردم را در میان انداختند که ما برای اسـپ

فروختن امده ایم خرید و فروخت خواهیم کرد ، جلال الدین جیو جواب فرستاد اگر برای خرید و فروخت امده اید بیائید و به کار خود مشغول شوید اخر هزاره در شهر امد خرید و فروخت در میان نهاد و روز بدین معامله گذشت صبح شد (٧٢٦) جلال الدین جیو ان نیاز زن را پرسید که الحال چه باید کرد ان زن گفت که الحال چند گاه در قلعه باشید که هزاره به خانه های خود برود ، زیرا که این اذوقه سه روزه اورده باشند ، چون شما را مقیم ان قلعه بدانند به سوی ملک خود راهی خواهند شوند • اخر جلال الدین جیو اهل مشورت را طلب نمودند • سخن ان زن را در میان اورد و اکثر یاران گفتند که چگونه ان زن خیر ما بخواهد که شوهر او را کشته ووی را در قید اورده باشیم •

مقصود او انست که این جا چند روز باشید که تا صاحب صوبه کابل در رسد • وراه رفتن ما مسدود گردد • و هزاره چه مردم باشد که راه ما راتوان گرفت و با با مارو بسرو جنگ تواند کرد • و یاران به شمشیر زنی و تهور خود مغرور بودند و از تیر اندازی هزاره غافل • صلاح برامدن کردند به قول سه روز در قلعه ماندند و به قول دیگر هفت روز جلال الدین جیو در غزنی ماند • اخر پاسی از شب مانده بود • که جلال الدین جیو سوار شد • در ان شب خواب دید که دستار خود را برسر احداد می نهم • • • • ن وروان شد • بر دروازه قلعه رسید • اسپ مشکی که بروی سوار (٧٢٧) بود در عین دروازه نشست • جلال الدین فرود امد بعضی یاران گفتند شگون رفتن ما خوب نشد • باید برگشت ، جلال الدین جیو فرمود هرچه خواست حق تعالی باشد خواهد شد •

بر اسپ دیگر سوار شده روان شد. احداد جیو دران سفر همراه بود . ایشان را پردل ساخته و پاپای خان و بازید خان را با یاران سر بنی چند بله کردند . وخود همرای مردم قندهاری درمیان غول شده روان شد . چون صبح سر برزد . سواران هزاره از چهار طرف نمودار گشتند و از هر طرف تیر باران اغاز نمودند . می گفتند که از کثرت تیر بر سر یاران سایه شد وچون یاران بر سر ایشان خیز می کردند به مثل برگیان و کهن راه گریز می گرفتند ، وچون یاران باز می گشتند از عقبش بر گشته تیری زدند . بسیار یاران را زخمی کردند . واکثر به شهادت رسیدند وعمر قوال نیز دران روز شهید شد . درلشکر تفرقه افتاد . احداد جیو پیشتر رفت وهزاره درمیان فوج احداد وجلال الدین جیو درامدند . از هم جدا کردند وجنگ صعب روی نمود . واحداد دران روز از روی تیر اندازی وشمشیر زنی خود را به اندک یاران (٧٢٨) خلاص گردانید ، وجلال الدین جیو نیز بذات خود به جهد تمام درجهاد درمی امد . اخر در پهلوی زخم تیر رسید تمام روز این جهد وجدل بود . اخر روز جلال الدین جیو تشنگی غلبه کرد . در یک گوشه از اسپ فرود امد . ویاران را برای طلب اب هر جانب فرستادند . یک جا زمین تر یافتند . خواستند که انجا را بکنند واب را اورده پیش جلال الدین جیو بیارند . چون یاران به کندیدن زمین درامدند بر جلال الدین جیو از روی تشنگی حال دیگر گون گشت چون فهمید که عمرم باخر رسید انگشتری را از انگشت کشید یاران راکه حاضر بودند فرمود که این انگشتری من به احداد دهید ، انابت ودخترم بی بی علایی بر ایشان مبارک باشد . چون این وصیت تمام

رسانید مرغ روحش از قفس تن بسوی علیین پرواز نمود .

مثنویات

روح پاکان میرود سوی سما | زانکه مبداء هم معادش شد علا
روح های انبیاء و اولیا | هم نزولش هم عروجش شد سما
روحهای مومنان ای ذوالکمال | مبداء و معاد شان نور جمال
مبداء کافر بود نار جلال | هم بود معاد او خار جلال
سوی اصل (۷۲۹) خویش ... کمونی | گفت پیغمبر چنین دان بوشکی

بعده یاران دران نواحی غاری دیدند ، جسم مبارک جلال الدین بیو دران غار نهادند و در غار را سنگ پوشیدند و از انجا راهی شدند . و دران غزا بسیار یاران بشهادت رسیدند و بعضی در قید هزاره در امدند و یکصد و سیزده کس از مردم قندهاری مرتبه شهادت یافتند .

مثنویات

پیش جانان جان سپردن خوش بود | گرچه جان دادن ز تن ناخوش بود
زنده انکس دان که پیش پیر خویش | جان فدا کردد به پیش میر خویش
پیش از جانان کسی کو مرد رست | از غم هجران شنوای حق پرست
زندگی بود دوست فضل کبراست | این سخن در پیش عاشق اظهراست
هر که او بر پیر عاشق شد بجان | عشق او باقی بود بشنو جوان

دوستی نیکو بود الله عــــزیـــز　　باقی وپاینده باشد کن تمیـــز
دوستی کوشد غرض امیختـــــــــه　　عاقبت چون ریگ گردد ریختـــه
دوستان با غرض دشمن شونـــــــد　　از عداوت یکدیگر را خون خورنـد
دوستی کن بی غرض گر عاقلـــــی　　تا ازان روز قیامت برخــــوری

بعده یاران مانده متفرق باحداد جیو ملحق شده بمحنت تمام به خانـــه رسیدند ۰ وبه صحابه ماتم (۷۲۰) عظیم روی داد ۰

ابیـــــات

نی یکی دودل به دوغمگین ازانغم　　نبوده خانه خالی زماتـــم
جهان تاریک شد بر یاروا صحـــاب　　چو از رخت خورشید جهان تاب
زغم اندوه او اکثر قبایـــــل　　بودند ماتم زده کو بود عاقـــل
که فخرو کبر افغانان ازو بـــود　　گریزش از عدو در پیش اوبـود
ازحاصل بود هم دین ودنیـــا　　ازو حاصل بود عرفان مــــولا

ای عزیز من ! روزی بملازمت جلال الدین جیو شخص از مردم افغانان امـد وملازمت نمود ۰ چون چند گاه درخدمت بایشان گذرانید حال واحوال جلال الدین جیو مشاهده کرد وعرض نمود که من می خواهم که مرید این خاندان شوم امـــا در وطن کار ضروری درپیش دارم ۰ باز امدن من میسر نخواهد شد ۰ اگر دریک چیله هشت مقام وذکران بنمایی مرید میشوم والا رخصت فرمایند که به خانه بروم جلال الدین جیو فرمود که حکم پیر دستگیر قدس سره بران است که در سال یـــک

چیلـــه نگاه دارد و تو چنین میگویی ، چگونه مخالف امر پیر کار کنم ؟ اوگفت اگر چنانچه بنده عرض کرده عنایت فرمایند در ملازمت صاحب باشم و اگر نه مرخص نمایند که در پی کار خود (٧٣١) جلال الدین جیو فرمود که برو در خلوت بنشـــین با شما چنان معاملت نمایم که هم مقصود تو حاصل گردد و هم امر پیر دستگیر بجـا اورده شود ۰ اخر ان مرد اراده نمود و در خلوت نشست ۰ چون یک دهــــه در خلوت گـذرانید جلال الدین جیو پیش او رفت نشست ، فرمود که من بمطالعه کـتاب مشغول خواهم شد و تو پیوسته نظر به سوی من دار تا از مطالعه فـــارغ شوم ۰ ان مرد به گـفته مرشد خود عمل نمود ۰ اگر چه یارای کس نبودی کـیـه روی بروی جلال الدین جیو از پیش او برخاست ، بخانه رفت و خلیفه پیش او فرستاد و گفت که بپرس او را از مقام ها و ذکرها که تا کدام مقام بروی کشف شده ، چون خلیفه پیش وی امد از مقام ها پرسید حق سبحانه از توجه جلال الدین جیـــو دانش شریعت ، و طریقـــت ، و حقیقت و معرفت و ذکر این مقامها بروی کشـــف گردانیده بود ان خلیفه این حقیقت را اورده به جلال الدین جیو عرض نمـــود ۰ و در دهه دوم باز جلال الدین جیو تشریف پیش او برد و قوالان همراه بـــــودند ، فرمود که من باستماع سرود مشغول خواهم بود و تو بروی (٧٣٢) من شاهد باش ، تا جلال الدین جیو در خلوت خانه تشریف داشت او به مشاهده روی جلال الدین جیو شاغل بود ۰ اخر جلال الدین جیو از انجا برخاسته رفت ۰ باز خلیفه را فرمود که رفته حال او را دریاب که ابواب کدام مقام ها بروی مفتوح گـشته ۰

چون خلیفه پیش او رفت احوال او را دریافت که مقام قربت و وصلت و وحـــدت حـــق

تعالی بروی مکشوف ساخته و امر و نهی و انوار و منزلها در دل وی القا کـــرده امده • این ماجرا را به جلال الدین جیو عرض نمود چون دهه سوم گـذشـــت در دهه چهارم باز جلال الدین جیو تشریف برد ، فرمود که من در مراقبـــه می نشینم و تو در مشاهده روی من توجه فرمای، چون هر دو به شغل خـــود مشغول شدند بعد از دیر جلال الدین جیو سر از مراقبه بر داشت و ز خلوت خانه برامده بسوی خانه مراجعت نمود ، باز خلیفه را نزد او فرستاد و تفتیش حال او کرد ، خلیفه امده عرض نمود که از مقام وحدت تا مقام شئونت همـــه سیر ها بروی مکشوف گشته • جلال الدین جیو فرمود مقصود او حاصل شـــد • چون چیله با تمام رسید جلال الدین جیو فرمود (۷۳۳) که از خلوت برایــد چون از خلوت بر امد ، رفته بر پای جلال الدین جیو افتاد ، پا بوسی مرشـــد خود کـــرد • بعده جلال الدین فرمود الحال به خانه بروید ، کاریکه در پیش داری بکـــن ؟ او گفت الحال خانهٔ من ، خانه پیر من است و کار من کار پیرمن است وحالا از خدمت شما رفتنی نه ام و خدمت شما گذاشتنی نه •

مثـــنویـــــات

برو پیش صاحب نظر ای سنـــــی — اگر عاقلی قول من بشـــنوی
اگر یکـــنظر بر تو اندا خت مـــرد — شوی مرد از غیر تجرید فـــرد
شود قلب تو صاف ائینـــــه وار — به بینی درو نور پرور دگـــار
ازان نور روشن شود بی گمـــان — که این جسم جان است ان جان جان
مرو خام از پیش پیرای جـــوان — اگر میروی پخته روی کمـــان

اگر پخته گردی ندارد زیــــــان | اگر دور رفتی زمسر شد بــدان
اگر خام گردی جدا ز و عـــزیز | شوی ضایع و میشوی بی تمیـــز
مرو خام بشنو ز مخلص کـــلام | که این پند باقی تراو ســــلام

بیان استخوان اوردن جلال الدین جیو از ملتان غـــزنی
===================

ای عزیز من ! چون جسد جلال الدین جیو درغار نهادند شخصـــی از مردم لشکر در انجا حاضر بود ، چون از ان سر زمین روان شدند در عقبـــش (۷۳٤) هزاره رسید ۰ وان شخص را گرفتند ، خواستند که بکشند ان کس گفت از کشتن من چه خواهید کرد ، من شما را جلال الدین بنمایم ، انهـــا گفتند که خوب اگر جلال الدین را بنمایی شما را نخواهم کشت ۰ اخر ان شخص نعش جلال الدین جیو نمود ، ان ظالمان بی باکان سر و دست و پای جلال الدیـن جیو بریدند ، پیش اکبر بادشاه بردند ، اکبر بادشاه بسیار بد برد وچیزی نداد ۰ وان شخص که دست و پای جلال الدین جیو بریده بود حق تعالـــی قهر خود بروی کما شــــت ۰ در اندک روزها از قبیله ٔ دو کس زنــده نماند ، از روی زمین بنیاد وی بر داشت ۰

ابیـــــات

بابزرگان هرکه بی باکی کـــــند | دشمنی با خویشتن خاکی کـــند
هرکه شد او بی ادب با تاجـدار | خویشرا افگند او در قعر نـــار

گرنه دشمن مبسار خویـــــش را / از بزرگان بازداری نیش را

اولیاء اطفال حق‌اند ای بی تمیـــز / او قصاص طفل خود گیرد عـــزیز

یک شبی در خواب بوده رابعـــه / آن صدیقه ساجده هم راکعـــه

دزد آمد پیش او ازراه دور — / تا بگیرد چادرش آن ناصبـــور

دست خود را سوی او کرده دراز / تا بگیرد چادرش آن بی نمـــاز

کرد (۷۳۵) نابینا مرا ورا کردگار / دست خود را باز کرد آن نابکار

باز شد بینا شتی ازامر حـــــق / او زروی حرص نگرفتـــه سبـــق

باز دست دیگر کشید از چـــادرش / لیک راهی می نشد اوازبـــرش

بار دیگر دست خود کـــرده دراز / باز نابینا شد آن عبـــــد از

بانگ شد ازخداوند جلیـــــل / دور شو ازنزد یارم ای ذلیـــل

یار من که خفته است و بی خبـــر / من نگهبانم مر اورا از ضـــرر

تو مکن شومی بروزین جا دیگـــر / تا نگردی کور و کر ای بی خبـــر

دوستان حق مرنجان ای جـــوان / این نصیحت بشنو ازمن تو بجـــان

حق بگیرد عاقبت ازتو قصـــاص / ازید قاهر نگرداند خـــلاص

ای عزیز مـــن ! بعد ازگذشتن یک سال کم و زیاده ازین واقعه اخداد جیو فرمود که کسی هست از یاران که آن غار که جسه مبارک جلال الدین جیو در آن — نهاده است دیده باشد ؟ حسن پدر شیرجان تندهاری گفت فقیر آن غار دیده است ، اخداد جیو فرمود اگر استخوان اعظم جلال الدین جیو بیـــاری منت بسیار تو بر من باشد . حسین گفت جان من فدای خاندان پیر دستگیر بـــاد

انشاء الله (٧٢٦) در جانبازی خود تقصیر نخواهم کرد ۰ و لباس فقرا ء پوشید و یک پلاس بر دوش انداخت ، روان شد ۰

چون بدان جا رسید که تن مبارک جلال الدین جیو نهاده بود در ان غار نیافت ، بسیار غمگین و اندوهگین گشت ۰ اول احوال دل خود را از مردمان پنهان می داشت اخر از روی ضرورت خواست که تفحص استخوان جلال الدین جیو بکند در ان نواحی دیه بود از مردم هزاره در ان دیه رفت مقدمان ان دیه دو شخص بودند یکی علی خان نام و دیگر لوتی نام ۰ چون حسین در دیه درامد ان هر دو نشسته بودند ، حسین رفته سلام کرد ، جواب سلام دادند ، علی خان پرسید که ازکجایی ؟ حسین گفت که از پیش احداد جیو می ایم ۰ احداد جیو سلام گفته است و دیگر فرموده اند هر که استخوان جلال الدین جیو دیده باشد و بنماید احسان او بر ما خواهد بود ۰ لوتی که مقدم دیگر بود او گفت این شخص چه میگوید ؟ علی خان گفت این مرد پیغام احداد اورده است برای بردن استخوان جلال الدین جیو فرستاده است ۰ لوتی گفت این کس را پیش من بفرست ، چون حسین پیش او نشست (٧٢٧) لوتی گفت که حقیقت استخوان جلال الدین از من بپرس حسین گفت بفرمایی ! فرمود که من سخت بیمار بودم که امید زندگانی نداشتم ، اخر به شب در واقعه بی بی شمسو را دیدم که میفرمایند مرا که ای لوتی ! اخر استخوان جگر گوشه من بجای خوب نگاه کنی حق سبحانه ترا زین رنج مهلک صحت بخشد ، چون از خواب بیدار شدم ، عزیزان خود را طلب نمودم گفتم که در میان شما کسی است

که ان غار دیده باشـــد ؟ که دران استخوان جلال الدین نهاده انـــد ، یکی گـفت که من دیده ام . گـفتم بروان استخوان را ازانجا براورده جـــای خوب دفن کـنید ، ان شخص با چند کس روان شد در دل گـفت ای جلال الدین اگر توراست فرزند بزرگان و شهید گشته ٔ چون به خدمت تو میروم مرا ازمتاع دنیا بدهی ، چون نزدیک غار رسید یک انگشتری طلا یافت یقینش زیاد شـــد ، رفتـه ان خدمت را بواجبی بجا اورد ، ومرا حق تعالی ازان رنج مهلک صحت بخشید وعافیت داد .

ابیـــــات

انچه خواهی ازبزرگان ان دهنـــد | دین خواهی دین با عرفان دهـند
گرنخواهی (۷۲۸) دنیای دون ای جوان | ان دهد اما نماند جاویـــدان
ازبزرگان ان بخواه ای ساده مـرد | که ای بماند دایما ای اهل درد
ابخوره گر بود ازگل عـــزیـــز | باقی وجاوید باشد کـن تمیـــز
بهتر ازاوند زاین نـزد عقـــل | ان که زرین از تو خواهد کرد نقل
ازبزرگان ان بخواه که یکـروزیـــد | می نه تواند داد شان از کسب وشید

باز گـفت لوتـی ، حسین را اگرخواهی که استخوان جلال الدین ببری من یـک کـس همراه دهم تا انجا بنماید . حسین گفت بهتر باشد اخر یک کس را همـراه داد حسین رفته استخوان مبارک جلال الدین جیو ازانجا براورده ، دریک خریطه انداخت ، بران گلیم پوشید . بر پشت گرفت ، روان شد چون شب نزدیک رسیـد دهی ازمردم هزاره وورد گ پیش امد ، برای شب گذرانیدن دران دیه درامـد . بعضی ازمردم دیه پرسیدند که بر پشت چه داری ؟

حسین جواب نداد ۰ درخانه یکی درامد صاحب خانه درخانه نبود ، ودختر دران خانه بودند حسین سلام کرد جواب سلام دادند ۰ گفتند درپشتاچه داری ؟ حسین گفت از شما چه پوشم ، استخوان جلال الدین جیواست ، گفتند (۷۳۹) ببر درخانه ما بنه ! حسین ان خریطه را درون خانه نهاد وخود بیرون خانه نشست ۰ ومردم دیه بعضی گمان بردند یا ازکسی شنیدند که استخوان جلال الدین درپیش ان مرد بوده جمع شده به دروازه ان خانه استاده شدند حسین را گفتند که استخوان جلال الدین بده ، اخران هر دودختر امده بردر استاده شدند ، گفتند تا پدر وبرادرانم نیامده اند کسی درخانه در نیایید هرچند ان جاهلان جنجل کردند وزوروری نمودند دختران گفتند اول امده سرما را ببرید ، بعد ان استخوان جلال الدین را ببرید ۰ درین گفتگو بودند که پدر وبرادرانش امدند ، واز حقیقت واقف شدند ، شمشیرها گرفتند گفتند که کیست که ازخانه من استخوان جلال الدین ببرد ۰ اخر گفتگو درمیان بسیار شد اما هیچ وجه استخوان جلال الدین جیو ندادند ، بعده چون پاسی از شب ماند همراه حسین شده ازانجا براوردند وحسین را ان دختران گفتند که این احسان ما را فراموش نخواهید کرد وبه احداد جیو معلوم خواهید نمود ۰ حسین گفت انشاء الله ۰ نتیجه این احسان خواهید یافت ۰ تاخیلی راه (۷۴۰) برادرانش همراه بودند ، بعده حسین را رخصت کردند ۰ چون حسین بخدمت احداد جیو رسید واستخوان جلال الدین جیو نمود حسین را بسیار افرین نمود وفرمود که اولاد پیر دستگیر را باید که این

احسان شما را فراموش نکردانند شکرگذاری ایشان را بسیار بجا اورد · اخر تکفین نموده در صندوق نهادند فرمود که برده به پهلوی قبر پیر دستگیر قدس سره دفن نمایند · اخر همچنان کردند ·

ای عزیـــزمن ! چون خلافت به احداد جیو رسید تصد تاراج هزاره وورد کردند ، اخر چند دیه را زد و دران میان دو دختر باقبیله در قید امدنـــــد · اخر حسین از احوال ایشان واقف شد رفته با احداد جیو عرض نمود که فلان دختران که با ما احسان کرده بودند در بند افتاده اند ، درباب ایشــــان چه حکم شود ؟ فرمود که ایشان را ازاد نمایند وقبیله وعزیزاش نیز از طفیل ایشان بخشیدم بعد ان حسین رفته ان دختران را با عزیزاش با مال وامتعـــه خلاص نمودند ·

ابیــــــات

برو احسان بکن گر میتـــوانـــــی که اخر بر خوری زو یار جانـــــی
برین گفته است دانایان مثل را (٧٤١) بیابشنو مثال بی بدل را —
برو نیکی بکن دراب انــــــداز بتوعاید شود بشنو سخن باز

بیـــان خلافت نشستن احــــداد جیـــو
=========================

ای عزیزمن ! احداد جیو پسر شیخ عمر رضی الله عنه بوده وشیخ عمـر فرزند کلان پیر دستگیر قدس سره بود ، چنانچه ذکر خلافت ایشان بالا مذکور شد ·

مخفی نماند که نام احداد را بدون احداد اسم نهاده و مردم عوام احمد می خواندند ، چنانچه بعضی مردم عبدالنبی را نبی و عبدالکریم را کریم میگویند ، همچنان احداد را احد میگفتند ·

ای عزیز من ! احداد جیو جوان میانه قد و نورانی روی بوده و هر که روی پر نور او مشاهده نمودی بی اختیار بروی عاشق شدی و اکثر مردم خان و مان را ترک داده ، خدمت اختیار کردی و از زندگانی خود انکه بهره گرفتی که لقای انوار ایشان منظور نظر گردانیدی و از فرط محبت وقت و بی وقت جا و بی جا را ندانستی · شبی احداد جیو خفته بود یا هل قریب نصف از شب گذشته که تیمور نام بده خیال که یکی از اشفتگان روی احداد جیو بوده در ان وقت از جای خوابگاه بر خاسته بسوی خاند (۷۴۲) احداد جیو روان شد ·

چون به دروازه رسید ، دربانان خوابیده بودند اندرون خانه رفت اهل خدمتگار خانه بیدار شدند ، شور کردند که شخصی در حویلی درامده است · احداد جیو از خواب بیدار شد ، شمشیر بر داشت فرمود کیستی ؟ گفت من تیمورم · احداد جیو فرمود چرا امده یی ؟ گفت دیدار تو ام یاد امد · بی اختیار شده برخاسته امدم · احداد جیو فرمود وقت دیگر و جای دیگر میسر میشد · تیمور گفت معلوم نبود مرا که من بان وقت برسم و یا ان وقت بمن برسد · لا جرم حال را غنیمت شمرده بسوی دیدار پر انوار تو بشتافتم احداد جیو فرمود برو مقصود تو حاصل شد ·

چون تیمور از دروازه برامد دربانان شمشیر کشیده بروی انداختند

اندکی زخمی کرده گریخت . مردم در پس او دویدند ، خواستند که بگیرند
او از شهر برامده در جنگل درامد و بجای پنهان شد . هر چند جستند
نیافتند اخر و رفته این حقیقت را به احداد جیو عرض نمودند . احداد جیو
فرمود که بروید ندا در دهید که ای تیمور کجایی ؟ که احداد جیو ترا
یاد کرده است بیا . چون نام (٧٤٢) احداد جیو شنید از جنگل برامد
گفت احداد کجاست گفتند که بیا ترا پیش احداد جیو میبرم . اخر همراه شان
روان شد . چون بخدمت احداد جیو رسید احداد جیو دلاسا نمود ، فرمود
که بار دیگر چنین نکنی .

ابیات

اضطراری شد گناه عاشقان ... اختیاری نیست ای واعظ بدان
هر که لا یعقل شد و بی اختیار ... عفو فرماید گناهش کردگار

ای عزیز من ! روزی احداد جیو نماز میخواند تیمور استاده بود نابینائی
امد تا همراه احداد جیو با جماعت نماز بخواند ، گفت ای یاران قبله بنمائید
که تا روی بسوی او کرده نماز گذارم ، تیمور دست او گرفته روی بروی احداد
جیو استاده کرد که این قبله ! نماز ادا کن . چون مقابل احداد جیو
استاده کرد احداد جیو تبسم نمود و سلام گردانید فرمود که این را کی استاده
کرد ؟ گفتند تیمور ایستاده کرد . احداد جیو فرمود که این کار دیوانه باشد .
اخر طلبید گفت : این نابینا را تو مقابل روی من ایستاده کردی ؟ گفت او فرمود

غریب وغربه را خود رفته وعیادت نمودی وهر که ازکه ومه فوت شدی خـود برای تعزیت رفتی ودلاسا نمودی • چون ازغنیمت چیزی بدست امدی پنجم حصه ازغنیمت خود گرفتی باهل وعیال پیر دستگیر قدس سره قسمت کـردی وباقیمانده بعبد وحربه زن ومرد وبخورد وکلان مساوی بخش نمودی وپدر را قم که خان وسپه سالار ایشان بود باد اه وخدمتگار خود حصهٔ برابر یافتی وحساب دنیا به کاغذ نه نوشتی یاران را فرمودی سر زبانی حصه ها را شمـرده متاع را بخش نمودی • وچون عدل کردی که ومه یکسان بودی •

ای عزیز من ! روزی قلی بیگ نام افریدی که یکی ازیاران نامدار بـوده احداد جیو را فرمود که از تمام لشکر پیشتر برو وجائیکه راه ها یکجا شده باشـد انجا ایستاده شو، هرکه غنیمت گرفته باشد از ایشان (۷۴۷) بگیر ویکـجا جمع کن تا قسمت کرده شود • اخر قلی بیگ با مر احداد جیو پیش رفت وراه تنگ گرفت وغنیمت را پیش هرکه میدید ازو میگرفت •

ناگاه یکی اهنگر امد پیش وی غنیمت بود ، قلی بیگ گفت که این غنیمت را اینجا بنه او گفت نمی نهم • هرچند قلی بیگ گفت ان احمق نشنید اخر بزور ان متاع را از وی گرفت ، انجا نهاد • ان جاهل چه کرد ؟ در پیش قلی بیگ استاده شد چون قلی بیگ به کاری مشغول شد او فرصت یافت شمشیر کشید به گردن قلی بیگ زد وخود گریخته بر کوه برامد ، بدست کسی افتاد وقلی بیگ چادر دو تو کرده بر گردن انداخته بود ، چادر بریده شد وتنمهٔ سبز بر گردن وی ظاهر گشت اما از ضربت شمشیر بر زمین افتاد • اخر بعد از دیر گاه ان شخص بدست مردم

روشنائی افتاد گرفته پیش احداد جیو اورد . احداد جیو قلی بیك را فرمود كه اینك گنهگار تو ایستاده است . اگر معاف كنید بهتر است و اگر قصاص خود بگیرید حاضر است ، بعضی یاران گفتند كه ازین قصاص (۷۴۸) باید گرفت تا دیگران این چنین كار نكنند . احداد جیو فرمود هر كه در میان شما خود را صاحب قوت داند برخیزد به شمشیر گردن این بزند اما چادر را دوتو كرده بر گردن وی بیاندازد . یك جوان افریدی برخاست گفت اگر حكم شود من گردن این بزنم ، احداد جیو فرمود برو گردن وی بزن ، اخر چادر را دوتو كرده بر گردن وی انداخت و ان مرد بقوت تمام شمشیر را بر گردن وی زد . چادر بریده گشت ، تخمه سبز بگردن او نشد . احداد فرمود دیگر اورا بگذارید .

ای عزیز من ! بزرگان فرموده اند الانصاف فوق العبادت و بزرگی فرموده است : بر هوا پریدن و بر اب رفتن و در اتش در امدن اسان است اما در میان دو پله ترازو نشستن و برابر وزن كردن یعنی عدل و انصاف در معامله نمودن بسیار مشكل است .

ابیـــات

برو انصاف كن گر میتوانی — عبادت زیر انصاف است تو دانی
كرامت از عبادت شد پدیدار — ز علم و حلم انصاف است اظهار
بباد و اب رفتن گر گران است (۷۴۹) — باتش در شدن نیز هم چنان است
ولیكن كار انصاف و عدالت — گران و سخت امد زان كرامت

ای عزیز من ! همواره احداد جیو پاس انفاس نمودی .

ابیات

اگر تو پاس داری پاس انفاس — به سلطانی رسانندت ازین پاس
ترا یک پند بس در هر دو عالم — که بر نیاید ز جانت بی خدا دم
و از سخن لا یعنی پرهیز کردی — و هیچ گه سخن بی حاجت نگفتی

ابیات

ابلهی از صرفه زر میکنی — صرفه گفتار کن ار میکنی
مصلحت توست زبان زیر کام — تیغ پسندیده بود در نیام

وچون پاس از شب ماندی از خوابگاه برخاستی و ضو ساخته به مسجد رفتی نماز تهجد خوانده در مراقبه نشستی و هر یاریکه امدی خاموش در پهلوی یاری نشستی و به ذکر خفی مشغول شدی ، تا انکه وقت نماز بامداد رسیدی خود برخاسته امامت کردی . چون از نماز فارغ گشتی باز در مراقبه نشستی تا چار گهری روز بر امدی بعد ازان سر از مراقبه بر داشتی ، و یساولان ندا در دادی که در عرض گشاده شد . بعد ان یاران برخاسته سلام کردی و دست (۷۵۰) بر سینه ها نهادی و احداد جیو نیز دست به سینه می نهاد . و هر که مقصد داشتی پاس پیش رفته مقابل احداد جیو به دو زانو نشستی و احوال خود عرض نمودی و یساول نزدیک سر او آستاده بودی ، چون احداد جیو جواب دادی ، یساول دست او گرفته ایستاده کردی ، بجای او دیگر کس امده

نشستی حقیقت خود ظاهر نمودی ، تا انکه یک پاس از روز بر امدی بعد ه فرمودی که دیگر عرض منع باشد ، باز در مراقبه نشستی تا یک نیم پاس از روز میگذشت بعد ان برخاسته بخانه تشریف میبرد و طعام تناول می نمود و بوقت نیم روز قیلوله کرده برخاسته برای نماز ظهر استعداد نمودی . چون وقت نماز ظهر رسیدی ، برامده نماز ظهر خواندی و در مراقبه نشستی .

بیــــــت

دمی بی حق زدن محض گناه است بخود مشغول گشتن کفر راه است

ای عزیز من ! روزی احداد جیو در مسجد نشسته بود و همواره اقل مـــردم در مجلس ایشان دو صد ، سه صد کس نشستی ، وقتی دربان مسجد بکار ضروری میرفت شخصی از مردم افغانان بان دربان در خورد پرسید که احداد جیو در مسجد نشسته است ؟ ان دربان گفت بلی نشسته است ان مرد تا دروازه مسجد رفـــت (٧٥١) دید که از درون مسجد هیچ اواز مردم بر نمی اید یک ساعت ایستاده شد ، یقین کرد اگر احداد نشسته بودی البته اواز مردم از مسجد بر امدی ، معلوم شد که بخانه برخاسته رفته است . ان مرد برگشته در راه باز ان دربان پیش امد ، ان شخص گفت چرا دروغ گفتی که احداد نشسته است ان دربان گفت وقت برخاستن احداد جیو نیست و من نشسته گذاشته بودم بیا همراه من تا ببینیم . ان شخـص همراه دربان بازگشت . چون در مسجد داخل شد دید که قریب سه صد و چهارصد کس در مسجد نشسته اند هر که با خدا چنان مشغول اند که از جان و جهان خبـر

ندارند . آن مرد صحرا نشین حیران بماند ، که من دانسته بودم که جای سمه میرو پیر افغانان نشسته باشد شوروغوغا خواهد بود ، لاجرم بازگشتم .

مثنویـــات

هرکه ذوق یافت از ذکر خفی — غیر حق را کرد از دل گل نفی
خیر ذکر ، ذکر خفی آمده — خیر رزق رزق یکفی آمده
صیقل دل ذکر اخفی شد بدان — ذکر اخفی در رساند شد جوان
هرکه را دل پاک از صیقل شود — جمله مشکلها یش در دل حل شود
گردد آن دل مرتجلی را محل — میکند در وی تجلی عز و جل
هرکه او در دل ببیند نور یار — عارف واحد شود (۷۵۲) آن مردکار
شاه آن باشد که در بادان بود — عارف مسکین شده ساکن بود
هرکه او تخلق بخلق حق شود — ساکن و مسکین بدان الحق شود
ساکن است صاحب زمان جان پدر — گر بود نسل علی یا از عمر
یوم ینفخ نی نسب باشد نی ذات — روز محشر هست پرسش از صفات

و دیگر احداد جیو همواره استماع سرود داشتی چه در سفر چه در حضر چه در روز چه در شب چه در خواب چه در بیداری و قوالان پاسهای از شب روز و شب باهم بخش نموده بودند ، سه کس را یک پاس شب و یک پاس روز افتاده بود .

چون احداد جیو بخانه رفتی نزدیک خوابگاه برای ساخته بود برای قوالان که

از انجا سرود شنیده میشد ، حسن و داود نام سرداران قوالان بودند ،

روزی حسن گفت احداد جیو را که این کدام انصاف است که شما در خواب میروید ،

مرا میفرمائید که سرود می نواخته باشید و شما نمیشنوید . فایده نواختن ما چـــه ؟

احداد جیو فرمود که من در خواب و بیداری استماع سرود می نمایم . حســن

گفت این چگونه معلوم شود ؟ احداد جیو فرمود که شما سرود بنوازیـــد

و من پیش شما بخوابم هرگاه شما (٧٥٢) بدانید که ایشان درخواب رفـــت ،

شما سرود را قرار نمائید اگر من اشارت بکنم که بیدارم ، باز سرود بنوازید . حسن

گفت بسیار خوب . شبی چنین کردند چون می بدانستند که احداد جیو درخواب

رفته ، سرود را قرار میکردند چون سرود را استاده میکردند احداد جیـــو

پای خود می جنبانید ، ایشان میدانستند که بیدار است باز سرود مینواختنـد

همچنان چند بار سرود را قرار کردند . احداد جیو اشارت بیداری نمود تا صبح

دمید ، بعد ان یقین قوالان شد که احداد جیو درحالت خواب است و بیداری

واستماع سرود میکند . لا ینام قلبی برین شاهد است .

قطعـــــــه

نخشبی بی اب نتوان بـــــــود تشنه را رود همچو رود بــــود

هرکه را با انی بـــــــــود زندگی را نتواند کی بی سرود بود

ای عزیز من ! دیگر احداد جیو همواره مجاهده و ریاضت را دوســـت

داشتی . یکبار درچیله نشسته بود باچهل یاریکی ازان پدر راقم بــــود .

تا چهل روز و شب خواب نکردند و پهلو را بر بستر برای خواب نه نهادنـــد ،

ودرین چهل روز هیچ گاه سخن دنیا از زبان بر نیاوردند . روزی وسمی وکرگی که دو سرداران منزل بودند ، پیش احداد جیو در خلوت خانه امدند ، کار ضروری (٧٥٤) داشتند . وسمی خواست که بخدمت احداد جیو عرض نمایـــــد ، بر خاطر احداد جیو کشف شد ، فرمود ای وسمی ! درین چیله زبان را به سخن دنیا ، نیالوده ام ؟ الحال اندک روز مانده است چون از چیله بر ایم هر کاریکـه داشته باشید عرض نمائید ، انشاء الله سر وانجام نموده شود .

ابیـــات

رهبر راه طریقت ان بـــــود گو باحکام شریعت میـــــرود
عارفان که جام حق نوشیده انـــد رازها دانسته وپوشیده انـد
این چنین کامل بجو گره روی تا ز وصل دوست با بهره شـوی
با همه قربیکه دارد با خــــدا از ریاضت نیست او یکدم جـــدا
زانکه هر کو مقتدای راه شــــد وز بد و نیک جهان اگاه شـــد
گر نباشد درعمل ثابت قـــدم چون رهاند خلق را از دست غـم
مقتدا چون در ریاضت قایم اســـت تا بعضرا میل طاعت دایم اســـت

ودیگر احداد جیو در روزی بار خیر البیان ویا مقصود المؤ منین خواندی ومعانی انرا بیان فرموده ویاران استماع نمودی وکسی را قدرت نبـــود ، که در وقت خواندن کتاب یا سرود نواختن لب به سخن جنبانیدی روزی نشسته بود ، استماع سرود می نمود (٧٥٥) ناگاه دو یار باهم سخن گفتند ،

احداد جیو فرمود ای یاران ! سرود را شکست دادید ! ایشان گفتند صاحب سلامت ! از حقیقت سرود چیزی می گویم · احداد جیو جواب داد که سرود را چه شکست دادید که دم خود را نیز شکست دادید · و همواره یاران را نصیحت اتفاق و یگانگی فرمودی · گفتی اگر شما متفق و یگانه باشید هیچ دشمنی برشما دست نیابد که بزرگان فرموده اند ! اگر اهل خانه باهم یگانه شوند محلت را جواب دهد اگر محلت یگانه شود شهر را جواب دهد اگر شهر باهم یگانه شود دوسه شهر را جواب دهد · دولتش روز به روز افزون گردد ·

ابیـــــــات

چو اهل خانه شب باهم یگانـــــه   چو زنبوران کند در شهد خانـــه
امان یابند از اعدای خونخــــوار   بیابد روز افزون از جهان دار ·

دیگر پند و نصایح او در دل سامع تاثیر کردی و چون خیر البیان و مقصود المومنین خواندی وایت و حدیث و عبارات عربی را تفسیر فرمودی و هر یاری که بتوجه تمام معنای ایت و حدیث و عبارت استماع نمودی در دل او نقش شدی اگران مستمع (۷۵۶) جاهل بودی ! ای محب روزی میا داد جیو پسر و حدت علی نواسه محمد کمال رحمت الله عنه نقل میکرد که من پیش احداد جیو مقصود المؤمنین میخواندم · روزی من کتاب پیش وی نهادم تا سبق بدهد ، درین میان شخصی امد حرف زدن گرفت · سخنش به طول انجامید ، من همچنان کتاب در پیش نشسته ماندم ، ابا بزرگه پدر راقم باشد در پهلوی احداد جیو نشسته

بود ، میاداد فرمود که مرا گفت را همچنان نشسته ! گفتم که میخواهم که از احداد جیو سبق بگیرم او به سخن مشغول است انتظار میکشم • گفت بیا من شما را سبق بدهم ، گفتم تو چیزی نخوانده ای ، چگونه مرا سبق خواهی داد ؟ ایشان گفتند که عبارت سبق شما بخوانید و من معنی ان عبارت بگویم • اخر من عبارت میخواندم و ایشان معنای عبارت بیان میکرد تا سبق خود تمام کردم • چون احداد جیو از سخن فارغ شد مرا گفت بیا سبق بر گیر ! من گفتم که مرا ابابکر سبق داده است • احداد جیو فرمود بخوان تا بشنوم که چگونه سبق داده است •

چون پیش ایشان بخواندم و معنی ایت و حدیث و عبارت بیان نمودم فرمود درست داده است بعدان گفتم ای ابا بکر چرا نمی خوانی که طبیعت و یاد داشت تو خوب است • بعده (۷۵۷) ابابکر گفت که من نیز قصد خواندن دارم • بعد ان خواندن شروع کرد • دران ایام که فقیر پنج ساله یا شش ساله بود که قران میخواند و پدر فقیر نیز در ان ایام قران میخواند و در حضر و سفر قران را با خود داشتی ، وقت فرصت مطالعه نمودی ، حق تعالی توفیق داد در اندک روزها قران را ختم گردانید • بعده کتاب گلستان و بوستان و خواجه حافظ خواندن شروع گرفت و چون در هندوستان امدیم تفسیر حسینی هدیه نموده همواره مطالعه میکرد ، حق تعالی نور دل ایشان مضاعف گردانید ، شعر گفتن گرفت و به زبان افغانی معما به مرات العارفین دیوان ساخته است و در ان قصاید و رباعی بی نظیر گفته و از روی صدق و اخلاص که بسرین خاندان

داشت در میان یاران لقب ابوبکر صدیق یافته بود .

ابیـــات

هرکه از اخلاص دارد صدق نیـــز | منقلب گردد بصدیق ای عـــزیز
انکه او تصدیق کرد اقـــوال پیـــر | نور عرفان در دلش گردد منیـــر
خانهٔ دل چون زنوران گشـــت | روشن چون ز خور این شش جهت
منبع حکمت زدل ظاهـــر شـــود | بر زبانش جاری و باهـــر شـــود
مردم بسیار زو گیرند نفــــــع | خیر جاری این بود تا یوم رفـــع

دیگر احداد چیو نظار مرحمت بر هرکه و همچنان (۷۵۸) داشتی که هر یکی دانستی چنانچه مهربانی بر من دارد ، بر کسی دیگر ندارد و بر هر یارکه اعتراض شدی گفتی اورا که ، تو بی امر باشی ! این گفتن ریار از کشتن بتر بودی . سرو شمشیر را پیش احداد چیو می اورد و عرض میکرد که اینان سرو شمشیرما ، سرما ببر ، از شمشیر ما مبرا در امر بخوان ، روزی پدر راقم را احداد چیو بی امـــر خوانده بوده . پیش انکه سرمست نام داده بوده که یاران اورا سرمست گفتـــی ! روزی امد بر بالای خانه پدر فقیر خانه میساخت و در کوهستان قواعد اســــت که بدامن کوه خانه ها میسازند و پشت خانه را از زمین کوه میسازند و پیش خانــه ستون و یا دیوار برپا میکنند و چون چوب بروی مینهند بعد ان خاک را از دامن کوه کندیده بر سابات می اندازند ، و بن کوه اوال شده مثل طار میگردد ، و قـــت تاوقت مردم خانه بر می ایند انجا طهارت میکنند زیرا که در کوهستان کناس هم نمیرسد . اکثر مردم چنین اوقات میگذرانند چون جاهای بر بالای خانه نزدیای

بام ، خانه برپا میکرد لاجرم پدر فقیر مانع امد ، انکس رفته احداد جیو را عرض نمود و گفت که من خانه میسازم (٧٥٩) ابابکر مانع می اید احداد جیو کسرا فرستاد که ابابکر را بطلبد ، اخر انکس رفته پدر فقیر را طلب نمود چون بحضور احداد جیو امد ، احداد جیو فرمود ای ابابکر ! چرا نمی گذاری که این مرد انجا خانه بسازد ، پدرم عرض نمود که انجا نزدیک بالای بام خانه ما است و مردم خانه ما وقت بی وقت انجا بر می ایند ازین ممر نمیگذارم که انجا خانه بسازد و اهل خانه مرا در تید سازد ، روی زمین و دامن کوه فراخ است جای دیگر خانه بسازد ! احداد جیو فرمود چه میشود بگذار او را که انجا خانه بسازد ، پدر فقیر گفت که انجا نمیگذارم که خانه بسازد ، احداد جیو فرمود امر مرا بجا ارید ! پدر فقیر گفت امر دیگر صاحب بجا خواهم اورد این تقصیرم معاف فرمایند • دیگر هم گفتگو در میان رفت اخر احداد جیو فرمود که تو از امر من بر امدی ! چون این سخن گفت احداد جیو برخاسته بخانه رفت ، پدر فقیر از گفتگوی خود پشیمان شد یک اسپ عراقی که مثل او اسپ در لشکر احداد جیو کم بود ان اسپ و یکهزار روپیه را کم و زیاده مروارید جرمانه قبول کرد •

خان عالی شان رشید خان را و بی بی شمسو رضی الله عنها را (٧٦٠) و یاران دیگر را به شفاعت فرستادند عجز و زاری بسیار پیش اورد ، احداد جیو باز مهربان شده گناهش عفو فرمود و در گذرانید •

مثنویات

حکم او حاکم می بد و بی انتقال　　امر او امر بدانی بی زوال

یار و فرزندان پیر دستگیر جمله منقاد و طبع امر پیر بود ٠

ای عزیزمن ! چون جلال الدین جیو شهید شد و احداد جیو به خلافت بنشست پدر فقیر از سبب غم و اندوه فرقت جلال الدین جیو کار و بار دنیا را ترك داد و از احداد جیو رخصت گرفت و در خلوت نشست شش ماه در خلوت خانه ماند در خلوت کم خوراکی اختیار کرد ، بسیار ضعیف شد که برخاستن و نشستن دروی تالیف می نمود ٠ از بعضی یاران احداد جیو را گفتند که مثل ابابکر یك جوان را بگذارند که در خلوت شش ماه بماند ، که از ضعف برخاستن نمی تواند ٠ امروز ایشان گوشه گرفت و مردی دیگری خواهد نشست ، کار زار بدشمن کی خواهد کرد ؟ البته ابابکر را از خلوت باید براورد ، اخر احداد جیو چند یاران را فرستاد که احداد جیو فرمود ه است ٠ که از خلوت خانه (٧٦١) براید ــ فقیر گفت که الحال من از کار و بار دنیا براید ه ام ، دیگر کار دنیا از دست نخواهد شد مرا باین حالت بگذارند که من راضی ام ٠

چون ان یاران این حقیقت را پیش احداد جیو عرض نمودند بعد ان احداد جیو ، خان عالیشان رشید خان را فرستاد اخر پدر فقیر لا علاج شده عرض نمود که صاحب تشریف ببرد فقیر را الحال طاقت برامدن نیست ٠ چون روز طاقت برامدن حاصل نماید بعد ان از خلوت برایم و بخدمت و لقاء احداد جیو مشرف شوم

و در حالیکه در خلوت بود ، یا از شیر و یا از شور با روزه افطار نمودی بعده اندک اندک از طعام خوردن گرفت ، تا قوت بر امدن بهم حاصل نمود ، اما ترقی و صفایی دل که در عزلت و کم خوردن داشت در زیادتی طعام ندیـــد ۰

ابیـــات

اگر خواهی دلت گردد منـــور　　برو عزلت گزین جان بـــرادر
زغافل دور باش ای مــرد اغــاز　　که به غافل شوی غافل شنو راز
سیا و سخت گردد دل زغفلـــت　　ز دل زایل شود انوار حکمــت
قلیل الاکل امد نور دلهـــــا　　زجوع البطن شد حکمت هویدا
ز بسیاری خوردن دل شود تار (٧٦٢)　　مخور بسیار بشنو مرد هوشـــیار

بیان لشکر کشیدن احداد جیو بسوی شهر کور

ای عزیز من ! چون خرابه و تفرقه غزنی به صحابه رسید از روی کم خرچـی فاقه بر فاقه میکشید ، اخر اخداد جیو جمعیت نموده لشکر کشید ، کور شهری است به سرحدی انسوی گرام انرا زود تاراج گردانید بعد از چند گاه لشکـــر بر اورد چار باغ را تاراج نمود و تهانه دار چار باغ به نامردی خود راخلاص گردانید از انجا با غنیمت بسیار برگشته بجای خود باز امد ۰ بعد از گذشـــتن چند ایام با زلشکر بر اورده شهر جلال اباد را زد و مردم مغل که درجلال اباد بودند بعضی را به قتل رسانیدند ، بعضی فرار نمودند و چین قلیچ ــ پسر قلیچ

خان که اکبر پادشاه برای استیصال احداد جیو بلشکر بسیار دران نواحــــی گذشته بود ، چون از واقعه جلال اباد خبر یافت بالشکر گران مقابل احداد جیو از امدن و رسیدن اشکر چین کلیج واقف شد لشکر خود را اراسته مقابل لشکــــر مخل روان گشت چون صفها از جانبین باهم رسیدند تا بره نبرد برخاســـت ، دلاوران جانبین باهم افتادند جنگ (٧٦٣) صعب روی نمود اخر فتح از جانب احداد جیو ظهور گرفت و در لشکر چین قلیج شکست افتاد هریکی راه گریز پیش گرفتــند • و فیل بانان همراهی لشکر خود گذاشت جانب دیگر فیــلان را گریزاندند ، اخر در نظر پدر فقیر افتادند • باچند یاران در عقب فیلان رفت و پدر فقیر زبا ن هندی می دانست هرچند فیل بانان را گفت که فیلان را بگردانید ایشان هیچ وجه نمی گردانیدند اخر فیل بانان را چند تیر زدند و فیلان را نیز به نیزه و تیــر زخمی زدند اخر پدر فقیر گفت که من فلانی ام اگر فیلان را همراه ما بگردانیــد انشاء الله از احداد جیو انعام خوب خواهم دهانید و اگر فیلان را باز نمی گردانید شما را به هیــچ وجه زنده نه خواهم گذاشت و ملتانی نام سردار فیل بانان بــود بایاران خود گفت که این ها مرا زنده نخواهند گــذاشت ، بهتر ان است کــــه فیلان را همراه ایشان بگردانم اخر ملتانی گفت اگر قول امان بدهید فیلان را باز گردانیم • پدر فقیر شــال بر سرشته داشت ان را از سر کشاده بسوی او انداخت بعد ان ملتانی گفت شما این جا استاده شوید تا فیلان او از پای اسپان نشنوند تا قهر ایشان (٧٦٤) کم شود ، ما خواهم گردانید ، اخر پدر فقیر گــــــفــت ای یاران استاده شوید تا دروغ و راستی ایشان معلوم شود • اخر فیلان خیلــی

راه رفتند بنده فیلان را دلاسا نموده باز گردانیدند . چون نزدیک ایشان رسیدند گفتند شما پیش پیش بروید تا فیلان در پس شما اهسته اهسته بیایند . از ایشان پیشتر روان شدند در عقب فیلان روان گردند پاس از شب گذشته بود که به لشکر رسیدند . الهداد جیو بسیار خوشحال شد ، فیلبانان را سروپا انعام دهانید بسیار دلاسا نمود ، شادیانه نمودند .

ای عزیز من درین جنگ اکثر یاران مبارزت نمودند ، دران میان یکی الهداد بده خیل بوده چون لشکر چنین کلی شکست یافت در پیش سوار را چپوت رسیدند و آن راجپوت جوان زورور و فربه بود و بختر پوشیده داشت . چون الهداد در عقبش رسید او زد واز اسپ فرود امد رام رام گویان برگشت درین میان الهداد اورا به نیزه زد او الهداد را به شمشیر زد . زانو بند را بریده به زانو رسید ، الهداد دانست که با این دیو در سواری بر مشکل است از اسپ فرود امد . والهداد جوان میانه قد وصاحب توت (٧٦٥) بود چون پیاده شد ان دیو در رسید . یا شمشیر بر سر بالای ابرو زد سر الهداد بگردید باز نام حق تعالی را به زبان یاد اورده بروی حمله کرد . هردو به کشتی در امدند اخر به عنایت حق سبحانه ان افر را از کمر گرفته بر زمین زد و بر سینه اش نشست ودر این حال ولیداد برادر الهداد رسید و شمشیر در حلق و شکم او سیخ زد تا دست وپا از جنبانیدن قرار گردانید وبه جهنم شتافت وچون الهداد از سینه پرکینه اف بر خاست از زخم سرش ضعف کرد . برادرش در بغل گرفت واب داد وبعد از دیر به حالت خود امد .

مثنویات

گر بود کافر توی از گوشت و پوست ... توت مومن نگر از نام دوست

قوت کافر ز اکل و شرب دان ، ... توت مومن یقین است و ایمان

زان سبب حق فرمود اندر کتاب ... بشنو ای مومن زحق لطف خطاب

گرد تو کافر بر پای مومن رسد ... نی امد از وی شنو اندر نبرد

هست با مومن ایمان و دین مدد ... هم ملایک بشنو از امر صمد

ای عزیز من ! چون قلیچ خان را احداد جیو شکست داد بعد ان لشکر را (٧٦٦) به سوی کامه کشید و چون کامه را زد ، قاسم کوکه دران نواحی بود ، لشکر مردم را جمع کرده با لشکر بسیار رسید چون احداد جیو از لشکر غنیم واقف شد لشکر را اراسته مقابل غنیم امد ، چون هر دو لشکر به هم رسیدند از تیرباران افغانان لشکر مغل جلوها باز گردانید و قاسم کوکه به جان خود تلاش بسیار نمود اما فایده نکرد ، اخر از دست جوانان روشانی به قتل رسید و بر لشکر شکست روی داد و دو برادر از سپاه مغل براسپان عراقی سوار بودند و تمام سلاح پوشیده در عقب لشکر خود اهسته راهی شدند . در پس ایشان روزا قندهاری رسید که جد صاحب خان باشد و روزا نیز سلاح پوش بود اخر ان هر دو برادران بر گشتند و روزا را در میان گرفتند اگر روزا به جانب یکی حمله میکرد دیگر بروی شمشیر می زد اگر بسوی دیگر حمله نمودی ان دیگر بروی شمشیر انداختی ، پنج یا شش زخم به روی روزا رسید ان جوانان به جانب لشکر خود بر گشتند و روزا به جای خود استاده ماند اخر در عقب ان

جوانان شهداد توئی پدر بلو رسید ، باز هر دو برگشتند او را نیزبروی چند (٧٦٧) شمشیر زدند ۰ زخمی ساختند ، بعده سنگر توئی در پسر ایشان رسید ۰ برگشتند سنگر را نیز بر روی مجروح گردانید باز در عقب لشکر خود روان شدند و در پیش دریا امد و در پسش پدر فقیر رسید ، هر دو جوان چون شاهین برگشتند پدرم دانست که روی به روی با این دو جنگ کنم بی زخم مرا نخواهند گذاشت چنانچه یاران دیگر را بهتر انست که اسپ را بکنار دریا از ایشان بگریزانم ، عاقبت این ها باز خواهند گشت و در وقت بر گشتن اگر دست برایشان بیابم شاید و اگر نه روی به روی با ایشان بر نیایم ۰ اخر اسپ را به کنار دریا مهمیز گردانید و در عقبش ان جوانان شمشیر زن رسیدند و ایشان سر تا پای سلاح پوش بود ۰ از هر دو بازو روی خود سلاح پوشیده ، هر چند جوانان قصد روی ایشان کردند دست بر انان نیافتند ، اخر چند شمشیر بر پشت و پهلو زدند ۰ ایشان روی خود را نه گردانید تا انکه جوانان باز گشتند ، چون پدرم دانست باز گشتند روی خود را باز گردانید ، درین میان یکی از انان بر پشت اسپ کج شده شمشیر بر روی پدرم انداخت نوکش (٧٦٨) بر بروت ایشان رسید اندا لبش برید ه شد ، در عقبش اسپ خیز نمود هر چند اسپ را تازیانه زد در پیش ایشان نه رسید ، چون به جای گذر رسیدند هر دو اسپ رابه دریا در اوردند هرد و به سلامت از دریا بگذشتند چون پدر فقیر در پسر ایشان تاکه دریا پایاب بود رفت اخر در اب ایستاده شد ، درین میان یک سوار غنیم قرتره بر سر نهاده در پس پدرم امد وی دانست که این از لشکر ماست چون برابر پدر فقیر رسید شمشیرش

چنان به دهن زد که دندانیش مثل مروارید دراب افتادند و او نیز از اسپ دراب افتاد واسپش را گرفتند . وبعضی یاران در پسی لشکر اسپ ها را دراب انداختند یکی ازان یاران خلیفه خانا قندهاری بود که چون درمیان دریا رسیدند اسپ خانا خلیفه رهوار بود . شناوری خوب نتوانست کرد ، چراغ پاشده خلیفه سلاح پوشیده داشت از اسپ جدا شده دراب غرق شد .

ای عزیز من ! بعد ان احداد جیو لشکر بسیار جمع کرده در شهر کابل درامد و قلعه دار ابل قلعه را مضبوط گردانید و دلاوران لشکر احداد جیو رفته دروازه قلعه رابه تبرزین زدند و باری (٧٦٩) نام یاری بود از قبایل ورکزی اول او رسید و دروازه قلعه رابه تبر زین زد و از بالای دروازه او را به سنگ زدند در خندق پر اب افتاده غرق شد . اخر احداد جیو نرمود یاران را که به قلعه بخسپید و شهر را تاراج نمایند و یاران یک فلوس از مردم شهر نگرفتند . از بالای شهر درامد و از پایین شهر برامد و از انجا تاخت نموده چارباغ را تاراج نموده به تیراه رفته در چورتمی اقامت گرفت و اکثر قبایل افغانان منقاد و فرمان بردار احداد جیو گشتند و در بالا بنگش شادی بیک دو برادر از امرای باد شاهی دران زمین تهانه دار بودند و پدر را قم را احداد جیو سردار کرده به سرحد کابل فرستاد از انجا غنیمت گرفته بر راه بالا بنگش می امد و شادی بیک لشکر باله بنگش را جمع نموده راه لشکر گرفت ، اخر پدر فقیر ازین واقعه واقف شد ایشان نیز غنیمت را در عقب کرده و پیاده ها را پیش نمود و یاران سوار در پس پیاده ها شده مقابل غنیم شد لشکر مغل بسیار بود و این ها اندک جماعه بی

مهیا شادی بیا وبرادراو (٧٧٠) محمود بیا خبر کردند تا پیاده ها رسیدند وپیاده ها بیاه بارگو، تیرباران نمودند یا تیر به اسب محمود بیا رسیده چراغ پا شده محمود بیا را انداخت وشادی بیا پیش او امد گفت ابا بکر کیست؟ اخر پدر فقیر اسب مهمیز کرده پیش رفته مقابل شد گفت ابا بکر منم او شمشیر در دست داشت بر روی پدر راقم انداخت ایشان بر سر گرفتند اخر اورا به نیزه زد از اسب انداخت وبرادرش را پیاده کشتند چون سردار افتادند در لشکر شکست روی داد تا قلعه در پس ایشان رفتند ، اندک سوار تا قلعه رسیدند باقی را به قتل رسانیدند وسرهای هر دو برادر را بریده پیش احداد جیو فرستادند وما بقی از لشکر شادی بیا راه گریز گرفته بسوی کابل رفتند ، چند بار پدر فقیر دران سر زمین ماند اکثر قبایل بالا بنگش مطیع فرمان منقاد احداد جیو شدند ، بعده پدر راقم به خدمت احداد جیو رفت واحداد جیو خطاب خانی داد وانگشتری خود از دست کشیده در انگشت ایشان کرد . جمله یاران مبارکی دادند مگر فتح خان پسر ممه خان که او حسد داشت با پدر راقم (٧٧١) زیرا که احداد جیو پدر را قم را پیش ازین واقعه بر سرحد کابل فرستاده بود که بران نواحی چند قبیله افغانان اطاعت احداد جیو بجا نمی اوردند . فرموده بود بر هر انکه دست بیابی بزنی وتاراج نمایی یکی ازان قبایل قبیله شیرزاد بود ، که همواره جانب مغل نگاه داشتی ، چون پدر فقیر بهمان سر زمین رسید سلطان سکندر که از جمله شیرزاد بوده با چند سرداران دیگر برای مهمانی خوردن به سیر بر امده بودند ودر خانه یکی نشسته صحبت میکردند درین حال لشکر بر سرش رسید ، وجمله

را درقید اورده پیش پدر راقم اوردند ، پدر فقیر گفت که این ها را در قید بدارد تا حکم در باب ایشان از احداد جیو بطلبم ، اخر این حقیقت را با احداد جیو فرمود که این ها مایه فساد اند جمله را در تحت سیف در ارند چون این حکم به پدر را قم یاران را فرمود جمله را بقتل رسانید . چون خبر این واقعه به احداد جیو رسید در ان مجلس فتح خان پسر عمه خان نشسته بود ، خبر یافت و سلطان سکندر خسر بره فتح خان بوده و فتح خان ، خان احداد جیو بود و پدرش اغاز پوری بود (٧٧٢) چون او شنید بر خاست از روی قهر نام مادر احداد جیو یاد کرد ، گفت ای پسر فلانی ! از فرموده تو ابابکر ، سلطان سکندر را کشت ، اگر ابابکر بیاید او را بی کشتن نگذارم ، خاک را گرفت بر سر خود انداخت، اخر احداد جیو پر خشم شده شمشیر گرفته بر خاست فتح خان بگریخت ، احداد جیو چند قدم برفت باز ایستاده شد فرمود اگر پدرش اغاز پوری نبودی او را بی کشتن نگذاشتمی اخر پدر فقیر ازان سفر باز امد چون ایشان به دربار رفتی او نیامدی !

هم چنان چند گاه با هم بودند اخر احداد جیو او را سردار لشکر کرده به سوی قلعه بشپلاق فرستاد چون نزدیک قلعه رسیدند و به دروازه قلعه چسپیدند و مردم قلعه واقف شده بر بالای دروازه بر امدند یکی سنگ بر سر گرفته از بالا انداخت بر سر فتح خان رسید از زخم سنگ افتاد ، چون سردار لشکر کشته شد کسی را پای استقامت نماند فتح خان را بر داشته بر گشتند ،

ای عزیز من ! مخفی نماند که فتح خان جوان مردانه و یکه تاز بوده و قوتی تا بحدی داشته که چون پیاده را به نیزه زدی از زمین برداشتی و دسته نیزه

چنان محکم بودند (۷۷۳) که شکسته نشدی ، روزی میاداد پسر وحدت علی رحمت الله علیها نقل میکرد که من از فتح خان پرسیدم که شما و ابابکر اگر باهم به جنگ بائید خود را غالب می بینی یا او را ؟ گفت تحقق نمی دانم که من غالب خواهم امد یا او ؟ و ابابکر را در مبارزات برابر خود میبینم و بازگفته اگر با بابا یاو برابر شوی در جنگ ؟ گفت اگر صد جان داشته باشم از وی یکی نبرم ٠

ای عزیز ! بابا یاو بنگشی شاملزی جوان مبارز و نیزه باز بود هر که در جنگ مقابل وی امدی جان بسلامت از وی کمتر بردی ، وخان احداد جیو بوده وقتی شاه بیگ خان هجوم نموده در زمین بخوست که ان را منگل نفر نیز گویند در امدند ، خواست که کوه قلند راکه انرا قلندر کوت نیز خوانند از خان عالی شان رشید خان بگیرد ٠ اخر خان صاحب از کوه پائین امده مقابل لشکر شاه بیگ خان دیره نمود ، اسمعیل خان تند هاری عرض کرد که رضای صاحب باشد با چند یاران رفته تماشای لشکر ببینم ٠ خان اعظم رخصت فرمودند اخر اسمعیل خان و میرزا بنگشی و وخلوغلجی ویکی گرگی منگل این هر پنج کس سوار شده روان شدند (۷۷٤) در راه با هم مشورت کردند که ما جمله سلاح و پوشاک مثل مردم منگل داریم وفارسی نیز میدانیم ، بیائید در لشکر منگل در ایم که نزدیک شاه بیگ خان برسیم و بروی دست یابیم بقتل رسانیم ، بعد ان هرچه خدا خواسته باشد به ظهور خواهد پیوست٠ اخر باین قصد در لشکر در امدند وفارسی گفتن گرفتند ٠ هرچند قصد کردند که نزدیک شاه بیگ خان برسند هیچ وجه از کسرت غلو که گردا گرد شاه بیگ خان مایو سرشدند دیدند که دو سوار از لشکر پیش تر رفتند برای اب خورانیدن اسپ

ایشان ، باهم گفتند چون دست بر شاه بیک خان نمی یابیم ، بیائید ان دو سوار را بزنیم و برویم ، اخر در پسران دو سوار راهی شدند و بران دو سوار که برای اب خورانیدن رفته بودند یکی فرمان بیک خدر خیل بود منصبدار بود و دیگر سوار مغل بوده ، چون این هر پنج سوار در عقبش رسیدند فرمان بیک را چنان کاری زدند که از اسپ جدا شده و در اب افتاد جان به حق تسلیم کرد . و سوار مغل را زخمی گردانیدند اما خود را به لشکر (٧٧٥) رسانید .

چون این واقعه را مردم لشکر مشاهده نمودند ، خیز کرده انها از انجا روان شدند ، چون سواران لشکر تا اب رسیدند و فرمان بیک را کشته دیدند همان جا ایستاده شدند ، اخر این پنج سوار باهم گفتند که بیائید در پس لشکر پرتل می اید در پرتل درامده اگر در انجا سوار بیابیم بقتل رسانیم اخر باز پس رفته خواستند که در اردو در ایند ، دیدند که یک سوار از اردو بر امده مقابل ایشان اهسته روان شد این همه بر جای خود استاده شدند که بگذارید که تا از اردو اید که او بپای خود بمیدان مرگ می اید و این سوار پایاو بنگشی بود که از پسرایشان از خان صاحب تنها رخصت گرفته که من رفته تماشای لشکر ببینم و او تنها در اردو در امده بود اگر سوار خوب در نظر من بیاید بقتل رسانم . در انتظار سوار بود که در نظرش این پنج سوار در امدند با دل خود گفت این پنج سوار در غنیمت یا فتم تا ایشان در اردو در ایند ، انشاء الله هر پنج سوار خواهم انداخت . اخر از اردو اهسته روان شد . تا ان سوار نگریزند چون نزدیک رسید اسپ را مهمیز کرد و نعره زد که ای کلنجیان از دست من کجا خواهید رفت و اسمعیل خان و یاران دیگر که همراه بودند ایشان

نیز شمشیر و نیزه بر اوردند روی به روی او راهی شدند چون نزدیک باهم رسیدند یاران گفتند که این سوار صورت پاپاوی ماند که یک سوار مغل را چه زهره باشد که بر ما پنج سوار بیاید ، باین دلیری اخر یاران نعره زدند که توپاپاوی ایشان جلب گرفت ، گفت خوب کردید که نعره زدید و اگر نه من یکی را به نیزه میدوختم ، اخر هر شش سوار جمع شده در بهیر در امدند ، چند کس را به قتل رسانیدند و از لشکر بر امدند ، چند گاه شابیاه خان همانجا ذیره داشت توت پیش رفتن ندید از انجا باز گشت .

ای عزیز من ! همت و دلاوری و جانبازی یاران دیگر شمه ای بشنو !

روزی شخصی پیش احداد جیو امد گفت در راه خیبر کاروان از جانب هندوستان می اید احداد جیو پدر راقم را فرمود که پانزده سوار برو سر راه بگیر اگر بدرقه مغل همراه ایشان نباشد خراج را از ایشان گرفته بگذاری ، اگر بدرقه همراه باشد (٧٧٧) چیزی نگوئی و بر گشته بیایی ! اخر با مرامیر خود با پانزده سوار روان گشت و یکی درمیان ایشان حبیب مسوری بود اخر چون بر سر راه رسیدند دیدند که پانصد سوار مغل بدرقه کاروان پیش از کاروان می امدند .

پدر فقیر گفت ای یاران ! همراه کاروان بدرقه است احداد جیو فرموده اند اگر بدرقه همراه کاروان باشد برگشته بیائید حبیب گفت الحال ما سوار مغل را برچشم دیدیم یک بار با ایشان جنگ خواهیم کرد . زیرا که راه تنگ در پیش دارند اگر بسیار لشکر است نیز بانها جنگ توانم کرد . پدر فقیر گفت اگر احداد جیو با ایشان جنگ فرموده بودی به ایشان جنگ می کردیم چون ایشان چنین نه فرموده اند

ما جنگ نه خواهیم کـــــرد ۰

حبیب گفت اگر شما جنگ نخواهید کرد بروید من تنها به ایشان جنگ خواهیم کـــرد پدر فقیر هر چند مانع امد که لشکر بسیار است و ما پانزده سواریم و احداد جیــو جنگ منع فرموده ۰ اما هیچ سود نداشت ، تنها به سوی لشکر مغل روان شـد ، پدر فقیر گـفت ای یاران بیائید که ما از چشم ایشان پنهان شویم شاید باز پشیمـان شود و در پس ما بیاید ، اخر چند گام (۷۷۸) اسپان را عقب کردند بجای پنهان ایستاده شدند از دور نظاره میکردند تا حبیب چه کند ، اخر چون حبیب نزد یـــك راه افتاد اسپ را بر درخت بست و خود سنگها در دامن گرفت و بجاییکه راه تنـگ بود در زیر سنگ نشست پدر راقم گـفت : اول حمله ایشان به بینیـد بعد ان ما خیز نمائیم ، چون لشکر مغل رسید دو سوار از همه پیشتر می امدند و چون برابـــر حبیب رسیدند برخاسته سنگ در دست داشت ۰ بر پیشانی اسپ یکی زد که سر دو پر اسپ شکسته سنگ در سر اسپ در امد سوارش در زیر و اسپش بر بالای او افتاد و بــه سنگ ۰۰۰۰۰ دیگر سوار دیگر زد ۰ و او نیز از اسپ فرود افتاد چون هر دو سوار افتادند ، حبیب نعره زد و شمشیر کشید دوید پدر راقم از انجا هو کرده بایاران خیز نمودند ، لشکر مغل دانست که لشکر احداد راه ما گرفته است از انجا بر گـشـــتند و این پانزده سوار در عقبش رسیدند ۰ پانزده سوار را از اسپ فرود اوردند و اسپهایش گرفتند بعد ان پدر راقم گـفت الحال بر گردید تا لشکر مغل از حقیقت خبر ندارنـــد چون اسپان را باز گردانیدند لشکر دیدند که ایشان اندك (۷۷۹) سوار بودنـــد بازگـشتـند ، در پس ایشان تا به جای رفتند و اینها به کوه بر امدند ، لشکر مغـل

بازگشت اسپان را به خدمت احداد جیو اوردند ۰

ابیـــــات

این چنین یاران ندایی داشـــــتند　　مرگ را چون زندگی پنداشتند

هر یکی چون شیر بودند در نبـــرد　　می نترسیدند از بسیاری و فـــرد

بر توکل هر که بنهاده قدم —　　از خدا امداد یابد دم به دم

چون یقینش بر قضاو قـــدر شد　　گر سخا بد پیش حق چون بدر شد

چون یقینش بی قضا مردن خطاست　　چون قضا اید از و رفتن کجاســـت

پس بروز جنگ مگریز ای پســـر　　بی قضا مردن خطا جان پـــدر

ای عزیزمن ! در خوست که انرا انفر نیز میگویند شیخ حسین شیخ محمدی قلعه محکم ساخته بود و افغانان آن نواحی اکثر در اطاعت در امده بودند و او فرمان برداری احداد جیو قبول نه کردی احداد جیو پدر راقم را فرمود شما بر سر آن قلعه بروید بر هر روش و به هر حیله که باشد ان قلعه را از شیخ حسین بستانند ۰ پدر راقم به امر احداد جیو از تیراه بالشکر خوب روان شد چون در خوست رسید نزدیک قلعه شیخ حسین فرود امد و او نیز سامان جنگ (۷۸۰) نمود ۰ خود بر بام دروازه قلعه نشست و دیگر مردم را بر برج ها و صفیل قلعه ایستاده کردنـــد ، چون پدر راقم نزدیک قلعه فرود امد یاران را طلب کردند مشورت اغاز نمود حبیب و بتیــول گفتند که گرفتن این قلعه بسیار مشکل است یکی انکه خندق عمیق دارد — و مردم جنگی در قلعه بسیار است به زور نتوانیم گرفت یا حیله باید گرفت ، پدر فقیــر

گفت چه حیله باید کرد ؟ گفتند که ما پنج کس یکی حبیب ویکی بتول ویکی داد و پدر دولت فقیر که جوان یکه تاز ومردانه بود ودیگر ملا داد که ان را یاران ملا یوسله گفتی ودیگر حبیب وبگل که جوان شجاع وپهلوان بوده وبا پدر فقیر بسیار محبت داشت واین هر پنج کس زره زیر قبا خواهیم پوشید ویک بز گرفته پیش دروازه قلعه ایستاده خواهیم شد وشیخ حسین را عرض خواهیم نمود که ما مسافریم واین بزرا در راه خریده ایم ، کالای پختنی همراه نداریم اگر بفرمایی در شهر شما امده طعام خورده راهی خواهیم شد · ایشان از ما پنج کس واهمه نه خواهند داشت دروازه (٧٨١) خواهد کشاد · چون ما اندرون قلعه برویم برای دست بوسی ایشان خواهیم رفت ، انشاء الله اورا خواهیم زد ودروازه قلعه خواهیم گرفت وکشاده نگاه خواهیم داشت ویک کس چادررا بر سر خواهد گردانید · شما ازان نشان سوار شده تیز نمائید · تا قلعه از ایشان بگیریم ، اخر پدر فقیر گفت، بهتر باشد حق تعالی مددگار شما باد · اخر ان یاران یکی بزگرفته براه دیگر از جانب دیگر پیاده روان شدند ، چون نزدیک دروازه رفتند،

شیخ حسین بر دروازه بام نشسته بود ایشان سلام کردند ، شیخ حسین گفت شما چه کسان اید ؟ واز کجا امده وبکجا میروید ؟ ایشان گفتند که ما مسافریم از فلانی جا امده ایم وبه فلانی جا میرویم گرسنه بودیم واین بزرا خریدیم ، کالای پختن همراه نداریم این جا امده ایم که در شهر شما این بز بپزیم وبکار برویم ، شیخ حسین گفت دروازه قلعه بکشائید تا درایند ، دربان دروازه کشاد این هر پنج کس درامدند ، پیش شیخ رفتند ، گرفتند که در راه مردم ایستاده بودند ، گفتند کجا

میروید ؟ ایشان (٧٨٢) جواب دادند برای دست و پای گرفتن شیخ میرویم ، مردمان راه دادند پیش شیخ رفتند اول حبیب دست بوسی شیخ کرد . دست راست استاده شد و حبیب دیگر اند دست گرفته جانب چپ استاده شد . درعقبش پتول رسید شیخ دست دراز کرد که برای دست گرفتن می اید او خنجر کشید بر شکم شیخ زد همراه خنجر گرفته از قلعه به پایین انداخت و چادر را بر سر گردانید ، چون اشارت چادر ، یاران دیدند به پدر فقیر گفتند سلاح پوشیده نشسته بود با تمام لشکر سوار شده خیز نمود تا رسیدن لشکر این هر یک کس دست به شمشیر کردند دو کس بر صفیل قلعه روان شدند و سه کس به طرف دروازه حمله نمودند ، هر که در پیش امد ، جان به سلامت نبرد یاران که بر صفیل رفتند ، هر که مقابل ایشان شدی بی زخم نه رفتی بعضی ها خود را از صفیل انداختند و بعضی بر صفیل گریختند و این سه مبارز که به دروازه رسیدند ، مردم بسیار به دروازه ایستاده بودند ، یاران مانند فیل مست درامدند و هیچ کس را زهره نبود که مقابل ایشان ایستاده شود تا انکه به دروازه رسیدند دروازه را (٧٨٢) کشادند تا ان زمان در کار وزار بودند که لشکر از دروازه درامد و شکست به مردم شیخ حسین افتاد . اکثر به قتل رسیدند و بعضی از روی پای مردی فرار نموده خلاص شدند ، بند و مواشی بسیار غنیمت امد ، بند و مواشی را پیش اجداد جیو فرستادند و از زدن این قلعه تمام مردم خوست مطیع و فرمان بردار گشتند .

ای عزیز من ! وصف شجاعت بعضی یاران اندک و بیشر بالا مذکور شد ، و پتول جوان مردانه و چالاک بود و در سر زمین بلخ کلان شده و هنر جنگی بینم

خوب میدانست و در وقت کار زار پیاده نمیشد و کسی نیز باز بروی زخم نیـــزه نتوانستی کرد بقوت سنر خود را نگاه میداشت و هر پیاده و سوار که مقابل او امدی سلامت کم رفتی ، روزی با شاه بیابخان جنگ واقع شد .

پتول در میان پیاده ها بوده چون لشکر باهم مقابل وی امدند ، شاه بیابخـــان تازیانه بود ، بپتـول نشست هردو پای اسپش به شمشیر قلم کرد و اسپش برسینه نشست ، و شاه بیابا براسپ نشسته چنان دست چالاکی تازیانه نمود (٧٨٤) ــ بار دیگر نتوانست که زخم رساند . درین میان سواران دیگر رسیدند و شاه بیابخان را خلاص گردانید وجنگ صعب روی نمود وهر دو لشکر به جانب خود باز گشـــتند .

ای عزیز من ! شهر ارگون را احداد جیو از اکثر مردم شهر با اسباب درکاریز درامدند ودرپس ایشان پـتول تنها درامد ، چون پـتول نزدیک ایشان رسیـد یازده جوان ازان مردم برگشتند مقابل پتول امدند هریکی که پیشامد پتول از پـــای ضربت شمشیر از پا در انداختی وان یازده کس را در تحت سیف هلاک گردانیدنـد وچند زنان را اسیر کرده براوردند ، مقصود چنین کارها از اکثر یاران به ظهور رسیده اگر آن جمله را بیان نمایم کتاب به تطویل انجامد .

ای عزیز من ! شجاعت وهمت یاران پیر دستگیر قدس سره بعالم وعالمیـــــا ن اظهر من الشمس است ، وبا اندک جماعه جواب لشکر بادشاهی می دادند واز ســـرحد قندهار تا کابل کم قبیله افغانان مانده که انرا نزده وتاراج نه نموده وجلال الدیـــن جیو اکثر بی ادبی افغانان را تحمل می کرد ودور اندیشی می نمود واحداد جیـــو مردی (٧٨٥) متوکل وبی پروا بود ، وهر قبیله افغانان که یار اورا رنجانیده ویا

کشته بود قصاص ازان قبیله گرفت و به عنایت حق تعالی هیچ قبیله بروی دست نیافت و به مردم بان شاهی نیز چون جنگ واقع می شد ، گاهی این ها فتح یافتی و گاهی انها غالب امدی .

ای عزیز من ! روزی شخصی از جانب کابل امد پیش احداد جیو گفت طبیله شاه بیگ خان از طرف کابل به کاروان و بدرقه بسیار به جانب پشاور راهی شده است ، احداد جیو پدر فقیر را فرمود شما بروید هرجا که مقابل شوید و برایشان دست بیابید اسپان از ایشان بگیرید . اخر پدر فقیر از احداد جیو مرخص شده روان شد چون نزدیک باریکاب رسید اصطبل با کاروان و بدرقه انجا تازه فرمود امده بودند که لشکر پدر راقم نمودار گشت . سردار بدرقه با لشکر تمام سوار شده مقابل امد جنگ صعب واقع شد و پیاده های لشکر این جانب برگشتند اخر یاران سوار چو هژبر بر ان حمله کرده در امدند و چند جوانان کاری را از اسپ انداختند شکست بر لشکر مغل افتاد (٧٨١) کشته شد پنجصد اسپ و دیگر غنایم بدست افتاد از انجا برگشته به خدمت احداد جیو رسید . بعضی حاسدان حسد بردند و احداد جیو گفتند که همواره اباجی را برای کار زار می فرستی و در مردم نام او بلند میشود و کسی نام شما نمی گیرد .

باید که این مرتبه لشکر بسیار جمع نموده بر سر شاه بیگ خان بروید اگر از قلعه کابل بر امد و مقابل باشد با او جنگ خواهیم کرد اگر بر نیاید گرد نواحی کابل را تاراج نموده بجای خود امده بنشینید که هیبت و دبدبه به شما زیاده خواهد شد

غـــــزل

بارقیبان شاهد است وگنج زر بی مار نیست

اندرین باغ جهان بین شاخ گل بی خار نیست

هرکجا حکام باشد پیش او غماز هســـــت

هر که او مقبول شد بی حاسدان ناچار نیست

با سعیدان شور بختان دایماً دارد حســـد

نیکخواه صالحان بین حاسد و اشرار نیســت

با محمد جنگ دارد بوجهل شیطان عـــداء

بی حاسدان بین سید مختار نیســـــت

مخلصا از قول و فعل حاسدان بد گهـــر

بی غم و بی رنج اندر هر زمان اخیار نیست

اخر احداد جیو سخن حاسدان قبول نمود و اهل مشورت را انبا کردند (۷۸۷۰)
واین سخن در میان اورد که این مرتبه من خود سوار نموده بر سر شاه بهاء خان
خواهیم رفت اگر از قلعه کابل بر اید جنگ خواهیم کرد اگر بر نیاید گرد نواحی ابـــل
را تاراج نموده خواهم گشت واین مصلحت را یاران دیگر برغم خاطر احداد جیو قبـــول
نمودند وچیزی نگفتند مگر خان عالیشان مغفرت پناه نواب رشید خان که این مشورت
را خوش نکرد وگفت که برامدن شما مناسب نمی بینم زیرا که انجام کار بر کسی معلوم
نیست وجنگ دو روی دارد یک فتح و دیگر شکست اگر فتح باشد بر یاد نوکـــر
باد شاه فتح یافته باشی واگر خدا ناخواسته باشد شکست بر لشکر شما افتـــند
اوازه خواهد افتاد . در مردم که احداد را شکست داد ، بهتر انست که شمـــا

امیرصاحب برجای خود نشسته باشید یا از خانان خود و یا فرزندان پیرِ دستگیر قدس سره سردار ساخته برای جنگ و هر محلی که داشته باشد بفرستید ، اگر فتح نمود ان فتح شما است و اگر شکست یابد یا خان شما شکست یافته باشد ، چندان باکی نیست ۰

قطعــــــــــه

مـن انچه (۷۸۸) حد بلاغ است با تو گویـم

تو خواه پند پذیـری و خواه گیر مـلال

اخر به هیـچ وجه احداد جیو این نصیحـت معقول را قبول نه کـــــــرد ۰

قطعـــــــــه

گـفتگوی عقل و تدبیرات او جمله پیش حکم حق معقـول نیســت

چون قضا مبرم رسد از کردگـار عقل و تدبیرات را گوید که نیســت

اخر احداد جیو سامان و جمعیت لشکر نموده خواست که براید ۰ پدر فقیــر عرض کرد که اسب من زخمی و مانده شده است درین سفر بنده را بگذارند ، احداد جیو قبول نه کرد ، باز پدر فقیر گـفت اگر پیاده بفرمایی به خدمت صاحـب برویم و اگر نه اسب سواری ندارم ، اخر خان عالیشان رشید خان جیو فرمـود که اسپ برای سواری از سرکار من می گرفته باشید ، اخر ناچار شده به خدمت احداد جیو روان شد چون لشکر را جمع کـرد و شمار نمود دوازده هزار جوان جنگـی بشمار درامد اخر احداد جیو از چرخنسی برامد منزل به منزل مراحله طی کـرده به نواحی کابل رسید ، هفت کروه اما از انجا فاصله داشت ، اخر شابیگ خان شنید

که احداد بالشکر کران برای جنگ امده است ، چون طاقت جنگ مقابل نداشت طرح انداخته گفت شراب بیارید ! شراب خوری اغاز نمود (۷۸۹) ودر شهر اوازه داد که شاه بیگ خان ازامدن احداد واقف نیست مست و بی خود افتاده است .

بیت

کن ان چنان که ندانند ز بس خود ی در عرصه خیال که امد کدام رفت

اخراحداد جیو یاد دو روز انجا مقام کرد ، چون شاه بیگ خان بر نیامد از قلعه احداد جیو اهل مشورت را طلب نموده بود الحال چه باید کرد ؟ - خان عالی شان نواب رشید خان وپدر فقیر گفت بهتر انست که شما به دولت رفته به جای خود ننشینید تا اوازه امدن شما و بر نیامدن شاه بیگ خان در عالم شهر خواهید یافت و دبدبه و شوکت و هیبت شما بر عالم زیاده خواهد شد ، و بعضی از اهل مشورت گفتند که تهی دست چگونه به خانه بروم ، صلاح انست که ازدریای کابل عبور نموده ملک اترشیوه را تاراج کرده بخانه برویم اخراحداد جیو نیزاین مشورت را خوش نمود پس ازان خان اعظم رشید خان فرمود که لشکر شما مردم کوهی اند وگاه از دریا عبور نکرده و دریا را ندیده واز دامن کوه دور نرفته چون (۷۹۰) دریا وعبور دریا به بیند اکثر گریخته بوطن خواهد رفت ودر لشکر شما تفرقه خواهد افتاد . اگر از پریه انی لشکر ما شاه بیگ خان واقف خواهد شد البته درپی ما بیاید . دیگر رضای شما . اخراحداد جیو سخن خان صاحب قبول نه کرد به جانب اترشیوه مراجعت فرمود ، چون لشکر به کنار

دریا رسید ، مردم کوهستان که هو دریا ندیده و عبوران بر حاله خیال مشاهده نموده اکثر مردم شبا شب از انجا باز گشتند و در لشکر تفرقه بسیار افتاد و بعضی مردم تیراه چون از دریا عبور کردند به ان کنار با هم نشستند ، گفتند برای یادگاری انجا یک شعر بگوید اخریک اغاز نمود ۰

شعـــــــر

سنځ موږ لا هاله وې چې په تیراه کې موږ و تېره وپلاړ و

یو خو ښکې دباو یو د ۱۲ اشنا کلی و

پاس په منځ یتون چې موږ غاړ ایستلـــــــــی و

هابه یې په نندن راوړ په تروه بنو کې میه تربه ۱۲

مه به تا به دار کاغه په اشالوه زو ...

دلانو و مرمو یې واحد نه ورکـــــــــړ و

ترسیند یې یوړ یستو په بلالی چې یســــتو ۰

این چنین حالت به مردم کوهستان رسید ۰ اما بر اسوسان شابیک خان خقیقت لشکر احداد جیو را (۷۹۱) به شاه بیګ خان رسانید بعد ان شاه بیګ خــان با لشکر گران در عقب لشکر احداد جیو بر امد و از پس ایشان از دریا عبور نمــود و لشکر احداد تا کوه کافرستان ... اتر ... را ترک کرد و از عقب لشکر شاه بیګ خان رسید ۰ چون احداد جیو از رسیدن لشکر شاه بیګ خان واقف شد لشکر خود را جمع نموده خان ... خان زیدخان را همراه ساخت و پدر فقیر را همـــراه نمود ،

چون هر دو لشکر باهم مقابل شد نایره جنگ برخاست وجوانان جنگ جو ازهر دوجانب دست بهنبرد دراز کردند ، اخر خان عالیشان رشیدخان خیز نمود وهراول شاه بیگ خان را شکست داد وجوانان کار امدنی را از اسپ بینداختند وگرد عظیم برخاست که دوست و دشمن ازهم امتیاز نمی شد واحداد جیو با جامه قلیل بر جای خود ایستاده ماند وشابیگ خان چون در لشکر خود شکست دید خود با جامعه کثیر روی لشکر گذاشته بر دست چپ بر یک بلندی برامد نظر نمود دیدکه احداد با جامعه اندک برجای خود ایستاده است ، شابیگ خان (٧٩٢) باجامعه همراه بر سر احداد رفت ، چون احداد جیو دیدکه لشکر غنیم امد میان داد پسر وحدت را با جامعه که همراه داشت مقابل غنیم فرستاد چون باهم تیر اندازی کردند اخر یک تیر به پیشانی میاداد رسید ایشان جلب اسپ بگردانیدند یاران دیگر نیز تاب نبرد نیاوردند برگشتند چون احداد جیو دیدکه یاران جمله هزیمت نمودند انجا ایستادن خود مصلحت ندید بسوی کوه کسفار راهی شد ویاران پیشین در کارزار بودند که در پس غنیم رسیدند ، دانستند که در لشکر ما شکست افتاد درمیان غنیم بودند چون گریزندگان دشمن ازین واقعه واقف شدند به تمامی برگشتند این ها نیز جلب ها باز گردانیدند به زبان فارسی گفتن گرفتند که بزن وبکش ٠

بیت

اگر بر کنار برفتن بکوش ٭ وگر در میانی لباس دشمن را بپوش

چون گرد وغبار بسیار بود باهم نمی شناختند که به نزدیک کوه رسیدند ٠

اخر یارانیکه غنیم در پیش داشتند به ضرب شمشیر انداخت وبالای کوه برامدند و ازجانبین بسیار مردم کشته شدند و ازجانب سرکوه کافران جمعیت نموده به لشکر احداد جیو (٧٩٣) حمله کردند و تیر باران ساختند و از پائیــــن کوه لشکر شاه بیگ خان بود و ازجانب سرکوه لشکر کفار ۰ وتمام روزبدولشکر جنگ وجدل نمودند بعنایت حق تعالی خود را از هردو لشکر نگاه داشتـنـد چون شب درامد لشکر شاه بیگ خان رفته به میدان دیره نمودند ولشکر احداد جیو ازانجا روان شد در شب تاریک افتان وخیزان میرفتند و درعقبش لشکــر کفار تیرجنگی کرده میرفتند اسپ ویا ادمی زخمی که میماند غنیمت می گرفتنـد تمام شب لشکر کفار در پس لشکر احداد جیو رفتند تا دوسه روز شب کم وزیاده ازجانب پایین کوه لشکر شاه بیگ خان و ازطرف سرکوه لشکر کفار درعقب بودند به بسیار جد وجهد خود را از دست دشمن رهانیدند اخر بر سر دور اهستـه رسیدند احداد جیو خواست که براه پره در میان کوهها شده به جرخنـــی برود و در این راه عقب های کلان وسخت بوده و رفتن اسپان بروی دشوار می نمود و دیگر راه هموار بوده اما درمیان مردم و قبیله شینواری می گذشت و با مـــردم شینواری (٧٩٤) احداد جیو عداوت نموده بود و دران روزها مردم لشکــر احداد جیو بند و مواشی مردم شینواری برده بود و برای خاطر پدر زمعیر پهـنـد [illegible] فقیر گفت ای احداد جیو ! بایـــن راهیکه شما قصد دارید یک اسپ را زنده و سلامت نخواهید برد احداد جیــو فرمود که چه کنم ؟ که در راه دیگر مردم شینواری اند پدر فقیر گفت عهــــد مردم شینواری بر من باشد ۰ صاحب این راه برود اخر براه راست لشکـــــــر

روان شد ،چون نزدیك قبیله شنواری لشکر رسید مردم شنواری جمع شده سر راه گرفتند چون باهم مقابل شدند احداد جیو استاده شد گفت ، ابابکر ، شما پیش شوید . اخر پدر فقیر تنها اسپ را پیش راند و در میان لشکر ایشان درامد . اگرچه ایشان می گفتند که در لشکر ما درمیا که شما را تیر خواهم زد . اخر پدر فقیر گفت که شما دیوانه شدید با احداد جیو قصد جنگ کرده اید و نمی گذارید که براه برود ایشان گفتند اگر عداوت خود درمیان نیاریم و از سر ان بگذاریم اما جواب مردم منل را چه دهیم که گویند که شما احداد را دیده (٧٩٥) و با او جنگ ناکرده راه دادید . اخر پدر فقیر گفت شما یک جانب شده راه بگذارید که ما بگذریم .

بعد ه ان در پس ما های و هوی و شور و شر برپا نماید و چند تیر برتابی در پس ما می انداخته باشید تا عذر و حجت شما پیش مردم منل درست افتند . اخر مردم شینواری راه گذاشت یک جانب رفتند . چون لشکر احداد جیو گذشت در عقبش شور و غوغا کردند و در پسش چند تیرا انداختند تا چند گروه در پس لشکر رفتند اخر باز گشتند و احداد جیو با یاران مانده به چرخهی تشریف بردند ،در ان جنگ یاران خوب ، خوب بکار امدند .

مثنویات

گاه غازی فتح یابد گه شکست پیش قدرت هر یکی بی پا و دست

گه بلند نمی پسند بر او ن جاه گاه گرداند به زیر قعر چاه

گاه خندانند گهی گریان کنند | گه پتا و گاه بین سندان کنند
گه گلستان بیند گاهی خار | گه عزیز گردند گاهی خوار
رحم و قهر بر همه دارد عبور | قهر او حزن آورد رحمت سرور
گر بیاید فتح یا خورد شکست | از خدای خود بداند حق پرست
عارفی باید که در هر حال او | از خدای خود نگردد هیچ او (۷۹۶)
گفت فقیر ولی الله حق عزیز | سوی حق بگریز گر داری تمیز

ای عزیز من ! چون احمد شاه چو به جرخستی تشریف برد ، بدر رفقیر را لشکر داده به جانب سرحد کابل فرستاد . چون به نزدیک رسید در بالابنگش عزیز که خونی داران سرزمین بود . لشکر بالابنگش از افغانان و مغل جمع نموده مقابل بدرفقیر آمد چون بدر و لشکر روبرو شدند جنگ از تیروتفنگ به نیزه و شمشیر رسید . عزیز که پای استقامت محکم گردانید آخر از دست مبارزان این جانب کشته شد و در لشکر شکست افتاد و بسیار مردم به قتل رسید ، بعضی از مقابل بنگش چه از مردم سپاه ، تا دروازه قلعه زیران در پس غنیم رفتند و سلطان ابراهیم که سردار جمله مردم بالا بنگش بود به نزدیک دروازه قلعه رسیده بود که در تعقیب جوان داد روشانی در رسید بنیزه زد از اسپ انداخت به قتل رسانید . بعد از کشتن عزیز که بازینک هیبت در دل مغل و افغانان رسید .

ای عزیز من ! چون شاه بیگ خان ازین واقعه واقف شد با تمام امرائیکه تعینات صوبه کابل بودند احمد شاه جرخستی را (۷۹۷) تبدیل گردانید .

اذوقه از هیچ جانب نمی رسید بسیار کم خرچی به یاران پیش امد و فاقه برناقه میکشیدند اخر شاه بیگ خان قاضی زیت الله را باجماعه بسیار از مردم افغانان و مغل به راه چمکنی به سرکوب چرخنی فرستاد . چون ازین واقعه احداد جیو واقف شد کریمداد پسر جلال الدین جیو را که دران روزها دوازده یا سیزده ساله باشد سردار گردانید و پدر فقیر راهمراه داد . اخر از احداد جیو رخصت شدند و قصد سرکوه کردند . چون بر سرش بر امدند دیدند که قاضی زیت الله به لشکر بسیار افغانان را پیش کرده هجوم نموده قصد سرکوه کرده وایشان اگر چه جماعه اندک بودند امد سرکوه بدست اینها افتاد ، تیر و سنگ ریزه ها بر سرش بارانیدند . اکثر مردم زخمی و کشته شدند اما قاضی زیت الله استاده شد و جنگ عظیم روی نمود اخر یاران یک بارگی هو کرده حمله نمودند تاب شمشیر و خنجر نیاوردند شکست درلشکر قاضی زیت الله افتاد وخود باجماعه قلیل پای استقامت محکم گردانید . اخر یاران قاضی زیت الله را با برادر زاده به قتل رسانیدند .

اکثر اهل (٧٩٨) هزیمت را تحت سیف در اوردند ، سر قاضی زیت الله و برادر زاده اش را بریدند پیش احداد جیو فرستادند . و از یافتن این فتح اندک و بیش دل صحابه قوی گشت و شاه بیگ خان نیز دانست که از هیچ جانب و هیچ وجه دست بر این هانمی یابم . از انجا کوچ نموده به کابل رفت . حق تعالی صحابه را نجات داد .

مثنویات

هرکه را باشد نگهبان کردگار — زیر پایش نرم گردد سخت خار
هرکه را امداد شد رب جلیل — فتح یابد گر بود فوج قلیل
انبیا تنها بر قوم کافران — جهد ها کرده، شنو از من جوان
گر نبوده یار حق ای سنی! — با هزاران کی شدی غالب نبی
از خدا یاری بخواه ای مرد دین — تا شود غالب به نفس و آن لعین

بیان جنگ احداد جیو که با لشکر خان بخشی واقع شده بود

=================================

ای عزیزمن! یک مرتبه احداد جیو لشکر بجانب ابز کشیده بسود ر نواحی انرا تاراج نموده و غنیمت گرفته نزدیک کوه در میدان فرود امد وپدر فقیر عرض نموده شنیده شده که لشکر خان بخشی در این نزدیکی فرود امده است. و قدم ناحقی اپرید همراه دارد مبادا قدم پیشوای او شده، ناگاه بر سر دیره ما بیازد خوب نیست. باید که دیره را از ینجا برداریم. بیشتر درمیان کوه بجا امن بفرمائیم (،۱۷) اخر احداد جیو فرموده که بخشی را چه قدرت باشد که بر سر ما بیاید. بعده پدر فقیر گفت راست است انچه صاحب میفرمایند اما قدم ناحقی مرد دلیر است، دلیری بجمعیت همراه خود خوب دارد راو دشمن جانی خاندان پیردستگیر است او دلیری داده خواهد اورد.

احداد جیو تغافل نمود اخر پدر فقیر گفت اگر دیره ازینجا نه بردارید بسلری خبرداران بطرف لشکر بخشی بفرستید اگر بجانب ما قصد کرده روان شده باشد —

اعلام نماید تا ما نیز استعداد حرب بکنیم . اخر احداد جیو چند سوار برای جاسوسی فرستادند . تمام لشکر احداد جیو انجا فرود امده خیمه ها را نصب کردند . چند روز در انجا بماند که جاسوسان امدند ، گفتند که لشکر غنیم امد . اخر احداد جیو فرمود که لشکر از ارد و براید . چون لشکر از ارد و برامد وصفها اواست لشکر بخشی نمود ار گشت ایشان نیز مقابل لشکر غنیم روان شدند چون هردو لشکر باهم مقابل شد چند بان از طرف غنیم امد در میان غول احداد جیو افتادند وغول را ازهم پریشان کرد . الهداد نام میرا خور احداد جیو بود بانی بروی رسید از اسپ افتاد چون جنگ به تیر و شمشیر (۸۰۰) رسید قدم ناحقی که هراول لشکر بخشی بود حمله نمود بر طایفه مردم بنگش و تاب مقاومت شمشیر او نداشتند طایفهٔ پیاده ها برگشتند . شکست در لشکر احداد جیو افتاد . یاران دیدند که اکثر مردم لشکر بر گشتند ، جلب اسپ احداد جیو دراورد و درامد شناتی یاری ورکسزی بود که اورا شاتی یگانه میگفتند چون به دیره احداد جیو رسید خیمه احداد جیو ایستاده دید . گفت ای یاران چگونه خیمه احداد جیو را بگذاریم و ما برویم بهتر انست همین جا سرهای خود را در زیر خیمه ببازیم . اخر با صد کس در خیمه احداد جیو نشست و تیرکش ها را خالی کرده تیرها را در پیش خود انداختند تا جان در بدن و تیر در کمان داشتند کس را قدرت نبود که گرد پیرامون خیمه بگردد . اخر این هر صد کس بزخم تیر و تفنگ شهید شدند و دران جنگ هزار کس از لشکر احداد جیو بقتل رسیدند و فیلهای احداد جیو بدست مردم

لشکر بدشکست افتادند . تارقه عظیم در لشکر امداد میر افتاد . چنان جمعیت دیگر بهم رسید .

بیست

به یک لحظه ، به یک ساعت ، به یک دم دیگر گون میشود احوال عالم (۸۰۱)

بیان حقیقت اسحاق و قدم ناحق شمه ازان مذکور بنمایم وانجام کارشان بیان کردانم

ای عزیز من ! چون بالا مذکور شد نام وبی ادبی قدم ناحق لاجرم احوال وانجام کار او اینجا بیان نمودم ، مخفی نماند که چون بالا مذکور بود وقتیکه پیر دستگیر قدس سره در ملک پشاور تشریف برده بود از مردم مهمند اسحاق نام مرد میخواندند که مرید پیر دستگیر گشته خلوت و ریاضت درخدمت پیر دستگیر اختیار نمود بشرف خلافت ممتاز گشت . چون پیر دستگیر قدس سره بجوار رحمت پیوست او از شیخ عمر رضی الله عنه جدا شده در قبایل افریدی رفته استقامت گرفت وان مردم اکثر مرید پیر دستگیر بودند واین قدم یکی از سرداران ان قبایل بود در اطاعت او در امد . روزی اسحاق مردم را گفت که انبیا و اولیاء جمله صفت یگانگی کرده اند ، اما کسی دران استقامت نگرفتند بیا ما و شما یگانگی اختیار نمایم ویگانگی ایشان ان بود که چون کسی در اطاعت او در امدی تمام مال اورا گرفته پیش خود (۸۰۲) نگاه داشتی . موافق لا بدی قوت و جامه به صاحب مال دادی وباقی خود تصرف نمودی ، چون دستگاه یافت وبسیار رسندان در متابعت او در امدند ونرخ ون صفت

انا ربکم الا علی گفتن گرفت .

ای عزیز من ! بزرگان فرموده اند که نفس هر کس فرعون صفت دارد اما ملک مصر بدست ندارد اگر مصر بدست اید او نیز دعوه فرعونی کند چنانچه مثل گفته اند که عصمت بی چه از بیچا دریست .

بیت

که گفت پیر زن از میوه میکند پرهیز   دروغ گفت که دستش نمیرسد بشمار
تراکه مالک دینار نیستی سعدی   طریق نیست مگر زهد مالک دینار

و هرکه دران سر زمین در متابعت او در نیامدی و بران دست یافتی بقتل رساندی، و بسیار جوانان خوب از مردم ایمریدی ضایع کردند و کشتند . و کشتن ادمی در پیش ایشان از کشتن بز کمتر می نمود .

اورده اند که شخص از پالیز خربوزه بی اذن صاحب پالیز بریده بود سر او بریدند وکسی از کشت یک پشتواره از کاه بریده بود گردن او زدند . مقصود به سخن ، ادمی را چون شپش می کشتند چون خیر الدین (٨٠٣) رضی الله عنه از ملک یوسف زی به تیراه تشریف برد بدست یاری کتابت به اسحاق و قدم فرستاد . دران مرقوم بود که من درین سرزمین برسیدم شما هر دو بخدمت ما باید و اطاعت من قبول نماید . چون کتابت بدست ایشان داد مطالعه نمود پاره کرد وبعضی گویند بی ادبی دیگر نیزکرد و برنده کتابت را در قید گردانید وخواستند که بکشند . اخر بعضی گفتند که این بی گناه است بگذارید . اخر در جواب کتابت نوشتند که پیغمبر و میاروشان صفت یگانگی کرده اند

و ما صاحب ایم تو هم بیا با ما یگانه شو و در اطاعت ما درای ۰ اخر خیر الدین جیو این حقیقت رابه شیخ عمر رضی الله عنه نوشت شیخ عمر جیو فرمود که ایشان بر حق نیند برباطل اند ازان روز لقب ان طایفه ناحق شد و خیر الدین جیو را گفته فرستاد که باان طایفه ارتباط مکن به سزای خود خواهد رسید ۰ اخیر شیخ عمر جیو خیر الدین جیو را پیش خود طلبید اسحاق و تدم بر جای استقامت گرفتند فرعون و قت خود شدند و اسحاق دعوی الهی (۸۰۴) اغاز نمود ـ و می گفت | محمد پیغمبرمن است و میان پیر من است و من خود بخودم ـ و گاهی مردمان را وعده میداد که فلان روز قیامت خواهم کرد و اکثر مردم ساده لوح اعتبار می کردند و مال و متاع خود را پیش ایشان می اورد ، و از جنس حیوانات ذبح میکردند و میخوردند نقد و اخوت باهم خود بخش میساختند چون وعده اش خلاف میشد یا حیله و بهانه برپا میکرد و ان ابلهان اعتبار می نمودند و چون خلافت و حکومت تیراه به جلال الدین جیو رسید و دبدبه ایشان بلند گشت اسحاق و تدم با متابعان خود ملك تیراه را گذاشته بامردم پادشاهی رجوع نمودند و دو توی رابه ایشان تهانه داد و همواره در پی عداوت خاندان پیر دستگیر بودند چون خان عالی‌شان رشید خان و میرزاخان جیو از احداد جدا شدند و خان عالی‌شان به خدمت جهانگیر پادشاه امد و میرزاخان جیو را بجای خود در قلندر کوه گذاشت اسحاق و تدم دانستند که الحال احداد قوت مقاومت ما ندارد و کسی دیگر در کوهستان نیست که مقابل ما تواند شد ، بهتر انست که ما رفته حاکم ملك کوهستان بکنیم (۸۰۵) اخر مصلحت با هم کردند ۰ امراء که همراه او تعینات بودند قصد کشتن او کردند و اوپی خبر

در لشکر

از ین معنی بود که یا بارگی مردم ناحقی شمشیر ها کشیده بادشاهی در امدند و شکست در مردم لشکر بادشاهی انتاد هرکه به پای مردی ازان مهلکه خود را براورد وجان به سلامت برد باقی را با تمامی در تحت سیف در اوردند ۰ چندان قتل نموده بود که در تود هٔ مردگان اسپ استاده ماند و نتوانست که از جای خود بجنبد و در رود دوتوئی چندان مردم کشته بودند که لب ان رود خون الوده تا پشاور رفته بود ازانجا غنیمت گرفته به ملک تیراه در امدند ۰

چون این واقعه به بادشاه رسید خان عالی شان رشیدخان راطلب نمود فرمود که مردم خود را نوشته فرستید که به هر روشی که باشد علاج ان حرام خوران رابکند اخر خان صاحب به میرزاخان جیو نوشت به هر حیله و طریق که دانید در کشتن و قید کردن ان مدبران تقصیر نه فرمائید که مجرائی ما پیش بادشاه بسیار خواهد شد (٨٠٦) اخر میرزا خان جیو لشکر از مردم روشانی همراه گرفت و یوسف افریدی که یکی از سرداران قبایل افریدی بود و دوست دار خاندان پیر دستگیر بوده وجوان شجاع و شمشیر زن و مردانه بود میرزا خان جیو ایشان را نیز نوشت که شما ازان طرف لشکر مردم افریدی جمع نموده بیائید تا طایفه ناحقی مضل را استیصال نمایم و یوسف نیز با قدم ضد وعداوت داشت ۰ لشکر را جمع کرده از جانب دیگر بر سر ان طایفه رسید و مردم ناحتی بر سر کوه بر امدند و قدم مقابل میرزاخان جیو رفت و اسحاق باپسران و مردم دیگر مقابل شده اخر میرزاخان جیو مردم درمیان انداختند و قدم را گفتند بیا که جان بخشی شما از بادشاه خواهم طلبید وپدرفقیر را فرستاد ۰ و قدم را بخدمت میرزاخان جیو اورد و دیگر لشکرش در ان نواحی دیه بود

در ان فرود امد و میرزا خان جیو مذ ورت نمود که قدم را در قید باید کرد تا معلوم پادشاه گردد که در قید اوردند باز جان بخشی ایشان از پادشاه بخواهم ۰ اخر پدر فقیر گفت که قدم به گفته من امده است ۰ اورا در قید نکنید ۰ اخر میرزا خان جیو فرمود که پادشاه سر او خواسته است (۸۰۷) اگر بی قید کردن ایشان را ببریم پادشاه بد خواهد برد و ما قصد کشتن او نداریم ۰

بعد ه پدر فقیر گفت که من اورا یکبار بجای خود برسانم بعد ان کس دیگر را بفرستید و اورا طلبیده در قید نماید اخر میرزا خان جیو فرمود که اگر تو ایشانرا باز فرستی وواقف گردانی باز نخواهد امد واین حقیقت را به پادشاه خواهم نوشت ۰ اخر پدر فقیر از ترس پادشاه خاموش شد و چیزی نگفت اخر میرزا خان جیو کس پیش قدم فرستاد و قدم در خیمه میرزا خان جیو نشسته بود و میان داد پسر وحدت با چند یاران با او نشسته بود که کس میرزا خان رفت و قدم را گفت که سلاح شما میرزا خان می طلبد ۰ قدم گفت ما زنده و شما از ما سلاح می خواهید شمشیر کشیده برخاست درین میان ، میان داد وغیره که همراه ایشان نشسته بودند از خیمه برامدند و قدم با چند کس شمشیر ها کشیده استاده شده اند کیست که نزدیک خیمه برود ؟ اخر میرزا خان پدر فقیر را فرستاد شما اورا دلاسا بدهید و بگویید که بهبود شما درین است که سلاح بنهید و قصد جنگ نکنید چون پدر فقیر رفت و سخن (۸۰۸) میرزا خان جیو گفت و قدم از خیمه برامد و حمله کرد بر پدر فقیر اول دستارش برتناب رسید از ترس افتاد و خواست که شمشیر بر پدر فقیر اندازد ۰ سر شمشیر بر تناب رسید شمشیرش کارگر نشد و شمشیر

از دست پدر فقیر بر سرش رسید درین میان یاران دیگر زخمهای اری زدند افتاد باقیمانده رانیز بقتل رسانید . خواست که مردم قدم که در دیه فرود امده بودند ایشانرا نیز بقتل رسانیدند اخر بعضی یاران شفاعت کردند میرزاخان جیو جان بخشی ایشان کرد و چون اسحاق ازین واقعه واقف شد از انجا گریخته بر سر کوه دیگر بر امد و یوسف با لشکر که همراه داشت رفته او را حصار گردانید و اکثر مردم که همراه اسحاق بودند از گرسنگی هلاک شدند . اخر دانستند که از مرگ به هیچ حیله رهایی ممکن نیست بیا بارگی بر سر لشکر یوسف حمله کرد . و یوسف پای استقامت محکم گردانید وجنگ تابه شمشیر و خنجر رسید . اخر اسحاق را با پسران و تابعان بقتل رسانیدند وعزیزنام پسر اسحاق بود او به متابعان خود میگفت که من مرگ ندارم و ان ساده دلان اعتبار کرده بودند وچون مردم یوسف (٨٠٦) عزیز را کشتند و باقی ماندگان ان طایفه مرگ عزیز راقبول نمیکرد ویکی ازان طایفه به هندوستان امده کس پرسید که بچه ار امده ای ؟ گفت : برای جستن عزیز امده ام اگرچه اورا میگفتند که عزیز را کشتند اعتبار نمیکرد ومیگفت که غیب شده در هندوستان امده است .

ای عزیز من ! چون واقعه کشتن اسحاق و قدم به بادشاه رسید جهانگیر بادشاه بسیار خوشحال گشت منصب میرزاخان جیو و منصب میان داد و پسر جلال الدین جیو و منصب میاداد پسر وحدت و منصب پدر فقیر را اضافه نمود و پای شمشیر برای هرکدامی فرستاد .

ای عزیز من ! هرکه رو از خاندان پیرخود باز گرداند عاقبت به سزای خود

برسد چنانچه طایفهٔ ناحقی رسیدند .

مثنویات

هرکه او مدبر شود زین خاندان | یاکند بدگوئی این خاندان
عاقبت خواری بیابد بیشکی | همچو درخواری بمیرد هر یکی
هرکه رنجانند فرزندان پیر | میشود از درد زوران پیر
عیش او اخرتنگی بگذرد | گرد و ساعت تیروارش سر پرد
دست پیر ازغایبان کوتاه نیست | دست او جز قبضه الله نیست
دست (۸۱۰) حق میراندش زنده کند | زنده چه بود جان پاینده کند

در بیان جدا شدن خان عالی شان رشید خان از احداد جیو

ای عزیز من ! میرزا خیرالله و میرزا جانی شرد و پسران بی‌بی‌کمال خاتون بودند و بی‌بی‌کمال خاتون دختر پیرد ستگیر قدس سره فرموده بود که به جای پسر من است . مخفی نماند چون غنیمت به دست یاران افتادی جمله را پنج حصه نمودی یک حصه را به خاندان پیر دستگیر دادی و باقی چارحصه را باهم قسمت کردی و احداد جیو در حصه خاندان پیر دستگیر میرزا خیرالله و میرزا جانی را شریک ساختی . اخر خان صاحب رشید خان فرمود که در شریعت متروکه پدر دختر بفرزندان دختر نمی رسد احداد جیو فرمود که بی‌بی‌کمال خاتون را پیر دستگیر بجای پسر یاد کرده است باز خان صاحب فرمود ! که پسر خوانده را میراث

نمی‌رسد . اخر احداد جیو به سخن استقامت گرفت فرمود هر دو کس وکیل خـــود را پیش قاضی بفرستند (۸۱۱) هرچه قاضی بفرماید بران عمل نماید اخر ازین گفتگو خاطر خان صاحب برنجید و میرزاخان نیز در پلهٔ خان عالی‌شان بود ه بعد ه خان صاحب قصد جدائی از احداد جیو نموده و خان صاحب با اسمعیل خان قندهاری بسیـار الفت و مهربانی داشت . اسمعیل خان باکثر جماعه مردم قندهاری و غیبی‌خـان و خواجه رام غلزی که دران روزها بامردم قندهاری می‌بودند ایشان نیز همراهی خان صاحب را اختیار نمودند و میرزاخان جیو نیز اتفاق نموده و خان صاحـــب از پرخنی برامده به ملک تنر رفت که مردم افغانان ان دیار را خوبست میگوینـــد . چند گاه دران نواحی گـذرانید . بعدا درکوه قاندر درامد و این جاه استقامت گرفت و بسیار مردم در خدمت ایشان جمع شد و تاسرحد غزنی و قندهار و تادیارلوهانی اکثر قبایل افغانان مطیع و فرمانبردار خان صاحب گشتند و چند سال درین سرزمین به فراغت گذرانیـد .

مـثـنـویـــات

چه خوش باغیست باغ زندگانـــــی | اگر بودی اساس جاویـــــدانی
ازان سرد امد این کاخ دلاویـــز | چو جارا گرم کردی گویدت خیز(۸۱۲)

بیان سببرجوع‌نمودن خان عالی‌شان رشیدخان به شاه بیگ خان و فرستادن پسر خـود صاحب داد پیش بادشـــــاه .

= =

ای عزیز مـن ! چون خان عالی‌شان رشیدخان در قلندرکوه استقامـــت

گرفت شاه بیاله خان با لشکر گران به نواحی تنر فرود امد ۰ چون احداد جیــو از امدن شاه بیاله خان واقف شد با لشکر خود به امداد خان صاحب امــــد ۰ چون خان صاحب از تشریف اوردن احداد جیو واقف شد پیشوای ایشان رفــت و به دیوانخانهٔ خود اورد و مهمانی داد و انکه خیراندیش این خاندان بودنـد خوش وقت شدند که الحمد الله که خاندان پیر دستگیر قدس سره باهم یگانه ومتفق گشتند وانکه اهل نفاق وعدوی این خاندان بودند مرض نفاق دردل ایشــان زیاده شد ۰ اخر بعد از چند گاه باتفاق لشکر کشید به زیرکوه مقابل شاه بیاله خان فرود امدند و پیشازان بعضی مردم شاه بیاله خان در دیه های تنر فرود امده بودند چون احداد جیو واقف شد از فرود امدن مردم شاه بیاله خان عالیشان رشید خان و میرزاخان جیو را فرمود که شما با لشکر خود رفته دران دیه ها که مردم (٨١٣) — شاه بیاله فرود امده اند ان مردم را بقتل رسانید و بند ومواشی ان دیه ها را بیاریــد ۰ اخر خان صاحب و میرزاخان جیو لشکر کشیده بر سر ان دیه ها رفتند مردم شاه بیاله خان چون از امدن لشکر واقف شدند پای مردی نموده بگریختند وخان صاحب بند ومواشــی ان دیه ها جمع کرد ۰ چون ان دیه ها بیشتر رعیت و مطیع خان صاحب بودند مهربانی نموده بند ایشان گذاشته مواشی ایشانرا برد ۰ چون مواشی رابه لشکر رسانید بعضی غمازان جای سخن یافته به عرض احداد جیو رسانیدند که امیر صاحب بجا نیاوردند مواشی ان دیه ها اورد و بند انها گذاشته امدند از شنیدن ایــن سخن بر احداد جیو قهر و غضب غالب امد ۰

گفت ۰ من از ملک تیراه به امداد ایشان امدیم و اینان حکم مرا بجای نیاوردنــد

پس بودن و امداد من با ایشان عبث است • فرمود که دیره ٔ ما را ترود اورید و کوچ فرمائید •

مثنویات

گر نبودی درجهان غماز شوم — درجهان ویران نبودی هیچ بوم

این عداوتها و بغض اندرجهان — از قدوم شوم ایشان بین عیان

(٨١٤) ازعداوت خشک گردد اب جوی — ازعداوت کم شود اب سبوی

گر بود اهل جهان با تفاق — از دل خود دور گرداند نفاق

چون شود جنت همه روی زمین — تنگ سجین امده از کبر و کین

ورنه این عالم بمثل جنت است — ازعداوت و ازحسد پرافت است

گر شود کبر و حسد از دل بیرون — میشود ان دل چنان درانـدرون

چون حسد و کبر زدل زایل شود — جمله عالم بایکدیگر مایل شود

این جهان گردد چون جنت بر همه — ازجهان زایل شود کربت همه

چون خان صاحب از دلگیری احداد جیو واقف شد خواست که به خدمت احداد جیو برود ، اخر احداد جیو گفته فرستاد که روی شما نه خواهم دید مگر سیاهی بروی خود بمالی و بیایی • چون خان صاحب ازعتاب و خطاب احداد جیو واقف شد • خواست که حکم احداد جیو بجا اورد و به خدمت احداد جیو برود و اخر هادی داد خان برادر حقیقی خان صاحب گفت اگر این کار اختیار نمودی من خود را یا احداد را خواهم کشت • چون هادی داد خان را بدین معنا ٔ به جدیت دیدند

اخرخان عالمشان (۸۱۵) به بهانه شکار سوار شده قلعدان را طلبیـــد در کنار رود نشست به شاه بیک خان کتابت نوشت بدین مضمون : اگر عهـد وقول خود بفرستی تا به اعتدادان امده شما را ببینم و پسر خود را پیش بادشاه بفرستم ۰ هرگاه که بنده را یاد فرماید نیز به خدمت بادشاه برسم و کتابـت را پیچیده به دست شاطر خود داده از انجا پیش شاه بیک خان فرستاد احـداد جیو از انجا کوچ نموده بملک تیراه رفت و چون این کتابت به شاه بیک خان رسانید از مطالعه ان بسیار شادمانی نمود ۰ زود عهدنامه نوشت بدست باقی تلماخ داد پیش خان صاحب فرستاد ۰ خان صاحب و میرزا خان پیش شاه بیک راهی شدند ۰ — چون شاه بیک خان از امدن خان صاحب واقف شد مردم عمده بالشکر بسیار پیشوا فرستادند با اعزاز و آرام اوردند با هم ملاقات نمودند و شاه بیک خان بسیـار مهربانی نمود ۰ بعدا خان صاحب اسمعیل خان تندهار و میرزا بنگشی را همراه صاحب داد کرده پیش جهانگیر بادشاه فرستاد بدران وقت (۸۱۶) — صاحب داد جیو سه سال یا چار ساله بود کم و زیاد چون بخدمت بادشاه رسیـد بادشاه بسیار مهربانی نمود صاحب داد را و اسماعیل خان و میرزا بنگشی را — منصب دادند چند گاه در خدمت بادشاه بود بعدا بادشاه رخصت داد بحضور خان صاحب امدند ۰

در بیـان ویران شـدن شـهـر چرخهـــی

==========================

ای عزیزمن ! چون خان صاحب پیش شاه بیک خان امد لشکر احداد جیـو

بی امداد گشت شاه بیان خان دانست که الحال بر احداد دست خواهم یافت اخر شاه بیان خان لشکر افغانان جمع نموده ، و تمام لشکر صوبه کابل در اورده و خان عالی شان رشید خان را همراه گرفته رفته کوه چرخنی را قبل نمود ، ودر میان لشکر احداد و شاه بیان خان همواره جنگ واقع میشد ، چند ماه لشکر و مردم احداد جیو در قید بودند و از هیچ جانب اذوقه نمی رسید و عسرت بی طعامی به جای رسید که مردم از گرسنگی برگ درختان و چرم خشک گاو را ترکرده بریان ساخته می خوردند و اکثر مردم او جور گرسنگی گریخته رفتند (٨١٧) و میرزا خیرالله و میرزا جانی نیز با بعضی یاران بی امر احداد جیو رفته به شاه بیان خان ملحق شدند و احداد جیو چون از رفتن ایشان واقف شد در پس ایشان مردم فرستادند ، بعضی همراهان ایشان در عقب بودند بدست افتادند گرفتار پیش احداد جیو اوردند ، حکم به قتل ایشان کرد ، جمله را در تحت سیف در اوردند تا دیگر مردم حذر گیرند چون چندگاه برین منوال گذشت شاه بیان خان دانست که به روز جنگ بدست اوردن و براوردن احداد از محالات است ، اخر خان صاحب را گفت اگر احداد ازین جا براید تا شهر چرخنی بسوزانم مجراء ما پیش بادشاه خواهد شد ، و او نیز از عسرت خلاص خواهد شد ، بعده خان صاحب مردم را در میان انداختند احداد جیو را بدین معنا راضی نمود اخر خان صاحب شاه بیان خان را گفت که بسیار مردم در لشکر احداد هستند که به همراه من راضی اند ، اگر شما بفرمائید انها را از احداد جدا ساخته بیاریم ، شاه بیان خان بدین معنی بسیار خوشنود گردید فرمود (٨١٨) هرکه همراهی شما اختیار نماید به روز روشن برود و کس

مزاحم او نشود و شاه بیگ خان بر سر راه‌ها مردم بنگش و سپاه خود نشانده بودند . چون بران راه احداد بگذرند در تیغ آرند و نگذارند . انور خان صاحب قیبو خان خزی با چند یاران همراه احداد جیو زده فرمود هرگاه که به مردم شاه بیگ خان برسید و پرسند که شما کیستید ، بگوئید که ما مردم رشید خان ایم بقلندر کوت میرویم اخر احداد جیو شباشب از شهر پرخنی برامد . چون به طلاء بنگش درامد ، سپاه شاه بیگ خان و مردم بنگش واقف شدند . در پی ایشان برامدند . چون نزدیک رسیدند . گفتند شما چه کسان اید ؟ قیبو خان گفت که ما مردم رشید خان ایم . درین میان تیمور نام یکی از اشتقاقان احداد جیو بوده نعره زد که احداد است ، احداد است ! احداد جیو فرمود که دشمن این دیوانه بگیرید . گفت آیا نمیدانید که احداد را بپوشید و او پوشیدنی نیست . آخر مردم شاه بیگ خان دانستند که احداد است اگر در پی ایشان برویم برگشته کسی را سلامت نخواهند گذاشت تغافل نمودند احداد جیو به سلامت (۸۱۶) رفت به طلاء جدران و وزیر تشریف برد و بی‌بی به طلاء که اهل خانه ایشان بود نیز با اهل و عیال به راه دیگر به خیریت رفته با ایشان ملحق شدند . و دیگر مردم بروز روشن در میان قبایل بنگش شده به قلندر کوه رفتند . تفرقه عظیم در لشکر احداد جیو رسید اکثر مردم خوب خوب ازایشان جدا شدند ، مثل میاداد و ریمداد جیو پسر جلال الدین جیو و پیرداد پسر کمال الدین جیو . و دران روزها به سبب بعضی از امور پدر زن فقیر از احداد جیو در دل کلفت داشت ، ایشان نیز جدا شده در خدمت خان صاحب امدند بعد از چند گاه خان صاحب و برادر زن بهادر داد خان

و پسرش صاحب داد بملازمت بادشاه رفتند و میرزاخان جیو را و پدر فقیر را انجا گذاشتند .

چون بادشاه خان صاحب را دید بسیار مهربانی نمود عاشق صورت و سیرت ایشان گشت و نورجهان بیگم نیز مهربان و مشفق گشت و هر بار که به سلام ایشان رفتی ، بی پان و انعام نه گذاشتی ، چون درین موضوع ذکر صورت ، و سیرت خان عالیشان مذکور امد چند (۸۲۰) ابیات در وصف صورت و سیرت ان زبده و خلاصه ٔ خاندان پیر دستگیر گفته شد و از خرمن پاک مشت نمود ار گشت .

مثنویات

یوسف ثانی بود اندر جمال — صورت و سیرت درو بود بر کمال

مظهر نور جمال حق بوده — نور حق را کان یقین مشرق بوده

چشم از دیدار او سیری نداشت — پیر شد رویش دل پیری نداشت

ایت حسن خدا بود ان کرام — در جوانی هم به پیری والسلام

بود گفتارش فصیح در هر زبان — اهل فرس از گفتگویش جان فشان

اهل هند از طبع گفتارش عجب — چون گشادی بهر گفتن هر دو لب

صحبتش با عالم و درویش بود — عارف و دانا به مشرب کیش بود

دشمن دهری و زندقه بد و او — صوفیان را سر حلقه بد و او

متقی و راع بد وان ذالکرام — از کلام فحش از اکل حرام

صاحب دور علم بد در جهان — لشکرش معمور ملکش در امان

تدرهر کس پیش ان صاحب نظر　　ازیتیم و بی کس بیوه شهر

در سخا چون بحر بود ان ذوالکرام　　فیض برده از در او خاص و عام

بینوا از در نرفتی سایلی　　برضعیفان و (۸۲۱) گدا بود مایلی

سایه رحمت بود ان شمان خسان　　برهمه یاران وهم بر خاندان

هریکی را قدر حرمت پیش پیش او　　گر بودی یار و عزیز خویش او

جمع اسوده بودند در پیش شان　　جمله حاضر امدی در پیش شان

بود سرپوشی بدیک خاندان　　زیر حکم او بودی خورد و کلان

مهربان بودی به مثل از پدر　　تربیت از وی شدم بشنو پسر

بود بر بنده در احوال حیات　　مشفق ای جان پدر هم در ممات

این کتاب از امران ثانی جناب　　چون اشارت کرد مثل مرا به خواب

داد تا غذها بدستم ان کرام　　بود مرقوم ان زمن بشنو کلام

گفت برگیر این امانتها رفیق　　هست این از خاندان ما شفیق

جمله را بتو سپردم ای امین!　　جمع ان حافظ شود ای مرد دین

چون شدم بیدار از خواب ای کرام　　تعبیرش کردم چنین بشنو کلام

تا نویسم حال این شاه خاندان　　هرکه خواند تا شود واقف از ان

حق تعالی از طفیل این عمل　　عفو گرداند زمن جرم ثقل

هم زمن خوشنود گرداند خدا　　روح اهل خاندان پیر ما (۸۲۲)

بیان رفتن خان عالی رشید خان همراه مهابت خان بسوی صوبه کابـــل

ای عزیز من ! چون خان عالیشان از احداد جیو جدا شد بخدمت پادشـاه امد مهابت خان پیش پادشاه عرض نمود که الحال احداد چه قوت دارد که شاهجهانخان اورا نمیگیرد ویا از ملک بدر نمیتواند کرد ۰ واگر ان صوبه پادشاه بمن عنایت کـنند ورشید خان را همراه دهد ، من احداد را دستگیر گردانم ویا ازان ملک برارم ۰ جهانگیر پادشاه ان صوبه را حواله ایشان نمود وخان صاحب همراه داد اگرچـه خان صاحب بدین معنی راضی نبود که از خدمت پادشاه جدا شود ، اما ازحکم پادشاه ناچار گشته روانه ان صوبه گردید ، وهادی داد خان و صاحب داد را در خدمت پادشاه گذاشتند وخان صاحب را پادشاه فیل و سرپا داد مرخـص گردانید ،چون بان صوبه تشریف برد میرزا خان جیو و پیرداد و میان داد و پـدر فقیر راطلبیدند بملازمت خانصاحب رسیدند و با مهابت خان ملاقات کردند مهابت خان بسیار مهربانی نمود ۰ بعد از چند گاه مهابت خان لشکر جمع نموده امان اللـه را سردار ساخته وخان صاحب را هر اول نموده بسوی (۸۲۳) ملک تیراه برسـر احداد جیو فرستاد وبراه درهٔ خرمانه لشکر درامد ۰

جنگ های بسیار واقع شدند وبیشتر ازخرمانه لشکر نتوانست رفت اخر خان صاحب به مصلحت امان الله احداد جیو را گفته فرستاد که لشکر پادشاهی بسیار است با ایشان تا چند جنگ خواهی کرد وبه این لشکر اذوقه میرسد وبمردم شما نمی رسد وراه های رسد مسدود کرده اند بهتر انست که این جا را گذاشته جای دیگر برویـد ۰

چون پیغام خان صاحب با احداد بیو رسید سر زمین تیراه را گذاشته بسوی کوهستان وزیر و جدران تشریف برد . اما ان انانه بالشکر و خان صاحب برگشته به پشاور رفتند . چون احداد جیو با مردم خود از لشکر بادشاهی خلاص یافت ابابکر و رسول نام دو سردار از قبایل ورکزی بودند رفته مهابت خان را گفتند که احداد را درقید اورده بودیم رشید خان و میرزا خان بر اورده خلاص نمود . الحال ایشان را بگوید که عهد گرفتن احداد قبول نمایند . و اگر ایشان این معنی را قبول نکنند ایشان را درقید ارند تا عهد گرفتن احداد قبول داریم . چون میرزا خان جیو ازین حقیقت واقف شد مهابت خان را (۸۲۴) با میرزا خان جیو بسیار اخلاص و محبت بود گفت : نواب سلامت ! مایه فساد ابابکر و رسول اند که خود همراه نواب اند مردم این همراه احداد اند اول مردم ایشان بطلب چون بیایند بعده ایشان را با مردم درقید ار ، اگر از فساد و فتنه باشند فبهـــا و اگر نه ، درخت خبیث است بیخش بکنی . مهابت خان فرمود ای ابابکر و رسول شما مردمان خود بطلبید تا من به بینم که چه مقدار مردم اند . ایشان اکثر مردم خود به خوبی را طلب نمودند . چون مردم را درنظر مهابت خان گذرانیدند ، نواب فرمود که کسان عمده ایشان را جدا کنید تا سرو پا بدهیم . اخر مردم خوب ایشان درخانه بردند جمله را مقید ساختند . میرزا خان دانسته بود اگر ایشان را درقید اریم شاید از اقوال و افعال خود پشیمان شده التماس را به خاندان پیر دستگیر اورند ، بعد از چند گاه میرزا خان جیو پیش مهابت خان نشسته بود ابابکر و رسول را طلبیدند . چون به مجلس حاضر اوردند بمجرد رسیدن بعد ویحی خاندان پیر دستگیر

اغاز نمودند . میرزاخان جیو در دل اورد که این ها مرتد گشته اند (٨٢٥) از زندگانی ایشان مرگ بهتر است . اخر مهابت خان را به ایشان اشارت فرمود جمله را بقتل رسانیدند .

مثنویات

بابزرگان هرکه بستیزد عـــزیز	عاقبت خواری بیابد بی تمیـــز
بابزرگان جنگ اگر جوید کســی	بیشکی برباد گردد چون خســی
از مربی هرکه گرداند روی	روی او شد درجهان بی ابــروی
هرکه او تف کرد بشنو سوی بساد	تف او بر روی او بیشک فـــتاد
رو به بالا هرکه شد بی تمیــز	دامن خود کرد الوده ازکمیــز
هرکه او مدبر شود این خانـدان	عاقبت یابد سزای خود بـدان
ازمودم این سخن دامن بســی	انده دارد شک بها زماید کســی
بنده مخلص بشنود صاحــب خرد	جاهل واحمق ازین بو کــی بـرد

بیان قصد نمودن مهابت خان از بهر گرفتن خان عالی شان رشید خان و رفتن ایشان باز به قلندر کوه و از انجا تشریف بردن با یاران و با اهل عیال براه ملتان بخدمت بادشاه .

ای عزیز من ! چون ابابکر و رسول را بقتل رسانیدند مهابت خان و ملامرشد که شاه جهان خطاب مکرمت خان داده بود وخان صاحب را در پرساحداد فرستاد (٨٢٦) فرمود اگر دست بروی بیابید به قید ارید اگر به هیچ وجه بدست نیاید

سخن صلح درمیان ارید و بگوئید که پسر عبدالقادر را بخدمت بادشاه بفرستید وخود درملک تیراه باشید و منصب وجاگیر پنج هزاری بگیرید و مزاحم ملک بادشاهی نشوید ۰اخر خان صاحب و ملامرشد بالشکر گران تا ملک تیراه رفتند ، بدامن کوه جدران فرود امدند واحداد جیو با لشکر امده راههای صعود در کوه بستند ۰ چند کرت ملا مرشد قصد برامدن برکوه نمود جنگ درمیان واقع شد از هردو جانب مردم زخمی شدند وصعود بربالای کوه نتوانستند کردن ۰ بازگشته به دیره فرود امد چون ملامرشد دانست که به هیچ وجهه دست بر ایشان نمی یابم سخن صلح درمیان نمود ۰ خان صاحب را گفت شما مردم خود را بفرستید انچه نواب فرموده است بگوئید اگر بدان معنی راضی شد عهد قول درمیان اریم اخر خان صاحب غیبی خان با چند یاران پیش احداد جیو فرستادند ۰ انچه خان صاحب و ملامرشد گفته بود بعرض احداد جیو رسانیدند اخر احداد جیو یاران را (٨٢٧) طلبیدند ، مشورت نمودند اکثر یاران گفتند که یک پسر داری مبادا اگر مغل عهد شکنی نماید بازپشیمانی سود ندارد باز بی بی علایی جیو را پرسید ۰ ایشان نیز فرمود یک نور چشم داریم نمی توانیم که از خود جدا گردانیم اخر احداد جیو غیبی خان را فرمود که من پسر فرستادنی نیستم و از خود جدا کردنی نی ۰هرچه حق تعالی خواسته است خواهد شد ۰ غیبی خان را بایاران رخصت فرمود ، امده این حقیقت را بخان صاحب و ملا مرشد عرض نمود و ایشان این معنی را به مهابت خان نوشتند چون مهابت خان از صلح احداد مایوس شد ، لشکر را بازپس طلبید وجابجا تهانه ها سپردند و خان صاحب را به امان الله به سره پوزه

فرستادند • میرزاخان جیو را بسوی تیراه نامزد کرد • و پدر فقیر را تهانه قریب خانه سپرد و ان تهانه است دراه خیبر • چند گاه بجای خود ماندند اخر مهابت خان در دل اورد که من به یاد شاه لاف زده امده بودم که احداد را گرفته بیارم سخن من به کرسی نه نشست ازین غصه نتوانست که خان صاحب را (٨٢٨) در قید گرداند و بدنامی بر سر ایشان کشند • چون خفیه با مصاحبان این مصلحت نمودند امان‌الله از مشورت پدر واقف گشت • چون باخان صاحب محبت و اخلاص از حد بیشتر داشت خان صاحب را اطلاع داد وخان صاحب به بهانهٔ شکار بر امد ، شبا شب بملک بنگش رسید ، در قلعه حاجی خیل استقامت گرفت چون از رفتن خان صاحب میرزا خان جیو و پدر فقیر واقف شدند تهانه ها را گذشته به خان صاحب ملحق شدند • اخر خان صاحب یاران را طلب فرمود ، مشورت نمود پدر فقیر و بعضی یاران گفتند که لشکر متفرقه بعضها در جایگیر ماندند و بعضی در قلندر کوه هستند وغیرت خان با لشکر گران ازینجا نزدیک نشسته اند اگر قصد جنگ ما نماید لشکر این جانب قوت مقاومت او ندارد • و مردم حاجی خیل که میگویند شما این جا استقامت ورزید کیست که بشما جنگ تواند کرد و ما همه همراه شما ایم معلوم باد که این طایفه همواره جانب مخل بوده اند ، اگر غنیم بیاید ایشان (٨٢٩) از قلعه بر نخواهد امد بهتر ان است که یک بار به قلندرکوه برویم ، سامان لشکر و جنگ نموده برایم چون خان صاحب خواهر زاده ان طایفه بود سخن ایشان استوار دانسته چند روز در حاجی خیل استقامت فرمود ، اخر غیرت خان لشکر جمع نموده بر سر قلعه حاجی خیل امد چون خان صاحب از امدن لشکر واقف شد

تیرباران و تفنگ کردند ، حق تعالی جمله یاران را از زخم تفنگ در حفظ حمایت خود محفوظ گردانید مگر یك یار را در پای اندك زخم رسید . چون یاران تیر باران و تفنگ را بر خود گذرانیدند . بیك باره گی هو نموده تیرها زدند ، پیاده های تفنگ انداز برگشتند و سواران استاده ماند یاران نزدیك رسیده بار دیگر تیر اندازی کردند ، سوا ران نیز جلو گردانیدند شرف الدین حسین بجای (٨٣٣) خود استاده بود که یاران در رسیدند ایشان نیز تاب شمشیر نیاوردند برگشته پیش لشکر خود روان شدند و اسپان یاران نیز در پس شان رسانیدند ، سوار شده در پس غنیم رسیدند ، حمله نمودند ، شرف الدین حسین را با جماعه همراه بقتل رسانیدند و یاران دلاور در پس غنیم تا وقت عصر رفتند و از لشکر شرف الدین حسین ده دوازده کس کم و زیاده خلاص شده باشند ، باقی جمله را در تحت سیف — در آوردند . و یاران همچنان پس غنیم بودند که هر اول لشکر امان الله در رسید چون یاران پیش و پس بودند و جمعیت نداشتند سواران پیش برگشتند پدر فقیر بازگشته در را هیکه تنگی گاه داشت و زمین قلب بود انجا از اسپ فرود امد یاران را اعلام فرستاد که جمله امده این جا جمع شوید ، وقت مغرب نزدیك رسیده است تا درامدن شب با غنیم جنگ خواهیم کرد . چون شب در اید غنیمت گرفته براه دیگر برویم . و یاران چون غنیم را نزدیك و قوی دید هر یك به هر جا نسب که فرصت بر بالای کوه بر امدند (٨٣٤) و بعضی یاران که جد و جهد بسیار نموده پیشتر بودند و اسپهای شان مانده گشته ، چون برگشتند اسپان یاری ندادند ، در عقبش غنیم در رسید اخر دانستند که از غنیم به فرار خلاصی ممکن نیست ،

برگشته جنگ را تا خنجروکشتی رساندند تا ساعت خوب لشکر امان الله برجا استاده گردانید ویاران دیگر فرصت یافته برکوه برامدند ۰ ودرمیان این یاران یکی علی‌شیر برادر اسمعیل خان قندهاری‌بوده که جوان پهلوان وشمشیر زن بود وازکثرت شمشیر زنی کف دست راست او سبز گشته بود ۰

مثنویات

هست مردان خدا اندرجهان — که بیان جان میخرد بسیار جان
جان خود را میدهد صد جانها — می رهاند ازهلاکت ای مها
انکه بگریزد زاول درنبرد ، — او هلاک جانها بسیار کرد
خونبها بسیار برگردن گرفت — انکه او ازجنگ برگشتن گرفت

بعده پدرفقیر دانست که یاران متفرق شدند و لشکرغنیم برسررسید براسپ سوار شده راهی شد وسواران غنیم درعقب رسیدند ، به بسیار جنگ وجهد با چند یاران ازدست دشمن خود را خلاص گردانید (۸۳۵) وامان الله برگشته درزیرکوه دیره نمود وغنیمت که بدست یاران افتاده بود ، جمله بدست لشکرغنیم افتاد واسپان که ازلشکر شرف الدین حسین بدست افتاده بودند بعضی یاران اوردند چون لشکر یاران به خانه رسید صحابه شکسته حال بود بیدل گردید وامان الله امده درتخرفرود امده وراههای اذوقه رسیدن مسدود ساخت واحداد جیوچون ازین واقعه واقف شد با مداد خان صاحب امد ۰ چندگاه انجا تشریف داشت وچون ازحقیقت خان صاحب واقف گردید که مردم بادشاهی

قصد جنگ ندارد و اراده رفتن بخدمت بادشاه بالجزم دارد ، اخر ازخانصاحب رخصت شده ، بسوی ملتان تیراه تشریف برد ۰

ای عزیز من ! چون بادشاه از رفتن خان صاحب خبر یافت هادی داد خان و صاحب داد را در قید اورد به گوالیر فرستادند ۰ اخر خان صاحب در دل اورد که برادر و فرزند خود را چگونه در قید بادشاه گذارم ۰ بهتر انست که بخدمت بادشاه بروم و ایشان را از قید (٨٢٦) خلاص گردانیم بعد ازعرض داشتی به بادشاه نوشت بدین مضمون :

که فقیر از بادشاه یاغی نشده ، اما مصاحبان ان ناحق قصد کشتن من کرد از ترسجان گوشه گرفتم اگر بادشاه از سر تقصیر بنده درگذرد ،از سر قدم ساخته از راه ملتان به خدمت بادشاه بیاییم ویک عریضه بدین معنی باعتماد الدوله اصف خان نوشت ، اصف خان عرضداشت خان صاحب را به نظر بادشاه گذرانید فرمود که فرمان دلاسا بنویسید که به خاطر جمعی و بی دغدغه بیاید و دیگر فرمان به باقرخان نویسید که صاحب صوبه ملتان است که بار برادار را پیش رشید خان بفرستید ، درین باب تاکید دانند و هر دو فرمان را به باقی بیک داده براه ملتان رخصت فرمود ۰ چون باقی بیک فرمان بادشاه به خان صاحب رسانید خان صاحب سامان راه نموده براه ملتان راهی شد چون از کوتل قلندر کوه فرود امد در ملک جدران رسید ، میان داد و کریمداد پسر جلال الدین جیو و پیرداد پسر کمال الدین بجماعه کثیر ازخان صاحب جدا شده پیش احداد جیو راهی شدند ۰ چون به نواحی ملک تخر میگذاشتند قبایل ببوخیل (٨٢٧) واقف شدند رفته لشکر امان الله را خبر

گردانیدند ، و ایشان پیش شده و لشکر امان الله در عقب گرفته یرغل نمودند .
در وقت سحر در پسی میاداد و پیرداد رسیدند و به این ها نسبت ایشان جماعه
اندک بودند و اهل و عیال همراه داشتند . اکثر مردم فرزندان را گرفته راه گریز
در پیش گرفتند و این ها با چند یاران عقب پس مانده گان گرفته جمع می‌کردند .
دران روز الهداد بده خیل تلاش نمود تا وقت عصر لشکر غنیم در پس بود . حق
تعالی فرزندان پیر دستگیر را ازان مهلکه خلاص گردانید و بملا تیراه رسانید
و اکثر یاران خوب دران واقعه ضایع شدند و فرزندانش در قید افتادند .

قطعـــــه

از پی این خاندان بشنو عـــزیـــز طالبان از مال و سر بگذاشته اند
زن و فرزندان خود کرده نـــــدا از زیان و سود تن بگذاشته انـد

و همراه خان صاحب . میرزا خان جیو و یاداد پسر وحدت و پدر فقیر و اسمعیل خان
با تمام جماعه مردم تند شان روان شده چون از وتا شهال فرود امدیم به شهـــر
مختون رسیدیم و دران شهر قبر سراج الدین جد پیر دستگیر بود . به زیارت (٨٣٨)
و طواف مزار ایشان خان صاحب و میرزا خان جیو با اکثر یاران رفتند و چند روز در
انجا مقام کردند . بعده ان از مهلکه لوهانی در امدیم و سرداران قبایل لوهانی
چون صاحب خان و شاه عالم وتاق و نورنگ خان پیشوا امده ملازمت خان صاحب
نمودند . چند روز دران نواحی بودند و بعضی از سرداران قبایل قصد بـــدی
کردند . نورنگ خان خسر ساده داد خان جیو که یکی از سرداران قبایل لوهانی

را از سر گرفت و انان پنج یا شش جوان بودند بسوی خود کشیدند ، جمعه در اب افتادند و میرزاخان جیو شیخ یوسف را بر لب حوض نگاه داشت .

ای عزیز من ! میرزاخان جیو در وقت جوانی چنان قوت داشت که یک مرد صاحب قوت از زمین بر نداشتند و از پهلو به پهلو نگردانیده ، و قوت باطنی که عقل و فراست است تا بحدی داشت که محب الله استاد سید محمد قنوجی (٨٥٣) می فرمود که بعضی شاگردان فقیر از من مرخص شده به قصبهٔ صدپور میرفتند . در راه طراران که بزبان هندی تهک خوانند همراه شدند چون در قصبه صد پور دهمه رسیدند ان پرگنه در جا گیر میرزا خان جیو بود و خود تشریف در پرگنه کانت گوله داشت که ازان جا دو منزل راه بوده باشد کسی رفته بحکام میرزا خان جیو گفت که در سرای تسکان فرود امده اند ، ایشان کسان فرستادند ، طالب علمان را با طراران گرفته در قید کردند و عرض داشت بخدمت میرزاخان جیو فرستاد که تسکان را گرفته ایم ، در باب ایشان چه حکم میشود ؟ به وقت نیم روز عریضه را بخدمت میرزا خان جیو رسانید . در جوابش نوشت که بقتل رسانید . ان شخص جواب گرفته زود باز گشت . چون وقت عشاء رسید میرزاخان جیو نماز خوانده بر پالنگ خسپید ، محاسبه اقوال و افعال روز اغاز نمود که امروز از من چه اقوال وافعال صادر شده اند . ناگاه یاد امد که امروز بی تفحص مردم بکشتن امر فرمودم ، شاید در میان ایشان بی گناهی باشد (٨٥٤) به قتل رسد . بدین معنی بسیار افسوس خورد .

بیت

به تندی سبک دست بردن به تیغ بدندان گزد پشت دست دریغ

اخر در خاطر اورد که علاج این است که خود را شباشب رسانید ۰ تا ایشان را بقتل نرسانیده اند ۰ همه ران وقت برخاست فرمود که بر اسپ زین به بندند و با چند یاران سوار شد تمام شب یرغل نموده چند گهری از روز گذشته بود که تشریف برد و همدران ساعت تکان را با طالب علمان برای کشتن براورده بودند ، میرزا خان جیو فرمود که ان مردم را حاضر سازید جمله را حضور اوردند و میرزا خان جیو بقوت فراست طلبه علم را از طراران ممتاز گردانیدند و خروج راه داده وعذر خواسته رخصت گردانید ما بقا را در تحت سیف اوردند ۰

مثنوی

فراست بود نور حق ای عزیز کنند حق و باطل ازان جور تمیز

کسی را که نور خدا شد چراغ ازان نور بشناخت طوطی ز زاغ

بدانست نوری و ناری زهم ازان نور دیده وجود عدم

ازان نور بشناخت جان را ز تن ازان نور دانست خار از سمن

ازان نور بینا شود چشم دل ببیند ماهیت (۸۵۵) اب و گل

بداند کماهی تنی جسم و جان که ان هست ماهیت این و ان

عوالم عوار ظهران ماهیت خبرگیر جوینده زان ماهیت

برو دامن پیر روشان بگیر که از ماهیت زود گردی خبیر

به بینی خدا را سیاهی مال | عوالم حروف اند زان بر کمال
ز تاثیر تلقین او تیره دل | صفا میشود چون شود مشتمل
چو اینه گردد صفا از کدر | نمودار گردد در و خیر و شر
شود معنی ان دل بحق علیم | دهد فتوا راست ان دل سلیم
شود مظهر وحی الهام دوست | نمودار گردد در مغز و پوست
همین دل بود لوح ام الکتاب | ازین دل بیابی جواب صواب
همین دل بود باب شهر علوم | همین دل بود نهر بحر علوم
همین دل بود کان علم و هنر | همین دل بود صاحب خیر و شر
همین دل بود شاه اندر وجود | همین دل بود مادهٔ بخل و جود
همین دل بود داعی و رهنما | همین دل فراخ از زمین و سما
نه گنجد حق در زمین اسمان | بگنجد در دل چنین گفت هان
چنین گفت هان شاه برنا و پیر | که حق را بود قلب مومن سریر
نگفت انگاه دل های کافر سخت (۸۵۶) | بود عرش رحمن شه نیک بخت
برو قلب مومن ز کامل طلب | که این گوشت پاره مه پندار قلب
بود قلب مؤمن وسیع و فراخ | درو هست زره زمین هفت کاخ
دل است بحر بی حد شنوای عزیز | درو نه فلک هست کم از مویز
کسی را که این دل نباشد رفیق | مخوان مومنش بشنو از من شفیق
نه صاحب دل است هر یکی در جهان | خداوند این دل کم است بی گمان
مخلص شنو یار فرخنده خوی | گر این دل بخواهی ز کامل بجوی

ای عزیز من ! میان داد ، پسر وحدت علی رضی الله عنه فرمود بریشم نام سردار قبایل شیتک بود در خدمت میرزاخان جیو خصوصیت بسیار داشت اکثر اوقات بملازمت ایشان رفتی و میرزاخان جیو اورا گاه گاهی طلبیدی و این بریشم بر زانگی شخصی مایل بود گاه بی گاه در خانه ان کس بطریق مهمانی رفتی ، چون امد وشد او بسیار شد صاحب خانه دانست که امد ورفت این بی غرض نیست اگر بار دیگر در خانهٔ من بیاید اورا بی کشتن نگذارم اخر شبی در خانه او فرود امد (٨٥٧) خانه ظن بد مستولی شد خواست اورا بکشد باز در دل اورد که یک بار ازین مقدمه مقدم خود را واقف گردانم بعد این بکشم اخر رفته این حقیقت را به سردار خود گفت سردارش فرمود که او با میرزا خان الفت بسیار دارد ، و میرزاخان از این جا نزدیک فرود امده اند شاید میرزاخان برای مهم و کار طلبیده باشد اول اورا باید پرسید که تو این جا برای چه امده ای ؟

اگر گوید مرا میرزا خان طلبیده است پس ایشان را مکشید ، و اگر گوید همچنان امده ام دیگر رضاء شما اگر بکشید ویا بگذارید ، اخر این مقدم و صاحب خانه پیش بریم رفتند و پرسیدند که ملک اینجا بچه کار امده است ، در جواب ایشان گفت میرزا خان نزدیک فرود امده است ، امروز مرا طلبیده بود چون برای بعضی کار ضروری احمال رفت چون راهی شدم درین نواحی شب افتاد این جا فرود امدیم ان مقدم از پیش ایشان برخاست با صاحب خانه گفت که من فرموده بودیم که اورا میرزاخان طلبیده باشد اخر صاحب خانه گفت او دروغ میگوید و حیله میسازد (٨٥٨) سردارش گفت بیائید راست و دروغ او معاینه سازیم پیش

میرزاخان یک کس بفرستیم تا میرزاخان را بگوید که مرا بریم فرستاده است درفلان ده نرود امده ومیگوید که مرا برای چه کار طلبیده اید امده ام اعلام فرستید، اگر میرزا خان گوید من اورا طلبیده ام او این بهانه وحیله پیش اورده است باید کشت واگر میرزاخان فرماید که من اورا طلبیده ام با او هیچ مگوئید اخر یک کس را این حقیقت گفت شباشب فرستاد چند پاس از شب گذشته بود که ان شخص رسید مردم میرزاخان جیو پرسیدند که تو چه کسی وازکجا امده، او گفت من کس ملک بریم ام، مرا پیش میرزاخان فرستاده است • میرزاخان جیو راخبر گردانید انچه ملک بریم گفته است در خدمت ایشان عرض نمائیم • اخر خادمان میرزا خان جیو را از خواب بیدار گردانیدند که کس ملک بریم امده است میخواهد که بخدمت صاحب چیزی که بریم گفته است عرض نماید • میرزاخان جیو ان کس را طلبید وچون حاضر شد فرمود که بریم گفته است که مرا (۸۵) بچه کار طلبیده اید اعلام فرمایند ، میرزاخان جیو در دل تفکر کرد که من اورا نه طلبیده بودم و این شخص چنین میگوید شاید که بروی واقعه صعب روی داده باشد که مرا درین شب یاد کرده اند انکس را جواب داد که بلی بریم را من طلبیده ام اما توان شخص نیستی که درمیان من و بریم سخن ها میبرد توبرو بگو بریم را که فردا بیا که ان حقیقت گفتن تعلق به حضور دارد ، انکس برگشته گفتگوی میرزاخان جیو پیش مقدم خود گفت او فرمود که شما باظن باطل خود این مرد بی گناه را کشته بودید ، علی الصباح بریم سوار شده بخدمت میرزا خان جیو رفت ، میرزاخان فرمود شب چرا کس فرستاده بودید ؟ وچه واقعه پیش امده بود ؟ بریم گفت معلوم شد

که امشب از طفیل عقل کل صاحب از کشتن خلاص یافتم .

مثنویات

عقل کل را از کرامات گفته اند — درین معنی پیغمبر سفته اند
عقل کل نور است رو پیش هر طرف — پیش و پس روشن کند از شرف
پیش و پس بینا است عقل دور بین — او مخاطب است حق را کن یقین
زو بپرسد حق تعالی خیر و شر — زانکه از دنیا و عقبی شد خبر
(۸٦۰) پیش او ظاهر نهان و اشکار — پس چنین دانا بپرسد کردگار
عقل شاه است اندرین عالم جهان — معمار این جهان عقل است همان
شاه را پرسد ز ملک خود خدا — که چرا کردی چنین ای مجتبا
من بتو دادیم حکمت را تمام — هم حکومت ای حکیم نیک نام
پس چرا کردی چنین ریا چنان — من ترا واقف بگردم کاردان
کاشکی مجزوب و مجنون بودمی — بی خبر بی هوش و مفتون بودمی
تاکشتی عقل عقیله مرا — تا نه پرسیدی چنین کردی چرا
کاش بودی طیر درین خاکدان — با جماد و با نبات اندر جهان
تا بود تشویش عذاب و هم سوال — وارهیدی از جواب ذو الجلال
ای خداوندا بحق انبیاء — هم بحق اولیای باصفا
سهل گردانی سوال و هم جواب — بر من مخلص ز لطف خود وهاب

بریم
بیان جنگ که باحداد جیو کرده بود

ای عزیز من چون درین جا سخن زان بخششی بریم سردار قبایل شیتک مذکور شد بی ادبی و جرئت و حمیت او نیز مذکور نمایم که از روی جهالت باحداد جیو جنگ عظیم کرده بود و ان چنین مشهور است (۸٦۱) احداد جیو از شهر چرخنی قطره نموده قبیله سارنا را زد و تاراج ساخت از انجا برگشته ، دیره را در شل جای هست انجا نمود از انجا کسان عمده را به بریم فرستاد که من درین نواحی امده ام شما بیائید مرا به بینید او به مغروری کثرت لشکر و به شمشیر زنی قوم خود بخدمت نیامد ۰ یاران برگشته این حقیقت را بخدمت احداد جیو عرض نمودند و گفتند که از گفتگوی بریم چنین معلوم میشود که او هرگز نخواهد امد و مردم را جابجا فرستاده لشکر را جمع میکرد ، اخر احداد جیو پنج روز انجا مقام کرد و مرکه را باز فرستاد و گفتگو درمیان بسیار امدند ۰ هرچند یاران نصیحت فرمودند که احداد جیو میرو پیر شما است از ایشان روی گردانیدن وقصد جنگ کردن فایده بخش نیست ۰ اما ان مدبر از روی جهالت و حمیت سخن یاران قبول نه نمود ، برحماقت خود استاده ماند یاران دل خسته از انجا بازگشتند ، چون احداد جیو از برگشتن مرکه واقف شد از آن مقام کوچ نموده ، پیشتر رفته نزدیک قبیله نورمر فرود امد و شریف نام یکی از سرداران مردم شیتک امده ، احداد جیو را ملازمت کرد (۸٦۲) به عرض رسانید که اگر بریم بر جهالت خود امروز محکم است صاحب از روی بزرگی و کرم از سر جهالت او بگذرند ، باز امده قدم بوسی خواهد کرد ۰ وخان عالیشان رشید خان و میرزا خان جیو نیز شفاعت کردند ،

که از سر گناه جرعت او صاحب بگذرند و نظر به جانب لشکر خود نیز فرمایند که نسبت ایشان جماعه قلیل اند . احداد جیو به هیچ وجه شفاعت ایشان قبول نه فرمود و گفت او به بسیاری لشکر خود مغرور است ، دل من بعنایت ومدد باری تعالی واثق ، وانشاء الله زود پشیمان خواهد شد . شریف را سر وپا داده رخصت فرمود . چون شفاعت میرزا خان جیو احداد جیو مبذول نگرد دلگیر شده ، دران معرکه حاضر نشد اخر خان عالیشان رشید خان احداد جیو را گفت که شما انجا دو ساعت تحمل نمائید من رفته او را انشاء الله مغلوب سازم اخرخان صاحب بایاران عمده سوار گشته روان شد ، چون بریم از تشریف اوردن خان صاحب واقف شد ، سوار شده از قلعه برامد چون باهم رسیدند یاران چشم داشتند که از اسپ فرود امده ملازمت خان صاحب خواهد کرد وان (٨٦٣) متکبر از اسپ فرود نیامد ، بالای اسپ با خان صاحب کنارگیری کرد . یاران از افعال زشت او بسیار غصه خوردند ، دانستند که روزبدی این متکبر رسیده است .

مثنویات

هرکه را روزی بد شاید به پیش — میل او گردد به کبر و عجب بیش
چون تکبر کرد شیطان شد رجیم — طوق لعنت شد بگردن ای سلیم
خود پرستی کبر خیزد جاه نیز — ازغنا بشنو زمن صاحب تمیز
جاه چاه شد ای پسر از وی حذر — خویش تن را مفگن ای جان در خطر
گر بودی مال قارون رانگر — کی شدی در تحت ارض اورا مقر
گر نبودی مال مرشداد را — کی شدی منکر شنو او از خدا

گر نبودی جاه مر فرعون را کی بگفتی من خدا یم از تفـــا

همچنان نمرود پیش از جـاه و مـال منکر مولا شده ان بد سگـال

جاه و دولت با تواضع تا درسیست در بزرگان این معانی طاهراست

هر کجا بینی تواضع با غنـــا هست انجا معدن صدق و صفـــا

مال و دولت کم بخواه از کردگار رو قناعت جو که گردی رستگار

از قناعت هر که برخوردار شد همچو مخلص از خودی بیزار شد

اخر خان صاحب بریم را (۸٦٤) بسیار نصایح فرمود ودر اخر مجلس گفت لشکر احداد اندك مهندار فتح و نصرت از پروردگار شناس و حقیقت یاران احداد به شما نیکو روشن است و نیزه بازی ایشان بعالم مشهور و بکثرت شمشیرها و سپرها مغرور مشو ، بیا احداد را ببین چون به هیچ وجه معقول نمی شد خان صاحب سوار شده بخدمت احداد جیو امد . وقت عصر بود ، احداد فرمود نقاره بنوازند و فوج را اراسته کردند جمله پنج صد سوار بودند . وحساب پیاده ها معلوم نشد ولشکر غنیم میگفتند دوازده هزار بود کم و بیش ، جمله شمشیر زن . وچون احداد جیو از رود بر هنی گذشت فرمود شمشیر ها را کشیده برق نمایند . چون لمعهٔ شمشیرها بریم ولشکر مشاهده نمود از قلعه بر امد سپرها در پیش کرده و سرها برهنه نموده و موی ها بر بدن پراگنده کرده روان شدند و سپرهای ایشان تمام از پوست گاو میش می باشد در پس پا سپرسه جوان پنهان میرود . ـ وجمله شمشیرها را لالوال دارند و در شمشیرزنی این طایفه در تمام قبایل افغانان مشهور معروف اند وجملهٔ سپرها بر یکدیگر چسپانیده روبه لشکر احداد جیو

کردند (٨٦٥) چون هر دو لشکر با هم مقابل شدند پیاده های احداد جیو بیک بارگی تیرباران کردند، سپرها را چنان باهم بافته بودند یك شخص هم در میان ایشان به تیر زخمی نشد · اخرکار زار تیر گذشته به شمشیر رسید · پیاده های احداد جیو تاب شمشیر ایشان بر نداشتند ، روی به گریز نهادند و لشکر میمنه و میسره نیز با پیاده ها بر گشتند و قلب لشکر با احداد جیو ماند چون احداد جیو دریافت حال بدین منوال است زود از اسپ فرود امد خیرالبیان را شفیع اورده سر به سجده نهاد فتح و نصرت از پروردگار خود طلبید · حق تعالی با جابت مقرون گردانید · سر از سجده بر داشت ، خان عالیشان رشید خان را فرمود · چه میبینی ؟ ابا بکر را همکرده جمله یاران سموع رفته که پدر فقیر با هفتاد جوان نیزه باز پیش شده ، خیز نمود به سینه های اسپان سپرهای ایشان زدند · چون سپر بر سر دیگر رسید اواز مهیب برخاست چنانچه سنگ های کلان در اب افتد · اخر بنوای نیزه ها گوچ ساختند ، چون شیران در امدند ، جمعیت ایشان را شکست داده پریشان گردانید وجنگ عظیم روی داد · اخر فتح از جانب احداد جیو ظهور گرفت و لشکر بریم مقهور ، هزیمت خورده روی به گریز (٨٦٦) نهاد قریب سه صد کس بقتل رسانیدند · چون باخر میدان احداد جیو رسید استاده شد ، یاران را از قتل کردن منع فرمودند که افغانان اند سزای جهالت خود یافتند ، دیگر در پی ایشان نروید ، همانجا فرود امده ، دیره نمود ویك پای اسپ پدر فقیر در اول خیز قلم کردند ، تا اخر میدان سوار رسانید و از لشکر احداد جیو چهل کس بمرتبه شهادت رسیدند

ویازده کس ازیاران نامدار بودند مثلا عبدالرحیم برادر کلان تترخان خلیل ، سلیمان وحسن بیك و تترخان دلال وصالح وروزاوادم خان وغیر ذالك ، ومیگفتند هر یاری راکه بهر اعضا زده بودند قلم ساخته ، یك یاری را برکمر زده بود هردو پای او در زین مانده و تنه بر زمین افتاد . اکثر یاران میگفتند که بسیار جنگها دیده بودیم ، اما چنین جنگ صعب گاهی واقع نشده بود و قلعه سپر و شمشیر ندیده بودیم و بریم مقهور قلعه را گذشته شباشب گریخته و احمداد جیوعلی الصباح رفته ، قلعه را ویران ساخت . و پدر فقیر قصیده این جنگ بزبان افغانی درکتاب سراج العارفین نوشته چند ابیات درین اوراق مرقوم رفت .

ابیـــات

مقابل می ویل دسی ونی یاره باد (۸٦۷) کړی . . . .

وقت د نماز دیگر و دغیشومی مشبه کره سپرمی په مخ واخیست تپه د پلومی خورکړه

خیرالبیان یی کړ دوړا نســـدی احداد خدای وته سجـــده کـــره

هغه وخت او د زاری قدیم خدای چاره پوره کره

پرمخ می پلی یو ور او پریشانه می تپه کـــره

لعنت پرهغه باند چی په بیرته یی ستنه کـــره

چی پټ شو ورزی میدان پرد هغه وسله می هبته کړه

چی حشر وکړ خاوند تر هرچا یی شرمنده کـــره

هغه پښتیا غازی ده چی یی توره پر جنگ سره کره

د سربازو زره پر هغه شو چی استاد توره تیره کره

د تورو رسد نه شه نیزو ، روغ چولـــه کـــره لا

رحمت پرهغه باندی پغلیم کی کده کړه   پر هغه عنایت زیات کړچی پی ما ته دروازه کړه
الهداد بادشاه خوشحال شو مې پی نور تجله کړه
بریم په ماتی ورار شــو خلایق پر مسخره کـــره

ای عزیز من ! چون پدر فقیر بملازمت بادشاه امد بادشاه بسیار مهربانـــــی نمود بعضی امیرزاده ها که یکی ازان پسر شرف الدین بود که پدر ایشان از دســت پدر فقیر کشته شده غیرت و غصه اغاز نموده و شست ماهی دندان شرف الدین حسین ٨٦٨ دردست فقیر بود • پسر (٨٦٨) شرف الدین حسین شناخت پدرفقیررا گفــت که این شست از پدر من است از دست کشیده بمن ده ، پدر فقیر گفت که مــــن از دست او کشیده بودم اگر تو بتوانی از دست من کشیده ، بگـیر ، او دیگـــر جواب نداد و درگذشت و بعضی امیرزاده ها غایبانه چیز ها میگفتند اخر پـــدر فقیر این حقیقت را به بادشاه عرض نمود • بادشاه فرمود هیــچ دغدغه درخاطر نیارند ، قدرت کیست که بد به سوی شما بنگـرد ؟

مـــثـنـو یـــــــات

هر که را ظل الهی شـــــد امــــــان   بیغمی ورزد زدشمـن درجهـــــان
هر که بد بیند به سوی او زکیـــــــن   بی بصر گرداند او را کن یقیـــــــن
هر که را شاه دوست گردانـــد بجــان   گرعدو دارد ندارد او زیـــــــا ن
گر عرب با خود عجم یار سو بود نـــد   ازحسد اعدای ان سرور شد نــــــد
چونکه حق را دوست بران شاه دین   غالب و قاهر شده بر اهل کیـــــن

دوستحق شو درجهان گرعاقلی | تا رهاند ازعدا بشنوجلی
ازشر شیطان نفس بد سگال | وارهاند مر ترا ان ذوالجلال
جنت الفردوس بدهند ترا | ازعذاب نار برهانند ترا
ای خداوند تویی شاه کریم | بر من مخلص گدا گردی رحیم
دوستی دوستان خود ببخش | تابه همراهی ایشان (۸٦٦) رانیم رخش
تاز شیطان و نفس رهزن وارهم | از طفیل ایشان به منزل وارسم

ای عزیز من روزی اعتماد الدولت پدر اصف خان دست پدر فقیر گرفت گفت ای ابابکر باین دست چند مغل را کشته باشی ؟ جواب داد نواب سلامت ! بسیار مغل را کشته ام ، روزی بامراء دیگر گرد گفت : یاران ! رستم زمانهٔ خود است ۰

ای عزیز من ! روزی جهانگیر بادشاه فرمود که تمام سلاح از سرا ر من بپوشانید ۰ چون تمام سلاح بپوشانیدند برای تسلیم بحضور بادشاه امد ۰ چون تسلیم کرد فرمود ای ابابکر چنانچه شمشیر کشیده و سپرپیش گرفته به اشکر من می امدی همچنان شمشیر کشیده و سپر پیش گرفته مقابل من بیا ۰ از پدر فقیر شمشیر کشید و سپر را پیش گرفت بطریق وقت حرب مقابل بادشاه شمشیر جنبانید ، جنبانید روان شد ۰ بادشاه را بسیار خوش امد فرمود ، پیش چنین مردان فیل چه اند ۰

مثنویات

قوت حیوان ز اکل است ای پسر | قوت مردان را زهمت درنگر
گفت پیغمبر شنوای هوشمند | همت مرد ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰

. . . . (۸۷۰) استاده میکند تا او بگذرد

بعد ه ان راه می یابم چون امده مهربانی پادشاه می بینم تمام کلفت از خاطر فقیر دور میشود . پادشاه فرمود راستی گفتی، ان شاء الله شما را نیز چنان دولت خواهم داد که در پیش نویسنده های تو چنین به یاد ها برود پدر فقیر تسلیم کرد .

ای عزیز من ! حکم و عادت جهانگیر پادشاه چنان بود هر که را در شکارگاه یافتی یا بقتل رسانیدی یا به کابل فرستاده به سگها فروختی و اگر گفتی که من نوکر فلان امراء ام ، بان امراء بد شدی بلکه منصبش تغیر فرمودی و کسی ازین ترس قبول نکردی که این نوکر من است ، اخر یاک پیاده ء مس ابادی حسنیم نام نوکر پدر فقیر بود روزی در راه بنگی خورده از مردم خود جدا شده ، راه را گذاشته در شکارگاه پادشاه رفت در زیر سایه درخت بخوابید ناگاه از قضا پادشاه انجا در رسید ، دید که شخص در زیر درخت خوابیده است کسی او را بیدار گردانید ایستاده شد ، پادشاه پرسید که تو نوکر کیستی ؟ او گفت من نوکر ابابکر قندهاری ام ؟ باز پرسید که این جا چرا امده بودی ؟ گفت بنگ خورده بودم راه را غلط کرده این جا امده خوابیده ام (۸۷۱) پادشاه فرمود این کس را نگاه دارید . وقت غسل خانه او را حاضر سازید . چون پادشاه به دیره تشریف برد . وقت غسل خانه پدر فقیر بخدمت پادشاه رفت . چون سلام کرد پادشاه پرسید . ای ابابکر کسی از نوکران شما گم شده است ؟ پدر فقیر در دل اورد اگر منکر شوم ان بیچاره بیگناه هلاک گردد . بهتر انست که راست بگویم که ان سرور فرموده است ؛

الصدق ینجی والکذب یهلك ، گفت بلی بادشاه سلامت ۰ امروز چون به دیره فرود امدم پرسیدم که فلان شخص دیده نمیشود گفتند امروز او در راه بنگ خورده از ما جدا شده نمی دانیم که او کجا رفت ، بادشاه فرمود راست گفتی کسی تو نیز میگفت که من بنگ خورده راه را غلط کرده ، ان کس در شکارگاه من افتاده بود ۰ اورا من به تو بخشیدم ، اورده حواله مردم پدر فقیر کردند پدر فقیر تسلیم کرد اکثر مرا گفتند چه سعادتمند افغان است ۰

مثنویـــــــات

صادقان را صدق ناجی امده ... صدق کعبه صادق حاجی امده
کعبه صدق امده امن وامــان ... صدق امد صادقانرا امن جــان
کاذب ازکذب خود امد درهلاک (۸۷۲) ... زانکه کاذب چاه امد پس مغاك
قوت از همت نخیزد از رجـال ... همت مردان بیاندازد جبـال
قوت مردان زحق بشناس پسـار ... نی زاکل نان حشم بیشمـار
مرغ طیران میشود از پر و بــال ... مرد از همت پرد بشنو رجــال
قدر همت مردانه است ونی از صــور ... مرد بی‌همت چون تن بیجان نگر
دین و دنیا بر همت وابسته شــد ... صاحب همت ز ذلت رسته شد
صاحب عالی هم ان دان ای پســر ... انکه چون سرور بود زاغ البصر
همتش از دین و دنیا بگــذرد ... یعنی بر دنیا وعقبی نه نگرد
ملا بر کاروان گذارد سر بســر ... او بجوید مالك ملا ای پسر
هر که را مالك گزیند در جهــان ... خادمش دنیا وعقبی شد بجــان

از خدا همت بخواه ای مخلصا ! تاز دام دیو برهانـد تـرا
دام دیو است این دوکون برنعیم تا بگیرد طالبان را زان رجیـم
هرکه او زین دام جست ازاد شـد گـشت مخلص عند حق اباد شـد

ای عزیزمن درکوهستان چون خانه میسازند کوه را کنده خانه رابرپا میکنند وبرای دهلیز درپیش سابات استاده میشوند وچوب های محکم بران خوج ـ مینمایند وبرچنان سابات (۸۷۳) اسپ عراقی پدرفقیر بسته بود ، درنیـم شب رسن پیشکی گسست، اسپ برگشته از سابات افتاد ورسن بردوپای برمیـخ بسته بود ، اسپ اویزان شد . درین اثنا پدرفقیر واقف گشت ، درحالهٔ رسیـد که میخ برکشیده بود رفته رسن را گرفت هرچند اسپ دست پا جنبانید ایشان نگاه داشت تا مردم دیگر رسیدند ورسن ها اورده اسپ را بسته با اهستگی فرود اوردند .

مـثـنـویـات

انکه او ، لا حول ولا قوت بشـد قوت وحو تش ازحق خلقت بشـد
هرکه او چون نی تهی شد از وجود از دمی نایـی شده برای ودود
انکه او ازخویش تن فانی شـده روبحق هی وقوی باقی شـده
هرکه بی یمشی وبی یاکل بـود او بنزد عارفان واصل بـود .
انکه اندرچشم او حق شد بصیـر او به حق حق را ببیند ای امیـر
انکه اندرگوشش او شد حق سمیـع بشنود اواز حق اواز جمیـع
هرکه او خالی شود ازغیر دوست پر شود ازدوست او تا مغز و پوست
برزبانش حق شود گویا کلیـم هم درون قلب او گردد علیـم

مخلصا خالی شود از وصف بشر تا شود در ترصفات حق نشر

ای عزیز من ! چون شهزاده (٨٧٤) پرویز را باشهزاده خرم برکنار نهر توس جنگ واقع میشود شهزاده خرم نهر توس را در پیش کرده برکنار بحر گنگ فرود امد و شهزاده پرویز برکنار دیگر بر لب گنگ مقابل لشکر خورم دیره فرمود چون لشکر شهزاده پرویز برکنار اب گنگ میرفت ، اکثر امراء بر بست خود را در کشتی انداخته می بردند ، بر یک کشتی کلان کارخانه جات شهزاده پرویز بود . چون هنگام برسات بوده اب سر به طغیان بر امده و ان کشتی را چون بکنار اوردند ، ملاحان فرود امده رسن گرفتند ، از زور اب رسن گسسته گشت ، کشتی مانند فیل مست روان شد و طناب باریک دو ملاح گرفته بر لب همراه کشتی می رفتند و از ترس نمی کشیدند که مبادا گسسته گردد .

همچنان در پسی کشتی می امدند برکنار لشکر و بر لب اب دیره پدر فقیر بود . ایشان و بنده در اب گنگ غسل میکردیم ، که ان کشتی نزدیک ما رسید . پدر فقیر مردم کشتی را گفت . اگر رسن دارید بیاندازید ان مردم رسن را انداختند ، بدست پدر فقیر افتاد ، ابش تابه سینه بود . چون کشتی را کشید ابش تابه حلق رسید ، کشتی بر جای استاده شد ، ملاحان که برکنار اب می امدند انها نیز جهیده رسن را (٨٧٥) گرفتند و کشتی را برکنار اوردند و اهل کشتی شکرانه باری تعالی بجا اوردند ، دعا و افرین بر پدر فقیر گفتند که ما را از مهلکه نگاه داشتند ، زیرا که اگر از انجا کشتی بیشتر رفتی روی اب بسوی ان کنار بود ، کشتی بان طرف رفته بدست غنیم افتادی . همچنان فیل بود کلان بر کشتی سوار نمی شد

خواستند که از دریا بشناوری عبور کنانند . چون در اب در اوردند هر چند فیل بانان خواستند که برابر لشکر خود بر اورد ، اب برده اورا برابر لشکر غنیم بر اورد ـ مردم شهزاده خرم امده فیل رابه لشکر خود برد و شادیانه نواختند .

بیـــــت

خدا کشتی انجا که خواهـــد بــرد　　اگر ناخدا جامه بر تن درد

ای عزیز من روزی بادشاه پرسید ای ابابکر در ولایت کوهستان راضـــی وخوشنود بودی ، یادر خدمت من ؟ درست باید گفت ! پدر فقیر عرض نمود بادشاه سلامت ، وقتیکه فقیر در ولایت خود بودم امراء حضرت بی پرسش من براه خیبر نمی توانست رفت . و الحال یاں هندوی بادشاه میرود پیاده هایش روی اسپ مـن میزند ایستاده میکند (٨٧٦) زانکه کذبش چاه امد پس مغـــاك .

مـثـنویـــات

زانکه کذبش چاه امد پس مغاك　　. . . . .

هرکه او صادق بود اندرجهـــان　　اب جرمت شود بشنو جـــوان

پیش مردم نیست کاذب را وقـــار　　گر بدارد زر و نقره بیشمـــار

صادقان از صدق یابد جاه و فـــر　　کاذبان از کـذب افتد در سقـــر

لعن بر کاذب نزول است از خـــدا　　تو مشو از اهل لعنت ای فتـــا

گفت پیغمبر شنو ای مـــرد دیـن　　نیست کاذب از گروه من به بیـــن

صادقان را صدق مانع ازحـــرام　　صادقان را صدق شد دارد والسلام

شرع شد صدق کلام مصطفـــی　　اندر او ر شرع اول ای فـــتـــا

قول خود را پاک کن از شرک نیــــز تا شود مقبول اعمالت عـــزیــز

هرکه او از لغو فحش بد کـــلام پاک کرد اقوال خود ای نیک نام

ثابت اندر شرع امد ان مریـــد گشت اهل شرع ان مرد سعیــد

ای عزیز من دران ایام که شهزاده خرم از پدر باغی شده امد در نواحی دهلی مقابل پدر شده بود ۰ اخر شکست خورده بجانب دکهن مراجعت فرمود دران روزها جهانگیر بادشاه صدجوان را از تمام لشکر ممتاز نموده گرداگرد خرگاه خاص بادشاه می خوابید (٨٧٧) یکی دران صد پدر فقیر بوده و این معنا را بزبان افغانی درغزل اورده دو بیت ازان مرقوم گشت ۰

ابیـــات

ابابکر سر فراز شو په عالـم کــی چی په خپله حضرت شاه یادکرله سلو

ظاهری بادشاه سایه د الهی دی شکرانه دلوی بادشاه دی دویلــو

ای عزیز من ! اکثر اوقات جهانگیر پادشاه از روی مهربانی بایشان به زبان افغانی سخن میگفت و کم روزی بودی که بادشاه بایشان سخن نفرمودی ۰

مثنویـــات

شاهنشاه باید که واقف بـــود به الفاظ ظاهر قوم عارف بـود

چون دانا به اسماء شد ادم ببین خلیفه شد از حق به روی زمیــن

بیان جدا شدن او از بادشاه و سبب وفات یافتن ایشـــان

ای عزیز من ! چون مهابت خان را بادشاه از صوبه کابل طلبیـــده ،

سپه سالار لشکر کرده ، مقابل شهزاده خرم می فرستاد • چون مهابت خان بامردم خاندان پسیر دستگیر عداوت داشت و مهربانی بادشاه بز پدر فقیر از حد بیشتر دید ، خواست که از خدمت بادشاه جدا گردند و پریشان سازد بعرض حضرت رسانید که ابابکر و اسمعیل خان تند هاری همراه من کن (٨٧٨) بادشاه فرمود ان دو جوان اند ، در خدمت من باشند مهابت خان گفت بادشاه ایشان را تنها نه دانند دو فوج اند که درین وقت همراه من می دهد • دران روز ها هر چه مهابتخان عرض می نمود بادشاه قبول میکرد ، اخر بادشاه لاچار شده همراه دادند • چون شهزاده خرم شکست یافته بجانب دکهن رفت و از راه اودیسه شده در نزدیکی اله اباد کنار نهر توس بادشاه زاده بروز جنگ کرد باز شکست یافته بجانب اودیسه مراجعت نمود ، لشکر بادشاهی در عقب بود چون از ملك اودیسه گذشته بطرف ملك گول کنده رفت • شهزاده پرویز باقرخان داماد اعتماد الدولت را صاحب اودیسه گردانید و باقرخان پدر فقیر راهمراه خود گرفت • اگرچه رضای مهابتخان نبود اما پدر فقیر از بسیاری سرگشته گیها که چند سال در لشکر کشیها گذرانیده بود سراسیمه گشته و ان ملك را گوشه یافته و جدا شدن از مهابت غنیمت می دانست ، به هر انواع خود را خلاص کرده تعینات ان صوبه گردانیـــند •

مثنویـــــات

از عدو یك دم جدا بودن نیکو اســت — روی دشمن باز نادیدن نیکو اســت

(٨٧٩) هرکه را ماری بود هم خانه — یابود کژدم درون خانــــــه

کی بخسپد بی غم ای جان پـــدر — هرکه را باشد چنین دشمن به بــر

لیک ما غافل زحال خویشتن — دشمنان داریم جان در بدن

ما ازان بیغم ، نداریم هیچ غم — نیست ما را فکر در دل بیش و کم

نفس و شیطان دشمن ایمان ماست — در درون دل مقام ان عداست

روز و شب بسته زبهر ما کمر — تا ز ذکر حق کنند ما را بدر

چون کسی غافل شود از ذکر رب — زمرهٔ شیطان شود او زین سبب

انکه او غافل شود زحق دمی — میشود از قوم شیطان او همی

انکه گرداند ترا غافل زحق — عین شیطان است ان بشنو سبق

دشمن جانی خود انرا به بین — دور باش ش و باوی قرین

نفس فرعون است شیطانش وزیر — ان یکی هامان دیگر فرعون میر

ما چو سبطی عاجزم از دست او — کن رها مرا از بند و بست او

غرق کن فرعون و هامان بر نیل — کعبه دل کن نگاه ز اصحاب فیل

خلق دنیا نیز گشتند رهزنان — حفظ خود همراه ده یا بیم امان

هر که را حفظ شد در راه رفیق — هیچ عارض پیش نیاید در طریق

مخلص خود را بحق انبیاء — هم بحق اولیاء با صفا

از هوای نفس شیطان رجیم (۸۸۰) — باز داری ای خداوند کریم

هم گناهش محو از دفتر بکن — شرمسارش در دمی محشر مکن

ای عزیز من ! چون پدر فقیر ملا اودیسه را مشاهده نمود گفت مانیش دران کوهستان شمشیر می زدیم ، ملا شمشیر زنی این است . قضا پیش دستی نمود وگرنه ، انچه در دل داشت بظهور می رسانید اخر باقر خان ایشان را

فوجداری میدنی پور و دیگر پرگنات که دران سرحد بود تفویض کرد . دران ایام که از باقرخان مرخص میشد پیش ایشان رفته بود باقرخان گفت ای ابابکر ترا مژده میدهم ، پدر فقیر گفت بفرمائید ؟ فرمود احداد را کشتند و سر او را پیش بادشاه اوردند پدر فقیر گفت شاید باشد . اخر از باقر خان رخصت شده به دیره امد یاران را فرمود که امروز ان دشمن مرا به تیر زد عجب است که ازین تیر زنده مانم ، یاران حقیقت پرسیدند ، انچه شنیده بود از باقرخان باز نمود اخر فرمود که در شکم من پیچش میشود افتابه به طهارت خانه ببرند ، چون به طهارت خانه رفت خون از شکم شان جاری گشت از انجا بسوی میدنی پور کوچ نمود ، روز بروز خون شکم در تزاید گردید . چون در میدنی پور (۸۸۱) رسید در قلعه شهر فرود امد . بعد از چند روز یک حویلی در کنار شهر بسوی مغرب نزدیک تالاب خرید . چون دید که روز بروز مرض در بدن روی به تزاید دارد ، بهتر انست که در حویلی خود بروم اگر ازین عالم سفر نمایم دران حویلی مرا دفن گردانند . اخر پنج روز وفاتش مانده بود که از قلعه بر پالکی سوار شد . چون بر سر دروازه حویلی رسید گاو میش را در دروازه بسته بود . خواجه محمد برادر کلان فقیر در خدمتش حاضر بود فرمود ایشان راکه گاو میش را بزن ! چون زدندش چندان نه برید . اخر والده فقیر گفت شما یک طرف شوید ! پالکی ما نزدیک گردانید چون . پالکی اش نزدیک کردند شمشیر خود را بدست گرفت به یک زانو شده گردن گاو میش چنان زد که اندک پوست گلو ماند ، سرش بر زمین افتاد فرمود جوانان ! شمشیر همچو بزنید .

روز پنجم که سفر میکرد یاران در پیش ایشان نشسته بودند ، چشم هایش

دربی غوله چشم بکشید یاران گفتند خان صاحب چه حال است ؟ فرمود خیراست من خوب ام امروز شما را ضعیف میبینم فرمود هرکه (۸۸۲) درمیان شما زوراور باشد درمیان دو انگشت پای من انگشت بنهد ، اگر خلاص کند من ضعیف شده باشم والا نی اخر یک جوان انگشت درمیان دو انگشت پای ایشان نهاد هرچند زورکرد نتوانست خلاص کرد . فرمود من قوی حال ام مرا خواب می اید ، شما یک ساعت مرا بگذارید که ارام بگیرم ، چادر بروی خود کشیده ارام گرفت . چون یک دو ساعت گذشت یاران گفتند الحال خبر خان باید گرفت . اخر از روی ایشان چادر برداشته دیدند که مرغ روح لاهوتی از قفس ناسوت پرواز نموده واز ملک کثافت قدم به عالم لطافت نهاده .

مثنویات

مرغ باد است روح حیوانی نفس ... ماندن او از عجایب در قفس

نیست پرواز آن عجب اندکاردان ... از هزاران در نگر از جسم و جان

چون برای تجهیز و تکفین چیزی طلبیدند پنج روپیه در توشه خانه برامد چون از وفات مهابت خان واقف شد گفت : الحال خاطر من از ملا او دیسه جمع شد .

ای عزیز من ابابکر مرد متقی و پرهیزگار و دوستدار و خادم خانـدان پیر دستگیر بود گواه صدق درستی او سبب موت ایشان است .

مثنویات

صد ق صاد قرا (٨٨٣) شنوای مرد هوش — چون شنید ازرفتن مرشد سروش

ان سروش درد لش چون تیر خورد — زان جراحت بین تنش اخر بمرد

عاشق این خاندان بود ان صدیق — شد گواه صد جان دادن رفیق

هرکه او بر پیر خود عاشق نشد — پیروی عبد را برو وامسق نشد

هیچ فیض هر نگیرد او زپیر — نی کند پروی نظر پیر از ضمیر

مخلصا گر تو مرید صادقی — بر جمال حال روشان عاشقی

خاندانش دوست داری تو زجان — بر کهه ومه اش مشو سود ظمان

ای عزیز من ! پدر فقیر تازه به بلاغت رسیده بود که در خدمت جلال الدین جیو مشرف گشت و به خدمت خاص خود ممتاز گردانید ، ایشان می فرمود که از بسیاری بخش کردن پای جلال الدین جیو بند های انگشتان من ورم کرده بود ، وچون جلال الدین در محل بودی ایشان در خدمت و ملازمت بی بی شمسو رضی الله عنها بودی و انچه خدمت لوازمه خانه است به انصرام رساندی چون جاروب کشی و اب نوشانیدن و اتش در زیر دیگدان افروختن اکثر موی های سر فرزندان پیر دستگیر را ایشان تراشیدی و دو سه بارکم و زیاده جلال الدین جیو (٨٨٤) ایشان را بخدمت بی بی کمال خاتون جیو به هندوستان فرستاده بود و لباس قلندرانه کرده بود میرفت . و دران روزها بی بی کمال خاتون را اکبر بادشاه در لاهور نظر بند ساخته بود . روزی برای خوردنی فرزندان گندم را به اسیاب ارد میکرد ، پدر فقیر نیز دسته اسیا گرفته همراه بی بی اس می نمود . اخر بی بی کمال خاتون

جیو فرمود که من با فرزندان در قید ایم ، اگر فرزندان مرا از قید خلا صگردانی و بخدمت جلال الدین برسانی احسان شمابر خاندان پیر دستگیر خواهد بود ودران ایام خیر الله و میرزا جانی خورد سال بودند . ضمی فرصت یافته هردو را بردوش گرفتند ، شباشب ازانجا روان شد ،چون صبح دمید بگوشه بنشست ومردم بادشاهی بسیار دویدند ، وتلاش نمودند اما حق تعالی بدست ایشان گرفتار نکردند . همچنان گاهی به شب گاهی بروز گاهی برراه گاهی بی راه می بردند ، بعنایت حق تعالی باخیر وصلاح درخدمت جلال الدین جیو رسانیدند . جلال الدین جیو بسیار خوشنود گشت و افرین کرد .

مثنویات

گر همی خواهی مراد ازکردگار   رو مراد مرشد خود را بـرار

چون شود خشنود از تو پیر تو   هم (۸۸۵) ز تو راضی شود جان میر تو

حق ز تو راضی شود خوشنود نیز   برتو بکشاید در رحمت عزیز

دین ودنیا را نثار او کنند   انکه خوشنودی مولا بمو کنند

ای عزیز من ! هم ایشان میفرمود که یك بار جلال الدین جیو مرا پیش بی کمال خاتون فرستاد وکتابها وچند مهر داد ، جامه قلندرانه پوشیدم وبراه ملتان راهی شدم چون بدیره فتح خان بلوچ رسیدم یك فقیر اشنا داشتم انرا همراه خود گرفتم چون ازدریای سیند عبور نمودیم وان روی اب میر بحر نشسته بود . چون مرا بدید گفت کسی را که ان قلندر را پیش من بیارید ! اخر مرا پیش ان میر بحر بردند پرسید که تو کیستی ؟ گفتم فقیرم . گفت روش تو به فقراء نمی ماند

از فراست گفت که تو از مردم جلال الدین هستی ، برای جاسوسی امده ای یا برای کسی کتابت می بری • فقیر انکار کرد و اعتبار نه نمود • مردم خود را گفتند که کمر و خرقه او را بکشاید !

چون کمر من کشادند در اندرون خرقه من کتابت های جلال الدین جیو یافتند • مرا حواله کسان خود کردند ـ و کتابتهای جلال الدین جیو را بدست خود گرفتند • (۸۸٦) ازان جا روان شده پیش حاکم خود رفت و مرا گرفته همراه برد وان ـ کتابتها پیش حاکم خود نهاد ومرا مقابل وی استاده کرد درین میان دو سپاهی در مجلس او گفتگو باهم کردند و شمشیر ها کشیده بر یکدیگر دویدند شور وغوغا پیدا شد وان حاکم برخاست و من در میان فرصت یافته ان کتابتها گرفته بر امدم • و گوشه رفته پنهان شدم ، و بعد از صلح و صلاح مرا طلب نمودند ، نیافتند ، شباشب ازان نواحی راهی شدیم • بعد از چند گاه بخدمت بی بی کمال خاتون جیو رسیدیم و چند مهر که جلال الدین جیو داده بود در خرقه دوخته بودم انرا با کتابتها در خدمت بی بی گذرانیدم و حقیقت الی از توجه خاندان پیرد ستگیر از چنان مهلکه مرا خلاص گردانید و به مقصود خود رسانید •

مثنویات

هر که او فدوی شود بر روی پیر   خویش را قربان کند بر بوی پیر

حق تعالی در همه احوال او   حافظ و ناصر شود ای نیکخو

از بلای مهلکه برهانندش   بر مقام امن شان بنشانندش

ای عزیز من شخصی از نامداران قبیله جمکنی از سر زمین تهراه غلیواز گرفته

در قلندرکوه (۸۸۷) پیش پدر فقیر اورد وگفت ۰ ای ابابکرخان برای شما بازگرفته اورده ام که ان تفنگ رومی خود بمن بدهی تا دران ولایت خود شکار کنم ۰ پدر فقیر چون دید که غلیوازاست مردم خود را فرمود اگرکسی اورااطلاع دهدکه این غلیوازاست اورا من سلامت نخواهم گذاشت ، اخرپدر فقیر برای وی گوسفند ذبح کرد وان غلیواز ازوی گرفته حواله مردم خود کرد واورا روز دیگران تفنگ رومی ویا سروپا وسی روپیه داد وزود رخصت گردانید تاکسی اورا اطلاع ندهد وازانفعال خود منفعل نگردد ۰

مثنویات

انکه دارد ازمروت بهری ... ازسخا دانی اورا ثمری

چون مروت نیست مردی را عزیز ... زن به ازان مرد بشنو با تمیز

زانکه زن را ناقص دین گفته اند ... عقل کامل ازسرشان رفته اند

انکه دارد عقل کامل در بشر ... چون شود اوبی مروت ای پسر

ازحیا دانی مروت درجهان ... ان حیا توازایمان خوانی جوان

هرکه را نبود مروت درضمیر ... بهرهٔ ایمان درو کمتر پذیر

ای عزیزمن ! حق سبحانه وتعالی درقران مجید (۸۸۸) خود تعریف اسپان کرده وقسم برخوی وبراثرکه درمیان نعل اسپان وسنگ ریزه ها برمی اید خورده است ، وعوام الناس اسپ را بلقب غازی میخوانند وپیش ازخلافت اجنه خلافت براسپان مقرر بود ۰ واکثر زمین ناهموار را درزیر سم خود هموار ساختند ۰ چون درعلم حق تعالی بود که ادم علیه السلام را خلیفهٔ زمین سازد

پس قواعد است که چون بادشاه خواهد که به جای رود اول بیل داران را میفرستد تا ان زمین هموار میگرداند . بعد ان خاکروبان میروند تا زمین را از خس وخاشاك پاك سازند ، بعدان فراشان میروند تا فرش به ان زمین گسترانند .

ای عزیز من اسپان را مانند بیل داران فرستاده تا زمین را هموار گردانند ، بعدازان اجنه را مثال خاکروبان فرستاد . تا زمین را از خس وخاشاك پاك نموده ، ترتیب دیگر داد . پس ان ملایکه را مانند فراشان بر زمین فرستاد انچه از اجنه فرومانده بود ایشان درست کردند تا لایق نشستگاه بادشاه شد .

بعدان ادم علیه السلام را خلیفه زمین گردانید . (٨٨٦) .

مصـــرع

هرجا که سلطان خیمه زد غوغا نماند عـــام را

ای عزیز امدیم بر سر مقصد . مخفی نماند چون اسحق ناحق را میرزا خان جیو به قتل رسانید یک اسپ نیله درغنیمت بدست افتاد پدر فقیر ان اسپ را خوش کرده گرفت چون چند گاه نگاه داشت اسپ بی نظیر برامد وهرکه پدر فقیر را بران اسپ سوار دیدی گفتی همچنان اسپ و سوار در نظر کسی کمتر افتاده باشد چون در هندوستان امدیم اکثر یاران میگفتند همچنین اسپ در تمام بادشاهی در نظر نیفتاد ، اما یک عیب داشت که بدفعل بود چون خواستی که نعل بندی او بکنند نعل بند را پنهان میداشتند سپر به اهستگی دست و پایش برسن محکم بستی بعد ان مردم بسیار راطلبیده بقوت تمام بیانداختی وهر چار پا یش را بسته محکم گرفته نعل بندی کردی . روزی هم بران منوال دست وپایش

استاده بسته بود خواستندش که بطریق معهود بخوابانند وبه هیچ وجه خود را نمی داد تا بخوابانند بر پدر فقیر غضب مستولی شده سنگی که ازان چیزی اس میکسنند افتاده بود بر گرفت (٨٩٠) خواست که بر پیشانی وی زند حق تعالی ازپیشانی او گردانیده بر بینی او رسید بسنگ در بینی وی نشست نشان زخم بربینی اوبماند ودران حال اسپ اوازی بر اورد ۰

اخر خوابانیدند ونعل بندی اش کردند ۰ بعد ان چنان ادب گرفت که چون میخواستند که نعل بندی او بکنند پدر فقیر جلب او گرفتی گفتی ای نیله بخواب ! بی تأمل می خوابید و دست و پا نمی جنبانید و نعل می بستند و چون پدر فقیر بروی سوار بودی و اسپ خواستی که از من فرود اید و بر اسپ دیگر سوار شود درزیر رانش بی قرارمیشد و پدر فقیر فرمود که اسپ دیگر بیارید که نیله میخواهد که از من فرود اید و تو تش چنان بود که روزی در دربار بادشاه خان عالیشان رشید خان براسپ سوار استاده بود ۰ پدر فقیر در رسید گفت چرا استاده اند ؟

فرمود راه را هجوم سواران بسته است ۰ پدر فقیر گفت اگر بفرمایی من پیش شوم وراه را بکشایم ۰ خان صاحب فرمود بهتر باشد ، اخر پدر فقیر گفت نیله ! راه را بکشایی ! اشارت پای کرده پیش ساخت وخان صاحب را گفت در پس فقیر بیائید چون روان شد اسپان را (٨٩١) بسینه وپهلو چنان می زد که گویا درراه سواران استاده نبودند وخان صاحب در پس ای ان بفراغت میرفت تا ازحجوم دربار درگذشت ۰ خان صاحب فرمود ای ابابکر اگر شما نمی امدید ما تا دیر استاده می ماندیم ۰

ای عزیز من دران ایام که شهزاده پرویز برای شهزاده خرم بر لب اب گـــنگ بجانب اله اباد می رفت گاه گاهی ناله پیش امدی و بران پل بستی و لشکر عظیم بود ، وبرپا پل عبور کردن بسیار انبوه وهجوم شدی و دران سفر فقیر نیز همراه بود ، روزی بر سرپل رسیدیم چون انبوه عظیم بود بر گوشه نشستم تاهجوم از سر پــل کم شود · اخر تا نماز پیشین توقف کـردیم اما هیچ انبوه از سرپل کم نشد · اخر پدر فقیر گفت ای یاران تاکی اینجا نشسته باشیم بیایید بر سر پـــل برویم · چون بر سرپل رسیدیم فرمود اسپ نیله بیارید که تا بران سوار شـــوم · چون بر اسپ نیله سوار شد گفت یاران در پـس من پیوسته بیایید و در میان — اسپان چنان روان شد که گویا بر فیل سوار شده میرود و در پسایشان بفرا غـــت میرفتیم (۸۶۲) تا از پـل عبور نمودیـــم ·

ای عزیز من · همدران سفر فقیــر بران اسپ نیله سوار بود ·در راه نالـه خورد پیش امد ، پدر فقیر و دیگر یاران اسپان ازان جهانیدند ، وپدر فقیر گـفت شما رفته هرجا که راه یابید از راه بگـذرید · فقیر گفت چرا اسپان شمـا می جهد و اسپ نیله نخواهد جهید · فرمود نظر او بر زمین نزدیک نمی افتد واین ناله از نظر او پنهان خواهد بود وازوی نخواهد جهید پای او در ناله خواهـد افتاد ، بهتر انست که شما براه شده بیائید · اخر فقیر همچنان کرد براه شده رفت ·

ای عزیز من چون پدر فقیر در میدنی پور وفات کرد واین اسپ در شهر کـنک که جای نشین صاحب صوبه اودیسه است دران شهر بود · از میدنی پور ده روز راه باشد دران روزی که پدر فقیر ازین عالم سفر کرد ان اسپ دران روز دانه وکاه گذاشت ·

هفت روز کم و زیاده چیزی نخورد .

ابیات

هست مرد جنس را بر جنس خویش — فضل بشنو همچنان در علم و کیش

هست فضل اسپ بر اسپ دیگر — هست فضل برچه بر برچه نگر (۸۹۳)

همچنین فضل مکانست بر مکان — هست این نوع زمان را بر زمان

هم بدین سان فضل در جنس شجر — در نگرای را زجو هم در ثمر

هست فضل مرد بر مرد ای جوان — همچنان فضل زنانست بر زنان

هر که را تقوا و دانش بیشتر — نزد مولا قرب دارد بیشتر

ورنه آدم زاد از یک مادر اند — در حقیقت نیز از یک جوهر اند

هر که دارد علم و تقوا فاضل است — از دیگر انسان گزین بی حاصل است

فضل نزد خدا نباشد حق عزیز — علم و تقوی گر همی داری تمیز

فضل حق خود از علم و تقوا شناس — نی ز بسیار سیم و زر انسان

زانکه مر قارون را بود زور و مال — مال و زر کرده مرا ورا پایمال

عاقبت قارون شده زیر زمین — زر و سیمش نیز رفته هم قرین

نی بدانی فضل از اسپ و حشم — نی ز بسیار لشکر و زخدم

زور لشکر بیشتر فرعون لعین — بیشتر بود از حساب مرد دین

مال و زر نیست پیش حق وقار — نی بهی لشکر حشم ای نامدار

عاقبت کرده (۸۹۴) خدا او را ذلیل — غرق کرده در میان آب نیل

نی بدانی فضل خود از جاه نیز — گر بود دنیا شنو مرد تمیز

زانکه هم طاؤ سهم مرغ زرین — خوش لباس انداز تو بشنو خویش بین
نی بدانی فضل خود را ازنبرد — گرکنی تنها چوان با چهار مرد
زانکه اندر هند دانا هم کناس — جنگ جویند بشنو ازمن ای اناس
چون بیابی این صفت در کافران — پس منه جان فضل خود بر دیگران
فضل خود را وا شناس ای مخلصا — در اطاعت مرشد خود را فستا

در بیان جنگ سنباده که با احداد جیو وراجه بهاری کرده بود

ای عزیز من چون پیش ازین مذکور شده بود چون جنگ سبناده احداد جیو کرد بادشاه بر نواب غفرت پناه رشید خان مهربان شده جایگیر شمس اباد داد. — وواقعه ان جنگ چنین بود !

چون خان صاحب بخدمت بادشاه امد احداد جیو در ملك تیراه اقامت گرفت ، مهابت خان را جابهاری را بابیست دو (۲۲) منصبداران بر سر احداد جیو تعین نمود و احداد جیو در نواحی مستوره بود (۸۹۵) را جابهاری خواست که براه کوتل سنباده برامده در ملك مستوره در اید .

چون احداد جیو از امدن را جابهاری واقف شد رفته بر سر کوتل مورچه ها بساختند وبر سر کوتل دوراه میرفت وراه دست چپ را حواله مردم ورکزی نمودند وخود با مردم سر بنی وغیره در مورچه راه داشت ، شامیانه استاده کرده نشست ، چون لشکر را جا بهاری در زیر کوتل فرود امد ، دران شب احداد جیو فرمود که هر کس بر سر کوه اتش بر افروزند ، چون روشنایی بسیار اهل لشکر بادشاهی

مشاهده نمود مهابت عظیم در دل ایشان رسید • چون افتاب جهان تاب سر از افق مشرق براورد وعالم را روشن ساخت ، راجا بهاری سید غیرت خان هراول خود ساخت قصد صعود کوتل کرد • مسموع رفته که چون غیرت خان خواست که سوار شود رکیب دارش امد که حاضر است وان مغرور خون گرفته گفت که حاضری را در تحت شامیانه احداد خواهم خورد • وبراسپ سوار شده • چون در (٨٩٦) زیر کوتل رسید براه چپ بر کوتل صعود نمود • چون نزدیک مورچه رسید از اسپ فرود امد وسپرها بر سر گرفتند ، مقابل مورچه روان شد ومردم مورچه در ته تیر در گرفتند وجنگ از تیر و تفنگ در گذشت ویا ران ورکزی از مورچه جستند واول کسی که از مورچه جست پنجو نام ورکزی بود مقابل غیرت خان رفت وان مغرور از همه پیش رسید • وپنجو بیک ضرب شمشیر اورا بینداخت وکار اورا با تمام رسانید • ودیگر یاران نیز رسیدند وداد شمشیر زنی دادند چون سردار لشکر غنیم افتاد پای استقامت لشکر شکست یافت ، تاب شمشیر ابدار نیاوردند • مردم غنیم برگشتند ویاران در پی ایشان چون هژبران حمله نمودند ، بسیار مردم را در تحت سیف در اوردند واسپان ایشان را بازگردانیدند وراجا بهاری با لشکر عظیم براه درست بر مورچه احداد جیو رفت چون عنقریب رسید از اسپ فرود امد وراجپوتان سپر بر سپر یافته بر سر او گرفتند (٨٩٧) راجا رفته در زیر مورچه سنگی بود ، در پناه او نشست • راجپوتان سپر بر سپر گرفته در ته مورچه نشستند واز بالا مردم احداد جیو سنگ ریزه ها میزدند اما سپر سپر دیگر سنگ می رفت • اخر دانستند که سنگ خورد کارگر نمیشود ، سنگ کلان را به

هر دو دست بر سر میگرفتند بر سر ایشان میزدند ، چون یکی می افتاد ، دیگر برجای وی می نشست تا وقت پیشین همین زدن وافتادن ونشستن بود . واحداجیو کسی رانمی گذاشت که از مورچه براید . همچنان در کارزار بودند که ابر رحمت ظاهر شد وباران فتح ببارید ویاران احدادجیو بی اجازت ایشان از مورچه جستند ودر لشکر راجا بهاری شکست افتاد . وخود از جای برنمی خاست . اخر عزیزانش گرفته اورا بزور از انجا روان کردند وسپرها بر سروی گرفتند وبه هزار حیله راجه را از هلاکت جان رهانیدند . ومردم ورگزی دویده ، وهردو راه را گرفتند . ودرپس غنیم مردم احداد جیو (٨٨٨) رسیدند . اگرچه احداد مانع این معنا بود که درپی سگریزندهگان نروید اما بعضی از روی جهالت ازامر درگذشتند . از دوجانب راه به سنگ وتیر می زدند ودرپس اش صاحب شمشیر ابرار بودند . لشکر راجه بی حساب به قتل رسید اکثر امراء منصبدار کشته شدند ، مثل غیرت خان ومیرای کلان وغیر ذالک وچنین مسموع رفته چون مردم را بریای دیگر قتل کرده بودند بعد ازچند ماه اگرکسی درانجا گذرکردی از کالای سلاح یا نقد چیزی یافتی وراجه بهاری ازان مهلکه جان خلاص کرده با متروکهٔ سیف درمیدان دیره نموده ، از ترس شباخون بعد ازگذشتن مخسوب دیره را گذاشته ، گریخته ازملاه تیراه بر امد غنیمت بسیار بدست لشکر احدادجیو افتاد .

ابیـــــات

هرکه او مغرور لشکر امـــده   از ظفر محروم اکثر امـــده

هرکه را امداد حــق یاور نشــد   بر عدو غالب چو شاه حیدر نشــد
هر که را امداد حق امد رفیــــق   بر هزاران فتح یابد ای شفیــــق
فتح و نصرت از خدا دان ای پســر   نی ز لشکر نی ز اسپ و سیــم و زر

در بیان (۸۹۹) سبب بر امدن احداد جیو از ملک تیراه بسوی کوه لواغر
و شهید شدن ایشان دران ســـر زمیــــن ٠

ـــ ای عزیز من ! چون راجه بهاری شکست یافته به پشاور رفت مهابت خان باز لشکر جمع کرده و مردم افریدی پیش کرده بر سر احداد جیو فرستاد ٠ چون ورکــزی واقف شدند که مردم افریدی پیش شده می ایند سرداران لشکر قبایل ورکزی امده احداد جیو را عرض نمودند که مردم افریدی پیشوای مغل شده اند و میخواهنـــد که ملک ما را تاراج کنند ، مصلحت بان است که تا ایشان در ملک ما نه درامده اند ما و شما اتفاق نموده لشکر بر سر قبایل افریدی بکشیم ، هر که مقابل ما اینــد بقتل رسانیم و ملک و مال ایشان را تاراج نماییم ، احداد جیو فرمود که قبایل افریدی از زن و مرد مرید پیر دستگیر اند ، چگونه مریدان پیر دستگیر را بقتل رسانیــم ؟ بند و مواشی انها بگیریم ٠ و حال انکه ایشان از روی زور و ترس مغل جانب ایشــان گرفته پیش شده می ایند ٠ مرا مناسب نیست که فرزندان ایشان را (۹۰۰) تـــاراج سازم ٠ اخر سرداران قبایل ورزی گفتند که چون شما برین راضی نمی رسید کـــه قبایل افریدی را تاراج نماییــم پس مرا ضرور باشد که به مردم بادشاه اشتی سازیــم و ملک خود را از تاراج نگاه داریم ٠ احداد جیو فرمود معلوم شد که شما از بودن

من در رنج اید بهتر انست که خود را از میان شما برایم ، هر جا که باشم میدانم که حق تعالی حافظ و مددگار ماست ·

مثنویات

نگهبان و یاور خدا دان عزیز — اگر داری ای یار عقل و تمیز

مپندار جز حق نگه بان خلق — ازو نفع بشناس خسران خلق

ازو هست عز و شرف ای رفیق — ازو هست خواری خلق ای شفیق

اگر خیر خواهد کسی را خدا — ندانی کسی مانع ان عطا

اگر حق بخواهد کسی را ضرر — کسی نی که گرداند از خلق شر

توکل به حق کن شنو چون خلیل — مبر التجا یار با جبرائیل

که تا حق شود یاور حال تو — شود حافظ جان و اموال تو

اخر احداد جیو از ملک تیراه بر امده تشریف به کوهستان قبایل ختک برد و از سرحد ملک بادشاهی دور رفت به نزدیکی ملک بنو قرار گرفت · و در پائین کوه که ساکن شد ان را کوه لوا غر میگفتند · چون چند سال (۱۰۹) انجا گذرانیدند ، مهابت خان را بادشاه از صوبه کابل طلبید ، سپه سالار لشکر کرد مقابل شهزاده خرم فرستاد · و صاحب صوبه کابل ظفرخان کردند · چون ظفرخان بان صوبه رفت مثل شیخ حاسد و دیگر سرداران قبایل غوریاخیل به ظفرخان عرض نمودند که لشکر احداد تفرقه شده است · و خود باجماعه قلیل در دامن کوه لواغر سکونت گرفته اگر درین وقت لشکر افغانان و بادشاهی جمع نمایی بر سر ایشان بروی از استماع امدن شما جا را خواهد گذاشت ، خانه همای

ایشان بسوزانید ، مجرای شما پیش پادشاه خواهد شد و اگر بر یله جنگ ایـــد مردم اندك همراه است کشته خواهد شد و یا دستگیر خواهیم گرفت · ظفرخـــان مصلحت ورای ایشان پسندید ، لشکر افغانان و بادشاهی را جمع نموده بجا نسب کوه لواغر روان شد · شیخ حسن را بالشکر افغانان هراول ساخت · چون ا ن ملك ازان مردم ختك بود ایشان را پیش لشکر کرده راهی شد · چون نزد یـــك ان سر زمین رفتند راه هائیکه اذو ته به لشکر احداد جیو (۱۰۲) میرسید مسدود ساختند و تهانها نشاندند ·

چون احداد جیو از امدن ظفرخان واقف شد و بر جای که احداد جیو تشریــف داشت و پیش ان کوه بزرگ بود · و در پیش او کوه خورد و دران کوه خورد سه راه بودند و راهی که بجانب دست چپ بود اندك اشکالی داشت ، مردم دیگـــر نمیدانستند مگر قبایل ختك که ملك ایشان بود وراه دست راست چنان بود کــه سواران بدان راه بفراغت میرفتند · در راه میانه فوج میتوانست رفت و احداد جیو بر هرسه راه مورچه ها بستند و بیرون مورچه خاربندی کردند ، و مورچه دســـت راست به عبدالقادر که پسر ایشان بود سپرد و مورچه دست چپ را حواله مـــردم بنگش و یاران دیگر نمود · و خود در میانه مورچه نشست و مفاصله مورچه میمنــه و میسره یك میل راه باشد کم و زیاده · مقصود مدد یك مورچه به مورچهٔ دیگـــر نمی رسید و همراه احداد جیو سه صد (۳۰۰) جوان بودند کم و بیش · اخـــر لشکر ظفرخان امده نزدیك کوه فرود امد · روز دیگر (۱۰۳) لشکر اراستـــه کرده بر سر احداد جیو رفت · چون مقابل مورچه ها رسید اول هجوم بـــر

مورچه عبدالقادر جیو نمود • جنگ از تفنگ و تیر درگذشته تا به سنگ و شمشیر رسید ، اخر جوانان جانباز از مورچه جستند داد شمشیر زنی دادند و چند کس را بقتل رسانیدند • شکست در لشکر غنیم افتاده یاران باز برگشتند در مورچه نشستند و لشکر ظفرخان روی ازین مورچه گردانیده بر مورچه دیگر احداد جیو غلو نمود • جنگ تیر و تفنگ بسیار کردند اما از خاربندی نتوانستند پیش رفت، تمام روز جنگ کرده بازگشت روز دویم باز ظفرخان لشکر اراسته کرده بر سر هر دو مورچه حمله کردند • تا نماز دیگر در جنگ و جدل بود بسیار مردم از لشکر ظفرخان زخمی و کشته شدند • میان عصر و مغرب لشکر مغل بازگشت • یک شاطر از لشکر برگشته مقابل مورچه احداد جیو روان شد • چون نزدیک مورچه رسید بعضی خواستند که او را به تیر و تفنگ بزنند ، احداد جیو مانع نمودند ، فرمود که برای مقصود امده باشد ، بگذارید تا نزدیک بیاید • چون در ته (٦٠٤) مورچه رسید ، یاران پرسیدند شرکه بچه مقصود امدی ؟ وی گفت برای دیدن احداد جیو امده ام • احداد جیو سر از مورچه بر اورد فرمود منم احداد ؛ اگر مقصود تو دیدن من است به بین ؟! ان شاطر سلام کرد و چند تسلیم نموده برگشت چون او را مردم لشکر دیدند ، چند پیاده های دیگر برگشته ، امده احداد جیو را دیدند بازگشتند • روز سوم نیز سواری نموده جنگ برپا نمودند تا وقت پیشین در کارزار بودند ، بعده ان لشکر بازگشت و چند سوار از مردم غنیم برگشته برای دیدن احداد جیو رفتند • چون نزدیک دروازه رسیدند یاران گفتند بچه مقصد امدید ؟ ایشان گفتند برای دیدن تو منی امده ایم •

ای عزیز من ! تومنی مطرب احداد جیو بوده و در خدمت ایشان تربیت یافته و خدمت یساولی داشت ، جوان پهلوان و دلیر بود شمشیر زنی و نیزه بازی خوب میدانست و در حرب هر که مقابل او امدی جان به سلامت کم بردی . و دران سرزمین هر که نام (٩٠٥) تومنی گرفتی مهابت در دل مردم پیدا شدی وچون مقابل غنیم رسیدی نعره زدی که من تومنی ام ، از پیش من کجا خواهی رفت ؟ و در هنگام شکست اکثر اوقات در پس احداد جیو رفتی واگر غنیم از عقب رسیدی استاده شده نعره کردی که دیگر در پس ما نیایید که من تومنی ام ، اگر دیگر در پیش امدید اگر صد جان دارید یکی به سلامت نبرید . از مهابت نام ایشان اکثر غنیم استاده شدی ، بهمین معنا گفته اند نام مرد به از مرد . اخر تومنی امده باحداد جیو عرض نمود که ان سواران چنین میگویند . احداد جیو فرمود بروخود را بر ایشان بنمایی . تومنی رفته گفت ای جوانان تومنی منم چه مقصد دارید ؟ ایشان گفتند مقصود دیدار احداد بادشاه است . اگر به وسیله شما ان حضرت را به بینیم ، اخر تومنی رفته این حقیقت را به خدمت احداد جیو گذرانید . احداد جیو فرمود دروازه بکشائید تا امده مرا به بینند اخر دروازه کشادند ان سواران در امدند از اسپ فرود امده به سلام احداد جیو رفتند . چون سلام کردند (٩٠٦) احداد جیو برخاست هر یک را در کنار گرفت . فرمود الحمد الله که ملاقات شد . بعد از چند ساعت مرخص شدند . روز دیگر لشکر جنگ کرده باز گشت یک جفت جوانان برگشته از برای دیدن احداد جیو رفتند . چون نزدیک دروازه رسیدند احداد جیو فرمود . دروازه بکشائید تا بیایند . چون بحضور احداد جیو امدند ،

سلام کردند ، احداد جیو فرمود خوب شد که ملاقات کردیم مقصود درجهان ملاقات است ۰

ابیـــات

ماهمه از بهر عرفان امدیـــم
طالب دیدار جانان امدیـــم

تا به بینم درمظاهر ذات پـاك
مظهر اسم بدان انسان خـاك

چون به بینی صورت انسان عـزیز
یادکن مولا اگرداری تمیـز

زانکه در انسان صفات ذات رب
ظاهر و باهر چو احمد در عـرب

رو طلب از کاملان عین الیقیـن
تابه بینی درمظاهر حق مبیـن

غیر انسان مظهر قدرت شـناس
مظهر ذات الهی دان انـاس

زان سبب گویند روشانی بهـم
چون رسد تا به هم درین ملك ظلم

خوب شد تا اندرین تاریك تـار
باتو درخوردیم ای شاه دیـار (۹۰۷)

اخر احداد جیو فرمود ! ای یاران بنشینید ایشان گفتند چه قدرت است ماراکه بحضور بادشاه بنشینیم ، احداد جیو فرمود می بینید که یاران ما با ما نشسته انـد ۰ ایشان گفتند اینها در خدمت صاحب جانبازی میکنند ۰ اخر یك کس در رومال — چند بیره پان پیش احداد جیو برد ان اهل الله از دست او گرفت یکی را کشـاد خواست که بخورد یاران مانع امدند که شاید دران چیزی انداخته باشد اخر احداد جیو زود یك بیره کشاده تناول فرمود ۰یك بیره را پیش عبد القادر جیو فرسـتاد و هیـچ اندیشه از غدر اعداء نکـرد ۰

ابیات

کسی کز قضا و قدر شد خبر | ندارد درین کار دشمن حذر

نترسد ز شیر و نه ز زهر مار | نه از فیل و گرگ و نی از اب و نار

که بی اذن قادر شنو ای جوان | نتاند که با کس رساند زیان

که تا حکم خالق نباشد عزیز | نیابی ضرر شنو از هیچ چیز

نمیرد کسی بی قضا در جهان | قضا چون رسد می نماند زمان

کند بنده تقدیر بران کسی | که تدبیر تقدیر سازد بسی

بدشمن مکن پشت (٦٠٨) روز نبرد | که تدبیر انسان قضا رد نکرد

اگر باز گردی گریزی چو تیر | ز تقدیر بشنو نداری گذیر

دو روزی نباید که ترسد ز موت | یکی ان که گردی دران روز فوت

دوم انکه مرگت نباشد دران [illegible] | نشاید دران روز مردن جوان

بعده ان سواران از احداد جیو رخصت شده به لشکر رفتند . همچنان اکثر اوقات مردم لشکر بادشاهی بدیدن احداد جیو میرفتند ، قریب شش ماه کم و زیاده در محاصره و جنگ و جدال گذشت اخر ظفر خان شیخ حسن را گفت چون بر احداد از روی جنگ ظفر نمی یابیم ، پس باید که سخن صلح درمیان اریم . شاید در پله صلح بیاید ، شیخ حسن مصلحت و رای ظفر خان به پسند ، اخر چند کس از افغانان و چند کس از مردم مغل بخدمت احداد جیو فرستادند .

چون نزدیک دروازه رسیدند احداد جیو فرمود دروازه بکشائید تا بیایند ،

اخر دروازه را کشادند بملازمت احداد رفتند ، سلام کردند ، احداد جیو مهربانی نمود (٦١٠) باکرام نشاندند وفرمودند که میوه بسیار بیارید ودر پیش ایشان بینداز ید تا ندانند که در محاصره کم خرج نشده اند ۰ اخر میوه بسیار اوردند پیش ایشان ریختند و طعام اوردند بعد از فراغ طعام عرض کردند که ظفرخان و شیخ حسن چنین میگویند که حکومت صوبه کابل بادشاه به شما تفویض خواهد کرد وعبدالقادر را همراه ما بخدمت بادشاه بفرست و ایشان را نیز منصب خوب بدهانیم ، تا نزاع در میان شما و بادشاه بر طرف شود ۰ احداد جیو فرمود یك پسر دارم چگونه اورا ازخود جدا ساخته بدست دشمن بسپارم ۰ هیچ نبی وولی چنین کار نکرده اند ۰ که برای زرومال فرزند را بقید داده است وایسن کار هرگز کردنی نه ام ۰ وایشان هرچند قسم وعهد در میان اوردند احداد جیو قبول نکرد ۰ ان مردم برگشته این حقیقت را به ظفرخان و شیخ حسن گفتند ۰ روزی دیگر باز میانجی فرستادند وگفتند اگر به این معنی راضی نمی شوی بساری هفتاد وپنج (٦١١) هزار روپیه خرج بگیر و این جا را بگذار تا چند خانه ها را بسوزانم ، چون ما بازگردیم شما امده بجای خود بنشینید تا مجرایی ما پیش بادشاه بشود و ازعتاب بادشاهی خلاص شویم ۰ احداد جیو فرمود بر قول شما اعتباری نیست ، اگر این جا را بگذارم باز درعقب ما خواهید امد ۰ ما را سرگردان گردانید وحال اینکه از شر شما گوشه گرفته بودم در پس ما این جا امده نمی گذارید ، دیگر طاقت سرگردانی ندارم و هرگز این جا را گذاشتنی نه ام ۰ هرچه خدا خواسته است بظهور خواهد رسید ۰

قطعــــــه

انچه در تقدیر باشــد ای عـــزیـــز   وقت اظهارش نگیرد خود ظهور

هیچ کس را نیست قدرت گـــوش دار   انکه گرداند قضا از خویــش دور

اخران رسولان از صلح مایوس شده باز گشتند ·

ای عزیزمن ! اکثر اوقات احداد جیو به یاران میفرمود هر کس که تذکــرهٔ پیر دستگیر نداند باید بیاموزد که هنگام شهادت من نزدیک رسیده است ، و از میــان شما خواهم رفت ، جمعیت شما پریشان خواهد شد اکثر با مردم اغیار در خوریــــد و شما را از علم شریعت بپرسد تا جواب با صواب بدهید ·

قطعــــــه

(١١٢) نه دور از حق که ابدال وقطب را   کنند اگاه ز رحلت جزم خود پیش

که تا پندی دهند هنـــــگام فرصت   که وقت هجر دلها میشود ریش

ای عزیزمن ! مسموع رفته که اکثر اوقات احداد جیو دعا کردی و گفتــی ای پروردگار من ؟ مرا ازین عالم و عالمیان بجان بخش و بجوار رحمت خود جــا ده ، ای عزیزمن ! چون انسان کامل از احوال و جسامت و جسمانیت از حقیقت این عالم و عالمیان که وصف ایشان دانایان به بوقلمون کرده اند واقف حال شد و ملک اخرت که جای حیوت البقاء است بروی کشف گشت و مکان خود را دران عالم مشاهده نمود · هر اینه زبانش بدین ترانه در ترنم اید قال الله تعالی یا غوث الاعظم لوعرف انسان مکانه بعد الموت کل یوم یرفع الیدیه اللهم امتی امتی · یعنی ای غوث الاعظـم

هرکه بشناسد ادمی جای خود را بعد از مرگ هر روز بردارد دو دست را ، ای پروردگار بمیران مرا بمیران مـــرا ۰

ابیـــــات

انکه از احوال جسم بیقـــــــرار
شد خبر بشنو ز من ای نامـــدار

پس قفس گردد بر تن بی ثبـــات
مرغ روحش از قفس جوید نجات

انکه پردارند مرغی (۹۱۳) در قفس
از قفس پرواز جوید هر نفـــس

مرغکی را چون نباشد پـــر و بـــال
از قفس بیرون شدن بیند زوال

انکه بیند گربها گرد قفـــس
در قفس داند حیات و هم هوس

انکه بیند از قفس بیرون نجـــات
از قفس رستن بداند در ممـــات

پس بخواهد مرگ خود هر صبح و شـام
تا بیابد او فلاح از جنـــس دام

انکه دیده سرد و گرم این جهـــان
گردش دور فلك ان کـــاردان

واژگونه گردش دور قمـــــر
انکه گرداند خران را زیـــن زر

اسپ تازی زیر بار است پیش ریـــش
سفله پرور دید این افلاك پیـــش

دولت دنیا نه که بیند نه مـــه
نی شریف و نی ازل نی کهه و مـــه

نیکو و بد از هم نداند ای عـــزیز
پیش بدکاران روا دان بی تمیـــز

صادق و کاذب نه بیند ان ضـریـر
حسن و زشتی هم ندارد در نظـیر

از چنین کور و ضریر و بی تمیـــز
نفرت است اولی شنوای مرد عزیز

این فلك را بین وفا با کس نکـرد
پیشخوانده کیست او تا پر نکـرد

چونکه افلاك و عناصر ای ود ود
بی وفا و بی قرار اند در وجـــود

از موالید شرکجا یابی وفا (٦١٤) چونکه ابشام او شد بی‌صفا
از چنین عالم نگر رحلت نیکو از نگار بیوفا فرقت نیکو
مرگ را جستند ازحق زیرکان چون تمیز را ندیدند درجهان
چونکه ازمشکوته علم نبی حق نموده ان جهان براین ولی
تنگ اززندان نموده این جهان چون بدیده وسعت دارالامان
هست درباطن شنو ملك کبیر نزد ان این ملك ازخردل صغیر
چونکه ازحق الیقین دیدان سرا تنگ اززندان بدید این ملك را
چون مقام خود بدید ملك وسیع دید ازدنیا بسی علیا رفیع
پس بخواهد مرگ خود ازکردگار تا رسد ازفیض حق دران دیار
مخلصا ! گر ازطفیل بایزید کشف گرداند ترا ملك مجید
دورنبود بشنوازمن ای فلان ازخداوند رحیم ومهربان
برمقام امن بنشاند ترا ازسجین وحبس برهاند ترا

ای عزیزمن ! چون ظفرخان ازصلح وگذاشتن جای ازاحداد مایوس شد شیخ حسن را طلبید ، گفت برین راهها براحداد ظفر نمی یابم راه دیگر باشد ، شاید بروی دست یابم شیخ حسن مردم ختک که باشنده ان دیار بودند (٦١٥) خواندند گفت اگر راه دیگر بنمائید که براحداد ظفر یابم ، شما را ازظفرخان خوب انعام بدهانم اخر مردم ختک پیش شده یکایک برسر مورچه سیوم لشکر برد ، که دران مورچه مردم بنگش ووزکزی نشانده بود چندان ترس ازان راه نداشتند که درگوشه واقع شده بود . ومردم مغل ازان واقف نبودند ، ناگاه لشکر غنیم دررسید ،

جنگ از تیر و تفنگ درگذاشت و بسنگ و شمشیر رسید · اخر احداد جیو دیدکه بران مورچه لشکر مغل غلو نمود · یاران را فرمود که شما ازین مورچه خبردار باشید من رفته خبران مورچه بگیرم سلاح بسته بر اشتر سوار شده یك شاطر همراه خود گرفت پیش‌ازرسیدن ایشان بعضی جوانان از مورچه جستند و داد شمشیر زنی دادند ، اکثر شهید شدند و بعضی زخمی شده برگشتند و درین ولا احداد جیو نزدیك مورچه رسید و از اشتر فرود امده ، شامل اهل مورچه شد · چون جوانان زخمی برگشتند مردم مورچه بی استقلال برخاستند · هرچند احدادجیو تاکید نمود فایده نکرد ، شکست افتاد ، احداد جیو دید که احوال بدین منوال است برگشت خواست که بر اشتر (۱۶۱۶) سوار شود ان شاطر پیش‌ازرسیدن ایشان اشتر را گذاشته گریخته و بران اشتر کسی دیگری سوار شده راه گریز گرفت · چون احدادجیو بجائیکه اشتر استاده کرده بود رسید اشتر رانیافت · همانجا استاده شد ، دست درتیر اندازی گرفت هیچ کس را قدرت نبودکه پیرامون ایشان بگردد اخر از دور به تفنگ زد به رانش رسید ، پیش‌ازان چند زخم بسر نیز رسیده بود ، بی‌طاقت شده افتاد بعدان مردم غنیم رسید بمرتبه شهادت رسانیدند و مرغ روحش‌ازین خاکدان پرواز نمود ··

فی‌مقعد صدق عند ملیك مقتدر مقام گرفت و حق تعالی دعایش‌باجابت مقرون گردانید ·

ابیات

ازخدا خواهند ازادی رجال — وز تقید وز تعلق ماه و سال

بندیان ازادگی خواهند و بس — مرغ میجوید خلاص از قفس

گر بود اندر قفس نوع ثمر — چون بیند مرغ ان بکشاده در
ان ثمر را با قفس بگذارد او — وز قفس داند رهایی را نیکو
این جهان را سجن مومن گفته است — در این معنی پیغمبر سفته است
(٦١٧) از سجن خواهد رهائی را اسیر — گر بود اندر سجن او بر سریر
از جوار مردگان دوری نیکو — دیدن جنس را کوری نیکو
مردگانند اغنیای روزگار — ای پسر با مردگان صحبت مدار
چون کسی کو خو گرفته با خدا است — صحبت ناجنس بروی اژدها است
انکه با حق انست و الفت گرفت — او ز اهل این جهان عزلت گرفت
چونکه احداد ولی کردی دعا — که ای مرا گردان ز نا جنسان جدا
پس دعای ان ولی مقبول شد — ارزو و مقصدش محصول شد
رتبهٔ شهد اعطا شد از خدا — در جوار رحمت خود داد جا
گر ز تاریخ سفر پرسد شمار — سن هجری یک هزار و سی و چار (١٠٢٤)

ای عزیز من ! چون یاران مورچه ها دیدند که مردم مورچه برخاستند و راه گریز پیش گرفتند ایشان نیز از مورچه برخاسته راه نجات خود پیش گرفتند و تو مفسی در مورچه توقف کرد ، که شاید احداد جیو برسد ، درین میان غنیم رسیدند و از هر طرف گرد گرفتند و هیچ کس را زهرهٔ ان نبود که به ضرب شمشیر پیش او ایند ، از دور به تیرها میزدند (٦١٨) و ایشان نیز تیر اندازی میکردند تا انکه بهوش شده افتاد ، منقول است که از کثرت تیر که بر بدنش رسیده بود چون افتاد بیهوش بر زمین نرسید نشسته ماند و عبد القادر جیو نیز چون از مورچه

برخاست با جوانان چند بخانه امد ووالدهٔ خود را گفت برخیز که لشکر غنیم رسید ، بی‌بی علایی جیو فرمود پدر تو چه شد ؟ گفت خبر ندارم بی‌بی گفت من نمی روم تا ایشان نیاید ، عبد القادر جیو گفت مرا به کشتن مده . برخیز سوار شو ! اخر بالضرور والده و همشره را سوار کردند و دران ایام عبد القادر دوازده یا سیزده ساله بوده باشد و در پس والدهٔ پیاده روان شد . چون نزد یک کوه رفتند در عقبش سوار غنیم رسید ، یک سوار دست بچادر همشیره عبد القادر جیو انداخت . درین میان کتوری نام مطرب احداد جیو بود . اسپ را مهمیز کرده ان سوار را به نیزه چنان زد که از صحن زین بر زمین افتاد و همراه عبد القادر جیو قطب خان بنگشی و بعضی یاران دیگر بود زد ، برگشته تیر اندازی کردند سواران غنیم جمله برگشته (۹۱۹) وبی‌بی علایی با اهل وعیال بعضی یاران در کوچهٔ در امدند و بعضی اهل خانه یاران بقید لشکر افتادند . باقی مانده یاران و اهل عیال ایشان چون از هر جانب امده جمع شدند از واقعه احداد جیو کسی گفت . تمام روز در ماتم گذرانیدند .

ای عزیز من ! استماع رفته که در اکثر قبایل افغانان چه مطیع وچه غیر مطیع انکه شنیدند این واقعه در خانه های خود ماتم کردند اما چه سود که عمر گذشته باز نیاید .

ابیات

تاج افغان در نگر از سر برفت سر برهنه ماند شاه افسر برفت

فخر و جاهش رفت مانده بی وقار کهف امش برد حق بین از دیار

چون مغل کردی برایشان ظلم و زور　　یا برادر یا برادر داشت شور
پیش او رفتی ز ظلم ایسن وا ن　　در امان گشتی ز ظلم ظالمان
هم مغل احسان نمودی از مسن　　برنگردند جمله افغان از محسن
پیش احداد قوی و نامدار　　جمع ایند و زمن گیرد قرار
چونکه ان شاه زمان رفت از جهان　　حرمت و عزت ز افغان برد هان
ذلت و خواری بر ایشان روی داد　　عزت خود را بداده خود به باد
قدر نعمت ان زمان داند (۱۲۰) کسی　　چون شود فقدان ازو دیدم بسی
قدر روزانکه شود روشن بکس　　چون رود روز و براید شب ز پس
برنبخشد مر ترا ایمان یاس　　وقت فرصت نه مر ایمان را اساس
گریه و زاری ندارد هیچ سود　　چون قضا تقدیر بشنو او نمود

ای عزیز من روز باخر رسید و شب روی نمود و یاران مانده جمع شدند پیش عبدالقادر و بی بی علایی جیو امدند که الحال ماتم دیگر بگذارید و فکر برامدن و خلاصی خود بکنید و راه اسپان به هیچ جانب نیست، مگر بکوچه که درامده ایم و بر سر کوچه لشکر غنیم فرود امده است چه باید کرد ؟

اخر قرار بران یافت که بعضی یاران همراه بی بی و عبدالقادر بروند، ایشان را ازین کوه بجانب تیراه به زیر ارد و دران فلان جا استاده شوند و بعضی یاران برای شان سوار شوند از کوچهٔ کوه برامده بکنار لشکر بدامن کوه اسپان بیارند تا سوار شده بجانب ملک تیراه روان شویم ۰ اخر همچنان کردند تا لشکر غنیم واقف شود اکثر ایشان گذشته بودند ۰ چون بجای معهود رسید

عبد القادر و بی بی جیو سوار شده (۱۲۲) پیش‌روان شدند و یاران دیگر بازن وفرزند و پسرایشان سوار و پیاده راهی شدند ، تمام شب یرغل نموده خیلی راه رفتند به روزگوشه فرود امدند ، همچنان بشب می رفتند و بروز فرود می امدند وکسی مزاحم ایشان نشدند ، بخیریت حق تعالی بملک تیراه رسانیدند واز مردم عمده چند کس همراه عبد القادر بکوه تیراه بر امدند و باقی هرکس به قبایل خود رفتند وچون سرداران مردم ورکزی از امدن عبد القادر جیو واقف شدند امده ملازمت نمودند و قبیلهٔ پیر دستگیر را درکوهها کلان پنهان ساختند . از جنس غله و روغن وعسل اذوقه می رسانیدند و سرداران مردم افریدی که یوسف، ودرویزی بودند از ولایت خود نقد و پارچه می فرستادند . و از خیر اندیشان خاندان پیر دستگیر از سرداران قبایل ورکزی یکی اصغر و دیگر هزا رمیر بوده و اصغر سردار و دوراندیش بود ، هم خاندان پیر دستگیر را نگاه میداشت و بامردم مغل نیز مدارا داشتی و هزار میر پدر . . . المخان مرد مبارز ومردانه بود و همواره در ملازمت اجداد جیو (۱۲۲) گـذرانیدی ، مرید با اخلاص و صاحب یقین و اعتقاد جوان مرد و قلاش بود . وچون اهل خانه وی از ایشان زیور خواستی ، فرمودی روز قیامت زیور شما ماران وگـژدم خواهد شد ، بر گلو وگوش و بینی شما اویزان خواهد شد ، من دوستدار شما ام نمی خواهم که باین بلا مبتلا شوید و من بی زیور شما را دوست میدارم .

ابیات

هرچه مشغول کند از ذکر دوست　　　دور گرداند ترا از فکر دوست

گر بود زیور یا چیزی دیگر هست در محشر ترا زان صد ضرر
انکه داند فخر خود از سیم و زر فخر او بر جان او گردد سقر
انکه داند فخر خود از اسپ زین نیست او جانان شنو از اهل دین
وانکه فخر از جامهٔ دیبا کنند از رعونت کبر را برپا کنند
جامه ترطان بپوشانند بحشر فخر بو کبرش طوق او باشد بهنشر
انکه فخر از کثرت لشکر کنند یا ز فیلان و شتر استر کنند
یا ز بسیاری گاوان و غنم یا ز ملک و مال باغ و زحشم
یا زکاخ بس رفیع و زرنگار یا ز بسیاری فرزندان چو مار
فخر او را فخر نتوان شمرد زانکه باخود در لحد (۱۲۳) اینها نه برد
فخر ان حضرت ز فقر است ای پسر نی ز جوهر نه ز سیم و نی ززر
پس ترا باید که فخر خود عزیز فقر دانی گر داری تمیز
زانکه فخر را فقر باشد بر کمال فخر دنیا را بود اخر زوال

بیان ظاهر ساختن عبدالقادر خود را و جنگ کردن با مردم ککی

ای عزیز من ! یک سال کسر کم عبدالقادر جیو را قبایل ورکزی از کوه به کوه پنهان میداشت تا مردم مغل واقف نشوند ، چون واقعهٔ جنت المکانی جهانگیر بادشاه روی داد تهانه دارانی که در نواحی ملک تیراه بودند ، تهانه گذاشته به پشاور رفتند و مردم ورکزی جمع شده ، عبدالقادر را از کوه براورده بجای پدر نشاندند ، و سرداران مردم افریدی که یوسف و درویزی —

بودند امده ملازمت عبد القادر جیو کردند و یاران دیگر که به تبایل خود رفته بودند ایشان نیز امده ، ملحق شدند و از ملك تیراه لشکر کشیده در ملك بنگش درامد و بعضی تبایل بنگش نیز همراه شده بر سر جلال خان ککر رفت وجلال خان با چند امراء و منصب داران با لشکر بسیار در شهر ننگو بود ، چون از امدن عبد القادر جیو واقف شد (۹۲۴) لشکر را بر اورده اراسته کرد ، مقابل عبد القادر جیو امد ، چون هر دو لشکر باهم دوچار شدند وحرب از تفنگ وبان گذشت و به تیر و شمشیر رسید افغانان بیك بارگی تیرباران کردند ، وحمله نمودند و لشکر میمنه و میسره بر داشتند وغول جلال خان هرچند شوخی نموده استاده شد اما بازپای استقامت شکست وروی به گریز نهاد و دیره را با اهل وعیال گذاشت و فرصت نیافت که خبر فرزندان بگیرد ، ناچار شده راه نجات خود پیش گرفت و سواران نیزه باز و شمشیر زن ازلشکر عبد القادر جیو درپیش ایشان رسیدند و اکثر مردم ککر را تحت صیف دراوردند وجلال با اندك مردم جان ازان معلکه به سلامت برد و اهل وعیالش بدست مردم عبد القادر جیو افتاد ، یك دختر صاحب حسن ازخدرخان برادر جلال خان بدست یاران افتاد ان را عبد القادر جیو به شاه زمان پسر پیرداد جیو داد ، ایشان در نکاح خود اورد و باقی عیالش پیش ایشان فرستاد وچند گاه عبد القادر جیو دران سرزمین اقامت داشت که خبر یلن توش به ظفر خان رسید و ظفر خان (۹۲۵) درپشاور بود که لشکر ازبك قصد تاراج ملك کابل دارند ، میرك خورد که سعید خان باشد قلعه پشاور بایشان سپرد وخود بجانب کابل روان شد ، چون به کوتل خیبر

رسید مردم افریدی امده راه کوتل گرفت . وجنگ عظیم روی داد ومردم غوریاخیل وشینواری ظفرخان را با اهل عیال ازان معلله خلاص گردانید ، بجانب کابل براورد باقی تمام اردورا تاراج نمود ، بسیار مردم را به قتل رسانید ، چون ظفرخان به قلعه کابل داخل شد یلن توش به سرحد کابل رسید وگرد نواحی ان سرزمین را تاراج نمود وچند اسپ خوب را بطریق هدیه به پیش عبد القادر جیو فرستاد . عریضه نوشت که شما ازان جانب تشریف بیارید تا هردو لشکر اتفاق نموده ، برسر قلعه کابل برویم وکابل فتح نموده دریای اتک را حد و حدود سازیم وانچه غنیمت بدست لشکر ما افتد ان ازان ما باشد ، وحکومت این ملک را بشما ارزانی داریم . هرگاه لشکر هندوستان به سرشما بیاید مرا واقف گردانی واعلان فرستی ، با تمام لشکر ازبک به مدد (٩٢٦) شما برسم . اخر عبد القادر جیو نیز پارچه های نفیس به صاحب خان انصاری داماد احداد جیو داده پیش یلن توش فرستاد وفرمود که شما رفته یلن توش را به بینید وحقیقت اورا دریابید . اگر در یله راستی است قبایل افغانان سرزمین بایشان رجوع نماید . انشاء الله ماهم متعاقب خواهیم رسید . وچون صاحب خان را به انیجا نب رخصت فرمود ، همدرین اثنا سرداران قبایل غوری خیل مثل کمال خان پسر شیخ نقرالدین داودزی بادیگر سرداران بخدمت عبد القادر جیو امدند وعرض نمودند که قبایل غوریا خیل به تمامی یک اتفاق شده همراهی شما اختیار نموده اند وقبایل محمندزی نیز هوا خواه این خاندان اند بی دغدغه همراه بیائید ، انشاء الله قلعه پشاور گرفته بشما خواهیم داد . پس قسم وعهد درمیان اوردند عبد القادر

با لشکر مردم کوهستان در ملک پشاور درامد وعمرخان مهمندزی که یکی ازمریدان صادق خاندان پیر دستگیر بود با جوانان کارامدنی ازاشنغر امده بملازمت عبدالقادر جیو مشرف شد ومردم غوریاخیل (١٢٧) نیزلشکر جمع نموده ، به لشکرعبدالقادر جیو ملحق شدند وازانجا بر سر قلعه پشاور رفتند ، وشهر را تاراج نمودند ومیرک سعیدخان در قلعه درامده سامان جنگ نموده قلعه را مضبوط گردانید واکثر مردم غوریاخیل به تاراج مشغول شدند ولشکرعبدالقادر رفته به قلعه چسپید . تمام روزحرب نمود . شبانگاه درنواحی قلعه دیره نمود سامان نردبان کردند ودران لشکرکشی را کریمداد پسر جلال الدین جیو همراه بود . بعضی ازمردم ورکزی وافریدی که بداند یش این خاندان بودند رفته کریمداد جیو را گفتند که مردم غوریاخیل همواره خیرخواه مغل بود ومایان را به مکر وحیله ازکوه براوردند . نشاید که بازبرای مجرای خود رجوع بمردم مغل نمایند وملحق ویگانه شوند وکوه ازما دور افتاده است ویکی ما را تا بکوه زنده نخواهد گذاشت وایشان گفته بودند که در یک ساعت قلعه پشاور خواهم گرفت . امروز پیرامون قلعه نرفتند ومعلوم استکه فردا چه خواهند کرد ؟ عبدالقادر خورد سال است دوست ودشمن را نمی شناسد فردا شما برگردید ، اگرعبدالقادر همراه شما (١٢٨) برگشت فبها واگر برنگردد ما جمله همراه شما میگردیم ، وجای عبدالقادر شما را می نشانم . اطاعت وفرمان برداری شما بردوش خواهیم برد اخر کریمدا جیو فریب داده بدین معنی رضامند ساخت علی الصباح چون مردم لشکر نردبان گرفته به قلعه چسپیدند وعمرخان مهمندزی به دروازهٔ قلعه

رسید درین میان کسی امده ، عبدالقادر را گفت که کریمداد جیو با مردم کوهستان
بازگردیده میرود ، عبدالقادر جیو خود اسپ گردانیده پیش کریمداد جیو رفت
گفت عمو کجا میروی ؟ یک ساعت استاده شو انشاء الله الحال قلعه خواهیم گرفت
هرچند الحاح وزاری کرد قبول نیافتاد ، فرمود شما خورد سال اید ، دشمن
از دوست نمی شناسید ، غوریاخیل دشمن ماست وشما بگفته دشمن اعتبار میکنید .
این بگفت وروان شد . عبدالقادر جیو لاعلاج شده ، درپس ایشان راهی گردید .
چون ازین واقعه کمال خان واقف شد اسپ دوانده درپس عبدالقادر جیو رسید
گفت ، قلعه را گرفته ام کجا میروید ؟ عبدالقادر جیو فرمود من چه کنم ؟
عمو کریمداد جیو نمی ایستد شما رفته اورا باز گردانید ، من خود حاضرام (۶۲۲)
اخر کمال خان رفته کریمداد را گفت شما با تمام لشکر خود این جا ایستاده شوید .
اگر یک دو ساعت قلعه نگرفتم باز شما ازین جا بروید هرچند درین باب مبالغه
فرمود قبول نکرد ، اخر کمال خان ناچار گشته همراهی ایشان اختیار نموده وعمرجان
مشغول جنگ بود واز باز گشتن عبدالقادر خبر نداشت چون مردم غوری خیل به
دروازه های دیگر به جنگ چسپیده بودند واز رفتن عبدالقادر واقف شدند مورچه
ها را گذاشته راه گریز درپیش گرفتند . چون سعیدخان دید که افغانان طریق
فرار درپیش ساختند دروازه کشاده پس ایشان برامد . چون مردم دیگر گریخته
بود وعمرخان پیش دروازه استاده ، برسر ایشان رفت ، بعض همراهانش وسیله
زندگانی فرار دانسته راه گریز درپیش گرفتند وعمرخان با چند کس پای استقامت
محکم گردانید وفوج را تا دیرگاه داشت وجنگ از تیر وتفنگ گذاشته به نیزه

وشمشیر رسید وعمو خان باهمراه انجا شهید شد ۰ وسعید خان بازگشته در قلعه درامد وتمام غوری خیل با اهل (۱۳۰) وعیال ملا میدان را گذاشته در دامن کوه فرود امدند وکمال خان همراه عبدالقادر جیو به تیراه رفت ۰ چند گاه در خدمت ایشان بود ، بعده عبدالقادر جیو فرمود که در کوهستان اوقات شما نخواهد گذشت زیرا که مردم غوری خیل همواره در ملا میدان گذرانیده اند ودرین کوهســــتان ازار خواهند کشید ، بهتر ان است که شما مردم را درمیان اندازید وعهد وقسم از سعید خان گرفته تمام قبایل خود را به وطن ما لوف بنشانید ۰ اخر کمال خـــــان وسرداران دیگر از عبدالقادر جیو رخصت شده با سعید خان اشتی کردند ، بازرفته با اهل عیال بر مکان خود نشستند وکمال خان را چند روز بادشاه بی منصب کـــرده بود باز برحال نمود ۰ چون شاه جهان بادشاه استقامت سعید خان در قلعـــــه پیشاور معلوم کرد صاحب صوبه کابل گردانید وعبدالقادر جیو چند سال در ملـــک تیراه اقامت داشت ۰

ای عزیــزمــن امدم بر سر سخن رفتن صاحب خان پیش یلن توش واین بود که چون صاحب خان به ملازمت یلن توش که سپه سالار ندری محمد خان (۱۳۱) بود رسید ۰ وملاقات نمود ۰ یلن توش بسیار مهربانی نمود وگفت انشاء اللـــه دختر ندری محمد خان برای عبدالقادر جیو خواستـــگاری خواهم نمود وبیست و پنج (۲۵) هزار سوار در ملازمت عبدالقادر جیو خواهم گذاشت ۰ صاحب خـــــان را وبعض یاران عمده را اسپ بخشید ۰ چند گاه صاحب خان در ملازمت ایشـــان بود وهر کار وخدمتیکه لایق ایشان میفرمود بجای اورد ۰ اخر بعض یاران بی استقلالی

نمودند صاحب خان را گفتند که رخصت ما بگیرد که رفته پارچه های خود شسته و ـ

سامان خرچ نموده باز در خدمت ایشان بیایم و حقیقت ایشان را به عبد القادر بگوییم

اگر امدنی باشد بیاریم اگرچه صاحب خان بدین معنی راضی نبود اما یاران نمی استادند

ایشان را نیز ضرور شد همراهی یاران اختیار نمود ، اخر حقیقت یاران عرض کـــــرد

و رخصت چند روزه طلبید و از ایشان مرخص شده ، پیش عبد القادر جیو امـــــد ٠

و حقیقت گفتگوی یلن توش به تمامی عرض نمود ٠ اما اتفاق در میان خانه دان پیر ـ

دستگیر و بعضی یاران (١٢٢) جانب پیرداد جیو گرفته بود و بعضی هوا خـــواه

عبد القادر جیو گشته ازین ممر رفتن عبد القادر جیو و صاحب خان به ملاقات یلن تـوش

موقوف شد ٠ دودلی و بی اتفاقی در جمعیت لشکر عبد القادر جیو پیدا شـــد ٠

قطعــــــــه

حسد ، بغض هر جا که بنمود روی ، بتر تند یاد دل چو ترقند موی

چو رخنه بیفتاد در خانـــــــه ، عدو راه بیابد دران رخنـــــه

رود دولت و نجات زان خانـــــدان چو دشمن بیابد مجالی در ان

بیان سبب رجوع نمودن عبد القادر جیو به بادشاه ، شاه جهـــان

==================================

ای عزیز من چون خان عالی شان رشید خان از بی اتفاقی مردم کوهستـــان

واقف شد به عبد القادر جیو نوشت که سرداران قبایل افغانان خود کامی انـــد ،

اتفاق و دوستی ایشان از روی غرض است ٠

ابیـــــات

دوستـی که ان غرض امیـــز شـــد   دوستی دشمن انگیـــز شـــد
مهر که از هر غرض گشت پــــاک   راست چو خورشید بود تابنـــاک

و افغانان بی سعادت که دشمن جان خود اند باپدر تو چه وفا نمـــود؟ (۱۳۳) که بشما خواهد کرد ، و این طایفه خاصه دولت گیتی اند باکســـی وفا نـــدارد ،

بیـــت

دولت گیتی که تمنا کـــنند   با که وفا کـرد که با ما کـــند ؟

بهبود شما درین میدانم که امده بادشاه رابه بینید وچشم ما را نیزازدیـــدار پرنور خود منور گردانید ، وهم برین معنی به همشیره خود بی بی علای جیـــو نوشت چون بی بی جیو وعبد القادر رضامنده خان صاحب درین معنی دیدنـــد ، ایشان نیز رضا مند گشتند وسعید خان میرک که صاحب صوبه کابل بود ایشان نیـز مجرای خود در پیش بادشاه درین معنی میدانست ، مردم را درمیان انداخـــت ، چون عبد القادر جیو بر پله صلح امد سعید خان عهد نامه از بادشاه طلبیده پیـــش عبد القادر فرستاد ، ایشان عهد نامه گرفت قصد ملاقات سعید خان کـرد ، چون سعید خان از تشریف اوردن عبد القادر جیو واقف شد پیشوا رفته به عزت واکرام به خانه برد ، ومهمانی کرد ، چند اسپ وسروپا به نظر گذرانید ، بعد از چند گاه سعید خان همراه شده بخدمت بادشاه اورد ، چون عبد القادر جیورا بادشاه دیـــد

بسیار مهربانی نمود ، اسپ و سروپا داد و فرمود اگر در خدمت من باشد به منصب سه هزاری سرافراز سازم (٦٢٤) اگر به صوبه کابل برود بدو هزاری منصب ممتاز گردانم ۰ اخر سعید خان عرض نمود که من با بی بی علای جیو قبول نموده ام که یک مرتبه فرزند شما به صوبه کابل خواهم اورد ۰

بادشاه فرمود چنین باشد ۰ اخر به منصب دو هزاری سرافراز کرده ، همراه سعید خان به صوبه کابل فرستاد ۰ چند سال دران سرزمین تشریف داشت اخر در شهر پشاور به بیماری تب بیمار گشت ۰ روز به روز دردش روی در تزاید نمود و بی بی علای جیو تشریف در ملک تیراه داشت ۰ چون از احوال نور دیده خود واقف شد از تیراه به پشاور امد و عبدالقادر جیو را دید حالش تغیر و تبدیل یافته از سرای زندگی قدم به دروازه مرگ نهاده و علاج حکمای اطبه کار نمی شد و دعا و خیرات مردم مقبول نه شد ۰

مثنویات

گزیدند فرزانگان دست فوت ۔۔ که در طب ندیدند داروی موت

همه تخت ملکش پذیرد زوال ۔۔ به جز ملک فرمان دهی لا یزال

و سعید خان چند کرت برای عیادت امد و چند اسپ قربانی کرد اما هیچ فایده نه بخشید ۰

رباعی

باحکم خدا بجز رضا در نگرفت ۔۔ باخلق (٦٢٥) بجز روی ریا در نگرفت

هر حیله که در تصور عقل امد ۔۔ کردیم ولیک با قضا در نگرفت

اخر اجلش رسید و از دارالفنا به دارالبقاء رحلت نمود وعمرش تابیست و پنج (۲۵) سالگی نرسیده که مرغ روحش از ین گلبند خاردار پرواز کرده بروضهٔ رضوان رسید و توشهٔ نامرادی با خود برد و برگ غم و اندوه به متعلقان ودوستان گذاشت .

ابیـــات

این کهن باغ که گل پهلوی خارست درو — نیست یك دل که نه زان خارفگاراست درو
برگ راحت مطلب میوهٔ مقصود مجوی — برگ بی برگی میوهٔ غم و باراست درو
برگ عود که در دامن مطرب خستست — منه انگشت که صد ناله زار است درو
دفتر غونچه کشاوراق چنین رنگین است — نقش کم عمری گل کرده بار است درو
بهرعبرت بکشا ناف زمین چون نافه — خط مشکین بدان بین که غبار است درو
چون جهان در خم چوگان قضا گوی صفت — ناقرار است چه امکان قرار است درو
بیقراری جهان صبر و قرارم بر بود — کام دل و ارزوی جان زکنارم بربود (۹۳۶)

ای عزیز من ! چهار پشت خاندان پیر دستگیر قدس سره در قبایل افغانان حاکمی کرد و هفتاد سال کم و بیش با مردم بادشاهی عداوت وحرب داشت و گاه غالب وگاهی مغلوب بوده اند . چنانچه مذکور امد واکثر قبایل افغانان یك دومرتبه جنگ کرده باز مطیع شدند وهیچ عدو دست برایشان نیافتند که به موجب ان مغلوب ومطیع کسی شده باشند مگر به سبب مخالفت که درمیان خاندان پیدا شد و از یکدیگر جدا شده امده ، اطاعت بادشاه قبول نمودند . و در تحت ذل فرمان هم جنس گشتند .

مثنویات

هر کجا بینی خلاف اندر میان — رو نماید تفرقه انجا بدان
چونکه کل از هم جدا شد ای مها — جزو ها شد جزو را نبود بقا
جزو ها را قوت کل کی بود — پیش دریا نهر بین لا شی بود
گفت پیغمبر جماعت رحمت است — کهف امن جان نگر از افت است
جویها چون جمع اید نهر گشت — نهر ها چون جمع امد بحر گشت
چون ز دریا نهر گردد جدا — قوت اندر وی کجا ماند مها
همچنان این خاندان نامور — چون جدا گشتند از هم یکدیگر
قوت خود خود شکستند (٦٢٧) این مهان — دشمن خود خود شدند این سروران
از حسد زاید همه این ذلها — از حسد اید همه این بخلها
چون به هندوستان رسیدند این مهان — تابه دور خان عالی شان بدان
متفق بودند باهم ای عزیز — بعد ایشان مختلف گشتند نیز
هر یکی میخواست تا بر دیگر — فایق و عالی شود در کشور
هر یکی اندر پی مقصود خویش — اسپ راندند ان جانباز پیش پیش
انکه او مر پیشوای را کرد پس — پس شود بشنو ز من ان هیچ کس
مخلصا گر عاقلی اندر جهان — پیشوا را پیشدارای کاردان ـ
پیش گردی از همه پیشان دهر — بحر گردی گر توی مقدار نهر .

دربیان تکثر اولاد پیر دستگیر قدس سره

ای عزیز من ! حق تعالی بر اولاد پیر دستگیر قدس سره رحمت و برکت نهاد ، از یاد سراج سراجها افروختند . چنانچه میشنوی مر پیر دستگیر قدس سره را شش پسر بودند پنج پسر از رحم بی بی شمسو رضی الله عنها بودند یکی شیخ عمر ، دوم خیرالدین سوم نورالدین و چهارم کمال الدین ، و پنجم جلال الدین رضی الله عنهم . و یك پسر از حرم داشت دولت نام . مردم دلازاك در (۹۳۸) دوازده سالگی اورا در غزای کلان شهید کردند وقصه ان مذکور امده .

ای عزیز من ! شیخ عمر رضی الله عنه پسر کلان پیر دستگیر قدس سره بود ووصف ایشان انچه مسموع رفته کم و بیش مرقوم گشته و احداد جیو پسر شیخ عمر رضی الله عنه بود وصفت و حال ایشان نیز کم و بیش مذکور شده و پسر احداد جیو عبدالقادر جیو بود و سیرت و صورت هر دو بر کمال داشت .

مثنویات

صورت و سیرت به یکجا نادر است — این سخن در پیش دانا باهر است
هر کجا صورت علم افراخته است — سیرت انجا خانه کمتر ساخته است
این دو جوهر هر کجا سر بر کشد — خاص فضل حق در ان تن سر کشد

بتاریخ یکهزار و چهل چهار سال کسر کم و یا زیاده ازین عالم رحلت نمود . یك پسر و دو دختر از ایشان ماند یك دختر در خانه مهدی داد جیو بود و یك دختر در خانهٔ عبدالله پسر خان عالیشان رشید خان هست و پسر ش عبدالواحد است ،

جوان خلیق وغریب و نامراد است ·

بیت

نامرادی و مراد این جهان · · · چون بخسپی گذرد در یك زمان

وخیرالدین رضی الله عنه پسر پیرد ستگیر بود وصفت شجاعت و همت او بالا مذکور است وولید این پسر ایشان بود (١٢٠٦) در جوانی ازین عالم سفر کرد ، هیچ فرزندش نماند ·

مثنویات

گر بماند از تو اولاد کثیر · · · بشنو از من ای شه روشن ضمیر

گر کند روشن به نیکی نام تو · · · شکر کن حق را بر امد کام تو

ور ترا بدنام گرداند پسر · · · زشتی نامت ازو گردد نشر

این چنین فرزند گر باشد چه سود · · · زین عدم بهتر مرا ورا از وجود

ای عزیز من نورالدین رضی الله عنه پسر پیرد ستگیر بود ذکر ایشان بالا مذکور است ، فرزند ایشان میرزا خان جیو بود · شمهٔ از وصف ایشان مذکور گشته و صفت ایشان از بیانش معلوم است که ان دانا ترین دانایان فرموده است الکلام صفت المتکلم یعنی سخن صفت سخن گواست و سخن گو را در سخن سخن دانی ·

بیت

در سخن پنهان شدم مانند بو در برگ گل

هرکه دارد میل دیدن در سخن بیند مرا

ای عزیز من ! با وجود دولت مکنت که میرزا خان جیو داشت ایشا نـرا درویش میرزا میگفتند ، زیرا که میل و محبت دنیا در دل نداشت و پیرد ستگیر قدس سره از حق تعالی سوال نمود ، علمنی دنیا و اصلهـا ، یعنی دانا کن مرا به دنیا که دنیا چیست ؟ و بیخ دنیا چیست ، بجواب سرفراز گشت ، فرمود (۹٤٠) الدنیا محبت الدنیا واصله هوی النفس الانسان یعنی دنیا محبت دنیا است و بیخ او هوای نفس ادمیت و هم برین معنا بزرگان فرموده است . دنیا دردل درد است ، و درد است ، دوا ازین عطا اید و ازان خطا .

مثنوی

اب در کشتی هلاک کشتی است　　اب اندر زیر کشتی پشتی است

و بزرگی فرموده است ! من مانع عن ذکرالله تعالی فهو الدنیا .

مثنوی

هرچه مشغولت کند از ذکر دوست　　دنیا و کفران زحق دانی که اوست

گر نگرداند ترا غافل زحق　　بشنو و برگیر از من این سبق

نیست ان دنیا ترا کفر و حجاب　　بلکه دین است چون بیابی زوصواب

ای عزیز من ! میرزا خان جیو خود را در کار بار دنیا در نمی اورد کار برگنات به قمر سپرده و کار و حساب بوتات به نورمحمد حواله نموده و کار و بار اهل خانه بی بی نور خاتون که بانوی خانه بود تعلق داشت و ایشان همواره همواره به ذکر و فکر به مشاهده باری تعالی اشتغال داشتی ، سرود و کتاب خواندن را دوست داشتی و خود نیز خوب رباب نواختی و نقش گفتی و همواره در مجلس

ایشان شغل کتاب و سرود بودی و در سوال وجواب علم (۱٤۱) هیچ جای در هیچ حال دل تنگ نشدی وسایل مسایل را دوست داشتی و اکثر اوقات صحبت با علما وفقرا نمودی و گاه گاهی با جوانان و مراهقان به بازی در امدی • وتماشای بازی ایشان دیدی وعمر گذشته یاد نمودی •

بیت

بیشتر از مرتبه عاقلی غافلی می بود خوش ان غافلی

وگاه گاهی مطایبه کردی و سخن طرب انگیز گفتی تا اهل مجلس ازان مسرور گشتی همواره خنده روی وگشاده ابرو بودی • اکثر اوقات به تفرج سبزی رفتی و به کنار جوی و دریا جشن کردی

رباعی

گر یک نفست ز زندگانی گذرد مگذار که بجز شادمانی گذرد
سرمایه این جهان عمریست عزیز چنان کش گذرانی گذرد

اکثر به عیادت بیمار خود تشریف بردی و دست بروی نهادی و احوالش پرسیدی وعلاج ان فرمودی و اطبا سر کار خود بران گماشتی و همواره جامهٔ سفید پوشیدی وگاه گاهی به شکار نیز رفتی تیر و گرز را خوب انداختی بشمهٔ ز وصف تیر اندازی ایشان بالا مذکور امده است •

مثنویات

هر چه باید ادمی را در وجود در وجود ان مکمل جمله بود

علم ظاهررا (٦٤٣) بقدر احتیاج — خوب می دانست ان نور سراج
بحر بود درعلم باطن ان ولی — شاهد حالش کلامش شد جلی
معدن علم حقایق بود همین — پهلوان دین بود بی کبر وکین
فخر او از فقر بود ونی زمال — نی زمنصب نی زلشکرای رجال
همت عالی ان صاحب نظر — برگذشته از دو دارای نامور
گر به ظاهر بود او اندر جهان — بود در باطن بقرب ای جان جان

ای عزیز من هر چه در وصف این بزرگواران بگویم اندکی گفته باشم واز انبار یك مشت گندم نمودار واز بحر یك سبو اب پرکرده باشم ·

ای محب ! سه بار در واقعه فقیر دید که به طواف کعبه معظمه مشرف شده ام بی قصد وارادت خود علی الصباح به زیارت روضه متبرکه ایشان رفتم ودر واقعه نیز در خاطر میگویم · من به عزم طواف کعبه شریفه بر نیامده بودم این چه سبب بود · که حق تعالی ما را اینجا رسانید ·

مثنوی

گر شود هر موی من بر تن زبان — از برای مدح ان صاحب زمان
گر بگویم وصف اولیا ونهار — گفته باشم اندکی از صد هزار

وبر این فقیر کم بضاعت مهربانی وشفقت از حد زیاده داشت (٦٤٣) — ومعرفت ذات وعلم توحید فقیر از ایشان مستفید گشته ودران ایام که شاهجهان پادشاه بر تخت نشسته فقیر از خدمت ایشان رخصت شده بسیر او دسیه برای دیدن

برادر و طواف مزار پدر خود رفتم و این هرد و خانه زاد را به مکتوب مرغوب — از روی مهربانی و بنده نوازی یاد و شاد فرموده بودند و درین اوراق مرقوم گشت . تا خوانندگان ازان مستفید گردند . وان این است .

(بسم الله الرحمن الرحيم)

فرزندان عزیز سعادتمند نور الابصار خواجه محمد وعلی محمد رابعد از سلام خیر انجام انهای انکه الحمد و الله که احوال اینجای بخیر مقرون است . وخیریت ان فرزندان مطلوب عرضه که فرستاده بودید رسید . مضمون ان معلوم گردید . الحمد الله زبان و گوش و بینی و چشم هر چه می کند بامداد دل است . از برای این است که جماد و نبات کار حیوان در کار انسان عاجز چون بدن را بخشش کردند دل را بحصه علم دادند . علم تا علم تفاوت است . چنانچه رسول علیه السلام فرموده است . (الهم ارنا الحقیقت الاشیاء وکماهی اگرچه گفته اند (٩٤٤) المعرفته تنفع وانکان بکلبة عقور اما حلت که سامع دارد . واجد را کجا است . وباز تا پیاله مو توا قبل ان تموتوا بچشد قدر واصل را چه داند . واصل هم در اضطراب است .

بیت

دا وصلت څه د استوګی مقام نه دی شه قاتل د دیم په ویاسته تعجیل کـه

که اشیخ هوالذی من یحی و یمیت . این را مگر مخلصان بدانو . والا اهل وحدت هم اکثر بطرف الحاد رفته اند . که کثیف را لطیف قیاس می کنند

وبدن را بجای روح می نشانند ازین است که :

الناس کلهم نائیم الاالعاملون و العاملون کلهم مغرور الاالمخلصو والمخلصون علی خطر العظیم ·

اگر این بدن را خطر عظیم نمی دانست · رسول صلی الله علیه و السلام چرا ازحق تعالی استدعا می نمود ، قال النبی صلی الله علیه والسلام :

((الهم احیی مسکیناً و امتنی مسکیناً وحشرتنی فی زمرت المساکین))

و مسکین کسی را گویند که اصل روح بطرز روح شناخته باشد و بدن را بطرز بدن ·

بیت

میرزا په عبادت کی مقصود بیا مونــد   چی ظاهر صورت بنده روح به اصیل که

اصل الروح کان من وصف ربی لا یعرف احد الا بوصفه (٦٤٥) چون ولایت شما است · همه را طی کرده اید و شناخته اید دور نیستید و خود را دور نه دانید ·

بیت

گر در یمنی که با منی پیش منی   واگر در پیش منی که بی منی در یمنی

وعلم که درمیان بنده وحق تعالی است جایز نیست که به زبان بگوئید · و یابنویسید · المخلص یکتم الحسنات کما یکتم السیئات زیاده چه نویسم و الدعا ·

در بیان شهادت یافتن میرزا خان جیو

================================

ای عزیزمن ! بی بی نورخاتون رضی الله وعنها فرمود که دران ایام که

میرزاخان‌را تعین مهم دکن فرمود میرزاخان جیو سامان ساخته قصد سفر کـــرد ۰ روزی مرا دلگیر دید فرمود ای نوری من مرد جنگ جوی نیستم برای مجرایی بادشاه وبرای زیاتی منصب پیش‌شده قصد کشتن مردم نخواهم کـرد ۰ چون فتح ازجانب مردم بادشاهی بشنوی هیچ دغدغه در خاطر راه ندهی اگر بشنوی که فتح از ـــ جانب غنیم شد اگرغم واندوه کنی شاید ۰ زیرا که تا حال پشت به غنیم نه کـرده ام وانشاء الله نخواهم کرد ۰ واکثر اوقات فرمودی ادمی راکه هزار حیله کـنند تارو بروی غنیـم نشود ۰ واگرلا چار روی به روی غنیم شد ۰ بایدکه تازنده است روی از دشمن نگرداند ۰ وچون (٩٤٦) اوازهٔ امده فیل مستت شنیدی اسـپ را ازانجا به زودی براندی کسی گفت صاحب سلامت ! فیل نادیده اسپ را می رانی فرمود چون طاقت مقابل غنیم زور اورنداشته باشی ازان نادیده اســـپ باید رانـد ۰

مـثنـویات

چون بود دشمن قوی ازتو به جنگ روبروی او شد دانی زدنـگ

غایبانه ازچنین دشمن گـریــز ازحماقت ابروی خود مریـــز

ای عزیزمن ! چون خان عالیشان رشیدخان ومیرزاخان جیو بصوبـــه دکن تشریف بردند ، صاحب صوبه وسپه سالار لشکر پادشاهی ارادت خـــان بود برسر ملک بیجاپور رفتند ۰ روزی ارادت خان صاحب رشیدخان را بـــا برادران وبهادرخان پسر دریاخان داود زی وشیرخان داود زی بدرقـــه کهی فرستادند واکـثر سپاه این امرایان بعضی درلشکر مانده بودند وبعضـی

برای هیزم وکاه تفرقه شده بودند ، مسموع رفته که سه سد سوار کم یا زیاده همراه جمله امرایان حاضر بودند که ناگاه لشکر غنیم نمودار گشت می گفتند دوازده هزار سوار بودند ، اخر میرزاخان جیو فرمود که ما جماعه اندک ایم و غنیم بسیار است ، بایشان در میدان (٩٤٧) بجنگ بر نیایم بهتر انست بیائید دیه ویران نزدیک است رفته در دیه فرود ایم و با ایشان حرب نمایم ، انشاء الله بر ما دست نخواهند یافت تا انکه به امداد ما لشکر ما بیائید ، اخر بهادرخان و جوانان دیگر از روی جهالت گفتند چیست اهل دکن که با ایشان جنگ نه توانیم کرد ، میرزاخان جیو فرمود ، رضای شما دوست را پندی واگر نه شنود دعا ، اخر غنیم از چهار طرف در رسید وایشان را درمیان نرغه کردند واز هر جانب جنگ در پیوستند ، وجنگ از زبان تیر و تفنگ درگذشته به نیزه و شمشیر رسید ، و میان داد جیو برادر حقیقی خان صاحب هراول خان بود به هر جانب که غنیم غلبه نمودی به ان طرف حمله کردی ، وغنیم از پیش ایشان برمیدی ، تا انکه پیاله شهادت چشید ولشکر غنیم از هر طرف غلو نمودند ، بهادرخان وشیرخان با پسر از اسپ فرود امدنــــد وخان صاحب نیز خواست که از اسپ فرود اید ، اخر میرزاخان جیو مانع امــد ، وفرمود در میدان با سواران جنگ بر پشت اسپ بهتر است ، درین میان مــردم غنیم خیز نموده در میان نوح خان صاحب و بهادرخان حایل شدند جنگ عظیم واقع شد (٩٤٨) خان صاحب دست زخمی شد شیرخان را با پسر به قتــــل رسانیدند وبهادرخان را زخمی کرده و زنده دستگیر کردند ، چون میرزاخان جیو دید که حال بدین منوال است خان صاحب را گفت شما برائید ، خان صاحــــب

جلو خود را بر نمی‌گردانیدند . اخر یاران جلو اسپ خان صاحب را گرفته به زور بر گردانیدند و مردم غنیم که در پی بودند . برایشان حمله نمودند از رو یش یک طرف شده راه دادند . خان صاحب با چند کسی محدود خود را ازان مهلکه بر اورده میرزاخان جیو بر جای خود ایستاده ماند و غنیم از هر جانب برایشان غلو نمود انچه از دست ایشان برامد داد شمشیر زنی داد . اخر یکی بر سر شگرز زد از اسپ فرود افتاد و شربت شهادت چشید و پسر عبد الحکیم را نیز به درجه شهادت رسانیدند .

مثنویات

انچه می گفت ان یگانه از زبان — فعل ان برجا نموده بی گمان

مرد ان باشد که انچه گفت کرد — نی که گوید می کنم انرا نکرد

نیست ان کس را ایمان مستقیم — که نباشد در دلش ایمان مقیم

نیست ایمان در دلش قایم بجسم وان — انکه نبود مستقیم اورا زبان

زور دانی (٦٤٦) ان زبان را گفتگو — انکه نبود با عمل ای شه دو تو

هر که را اعمال نبود ای ودود — هست ایمانش ضعیف اندر وجود

انکه قلبش با زبان همراز شد — هم زبانش با عمل دمساز شد

مستقیم امد ایمانش در درون — انکه اعمالش قلبه شد از برون

و دران نبرد اکثر یاران خوب به کار امدند و ترخان و خلیل تدا ئی میرزاخان جیو و بعضی زخمی شده در میان شهدا افتادند مثل دولت پسر داود که الحال به منصب خلافت سر انراز گشته و بخطاب فقیر ملقب شده و بعضی دیگر ازیاران

وچون مردم او تیره لشکر غنیم رسید از جمله کشتگان و افتادگان پارچه پوشیده کشیدند مگر جامه میرزا خان جیو بر نیاوردند و سلاح اش گرفتند و یک شخص از ان مردم دو پتهٔ خود را بر جسد مبارک میرزا خان جیو انداخته بود و سر تاپای ایشان را پوشیده و چون ارادت خان از جنگ غنیم واقف شد سوار شده چون نزدیک جنگ جا رسید لشکر غنیم از انجا روان شد . مردم لشکر رفته مردم مقتولان را و زخمی ها را برداشتند ، میرزا خان جیو و میاداد و عبد الحکیم را دران نواحی دفن کردند چون یک سال (١٥٠) کم و زیاد ازین واقعه بگذشت و برای بر اوردن نعش میرزا خان و میاداد جیو و عبد الحکیم کسان فرستادند چون قبر میاداد جیو و عبد الحکیم کشادند . دیدند استخوان مانده بود و چون میرزا خان مفتوح نمودند دریافتند که جسد ایشان سلامت است چون از قبر بر اوردند دیدند که در بیخ قبر اب استاده است . و بینندگان و سامعان تعجب ها کردند . و به قدرت باری تعالی و به بزرگی میرزا خان جیو مقر شدند .

قطعـــــــــــــه

قدرتش را چون بدیدی بر کمـــــال ظن وشبهای دیده بان از دل برار
انچه گوید انبیاء از اخــــــرت درست پندار و بران باور بـــــدار

و در سنه اربعین و الف ته (١٠٤٠) ازین عالم سفر نمود مزارش در شمس اباد واقع شد و شب جمعه اکثر مردم به زیارتش می رود ، بقدر یقین خود از حـــــق تعالی مقصود می یابنـــــــد .

مثنوی

از یقین خود براید هر مراد　　پس مکن از شاه مراد خود بباد

مرد ه اید به پیش مردان با یقین　　از یقین خود برد دنیا و دین

شد یقین مایه شنوای مرد کار　　قدرها یه سود یابی هوشدار

واز ایشان ماند شش پسر ، پنج (١٥١) دختر ، پسر شی یکی خدایداد دوم عبد الحکیم و سوم عبد الکریم چارم عبد الرحمن و پنجم عبد السبحان ، ششم عبد النبی ۰

خداداد ، عبد الحکیم و عبد النبی والده های جدا جدا داشتند ۰ عبد الکریم وعبد الرحمن و عبد السبحان از رحم بی بی نور خاتون دختر جلال الدین جیو بودند ۰ دخترانش یکی بی بی فتح خاتون ودوم بی بی سلیم خاتون سوم بی بی فاطمه و چارم بی بی رابعه و بی بی مریم خاتون ۰ فتح خاتون ، سلیم خاتون و مریم خاتون والده های جدا جدا داشتند و بی بی فاطمه و بی بی رابعه از رحم بی بی نور خاتون بودند و بی بی فتح خاتون رابه میان داد پسر وحدت علی نواسه محمد کمال رضی الله عنهما داد بی بی سلیم خاتون رابه خان عالی شان رشید خان نسبت کردند ۰ وبانوی محل خان صاحب و بی بی فاطمه را به صاحب خان پسر شیخ علی نواسه خدا اید که عموی پیر دستگیر بود و بی بی رابعه را به انعام الله پسر خان عالی شان رشید خان نسبت نمودند که الخان انعام الله را بادشاه اورنگزیب بخطاب رشید خانی سرفراز ساخته (١٥٢) و مریم خاتون رابه سند رشاه پسر محمد علی ولد یعقوب برادر پیر دستگیر داده ۰

بیان اخلاق فرزندان میـــرزا خان جیـــو

خدایداد جوان خلیق وجوانمرد بود ودرعلم نظر مهارت تام داشت ومردم روشانی را بسیار دوست معزز می داشت وصاحب مجلس بود ٠ ودرعلم موسیقی بی‌نظیر بود جوان شهسوار چوگان وهدف را خوب می زد ٠ ودراین فن مثل او درخاندان پیر دستگیر کمتر دیده شده عارف ومتواضع ومؤدب بود ٠

مثنویـــات

خلق نیکو وصف ان سرور نگـــر هرکه دارد خلق نیکو ای پســـر

دوست دارد هرکه بیند مرد ورا شد عزیزان نیک خود درد وســـرا

انکه اداب بزرگان را بکـــرد عاقبت بخشد بزرگی شاه فـــرد

از تواضع ادمی بر تر شـــود واز تکبر ادمی کهتر شــــود

چون تکبر کرد شیطان لعیـن از سما افتاد بر سطح زمیـــن

وبه تاریخ سنه هجری یک هزاروشصت ودو (١٠٦٢) ازاین عالم رحلت نمود وتبرش در برهانپور واقع شده وازایشان هشت پسر ونو نبیره مانده ــ واسامی پسرانش بدین تفصیل است ٠

دانشا وعبدالواحد عبدالستار وعبدالغفار (٦٥٣) عبدالحامد وکمال خــان عبدالله وعبدالمؤمن ٠ وهریک به اوصاف حمیده موصوف وبه تواضع اراستــه اند ٠

ابیـــــــات

یک شب با صراحی چنین گفت شمع ــ که ای مجلس آرای دوســــت
ترا با چنین قد پیــــــــش قــــد خم ــ سجود دمادم بگو از چه روســـت
صراحی بدو گفت شنیـــــــــده ٔ ــ تواضع ز گردن فرازان نیکوست

ای عزیز من ! عبد الحکیم بحسب صورت و سیرت نظیری نداشت به صفــــت علم و بردباری و حیا مشهور و بایاران و ندیمان بی تکلیف و خوش خلق بود و همواره یاران در خدمت امد و رفت داشتن و سرود را خوب نواختی مجلس آرای و زنده دل بود ٠

بیـــــــت

هرگز نمیرد انکه دلش زنده شد به عشق ــ ثبت است بر جریده عالم دوام مـــا

بتاریخ یک هزارو چهل (١٠٤٠) با پدر بزرگوار خود بدرجه شهادت رسیـــــد وعمرش به بیست و دو (٢٢) سال رسیده بـــود ٠

مثنویـــات

جوانی چو نسیم نو بهار اســــــــت ــ ولی به رنگ و بوی گل سوار اســت
اگر دریافتی به عمر دانشت بوس ــ اگر ضایع شده افسوس افســـوس
چه خوش زیبا ست باغ زندگانی ــ اگر ایمن باشد از باد خزانی (٩٥٤)
چو خرم کاخ شد کاخ زمانـــــــه ــ گرش بودی اساس جاودانــــــــه
ازان سرد امد این کاخ دلاویــز ــ چو جارا گرم کردی گویدت خیـــــز

و دو پسر رشید از ایشان یادگار ماند ٠ یکی عبد الحلیم و دیگر عبد السلیم و عبد الحلیم علم مجلس را باوجه نیکو می داند ٠ و بخواندن تواریخ و اخبار بزرگان

پیشین ذوق بسیار دارد . و در علم الحقایق نیز دست گاه تمام (وی را) حاصل است و به علم موسیقی مهارت خوب دارد . و شعر به زبان هندی می گوید و به صفات علم و تواضع موصوف است و از صفت کبر و جاه مبرا .

رباعی

خواهی که شود دل تو چون ائینه ده چیز بیرون کن از درون سینه
حرص و امل و غضب و دروغ و غیبت بخل و حسد و کبر ریا و کینه

وعبدالسلیم جوان صاحب حسن و خلیق و خوش طبع و خنده روی با فقراء وغرباء همنشین و به صفت تواضع و ساده دلی موصوف .

رباعی

نی جاه ترا رهاند از نقص نی مال در ساده دلی است مرد را فضل و کمال
یعنی که خدا است قدر بخش تو بس جز پیش جمیل ائینه را نیست جمال

وعبدالحلیم (١٥٥) سه پسر دارد . وعبدالسلیم چهار . وعبدالکریم جیو جوان صبیح و ملیح و خوشروی و خوشخوی است .

قطعه

درجهان روی نیک و با خوی نیک کم کسی دارد زمن بشنو جوان
هرکه دارد این دو گوهرای عزیز فضل دارد در میان فاضلان

ودر علم نظم مهارت تمام دارد . و شعر به زبان فارسی و هندی خوب میگوید . و اکثر اوقات شغل به استماع سرود و کتاب دارد . جوان متواضع و بردبار است.

فقراء وغربا را دوست دارد وهم جلیس ایشان .

مثنویات

مرده گانند اغنیای روزگار ای پسر با مردگان صحبت مدار

صحبت ایشان زوال جان بود پیش دانا این سخن عریان بود

حرص دنیا در دلت پیدا بود حب جاه اندر دلت برپا شود

مرده گردد دل زحب ذوالجلال انکه دارد حب جاه وحب مال

ای عزیز من ! نه پسر دارد صاحب طبع ومؤدب به ادب حسنه بدین اسامی ! عبدالعظیم وعبدالعزیز وعبدالباقی جیو ومحمد سعید وعبدالمعروف ومحمد صدیق وابوالحسن وابوالقاسم وعبدالروؤف (٩٥٦) وپنج نبیره دارد بدین اسامی :

عبدالقدیر ، عبدالمجید پسر (ان) عبدالعظیم اند وعبدالملك ومحسم پسران عبدالعزیز وعبدالقادر پسر عبدالباقی است . وعبدالخالق پسر محمد سعید است وجمله فرزندان عبدالکریم جیو را بقدر استعداد حق تعالی فضیلت بخشیده است .

مثنویات

قدر ظرفش داده حق انعام خود اوکند اندازه انام خود

ظرف چه بود هست استعداد خلق در ازل داده خدا رب الفلق

قدر استعداد خود یابد زرب بخشش علم وعمل وحلم وادب

وعبد الرحمن جوان فاضل صاحب حیا و مروت است و در هر علوم بقدر خود دستگاهی دارد ٠ خلوت و عزت و کم گویی را دوست می دارد اکثر در شب بیدار می باشد ٠

مثنوی

گوشه و تنها نشین از غافلان　　عزلت و خلوت گزین از جاهلان

صحبت دارد اثر بشنو سخن　　چون نشنید با محبت مرد و زن

دزد یان دیگر شدند این خلق بین　　همنشین ازهم بدزدد کفر و دین

با جهان و غافلان صحبت مکن　　از نبی و از ولی عزلت مکن

صحبت ایشان ز خلوت (٦٥٧) بهبود　　دیدن ایشان ز طاعت به بود

و در وصف کم گویی و کم خوابی میفرماید ٠

مثنویات

در سخن اندك دارى مرد هوش　　وزبان افت مو کل باش گوش

انکه شد خاموش رست از گفت خلق　　حرف گیران راز گفتن بست خلق

زندگی بیداری است و نوم موت　　خویش را زنده بدل داری مرد صوت

مقراض عمر است خواب بسیار شنو　　عمر افزون است بیداری شنو

عمر خود ضایع مکن بیدار باش　　وقت فرصت نیست رو در کار باش

تو به اینجا بهر حاصل امدی　　نی برای خواب عاطل امدی

گفت بیگاری به از بیکاری است　　کاهلی را مر اخر خواری است

یك فرزند دارد حق تعالی به کمال پیری رساند ٠

وعبدالسبحان جوان جمیل وخلیق ومتواضع است . فقرا وغربارا دوست می دارد وبر بیمار مشفق ومهربان است . ودرعلاج ان سعی بلیغ می نماید کم ازار ونفع رسان است .

بیت

میاش درپی ازار هرچه خواهی کن که درشریعت ما بدتر ازین گناهی نیست

مثنویات

گفت پیغمبر که بهتر در انس ما س (١٥٨) ان بدانی ای جوان حق شناس

کو دهد نفع به خلق روزگار دست ظلم ازخلق دارد برکنار

جوان خنده روی وبا دوست ودشمن گشاده ابروست همواره به عیش وطیش می گذراند ، زنده دل وپاکیزه روزگار است .

رباعی

دنیا قفسی وما دراو پای نفسی اندرقفس چند توان زد نفسی

شکرانه انکه زندگانی خویش می باش واین عالم بیوفا نماند بکسی

ویک پسر داشت به رحمت حق پیوست وحق سبحانه وتعالی ان درخت نوبادهٔ روضهٔ پیر دستگیر را با برگ وبار گرداند . بحرمت نبی الله الامجاد . وعبدالنبی جوان عاقل وفهمیده وبی تکلف است .

بیت

تکلف گرنباشد خوش توان زیست تعلق گرنباشد خوش توان مرد

درتفضیل عقل نورگوید برعقل معاش

مثنویات

نیست در عقل ومعاش‌ای نامور — ادمی را فضل بر حیوان نگر
زانکه اورا نیز هست عقل ومعاش — نیست اورا عقل ونورای مرد واش
عقل ونوران را بود در سر جوان — انکه دارد حب مولا در جنان
انکه اورا نیست حب (۹۵۹) لم یزال — عقل نورانی ندارد ان رجال
عقل نور است در سر انسان بدان — فرق حق باطل کند زان نور هان
غیر حق باطل بود یار عزیز — میل باطل چون کند صاحب تمیز

جوانی بی تکبر و بردبار است وعلم موسیقی را دوست می دارد ۰ و مرد طرب انگیز و ظریف است و همواره خوش می گذرانند ۰

مثنویات

چون کسی داند که در دارالفنا — نیست انسان را شنو دایم بقا
پس برو باید که تا دارد نفس — بگذراند عمر خود را در هوس
چون به هر حالت رود عمر عزیز — پس به شادی بگذران صاحب تمیز

و سه پسر زیرک تباحت فهم دارند ، یکی عبد الجلیل و دوم بهادر خان ، سوم عبد المؤمن و هریک روی به طریقی دارد ۰

مثنویات

گر بوی اندر طریقی در جهان — چون بمیری بعد مرگ ای نوجوان
در طریقی باشی و بیشک فنا — هر زمان یابی صفا اندر صفا

گر تو باشی طالب علم جوان / در طلب میری شنو زین کاردان
علم تو افزون شود از مسمات / شک مکن در این سخن ای نیک ذات
گر تو باشی طالب حق ای رفیق / حق بیابی بشنو از من این طریق
(۹۶۰) زانکه حق بر طالبان مشفق بود / مطلبش از حق شنو حاصل شود
زان سبب فرمود شاه انبیاء / سرور اولاد آدم اصفیاء
انکه باشد استوار هر روز مرد / او زیان کار است از خیرات فرد
پس طریقی باید و در کار خیر / تو نه ایستی ای طالب از رفتار سیر

ای عزیز من ! کمال الدین رضی الله عنه پسر چهارم پیر دستگیر قدس سره بود ووصف ایشان چنانچه مسموع رفته اندک پیش بالا مرقوم گشته وپیرداد — رحمت الله علیه پسر ایشان بود . جوان صاحب حسن ، شجاع وجوانمرد ، وصاحب مجلس بود و همواره در مجلس ایشان سرود بودی اهل ذوق و درد بود .

مثنویات

هرکه را درد نیست درمانش مباد / هرکه درمان جوید جانش مباد
کفر کافر را ودین دیندار را / ذره ٔ دردت دل عطار را

و سه پسر ایشان را حق تعالی عنایت نمود ، یکی محمد زمان ودوم شاه زمان وسوم ولی محمد . محمد زمان وشاه زمان از یک مادر بودند وولی محمد از مادر دیگر بود . ولی محمد در جوانی ازاین عالم سفر کرد و یک پسر داشت او نیز بجوار رحمت پیوست (۹۶۱) وشاه زمان نیز در جوانی از دارالفنا به دارالبقاء مراجعت نمود . یک پسر از ایشان یادگار مانده بود ، در مراهقی

همراه کریمداد جیو پیاله شهادت چشید ، حقیقت ایشان انشاءالله مرقوم خواهد شد ومحمد زمان جوانی متقی وپرهیزگار وجمیل بود درعصر خود ثانی نداشت .

مثنویات

هرچه گویم وصف آن ماه منیر | گفته باشیم اندکی بشنو امیر
پاک دل وبی کبر بود آن ماه روی | بی خبر ازحسن خود آن نیک خوی
هرکه دیدی وجه آن صاحب زمان | وصف صانع کردی آن ناظر زمان
آئینه حسن الهی بود مرد | بود آن درعصر خود درحسن فرد

وقران را با قواعد وخوش الحان خواندی وهمواره سیر وشکاررا دوست میداشت وبه نظرگاه بزرگان گذر نمودی ، وبا اهل دنیا امیزش کم کردی وگوشه نشین بودی وازدل پاک هرچه بر زبان اوردی ملایک امین نرمودی واحدادجیو دختر خود بی بی دریا خاتون ازرحم بی بی علایی درنکاح ایشان دراورده وبی بی دریا خاتون ازرحم بی بی علایی نیزدرصورت وسیرت بی نظیر بود .
(٦٦٢) .

مثنوی

ان یکی خورشید دیگر همچو ماه | بلکه ازخورشید وماه دارند جاه
زانکه درخورشید وماه گفتار نیست | عقل ودانش دان بایشان یارنیست
وحشت تنها زتنها ماه وخور | می نشاند برکه بشنو مرد خبر
هین گرمناشنید این اسمان | یا شنیده ماه وخور ازحق بدان

انچه شنید ادمی از ذالجلال　　ایته تقویم سرمار جمال

وچون محمد زمان در خدمت پادشاه شاه جهان امد پادشاه مهربانی نموده به منصب سرافراز ساخت ، به صوبه دکن تعینات نمود که رفته همراه خان عالی شان رشید خان باشید ۰ چون اب و هوای هندوستان به طبعش موافق نیفتاد در راه بیمار شد نزدیک سرونج در سرای دوراهه وفات نمود ۰ بعد از گذشتن سال استخوان ایشان برده در پیشاور نزدیک قبر عبدالقادر جیو دفن کردند — و دو فرزند بی نظیر از رحم بوبی دریا خاتون یادگار گذاشت ویکی قادر داد خان و دیگر محمدیداد جیو و هردو برادر بحسب صورت و سیرت ثانی ندارند و با یکدیگر اتفاق واخلاص چنان دارند که معلوم میشود در فرزندان پیر دستگیر برادران کمتر کسی داشته باشد ۰ و از اثر یکانیست (۱۰۶۳) که دولتش روز افزون است ۰

مثنویات

چون دو دل گردد یکانه درجهان　　دولتش افزون شود در هر زمان

دشمنش عاجز شود بی دسترس　　پیش باد اتفاق است کوه خس

هرکجا بیخ درخت اتفاق　　سبز گردد بشنو از من بی نفاق

جاه و دولت بر دهد بی شک عزیز　　این سخن باور کند اهل تمیز

چونکه دارند نحل باهم اتفاق　　پر کنند از شهد خانه ہم وثاق

جوان صالح وعاقل اند ودرکار دین ودنیا راسخ اند وصحبت با علماء و صلحا دوست میدارند وکتاب های پیر دستگیر را اکثر درنظر در اورده انـد و در علم نظم بهره تمام دارند ۰ و در علم موسیقی نیز ماهرانه و هر دو بـرادر سرود را خوب میشنوا

سرود را خوب مینوازند و از شرب خمر متقی و تا یب اند ۰

ای عزیز من ! مردم دانا زرخرچ میکند وادویه میخورند تا دماغش خلل پذیر نگردد والحال مردم میبینیم که زرخرچ میکند موجب خلل دماغی میخرند ۰ وایشا نرا جز گول وخاسر نتوان خواند ۰ ویعقوب بن اسحاق که یکی از حکمای اسلامی است می فرماید کسیکه بهترین اعضاء خود را فاسد سازد او مذموم است واشراف اعضای (٩٦٤) دماغ است که از وست حس وحرکت وسایر افعال ستوده ۰ پس هرکسی که استعمال مستی کند داخل میگرداند فساد را در دماغ خود وهرگاه مستی بی درپی روی نمود دماغ او بیمار میشود ، ضعف او سخت میگردد وقوتیکه ممد افعال ارادی وروحانی است از دور میشود ۰ وسقراط استاد افلاطون میفرماید مستی بر طرف سازنده ٔ دانش وفعل عقل و روح است چون هیولی بی نقش وصورت میگرداند پس روح بی پوشش وبی زینت میماند ، پس کدام رنج سختر است از شامیدن چیزی که روح را مجرد وبرهنه سازد از زینتهای او یعنی از خصلت های وی وهم ایشان میفرماید جائیکه شراب ولهو باشد عفت وحکمت از انجا گریزان است ، بلکه شراب برطرف سازنده ٔ ایشان است ۰

مثنویات

چیست عقلت ای جوان چون افتاب	خمر بر رویش بدانی چون سحاب
افتابی باچنین نور منیر	قطره ٔ ابری کند تیره چو تیر
فکرهای عقل ای جان عزیز	چون شعاع افتاب است کن تمیز
خمر زایل میکند اندیشه ها	بی خبر گرداند از انجا مها

مستی خمرای (٦٦٥) جوان نامدار — فکر پیش پس کند از دل کنار
پیش لا یعقل نه خیر است نه شر — بی خبر دانی زپا وهم زسر
انچه امد در دلش از شر وخیر — میکند بی فکر اوازغیر زیر
ادمی بهتر به عقل است از دواب — عقل زایل میشود دان ازشراب
پس اگر دشمن نیٔ مرعقل را — بشنو ازمن تا بگویم مر ترا
خمر برلب منه بشنو زمن — گرخرد را دوست داری دربدن
عقل ان کسی راه بپذیرد زوال — اکل وشربش بیش گردد زاعتدال
شهوتش افراط پذیرد زحد — قوتش نقصان بگیرد بی عدد
انکه عقل وشرباوازحد شده — شهوتش ازحرص لا تحد شده
عاقبت این کس شود بیمار زود — راست گفتم بتوبنمودم ودود
ازحرارت موی او گردد سفید — این نشان ضعف تن را برنهید
با دوکف غالب شود درتن زاب — چونکه نوشد درحرارت ازشراب
زین سبب ضیق نفس پیدا شود — جنبش اعضا زرنج برپا شود
عمر او دررنج باشد بی گمان — هم سباه گردد میان مردمان
هم شود مغضوب رب العلمین — انکه بی توبه رود ازجرم این
ای خداوند زمین واسمان — قادرمطلق (٦٦٦) تویی برجسم وجان
توبه ده مرمؤمنان را ازشراب — که تویی توا برحمان وهاب

وقادر داد خان چهار پسر دارد بدین اسامی ، عنایت الله وحبیب الله وخلیل الله وعزیز الله .

مصـــــرع

ازان پرهیـــز بی هنـــر چـــون بـــود

ومهدیداد جیو سه پسر دارد بحق سبحانه وتعالی برکمال پیری رسانند و بـر جاده ابا واجداد مستقیم گرداند ، بحرمت النبی واله الا مجـــاد ۰

ای عزیز مـــن ! جلال الدین رضی الله عنه فرزند خورد پیر دستگیر بـــود از رحم بی بی شمسو رحمت الله علیها ووصف این بزرگوار مقدار خود کم و بیـــش مذکور امده وحق سبحانه وتعالی ایشان را چار پسر و پنج دختر کرامت فـرمود ، یکی الهداد خان که جهانگیر بادشاه به خطاب رشید خانی ممتاز ساخت و دیگـــر هادی داد خان و سوم میان دادخان وچارم کریمداد و دخترانش بدین اسامـی بود اول بی بی علایی و دوم بی بی نورخاتون و سوم صاحب خاتون وچـــارم عایشه و پنجـــم عالم خاتون ، وعالم خاتون درجوانی بجوار رحمت پیوست ۰ —

وخان عالی شان وهادی داد خان و بی بی علایی و بی بی نورخاتون وعالم خاتون از رحم بی بی بصری بودند ومیان داد جیو وکریمداد (٦٦٧) از رحم بی بی بیگم بودند وصاحب خاتون از رحم بی بی شمس خاتون بود ۰ و بی بی عایشه از رحـم مغلانی بوده و بی بی علا یی را با الهداد جیو نسبت کرده بود و بی بی نورخا تون را درخانه میرزا خان جیو کدخدا ساخته وصاحب خاتون را به الهداد پســـر میرزا خان جیو داده بود و بی بی عایشه را بیک سید زاده کـد خدا ساخته بودنـد ۰

ای عزیز مـن ! بی بی علا یی در صورت و سیرت در عصر خود نظیر نداشت ۰ در خدمت الهداد جیو خیرالبیان و مقصود المؤ منین خوب با معنا خوانده بـــود

ودر صفت سخا وکرم مشهور و بر غریب و غرباء مهربانی و شفقت از حد زیاده داشت، شبی در واقعه دید که کسی امده میگوید که بر خواران و عاجزان مهربانی کمتر کن · واگرنه ، شما را خوار گردانم و در جوابش فرمود که این خصلت را حق تعالی در من نهاده است ، تا حق سبحانه از من سلب نکند من از خود کشیده نتوانم ·

بیت

هرچه در من دمی همان بهشتر   من چنانم که توچون نا ئی
تا زنده بود از طریق خود برنگشت

مثنویات :

ما در فقراء وغربا بود بس   بی نوا از در نرفتی (٩٦٨) هیچ کس
بی‌نوایان بردرش بودی مدام   بانوا رفتی ازان در لا کلام
قدر استعداد خود حاجات شان   می براورد و بشنو از من جوان
انکه در اندک ببخشد اند کسی   حق از وخوشنود گردد بیشکی
این سخا شاخیست از شاخ بهشت   وای بران کسرکه این شاخ بهست
حاجب و دربان نگرد مانعش   بینوا خواری که امد بردرش
چونکه طبع ان کریمه دیده بود   مرزی والی خود دانسته بود
برغریب وغربه امرا بمهربان   زانکه الناس اند در دین شهان

ای عزیز من ! چون عبدالقادر جیو ازین عالم سفر نمود بادشاه بی‌بی طایی را یاد فرمود · خان عالی شان رشیدخان نیز نوشت که الحال انجا چه خواهید کرد · با تمام لشکر عبدالقادر بیائید، اخر بی‌بی جیو از پشاور با لشکر عبدالقا درجیو

بخدمت بادشاه امد . چون بادشاه ایشان را دید بسیار مهربانی نمود و فرمود که بی‌بی بنشینید . اخر بی‌بی بنشست عذرخواهی عبدالقادر جیو نمود ، دلاسا فرمود ، بعده دوشاله و یک فرجی بایشان دادند و دیگر زنان که همراهی بی‌بی جیو (٩٦٩) رفته بودند یک یک شال ایشان را داد و چند الکهه دام بی‌بی جیو را جاگیر داد و هرکسی که از سپاه عبدالقادر جیو استاده گرد بادشاه منصب داد و باقی لشکر عبدالقادر را خان عالیشان رشید خان نگاه داشت و قادرداد و مهدی‌داد جیو تربیت یافته ٔ ایشان اند و برین فقیر خانه‌زاد خود مهربانی و شفقت از حد زیاده داشت ، چون عمر شریف باخر رسید و ضعف بر بدنش غالب شد قادرداد جیو ایشان را از رشیداباد بدکن طلبید تا از لقای پرنوران مریم مکانی بهره مند گردد ، چون خواست که ازین جا تشریف برد دران روزها فقیر ازاری داشت طاقت رفتن بخدمت ایشان نداشتم بی‌بی جیو واقف بوده ، اخر فرمود که خلیفه ازاری دارد نمی‌تواند که امده مرا به بیند ، بهتر ان است که من رفته ایشان را به بینم که بازامدن خود درین دیار از محالات می‌دانم اخر تشریف اورده خانه زاد خود را سرفراز ساخت و از علل صوری و معنوی نجات بخشید و بصر و بصیرت را روشنایی داد .

مثنویات

انکه از دیدار حق بین حق شناس ‌ ‌ صحتی حاصل شود بشنو الناس
(٩٧٠) صحتی یابد زامراض بشر ‌ ‌ هم بیابد صحت دل ای پسر
باطنش از شک وظن خالی شود ‌ ‌ ازیقین پر گردد وعالی شود
هست بیماری دل شک و گمان ‌ ‌ صحتش ایقان بدانی ای جوان

چیست ایقان من بگویم مر ترا | انکه غیر حق نه بینی ای فتا
ما سوای حق ندانی هیچ چیز | انچه بینی در دو عالم ای عزیز
چیست بشنو ای پسر سوی ظمان | انکه غیر حق بدانی در جهان
انکه غیر حق بداند در بود دار | او به امراض بدان دانی فگار
رو مرید پیر روشان شو به جان | تا ز بیماری دل یابی امان
کو طبیبی حاذق است و گوش دار | ذکر او داروی درد است نوش دار
توانهر ما این سخن صاحب تمیز | گر ترا شکی بود در دل عزیز
هر که باشد از سعادت بهره مند | پند مخلص را بداند سودمند

وچون به دکهن تشریف برد در بلده برهانپور قادر داد و مهدی پسند را طلبید فرمود که استخوان مرا به ملک تیراه ببرید ، نزدیک قبر احداد دفن گردانید . چون از عالم سفر نمود قادر دادخان حقیقت ووصیت او را به عرض بادشاه رسانید ، بادشاه فرمود (١٠٤٧) انچه ایشان وصیت کرده اند بران عمل نمائید ، اخر بعد از چند گاه استخوان برده در پهلوی مزار احداد جیو دفن نمودند .

مثنویات

جنس را با جنس باشد الفتی | همدرین جا همدران جا انستی
انستی پیدا کن و با اولیا | تا شوی محشور بایشان ای فتا
چون درین جا الفتی داری بکه | اندران جا کی شوی ملحق به مه
چونکه در بیداریت باشد انیس | تو به نوم اندر به بینی هم جلیس
هست بیداری تو نوم ال یجاز | هست موتت بشتر دورو دراز

چونکه اندر خواب روح نور تن | قبله گرداند بخواب ان ذالمنن
تو دران حالت وجود خود تمام | رفیع می بینی و با علم و کلام
همچو بعد از موت اجسام لطیف | تو به بینی فیض از چشم کثیف
رنج و راحت را بان تن متصل | مو بمو بینی جدا زاب و گل
پس یقین کن این سخن را ای مها | تا نگوی روز محشر حسرتا
حسرتت فردا ندارد هیچ سود | انستی با اولیا بگزین و دود
تا نماید با تو اجسام لطیف | بی زوال و از کثافت بس خفیف
(۱۷۲) پند مخلص بشنو ای مرد سعید | شو مرید شاه باز با یزید
از بقای روح گردی باخبر | روح را عیسی بدانی تن چو خر
روح را کب دان تنش مرکوب او | روح را ریش تنش مربوب او
روح مخدوم است تنش خادم ببین | ان زاهل آسمان وین از زمین
ان زاهل امر دانی ای رفیق | این زاهل خلق بشناس ای شفیق
نیست انکس از مرید بایزید | بلکه ان مردود دانی چون یزید
انکه داند روح من بعد از ممات | محض معدوم نیستی دارد ثبات
دست او از بایزید رهنما | شد کشیده راست میگویم فتا

ای عزیز من ! بی‌بی علایی همشیره کلان خان عالیشان بود و بی‌بی نور خاتون همشره خورد ایشان و بی‌بی نور خاتون دانا و قدردان بود و دیوان میرزا خان جیو را حفظ داشت و داد دهش بقدر استحقاق مستحقان نمودی و بادشاه شاه جهان و اورنگزیب مهربانی بسیار فرمودی و التماس ایشان را مقبول

ساختی وخان عالی‌شان بسیار حرمت نمودی ، واز گفته ایشان (٩٧٣) انحراف نفرمودی، وفریاد رس که ، مه بوده وجمله خاندان پیر دستگیر و یاران ، ادب وحرمت ایشان نگاه داشتی وچون خان عالی‌شان درحین‌حیات بود خبر خرج ایشان بواجبی میگرفت چون خان صاحب ازین عالم سفر نمود بی‌بی جیو مر فرزندان را فرمود اگر رضای شما باشد ازبرای خود مدد معاش ازبادشاه بطلبم تا اوقات را بفراغت بگذرانم ، یا ازبرای اضافه‌ٔ شما عرض نمایم ، انچه شما اضافه بیابید جاگیران در خرج ما بدهید تا درحین حیات خرج خادمان من باشد وچون ازین دار رحلت نمایم جاگیر شما بشما مبارک باشد ایشان نیز باین معنا راضی شدند ، بی‌بی‌جیو رفته بحضور بادشاه رسانیدکه فرزندان ما کم منصب اند . بادشاه اضافه‌ٔ خوب به فرزندانش داد . هرچه اضافه یافتند ان جاگیر را به خادمان محل والده دادند ، خرج وسامان وداد ودهش بی‌بی جیو چون خرج وددهش امرایان بوده وچون ازین عالم سفر نمود قرضدار بود .

مثنویات

هرکه جوید نیک نامی (٦٧٤) درجهان	خرج خود افزون کند از دخل هان
هرکه خواهد اخرت ای نام جوی	کوکه حب این جهان از دل بشوی
انکه او عاشق بود بر ذوالجلال	حب اکوان شد بروجرم و بال
زان سبب فرمود سرور با یهود	دنیا وعقبا ترا باشند سود
بس بود مولا مرا در هردو دار	میکنم برروی حق اکوان نثار
من لهو المولی شنوای مصطفی	کل بیابد هرکه یابد حق فتا
فوت مولا فوت کل اید عزیز	پس بجو مولا اگر داری تمیز

ای عزیز من ! از رحم بی بی نور خاتون دو دختر بودند یکی بی بی فاطمه و دیگری بی بی رابعه . و بی بی فاطمه بصفت ساده دلی و راست گوی موصوف است سخاوت و همت نیز به قدر استعداد دارد وعلم الابدی را بوجه نیکو میداند وخوش قلم است .

مثنویات

انکه باشد راست گو اندر جهان | مومن و صادق بدان او را عیان
صادقانرا صدق اندر رستگار | کاذبان را کذب هالک همچو مار
هر که شد صادق به نزد مردمان | قدر خود افزود شد از مومنان
کذب کاذب را (٩٧٥) کند بی و قرزود | کم شود عزت مراورا ای ود ود
راستگو یا کافر و مسلم عزیز | گر به بینی جای گفتن با تمیز
راست گفتارت چو تیر است در کمان | تیر را برسنگ مشکن ای عزیز
جاهلان چون سنگ خارا دان رفیق | راستی دروی نگیرد جا شفیق
گفت هم پیغمبر سخن با هر کسی | قدر عقل او بگو جان کسی
بر مطیع نفس حق گفتن مرا ست | شو پرك را دان عداوت با خور راست
هر که را بینی که از گفتار حق | بد برد باا و مگو اسرار حق

و بی بی رابعه را رابعه ثانی توان خواند ، زیرا که با وصاف حمیده موصوف است و اعتقاد درست بر وحدانیت و بر سالت رسول الله و بر هدایت پیر خود دارد .

مثنویات

اصل ایمان اعتقاد است بر خدا | هم یقین بر اولیا و انبیاء

بادشاه وقت کن بروی رحیم دولتش افزای ای شاه عمیم
بر مرید خاندان بایزید مشفق و اکرام کنش شاه مجید

مخفی نماند که دیگر همشیره های مغفرت پناه خان عالی شان رشید خان به صفت حمیده موصوف بودند رضی الله تعالی عنهما .

مثنوی

وصف هر یک گر بگویم ای عزیز نسخه گردد بسی کلان کن تمیز
لا جرم ایجاز کردم بر دعا حق شود راضی ازان نسل صفا

در بیان وصف مغفرت پناه خان عالی شان ، رشید خان
================================

ای عزیز من ! خان عالی شان پسر کلان جلال الدین جیو بوده و در صورت و سیرت و در عصر خود ثانی نداشت . چون علی مردان خان قلعه قندها را بمردم بادشاهی داد خود به ملازمت بادشاه آمد ، روزی بادشاه فرمود می خواهم که به شاه خراسان ایلچی بفرستم در میان امرای من ممتاز گردان . علی مردان خان عرض نمود که امرای حضرت بجز رشید خان دیگر لایق این (٦٧٩) خدمت نیست . و نمی بینم مثل ایشان کسی را پاکیزه روزگار و خوش کلام نمی دانم .

بادشاه فرمود راست است اما ایشان را بجانب ولایت نتوانم فرستاد .

ای عزیز من ! خان صاحب خوش طبع و پاکیزه روزگار بود و سخن را بر زبان فصیح گفتی و اهل خراسان و هندوستان چون الفاظ و اطوار ایشان دیدی و فرمودی کسی که در مردم افغان کلان شده باشد و چنین طبیعت داشته باشد از عجایبات است

و دیگر مطبخش همواره گرم بودی، روزی بکاول خان را پرسیدم که در مطبخ خان صاحب هر روز چه خرج میشود ؟ گفت هر روز چهل روپیه خرج میشود و در مهمانی دوراتب و سه راتب میفرماید و در عدل و انصاف موشگافی کردی .

ای عزیز من ! چون خان صاحب به صوبه برهان پور بود یک سوار برای غسل بکنار دریا رفت چون پرچه کشید همیانی پر از روپیه در کمر داشت . انرا نیز دران نواحی نهاد . چون غسل کرد پارچه پوشید همیانی را انجا فراموش کرد (۶۸۰) شخص سلیم دل ان همیانی را یافت و ان سوار را چون همیانی یاد امد برگشت ان شخص را دران نواحی دید گفت : این جا همیانی نهاده بودم شما یافته اید ؟

ان سلیم دل گفت یک همیانی یافته ام نمی دانم که از شما است یا از کسی دیگر است ؟ او گفت که بنما ! چون نمود گفت که ازان ما است . ان همیانی از دست او گرفت ، چون شمرد گفت ده روپیه درین نیست . ان بیچاره گفت که همیانی شما دهن بسته به شما دادم ، ان حریص بی انصاف ان شخص را گرفته بدیوان خان صاحب حاضر کرد . در مجلس خان صاحب قاضی و مفتی و دیگر اکابر شهر حاضر بودند ، اهل مجلس گفتند ازمنکر سوگند باید که بگیرد . اخر خان صاحب فرمود همیان شما بیارید ، چون بدست خان صاحب داد خانصاحب فرمود این همیان شما است ؟ او گفت بلی . خان فرمود که درین همیان چند پول بود ؟ گفت چهل روپیه ! خان صاحب انچه در همیان بود ریخت ، شمرد سی روپیه برامد باز در همیان کرد ، همیان ازان پرشد (۶۸۱) جای یک روپیه نماند خان صاحب

فرمود برو این همیان تو نیست ، در این از سی روپیه زیاده نمی گنجد رفته همیان خود را طلب کن . همیان را گرفته بدست یابنده داد وان دروغگوی وحریص را بسزا رسانید . واهل مجلس ومستمعان برعدل وفراست خان صاحب افرین کردند .

مثنویات

افرین باد برفراست شان هم به عدل وهم سیاست شان
انکه منظر بود به نور خدا حق و باطل کند به نور جدا
پیش نور خدای است عیان انچه باشد در ضمیر نهان
زان سبب گفت ان نبی امین که بترسید از فراست بین
زانکه مومن به نور حق بیند نیک و بد را ورق ورق بیند
غیب و باطن به پیش او ظاهر همچو خور بر سما بود باهر
زان سبب گفت حیدر کرار ان خبردار واقف اسرار
گر شود دور پیش من پرده نشود در یقین من زیاده

ای عزیز من ! شخصی نوکر خان صاحب بود ، بی رخصت خان صاحب رفت ، بعد از چند سال امد به عرض رسانید که یک ساله حق من در سرکار خان صاحب مانده است (۹۸۲) خان صاحب بخشی را طلبید وفرمود تا ان روزیکه این شخص در خدمت من بود حق را تمام بدهید . بخشی حساب نموده تمام حق ان مقدار را داد . مقصود من ازین سخن ان بود که خان صاحب را ضمیر خوشنود نبود که حق کسی در زمه ایشان بماند ، صاحب همت وعالی نظر بود .

و نعمت او بران نگذاشتی که حق کسی بماند در سرکار ایشان ۰ و ازحرام متقی بود ازین ممر در مال و رزق سپاه و رعیت برکت داشت وکم خوار سپاهش صاحب سامان نمودی ، اسپ و پوشاک یک اسپه را هرکه دیدی دانستی که این شخص دو اسپه خواهد بود این همه علامات ورع و پارسائی خان صاحب بود ، ازین سبب فرمود ان دانا ترین دانایان اطلب الدنیا عند الوراعین و اطلب الاخرت عند الزاهدین و اطلب المولی عند العارفین ۰

مثنویات

گفت پیغمبر اگر خواهی عزیز — دولت و دنیا ات باشد بر مزید

پس طلب کن دولت از وارعان — دولت ایشان مزید است در جهان

زانکه (٦٨٣) مال پاک وارعای پسر — در تزاید دید ان خیر البشر

زان سبب فرمود ان شاه نبی — که طلب کن رزق از نزد ولی

گر بخواهی اخرت ای نوجوان — پیش زاهد روا گر خواهی نشان

تا نگردی تارک دنیا عزیز — کی بیابی اخرت را کن تمیز

شد بهای اخرت دنیا دنی — پس بجز عقبا اگر مردی سنی

گر توئی طالب که یابی حق عیان — پس بجو حق را عیان از عارفان

صحبت ایشان مهل ای جان کسی — تا بیابی ذات حق ای خان کس

پند ان سرور گزین گر عاقلی — حق بجو از عارفان گویم جلی

پیش پیر ایشان بیا گر عاقلی — حق تعالی را بیابی زین ولی

او نماید راه بی راهی ترا — او نماید بندگی شاهی ترا

عادل و مقتدی و پست در را ه حـــــق   کامل اکمل بدان اورا بحــــــق

این سخن انده بود بر توعیـــــــــان   که کلام بشنوی ازگوش وجان

بعد ازان گویی که این عادل را ه   وارث علم نبی بی اجتباه را ه

پند مخلصان کند دردل مقیـــــم   انکه باشد مرسعادت را ندیـــم

انکه باشد مرشقاوت را رفیـــــق   کی کند تصدیق اقوال شفیــــق

ای عزیزمن ! چون خان صاحب ازین عالم رحلت (١٨٤) می نمـود ·
پست ، ماه سپاه برسر کار برامده بود ، جمله به فراغت روزگار میگذرانیدند ، دادنی
وبرات عمده ٔ سپاهی وپیاده بیای باربودی و هرکه را اسپ درجنگ به کار امدی
اسپ را انعام دادی · اگر از درد و بیماری سقط شدی ، مساعدت داده کــه
اسپ دیگر بخریدی · و هرکه درخدمت ایشان بمردی ، اهل وعیال ایشــــان
را ماهیانه کردی ، چون پسر کلان شدی اسپ را مساعدت داده نوکر ساختی !
و اهل استحقاق را ازعلما و درویشان یومیه کرده بودی و صحبت ایشان را دوست
داشتی ، صاحب نصر و قدردان بود · وصف این صاحب دل ازحد بیش است ·

فـــــــــــرد

و هرچه گفتم در اوصاف او ازروی کمال   همچنان نه گفتم که صدچندان است

ووصف این بزرگوار زیاده تر است اما اختصار نموده امد بدین مثـــنویـــــات :

مثـــنویـــات

صورت سیرتش ازیک دیگـــــــر   نوق بریک دیگر چون نور بصــــر

دیده از دیدنش نگشتی سیر　　گوش برگفتنش بماندی دیر
حسن گفتار او چنان بوده　　که دل مرده زو شده زنده
دیده از دیدنش شدی روشن (١٨٥)　　دل شدی زعکس روی او گلشن
باطنش از یقین شده پر نور　　ظن و شك از بطون ان شاه دور
دلش از نور معرفت انوار　　سرش از نور عقل پر اسرار
بود در چشم شان حیا ساکن　　شمس دانش طلوع در باطن
نفس شان مظهر شکیبایی　　بود اعضا اش پاك از ناهی
روح او شاه در بدن قاهر　　عقل دستور بر بدن ناظر
جمله اعضای او مطیع امیر　　غضب و شهوتش به حکم وزیر
در سخا بود همچو بحر کریم　　بر که و مه شنو چو ابر رحیم
گر بدی قحبه یا هنود جهود　　سایل از در نرفت بود خشنود
بر نگشتی ز باب او سایل　　بینوا ای عزیز خون دل —
بود در مجلس همه او ثقات　　خواندن فقه ، مثنوی ابیات
دوست میداشت عالم و درویش　　دشمن زند یقه و دهری کیش
متقی بود ان اولو الباب　　از حرام ای عزیز نیاب مآب
بود در لشکرش برکت حق　　زانکه او متقی بود والحق
گفت پیغمبر شهی شرور　　رزق از متقی طلب اکثر
زانکه در مال پاك هست مزید　　نیست در وی زوال نقص پدید
هم رعیت به مال اسوده　　ظلم و زور از دیار او رفته

مردم شهرها و هم دهات　　جمله اسوده بود بسی افات

عدل و انصاف (١٨٦) ان امیر صفت　　داشت اندر جهان بسی شهرت

هرکجا عدل بزند خیمه　　ظلم از انجا رود سرا سیمه

خلق وعالم شود دران دیار　　دل شگفته بدان چو فصل بهار

بود ارام در دیار سپاه　　راست دان این سخن نه کذب و تباه

صاحب دور بود در افاق　　نیست درین سخن شکی زنفاق

قدردان بود ان حریف و ظریف　　در نظر داشت هم سفیه و شریف

هرکسی را بقدر استعداد　　حرمت و فضل را بدو میداد

وصف این شاه خان عالی شان　　ازعدد بیشتر به بین و بدان

جمله اوصاف این کریم علیم　　نتوانم شمرد مرد سلیم

بر دعا کردم اختصار صفت　　حق کند بر مزار او رحمت

ازلقای خود شکند مسرور　　اجر عرفان دهد منازل نور

در بیان سبب رحلت نمودن خان صاحب از دار الفنا به دار البقاء

ای عزیزمن بر بدن مبارک خان صاحب عارضه باد بود ۰ چون غلبه نمودی زانوی خان صاحب درد وورم کردی ، وچون به بالا صعود نمودی گاه گاهی بیهوشی روی اوردی ازین مصر چون غلبه باد دریافتی جلاب یا دیگرادویه به کار بردی ۰

در سنه هزارو پنجاه و هشت (١٠٥٨) (١٨٧) دریازدهم شوال قصد

خوردن جلاب کرد ، هرچند حکما واطباسرکارخود مانع امدند که جلاب نخورید ، ادویه دیگر بخورید ! خان صاحب فرمود که من در خود گرانی می بینم جلاب خواهم خورد . اخر ادویه جلاب طلبیده بدست خود جدا نموده برکیبدار داد . چون جلاب را ساخته پیش اورد ، صاحب تناول فرمود ، یک دست نشست . چون به جای خود امد باد به جانب بالا صعود نمود . استفراق کرد ادویه را باز گردانید ، بار دیگر باد غلبه نمود خان صاحب اهی کشید ، جان بحق تسلیم کرد ، عمر خان صاحب تابه پنجاوهشت (٥٨) رسیده بود ..

مثنویات

از سریک اه جان داده بدوست | شد بیرون از تن چو حی بثی زپوست
اه وجانش هردو باهم یا ربود | رفتنش از حبس تن یکبار بود
تلخی سکرات را نادیده رفت | از همه خویش وحشم ببریده رفت
چون درامد در نظر ملک کبیر | بر پرید از ملک دنیای صغیر
گفت حق مرغوث را ای جان من ! | هرکه دید دران جهان جان را وطن
روز وشب بالا کند دست نیاز | هرزمان گوید به من درخفیه راز
که خدا یا جان من بستان زتن (١٨٨) | تا رسد این جان غریب اندر وطن
از سفر سوی حضر اید غریب | گردد از دوری قریب عنقریب
ازجدایی ها شود واصل به دوست | موت جسر است میرسد فاصل بة دوست
مرگ امد داعی ازحق ای رفیق | تا رساند مرترا سوی شفیق
پیشتر ازمرگ میر ، ای نیک خوی | تا بیابی دوست را ای دوست جوی

ورنه ازمرگ بشر جان عزیز — می نیابی بدوست گرداری تمیز

کافر و ترسا همی میرد بتن — کی رسد این تنوم جان باذوالمنن

پس به مرگ معنوی میرای جوان — تا رسی به دوست بشنو بی گمان

ای عزیز من ! چون خان صاحب را این حالت پیش امد حکما و اطباء که در سرکار صاحب نوکر بودند دانستند که شاید عارضه ء سقا و سکته روی داده باشد ، رگش زدند وعلاج دیگر کردند .

مثنوی

مرغ رفته باز ناید در قفس — تیر جسته ازکمان ناید به پس

روح چون ازحبس تن یابد نجات — باز ناید در بدن بعداز ممات

چون شود ازاد زندانی ز بند — کی رود واپس به زندان در کمند

تا چنین اندر رحم باشد مقیم (۹۸۹) — ان رحم بروی بود جنت نعیم

چون شود بیرون ز رحم والده — باز بیند این جهان با فایده

اسمان بیند زمین و بی فراغ — باغ ها و بحرها هم شهر و کاخ

ان زمان رحمش بود اندر نظر — تنگ تاریک ازلحد ای پرهنر

همچنین چون روح ازرحم بدن — شد بیرون بشنو بسوی ان چمن

این جهان ازرحم بیند تنگ تر — چو ببیند ان جهان را بحر و بر

چون در اید باز در ضیق مکان — چون به بیند جای خود در ان جنان

چون حکما ازعلاجش مایوس شدند — نعره واویلا بر اوردند .

بیــــت

گزیدند فرزانه گان دســـت فـــوت   که در طب ندیدند داروی مـــوت

شور و غوغا در تمام محل و لشکر خان صاحب افتاد وجمله یاران به دربـا ر خان صاحب حاضر امدند و ازکثرت هجوم و هیاهوی ایشان حشر یاد امـدی ۰

مثـــنویات

قیامت شنیده بودند در جهـــــان   بدیدند مانند محشـــر عیـــان

زن و مرد هر یك به جـــان مشتعـــل   بدش غرق در بحر غم جان و دل

نه یادش بد و مال و فرزند خویـــش   زماتم شود این چنین کار پیــــش

وچون بخشی ودیوان (٦٩٠) بادشاهی واقف شدند امده خواستند ، که اندرون حویلی در ایند وبر صندوقها ، توشه خانه وخزینه مهر نهند مـــردم روشانی سلاح گرفته بر در استاده شدند گفتند تا ما زنده ایم کسی را امر درون دروازه نخواهیم گذاشت ۰ شما رفته بخزینه های دفتر مهر کنید هر چه باشـــد ازکاغذ دفتر خواهد شد ۰ هر چند بخشی و دیوان تلاش کردند فایده نمیه داد ۰ بازگشته بر دفتر مهر نهادند چون خان صاحب صوبه اورنگ اباد بود در حویلی باغ خوب داشت در ان باغ دفن کردند ۰ اموال و امتاع خان صاحـــب را بادشاه بفرزندان ایشان بخشید ۰ مخفی نه ماند که کتابخانه خان صاحـــب بسیار بود و در کتب خانه کتابهای نادر داشت و یك شهنامه میساختند ۰ — هفت هزار پانصد روپیه بران خرج کرده بود تمام نشده ، چون شهزاده مراد بخش از حقیقت کتب خان صاحب واقف شد ، تمام را طلبیده در نظر داورده اکـــــثر

کتا بهای خوب را گرفتند ، فرمود که بهای اینها نموده در مطالعه‌ء شان جرایی خواهم داد (۶۹۱) مسموع رفته که در صندوق خزانه بجز پانصد روپیه نیافتند ·

بیست

قرار برکف ازادگان نه گیرد مال ‌ ‌ ‌ نه صبر در دل عاشق نه اب در غربال

اخر بعد چند گاه نعش خان صاحب را از انجا کشیده ، به رشید اباد اوردند · ورشید اباد از مقدم مبارک ایشان از سرنو ابادانی گرفت وخیلخانه ها وفرزندان پیر دستگیر واز مردم روشانی که بدکهن رفته بودند بازامده‌ء در رشید اباد ساکن شدند واین شهر ویران بی رونق را از سرنو رونق دادند ·

مثنویات

هرکجا اب روان باشد عزیز ‌ ‌ ‌ سبز گردد ان زمین صاحب تمیز
برکنارش گردانید سور وحصار ‌ ‌ ‌ میشود اباد زوملک ودیار
هرکجا باشد بزرگان را اثر ‌ ‌ ‌ ازقدومش میشود انجا خضر
میشود ابادان ملک وزمین ‌ ‌ ‌ ازقدوم اولیای حق مبین
هرکه اید با ارادت بر مزار ‌ ‌ ‌ مقصدش حاصل شود ازکردگار
بینوا از درگهش یابد نوا ‌ ‌ ‌ تیرگی دل شود انجا صفا
روضه اش واقع شده بر بحر گنگ ‌ ‌ ‌ انگرش دایم روان برکور ولنگ
پیش ازین (۶۶۲) دریا ازانجا رفته بود ‌ ‌ ‌ در ته این شهر اندک مانده بود
خان همی می خواست درحین حیات ‌ ‌ ‌ تا بیارد باز این بحر حیات
لیک مقصودش برامد بعد موت ‌ ‌ ‌ در ته اقدام ان شهباز رفت

حق تعالی بحر از لطف قدیـــــم　　بحر گردانید ان نهر سقیـــــم

این همه را از طفیل این ولــــــــی　　کرد احسان حق شنو از من جلــی

بتاریخ هجری یك هزار و پنجاه و هشت سال از عالم سفر نمود و عمر جسمانی اش نیز تا پنجاه و هشت سال رسیده بود .

در بیان وصف و اسامی فرزندان خان عالی شان رشید خان
================================

ای عزیز من ! خان عالیشان را شش پسر و سه دختر بود ، اسامی پسرانش یکی صاحب داد و دیگر اسدالله و سوم الهام الله و چهارم عبدالله و پنجم نورالله و ششم حبیب الله و صاحب داد در شانزده سالگی یا در هفده سالگی ازین عالـم سفر نمود ، بصفت سخا و جوانمردی موصوف بود غریب و مسکین از خوانش بهره مند بودنـــــــد .

بیـــــــت

این سخا شاخی است از شاخ بهشت　　وای بران کسی که این شاخ بهشت

و یاران روشانی را (٦٦٣) دوست میداشتند . پاك دل و صاحب تواضـــع بود ، حسد وکینه وکبر در دل نمیداشـــت .

مثـــــــنویات

دل شد پاکیزه از کبر و حســـد　　روضه جنت بخوان ان دل صمــد

بلکه ان دل مظهر نور خداســت　　حافظ و رضوان ان دل کبریا است

د

دل که شد خالی ز بخل بد شریر پر شود از رحم رحمانی ضمیر
چون شود بیرون ز دل وصف ذمیم وصف محمود ت شد انجا مقیم

ای عزیز من ! اسدالله در داد و دهش بی نظیر بود و شبیهه خان صاحب تمام داشت و پاکیزه روزگار و صاحب همت بود ودر مجلسایشان اکثر کتاب بودی واهل علم و ریاضت را دوست داشتی و تحصیل علم عربی به مقدار خود کرده بود ، ودر نظم مهارت تمام داشت و بسیار خوشنویس بود •

ابیات

قلندران طریقت به نیم جو نخرند قبای اطلس انکس که از هنر عاریست
علم دادند بادریس ، بقارون زرومال وان یکی فوق سما رفت دیگر تحت سمك

و بادشاه شاجهان صوبه ایلچپور بایشان تفویض نمود ، چون بان سرزمین رفت چند گاه بود که اب و هوای ان سرزمین ناموافق افتاد ، اکثر مردم لشکر بیمار شدند ، بعضی بمردند و ایشان نیز بیمار شدند معالجه بسیار کردند •

رباعی

بحکم خدا بجز رضا در نگرفت باخلق بجز رو و ریا در نگرفت
هر حیله که در تصور عقل امد کردیم ولیك با قضا در نگرفت

و سی سال در دنیا اقامت داشت و به تاریخ یك هزار شصت سال و شش ماه بعالم اخرت رحلت نمود •

بیت

از ان سرد امد این کاخ دلاویز چو جا را گرم کردی گویدت خیز

مثنویات

از اجل آگاه نگردد آدمی تا نگردد بیغم از مرگ ای سنی

چون ندانی وقت مردن را عیان پس هراسان باید از مرگ ای جوان

در جوانی کار هردو دار را کن مهیا بشنو از من ماجرا

ورنه حسرت را بری همراه خود در حیات خود صفا کن راه خود

ای عزیز من ! چهار پسر از اسدالله یادگار ماند ، یکی ولی محمد و دیگر نقیب الله و سوم امان الله وچهارم سیف الله ، وولی محمد بصورت و سیرت زیبا است به صفت سخاوت و همت موصوف و به سیرت (۹۹۵) کم گویی و تواضع معروف وجهش پر از حیا پر نور ٠

مثنویات

هرکه را باشد حیا درچشم بین این است ایمان را نشان ای مرد دین

مرتکب ناید بر افعال بدی از حیای خود شنو از من جلی

و اعتقادش بر بزرگان خاندان خود واثق و متین دارد ، هرکه را اعتقاد بر پیشوایان خود بیشتر باشد اطاعت و فرمان برداری پیشوا بیشتر کند و هرکه اطاعت و فرمان برداری پیشوا بیشتر کند بیشك پیشوا گردد ٠

مثنویات

هرکه دارد پیشوا را پیشوا پیشوا گردد یقین کن ای مها

هرکه او طاعت مرشد را گزید عاقبت مرشد شود او بر مزید

هرکه باو دارد یقین ثابت قدم — بر رود بر بام عرفان زین سلم
گفت پیغمبر که از ضعف یقین — من همی ترسم ز قوم خود مبین
گفت انچه میرسد بر آدمی — از بد و نیک و هم نرخ و غمی
از یقین میدان تو ای سالک بهراه — میرسد از خورشنو نوری بماه
از یقین سست زاید کاهلی — در عمل سستی کند از جاهلی
هرکه داند انچه کردم میکنم — از بد و نیک ای عزیز (۱۹٦) ومحترم
پیش من اید همه اعمال من — اجر یابم من ازان از ذوالمنن
پس نخواهد کرد سستی درعمل — تا رسد ازحق شنو مرگ و اجل
مخلصا ازحق بجو عین الیقین — از یقین میدان تو هرکار متین

وبر یاران روشانی مهر و شفقت ازحد زیاده دارد اکثر یاران مستحق را یومیه و دیه داده است و خرجش از دخل زیاده تر است •

ابیات

بر احوال انکس بباید گریست — که پیدا شود نوزده خرج بیست
یکی را کرم بود قدرت نبود — کفافش بقدر مروت نبود
که سفله خداوند هستی مباد — جوانمرد را تنگدستی مباد
کسی راکه همت بلند افتد — مرادش اندر کمند افتد
چو سیلاب ریزان که در کهسار — نگیرد همی بر بلندی قرار
نه در خورد سرمایه کردی کرم — تهی دست بودی ازین لاجرم
ولی را همین حال احوال دان — حقش ار سزا است بهشتک بدان

حق تعالی از سبب همت و سخاوت مددگار و نگهبان شرم او ست .

ابیـــــات

طفل اگاه نیست از سود زیـــــان مادرش حافظ بود در هر زمـــان

پیش او یکسان بود مار و رسن (٦٦٧) اخگر و گوهر چو گلهای چمـــن

می نداند دوست از دشمن عیـــان حافظش مادر بود در همـــراوان

هم چنان حق است رب العالمیـــن مهربان از مادر است بر اهل دیـــن

کار ساز بندگان حق کافیســـت اهل عرفان را ز کوثر ساقیســـت

هر کسی راکه در خور احـــوال او میدهد روزی بهر زشت و نیکـــو

میدهد شکر خوران را او شکـــر زانکه او رازق متین است ای پســـر

و پنج پسر دارد ، یکی علی محمد دویم اشرف محمد و دیگر یوسف محمد (١) حق تعالی ایشان را به سعادت و کمال پیری رسانـــد ، بحرمت النبی و الـــه الا مجـــاد .

ای عزیز مـــن ! نقیب الله جوان صاحب حسن و متواضع است به صفت وشجاعت و مروت موصوف است . و در خدمت برادر کلان خود کمر بسته استاده است .

---

(١) دوه زامن یی په نسخه کی نه دی لیکل شـــوی .

مثنویات

هرکه او بسته کمر در خدمت است | پیش مخدومان مر اورا عزت است
عزت از خدمت بود پیش مهان | رو بخدمت گوش بشنو ای جوان
عاقبت مخدوم گردی در دو دار | مزد خدمت این دهد شه کردگار
لیك در خدمت همی باید دو چیز | ان یکی اخلا صباشد ای عزیز
(٦٦٨) دویمی بشنو زمن مرد ظریف | طمع مزد خود مکن پیش شریف
گفت کسی مرخضر را بشنو زمن | ازچه داده حق ترا این علم و فن
گفت هرکاریکه کردم ای عزیز | مزد ان ازحق نجستم هیچ چیز
داد مرا حق عطا علم لدن | واقف و دانا شدم بر سرکن

یك پسر دارد حق تعالی به مراد خود برساند

ای عزیزمن ! امان الله ازدختر کریمداد جیواست ، جوان فهمیده و خلیق و متواضع است ، نوجوان است • امید ترقی وی دارم انشاء الله تعالی •

مثنویات

خدایا ترقی دهی بهردوام | بعلم وعمل هم زفضل وکمال
بیفزای درخلق اداب نیك | مصاحب کنش یا رب اصحاب نیك

یك پسر دارد ، حق سبحانه و تعالی به سعادت دارین رساند •

ای عزیزمن ! سیف الله جوان قابل و صاحب استعداد است ، انشاء الله به سعادت خود خواهد رسید •

مثنویات

سعادت کسی را بود یار غمخوار ... زمن بشنو ای یار فرخنده کار
که تا بح شود کاملی را بجان ... نگردد ازو دور تر یک زمان
که تا گردد از صحبتش سود مند ... زعرفان ذاتی شود بهرمند (٩٩٩)
ز قربت ز وصلت کند باخبر ... ز توحید ذاتی شود بهرور
سعادت همین است بشنو کلام ... که حاصل شود مر ترا این مقام

ای عزیز من ! الهام الله که سرفراز و ممتاز گشته است به خطاب رشیدخانی پسر سوم خان عالی شان رشیدخان است ، به صورت و سیرت ثانی خان عالی شان توان گفت ، هم به دولت هم به مکنت هم به علم و حلم و هم حیا و بردباری هم به عقل و شعور ، به سخا و همت ، و در وصف همت چند ابیات مرقوم گشت .

مثنویات

همت عالی مردان را جبال ... میکند ازبیخ چون ببری ببال
میپرد مرغان ببال و پر عیان ... هست مردان را ز همت پر بدان
دین و دنیا گرد همت امده ... هر دو پیشش بهر خدمت امده
هر کجا همت بود دنیا و دین ... پیش او با شد چو خادم بر زمین
دید صاحب دل مثنوی یك شب به خواب ... که بمردم ، دفن کردند در تراب
چون مرا تنها به گور اندر بداشت ... جمله رفتند و مرا انجا گذاشت
دید مش امد به پیش من زنی ... صاحب حسن و بگفتنی پر فنی
کرد اوبرمن سلامی با نیاز (١٠٠٠) ... گفتمش تو کیستی شمع طراز

گفت من دنیاستم ای مرد دین — امدم تا باتو باشم همنشین

گفتمش این جای تنگ است پیش من — تو برو اینجا مه ایست ای خویش من

برفت او امد مرد پیش ما — صاحب نورو چو خور اندر سما

گفتمش توکیستی ای نوجوان — گفت دینم تا بوم با تو نهان

گفتمش موضع من خورد است و تنگ — جای دو کس نیست ای پاکیزه رنگ

رفت و امد بر من کحل مرد — گفتمش تو کیستی ای یار فرد

گفت بشنو ای جوان من همتم — پیش دانایان بدان با قیمتم

چون شنیدم نام همت را بگوش — مشورت کردیم ما بجان و هوش

همتی مگذار تا وا پس رود — بی همم پیش هوا چون خس رود

بی همم خوار است بشنو در دو دار — قدر همت است مردان را وقار

گفتمش همت بیا با من بباش — گر نگردم مع دین و دنیا معاش

چونکه همت رفت باوی یار شد — دین و دنیا نیز هم دچار شد

گفت ایشان را چرا باز امدید — زانکه پیش ازین ز من رخصت بودید

(۱۰۰۱) گفت ما هر دو غلام همتیم — هر کجا همت رود انجا رویم

او چو شخص است ما چو سایه درپی ایم — ما همه بی ذات ان شه لاشی ایم

گر همی خواهی زحق دنیا و دین — دامن همت مهل بشنو چنین

هست همت همچو شمشیر بران — داد حق این تیغ را با مردمان

هست شمشیر الت جنگ ای رفیق — تا کنند جنگی با عدا ای شفیق

ان یکی رفته بدو کاهی برید — دیگری رفته بدو شاهی خرید

ان یکی همت به نان خوردن گماشت — و ان دیگر نفس بکم خوردن بداشت
ان یکی همت به شهوت کرد صرف — موی خود در ارزو کرده چو برف
ان یکی همت باسباب سبب — صرف گردد باتو گویم جان اب
ان یکی کرده توکل بر خدای — همت خود را براورده ز لای
برست ازلای سبب ان مرد دین — بر مسبب انکه از دست یقین
صرف کرد همت یکی در خرچ مال — همچو حاتم کافر دین رجال
صرف کرد همت دیگر مردانه شد — همچو رستم کافر درنده شد
هم چنین همت ز هندوی جهود — میشود ظاهر زمن بشنو و دود
از چنین همت نباید فخر کرد — از چنان همت نگردد مرد فرد
(۱۰۰۲) ان یکی همت مجمع مال کرد — جان خود را در جهان حمال کرد
وین دیگر همت بعقبی صرف کرد — در ره دین دنیا صرف کرد
و ان یکی عالی اسم در جهان — همت خود صرف کرد بر جان جان
یعنی هر دو کون را بر روی دوست — کرد قربانی شد و هم جسم و پوست
همت عالی مردان ای پسر — کی شود در قید اکوان ای پسر
همت عالی ان سرور نگر — وصف اوحق گفت ما زاغ البصر
در شب معراج بشنو ای جوان — عرضه کرد حق این جهان و ان جهان
گفت ای از بهر تو کردم ظهور — التفات کن بایشان شو مسرور
چونکه بود عالی همم شاه رسول — دین وعقبی نه کرده شاه قبول
ازسر خواهش نظر به این و ان — ان شهی اکوان نه کرده ای جوان

رفت سوی حق ز اکوان برگذشت　　زین دو دام ان شهبازی درگذشت

گر تویی عاشق ز اکوان درگذر　　ملک را بگذار و مالک رابخر

دین وعقبی هست دام عنکبوت　　میشود پشه به کام عنکبوت

باز وشاهین کی شود محبوس دام　　این چنین دام مگس را شد لجام

مخلصا انکه خوان تو مردی را عزیز　　انکه رست از دام اکوان کن تمیز

(١٠٠٣) انکه او در دام اکوان مانده است　　ان مقید از لقای حق رانده است

هم خدا خواهی و هم دنیای دون　　این محال است و خیال است وجنون

ای عزیز من ! اکثر مستحقان که خان عالی شان غفرت پناه خان صاحب یومیه و دیه داده بودند ، ایشان نیز مطابق ان عمل نمودند ، مگر یومیه و دیه فقیر موقوف داشته اند وان نیز از حکمت خالی نیست زیرا که شبی در واقعه دیدیم که در باغی مجلس کرده ایم و با یاران نشسته ام ٠که نگاه لشکر عظیم نمودار شد ازکسی پرسیدیم که این لشکر کیست ؟ گفت این لشکر خان عالی شان رشید خان است که می اید ٠ فقیر گفت ای یاران ! اگر اجازت فرمائید امروز روز عید است ، رفته خان عالی شان را مبارکی عید بدهم ٠ یاران گفتند که خوب شما بروید ٠ چون فقیر سوار شده مقابل لشکر خان رسید دید که خان صاحب بر فیل سوار است و همراه ایشان بهادر خان پسر دریا خان و شیخ حسن داود زی و نظر بهادر خیشکی هستند این‌ها هر یك جدا جدا بر فیل سوارند ٠ چون فقیر رو بروی خان صاحب رسید سلام کرد و مبارکی عید داد ٠ وخان صاحب نیز جواب مبارکی داد ، از انجا

(١٠٠٤) بازگشت به نزدیك عیدگاه چوتره بود از فیلان فرود امده بران چوتره

قالین انداخته جمله نشستند ، فقیر نیز از اسپ فرود امده همراه ایشان نشست
دران ضمن خان صاحب مدح و اوصاف اباء و اجداد اغاز نمود که صاحب علم
و تقوی و کرامات بودند ، هریکی را جدا جدا تعریف میکرد ، و جمله
مستمع بودند ، و درین ولا دست به جانب فقیر دراز کرد فرمود این فقیر خاندان
ماست و ما یومیه ایشان نمی کنیم می ترسم که حجاب در میان ایشان و حق تعالی
پیدا نشود ، در این اثنا فقیر روی به اسمان کرد دید که به مثل توس قزح ستون
است ، یک سر او بر اسمان است و سر دیگر بر سینه من چسپیده است چون این مشاهده
نمودم اطمینان خاطر حاصل امد و یقینم بریقین مزید گشت و محبت و سبب که
پرده بر روی مسبب است بر داشته شد مسبب بی پرده روی نمود ،

بیت

پرده روی مسبب سبب است — عشق با پرده زدانا عجب است

ای عزیز من ! به نزد عاشقان محجوب بودن از روی محبوب از عذاب جهنم
سختر و سوزان تر است ، ازین موجب فرمود ان سرور عاشقان (١٠٠٥) الهم
عذ بتنی فلا تعذ بتنی بذلل حجاب ،

مثنوی

زین سبب فرمود سرور دردها — گر کنی ما را معذب ای خدا
پس مکن محجوب ما را ای کریم — از لقای خود شنو از من رحیم
از عذاب هجر پیش عاشقان — با تو گویم گوش کن ای نوجوان
نیست سختر در جهان دیگر عذاب — نزد عاشق بشنو از احمد خطاب

چون خان صاحب کلام خود را با تمام رسانید ، ازانجا برخاست به سوی دیره روان شد فقیر تا دیره در رکابش بود وبعده مرخص شده در مجلس خود امد ۰

ای عزیزمن ! بعد ازچند گاه بازدر واقعه دیدم که خان صاحب درمیان تالا بچوتره است بران نشسته است ۰ فقیر برای سلام خان صاحب رفت یك ساعت درملازمت صاحب نشست ، وقت عصر رسید فقیر میدانست که خانه من در رشید اباد است وازین جا چند کروه دورتر است ۰ برخاستم که ازخان صاحب رخصت شده بخانه بروم ، خان صاحب فرمود که با مردم اهل خانه من چنین وچنان پیغام برسان چون ازملازمت راهی شدم بازمرا طلبید پانزده روپیه به من داد وفرمود (۱۰۰۶) که هیچ دغدغه درخاطر راه ندهی چه جای متعلقان خانه ، که خبرگاه اسپان وگاوان شما خواهم گرفت وتا حال ازطفیل خاندان پیر دستگیرحق سبحانه وتعالی رزق کریم به عزت وابروی میرساند ومحتاج شاه ووزیر نه گردانیده باوجود متعلقان کثیر خبر مهمان ومهمان داری نیز میکرد بلکه به هرچه خاطر تعلق پذیرد ودرعطای ان خیر این مخلص میداند ۰ حق تعالی انرا میسر میگرداند واکثر مردم ظن می برند که این کارازعلم کیمیا خالی نیست ۰ وبعض میگوید که متروکه پدر بسیارمانده است ۰ ازان سبب بی دریغ خرچ مینماید ومردمان درکارمن ومن درکار ولطف پروردگار خود حیرانم ۰

مثنویات

هرکه شد تسلیم پیش کردگار ، خویش را با او سپرد ان مرد کار

کارساز او شود رب جلیل ، نیك بخت است انکه حقش شد وکیل

هر که خواهد از خدا رزق کریم | گو توکل کن نشین بر جا مقیم
گفت حق مر مومنان را در کلام | کار خود بر من سپارید والسلام
من تو را قادر توانا هستم متین | رب اهل اسمان اهل زمین
رازقم مرزوق را (۱۰۰۷) روزی رسان | میرسانم هر که را خواهم چنان
پس بکن تفویض کار خود به من | تا ز امر کن کنم کارت چمن
تو همی دانی که کاری من به دهر | رزق جویی امده در برو بحر
تو غلط کردی نمی دانی ز جهل | کار تو عرفان بود انرا مهل
کار تو ذکر است طاعت در جهان | کار حق اعطای رزق است بی گمان
تو بکار شغل خود مشغول باش | حق به کار خود متین است ای قلاش
پند مخلدران کند در دل مقیم | انکه باشد قلب او از شان سلیم

ای عزیز من الهام الله جیو نه (۹) پسر داشت ، سه پسر به رحمت حق پیوستند ، یکی محمد شفقت الله دوم محمد دانیال و سوم ، نصر الله ومحمد شفقت الله بجوانی رسید وصاحب استعداد بوده و به دلیری وجوانمردی از همقطاران فایق بود وروی در ترقی داشت ، اما قضاء بروی پیش دستی نمود بمراد خود نرسید .

مثنویات

نام این ملک است بشنو نامراد | چون بیاید ادمی در مراد
هر که امد رفت بافسوس درد | با مراد خود نه کرده سینه سرد

نصر الله ومحمد دانیال در طفلی ازین عالم سفر کرد وعبد الواسع (۱۰۰۸) جوان

فهمیده ، سنجیده و عاقل دانا ســـت .

مثنوی مثنوی

عـقل شاهی میکند اندر جهـــان — او ست دانا بر حقایق ای جـوان
صفت و تدبیر عالـــــم دان ازو — کاردان و کار فرما شـــــان او
عقل خوابیده است در انسان پسر — عقل خود بیدار کن جان پـــدر
عقل خود بیدار کن گو من چه ام — زنده و گویا و بینا ازکـــی ام
از برای چه درین کاخ مجـــاز — امدم این جا بگو پوشیده راز
بعد ازین مرغ کدام اشیانه ام — بی تو مبهوت چون دیوانـــه ام
عقل شد بر چهار انواع در بشـــر — با تو گویم بشنو از من ای پســـر
عقل جهل است نفس را اندر بدن — عقل خسران است شیطان را بتـــن
عقل ناقص قلب را بشناس زود — زانکه او بهر چنان کرده سجـــود
عقل کامل روح را درتن بـــدان — پس روی این عقل شوای نوجـــوان
در پی دنیا گمارد عقــل جهـــل — در پی جاهل مرو او را بهـــل
هرکه جاهل را کند او پیشـــوا — عاقبت درچاه فتد او از غـــوا
هرکه را هادی بود عقـــل زبان — میل او گردد سوی عصیان بـــدان
عقل ناقص هرکه را رهبر شود (٩٠٠٠١) — سوی جنت میل او اکثر شـــود
هرکه را رهبر بود عقـــل کمال — حب او افزون شود با ذالجـــلال
گر شوی مایل به ذات حق جوان — عقل کامل پیشوا کن درجهـــا ن

دو پسر دارد یکی عبد الصمد ودیگر عبد الحمید ، حق تعالی بکمال پیری رساند

بحرمت النبی و اله الا سجاد .

ای عزیز من ! محمد سعادت الله به پانزده سالگی رسیده است بصورت و سیرت اراسته است ، امید وار است که حق تعالی به سعادت و معرفت ذات مشرف گرداند .

مثنویات

فرض امد معرفت بر ادمی — زانکه او مخلوق بهران سنی

ما خلقت الجن والانس ای عزیز — از خدا بشنو اگر داری تمیز

کنت کنزاء گفت حق اندر زبور — بهر عرفان خلق را کردم ظهور

زین سبب فرمود ان هادی رسول — که ای عبادت نیست بی عرفان قبول

اولا معبود خود باید شناخت — بعده در طاعتش باید شتافت

اختلاف است در میان معرفت — باتو گویم بشنو ای دانا صفت

ظاهر علما چنین دارد یقین — با تو گویم ای رئیس ملک دین

چون تو بشناسی صفات ذالجلال — کافی است این معرفت بشنو رجال

(١٠١٠) صوفیان گویند بشنو گوش دار — این همه عرفان وصف است هوش دار

نیست این عرفان ذات ای بی‌خبر — ذات حق بشناس گر داری بصر

عارف وصف است گوش خان من — عارف ذات است چشم ای جان من

گوش وصف غایبان داند رفیق — چشم بیند حاضران را ای شفیق

رو بصارت را بیار از کاملان — تا ببینی از بصارت جان جان

تا که چشم دل نشد حاصل ترا — کی بگوید خلق بینا دل ترا

گر ترا حاصل نشد عرفان ذات　　پس مخوان عارف توخود را از صفات ٠
وصف او دانند بشنو جمله چیز　　وحده گویند زان روای عزیز
خاص بهر ادمی عرفان ذات　　ادمی ممتاز زین وصف صفات
گر تویی انسان صفات و ذات را　　هر دو را بشناس گفتم ما جرا
پند مخلص بشنو ای جان پدر　　گر تو ئی عاشق بذات حق بشر
رو مرید پیر روشان شو بجان　　تا کند عارف ترا بر ذات هان

ومحمد منعم ومحمد فیض الله ومحمد شفیع ومحمد سعید خورد سال اند حق تعالی در زیر سایه پدر خود (١٠١١) بکمال پیری رساند ٠ بحرمت النبی واله الامجاد ٠

وعبد الله جیو پسر چهارم خان عالی شان رشید خان است ٠ جوان فاضل ودانا است ودر علم نظم مهارت تمام دارد وخواندن اخبار بزرگان سلف وتواریخ را دوست میدارد واز علم حقایق نیز بهره مند است وانشاء را خوب میداند ، مرد پاکیزه روزگار است دولت در ترقی دارد ٠ انشاء الله به مراد خود خواهد رسید ٠

مثنویات

شد مراد اند جهان اقسا مها　　باتو گویم بشنو زمن ای مها
ان یکی خواهد زحق ملك وحشم　　تا شود اندر جهان همچون علم
وان دگر خواهد زحق علم وعمل　　تا روز و شب دارد ورقها در بغل
تا ازین علم وعمل اندر جهان　　ملك معنی را کند حاصل بدان

ان یکی خواهد که انبوهی عدایم   همسر هم باشد چو سایه دان ندیم
ان یکی گوید که تنهایی بسندان   بهتر از انبوه باشد ای جوان
زانکه در انبوه باشد تفرقه   این سخن را بشنوی بی شایبه
مبتدی را خلوت امد فرض عین   منتهی را نیست انبوه هیچ شین
شد مراد دیگری اندر جهان   تا کند زر جمع دارد در نهان
(۱۰۱۲) دیگر خواهد که زر اید بدست   تا دهد محتاج را ان حق پرست
شد مراد دیگری فرزند و زن   تا بود با جفت خود سر و علن
شد مراد دیگری نان و لحم   تا کند پر ازچنین نعمت شکم
وان دیگر راشد مراد اندر جهان   نان خشک و با نمک ای نوجوان
شد مراد دیگر دنیای دون   تا که شد بیچاره از دنیا بیرون
ملک عقبی شد مراد دیگری   تا بدست ارد مراد و دلبری
خویش را درکار ان عالم بداشت   از بصارت کار این عالم گذاشت
انکه شد اورا مراد اندر جهان   ذات حق بشنو زمن ای کاردان
بازگردانید دل را ای شفیق   از مراد هر دو اکوان ای رفیق
شد مراد هر دو عالم ای عزیز   پیش حب الله کمتر از پشیز
انکه را یابد زجز گیرد کنار   از جزان بوید شنو سوی بهار
خیر و شر را می بداند هر کسی   فرق بین الخیر شد مشکل بسی
عاقل و دانا بدان ان بهر رور   انکه او فرقی کند بین دو شر
پس بدان فرقی بسی بین المراد   انضل و بهتر گزین بشنو عباد

پند مخلص شنوای مرد عــــزیز کن مراد خود خدا بگذر ز چیــز

(۱۰۱۳) ای عزیز من ! نورالله پسر پنجم خان صاحب است ، جوان صالح ومتواضع است تنهایی وکم گویی را دوست میدارد .

قال نبی من سکت سلم و من سلم نجاء البلاء موکل باللســـــان .

مــثــنـویــات

از بلا رست انکه کم گفتار شـــد گوشه بگزید انکه باحق یار شــد

شد سلامت انکه تنهایی گــزیــد ذکر و فکرش دمبدم گردد مزیــد

معرفت از فکر خیزد در جهـــان فکر حق مگذار بشنوای جــوان

چشم باطن فکر دان یار عــزیــز مرد بی فکر است جاهل ، کن تمیــز

جهل را بشناس زنب بس کبیــر جهل را بگذار دانائی بگیــر

پیش حق وکرام دانایان بــدان هست دانا انکه ترسد ای جــوان

نیست دانا نزد دانایان کســی انکه اورا نیست ترس ازحق بســی

ترس امد مانع افعـــال بــد ترس امد ناهی اقــوال بــد

هرکــه را ترس نباشــد ازخــدا او بترسد زهمه جــزای فتــا

هرکه ترسد ازخدا بشنو عزیز حق بترساند بدان زو جمله چیــز

هرکه پیش امرحق شد انقیــاد انقیاد امر اوشد هر عبـــاد

مایه طاعت امد ترس رب (۱۰۱۵) قدر مایه سود گیری جان ا ب ـــ

پند مخلص این است بشنو ای پســر ترس حق از دل مکن جان پــدر

---

(۱) کتی مت و لیکل شــو

ای عزیز من حبیب الله پسر ششم ستان صاحب است به صورت و سیرت اراسته است ، جوان سنجیده قابل و فهمیده است بر خواندن مثنوی معنوی رغبت تمام دارد طالب ترقی است انشاء الله به مطلوب خواهد رسید .

مثنویات

انکه قدر علم را دانسته اند ‌ ‌ در پی دانش کمر بربسته اند
هرکه او دریافت لذات کلام ‌ ‌ پیش او نا چیز لذات طعام
زانکه مرارواح را رزق کریم ‌ ‌ حکمت امیزی سخن شد از حکیم
میل هرکه نیست بر نور طعام ‌ ‌ زین او بیمار بشناسی غلام
هرکه را باشد سیاه دل همچو تیر ‌ ‌ از کلام علم بگریزد چو تیر
از کلام علم هرکو در غضب ‌ ‌ دوست دارد او کلام لهو لعب
هرکه را شیطان بود در دل عزیز ‌ ‌ کار او لعب است بشنو لهو نیز
هرکه با نادان وسفله شد قرین ‌ ‌ زود ترگمراه شود در راه دین
زانکه سفله می نداند راه راست ‌ ‌ دیگری را چون بیابد زو خطا است
گر همی خواهی که یابی (١٠١٤) راه دین ‌ ‌ هرکجا دانا بود انجا نشین
صحبت دارد اثر بشنو سخن ‌ ‌ چون نشیند با محبت مرد و زن
دزد یکدیگر شوند این خلق بین ‌ ‌ هم نشین از هم بد و زد کفر و دین
با جهال و غافلان صحبت مکن ‌ ‌ و ز نبی و ز ولی عزلت مکن
صحبت ایشان زخلوت به بود ‌ ‌ دیدن ایشان ز طاعت به بود
پند من بشنو نشین با اهل دل — ‌ ‌ تا رهی از زحمت این اب و گل

دربیان وصف هادی داد خان جیو وفرزندان رشید ایشان

ای عزیزمن ! هادی داد خان جیو برادر حقیقی خان صاحب بود . جوان زور اور ، مبارز وشجاع ودلیر وپهلوان بود ، و تیر را هم بدست راست وهم بدست چپ انداختی ، اما بدست چپ خوب تیر می انداختی کم خطا وشخ کمان بود شکار تیر وگرز وتفنگ را دوست داشتی ، تریب هفت وهشت کروه در شکار نیله گاو پیاده گشتی ، وهر انواع طعام که پیش اوردی به میل تمام تناول فرمودی ، سرداری لشکر خوب میدانست ، صاحب زور وعلم بود مردم سپاه را چوکی دادن معاف داشته (۱۰۱۵) وچون بدربار رفتی سپاه را همراه خود نبردی . چند خدمتگاران ودوریاشان درخدمت برفتی در شکار هرکه برغبت خود همراه شدی مانع نفرمودی وماهیانه سپاه ماه بماه دادی واز سپاه روز جنگ حاضری طلبیدی وجنگ با غنیم چنان به ترتیب کردی که غنیم بروی دست نیافتی وهمواره فتح ازجانب لشکر ایشان بودی .

قطعه

هرکه را تدبیر وعقل وهوش است می نگردد مرعدو را زیردست
درجهان گر فیل وشیر است زورمند ادمی ارد به عقلش در کمند

ای عزیزمن ! اورنگ زیب بادشاه در وقت شهزادگی لشکر بر سر ملک گول کشیده بود وهادی داد خان را هراول ساخته . چون لشکر به گول کنده رسید بادشاه ان دیار شهر را گذاشته در قلعه درامد سامان جنگ کرد

و شهزاده شهر را گذاشته روی بسوی قلعه اورد . روزی اول هادی دادخان را پیش کرده بر سر قلعه هجوم نمود و خان با یاران و فرزندان تا به خندق قلعه رسید ، اکثر یاران زخمی شدند (۱۰۱۶) ولی محمد پسر رحمان داد جیو نیز در ان جنگ زخمی شده بود . بعضی یاران به کار امدند چون مردم قلعه تیر باران تفنگ و گوله ها بر سر لشکر بارانیدند . در نواحی قلعه درختان تهوهر بودند بعضی ز قوم در میان درختان دبوره خورد بودند ؟ شهزاده در پس ان درختان استاده شد خبر دار را پیش خان فرستاد این مردک از ترس تفنگ و گوله تا به خانه رسید ، بازگشته به شهزاده عرض نمود که خان پیش نیست شهزاده تعجب کرد . درین ولا لشکر غنیم که بیرون قلعه استاده بود چون خان را به اندک مردم دیدند هجوم نموده و خان نیز باندک مردم روی بسوی غنیم کرده حمله نمود . در زیر پای اسپان چنان گرد و غبار بر خاست که هر دو لشکر نا پدید گشتند ، دوست و دشمن ازهم شناخته نمی شد . اخر چون با یکدیگر رسیدند چند سوار از مردم غنیم را بضرب شمشیر و نیزه از اسپ بیانداختند و فتح از جانب خان ظهور گشت و در لشکر غنیم شکست افتاد . تا سر میدان در پس غنیم رفتند و چند جوانان دیگر را تا در (۱۰۱۷) قلعه در تحت سیف در اوردند . بعده خان جلب گرفت و بازگشت . چون به سلام شهزاده امد شهزاده فرمود که کجا بودی ؟ خان گفت در پس درختان تهوهر ، پنهان شده بودم شهزاده دانست که این طعنه بر من میزنند اما از مهابت خان در حضور چیزی نتوانست گفت . چون به دیره رفت گله خان به شایسته خان کرد که فلانی در حضور مردمان بمن چنین

گفت • شایسته خان فرمود جوان جانباز و فدایی است ، انچه گفته است ازروی خدمت و جانبازی گفته است شهزاده انرا معاف دارند ، روزی بکار صاحب خواهد امد •

مثنویات

گفتگوی عاشقان درکار رب — جوشش عشق است نی ترك ادب

جان فشانان را بود نازو نیاز — با شهنشه بشنو ای دانای راز

هرکه باشد درجهان مردان مرد — باشهان گویند ، هان گفتار سرد

هرکه دست از جان بشوید ای همـا — باشهان گویند این الفاظ همـا

شیر حق بود وپهلوان دین دلیر — زان همر بر راست گفتن بود چیر

ای عزیز من ! درملك دکهن مردم (۱۰۱۸) اخگر مواس(۱) و باغی اند و دهات پرگنات بادشاهی را تاراج میکردند و مردم رعیت از مکاید ایشان همواره ترسان و هراسان بودند و همه ان مردم را بادشاه باهادی دادخان سپرد وبعد از تلاش بسیار دست بر ایشان یافت ، بعضی را بقتل رسانیدند بند و مواشی بدست افتاد • یك دختر صاحب حسن از برادر سانول نایك که سردار ایشان بود دربند افتاد • خان ان دختر را داخل حرم نمود چون شاهزاده — اورنگ زیب صوبه دکهن یافت و در برهان پور امد سانول نایك رفته فریاد کرد که هادی دادخان دختر برادر من در محل خود دراورده است • شاهزاده

---

(۱) انکر موا سرغوندی هم لوستل کیری •

چند بار کس فرستاد که دختر فلانی را واپس بدهید ، خان جواب داد که دختر این باغی را بضرب شمشیر اورده و مسلمان کرده داخل حرم خود نمودم تا جان در بدن دارم کسی نتواند که از محل من کشیده بگیرد • هرچند شاهزاده اورنگ زیب چشم نمایی نمود خان از همت خود باز نگشت اخر شاهزاده به بی بی نورخاتون فرمود که به برادر خود بگوید که ان دختر را واپس بدهد و اگرنه لشکر بر سر ایشان خواهم فرستاد ، بی بی جیو امده (١٠١٩) فقیر را فرمود که شما رفته خان را بگوئید که شهزاده چنین فرموده اند ان زن را واپس بدهید • دران روزها در میان خان و بی بی جیو شکر رنجی بود لاجرم خود تشریف نبرد فقیر را فرستاد واین حقیقت را بعرض رساند ، خان فرمود • ای فلانی اگر این سخن کسی دیگر بمن میرساند می دیدی که با او چه می گفتم همشیره جیو را بگوید که بادشاه بر سر ما سلامت باشد کسی را قدرت نیست که بر سر من بیاید ، تا من زنده ام حرم من از خانه من کشیده نتواند گرفت ، شما خاطر خود را جمع داشته باشید و هیچ دغدغه در خاطر راه ندهید • اخر شاهزاده غصه خورده تحمل نمود دیگر چیزی نگفت •

مثنویات

مرد ان باشد که ان چه گفت کرد
نی که گفت و درعمل بوده است سرد

گفت حق مرمومنان را درکلام
بشنوید از حق عزیزان این پیام

هرکه گوید درعمل نادر سخن
عاصی اکبر به نزد ذوالمنن

انچه گوئید درعمل ارید ان
ورنه عاصی می شوید ای مومنان

که بگوید مرکسی را ای فلان
باتو خواهم کرد من بی گمان

گر کند ان وعدهٔ بد رگـــذاب نبود اورا بده بشنو بی خـــلاف

زانکه (١٠٢٠) تعجیل امده درکارنیک حق چنین فرموده بشنو یار نیـــک

نیست اندر کار بد تعجیــل هان این چنین فرمود حق بشنو جـوان

ای عزیز من ! یك دختر مغنی خانهٔ هادی داد خان جیو بود خواهر دیگرش

در محل شاهزاده اورنگ زیب بود و شاهزاده میل خاطر بروی تمام داشت ٠ روزی

ان خوش الحان به شاهزاده عرض نمود که خواهر من در خانه هادی دادخان است

و روزهای بسیار گذشته اند که از ما جدا شده است، مشتاق دیدار اویم اگـــر

حضرت اورا بطلبند تا یك دیگر را به بینم تمام مهربانی بر خادمه خود خواهید نمود ٠

شهزاده خواجه سرای پیش خان فرستاد که فلانی که خواهرش در خدمت ماست مشتاق

ملاقات یکدیگر اند ٠ خواهرش را بفرستید تا باهم ملاقات بکنند ، خان جـواب

داد که خواهر او داخل حرم ماست چگونه حرم خود را در خانه بادشاه بفرستـم ،

در میان برادران ناموس ما نخواهد ماند دیگر شهزاده این تکلیف بنده را ندهـد ٠

شهزاده چند بار دیگر بخاطر خادمه کس فرستاد خان گفت : که این فکر محال است

که شهزاده در خاطر راه داده است ، دیگر مرا وخود را تصدیع ندهد ٠ شهزاده ـ

دانست (١٠٢١) که کار بدین منوال است اورا گفت صبر اولاتر است دیگـــر

چیزی نگفت وتحمل نمود ٠

مـــنـــویـــات

این چنین افعال واقوال درســت از زمین این چنین مردان برســت

گر تو داری همت عالی به دل ـ جان بده ناموس را از دل مهـــل

جان عزیز است شرم وننگ ازوی عزیز　　جان بده ازشرم نی ازبهر چیز

گفت شیخی را مریدی ازنیاز　　چیست ازجان بهتر ای شیخ گداز

گفت ازجان دین به است دیدار را　　کافران بین جان دهد دینار را

پس بود بی دین را بهتر زجان　　دنیای دون بشنو ازمن ای جوان

ای عزیز من ! خان در هر کار جوانمرد بود وهر کاریکه اغاز نمودی تا بانجام نرسانیدی قرار نگرفتی ، مرد شناس وقدردان بود ، جاه ورعونت را دوست نداشتی سینه اش ازعجب وتکبر پاک بود ، باهرکه دوستی ورزیدی تابه نهایت رسانیدی

مثنویات

دوستی باکس نشاید ای عزیز　　زانکه هجران پیش دارد کن تمیز

چون به بستی دوستی می باید راست　　قطع کردن بازازوی بس خطاست

دوستی را دان شرایط ها بسی　　زان مکن تواشنایی با کسی

وانکه حق ان (۱۰۴۲) کجا اری بجای　　پس مکن اساس ان بشنو به پای

ای عزیز من ! چون حق تعالی خان را به دولت امرای رسانید شاگرد پیشه ودیره که در هنگام منصبداری داشت همان مقدار بود وازساده دلی زمین وقالین بروی مساوی بود .

مثنویات

ساده دل باشند بشنو مومنان　　این علامت است درمومن عیان

زیرکی دان وصف صیادی پسر　　صید شو بگذار صیادی بی شیر

جهد کن تانفع یابد ازتوکس　　همچو ازاب روان هرخاروخس

نه که گیری حیله ها از بهر مال   تا فریبی این و ان را ماه و سال

ای عزیز من ! خان در علم حقایق بی‌نظیر بود مثنوی معنوی راخوب میخواند ومعنی ان به چند انواع بیان فرمودی و بسیار کتاب ها حقایق ورساله ها ترتیب جمع نموده و اکثر رادر نظر در اورده وکلمات شیخ فرید الدین عطار قدس سره را بسیار مطالعه می‌نمودی . ودرعلم موسیقی مهارت تمام داشت وبزبان هندی شعر خوب میگفتی و هر داننده ها که شعر را شنیدی افرین کردی ودر تعجب شدی که کسی در میان افغانان کلان شده باشد (۱۰۲۳) چنین معانی والفاظ ازطبیعت او براید . شعرش تابه چهل وپنجا جزرسیده بود و از هر انواع شعر هندی دران مرقوم بوده وخود در هر راگ یعنی در هر نغمه شعر خوب خواندی ، خوش الحان وخوش الفاظ بوده ، همواره عمر به عیش وعشرت گذرانیدی واز مغنی نساء وذکور اکثر اوقات درخدمت حاضر بودی .

قطعه

نخسبی بی سرود نتوان بود   تشنه را رود همچو رود بود

هرکه را باطنی بود زنده   نتوان که بی سرود بود

وهمواره شاغل بودی وپاس انفاس را دوست داشتی .

رباعی

یک لحظه دلت اگر بحق شاغل شد   میدانی که هر دوجهان حاصل شد

مردود خدا گشت چو ابلیس لعین   انکس که دمی زیاد حق غافل شد

ای عزیز من ! نزد صاحب وقت فوت وقت سخت تر است از موت ، زیراکه موت فرقت است از خلق و فوت وقت ، فرقت است از خالق .

مثنویات

فوت وقت از موت امد سخت تر — پیش صاحب وقت بشنو ای پسر
موت امد فرقت از خلق جهان — فوت امد فرقت از خالق بدان
خلق را بگذار خالق را گزین (۱۰۲٤) — زانکه از خالق شود کارت همین
هیچ نگشاید ترا از خلق حال — از شهی خالق شدی تو نیك فال
مالك ملك گزین گر عاقلی — وانکه از مالك شود نامت جلی
دوستدار تو شود اهل زمین — همچو شود اهل سما ای مرد دین
جمله عالم خادمت گردد نگر — گر شوی خادم خدا را ای پسر !

ای عزیز من ! روزی در بر هانپور باشان منفور مذاکره در علم حقایق مینمودم . از وقت صبح تا پیشین در گفتگو بودیم وهر لحظه شوق و محبت خان در کلام حقایق وتوحید در تزاید میدیدم ودر اخر مجلس سخن از اعتقادات اخروی بر امد . خان فرمود پیش ازین در امور اخروی مترددبودم اخر شبی در واقعه حضرت رسالت پناه را دیدم که استاده است . من پابوسی ایشان کردم وعرض نمودم که یارسول الله سرای دیگر کجا است ؟ مرا بنمای ! حضرت رسالت پناه جواب نمی داد . باز بعرض نمودم چون بجواب سرفراز نمی شدم ازروی اشتیاق دلیری نموده فوته مبارك حضرت گرفتم وگفتم که یا رسول الله تا عالم اخرت مرا ننمایی ! دست از فوته مبارك تو نخواهم کشید .

چون جهد من واثق دید فرمود سر بالا کن وبه سوی اسمان بنگر ! چون (۱۰۲۵) نظر بالا کردم عالمی دیدم نورانی ولا نهایت • حیران ومتحیر ماندم دران حیرت از خواب بیدار شدم • بعد ه ان شر بشك وگمان از دلم زایل شد وبجای ان یقین متین استقامت گرفت •

مثنویات

چون زایل شود شك ز دل ای جوان — بجایش نشیند یقین بی‌گمان
چو شد افتاب یقین در ظهور — شك از دل گریزد چو ظلمت ز نور
ز تشویش ارام یابد دلی — شود تازه دلی چو ز باران گلی
یقین همچو بیخ درخت است همان — بروید از و شاخ وبرگ ای جوان
بود شاخ او طاعت جسم هین — در ارند اندام در کار دین
بود برگ او طاعت انونما — که اشجار بی برگ شد بدنما
به پاکی کند طاعت حق ز دل — که فرد ا نگردد ز مردان خجل
گل ان درخت است ذکر خفی — که ثابت کنی حق و باطل نفی
بود غیر حق باطل ای جان من — ز شمشیر لا گردن غیر زن
بود معرفت میوه ان شجر — زعرفانی ذاتی شود بهرور
برو چشم ایقان زکامل بیار — که بیچون شود از یقین اشکار
یقین امده مایه • جمله خیر — ز شعیر برد در هوا جمله طیر

ای عزیز من ! (۱۰۲۶) چون بیماری بر جسد خان غلبه نمود خان دانست که وقت وصال من نزدیك رسید و بخشی را طلبید ، فرمود انچه حق سپاه و شاگرد

پیشه شده باشد به تمامی بدهید ، چون حق حقداران دهانید ، بعده فرمود فرزندان را خواند پیش خود نشاندند فرمود که جمله بذکر لااله الاالله مشغول شود . چون به کلمه تهلیل مشغول شدند و خود نیز به پاس شاغل بود تا جان به جان بخش تسلیم کرد .

بیت

جان به جانان ده وگرنه ازتوبستاند اجل   خود تو منصف باش ای دل این نگو یا آن نگو

(۱)
وبتاریخ هزار وشصت نو سال ازعالم فانی به عالم باقی رحلت فرمود .

رباعی

گر شدی سلطان عالم باز چیست   گنج قارون جمع کردی باز چیست

چون یقین دانی که مردن لازم است   تا قیامت زنده مانی باز چیست

ای عزیز من ! بعد از وفات خان شبی در واقعه دیدم که با خان ملا قات کردم ، بعد از ملاقات خان پرسیدم که حق تعالی به تو چه کرد ؟ فرمود ای فلانی چون ازعالم فانی رحلت نمودم دیدم که ازچهار جانب چهار فوج فیل سوار امدند ومرا درمیان گرفتند .

چون امید (۱۰۲۷) خلاص شدن ازخود منقطع دیدم وجان به هلاکت سپردم درمیان ایشان شخصی ندا درمیدهد که این را بگذارید که نبیره پیر روشان است ازابروی جد خود ازان مهلکه خلاصیافتم ودوکنیزک برای خدمت من بخشید ، همواره با کره می باشند .

ای عزیز ! قصه خضر وموسی علیه السلام مسموع رفته باشد

---

(۱) هزارنه دی لیکل شوی .

چون هردو بعد از غروب افتاب به شهر رسیدند که مردم ان شهر بعد از غروب افتاب دروازه قلعه شهر مسدود کردی و بیگانه را در قلعه در اوردن نمی دادی .
چون خضر و موسی علیهما السلام رسیدند ایشان دروازهٔ شهر بسته بود هرچند خضر و موسی گفتند که ما را بگذارید که در قلعه در ایم و یا چیزی از طعام بدهید تا تناول نمائیم ، مردم شهر هیچ التفات نه نمودند شب بیرون قلعه گرسنه گذرانیدند . چون وقت صبح در شهر در امدند خضر علیه السلام دیواری دید که نزدیك به افتادن امده بود خضر استین بر داشته و الت دیوار ساختن گرفته دیوار را از سنگ و گل بر پا نمود موسی علیه السلام گفت (۱۰۲۸) مردم این شهر با ما چه احسان نموده است که دیوار کهنه ایشان را محکم ساختند ؟ خضر فرمود هذا فراق بینی و بینك . اگر موسی گفت همچنان باشد . اما حقیقت دیوار ساختن بفرمائید خضر علیه السلام فرمود که در ته این دیوار خزانه است ، مرد وجوان یتیم را و ایشان به سفر رفته اند اگر این دیوار بیفتادی ان خزانه ظاهر شدی حق تعالی مرا فرمود که این دیوار مستحکم کن تا خزانه ان دو جوان ضایع نشود این همه مهربانی باریتعالی بر انها به سبب ان بود که در هفتم پشت ایشان یك مرد صالح گذاشته است ، از ابروی ان مرد صالح حق تعالی شفقت و مهربانی بر اولاد ایشان داشت .

بیت

شنیدم که در روز امید و بیم بدان را به نیکان ببخشد کریم

ای عزیز ! روزی در واقعه دیدم که شخص بسن پیری رسیده عصای سبز

در دست داشت امده استاده شده فرمود که هر قهبه را اولاد پیر روشان دوست دارد ان امرزیده شـــود ·

مثنویـــات

کاملی گر خاک گیرد زر شـــود   نزد ناقص زر چو خاکســتر شود
چون قبول حق بود ان مرد راســت   دست او در کارها دست خداست
دست نا قص دست شیطانست و دیـو   زانکه اندر دام (۱۰۲۹) تکلیف است وریو
هر چه گیرد علت علت شـــود   کـفر گیرد کاملی ملــت شـــود

ای عزیز من ! این واقعه را برای استماع مریدان پیر دستگیر نوشتم زیرا که خطا از اولاد پیر دستگیر ببینند ظن سوی نه برند و ناسزا از زبان بر نیا رند تا مواخذه نگردند و از اهل فسق و فجور نشوند که زبان فسق بر فاسقی او گواهی میدهد چنانچه میشنوی ·

مثنویـــات

زبانش گواه است بر فســـق او   که بدگوی فاسق بود مو بـه مـو
اگر نیکویی بد مگو از کســـا ن   که بد گفتن است کار بد گوهـــران
زانبان همان ریزد اندر زمیـــن   که باشد درو بشنو ای مرد دیـــن !

ای عزیز مـــن ! ادمی از عیب و هنر خالی نیست ، هر که را دوست دارد — عیبش در نظر او هنر نمایـــد ،

قطعـــــه

چشم بد اند یش براگـنده بـــا د   عیب نماید هنرش در نظـــــر

ور هنر داری و هفتاد عیب　　دوست نه بیند مگر ان یک هنر

ای عزیز من ! بزرگان گفته اند : دوست دواند ، یکی دوست ودیگر دوست دوست . چون پیر دستگیر دوست ماست دوست ایشان نیز دوست ما است . اگر دوست دوست دشمن دارم در حقیقت دوست را دشمن داشته باشم .

بیت

خدا دوست را (۱۰۳۰) گربدارند پوست　　نه خواهد شدن دشمن دوست دوست

ای عزیز من ! نادان کسی است که اقوال و افعال بزرگزاده گان را تمسک نموده خود بدان فعل مرتکب شود یك ریش خود را باریش پدر برابر میکرد . از بیخ برکشیده و مولوی در مثنوی از احوال طالب و کامل میفرماید .

مثنوی

گر ولی زهری خورد نیش شود　　ور خورد طالب سیة مو ش شود

و هم درین معنی بزرگی میفرماید .

رباعی

نازرا رویی بباید همچو ورد　　گر نداری ، گرد بدخوی مگرد

زشت باشد روی نازیبا و ناز　　سخت باشد چشم نابینا ودود

وهم در مثنوی مولوی میفرماید :

از خدمت اهل قیاس　　که کارپاکان راچون کار خود قیاس میکند

مثنویات

گویند مگر یکی ازاوتاد
ناگه به کبیره درافتاد (۱۰۳۲)

دانست مرید غم نمی خورد
وزخدمت خویش کم نمی کرد

درحلقه علم با استقامت
میگشت حضور او زیادت

استاد زصدق او عجب ماند
یك روز درون خلوتش خواند

گفت ای قدمت داری افلاك
ازشایبهٔ ریا دلت پاك

چون بود ازان خطا که کردم
وان گیر قضا که سخت خوردم

دیدی بصواب درگذشتی
وازخط ارادتم نگشتی

گفت ای نظرت کمال دینم
خورشید توی و من زمینم

سرمایهٔ من عنایت توست
پیرایهٔ من حمایت توست

من طالب راهم و تو رهبر
خود برتوکجا شوم برابر

درچشم من اریدی نمودی
صدبار ازان بهی که بودی

تومردم دیدهٔ یقینی
درچشم من ازتا به بینی

برگوهر اگر غبار بنشست
پیش نبود بهاش نه شکست

دارم زولایت تومعلوم
دانم که نه بینی معصوم

چون دست رسد کلید عرفان
نعریدن های راچه نقصان

درعالم خویش کامرانی
افتادن وخاستن تو دانی

افتاده منم اگر دهی دست
باشد که بلند گردد این پست

زافتادن خویشتن گذرکن
افتادهٔ خویش را نظرکن (۱۰۳۳)

روی که درو مثال خوبیست | خال سیه اش کمال خوبیست
خوبی بد اگرچه ره نباشد | از روی نیکو کینه نباشد
طالب چو بیابد این سعادت | یعنی برسد برین ارادت
در دیده ٔ اوزراه تصدیق | پیر اینه شود به تحقیق
عکس که در اینه بتابد | باید که بدون حق نیابد
هرچند که عیب بیش بینند | نقصان همه سوی خویش بینند
چون حال مرید ازین صفت گشت | فرزانه گوی معرفت گشت
از نعمت پیر برخورد زود | سرمایه ٔ صحبتش دهد سود
درخلوت عشق محرم اید | با نعل حضور همدم اید
ای طالب اگر درین مقامی | درعالم فقر نیک نامی
این مرتبه را چو در خور ائی | میدان که تونیز مقتدایی
اینست نهایت مریدی | این جا بمراد خود رسیدی
اینجاست کمال گیر یقین است | تخمیکه درخت گردد این است

ای عزیز من ! ادمی مظهر صفات جلالی وجمالی باری تعالی است واین معنا در اولاد ادمی ظاهر میشود که در بعضی اولاد ظهور وصف جمال بیشترمیگردد ودر بعضی اوصاف جلالی اغلب مینماید . الولد سره لابیه بدین شاهد است هرکه را حق تعالی بصارت باطن بخشیده است (۱۰۳٤) هردو صفات ظهور ذات مشاهده می نماید ، یعنی در ولد ظهور والد می بیند . و در هر والدی که ظهور صفات جمال بیشتر دید سپاس باری تعالی را بجا اورد . و در هرکه

صفات جلالی بیشتر مشاهده نماید در حق او دعای خیر فرماید وتوفیق اطاعت مزیدی وی از حق طلبد . نی که چیزی بگوید و بزرگان خود را مانند خورد بچه گرداند وهم درین معنا چند ابیات مرقوم گشت .

مثنویات

این همه درها ازان بحر صفات   وصف ان دریا با من گفتن خطاست
ازکمال بحر غوك اگاه نیستی   مر نقیبان را برای شاه راه نی
ازبطون بحر این درهای نور   میثماید فقران دریای شعور
کان گوهرها است این بحر عظیم   این همه گوهر ازان بحر کریم
الولد سره لابیه یاد کن   ازلقای سراب دل شاد کن
ازیکی شمع هزاران شد پدید   ان که فرع دید وانکه اصل دید
زانکه ازاصل اند این فرع نبات   موج ها از بحرزا ئید شد ثبات
موج ها دو بحر هر دوا ب دان   چون یکی دیدی بدیدی غیر ان
مهر بر فرزندان مراب بدان (۱۰۳۵)   خدمت او خدمت اب دان جوان
گر بود صالح و اگر طالح عزیز   خیر وشر او مکن در دل تمیز
دوست میدارش دعا در حق او   بد مگو از خلق هم از خلق او
گفت پیغمبر اگر سید نیکو سیت   بهر حق نی وبداری نیك دوست
گر بود طالح شنو از هم من   دوست دارید ای مسلمانان چو تن
هرکه را باشد بسر زشت وقبیح   پیش چشم او بود نیك وصبیح
هر که نیکو بود با وی عزیز   اب او بخوشنود گردی کن تمیز

هرکه باوبد کند بدا یندش | دست را ازغصه میخایند ش
گرتو دعوی مریدی میکنی | پیر را رنجی مده بشنو دنی
پند مخلص بشنوای دالسای راز | درعمل اورا اگرداری نیاز

بیان نصایح باولاد پیر دستگیر قدس سره العزیز

ای عزیزمن ! فرزندان پیر دستگیر مقتدای مریدان پیر دستگیر اند . اگر ایشان درعبادت وریاضت چست باشد متابعانش نیزبه دیدن ایشان در عبادت وریاضت چست باشند که الناس علی دین ملوکهم چنانچه بزرگی در وصف رهبر میفرماید .

مثنوی

رهبر راه طریقت ان بود | کو (۱۰۳۶) حکام شریعت میرود
عارفان که جام حق نوشیده اند | رازها دانسته وپوشیده اند
این چنین کامل بجوگر رهروی | ازوصال دوست با بهره شوی
با همه قربی که دارد با خدا | ازریاضت نیست او یکدم جدا
زانکه هرکو مقتدای راه شد | وازبد ونیك جهان اگاه شد
گر نباشد درعمل ثابت قدم | چون رهاند خلق را ازدست غم
مقتدا چون درریاضت قایم است | تابعش را میل طاعت دایم است

وجمیع که مسخرشیطان اند وخیال چند فاسد دارند ومیگویند که ما باحکام شریعت مکلف نیستیم ومتمسك میشوند بایت (واعبد ربك حتی یاتیك الیقین)

واین غلط است چه مراد از یقین موت است ونجم الدین مبرا قدس سره فرمایـــد •

یسقط التکالیف عن عبادت الخواص یعنا ان التکالیف ما خوذ من التکلیـــف الکلفتــه وهی المشقته ویعبدون الله بلا مشقت وکلفت یلتذون بها • یعنی بر میخیزد وتکلیف از عبادت مخواصان رابه تحقیق گرفته شده است تکلیف از کلفت وان مشقت است وعبادت خدای تعالی میکنند مخلصان بی مشقت (١٠٣٧) وکلفت ولذت میگیرند ازان ، چنانچه میرزاخان جیو فرموده است •

بیـــت

عبادت په نابینا پـــه مشقت دی ... داناپان می خپله چار ا بی تصدیع

ای عزیزمن ! عبادت کار عبداست وعبد کار خود بی تصدیع میکنـــــند ونتیجه ان اینست که هم میرزا خان جیو میفرمایـــد •

بیـــــت

میرزا په عبادت کی مقصود بیا مونـد ... چی ظاهر صورت بنده روح یی یاصل که

ودر ثمره کمینی چنین میفرمایــد •

فـــــرد

چی کمینی کا به تـــن اختیـــــار ... لوئی به بیا مومی تل دروح ازادی

دین په بندگی کی کتلو شـــــی • • • • • • • • • • • • • • • • •

ومصلح الدین شیرازی میفـــرمایند •

بیـــــت

شرف نفس بجود است کرامات بسجود ... هرکه این هردو ندارد عدمش به زوجود

ان موحد یگانه وان مرد مردانه ان شاه وروس دوران حلاج منصور چون اورا به زندان بردند . دوازده من اهن در گردن دست وپایش انداختن دران شب هزار رکعت نماز استاده کرد ، خازن زندان چون ان تماشا دید وقت صبح گفت منصور را که شما میگوئید که من حقم ، این نماز برای کی میکنند ؟ گفت باش ای عزیز قدر خود را من خود میدانم (۳۸-۱۰۴) .

ای عزیز من ! در تمهیدات عین القضات اورده اند چون حضرت رسالت پناه شب معراج بالای عرش رفت دری ، دید در پرده بروی اویخته پیغمبر علیه السلام خواست که ان پرده بردارد اواز شنید اقف یا محمد انا ربك یصلی . ای محمد استاده شو ای محمد پروردگار تو نماز می خواند حضرت رسالت پناه در تخیل افتاد که ما خدای را نماز میکنم خدای تعالی کیرا نماز میخوانند ؟ هاتف ندا در داد کی ای محمد پروردگار تو حامد ومداح خود است یعنی همواره بوصف خود گویا است .

بیت

سراینده خود می نگردد خموش ولیکن نی هر وقت باز است گوش

ای عزیز من ! کمال وصف حق تعالی جز حق کسی نداند و وصف حق کما حقه بجز حق نتواند گفت ازین ممر فرمود ان دانا ترین دانایان ، لا احصی ثناء علیك انت کما اثنیت علی نفسك . یعنی نگفتم وشمار نکنم ثنا وصفت برتو چنانچه ثنا گفتی تو بر ذات خود . وهم درین معنی چند ابیات مرقوم گشت .

مثنوی

گفت لا احصی پیمبر ای رفیق ! — کیست جز حق تا بنو شد این رحیق

وصف خود را خود مگو اندکسی (١٠٣٦) — زانکه به نفس خود است بینا بسی

گفت حق بشنو اگر داری ضمیر — ادمی بر نفس خود دانا بصیر

چون بدیدی ذات حق بی انتها — وصف او را نیز دان بی منتها

وصف بی حد صاحب حد چون کند — انچه در خود دارد ان بیرون کند

وصف بی حد بی حدی را روشن است — چشم بینا یان فرح از گلشن است

ما چوکور وابلهیم در وصف خویش — گوی وصفش کی برم تا حال بیش

ای عزیز من ! هر که حریت روح را شناخته وخود را روح اعظم دانسته است در هیچ حال تن عبده ٔ خود را از عبادت حق تعالی باز ندارد زیرا که تن در مقام سکونت خادم ، وروح مخدوم ، او ست چنانچه میرزا جیو درین معنی میفرماید .

بیت

په ادم کی یی له خپله روحه یو کسه — نعمه روح صاحب میرزا ...

و پیر دستگیر قدس سره فرموده است : تن زنگی صفت است و سیر بد و کارفرمایی وکار وی عبادت صاحب خود است اکثر سر از اطاعت و فرمانبرداری پرورد گار خود کشد طاغی و باغی شود چون فرعون . قوله تعالی . اذهب الی فرعون (١٠٤٠) انه طغی و سزای طاغی نیز معلوم است و مشهور .

هرکه شد طالب ز امر کرد کسار — شد سزاواران یعنی تعذیب و نار

چون کسی امر کسی نه سازد بجسان — قهر و بروی شود بیشان به پسان

ما دانستیم وصف حق ز خویش — وصف رحم قهر او الحق ز خویش

ذات او از ذات خود وابسته ام — زین سبب از شاه ثمان وارسته ام

وصف ما جزء ست وصف او ست کل — وصف ما مستی است وصف است مل

وصف او باغ است وصف ماست گل — . . . .

وصف او دریاست وصف ماست نهر — این نهر جاری شده نو از موج بحر

وصف ما از وصف او ظاهر شده — ذات ما از ذات او باهر شده

ما ز نفس خویش دانستیم حق — راه عرفان این است بشنوای سبق

ای عزیز من ! حق تعالی خیر و شر و مظهر خیر و شر است اگر مظهر نباشد خیر و شر صورت نه بندد ، و ظهور و مظهر از برای ظهور ایشان است چنانچه حق تعالی در قرآن مجید خبر میدهد • قوله تعالی و الخبیثات • یعنی سخنان ناشایسته و اعمال ناشایسته و زنان ناپاک • ناشایسته للخبیثین از برای پلیدان افریده شده (۱۰۴۱) یعنی اقوال و افعال و میل ناشایسته و ناپاک از ایشان ظاهر میشود و الخبیثون للخبیثات و پلیدان نیز افریده شده اند برای اقوال و افعال و میل پلید • زیراکه طالع ایشان بدان قابل است • از خبیثیت جنایت والطیبات یعنی کلمات پاکیزه و اعمال سنجیده و میل زنان پاک و شایسته للطیبین • برای مردان پاک افریده شده اند یعنی این میل از ایشان سرایت کنند •

و الطیبون للطیبات یعنی پاکیزه گان نیز افریده شده اند که در خور اند اقوال و افعال

و میل پاک و پاکیزه را مصاحب میدارد پاک و پاکیزه گان را ، و هم درین معنی مولوی در مثنوی معنوی میفرمایند ·

مثنویات

ذره که اندر همه ارض و سماست　　جنس خود را همچو کاه و کهرباست

ناریان مر ناریان را جاذب اند　　نوریان مر نوریان را طالب اند

اهل باطل باطلان را میکشند　　اهل حق از اهل حق سر خوش اند

طیبات امد ز بهر طیبین　　للخبیثین الخبیثات است مبین

ای عزیز من ! پس تحقیق شد که کار بزرگ و نیک را برای بزرگان و نیکان افریده اند ، پس بزرگان را باید (۱۰۴۲) که کار خود را از دست ندهند ، تا روز قیامت حسرت و ندامت نکشند · چنانچه کافران و منافقان · یعنی اورده اند که جمله افراد ایشان را در بهشت ودوزخ منازل و مقام ساخت است · حق تعالی چون کافران و منافقان از دوزخ منازل خود در بهشت مشاهده کنند · سوز حسرت بر سوز اتش مضاعف شود چنانچه درین معنی بزرگی فرموده است ·

بیت

نظر از دور بر جانان بدان نکه کافر را　　بهشت از دور بنمایند کان بسوزی دیگر باشد

ای عزیز من ! کسیکه برای ان کار پیدا شده است وان کار برای وی یابند ان توجه ان کار را بانسرام تواند رسانید چنانچه ان سرور انبیاء فرموده است الحصل کل میسر لما خلقته جمله اسان است برکسی که پیدا شده است برای ان عمل ·

مثنویات

هرکه را حق بهر آن علم وعمل | افریده آن شاه ملك ازل
میکنند اسان بروان کار را | سهل گرداند براو دشوار را
هست کار نیك دشوار وگران | بر بدان بشنو زمن ای کاردان
پیش نیکان کار نیك اسان بود | کار بد در پیش بد چون نان بود
طبع هر یك مایل است برکار خویش | کار خود را کرده هر یك یار خویش
(١٠٤٣) طبع نیکان مایل است بریار نیك | یار نیك امد بدان هر کار نیك
کار بد یار بد امد در دو دار | درگذر از یار بد ای مرد کار
کار بد صورت بگیرد بعد موت | زشت روی و زشت بوی و زشت صوت
یار تو باشد دوام این کن یقین | شك مکن در قول مرد پیش بین
همچنان اعمال نیك ای نیك مرد | صورت نیکو بگیرد همچو ورد
باتو باشد هم کلام و هم نشین | تا نگردد باتو وحشت هم قرین
عرضوا جو هر کند حق در زمان | باش اندر کار حق جان بی گمان
عقل را انجا نباشد رهگذر | عقل را بگذار در قدرت نگر
عقل اندر کار حق کور است وکر | مانده است در راه چون در راه خر
امنا شو انچه گوید رهبران | عقل و تاویلات بیفگن از میان

ای عزیز من [ ] دانا و عاقل کسی است که به نسبت ابا و اجداد غره نشود .

بیت

بنده عشق شو و ترك نسب کن جامی | که درین راه فلان ابن فلان چیزی نیست

اگر کسی به نسب آبا و اجداد بزرگ شدی ادمیان جمله اولاد پیغمبر شده جمله بزرگ بودی و حال انکه بعضی را کافر و بعضی را منافق (۱۰۴۴) و برخی را طاغی و باغی می بینم پس معلوم شد که بزرگی در نسب نیست : از سبب ابا و اجداد کسی نمی یابد این وابسته به عنایت باری تعالی است و موصوف شدن است به صفت بزرگان •

مصرع

میراث پدر خواهی علم پدر اموز

بیت

تو تاکی کور مردان را پرستی ‌‌ ‌ بگرد کار مردان رو که زشتی

ای عزیز من ! بزرگ زاده وقتی بزرگی و دانایی یابد که به نسب ابا و اجداد مغرور نشود و طلب را از دست ندهد و طالب اهل الله باشد •

مثنویات

هر که اهل الله باشد در جهان ‌‌ ‌ جانب نسلش مبین ای نوجوان

صحبتش بگزین گذار از ننگ و عار ‌‌ ‌ عار بگذار و شها کن در کنار

هر که باشد در جهان صاحب زمان ‌‌ ‌ خدمت او کن کش سر زو نجوان

هم بیابی جاه هم دولت ازو ‌‌ ‌ هم بیابی با خدا قربت ازو

پند مخدوم شنو ای اولاد پیر ‌‌ ‌ اهل حق را دوست گیر ای در ضمیر

ای عزیز من ! بدان که عندالله هیچ آدمی را فضل بر ادمی نیست مگر به تقوی • چنانچه میشنوی از کلام ربانی • قوله تعالی :

انّ اکرمکم عند الله اتقکم ٠ وان دانا ترین دانایان هم بدین معنی (١٠٤٥)
حدیث فرموده است ٠ قال النبی علیه السلام لیس فضل احد علی احد الا بالتقوی ٠

مثنویات

نیست فضل ادمی بر ادمی — جز بتقوی بشنو ازحق ای سنی
نیست فضل ادمی نزد رب — از متاع دنیوی نی از نسب
نیست فضل ادمی بر دیگر — از بسی منصب ویا از سیم وزر
نی ز بسیاری لشکر در حشم — فضل دارد نزد حق یا از خدم
نیست قدر ادمی نزد وهاب — از بسی اموال وملک بی حساب
یا بود فضلش به نزد ذوالجلال — از لباس ظریف واسب وبغال
از چنین اشیا شنو نزدیک حق — نیست قدر ادمی بشنو سبق
رتبه دارد عالمی در عمر دودار — گر کند عالم شنو یا علم کار
هرکه شد عالم بحق ترسنده تر — شد نشان علم حق ترس وحذر
هرکه را ترسی نباشد جاهل است — گرچه نزد علم ودانش کامل است
گفت پیغمبر که من عالم ترم — از شما ترسنده از حق اکثرم
هرکه شد نزدیک شاه ترسان تر است — طبع شاهان نازك وسوزان تر است
(١٠٦٤) هرکه با اتش بود نزدیك تر — سوزش واحراق او شد بیشتر

ای عزیز من ! حق تعالی بعد از دمیدن صور ، بر نسب قلم خواهد کشید
چنانچه میشنوی ! قوله تعالی ٠ فاذا نفخ فی الصور فلا انساب بینهم ٠
یعنی روزی دمیده شود در صور ، نباشد نسب دران روز درمیان ٠ وان سرور عالم

وعالمیان نیز نسب را از میان بر داشته باشد تا نام رو متقیان فرموده چنانچه میشنوی!

قال النبی علیه السلام الجنته للمتقین ولو کان عبدا حبشیاء والنار للعصین وان کان سیدا قریشیا ء .

یعنی جنت برای پرهیزگاران است اگر باشد بندهٔ حبشی . ودوزخ برای گناه ـ گاران است اگر باشد سید قریشی . وخاتون قیامت را ان سالار قافله اسلام نصایح فرموده چنانچه میشنوی ! قال النبی علیه السلام یا فاطمه ، اتقی ولا تتکی انی بنت رسول الله بغیر عمل صالح . فاطمه ترسنده باش و تکیه مکن که من دختر رسول خدا ام بغیر عمل صالح . وباز فرمود ! ای دختر اگر ترا در میان (۱۰۴۷) گوشت وناخن ترا عزاب کند حق تعالی قادر است مرا از عذاب تو خبر نگرداند ودر باب امت مرحوم فرمود ! ان شفیع امم ! یا امتی لا تتکی بشفاعتی بغیر طاعتی

یعنی این گروه من تکیه مکن بر شفاعت بغیر فرمان برداری من .

مثنویات

شفاعت کسی یابد ای پر خرد — که بر امر طاعت سرور رود

گر از سهو اید گناه از وجود — به بخشاید ان سرور کان جود

گناه امده در جهان چار نوع — بگویم ترا روشن از طبع شمع

یکی سهو دیگر بدان از خطاست — سیوم هان دانستگی است بانجاست

چارم زنادانی امد گهنه — که از جهل وغفلت کند ان بزه

گناهی که امد ز سهو وخطا — به بخشد مر اورا خدای عطا

گناهی که از جهل بدانسته گیست — به بخشد مر اورا که ان ابزخریست

نه حجت نه عذر است این هردو را — که بخشد ازین جرمها مر ترا

بگوید ترا روز محشر خدا — بدانسته گی چون بکردی خطا

دیگر را بگوید ز روی عتاب — که دانا نگشتی چرا از صواب

پیغمبر ازان رو فرستاد بدست ... که تا روز (۱۰۴۸) محشر نیاره حجت
چرا زونه دانستی اے بی خبر ... ز احوال عقبا و هم خیر و شر
نماند دیگر حجت ان جهول ... بدو رنج رود بیغمبر نا تبول

ای عزیز من ! بزرگان گفته اند نادان کسی است که بامید مغفرت تقرب گناه جوید یعنی این بدان ماند که باامید تریاك زهر خورد شاید تریاك کارگر نشود یعنی دریای مغفرت در جوش نیاید و بحر عدل وقهر در جنبش اید و انتقال اعمال سیئه ستاند ۰

بیت

بی نیازی اش چون سر برافرازد ... کرم ز ایوب طعمه سازد

ای عزیز من ! روزی جعفر صادق رضی الله عنه به غلام حبشی خود گفت که من عهد کن اگر حق تعالی ترا نجات بخشد ومقبول گرداند شفاعت ما بکنی ! غلام گفت ای مولا اولاد رسول ! تو چرا این چنین سخن میگویی جد تو شفاعت تمام امت خواهد کرد اولاد خود را چگونه خواهد گذاشت ؟ جعفر صادق فرمود ! مرا از روی جد خود شرم می اید چگونه روی گرد الوده عصیان در پیش ایشان حاضر سازم (۱۰۴۹) وشفاعت طلبم ۰

ای عزیز من ! بزرگ زادگان چنین شرم از ابا و اجداد خود داشتند وخود را از غلام حبشی کمتر داشتند و از ایشان امداد شفاعت طلبیده اند باوجود بسیاری طاعت وعبادت نظر بران نداشتند چنانچه مصلح الدین شیرازی فرموده اند ۰

بیت

از آن بر ملائک شرف داشتند ... که خود را به از سگ نه پنداشتند

ای عزیز من ! بشر حافی را بخضر علیه السلام ملاقات شد گفت ۰ در حق من دعا فرما ؟ خضر فرمود حق تعالی عبادت خود را بر تو اسان گرداند ۰ باز عرض

نمود برین مزید کن | فرمود عبادت تر از نظر تو پنهان گردد .

ای عزیز من | اورده اند که به بایزید بسطامی در رمضان مبارک خادم وقت افطار اب اورد تا روزه افطار نماید بایزید گفت باش تا شکرانه روزه دو رکعت نماز بگذارم چون به نماز استاده شد دو رکعت نماز خواند گفت این نماز را خوب نه خوانده ام باز دو رکعت دیگر ادا کرد این را نیز چون شاید نکردم باز استاده شد دو رکعت دیگر خواند گفت این را (۱۰۰۰) نیز چنانچه لایق این درگاه است نکردم همچنان درنماز بود تا موذن اذان وقت صباح داد بایزید نیت روزه گرفت .

مثنویات

بزرگان بزرگی ازان داشتند | که اعمال خود را نه پند اشتند
معجب نبودند در کار خویش | بعس عذر گفتند به داد ارخویش
نکردم عمل خور درگاه تو | نیاید ز ادرقه جهول نیکو
برویم مزن ناقص افعال من | اجابت کن و بین به احوال من
گرفتار نفس و هوایم خدا | ز شیطان لئیم بعس بی صفا
اگر تو نه بخشی عدو خوش شود | رسول تو زین کار نا خوش شود
مده نا خوشی دوست را ای رحیم | خوشی بر عدو را شنو ای علیم
تو بپذیر افعال این ناصره | سر کن اگر هست ان ناصره

